

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України

№ 1 (43)

Видання університету – 2021

УДК 355(477) (066)
ББК 68.4(4 УКР) я 43
В 42

Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ. – 2021. – № 1 (43). – 400 с.

Збірник призначений для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад’юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ (протокол № 6 від 31 травня 2021 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В.І., доктор психологічних наук, професор (голова редакційної колегії)

Рахманов В.О., доктор педагогічних наук, доцент (заступник голови редакційної колегії)

Горбачевський С.К., кандидат технічних наук, старший науковий співробітник (відповідальний секретар)

Бобрицька В.І., доктор педагогічних наук, професор

Валат В., доктор хабілітований з педагогіки, професор (Республіка Польща)

Лагодинський О.С., доктор педагогічних наук, професор

Ковтун О.В., доктор педагогічних наук, професор

Мурзалінова А.Ж., доктор педагогічних наук, професор (Республіка Казахстан)

Височіна Н.Л., доктор наук з фізичного виховання

Кокарєва А.М., кандидат педагогічних наук, доцент

Аббасов Акиф Нурага оглу, доктор педагогічних наук, професор (Республіка Азербайджан)

Артемов В.Ю., доктор педагогічних наук, доцент

Вітченко А.О., доктор педагогічних наук, професор

Зельницький А.М., кандидат педагогічних наук, професор

Гребенюк М.В., кандидат історичних наук

Мамченко С.М., доктор педагогічних наук, професор

Торічний О.В., доктор педагогічних наук, професор

Свістун В.І., доктор педагогічних наук, професор

Чорний В.С., доктор філософських наук, професор

Ягунов В.В., доктор педагогічних наук, професор

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов’язкове.

Адреса редакції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітрофлотський, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, тел.: (044) 271-09-76, E-mail: nuou_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР.

Загальнодержавне видання.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 червня 2020 р. № 886).

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783 (online)

© Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, 2020

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

VIISKOVA OSVITA

Collection of Scientific Papers of the
National Defence University of Ukraine

No 1 (43)

University Print – 2021

УДК 355 (477) (066)
ББК 68 4(4 УКР) я 43
В 42

VIISKOVA OSVITA, Collection of Scientific Papers of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi. – 2021. – No 1 (43). – 400 pgs.

The Collection of scientific papers is intended for commanding staff, scientific and pedagogical staff, postdoctoral and postgraduate students of higher educational institutes and scientific institutions of military education system.

Recommended for printing and distributing through the Internet by the Scientific Council of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi (Protocol No 6 dated 31 May 2021)

EDITORIAL BOARD:

Osiodlo V.I., Dr. (Psychological Sciences), professor (Chief Editor)

Rakhmanov V.O., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor (Deputy Chief Editor,)

Horbachevsky S.K., Ph.D.(Technical sciences), Senior Researcher (Executive Secretary)

Bobrytska V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Walat W, Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Poland)

Lahodynskyi O.S., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Kovtun O.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Murzhalinova A.Zh., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Kazakhstan)

Vysochina N.L., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Kokarieva A.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Abbasov Akif Nuraga oglu, Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Azerbaijani Republic)

Artemov V.Y., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Vitchenko A.O., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Zelnytskyi A.M., (Pedagogical Sciences), professor

Hrebeniuk M.V., Ph.D. (Historical Sciences)

Mamchenko S.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Torychnyi O.V. Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Svystun V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Chorny V.S., Dr. (Philosophical Sciences), professor

Yahupov V.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

All rights are reserved.

When reprinting the materials, the reference to the *Collection of scientific papers* is mandatory.

Editorial Address: 03049, Kyiv, Povitroflotskyi ave. 28, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, E-mail: nuou_str@ukr.net, www.znp-vo.nuou.org.ua

Certificate of State Registration of Print Media KB, № 20600-10400 ПП-21.02.2014 p.

National issue.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued on June 02, 2020, No 886, the Collection of scientific papers was included into the Ukrainian List of specialized scientific publications in pedagogics.

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783 (online)

© National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

ЗМІСТ

<i>Андрій Балендр</i> Іншомовна підготовка керівних кадрів прикордонних відомств країн європейського союзу в контексті досвідного навчання	9
<i>Надія Вавілова</i> Політика військової освіти: досвід США для України	18
<i>Надія Височіна, Лариса Гуніна, Олександр Хацаюк, Лідія Котляренко, Роман Головащенко, Анастасія Івченко</i> Модель психофізичної готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань за призначенням	24
<i>Надія Височіна, Василь Білошицький, Ольга Малахова</i> Фізична підготовка і спорт у Збройних Силах України: проблеми та перспективи	43
<i>Дмитро Вітер, Сергій Горбачевський, Володимир Оліферук</i> Оцінювання спроможностей військових організаційних структур (методичне забезпечення інституційного огляду вищих військових навчальних закладів)	56
<i>Олег Мітягін, Дмитро Вітер, Володимир Карпенко</i> Формування моделі професійної військової освіти в Україні з урахуванням процедур оперативного планування НАТО	64
<i>Сергій Гапоненко</i> Формування управлінської компетентності майбутніх учителів фізичної культури	79
<i>Наталія Гапоненко</i> Професійні навички фахівця: передумови, мета, сутність	88
<i>Сергій Горбачевський</i> Автоматизація обліку результатів наукової та науково-технічної діяльності у ВВНЗ	95
<i>Юлія Гришук</i> Проблема розвитку діагностичної компетентності викладачів вищої військової школи в педагогічній теорії та практиці	101
<i>Горячева Кіра, Олег Колісник, Юлія Тітомир, Олег Бурдюг</i> Профіль компетентностей лідера в області інновацій для наукових підрозділів і наукових установ в системі МО України	113
<i>Андрій Зельницький, Олег Заболотний, Олександр Васильєв, Надія Шабатіна</i> Інформаційно-комунікаційна компетентність випускника військового вишу: зміст, структура, вимірювання, оцінювання	125
<i>Ісламова Олександра</i> Порівняльний аналіз особливостей професійної діяльності і підготовки персоналу прикордонних мобільних підрозділів країн Євросоюзу і США	142
<i>Вікторія Крикун</i> Ретроспективний аналіз розвитку інтелектуальних адаптивних систем навчання	154
<i>Артур Мартиросян, Оксана Юденко, Олександр Петрачков, Василь Білошицький</i> Особливості підготовки молодіжних команд збройних сил та силових структур України до змагань з регбіліг	165
<i>Павло Мінеєв</i> Рекомендації щодо викладання методики визначення рівня воєнної безпеки для слухачів оперативно-тактичного рівня навчання	180
<i>Юрій Мудрак, Юрій Піщанський, Микола Іваницький</i> Шляхи наближення оборонної та військової освітньої сфер України до стандартів НАТО	192
<i>Леонід Олійник</i> Концептуальні засади управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління в умовах університетської освіти	203
<i>Клавдія Панасюк</i> Мовленнєва культура офіцера-військового: чинники впливу	212
<i>Ігор Плохута</i> Розвиток системи професійної військової освіти за стандартами НАТО	222
<i>Олександр Петрачков, Віталій Поливанюк</i> Визначення педагогічних умов	

формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту Збройних Сил України	234
<i>Олексій Полтораков, Ірина Щиголь</i> Соціально-інституційні проблеми підготовки офіцерів запасу в сучасній Україні	246
<i>Микола Полторак</i> Особливості використання систем збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України та збройних силах НАТО: порівняльний аналіз	254
<i>Юрій Приходько</i> Дидактика підготовки військових фахівців з вищою освітою: системний підхід ВВНЗ	266
<i>Рахманов Віталій</i> Основні підходи до системи професійної військової освіти в Україні	279
<i>Віталій Саган</i> Критерії, показники та рівні сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах Державної Прикордонної служби України	289
<i>Федір Саганюк</i> Підходи до застосування наукових шкіл менеджменту у сфері військової освіти	305
<i>Микола Саїнчук, Анна Саїнчук, Віктор Фідчунов</i> Сприйняття курсантами метеорологічних чинників як бар'єру для занять фізичними вправами	314
<i>Олег Цевельов</i> Міжнародне безпекове середовище: вплив на формування політики професійної військової освіти в Україні	322
<i>Ольга Черних, Юрій Черних</i> Аналіз інституційних змін у системі підготовки офіцерських кадрів	338
<i>Данило Шаршаткін, Олександр Розмазнін, Юрій Душкін, Володимир Маляган</i> Підготовка курсантів військових навчальних закладів до інформаційно-аналітичної діяльності	352
<i>Вадим Шемчук, Олександр Хацаюк, Володимир Соколовський, Артем Ковтуненко, Олександр Корнієнко, Юрій Мушатов</i> Формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки	360
<i>Оксана Юденко, Василь Білошицький, Сергій Бойченко, Генадій Галашевський</i> Корекція стресостійкості засобами спортивних ігор у військовслужбовців із наслідками бойової травми	381
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського</i>	393

CONTENTS

<i>Andrii Balendr</i> foreign language training of the european union border guard agencies' management in the context of experiential learning	9
<i>Nadiia Vavilova</i> Military education policy: of USA for Ukraine	18
<i>Nadiya Vysochina, Larisa Gunina, Oleksandr Khatsaiuk, Lidiya Kotlyarenko, Roman Golovashenko, Anastasiya Ivchenko</i> Model of psychophysical readiness of future officers to perform assigned tasks	24
<i>Vysochina Nadiia, Biloshytskyi Vasyl, Malakhova Olha</i> The physical training and sport in the armed forces of ukraine: problems and perspectives	43
<i>Dmitry Viter, Serhii Horbachevsky, Volodymyr Oliferuk</i> Assessment of the military organizational structures' responsibilities (methodical ensuring for institutional review of the high military education institutions)	56
<i>Oleh Mitiagin, Dmitry Viter, Volodymyr Karpenko</i> The model of the professional military education in Ukraine forming in aspect of NATO's operational planning procedures	64
<i>Serhii Haponenko</i> Formation of management competence of future teachers of physical culture	79
<i>Natalia Haponenko</i> Professional skills of the specialist:prerequisites, purpose, essence	89
<i>Serhii Horbachevsky</i> Automation of the accounting of the results of scientific and scientific and technical activities in higher military educational institutions	95
<i>YuliiaHryshchuk</i> The problem of developing the diagnostic competence of higher military educational institutions teachers in pedagogical theory and practice	101
<i>Kira Horiacheva, Oleh Kolisnyk, Julia Titomir, Oleh Burdiuh</i> Innovation Leader Competency Profile for scientific units and scientific institutions in the system of the Ministry of Defense of Ukrain	113
<i>Andrii Zelnytskyi, Oleh Zabolotnyi, Oleksandr Vasyliiev, Nadiya Shabatina</i> Information and communicative competence of a graduate of a higher military educational institution: structure, content, measurement, evaluation	125
<i>Oleksandra Islamova</i> Comparative analysis of features of professional activity and training of personnel of border guard mobile units of the EU countries and the USA	142
<i>Viktoriia Krykun</i> Retrospective Analysis of Intelligent Adaptive Systems Development	154
<i>Artur Martyrosian, Yudenko Oksana, Oleksandr Petrachkov, Vasyl Biloshytskyi</i> Feature of training youth teams of the armed forces and force structures of Ukraine to rugby league competitions	165
<i>Pavlo Mineev</i> Recommendations regarding the presentation of the methodology for determining the level of military security	180
<i>Mykola Ivanytskyi Yuriy Mydrak Yuriy Pishchanskyi</i> Ways of approaching Ukraine's defense and military education area to NATO standards	192
<i>Leonid Oliynyk</i> Conceptual principles of quality control of educational activities of masters of military and social management in the university	203
<i>Klavdiia Panasiuk</i> Military officer conversational culture: influence factors	212
<i>Plokhuta Igor</i> Development of the system of professional military education according to nato standards	222
<i>Oleksandr Petrachkov, Vitaliy Polyvanyuk</i> Determination of pedagogical conditions of formation of professional competence of future specialists in physical culture and sports of the armed forces of Ukraine	234

<i>Олексій Полтораков, Ірина Щиголь</i> Соціально-інституційні проблеми підготовки офіцерів запасу в сучасній Україні	246
<i>Mykola Poltorak</i> Peculiarities of use of systems of collection and processing of educational information on quality assessment of military education in the armed forces of Ukraine and NATO armed forces	254
<i>Yuri Pryhod'ko</i> Didactics of training military specialists with higher education: a system approach	266
<i>Vitaliy Rakhmanov</i> Main approaches to the professional military system education in Ukraine	279
<i>Vitalii Sahan</i> Criteria, Indicators and Levels of Professional Readiness Formation of Future Officers to Management of Military (Ship) Economy in Units of State Border Guard Service of Ukraine	289
<i>Fedor Sahaniuk</i> Approaches to the application of scientific schools of management in the field of military education	305
<i>Mykola Sainchuk, Anna Sainchuk, Victor Fidchunov</i> Perception by cadets of meteorological factors as a barrier to exercise	314
<i>Oleg Tsevelyov</i> International security environment: influence on the professional policy military education in Ukraine	322
<i>Olga Chernykh, Yuri Chernykh</i> Analysis of institutional changes in the officer training system	338
<i>Danylo Sharshatkin, Oleksandr Rozmaznin, Yuriy Dushkin, Volodymyr Maliaganov</i> Preparation of cadets of military educational institutions for information and analytical activities	352
<i>Vadym Shemchuk, Oleksandr Khatsaiuk, Volodymyr Sokolovsky, Artem Kovtunenکو, Olexandr Kornienko, Yurii Mushtatov</i> Formation of professional competencies of future officers to act in conditions of radiation, chemical and biological danger	360
<i>Yudenko Oksana, Vasyl Biloshytskyi, Sergei Boychenko, Gennady Galashevsky</i> Correction of stress resistance by means of sports games soldiers with consequences of combat injury	381
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського</i>	393

УДК 37.013+378:398.1

Андрій Балендр,
доктор педагогічних наук, доцент
Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький
ORCID ID 0000-0003-4610-2830
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/09-17

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА КЕРІВНИХ КАДРІВ ПРИКОРДОННИХ ВІДОМСТВ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДНОГО НАВЧАННЯ

У статті схарактеризовано особливості професійної іншомовної підготовки керівних кадрів прикордонних відомств країн Європейського Союзу. Виявлено, що згідно Уніфікованої програми підготовки керівників середнього рівня прикордонних відомств у країнах Європейського Союзу виділяють дві основні категорії керівного складу: супервайзери і менеджери. Упровадження фази досвідного навчання для підготовки керівників середнього рівня передбачає: формування відповідних професійних компетентностей безпосередньо під час несення служби в підрозділах охорони кордону, набуття практичного досвіду, отримання відгуків від керівників, колег та наставників. Організація досвідного навчання супервайзерів і менеджерів прикордонних відомств країн Європейського Союзу з питань іншомовної підготовки включає спеціалізовані електронні навчальні курси та підручники: «English Communications for Border Guards at Airports»; навчальний підручник «Англійська мова для співробітників прикордонної і берегової охорони»; інтерактивний електронний навчальний курс на основі технології мобільного навчання для самостійного вивчення англійської мови – «Англійська мова для прикордонників». Автором було проведено аналіз можливостей використання цього досвіду з метою його впровадження в систему професійної підготовки персоналу прикордонного відомства України.

Ключові слова: іншомовна підготовка, керівники прикордонних підрозділів, досвідне навчання, країни Європейського Союзу.

Постановка проблеми. Нині безпека кордонів Європейського Союзу (ЄС) ґрунтується на надійності, професіоналізмі й інтероперабельності персоналу відомств прикордонної і берегової охорони. Загальні процеси євроінтеграції та уніфікації професійної діяльності європейських прикордонників сприяли формуванню культури професійної діяльності (European Borderguardship) і формуванню спільних інтересів прикордонних відомств і берегової охорони в Європі, що в свою чергу визначає якість виконання завдань у сфері охорони кордонів ЄС [1]. Державна прикордонна служба України (ДПСУ), у зв'язку з обраним керівництвом держави європейським вектором розвитку та потребою відповідати вимогам Концепції європейського інтегрованого управління кордонами, також приєдналась до цього проекту в рамках співпраці з європейською агенцією прикордонної і берегової охорони Фронтекс [2].

Визначення загальноєвропейського контексту професійних функцій керівного складу всіх прикордонних відомств країн ЄС на практиці означає великий обсяг професійної відповідальності, що вимагає навчання майбутніх керівників лідерству та управлінню, що повинно охоплювати всю кар'єру співробітника прикордонного відомства. Керівники середньої ланки, які

відповідають за керівництво й управління оперативно-службовою діяльністю персоналу прикордонних підрозділів, відіграють важливу роль у забезпеченні виконання прикордонних функцій та дотримання основоположних прав людини й поширення основних професійних цінностей під час здійснення охорони кордону. Це досягається завдяки якісній підготовці, гармонізації спільних освітніх стандартів, співпраці і безперервному професійному розвитку в контексті керівництва та управління діяльністю персоналу прикордонних відомств і берегової охорони. Це завдання прикордонні відомства країн ЄС, під егідою агенції Фронтекс, вирішили завдяки розробленню й імплементації у прикордонних закладах освіти Уніфікованої програми підготовки керівників середнього рівня відомств прикордонної і берегової охорони країн ЄС [3].

Водночас виконання професійних обов'язків у співпраці з прикордонниками інших країн, а також навчання та підвищення кваліфікації під егідою агенції Фронтекс в межах Мережі європейських прикордонних партнерських академій (яке відбувається англійською мовою), актуалізує питання формування іншомовної компетентності керівного складу європейських прикордонних агенцій. Отже, у сучасних умовах посилення міжнародного співробітництва ДПСУ з європейськими відомствами з функціями охорони кордону, активізації програм професійної й академічної мобільності, запровадження спільного патрулювання кордону із країнами ЄС особливий інтерес викликають можливості прикордонних відомств країн ЄС щодо забезпечення ефективного формування професійної іншомовної компетентності керівників середнього рівня.

Метою дослідження є висвітлення особливостей іншомовної підготовки керівної ланки прикордонних відомств країн Європейського Союзу в контексті досвідного навчання для подальшого впровадження передового досвіду в систему професійної підготовки персоналу ДПСУ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Професійну підготовку прикордонників зарубіжних країн вивчали Н. Ринденко, Д. Таушан, Т. Тронь та ін. Досвід підготовки прикордонників країн ЄС за дистанційною формою навчання досліджував І. Блощинський. Практичні аспекти підготовки курсантів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького досліджували О. Діденко, О. Торічний. Проте, наші розвідки засвідчили, що наразі ґрунтовного аналізу особливостей іншомовної підготовки керівної ланки прикордонних відомств країн ЄС в контексті досвідного навчання для подальшого впровадження передового досвіду в систему професійної підготовки персоналу ДПСУ практично не існує.

Досягнення мети дослідження потребувало застосування таких методів: аналіз психолого-педагогічної літератури та нормативно-правових документів – з метою визначення сучасного стану іншомовної підготовки керівної ланки прикордонних відомств у країнах ЄС; синтез, порівняння, екстраполяція – для уточнення та обґрунтування проблеми створення спільних програм іншомовної підготовки європейських прикордонників, обґрунтування та формулювання перспективних напрямів розвитку іншомовної підготовки персоналу прикордонних відомств країн ЄС; педагогічне спостереження, збір та

узагальнення характеристик уніфікованих програм підготовки, підручників та електронних навчальних курсів, що застосовуються в європейських прикордонних навчальних закладах; формулювання й систематизація висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до принципів безперервного навчання та професійного розвитку, навчання прикордонників у країнах ЄС не закінчується після випуску. В контексті спільної професійної підготовки європейських прикордонників під егідою Фронтекс разом із самостійною (Independent) та контактною (Contact) фазою також визнається досвідне (Experiential) навчання на робочому місці. Відповідно, післядипломна освіта за фахом професійного розвитку базового та середнього рівнів у контексті спільної підготовки прикордонників країн ЄС називається досвідною фазою навчання. Метою цієї фази навчання є сприяння формуванню відповідних професійних компетентностей співробітників прикордонних служб відповідно до Галузевої рамки кваліфікацій сфери охорони кордону ЄС безпосередньо під час несення служби в підрозділах охорони кордону. Згідно з вимогами спільної підготовки прикордонників країн ЄС фаза досвідного навчання настає після випуску, проте вона може бути також реалізована під час контактної фази.

Фаза досвідного навчання не обмежує, проте надає більше можливостей і не є обов'язковою для держав-членів ЄС. Це дає змогу національним прикордонним відомствам дотримуватися своїх національних правил та застосовувати власні процедури впровадження досвідної фази навчання, якщо вони не суперечать принципам цієї фази [1].

Освітню концепцію на основі отриманого досвіду було сформульовано ученими Р. Юшером та Р. Едвардсом [4]. Вони, зокрема, відзначили, що «досвідне навчання не може бути універсальним, оскільки воно поєднано з особистим досвідом. Тому ключовим у цьому контексті є багатоманітність знання, а його продуцентом стає будь-який учасник освітнього процесу» [5].

Водночас, фаза досвідного навчання повинна відповідати наступним вимогам:

- об'єктивна;
- прозора;
- документально підтверджена;
- атестована;
- базується на самостійному навчанні [3].

Питання імплементації системи спільної професійної підготовки прикордонників у країнах ЄС на основі уніфікованих програм підготовки на загальноєвропейському рівні висвітлені у Регламенті про Європейську прикордонну та берегову охорону Фронтекс [2], де наголошується на забезпеченні навчання викладачів для європейських прикордонних відомств країн з питань пов'язаних з охороною кордону, фундаментальних прав людини, міжнародного захисту, морського права і т.і. Основним завданням таких спільних програм підготовки є поширення кращих прикордонних практик і стандартів з питань реалізації нормативно-правової бази у галузі управління кордонами ЄС [6].

Як зазначено в Шенгенському прикордонному кодексі «держави-члени ЄС повинні забезпечувати те, щоб прикордонники були кваліфікованими і належним чином підготовленими фахівцями, беручи до уваги уніфіковані програми підготовки прикордонників, створені і розроблені Європейським агентством з прикордонної і берегової охорони». Також, у цьому документі перераховані різноманітні завдання і обов'язки для менеджерів і супервайзерів. Серед багатьох інших рекомендацій вказується, що «старший зміни повинен відповідати за контроль за виконанням обов'язків, покладених на відділ прикордонної служби. Оскільки він / вона несе відповідальність за дії і вжиті заходи, старший зміни повинен бути в курсі подій на пункті пропуску через державний кордон і дій, що вживаються прикордонниками. Старший зміни повинен контролювати фізичний і психічний стан персоналу до і під час зміни» [1; 7].

Професійні компетентності, що вимагаються від керівника під час оперативної діяльності, повинні ґрунтуватися на високому рівні знань з предметних областей, а також компетентностях у сфері керівництва та управління. Згідно з аналізом компетентностей керівної ланки європейських прикордонних відомств в різних країнах і організаціях ЄС, проведеним під час розроблення Уніфікованої програми підготовки керівної ланки, було виділено дві основні категорії керівників середнього рівня: супервайзери і менеджери. Проте в результаті узагальнення було встановлено, що обов'язки супервайзера, як правило, полягають в організації щоденних завдань і забезпеченні виконання цих завдань, відповідальності за першу лінію контролю і роботу співробітників прикордонних відомств базового рівня [8]. Супервайзер діє як старший зміни і несе відповідальність за роботу зміни прикордонних нарядів. Крім того, у сферу його компетентності входить: вирішення і управління нестандартними і конфліктними ситуаціями на ділянці відповідальності відділу, реалізація практичних планів і тактичної частини оперативних планів, створення умов для професійного розвитку персоналу, мотивація підлеглих, а також обов'язки щодо нагляду за процедурою контролю другої лінії та питання міжвідомчого та міжнародного співробітництва на оперативному рівні.

Обов'язки менеджера прикордонного підрозділу зазвичай полягають в оперативному плануванні і відповідальності за забезпечення якості та розподіл ресурсів. Крім того, управління роботою супервайзерів, підрозділами / відділами і процесами, пов'язаними з ризиками, що відносяться до сфери відповідальності менеджерів разом із стратегічним плануванням та втіленням цих планів у життя. Визначення пріоритетів і професійний розвиток підлеглого персоналу також безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності менеджера, що має ґрунтуватись на дотриманні основоположних прав людини в усіх сферах діяльності [9].

Кожен слухач під час досвідної фази повинен мати наставника і керівника. Наставник повинен мати досвід роботи у відповідній сфері, що стосується виконання прикордонних функцій (прикордонні перевірки, виявлення викраденого автотранспорту, боротьба з торгівлею людьми). Наставник може змінюватися, коли слухач буде переходити до іншого

підрозділу, або до іншого завдання. Наставник також отримує користь для себе, з точки зору набуття досвіду, що сприятиме його особистому професійному розвитку. Керівник може бути безпосереднім керівником слухача або представником освітньої установи або відповідного органу охорони кордону. Керівник повинен мати постійний особистий контакт зі слухачами, не повинен змінюватися протягом всієї фази практичного навчання, його роль полягає в тому, щоб заохотити студента, контролювати та координувати процес навчання на робочому місці.

Для національних прикордонних відомств фаза досвідного навчання є вигідною, оскільки вона забезпечує ефективний та структурований перехід навчального процесу до робочого середовища, що веде до підвищення професіоналізму в кількох аспектах, включаючи оперативну сумісність. Як правило, співробітники прикордонних служб повинні пройти через виконання різноманітних завдань, щоб набути досвіду в усіх сферах охорони кордону. Фаза досвідного навчання передбачає не тільки набуття досвіду роботи, але й отримання відгуків від керівників, колег та наставників. Слухачів заохочують брати на себе відповідальність за особистий прогрес у навчанні. Враховуючи те, що прикордонники навчаються на робочому місці спільно з колегами, активно застосовуються методи та принципи колаборативного навчання.

Отже, з метою ефективного виконання висвітлених завдань у загальноєвропейському контексті (спільне патрулювання ділянок кордону, спільні прикордонні операції, участь у навчальних курсах агенції Фронтекс) фахівці керівної ланки прикордонних служб у країнах ЄС повинні володіти англійською мовою на достатньому рівні. Організація практичної підготовки супервайзерів і менеджерів прикордонних відомств країн ЄС з питань іншомовної підготовки містить спеціалізовані електронні навчальні курси та підручники. Так, на освітній веб-платформі Virtual Aula агенція Фронтекс розмістила платформу дистанційного навчання MOODLE, до якої включено електронний навчальний курс «English Communications for Border Guards at Airports» (Англійська мова для співробітників пунктів пропуску для авіаційного сполучення), який сприяє формуванню у європейських прикордонників знань, навичок і компетентностей необхідних для виконання професійних функцій під час здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон [6].

Навчальний підручник «Англійська мова для співробітників прикордонної і берегової охорони» призначений для вивчення англійської мови початкового рівня персоналом прикордонних відомств країн ЄС, розроблений для задоволення потреб відомств з функціями охорони кордону та берегової охорони під час виконання професійних обов'язків з охорони зовнішніх кордонів ЄС. Теми та тексти були відібрані на основі реальних подій під час прикордонних перевірок або під час здійснення охорони протяжних ділянок кордону. Розглядаються питання торгівлі людьми, контрабанди мігрантів, дотримання основних прав в європейському та міжнародному контексті охорони кордонів та узбережжя країн ЄС. Зміст підручника відображає реальні навчальні потреби на основі визначених професійних функцій прикордонників,

для яких необхідна спеціалізована англійська мова. Підручник охоплює десять тем сфери охорони кордонів та узбережжя та всі суміжні функції та навички прикордонників. У книзі для студентів також є глосарій основної спеціалізованої лексики, сценарії вправ на аудіювання. У підручнику також зазначено посилання на веб-сторінку на Virtual Aula агенції Фронтекс, де слухачі можуть знайти відповіді на вправи і тести, а також необхідні аудіофайли.

Також, представниками прикордонних відомств Агенції Фронтекс за підтримки прикордонних закладів освіти країн ЄС було організовано розробку нового інтерактивного електронного навчального курсу на основі технології мобільного навчання для самостійного вивчення англійської мови європейськими прикордонниками – «Англійська мова для прикордонників» першого та другого рівнів. Цей курс можна проходити як на персональних комп'ютерах, так і планшетах, або смартфонах. Слухачі можуть проходити курс в межах неформального, або інформального навчання. Керівники прикордонних підрозділів можуть визначати час для занять або інтегрувати курси іншомовної підготовки у програми підготовки освітніх закладів. Прикордонники можуть вивчати англійську мову онлайн, а також офлайн. Слухачі цього курсу повинні володіти англійською мовою загальної тематики на рівні A1–A2 за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (англ. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment) [6], і на цій основі опанувати фахову термінологію фахівців прикордонної охорони.

Використовуючи висвітлені електронні навчальні курси і підручники розроблені під егідою агенції Фронтекс, керівний склад прикордонних відомств країн ЄС отримує можливість набувати знання англомовної термінології професійного спрямування, ефективно спілкуватись англійською мовою з окремими особами та групами осіб відповідно до національних та європейських нормативно-правових документів, а саме – проводити інтерв'ювання іноземців, незаконних мігрантів, а також – спілкуватися з іноземними колегами.

Висновки. У сучасних умовах посилення міжнародного співробітництва ДПСУ з європейськими відомствами з функціями охорони кордону, активізації програм професійної й академічної мобільності, запровадження спільного патрулювання кордону із країнами ЄС особливий інтерес викликають можливості прикордонних відомств країн ЄС щодо забезпечення ефективного формування професійної іншомовної компетентності керівників середнього рівня. В Уніфікованій програмі підготовки керівників прикордонних відомств країн ЄС виділено дві основні категорії керівників середнього рівня: супервайзери і менеджери. Впровадження фази досвідного навчання передбачає не тільки набуття досвіду роботи, але й отримання відгуків від керівників, колег та наставників. Метою цієї фази навчання є сприяння формуванню відповідних професійних компетентностей співробітників прикордонних служб безпосередньо під час несення служби в підрозділах охорони кордону. Згідно з вимогами спільної підготовки прикордонників країн ЄС, фаза досвідного навчання настає після випуску, проте вона може бути також реалізована під час

контактної фази. З метою ефективного виконання висвітлених завдань у загальноєвропейському контексті фахівці керівної ланки прикордонних служб у країнах ЄС повинні володіти англійською мовою на достатньому рівні. Організація практичної підготовки супервайзерів і менеджерів прикордонних відомств країн ЄС з питань іншомовної підготовки включає спеціалізовані електронні навчальні курси та підручники: «English Communications for Border Guards at Airports»; навчальний підручник «Англійська мова для співробітників прикордонної і берегової охорони»; інтерактивний електронний навчальний курс на основі технології мобільного навчання для самостійного вивчення англійської мови – «Англійська для прикордонників». Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження та узагальнення особливостей організації досвідного навчання прикордонників країн ЄС, з метою подальшого впровадження передового досвіду в систему підготовки персоналу ДПСУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Common Core Curriculum for Border and Coast Guard Mid-Level Training in the European Union. Warsaw, Poland: Plac Europejski 6, 2019.
2. Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/65db3442-7bcf-11e6-b076-01aa75ed71a1/language-en>
3. Sectoral Qualifications Framework for Border Guarding (volume 2), Warsaw, Poland: Rondo ONZ 1, 2013.
4. Usher R., Edwards R. (1994). Postmodernism and Education. Different voices, different worlds. New York. 246 p.
5. Прудченко І. (2011). Педагогічні інтенції постмодерну: конституювання змісту освіти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Київ. № 47. 156–163.
6. Балендр А., Комарницька О., Блощинський І., Діденко О. (2018). Інформаційно-комунікаційні технології в іншомовній підготовці фахівців з охорони кордону країн Європейського Союзу. *Інформаційні технології і засоби навчання* : електрон. наук. фахов. вид. Т. 67 (5). 56–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_67_5_7.
7. Балендр А. (2018). Уніфікована програма базового рівня для підготовки фахівців з охорони кордону країн Європейського Союзу. *Педагогічний дискурс*. Вип. 25. 17–21. [in Ukrainian]
8. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0399>
9. Балендр А. (2017). Характеристика рівнів галузевої рамки кваліфікацій для підготовки прикордонників країн Європейського Союзу в академічній освіті. *Педагогічний дискурс*, Вип. 22. 9-14.

REFERENCES

1. Common Core Curriculum for Border and Coast Guard Mid-Level Training in the European Union. Warsaw, Poland: Plac Europejski 6, 2019. [in English]
2. Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard URL: <https://publications.europa.eu/en/publication->

- [detail/-/publication/65db3442-7bcf-11e6-b076-01aa75ed71a1/language-en](#) (Accessed: 15.11.2020) [in English]
3. Sectoral Qualifications Framework for Border Guarding (volume 2), Warsaw, Poland: Rondo ONZ 1, 2013. [in English]
  4. Usher R., Edwards R. (1994). Postmodernism and Education. Different voices, different worlds. New York. 246 p. [in English]
  5. Prudchenko I. (2011). Pedagogical intentions of postmodernism: constitution of the content of education. *Humanitarian Bulletin ZDIA*. Kyiv. 47. 156–163. [in Ukrainian]
  6. Balendr A., Komarnytska O., Bloschynsky I., Didenko O. (2018). Informatsiyno-komunikatsiyni tekhnolohiyi v inshomovniy pidhotovtsi fakhivtsiv z okhorony kordonu krayin Yevropeys'koho Soyuzu [Information and communication technologies in foreign language training of border guards in the European Union]. *Information technologies and teaching aids*. 67, (5). 56–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_67_5_7. [in Ukrainian]
  7. Balendr A. (2018). Unifikovana prohrama bazovoho rivnya dlya pidhotovky fakhivtsiv z okhorony kordonu krayin Yevropeys'koho Soyuzu [Unified basic level program for the training of border guards in the European Union]. *Pedagogical discourse*. Issue 25. 17–21. [in Ukrainian]
  8. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0399> (Accessed: 15.11.2020) [in English]
  9. Balendr A. (2017). Kharakterystyka haluzevykh rivniv kvalifikatsiynykh vymoh dlya pidhotovky prykordonnykh sluzhb derzhav-chleniv ES v akademichniy osviti [Characteristics of the Sectoral Qualifications Framework Levels for the EU Member States Border Guards Training in Academic Education]. *Pedagogical discourse*. Issue 22. 9–14. [in Ukrainian]

SUMMARY

Andrii Balendr

Doctor of Science in Pedagogy, Associate Professor,
National Academy of the State Border Guard Service of
Ukraine Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine

Foreign Language Training of the European Union Border Guard Agencies' Management in the Context of Experiential Learning

Introduction. *The article reveals the features of professional foreign language training of management of the European Union border guard agencies. It was found out that in the current conditions of strengthening international cooperation of the State Border Guard Service of Ukraine with the European Union border protection agencies, intensification of professional and academic mobility programs, introduction of joint border patrols with the European Union countries, experience of the European Union border guard agencies to ensure effective formation of professional foreign language competence of middle level managers are of particular interest.*

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of current foreign language training of the European Union border guard agencies' management in the context of experiential learning.

Methods. *The article employs general scientific methods of analysis of scientific literature on the studied problem, generalization, systematization, content analysis.*

Result. *It was found that according to the Common Core Curriculum for Mid-Level Managers of border guard agencies of European Union countries, there are two main categories of management: supervisors and managers. The introduction of an experiential learning phase in the training process of middle level managers involves formation of required professional competencies*

of border guards when on-duty, performing service duties at the border guard units, facilitates gaining practical experience, receiving feedback from higher management, colleagues and mentors.

Originality. *Organization of experiential learning of supervisors and managers of border guard agencies of the European Union countries regarding foreign language training includes specialized electronic training courses and textbooks: "English Communications for Border Guards at Airports"; textbook "English for border and coast guard"; interactive e-learning course based on mobile learning technology for self-study - "English for border guards".*

Conclusion. *The author analyzed the possibility of using this experience in order to implement it in the system of professional training of border guards of Ukraine.*

Key words: *foreign language training, managers of border guard units, experiential learning, European Union countries.*

РЕЗЮМЕ

Андрей Балендр,

доктор педагогических наук, доцент
Национальная академия Государственной пограничной
службы Украины им. Богдана Хмельницкого

Иноязычная подготовка руководящих кадров пограничных ведомств стран Европейского Союза в контексте опытного обучения

В статье охарактеризованы особенности профессиональной иноязычной подготовки руководящих кадров пограничных ведомств стран Европейского Союза. Выявлено, что согласно Унифицированной программы подготовки руководителей среднего уровня пограничных ведомств в странах Европейского Союза выделяют две основные категории руководящего состава: супервайзеры и менеджеры. Внедрение фазы опытного обучения для подготовки руководителей среднего уровня предусматривает: формирование соответствующих профессиональных компетенций непосредственно во время несения службы в подразделениях охраны границы, приобретение практического опыта, получения отзывов от руководителей, коллег и наставников. Организация опытного обучения супервайзеров и менеджеров пограничных ведомств стран Европейского Союза по вопросам иноязычной подготовки включает специализированные электронные учебные курсы и учебники: «English Communications for Border Guards at Airports»; учебное пособие «Английский язык для сотрудников пограничной и береговой охраны»; интерактивный электронный учебный курс на основе технологии мобильного обучения для самостоятельного изучения английского языка - «Английский язык для пограничников». Автором был проведен анализ возможностей использования этого опыта с целью его внедрения в систему профессиональной подготовки персонала пограничного ведомства Украины.

Ключевые слова: *иноязычная подготовка, руководители пограничных подразделений, опытное обучение, страны Европейского Союза.*

Вавілова Надія,
кандидат історичних наук,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського,
ORCID ID 0000-0002-0939-7820
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/18-23

ПОЛІТИКА ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД США ДЛЯ УКРАЇНИ

Досліджено питання досвіду регулювання та регламентації розвитку військової освіти у Сполучених Штатах Америки, визначено основні напрямки, проаналізовано зміст і структуру основного документу політики, що встановлює головні пріоритети та регламентує шляхи і способи досягнення визначених цілей військової освіти у США. Визначені перспективи розроблення політики військової освіти в Україні з урахуванням досвіду США у цій сфері.

Ключові слова: військова освіта, США, політика, доктрина, концепція, НАТО, політика військової освіти, професійна військова освіта.

Постановка проблеми. Основною тенденцією розвитку системи військової освіти у країнах-членах НАТО є її професіоналізація з метою підвищення ефективності підготовки офіцерів та військових фахівців. Це обумовлено швидкими змінами оперативного середовища, зростанням актуальності його прогнозування для своєчасного реагування держави на майбутні виклики та загрози. Водночас зміни, які відбуваються, повинні враховуватися у системі військової освіти для визначення кваліфікаційних вимог до підготовки офіцерів та військових фахівців шляхом його організації і контролю. Існує слушна думка, що “саме організаційна культура, орієнтована на результат, більше відповідає умовам держав з демократичним устроєм, оскільки суспільство і платники податків очікують, що завдяки коштам, витраченим на безпеку та оборону, буде досягнутий очікуваний рівень захисту і безпеки. З другого боку, саме така культура забезпечує швидке реагування на зміни середовища безпеки” [3, с. 35]. Культура, про яку йдеться, охоплює і такий важливий напрямок, як правова культура. Проте на сьогодні вітчизняне правове поле ще слабо реагує на реальні потреби нормативно-правового регулювання процесів розвитку системи військової освіти, не враховуючи провідних тенденцій, які існують у зарубіжному досвіді, що є стримуючим фактором проведення швидких та якісних реформ у Збройних Силах України.

Метою статі є визначення перспектив розроблення політики військової освіти в Україні з урахуванням досвіду США у цій сфері.

Методи дослідження. У статті використано систему загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (систематизація та узагальнення, логічно-порівняльний методи, системний підхід, метод моделювання).

Виклад основного матеріалу. Кардинальні зміни структури системи військової освіти, які характерні для більшості країн-членів НАТО, мають на меті побудову сучасної моделі професійної військової освіти, що забезпечує підготовку офіцерів, здатних на практиці вирішувати складні завдання,

пов'язані з усім комплексом проблем, що виникають в оперативному середовищі [1]. Ураховуючи що реформа системи національної безпеки і оборони України передбачає інтенсифікацію якісних змін у сфері підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил з урахуванням особливостей курсу держави на євроатлантичну інтеграцію, питання професіоналізації військової освіти в Україні є актуальним та потребує адекватного вирішення [2]. Одним з основних шляхів вирішення цього питання є приведення вітчизняної нормативно-правової бази у відповідність стандартам НАТО, що передбачає не тільки гармонізацію вітчизняного законодавства з відповідними нормами, перш за все, європейського права, але й урахування досвіду провідних держав-членів НАТО у сфері регулювання та регламентації розвитку системи військової освіти – розроблення та імплементації таких нормативно-правових документів, як політики і доктрини.

Нормативно-правова база держав-членів НАТО у сфері розвитку військової освіти та підготовки офіцерів і військових фахівців в якості основних документів встановлює політики і доктрини, які отримують подальший розвиток у системі директивних документів. Основним документом, що встановлює головні пріоритети та регламентує шляхи і способи досягнення визначених цілей, є політика. Проте існують певні відмінності у структурі та змісті цього документу, який стандартизує процеси розвитку військової освіти в НАТО та державах-членах НАТО. Ці відмінності стосуються, перш за все, особливостей розвитку галузі воєнної науки. На здійснення освітньої діяльності у межах цієї галузі орієнтується США, розробляючи власну політику військової освіти [6]. Проте більшість європейських держав-членів НАТО позбавлені такої можливості (виключенням є лише Велика Британія), застосовуючи спільні стандарти розвитку військової освіти, викладені у відповідних нормативно-правових документах НАТО [2; 3]. Україна сьогодні також здійснює освітню діяльність у межах галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”, але прагне набути членства в НАТО, що встановлює певні вимоги та необхідність конструктивного перегляду основних принципів регулювання процесу розвитку вітчизняної військової освіти. Саме тому досвід США у сфері регулювання та регламентації розвитку військової освіти може сприяти проведенню в Україні реформування системи військової освіти за стандартами НАТО.

На сучасному етапі досвід США у питанні розроблення політики військової освіти важливий для України у декількох основних моментах. По-перше, ураховуючи відсутність у вітчизняному правовому полі подібного документу, важливо проаналізувати його структуру. По-друге, з'ясувати можливість адаптації тих чи інших розділів політики до змісту реформування системи військової освіти України.

У США процес нормативно-правового регулювання розвитку системи військової освіти (ВО) у межах політик триває вже понад 30 років. За цей час суттєво змінилась форма та зміст документу, сфера його використання. З загальних проблем і напрямів розвитку системи ВО, які були викладені у перших документах, пріоритети поступово змінились на розроблення та

деталізацію у рамках окремих політик, які стосуються питань професійної військової освіти (ПВО) різних категорій військовослужбовців та військових фахівців [4; 5; 7]. Водночас політики постійно переглядаються, отримуючи нове наповнення і зберігаючи актуальність відповідно новим загрозам міжнародній та національній безпеці, а також ураховують тенденції та перспективи розвитку стратегічної і оперативної обстановки.

Структура політики ВО має унормований характер. Документ обов'язково передбачає чітке формулювання мети, зазначення зв'язку з попередніми нормативно-правовими документами у цій сфері, визначення основних суб'єктів, які можуть застосовувати цей документ, формулювання стратегічного бачення перспектив розвитку системи ВО у зв'язку з визначеними необхідними результатами, перелік основних понять, визначення спроможностей, перелік змін, які відбуваються у діючих нормативно-правових документах внаслідок введення в дію нового документу, терміни впровадження документу в дію.

До структурних елементів політик, які регулюють та регламентують діяльність за конкретними напрямками реалізації загальної політики ВО (ПВО тощо), можуть додаватись інші елементи, які мають конкретизувати ті чи інші питання, зважаючи на їх специфіку та особливості. Так, політика ПВО, у рамках загальної політики ВО, у своїй структурі, крім вже наведених елементів, як правило, містить огляд (зв'язок з операційним середовищем, узгодження освітнього процесу з перспективним баченням професійних якостей офіцера майбутнього, його лідерських якостей тощо); визначення зв'язку даної політики з іншими; формулювання освітнього середовища на всіх рівнях військової освіти тощо [4; 5].

Наведені приклади елементів структури політики в узагальненому вигляді можливо адаптувати до потреб реформування вітчизняної системи ПВО у наступному варіанті відповідної політики:

1. Огляд (описання основних принципів політики ПВО, встановлення цілей ПВО, вимог до методології, освітніх вимог до управління, огляду та оцінки результатів ПВО).

2. Нормативні вимоги (визначається сутність та зміст ПВО, загальні напрями розвитку освітніх програм ПВО).

3. Перспективи кар'єрного зростання (роль ПВО у просуванні по службі).

4. Результати (описання знань, вмінь та навичок, які надаються програмами ПВО).

5. Лідерські якості (визначення ролі і місця ПВО у формуванні в службових і посадових осіб лідерських якостей).

6. Освітнє середовище (характеристика напрямів індивідуального розвитку особи на основі процесу безперервного навчання).

7. Підходи (визначення методології розробки освітніх програм для забезпечення потреб ПВО; управління системою ПВО тощо).

8. Оцінювання (підгрунтя оцінки ефективності ПВО).

9. Слухачі (визначення категорій слухачів ПВО).

10. Форми навчання.

11. Перегляд політики (порядок і терміни внесення змін).

Безумовно, наведені елементи структури політики можуть і мають доповнюватись, відображаючи особливості розвитку системи ПВО в Україні, але процес адаптації документів подібного виду, які активно використовуються у державах-членах НАТО, створюють умови не тільки для чіткого формулювання цілей і завдань реформи військової освіти, але й визначення, управління і корегування основних напрямів її розвитку на шляху євроатлантичної інтеграції держави.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Завдання щодо розвитку військової освіти потребує не тільки перегляду концептуальних засад підготовки офіцерів тактичного, оперативного та стратегічного рівнів на основі імплементації ключових елементів відповідних концепцій країн-членів НАТО з урахуванням переорієнтації системи професійної підготовки офіцерських кадрів в Україні на спеціалізацію, інтенсивність та короткостроковість навчального процесу. Розвиток системи військової освіти у контексті реформування та будівництва Збройних Сил є невід'ємним від процесу законодавчого і нормативно-правового забезпечення. Досвід провідних держав-членів НАТО, зокрема США, свідчить про необхідність розроблення та імплементації у межах вітчизняного законодавчого поля таких нормативних документів, як політика. Це є важливим завданням, вирішення якого потребує здійснення подальших досліджень, перш за все, визначення співвідношення політики і концепції, їх сумісності та можливостей регулювати зазначену сферу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітер Д. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи / Д. Вітер, О. Мітягін // Військова освіта. – 2020. – № 1(41). – С. 81-90.
2. Вітер Д. Стратегічні пріоритети підвищення боєздатності Збройних Сил України в контексті професіоналізації військової освіти: політики і процедури / Д. Вітер, О. Мітягін // Зб. наук. пр. ЦВСД. – 2020. – №1(68). – С. 133-137.
3. Пунда Ю. Освіта – головна інвестиція в розвиток людського капіталу сектору безпеки і оборони України / Ю. Пунда // Наука і оборона. – 2018. – № 1. – С. 34-40.
4. CJCSI 1805.01B 15 May 2015, “Enlisted Professional Military Education Policy”, Joint Staff, Washington, D.C. 20318. – URL: <https://www.mil.gov>.
5. CJCSI 1800.01F, Officer Joint Professional Military Education Policy, Instruction, Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 1 December 2018. – URL: <https://www.mil.gov>.
6. Johnson-Freese J. The Reform of Military Education: Twenty-Five Years Later / Joan Johnson-Freese // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 56. – № 1. – 2012. – P. 135-153.
7. United States. Chairman of the Joint Chiefs of Staff. Officer Professional Military Education Policy (OPMEP). 1 December 2000. Washington, DC: JCS, 2000. “CJCSI 1800.01A”. – URL: <https://www.jcs.mil>.

REFERENCES

1. Viter D. Profesionalizatsiya viys'kovoyi osvity v Ukrayini: holovni napryamky, zmist ta perspektyvy / D. Viter, O. Mityahin // Viys'kova osvita. – 2020. – № 1(41). – S. 81-90.
2. Viter D. Stratehichni priorytety pidvyshchennya boyezdatnosti Zbroynykh Syl Ukrayiny v konteksti profesionalizatsiyi viys'kovoyi osvity: polityky i protsedury / D. Viter, O. Mityahin // Zb. nauk. pr. TSVSD. – 2020. – №1(68). – S. 133-137.

3. Punda YU. Osvita – holovna investytsiya v rozvytok lyuds'koho kapitalu sektoru bezpeky i oborony Ukrainy / YU. Punda // Nauka i oborona. – 2018. – № 1. – S. 34-40.
4. CJCSI 1805.01B 15 May 2015, “Enlisted Professional Military Education Policy”, Joint Staff, Washington, D.C. 20318. – URL: <https://www.mil.gov>.
5. CJCSI 1800.01F, Officer Joint Professional Military Education Policy, Instruction, Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 1 December 2018. – URL: <https://www.mil.gov>.
6. Johnson-Freese J. The Reform of Military Education: Twenty-Five Years Later / Joan Johnson-Freese // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 56. – № 1. – 2012. – P. 135-153.
7. United States. Chairman of the Joint Chiefs of Staff. Officer Professional Military Education Policy (OPMEP). 1 December 2000. Washington, DC: JCS, 2000. “CJCSI 1800.01A”. – URL: <https://www.jcs.mil>.

РЕЗЮМЕ

Вавилова Надежда,
кандидат исторических наук
ведущий научный сотрудник
Национальный университет обороны
Украины имени Ивана Черняховского

Политика военного образования: опыт США для Украины

Исследован вопрос опыта регулирования и регламентации развития военного образования в Соединенных Штатах Америки, определены основные направления, проанализировано содержание и структуру основного документа политики, который устанавливает приоритеты и регламентирует пути и способы достижения поставленных целей военного образования в США. Определены перспективы разработки политики военного образования в Украине с учетом опыта США в этой сфере.

Ключевые слова: военное образование, США, политика, доктрина, концепция, НАТО, политика военного образования, профессиональное военное образование.

SUMMARY

Vavilova Nadya,
PhD (History), Lead researcher
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Military education policy: of USA for Ukraine

Introduction. *The main trend in the development of the military education system in NATO member states is its professionalization in order to increase the effectiveness of the training of officers and military specialists. This is due to rapid changes in the operational environment, the growing relevance of its forecasting for the timely response of the state to future challenges and threats.*

Purpose. *Determining the prospects for the development of military education policy in Ukraine, taking into account the US experience in this area.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *The article examines the experience of regulating and regulating the development of military education in the United States, identifies the main directions, analyzes the content and structure of the main policy document, which sets the main priorities and ways and means to achieve certain goals of military education in the United States. Prospects for the development of military education policy in Ukraine are identified, taking into account the US experience in this area.*

Originality. *US experience in regulating military education development can help reform Ukraine's military education system in line with NATO standards*

Conclusion. *The experience of leading NATO member states, in particular the United States, shows the need to develop and implement within the domestic legal field such normative documents as policy. This is an important task, the solution of which requires further research, first of all, to determine the relationship between policy and concept, their compatibility and the ability to regulate this area.*

Key words: *concept, doctrine, military education, military education policy, USA, NATO, policy, professional military education.*

УДК: 355.233.2:796; 159.98:167

Надія Височіна,

доктор наук з фізичного виховання і спорту, старший дослідник
Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-6098-9699

Лариса Гуніна,

доктор біологічних наук, професор
Олімпійський інститут Національного університету фізичного виховання і спорту України
ORCID ID 0000-0002-6207-1117

Олександр Хацаюк,

магістр, заслужений тренер України
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID ID 0000-0002-4166-9099

Лідія Котляренко,

доктор біологічних наук, професор,
Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-5237-8564

Роман Головащенко,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Навчально-науковий інститут спеціальної фізичної, бойової підготовки та реабілітації
Університету державної фіскальної служби України
ORCID ID 0000-0002-7607-1943

Анастасія Івченко,

Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-6106-8856
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/24-41

МОДЕЛЬ ПСИХОФІЗИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

Розглянуто актуальну проблему формування психофізичної готовності (професійних компетентностей) майбутніх офіцерів (на прикладі курсантів командно-штабного факультету Національної академії Національної гвардії України) до виконання завдань за призначенням в системі їх професійної освіти. Відповідно до результатів аналізу науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-джерел) в обраному напрямі наукової розвідки, членами науково-дослідної групи сконструйовано та апробовано змістово-функціональну модель, яка забезпечує формування психофізичної готовності майбутніх офіцерів різних силових структур та спеціальних служб України до виконання завдань за призначенням засобами спеціальної фізичної підготовки. Нами встановлено, що результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту у досліджуваних групах, зросли відносно вихідних даних, і ці відмінності переважно є достовірні (E_2 , $P \leq 0,05$). Крім цього, організація практичних занять у системі спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України з подолання перешкод у комплексному поєднанні із фізичними вправами (прийомами рукопашного бою) з інших розділів фізичної підготовки та моделюванням умов службово-бойової діяльності позитивно впливають на їх психофізичну готовність (рівень особистісної тривожності знизився на 13,9 ум. од. ($p \leq 0,001$), а реактивної – на 19,1 ум. од. ($p \leq 0,001$), відповідно, що засвідчує значне покращення рівня

нервово-психічної стійкості курсантів Ег і практично забезпечує зменшення ризиків зривів виконання ними завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності.

Ключові слова: курсанти, моделювання, педагогічна модель, професійна освіта, психофізична готовність, спеціальна фізична підготовка, фізичні якості.

Постановка проблеми. Трансформація силових структур та спеціальних служб України до стандартів НАТО вимагає від військовослужбовців (правоохоронців) високої професійної підготовленості, що забезпечує ефективне виконання ними завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності. Враховуючи особливості функцій та завдань, які покладені на силові структури України, можна прослідкувати актуальність формування психофізичної готовності підлеглого особового складу, що потребує відповідної модернізації системи професійної підготовки, особливо – майбутніх офіцерів.

Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації осіб офіцерського складу для представників «силового блоку» України проводиться відповідно до законодавства України у вищих військових навчальних закладах (зкладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання). Враховуючи наявний стан модернізації озброєння, екіпірування, удосконалення форм та методів ведення бойових дій (оперативних заходів) і всебічного забезпечення основних структурних підрозділів силових структур України відповідно до стандартів НАТО (світових стандартів), актуальним є – внесення змін до існуючих програм професійної освіти майбутніх офіцерів, зокрема програми спеціальної фізичної підготовки, що у подальшому забезпечить надійне виконання ними та їх майбутніми підлеглими завдань за призначенням.

Використання сучасних педагогічних методик (технологій) в системі спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів різних силових структур та спеціальних служб України забезпечує формування у них високої психофізичної готовності та є важливим практичним завданням.

Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи і дослідно-конструкторських робіт Навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського та кафедри фізичної підготовки та спорту Національної академії Національної гвардії України (2019-2020 р.р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моніторинг актуальних науково-методичних та спеціальних джерел (1 етап дослідження, лютий-березень 2020 р.) з напрямку формування готовності військовослужбовців та представників правоохоронних органів України до виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності, дозволив нам виявити ряд наукових праць: М. Саморока, В. Халепа, Н. Височіної, О. Хацаюка, Р. Іванішина [1], Н. Височіної, Л. Гуніної, Л. Котляренко, О. Малахової, О. Кириченко [2], О. Хацаюка та співавторів [3, 4], В. Карпенка [5], І. Смірнова [6], В. Ягупова, С. Жембровського [7], J. Herrera [8]. Варто зауважити, що цією проблемою займалися також інші фахівці, зокрема: С. Бабак, М. Герасименко, Д. Грищенко, А. Маляренко, І. Радванський, В. Романчук, В. Шемчук, А. Чух.

Цікавими за своїм змістом та науковою новизною є роботи: А. Williams, М. Rayson, D. Jones [9], О. Хацаюка, Р. Любчича, В. Оленченка [10, 11], Н. Височіної, О. Петрачкова [12], С. Федака, С. Романчука, О. Поповича [13], В. Мозальова [14] (та інших учених і практиків: О. Іванова, О. Зарічанського, О. Моргунова, Р. Прокопенка, О. Чернявського, А. Чудика, О. Ярещенка, Т. Вомра, М. Loghin), в яких розкриваються основні складові розвитку та удосконалення спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів різних силових структур (спеціальних служб) України та провідних країн світу.

У свою чергу, в роботах: О. Колесніченка [15, 16], Т. Жванії [17], В. Афанасенка, В. Пасічника, А. Злотнікова [18], Л. Олійника [19], В. Рахмана [20], Н. Височіної, О. Кириченко [21] та інших фахівців (Л. Балабанової, В. Лефтерова, О. Кокуна, С. Костіва Г. Нікітенка, О. Самойленка, А. Стадніка) викладені ключові аспекти формування психологічної готовності представників «силового блоку» України, провідних армій світу до службово-бойової (оперативної) діяльності.

У наукових працях: С. Каплуна [22], Н. Мася [23], В. Собка [24], І. Блощинського [25], О. Хацаюка [26] та інших провідних учених і практиків (Л. Боровика, Г. Дармограя, Ю. Медвідь, Я. Павлова, Т. Суслова, Б. Ратича) розкриваються особливості розроблення та апробації педагогічних моделей, які забезпечують формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів різних силових структур та спеціальних служб України.

Не дивлячись на значну кількість робіт з обраного нами напряму дослідження, питанням розвитку та удосконалення психофізичної готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань за призначенням із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки присвячено недостатньо досліджень, що потребує подальших наукових розвідок для формування остаточних суджень щодо цієї важливої для науки та практики спеціальної військової підготовки проблеми.

Мета дослідження – конструювання та апробація педагогічної моделі формування психофізичної готовності майбутніх офіцерів до виконання завдань за призначенням із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки.

Для досягнення мети дослідження планувалося вирішити наступні завдання:

- проаналізувати актуальні науково-методичні (спеціальні) джерела у напрямі формування готовності військовослужбовців та представників правоохоронних органів України до виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової (оперативної) діяльності;

- визначити основні функціональні системи, які забезпечують розвиток та удосконалення спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів різних силових структур України (інших спеціальних служб та силових структур провідних країн світу);

- провести моніторинг науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-ресурсів) у напрямі психологічної готовності представників

«силового блоку» України, провідних армій світу до службово-бойової (оперативної) діяльності;

- здійснити аналіз спеціальної наукової літератури у напрямі розроблення педагогічних моделей, спрямованих на формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів різних силових структур та спеціальних служб України;

- розробити та апробувати педагогічну модель формування психофізичної готовності майбутніх офіцерів (на прикладі курсантів Національної академії Національної гвардії України) до виконання завдань за призначенням із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки.

Методи дослідження: узагальнення результатів наукової, науково-методичної, спеціальної та довідкової літератури (інтернет-джерел), системний аналіз, експертна оцінка, інструментальні методи дослідження, методи статистичної обробки, аналіз власного досвіду службово-бойової діяльності, тощо.

Виклад основного матеріалу. Для якісного відпрацювання завдань та досягнення мети дослідження було створено науково-дослідну групу, до складу якої увійшли провідні учені та практики зазначеного вище напрямку наукової розвідки: Н. Височіна, Л. Гуніна, О. Хацаюк, О. Котляренко, І. Головащенко, В. Івченко.

Дослідження організовано упродовж трьох етапів (червень 2019-грудень 2020 р.р.). Враховуючи результати аналізу наукової, науково-методичної літератури [15-18, 30] (1 етап дослідження, червень-липень 2019 р.) у напрямі психологічної готовності представників «силового блоку» України (провідних армій світу) до службово-бойової діяльності, членами науково-дослідної групи встановлено, що психологічний аспект відіграє провідну роль під час формування прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів (військовослужбовців та правоохоронців різних вікових груп і категорій) в системі їх професійної освіти (професійної, службової підготовки).

Крім цього, нами встановлено, що готовність – це стан, що характеризується динамічною концентрацією внутрішніх сил індивіда та дозволяє йому раціонально керувати своєю професійною діяльністю (М. Багашов, С. Рубінштейн, А. Стадник). На думку В. Ягупова, стан психологічної готовності – це «спрямованість і змобілізованість психіки воїнів на подолання майбутніх бойових труднощів, яка забезпечує результативність і якість виконання бойових завдань, адекватно їх складності, значущості та важливості» [27].

Таким чином, відповідно до моніторингу основних структурних компонентів психологічної готовності представників «силового блоку» до службово-бойової (оперативної) діяльності нами встановлено, що психологічна готовність військовослужбовців (правоохоронців) до виконання завдань за призначенням є однією з найважливіших спеціалізованих основ їх професійної діяльності.

Варто також зауважити, що психологічна готовність військово-службовців (правоохоронців) до виконання завдань за призначенням досягається у процесі

акцентованої та багатофакторної психологічної підготовки в системі їх професійної (службової) підготовки (професійної освіти майбутніх офіцерів різних силових структур і спеціальних служб).

Враховуючи результати моніторингу даних спеціальної науково-методичної літератури (інтернет-ресурсів) членами науково-дослідної групи визначено критерії та показники сформованості готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України (НГУ) до службово-бойової діяльності (табл. 1).

У свою чергу, спеціальна фізична підготовка військовослужбовців (правоохоронців) різних силових структур та спеціальних служб України забезпечує їх готовність до виконання завдань за призначенням за різних умов службово-бойової (оперативної) діяльності. Поєднання засобів психологічної та спеціальної фізичної підготовленості представників «силового блоку» України забезпечує їх психофізичну готовність до професійної діяльності й є інтегральним показником, який демонструє рівень їх професійної підготовленості (рівень сформованості прикладних професійних компетентностей).

Аналіз результатів перевірок рівня фізичної (спеціальної фізичної) підготовленості військовослужбовців НГУ свідчить про необхідність підвищення їх рівня психофізичної готовності до виконання завдань за призначенням, що сприяло конструюванню відповідної педагогічної моделі (рис. 1) та алгоритму її практичного впровадження, який передбачає моделювання небезпечних та екстремальних умов майбутньої службово-бойової діяльності.

Упродовж другого етапу дослідження (1 блок, серпень 2019 р.) відповідно до моніторингу спеціальної науково-методичної літератури (інтернет-ресурсів) [22-26, 30] нами визначені основні блоки змістово-функціональної моделі: цільовий блок, організаційно-змістовий блок, результативно-оцінний блок, а також здійснено її конструювання (див. рис. 1).

Таблиця 1

Критерії та показники сформованості готовності майбутніх офіцерів НГУ до службово-бойової діяльності

Критерії	Показники	Діагностичні методики
Мотиваційний	прояв інтересу до військової служби в лавах НГУ (інших силових структурах); ціннісна орієнтація на майбутню військово-професійну діяльність, мотивація професійного зростання (кар'єрного росту); мотивація до самовдосконалення, розвиток прикладних професійних компетентностей	дослідження мотивації досягнень; методика малюнкової фрустрації Розенцвейга (тест РР); методика мотиваційної індукції (МІМ) Нюттена (адаптований Васюковим Є.); шкала досягнень з переважанням ризику (МАНРБ, Мехраб'ян А.); «Незавершені речення» 1 ST (Ротгер Дж., Віллерман – 50 пунктів), SSCT (Сакс Дж. М. – 60 пунктів); методика кількісного виміру самооцінки (Будассі С.А.); тест Айзенка Г. – для визначення типу темпераменту, тощо
Змістовий	Професійно-прикладна свідомість, професійні знання; сформованість професійних компетентностей (прикладних навичок), навичок та умінь практичної реалізації здобутих знань; прикладні якості індивіда та формування мотиву який виникає з його потреби і закінчується спонуканням до якісного виконання завдань за призначенням	тест «Прогресивні матриці Равена»; тестові та ігрові завдання на виявлення лідерів, визначення ціннісних орієнтирів; тест на соціальну зацікавленість; тест на ідентифікацію; тест «неіснуюча тварина»; методика кількісного виміру самооцінки (Будассі С.А.); тест на емоційний інтелект (Гоулмана Д.); діагностика ступеня загальної та СФП прикладних рухових навичок
Аналітико-оцінний	здатність до самоаналізу, самооцінювання; саморегуляції самовдосконалення і саморозвитку у різних умовах СБД; здатність до: прийняття рішення, військової хитрості й авантюризму; готовність до: самопожертви, відстоювання власної точки зору, управління підрозділом; уміння діагностувати психо-фізичний стан о/с; уміння; надійність та стабільність у вирішенні поставлених завдань; здатність виконувати посадові обов'язки командира взводу (групи) та інш., на початковому етапі проходження військової служби у лавах НГУ	інтелектуальний тест Айзенка Г.; тест «КОТ»; методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації; діагностика ступеня СФП прикладних рухових навичок; комплексна методика діагностики готовності майбутніх офіцерів різних силових структур та спеціальних служб України до виконання завдань за призначенням

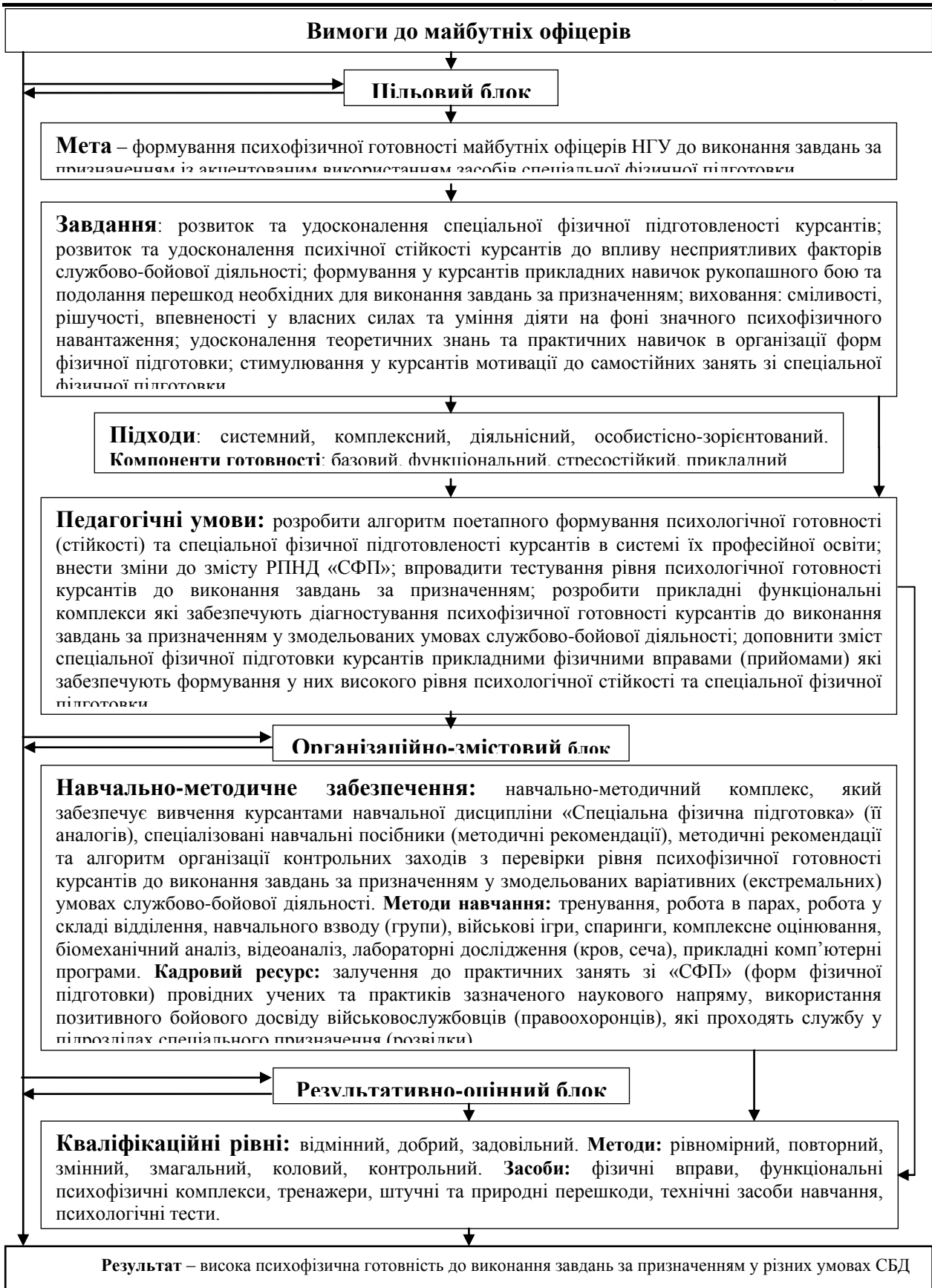

Рис. 1. Змістово-функціональна модель формування психофізичної готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки

У свою чергу, спеціальна фізична підготовка військовослужбовців (правоохоронців) різних силових структур та спеціальних служб України забезпечує їх готовність до виконання завдань за призначенням за різних умов службово-бойової (оперативної) діяльності.

Поєднання засобів психологічної та спеціальної фізичної підготовленості представників «силового блоку» України забезпечує їх психофізичну готовність до професійної діяльності й є інтегральним показником, який демонструє рівень їх професійної підготовленості (рівень сформованості прикладних професійних компетентностей).

Аналіз результатів перевірок рівня фізичної (спеціальної фізичної) підготовленості військовослужбовців НГУ свідчить про необхідність підвищення їх рівня психофізичної готовності до виконання завдань за призначенням, що сприяло конструюванню відповідної педагогічної моделі (див. рис. 1) та алгоритму її практичного впровадження, який передбачає моделювання небезпечних та екстремальних умов майбутньої службово-бойової діяльності.

Упродовж другого етапу дослідження (1 блок, серпень 2019 р.) відповідно до моніторингу спеціальної науково-методичної літератури, довідкових матеріалів (інтернет-ресурсів) [22-26, 30] нами визначені основні блоки змістово-функціональної моделі: цільовий блок, організаційно-змістовий блок, результативно-оцінний блок, а також здійснено її конструювання (див. рис. 1).

Надалі членами науково-дослідної групи (2 блок, вересень 2019 р.) розроблено алгоритм її апробації в системі спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів (табл. 2).

З метою апробації зазначеної вище педагогічної моделі (рис. 1), членами науково-дослідної групи організовано педагогічний експеримент (другий етап, 3 блок дослідження (жовтень 2019 р. – грудень 2020 р.), у якому прийняли участь курсанти старших курсів командно-штабного факультету Національної академії Національної гвардії України (НАНГУ, n=45 осіб). Всі учасники педагогічного експерименту дали згоду на участь в дослідженнях. Надалі учасників педагогічного експерименту було розподілено на дві репрезентативні групи: контрольну (Кг, n=21 особа) та експериментальну (Ег, n=24 чол.).

До початку педагогічного експерименту досліджувані показники у курсантів Національної академії Національної гвардії України (НАНГУ) – учасників Кг та Ег – за рівнем сформованості психофізичної готовності до виконання завдань за призначенням достовірно не відрізнялися ($P \geq 0,05$).

З метою формування психофізичної готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням, представниками Кг під час практичних занять в системі спеціальної фізичної підготовки (форм фізичної підготовки), використовувалася діюча методика, яка передбачена відповідними нормативно-правовими документами [28, 29].

Таблиця 2

**Алгоритм моделювання умов психофізичного навантаження
в освітньому процесі (системі спеціальної фізичної підготовки)
досліджуваних курсантів Ег**

з/п	Навчальні періоди	Короткий зміст тренувальних завдань
.	підготовчий (жовтень 2019- лютий 2020 р.р.)	Вивчення заходів попередження травматизму та надання допомоги (страхування) військовослужбовцям під час організації практичних занять з подолання штучних та природних перешкод. Вивчення нормативно-правової бази оцінювання військовослужбовців різних вікових груп та категорій під час практичного виконання вправ з подолання перешкод. Удосконалення техніки подолання штучних та природних перешкод. Удосконалення техніки виконання вправи 22. Загальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод (400 м). Тренування прийомів рукопашного бою (РБ-3, вправа 27. Спеціальний комплекс рукопашного бою).
.	основний (березень-серпень 2020 р.)	Удосконалення теоретичних знань та практичних умінь в організації практичних занять з подолання перешкод. Вивчення техніки виконання вправи 23. Спеціальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод (600 м). Вивчення та удосконалення техніки подолання природних перешкод (водне, болотисте середовище). Тренування прийомів рукопашного бою (РБ-3, вправа 27. Спеціальний комплекс рукопашного бою). Вивчення та тренування техніки та тактики виконання вправи 35. Марш-кидок на 10 км). Вивчення вправи 24. Біг з подоланням смуги перешкод у складі підрозділу (1100 м) у складі відділення, навчального взводу (групи).
.	констатуючий (вересень-грудень 2020 р.)	Тренування та контроль вправ: 22. Загальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод (400 м), 23. Спеціальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод (600 м), 24. Біг з подоланням смуги перешкод у складі підрозділу (1100 м) у складі відділення, навчального взводу (групи). Тренування та контроль вправи 27. Спеціальний комплекс рукопашного бою. Тренування та контроль вправи 35. Марш-кидок на 10 км). Контрольне виконання комплексного марш-кидку на 10 км (ключові етапи: висадка з автомобілів (бронетехніки), біг по пересіченій місцевості, подолання штучних та природних перешкод, метання гранат на дальність та точність, рукопашна сутичка з противником, метання піхотної лопатки (ножа), стрільба з автомата (АК-74), пістолета (ПМ), виконання тактичних завдань (зовнішній та внутрішній огляд «зачистка» будівель з умовними терористами).

У свою чергу, досліджувані курсанти Ег в системі спеціальної фізичної підготовки (форм фізичної підготовки) додатково використовували змістово-функціональну модель (див. рис. 1) та відповідний алгоритм її практичного впровадження (табл. 2). Методологія дослідження передбачала тестування психологічного стану та рівня спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців (майбутніх офіцерів).

Тестування психічного стану досліджуваних курсантів проводили із використанням прикладних методик перевірки й оцінювання психологічних якостей (залучалися штатні офіцери-психологи, використовувалися наступні методики: опитувальник Спілбергера-Ханіна, опитувальник «Прогноз» (В. Бодрова), багатофакторний особистісний опитувальник FPI, форма В. Фаренберга, Х. Зелга, Ф. Гампеля). Варто зауважити, що отриманні результати психологічного обстеження досліджуваних курсантів Кг та Ег були трансформовані та адаптовані у чотирьох бальну шкалу оцінювання, де «5» – максимальний бал, а «2» – мінімальний.

Визначення (тестування) рівня спеціальної фізичної підготовленості досліджуваних курсантів проводилося за вправами (прийомами) відповідно до Інструкції з організації фізичної підготовки в НГУ [29] та робочої програми навчальної дисципліни ЦПП 14 «Спеціальна фізична підготовка» [28] (членами науково-дослідної групи використовувалися наступні засоби: вправа 22. Загальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод (400 м); вправа 23. Спеціальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод (600 м); вправа 24. Біг з подоланням смуги перешкод у складі підрозділу (1100 м); вправа 27. Спеціальний комплекс прийомів рукопашного бою (РБ-3); вправа 35. Марш-кидок на 10 км).

Розроблена нами педагогічна модель використовувалася курсантами Ег тричі на тиждень упродовж другого етапу дослідження, що сприяло стійкому формуванню у них психофізичної готовності до виконання завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності (рис. 2).

Дослідження ефективності сформованості прикладних професійних компетентностей (рівня психофізичної готовності) у курсантів Кг та Ег здійснено у відповідності до діючої нормативної бази зі спеціальної фізичної підготовки [28, 29], а також шляхом експертного оцінювання (визначено загальний рівень психофізичної готовності досліджуваних Кг та Ег) за чотирьох бальною шкалою оцінювання, де «5» – максимальний бал, а «2» – мінімальний.

Загальний рівень професійної підготовленості досліджуваних курсантів визначали за результатами виконання комплексного марш-кидку на 10 км, який включав у себе: висадку з автомобілів, біг по пересіченій місцевості, подолання штучних та природних перешкод, метання гранат на дальність та точність, рукопашна сутичка з противником, метання піхотної лопатки, стрільба з автомата (АК-74), пістолета (ПМ), виконання тактичних завдань. Результатом комплексного марш-кидку на 10 км є його виконання, чи не виконання (результати контрольного тестування надано на рис. 3). Варто зауважити, що на всіх етапах комплексного марш-кидку на 10 км, суддями (фахівцями фізичної підготовки та спорту) здійснювалося оцінювання виконання досліджуваними курсантами Кг та Ег техніко-тактичних завдань. Отримані результати вносилися у робочі протоколи. Крім цього, на найнебезпечніших ділянках комплексного марш-кидку на 10 км було організовано медичне забезпечення.

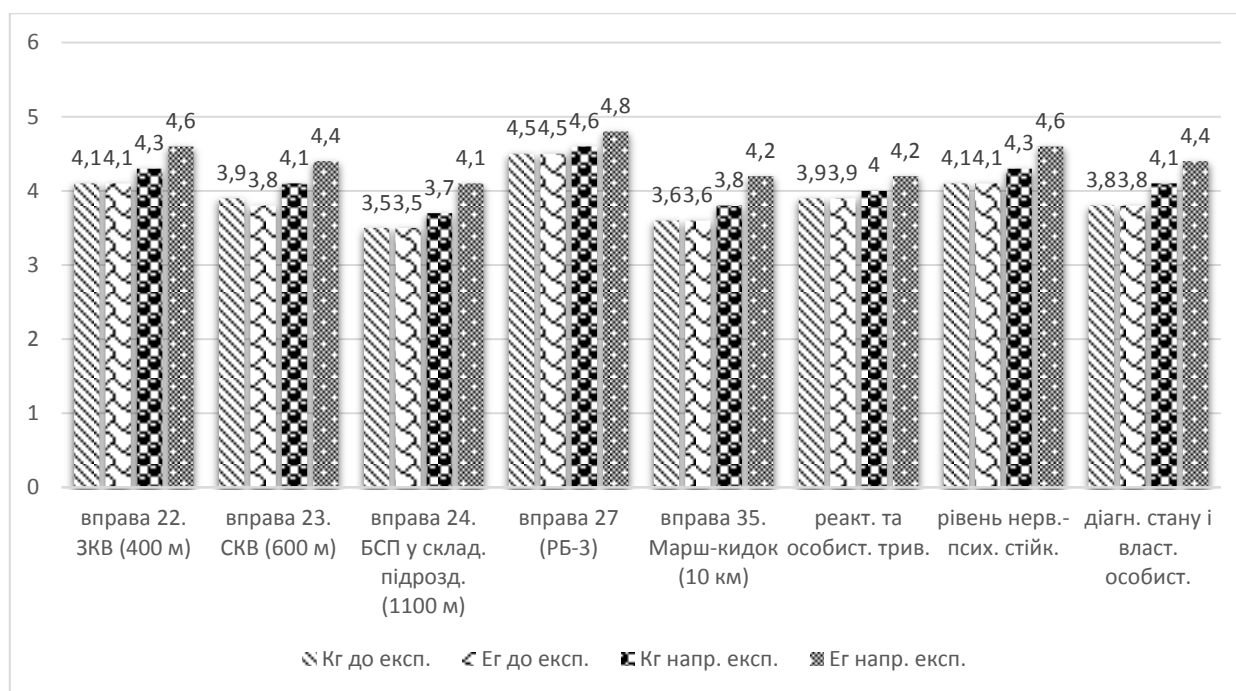

Рис. 2. Динаміка формування психофізичної готовності курсантів НАНГУ (досліджуваних Кг та Ег) до виконання завдань за призначенням упродовж педагогічного експерименту (умовні скорочення: ЗКВ (400 м) – загальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод (400 м); СКВ (600 м) – спеціальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод (600 м); БСП у склад. підрозд. – біг з подоланням смуги перешкод у складі підрозділу (1100 м); РБ-3 – спеціальний комплекс прийомів рукопашного бою; реакт. та особист. трив. – реактивна та особистісна тривожність; рівень нерв.-псих. стійк. – рівень нервово-психічної стійкості; діагн. стану і власт. особист. – діагностика стану і властивостей особистості).

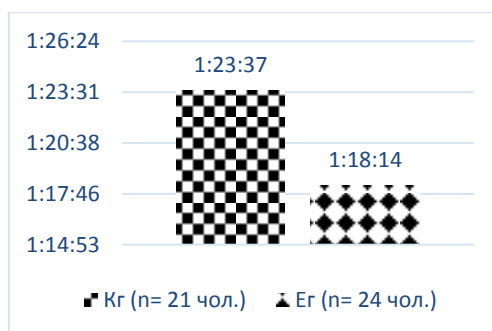

Рис. 3. Результати комплексного марш-кидку на 10 км курсантів Кг (n=21 особа); Ег (n=24 особи). Визначено загальний час подолання 10 км відповідно до програми контрольного випробування

При порівнянні показників до та після використання сконструйованої членами науково-дослідної групи педагогічної моделі (див. рис. 1) із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки (відповідного алгоритму її впровадження, див. табл. 2) встановлено, що результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту у досліджуваних групах, зросли відносно вихідних даних, і ці відмінності переважно є достовірні (Ег, $P \leq 0,05$).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Внаслідок проведення емпіричного дослідження членами науково-дослідної групи сконструйовано та апробовано змістово-функціональну модель формування психофізичної готовності майбутніх офіцерів НГУ до виконання завдань за призначенням із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки. Зазначена педагогічна модель може використовуватися в системі професійної освіти офіцерів інших силових структур та спеціальних служб України.

Результати контрольного виконання комплексного марш-кидку на 10 км досліджуваними курсантами Ег наприкінці педагогічного експерименту свідчать про високу ефективність запропонованої нами змістово-функціональної моделі (див. рис. 1).

Нами встановлено, що професійна діяльність військовослужбовців НГУ (на прикладі курсантів командно-штабного факультету НАНГУ) відбувається під впливом значних психофізичних навантажень, які знижують ефективність виконання ними завдань за призначенням. Так, після тривалого маршу, подолання штучних та природніх перешкод погіршуються результати ведення рукопашної сутички із супротивником на 27-30%, стрільби з табельної вогнепальної зброї на 29-31% відповідно. Надмірне психофізичне навантаження призводить до появи бойових психологічних травм та втрат особового складу.

Варто підкреслити, що психологічні характеристики та результати рівня підготовленості майбутніх офіцерів НГУ з подолання смуги перешкод (природніх перешкод) є взаємозалежними. Для прикладу, виконання вправи 24. Біг з подоланням смуги перешкод у складі підрозділу (1100 м), має суттєвий вплив та достовірний зв'язок із більшістю нормативів бойової підготовки військовослужбовців НГУ (військовослужбовців інших силових структур та спеціальних служб України).

У свою чергу, поетапна та алгоритмізована організація практичних занять з подолання перешкод в системі спеціальної фізичної підготовки (професійної освіти) курсантів НАНГУ із урахуванням змісту бойової підготовки, дозволило нам істотно покращити їх рівень спеціальної фізичної підготовленості (досліджуваних Ег). Членами науково-дослідної групи встановлено, що організація спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів НГУ відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» (змістовий модуль 2. Прискорене пересування та подолання перешкод) [28] має позитивний вплив на підвищення їх рівня бойової готовності (рівня сформованості прикладних професійних компетентностей). Упродовж педагогічного експерименту показники ефективності виконання завдань за призначенням курсантами Ег достовірно покращилися у середньому від 35,6% до 39,8%.

Організація практичних занять в системі спеціальної фізичної підготовки майбутніх офіцерів НГУ з подолання перешкод у комплексному поєднанні із фізичними вправами з інших розділів фізичної підготовки та моделюванням умов службово-бойової діяльності (екстремальних умов) позитивно вплинуло на їх психофізичну готовність. Так, рівень особистісної тривожності знизився

на 13,9 ум. од., ($p \leq 0,001$), а реактивної – на 19,1 ум. од. ($p \leq 0,001$), що свідчить про значне покращення їх рівня нервово-психічної стійкості (досліджуваних курсантів Ег) та практично забезпечує зменшення ризиків зривів виконання ними завдань за призначенням у різних умовах службово-бойової діяльності.

Отже, виходячи з отриманих результатів, мету дослідження досягнуто, а поставлені завдання – виконано. Результати дослідження впроваджено у систему спеціальної фізичної підготовки (освітній процес) курсантів командно-штабного факультету (груп спеціального призначення) Національної академії Національної гвардії України.

Напрями подальших досліджень передбачають удосконалення педагогічних умов формування психологічної стійкості (прикладних професійних компетентностей) майбутніх офіцерів різних силових структур та спеціальних служб України до виконання завдань за призначенням на різних висотах (в умовах гірської місцевості).

ЛІТЕРАТУРА

1. Саморок М. Г. Формування професійних компетентностей у правоохоронців МВС України підрозділів спеціального призначення до дій у гірських умовах / М. Г. Саморок, В. В. Халеп, Н. Л. Височіна, О. В. Хацаюк, Р. О. Іванішин. – Запоріжжя : Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах, 2020. № 71. Т. 2. – С. 208-215.
2. Височіна Н. Л. Теоретико-методичні передумови формування системи рукопашної підготовки військовослужбовців-жінок із урахуванням досвіду країн блоку НАТО / Н. Л. Височіна, Л. М. Гуніна, Л. Т. Котляренко, О. О. Малахова, О. М. Кириченко. – Київ : Військова освіта, 2020. № 2 (42). – С. 59-75.
3. Хацаюк О. В. Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до виконання завдань за призначенням / О. В. Хацаюк, А. І. Воронін, О. В. Кравченко, А. І. Корольов. – Дрогобич : Актуальні питання гуманітарних наук, 2020. Вип. 27. Т. 5. – С. 1-21.
4. Хацаюк О. В. Модель формування готовності майбутніх офіцерів до застосування заходів фізичного впливу в різних умовах службово-оперативної діяльності / О. В. Хацаюк, О. С. Єлісеєва, В. Л. Жуков, В. П. Клименко, Ю. М. Бережний. – Одеса : Інноваційна педагогіка, 2020. Вип. 29. Т. 2. – С. 174-178.
5. Карпенко В. Підготовка офіцерів-лідерів десантно-штурмових військ: досвід США для України / В. Карпенко. – Київ : Військова освіта, 2020. Вип. 2 (42). – С. 144-153.
6. Смірнов І. Шляхи підвищення ефективності рекламування військової служби для забезпечення належного рівня комплектування військ (сил) / І. Смірнов. – Київ : Військова освіта, 2020. Вип. 2 (42). – С. 293-304.
7. Ягунов В. Перспективна система діагностування фізичної підготовленості військовослужбовців Збройних Сил України: теоретико-методологічне обґрунтування / В. Ягунов, С. Жембровський. – Київ : Військова освіта, 2020. Вип. 2 (42). – С. 378-392.
8. Herrera G. James. The Fundamental sof Military Readiness [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R46559.pdf>.
9. Williams A. G. Resistance training and the enchantment of the gains in material handling ability and physical fitness of British Army recruits during basic training / A. G. Williams, M. P. Rayson, D. A. Jones. – London : Ergonomics, 2002. – P. 267-279.
10. Хацаюк О. В. Удосконалення військово-професійних навичок військовослужбовців Національної гвардії України в процесі спеціальної фізичної підготовки / О. В. Хацаюк, Р. І. Любич, В. В. Оленченко. – Харків : Новий колегіум, 2019. Вип. 18. Т. 2. – С. 63-69.

11. Хацаюк О. В. Технологія удосконалення спеціальної фізичної підготовленості курсантів Національної академії Національної гвардії України в системі професійної освіти на основі використання сучасних технічних засобів навчання / О. В. Хацаюк. – Кременчук : Сучасні біомеханічні та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті, 2019. Вип. 3. – С. 115-125.
12. Высочина Н. Спортивно-оздоровительные технологии в физической подготовке военнослужащих / Н. Высочина, А. Петрачков. – Chisinau, Moldova: Sport. Olympism. Health, 2019. IV-th edition. – С. 147-148.
13. Мозальов В. Проблеми розвитку психологічної компетентності керівників у вищих військових навчальних закладах в умовах післядипломної освіти / В. Мозальов. – Київ : Військова освіта, 2019. Вип. 2 (40). – С. 118-127.
14. Федак С. С. Спеціальна фізична підготовка як засіб адаптації до стрес-факторів навчально-бойової та бойової діяльності військовослужбовців / С. С. Федак, С. В. Романчук, О. І. Попович. – Харків : Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту, 2010. №11. – С. 88-90.
15. Колесніченко О. С. Психологічна готовність працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09 / Колесніченко Олександр Сергійович. – Харків, 2011. – 19 с.
16. Колесніченко О. С. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації : монографія. / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, В. І. Воробйова. – Харків : НАНГУ, 2016. – 335 с.
17. Жванія Т. В. Проблема емоційної готовності студентів-психологів до професійної діяльності / Т. В. Жванія. – Харків : Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, 2015. Вип. 46 (1). – С. 60-74.
18. Афанасенко В. С. Критерії і показники оцінювання ефективності психологічної підготовки особового складу Повітряних Сил / В. С. Афанасенко, В. І. Пасічник, А. Л. Злотніков. – Харків : Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил, 2016. № 3 (48) – С. 38-43.
19. Олійник Л. Модель навчання військово-соціального управління / Л. Олійник. – Київ : Військова освіта, 2016. Вип. 6. – С. 208-213.
20. Рахман В. Модель застосування комп'ютерної технології навчання для системи інформаційного забезпечення військової освіти / В. Рахман. – Київ : Військова освіта, 2016. Вип. 2 (42). – С. 260-269.
21. Височина Н. Л. [Шляхи подолання посттравматичного стресового розладу жінок-військовослужбовців в зоні проведення Операції Об'єднаних Сил](#) / Н. Л. Височина, О. М. Кириченко. – London, United Kingdom : The world of science and innovation, 2020. № 3. – С. 228-236.
22. Каплун С. О. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів служб тилу у процесі вивчення спеціальних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Каплун Сергій Олексійович. – Ялта, 2010. – 23 с.
23. Мась Н. М. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності у майбутніх військових психологів у процесі їх професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі / Н. М. Мась. – Хмельницький : педагогічні та психологічні науки, 2010. №1 (32) – С. 224-229.
24. Собко В. Г. Обґрунтування моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці із застосуванням ділових ігор / В. Г. Собко. – Львів : Педагогіка і психологія професійної освіти, 2013. № 3. – С. 117-124.
25. Блощинський І. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на основі технологій дистанційного навчання Збірник наукових праць Педагогічний дискурс, 2016 №4 – С.15-20.

26. Хацаюк О. В. Застосування новітніх педагогічних технологій в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України / О. В. Хацаюк. – Львів : Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні, 2019. № 1. – С. 143-146.
27. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник / В. В. Ягупов. – Київ : ТанDEM, 2004. – 656 с.
28. Хацаюк О. В. Робоча програма навчальної дисципліни ЦПП 14 «Спеціальна фізична підготовка» (25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону) : РПНД / О. В. Хацаюк. – Харків : НАНГУ, 2018. – 44 с.
29. Лещеня С. В. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України : інструкція / С. В. Лещеня, І. П. Орленко, А. О. Мелешко, С. С. Забродський – Київ : ІВЦ НГУ, 2019. – 146 с.
30. Костів С. Ф. Критерії, показники і рівні оцінювання розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління / С. Ф. Костів. – Київ : Військова освіта, 2018. – № 1 (37). – С. 166-173.

REFERENCES

1. Samorok, M. H., Khalep, V. V., Vysochina, N. L., Khatsaiuk, O.V., Ivanishyn, R. O. (2020). Formuvannya profesiinykh kompetentnostei u pravookhorontsiv MVS Ukrainy pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia do dii u hirskykh umovakh [Formation of professional competencies of law enforcement officers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of special purpose units for actions in mountain conditions]. Pedagogika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnikh shkolakh, № 71. T. 2, 208-215.
2. Vysochina, N. L., Hunina, L. M., Kotliarenko, L. T., Malakhova, O. O., Kyrychenko, O. M. (2020). Teoretyko-metodychni peredumovy formuvannya systemy rukopashnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtziv-zhinok iz urakhuvanniam dosvidu krain bloku NATO [Theoretical and methodological prerequisites for the formation of a system of hand-to-hand training of female servicemen, taking into account the experience of NATO bloc countries]. Viiskova osvita, № 2 (42), 59-75.
3. Khatsaiuk, O. V., Voronin, A. I., Kravchenko, O. V., Korolov, A. I. (2020). Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti hotovnosti maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy do vykonannia zavdan za pryznachenniam [Criteria, indicators and levels of readiness of future officers of the National Guard of Ukraine to perform assigned tasks]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, Vup. 27. T. 5, 1-21.
4. Khatsaiuk, O. V., Yelisieieva, O. S., Zhukov, V. L., Klymenko, V. P., Berezhnyi, Yu. M., (2020). Model formuvannya hotovnosti maibutnikh ofitseriv do zastosuvannia zakhodiv fizychnoho vplyvu v riznykh umovakh sluzhbovo-operatyvnoi diialnosti [Model of formation of readiness of future officers for application of measures of physical influence in various conditions of service and operational activity]. Innovatsiina pedagogika, Vup. 29. T. 2, 174-178.
5. Karpenko, V. (2020). Pidhotovka ofitseriv-lideriv desantno-shturmovykh viisk: dosvid SShA dlia Ukrainy [Training of officers-leaders of assault troops: the USA experience for Ukraine]. Viiskova osvita, Vup. 2 (42), 144-153.
6. Smirnov, I. (2020). Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti reklamuvannia viiskovoi sluzhby dlia zabezpechennia належного рівня комплектування вииск (сил) [Ways to increase the effectiveness of advertising for military service to ensure the proper level of manning (forces)]. Viiskova osvita, Vup. 2 (42), 293-304.
7. Yahupov, V., Zhembrovskiy, S. (2020). Perspektyvna systema diahnostuvannia fizychnoi pidhotovlenosti viiskovosluzhbovtziv Zbroinykh Syl Ukrainy: teoretyko-metodolohichne obhruntuvannia [Promising system of diagnosing physical fitness of servicemen of the Armed Forces of Ukraine: theoretical and methodological substantiation]. Viiskova osvita, Vup. 2 (42), 378-392.

8. G. James Herrera. The Fundamentals of Military Readiness [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R46559.pdf>.
9. Williams, A. G., Rayson, M. P., Jones, D. A. (2002). Resistance training and the enchantment of the gains in material handling ability and physical fitness of British Army recruits during basic training. London : Ergonomics, 267-279.
10. Khatsaiuk, O. V., Liubchych, R. I., Olenchenko, V. V. (2019). Udoskonalennia viiskovo-profesiinykh navychok viiskovosluzhbovtiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy v protsesi spetsialnoi fizychnoi pidhotovky [Improving the military-professional skills of servicemen of the National Guard of Ukraine in the process of special physical training]. *Novyi kolehium*, Vup. 18. T. 2, 63-69.
11. Khatsaiuk, O. V. (2019). Tekhnolohiia udoskonalennia spetsialnoi fizychnoi pidhotovlenosti kursantiv Natsionalnoi akademii Natsionalnoi hvardii Ukrainy v systemi profesiinoi osvity na osnovi vykorystannia suchasnykh tekhnichnykh zasobiv navchannia [Technology of improvement of special physical training of cadets of the National Academy of the National Guard of Ukraine in the system of professional education on the basis of use of modern technical means of training]. *Suchasni biomekhanichni ta informatsiini tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni i sporti*, Vup. 3, 115-125.
12. Vysochyna, N., Petrachkov, A. (2019). Sportyvno-ozdorovytelnye tekhnolohyy v fizycheskoi podhotovke voennosluzhhashchykh [Sports and recreational technologies in the physical training of military personnel]. *Sport. Olympism. Health*, IV-th edition, 147-148.
13. Mozalov, V. (2019). Problemy rozvytku psykholohichnoi kompetentnosti kerivnykiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh v umovakh pisliadyplomnoi osvity [Problems of development of psychological competence of leaders in higher military educational institutions in the conditions of postgraduate education]. *Viiskova osvita*, Vup. 2 (40), 118-127.
14. Fedak, S. S., Romanchuk, S. V., Popovych, O. I. (2010). Spetsialna fizychna pidhotovka yak zasib adaptatsii do stres-faktoriv navchalnoboiovoi ta boiovoi diialnosti viiskovosluzhbovtiv [Special physical training as a means of adaptation to the stress factors of training and combat activities of servicemen]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, № 11, 88-90.
15. Kolesnichenko, O. S. (2009). Psykholohichna hotovnist pratsivnykiv MNS Ukrainy do profesiinoi diialnosti v ekstremalnykh umovakh [Psychological readiness of employees of the Ministry of Emergencies of Ukraine for professional activity in extreme conditions]. (Abstract of PhD thesis), Kharkiv.
16. Kolesnichenko, O. S., Matsehora, Ya. V., Vorobiova V. I. (2016). Psykholohichna hotovnist viiskovosluzhbovtiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy do sluzhbovo-boiovoi diialnosti poza mezhamy punktu postiinoi dyslokatsii [Psychological readiness of servicemen of the National Guard of Ukraine for service and combat activities outside the point of permanent deployment]. *monohrafiia*, 335.
17. Zhvaniia, T. V. (2015). Problema emotsiinoi hotovnosti studentiv-psykholohiv do profesiinoi diialnosti [The problem of emotional readiness of students-psychologists for professional activity]. *Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody. Psykholohiia*, Vup. 46 (1), 60-74.
18. Afanasenko, V. S., Pasichnyk, V. I., Zlotnikov, A. L. (2016). Kryterii i pokaznyky otsiniuvannia efektyvnosti psykholohichnoi pidhotovky osobovoho skladu Povitrianykh Syl [Criteria and indicators for evaluating the effectiveness of psychological training of Air Force personnel]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho universytetu Povitrianykh Syl*, № 3 (48), 38-43.
19. Oliinyk, L. (2016). Model navchannia viiskovo-sotsialnoho upravlinnia [Model of military-social management training]. *Viiskova osvita*, Vup. 6, 208-213.
20. Rakhman, V. (2016). Model zastosuvannia kompiuternoi tekhnolohii navchannia dlia systemy informatsiinoho zabezpechennia viiskovoi osvity [Model of application of computer training technology for the information support system of military education]. *Viiskova osvita*, Vup. 2 (42), 260-269.
21. Vysochina, N. L., Kyrychenko, O. M. (2020). Shliakhy podolannia posttravmatychnoho stresovoho rozladu zhinok-viiskovosluzhbovtiv v zoni provedennia Operatsii Obiednanykh Syl

[Ways to overcome post-traumatic stress disorder in women servicemen in the area of Operation Allied Forces]. The world of science and innovation, № 3, 228-236.

22. Kaplun, S. O. (2010). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv sluzhb tylu u protsesi vyvchennia spetsialnykh dystsyplin [Formation of professional competence of future officers of the rear services in the process of studying special disciplines]. (Abstract of PhD thesis), Yalta.

23. Mas, N. M. (2010). Strukturno-funktsionalna model formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh viiskovykh psykholohiv u protsesi yikh profesiinoi pidhotovky u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi [Structural and functional model of formation of professional competence in future military psychologists in the process of their professional training in a higher military educational institution]. Pedagogichni ta psykholohichni nauky, № 1 (32), 224-229.

24. Sobko, V. H. (2013). Obgruntuvannia modeli rozvytku profesiinoi kompetentnosti ofitserivprykordonnykiv u fakhovii pidhotovtsi iz zastosuvanniam dilovykh ihor [Substantiation of the model of development of professional competence of border guards in professional training with the use of business games]. Pedagogika i psykholohiia profesiinoi osvity, № 3, 117-124.

25. Bloschynskiy I. Strukturno-funktsionalna model pidhotovky maibutnikh ofitserivprykordonnykiv na osnovi tekhnolohii dystantsiinoho navchannia Zbirnyk naukovykh prats Pedagogichnyi dyskurs, 2016 №4 – S.15-20.

26. Khatsaiuk, O. V. (2019). Zastosuvannia novitnikh pedagogichnykh tekhnolohii v systemi profesiinoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Application of the newest pedagogical technologies in the system of professional training of future officers of the National Guard of Ukraine]. Psychology and pedagogy of modernity: problems and state of development of science and practice in Ukraine, № 1, 143-146.

27. Yahupov, V. V. (2004). Viiskova psykholohiia [Military psychology]. pidruchnyk, 656.

28. Khatsaiuk, O. V. (2018). Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny TsPP 14 «Spetsialna fizychna pidhotovka» (25 Voienni nauky, natsionalna bezpeka, bezpeka derzhavnoho kordonu) [Work program of the discipline CPP 14 "Special physical training" (25 Military sciences, national security, state border security)]. RPND, 44.

29. Leshchenia, S. V., Orlenko, I. P., Meleshko, A. O., Zabrodskiy, S. S. (2019). Instruktssiia z orhanizatsii fizychnoi pidhotovky v Natsionalnii hvardii Ukrainy [Instruction on the organization of physical training in the National Guard of Ukraine]. Instruktssiia, 146.

30. Kostiv S. F. (2018). Kriteriyi, pokazniki i` rivniy otcynuyannya rozvitku psikhofizichnoyi vitrivalosti` majbutnikh profesionaliv vijskovogo upravlinnya [Criteria, indicators and levels of assessment of the development of psychophysical endurance of future military management professionals]. Vijskova osvita, 1 (37), 166-173.

РЕЗЮМЕ

Надежда Высочина,

доктор наук по физическому воспитанию и спорту, старший исследователь
Учебно-научный институт физической культуры и спортивно-оздоровительных
технологий Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского

Лариса Гунина,

доктор биологических наук, профессор
Олимпийский институт Национального университета физического
воспитания и спорта Украины

Александр Хацаук

магистр, заслуженный тренер Украины
Харьковский национальный университет внутренних дел

Лидия Котляренко,

доктор биологических наук, профессор

Учебно-научный институт физической культуры и спортивно-оздоровительных технологий Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского

Роман Головащенко,

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент

Учебно-научный институт специальной физической, боевой подготовки и реабилитации Национального университета государственной фискальной службы Украины

Анастасия Ивченко,

Учебно-научный институт физической культуры и спортивно-оздоровительных технологий Национального университета обороны имени Ивана Черняховского

Модель психофизической готовности будущих офицеров к выполнению задач по назначению

Рассмотрена актуальная проблема формирования психофизической готовности (профессиональных компетенций) будущих офицеров (на примере курсантов командно-штабного факультета Национальной академии Национальной гвардии Украины) к выполнению задач по назначению в системе их профессионального образования. Согласно результатам анализа научно-методической и специальной литературы (интернет-источников) в избранном направлении исследования, членами научно-исследовательской группы сконструировано и апробировано содержательно-функциональную модель, которая обеспечивает формирование психофизической готовности будущих офицеров различных силовых структур и специальных служб Украины к выполнению задач по назначению средствами специальной физической подготовки. Нами установлено, что результаты, полученные по окончании педагогического эксперимента в исследуемых группах, выросли относительно исходных данных, и эти различия преимущественно достоверные (Eg , $P \leq 0,05$). Кроме этого, организация практических занятий в системе специальной физической подготовки будущих офицеров Национальной гвардии Украины по преодолению препятствий в комплексном сочетании с физическими упражнениями (приемами РБ) из других разделов физической подготовки и моделированием условий служебно-боевой деятельности положительно влияют на их психофизическую готовность (уровень личностной тревожности снизился на 13,9 усл. ед., $p \leq 0,001$, а реактивной – на 19,1 усл. ед., $p \leq 0,001$ соответственно, что свидетельствует о значительном улучшении уровня нервно-психической устойчивости курсантов Eg , и практически обеспечивает уменьшение рисков срывов выполнения ими задач по назначению в различных условиях служебно-боевой деятельности.

Ключевые слова: *готовность, курсанты, моделирование, педагогическая модель, профессиональное образование, психофизическая готовность, специальная физическая подготовка, физические качества*

SUMMARY

Nadiya Vysochina,

doctor of Physical Training and Sport, senior researcher

Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy

Larisa Gunina,

doctor Biological Science, professor

Olympic Institute of the National University of Physical Education and Sport of Ukraine

Oleksandr Khatsaiuk

master, Honored coach of Ukraine

Kharkiv National University of Internal Affairs

Lidiya Kotlyarenko,

Doctor of Biological Sciences, Professor

Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies
of the Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine

Roman Golovashenko,

candidate of Physical Training and Sport, docent

Educational-scientific Institute of specially physical, combat training and rehabilitation
of Ukraine State Fiscal Service University

Anastasiya Ivchenko,

Researcher of the Research Department for the Development of Physical Education of Special
Physical Training and Sports of the Educational and Scientific Institute of Physical Culture and
Sports and Health Technologies of the Ivan Chernyakhovsky National University of Defense

Model of Psychophysical readiness of Future Officers to perform assigned tasks

Introduction. *The topical problem of formation of psychophysical readiness (professional competencies) of future officers (on the example of cadets of the command and staff faculty of the National Academy of the National Guard of Ukraine) to perform assigned tasks in the system of their professional education is considered. According to the results of the analysis of scientific-methodical and special literature (Internet sources) in the chosen direction of scientific intelligence, members of the research group constructed and tested a semantic-functional model that ensures the formation of psychophysical readiness of future officers of various law enforcement agencies and special services of Ukraine tasks by appointment by means of special physical training.*

Purpose. *The purpose of the study is to construction and approbation of the pedagogical model of formation of psychophysical readiness of future officers to perform tasks on purpose with accentuated use of means of special physical training.*

Methods. *Generalization of the results of scientific, scientific-methodical, special and reference literature (Internet sources), system analysis, expert evaluation, methods of statistical processing, instrumental research methods, own experience of service and combat activities, etc.*

Results. *When comparing the indicators before and after the use of the pedagogical model constructed by the members of the research group with the accentuated use of special physical training (corresponding algorithm of its implementation) it is established that the results obtained at the end of the pedagogical experiment in the studied groups increased relative to the original data, and these differences are mostly significant (Eg, $P \leq 0.05$).*

Originality. *The results of the research are introduced into the system of special physical training of cadets of the command and staff faculty of the National Academy of the National Guard of Ukraine. Areas of further research include improving the pedagogical conditions for the formation of psychological stability (applied professional competencies) of future officers of various law enforcement agencies and special services of Ukraine to perform assigned tasks at different heights (mountainous terrain).*

Conclusion. *As a result of empirical research, members of the research group constructed and tested a semantic-functional model of forming the psychophysical readiness of future officers to perform assigned tasks with an emphasis on the use of special physical training. The results of the control performance of a complex march-throw for 10 km by the studied cadets Eg at the end of the pedagogical experiment testify to the high efficiency of the above semantic-functional model (Fig. 1). In addition, we found that the professional activities of servicemen of the NGU (on the example of cadets of the command and staff faculty of the National Academy of the NGU) is under the influence of significant psychophysical stress, which reduces the effectiveness of tasks.*

Keywords: *readiness, cadets, modeling, pedagogical model, professional education, psychophysical readiness, special physical training, physical qualities*

УДК: 355.1:796.01

Надія Височіна,доктор наук з фізичного виховання і спорту,
старший дослідникНавчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-6098-9699**Василь Білошицький,**Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-6083-2579**Ольга Малахова,**Навчально-науковий інститут фізичної
культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-9227-9234
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/43-55

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА І СПОРТ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто актуальні проблеми фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України. Проаналізовано причини та фактори, що чинять негативний вплив на ефективність організації та управління процесом фізичної підготовки військовослужбовців. Показано шляхи вирішення проблем.

Фізична підготовка військовослужбовців є невід'ємною складовою частиною загальної системи виховання і навчання особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань сектора безпеки і оборони, утворених відповідно до законів України, та спрямована на забезпечення фізичної готовності особового складу до професійної діяльності.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання ефективної організації централізованої підготовки кадрів з фізичної підготовки і спорту для структур сектору безпеки і оборони України. Для вирішення цієї проблеми Міністерством оборони України проводиться системна робота щодо вдосконалення військової освіти для її адаптації до системи підготовки країн-членів НАТО і ЄС. Вивчення досвіду цих країн свідчить про тенденцію централізації підготовки фахівців у сфері фізичної підготовки і спорту для Збройних Сил, правоохоронних органів і поєднання процесу підготовки кадрів з організацією наукових досліджень.

Існуюча система організації фізичної підготовки та спорту у Збройних Силах України не повною мірою забезпечує належний рівень фізичної готовності військовослужбовців до виконання навчально-бойових завдань, недостатньо спонукає військовослужбовців до занять фізичною культурою і спортом, підтримання здорового способу життя, що негативно впливає на якість освітнього процесу підготовки курсантів і слухачів вищих військових навчальних закладів та на ефективність управління процесом фізичного вдосконалення військовослужбовців. Тому, впровадження запропонованих рекомендацій дозволить оптимізувати процес фізичної підготовки військовослужбовців.

Ключові слова: Фізична підготовка і спорт, Збройні Сили України, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми. Фізична підготовка військовослужбовців є невід'ємною складовою загальної системи виховання і навчання особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань сектора безпеки і оборони, утворених відповідно до законів України, та спрямована на забезпечення фізичної готовності особового складу до професійної діяльності.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання ефективної організації централізованої підготовки кадрів з фізичної підготовки і спорту для структур сектору безпеки і оборони України. Для вирішення цієї проблеми Міністерством оборони України проводиться системна робота щодо вдосконалення військової освіти для її адаптації до системи підготовки країн-членів НАТО і ЄС. Вивчення досвіду цих країн свідчить про тенденцію централізації підготовки фахівців у сфері фізичної підготовки і спорту для Збройних Сил, правоохоронних органів і поєднання процесу підготовки кадрів з організацією наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що сьогодні існує багато наукових праць, присвячених проблемі фізичної підготовки військовослужбовців: В. І. Баркова, Н. Б. Вербина, С. І. Глазунова, С. М. Жембровського, О. В. Петрачкова [1], Ю. С. Фіногенова [2], Н. Б. Вербина та співавторів [3], Д. В. Погребняка [4] та інших. До того ж це питання детально досліджено фахівцями у зарубіжних виданнях: N. Vysochina, O. Fedorenko, V. Vorona [5], S. Romanchuk [6], Y. Sergienko, A. Andreianov [7]. Деякі науковці приділяли увагу окремим питанням процесу фізичного вдосконалення: Н. Височіна, Л. Гуніна, О. Хацаюк, В. Томашевський, А. Титович [8] та О. М. Kokun [9] досліджували аспекти професійної компетентності фахівців, F. Campos, M. Marques, S. Silva, F. Martins, V. Simoes, S. Franco [10] вивчали гендерні особливості спортивної діяльності, D. Hortigüela, J. Fernández-Río, A. Pérez-Pueyo [11] розглядали педагогічні особливості фізичного виховання, G. Ilnytska etc. [12] вивчали вплив оздоровчої фізкультури, В. І. Свистун та В. А. Шемчук [13] досліджували наукову складову цього процесу. Проте вирішення питань, пов'язаних з сучасними проблемами фізичної підготовки військовослужбовців потребує додаткового розгляду, що зумовило вибір даної теми дослідження.

Мета дослідження. Виявити і проаналізувати основні проблеми фізичної підготовки і спорту в Збройних Силах України.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури та мережі Інтернет, експертне опитування, розрахунок коефіцієнта конкордації Кендалла.

Результати. Реформування системи фізичної підготовки і спорту зумовлено наявністю причин і факторів, які негативно впливають на ефективність організації та управління процесом фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України.

У зв'язку з цим однією з актуальних проблем, що потребують вирішення, стало вдосконалення керівних документів, що регламентують функціонування

системи фізичної підготовки і спорту в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України з метою реалізації вимог оновлених нормативно-правових актів з питань функціонування та розвитку Збройних Сил України в сучасних умовах.

Не менш важливим є розгляд питання щодо визначення кількості і якості фахівців фізичної підготовки і спорту для забезпечення організації процесу фізичної підготовки і проведення спортивних заходів з особовим складом у Збройних Силах України.

Також варто звернути увагу на відсутність централізованої системи управління фізичною підготовкою і спортом, порушення принципу централізації. Наслідком цього стала діяльність паралельно діючих структур різного рівня підпорядкування. Це не забезпечує необхідного функціонування системи фізичної підготовки і спорту.

Потребує доопрацювання система організації науково-дослідницької роботи в сфері фізичної підготовки і спорту. Необхідна розробка і наукове обґрунтування комплексу (стандартів) інформативних фізичних і спеціальних вправ (прийомів) для кожної категорії військовослужбовців з метою визначення рівня їх фізичної готовності до виконання бойових завдань за призначенням. На підставі отриманих показників слід оновлювати відповідні документи.

При цьому існує необхідність вдосконалення організації фізичної підготовки в системі бойової підготовки у військах (силах) відповідно до вимог концептуальних змін в організації бойового навчання і обліку набутого досвіду ведення бойових дій в зоні операції Об'єднаних сил і досягнення сумісності з програмою фізичної підготовки провідних країн світу.

Наступна актуальна проблема – це вдосконалення системи перепідготовки, підготовки і підвищення кваліфікації кадрів з фізичної підготовки і спорту. З огляду на євроінтеграційні процеси, які проходять в суспільстві, вступ в силу законодавчих актів щодо реформування та розвитку Збройних Сил України, актуальним стає питання підготовки кадрів з фізичної підготовки і спорту для структур, що входять в сектор безпеки і оборони України. Фізична підготовка є одним з основних предметів бойової підготовки військ і безпосередньо впливає на рівень боєздатності Збройних Сил України, військових формувань і правоохоронних органів. Для вирішення проблеми підготовки висококваліфікованих фахівців фізичної підготовки і спорту для Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів 2 січня 2018 у складі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського створено Навчально-науковий інститут фізичної культури і спортивно-оздоровчих технологій (далі Інститут) [14]. Основне завдання Інституту полягає в організації системи цілісної багаторівневої (безперервної) підготовки військових фахівців фізичної підготовки і спорту на тактичному і оперативно-тактичному рівні.

У 2018 році в Інституті проведено ліцензування освітньої діяльності за ступенем вищої освіти бакалавр за спеціальністю “Фізична культура і спорт”, а у 2019 році за ступенем магістр. Розпочато підготовку магістрів оперативно-тактичного рівня за спеціальністю “Забезпечення військ (сил)” спеціалізації

“Організація фізичної підготовки і спорту у військах (силах)”. На базі Інституту функціонують курси підвищення кваліфікації фахівців з питань організації та проведення фізичної підготовки у військах. Крім того, в Інституті здійснюється підготовка (перепідготовка) та підвищення кваліфікації фахівців водолазної справи.

В червні 2020 року проведена державна атестація курсантів 4 курсу за спеціальністю 017 “Фізична культура і спорт”. Результати складання комплексного екзамену та захисту кваліфікаційних робіт показують, що підготовка курсантів організована та відповідає вимогам замовників на підготовку військових фахівців фізичної підготовки і спорту. Проведено перший випуск фахівців фізичної підготовки і спорту тактичного рівня.

Не менш важливим є наявність недостатньої рухової активності військовослужбовців, що пов’язано з їх функціональними обов’язками. Рухова активність – необхідна умова нормального розвитку і функціонування організму. Вона не просто корисна, а життєво необхідна. Значна частина військовослужбовців веде малорухливий спосіб життя, тому що вони працюють в управліннях та штабах. При нестачі рухової активності організм поступово втрачає життєві сили, стає чутливим до негативного впливу зовнішніх несприятливих факторів. При цьому сучасний спосіб життя військовослужбовців супроводжується високим рівнем психоемоційного стресу. Для корекції цього стану потрібно підтримувати фізичну активність і використовувати спортивно-оздоровчі технології, що вимагає певних вольових зусиль [15, 16]. Така проблема пов’язана з тим, що значна кількість військовослужбовців не мають можливості відвідувати спортивні об’єкти через відсутність часу, в зв’язку з великою робочою навантаженням, що викликано нестачею кадрів в підрозділі. Тому ми пропонуємо на початку кожного робочого дня, протягом 20-30 хвилин, проводити фізичну розминку і вводити протягом робочого дня фізкультурні паузи, що сприятиме зміцненню здоров’я і підвищенню працездатності військовослужбовців.

Також, в рамках співпраці і для пропаганди здорового способу життя, доцільно організувати надання працівникам абонементів в спортивні установи неподалік від місця проживання військовослужбовця, або біля місця служби (якщо на території відсутні спортивні об’єкти або вони не в змозі охопити весь особовий склад, який значиться в штаті), як в робочі дні так і в вихідні. Таким чином військовослужбовець вибере зручний час для занять спортом і, тим самим, збільшить свою рухову активність.

Привертає увагу відсутність науково обґрунтованої мотиваційної системи залучення військовослужбовців до занять фізичною підготовкою і спортом та заохочення за спортивні досягнення, що може бути важливим засобом виховання і зміцнення військової дисципліни, сприяти прагненню до перемог і роботі над собою. Система заохочення повинна включати систему матеріального і додаткового заохочення. Для забезпечення матеріального заохочення використовують винагороду, що являє собою матеріальний дохід, який складається з двох частин (базової і преміальної).

Матеріальна винагорода має бути конкурентоспроможною. Базовий оклад – відносно постійна частина матеріальної винагороди співробітника, яка переглядається не частіше, ніж один раз на півроку або при зміні посади.

Регулярні систематичні заохочення спонукатимуть військовослужбовців підвищувати свої фізичні показники та постійно працювати над їх вдосконаленням.

Крім того, потребує удосконалення навчальна та матеріально-технічна база фізичної підготовки і спорту. Навчальна і матеріально-технічна база вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів включає в себе комплекс навчальних, матеріальних і технічних засобів і обладнаних навчальних об'єктів (місцевості, полігонів), призначених для забезпечення підготовки курсантів (ад'юнктів, докторантів, слухачів, студентів, іноземних громадян, які навчаються відповідно до контрактів), угод і програм підготовки (перепідготовки) фахівців іноземних держав за визначеним переліком спеціальностей та спеціалізацій, підготовки військових фахівців відповідно до навчальних планів і програм навчальних дисциплін, а також для підготовки науково-педагогічних кадрів та проведення наукових досліджень.

Можливості військових частин, вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів визначаються станом їх матеріально-технічної бази, рівень розвитку якої зумовлює масштаби підготовки фахівців, безпосередньо впливає на їх якість і на результативність наукових досліджень. Розвиток вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів передбачає, перш за все, зміцнення матеріальної бази для виконання вимог, що пред'являються до них.

Серед перерахованих проблем не останнє місце займає необхідність вдосконалення системи інформаційного забезпечення функціонування фізичної підготовки і спорту в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України [8]. Формування сучасного інформаційного забезпечення фізичного виховання військовослужбовців нерозривно пов'язане з інформаційними технологіями, проектування і застосування яких має забезпечити:

- придбання знань і рухових умінь;
- розвиток фізичних якостей військовослужбовців;
- зміцнення здоров'я;
- сприяння вдосконаленню організаційних форм занять і підвищенню ефективності навчально-тренувальної діяльності, повному використанню освітнього потенціалу фізичної культури;
- оптимізації зворотного зв'язку в тренерському управлінні;
- створення міцної мотиваційної основи навчання і фізичного розвитку за допомогою інтерактивних форм подання навчальної інформації, об'єктивної оцінки та аналізу результатів навчально-тренувальної діяльності.

Відповідно до наказу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 5 травня 2020 року № 732-Е у Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського з 13 по 15 травня 2020 року була проведена акредитаційна експертиза із використанням технічних засобів відеозв'язку за спеціальністю “017 Фізична культура і спорт” освітньої

програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. За результатами експертизи прийнято рішення щодо акредитації освітньої програми на п'ять років (протокол № 12 (29) Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 26.06.2020 р.).

Серед інших проблем пильну увагу привертає потреба в реорганізації спортивних установ Міністерства оборони України і їх співпраця з місцевими органами виконавчої влади, громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості і військовими частинами.

Проаналізувавши базу всіх військових навчальних закладів, частин, установ, ми бачимо, що не всі з них мають необхідні спортивні об'єкти, такі як стадіон, басейн, майданчики і зали. Шляхом вирішення цієї проблеми є співпраця з місцевими органами виконавчої влади, школами, інтернатами, ліцеями і громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості. Це можливо реалізувати з залученням їх бази, що вирішить проблему відсутності того чи іншого об'єкта.

Для виявлення значущості вищевказаних проблем нами було проведено опитування експертів, у якому взяли участь 210 військовослужбовців з Сухопутних військ (СВ), Військово-Морських Сил (ВМС), Повітряних Сил (ПС), Десантно-штурмових військ (ДШВ) і Сил спеціальних операцій (ССО) Збройних Сил України. Опитування проводилося у вигляді анонімного анкетування протягом двох тижнів. Опитуваним було запропоновано дати оцінку за шкалою від 0 до 100 балів з найбільш актуальних проблемних напрямів, стосовно фізичної культури (табл. 1).

Таблиця 1

**Результати експертної оцінки проблем фізичної культури і спорту в
Збройних Силах України (%)**

Види та роди ЗСУ	Кількість респондентів	Якість спортивних масових заходів	Додаткові заняття (секції) під керівництвом фахівця	Наявність фізкультурних пауз під час робочого дня	Забезпечення фізичної підготовки	Стан спортивних споруд (майданчиків)	Коефіцієнт конкордації
Сухопутні війська	69	30±2,4	49±3,1	47±0,7	71±6,3	72±4,6	0,71
Військово-Морські Сили	56	20±2,7	35±4,8	46±3,4	68±7,2	63±7,6	0,66
Повітряні Сили	43	15±3,4	20±3,9	43±4,1	64±3,9	55±5,3	0,74
Десантно-штурмові війська	27	28±1,6	48±7,2	78±1,5	78±2,1	41±3,2	0,76
Сили спеціальних операцій	15	80±0,8	75±5,4	92±0,6	82±1,1	58±0,3	0,83

Note. $p < 0,05$

Для визначення узгодженості думок експертів і підтвердження правильності гіпотези про те, що експерти роблять відносно точні вимірювання, використовували коефіцієнт конкордації Кендалла. Виявлено, що

думки більшості експертів збігаються, що підтверджується високими показниками коефіцієнта конкордації.

Аналіз отриманого матеріалу, дозволив виявити, що найнижчі показники були отримані за шкалою “Якість спортивно-масових заходів (більшість індивідуальних показників не перевищує 50 балів). Це свідчить про те, що даному питанню приділяється недостатньо уваги, що необхідно враховувати як при організації спортивних заходів, так і в підготовці фахівців.

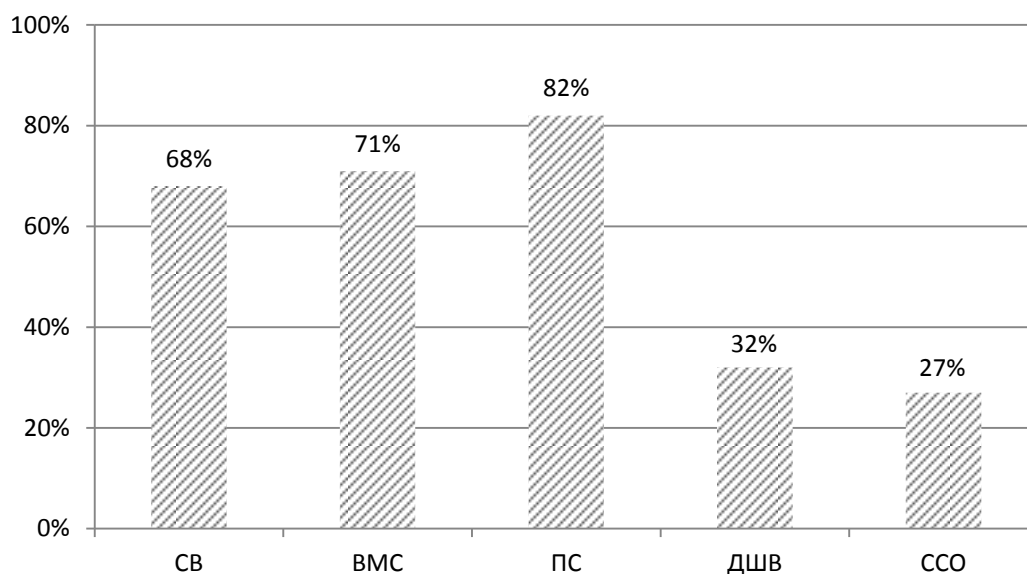
Також викликають інтерес дані, що відображають “Додаткові заняття (секції) під керівництвом фахівця. Більшість опитаних зійшлися на думці, що це пов'язано з браком фахівців за спеціальністю “Фізичне виховання і спорт в Збройних Силах України”. До 2018 року не було створено жодного інституту фізичної культури, який вирішив би проблему укомплектування фахівцями Збройних Сил України та інших військових формувань сектора безпеки і оборони, оскільки існуючі кафедри не вирішували питання нестачі кваліфікованих кадрів.

Потребує вдосконалення напрям “Наявність фізкультурних пауз під час робочого дня”. Особливо помітно ця проблема впливає в навчальних закладах, де під час перерви між заняттями офіцери (курсанти) не збільшують свою рухову активність, а, навпаки, у багатьох з них спостерігається залежність від гаджетів.

Оцінка респондентами стану забезпеченості фізичної підготовки (матеріально-технічне, фінансове, медичне, агітаційне, правове) вказує на те, що більшість військовослужбовців задоволені існуючим станом, але деякі з них відзначили, що фінансова забезпеченість розподіляється не рівномірно, так як на кожен військову частину або навчальний заклад надходять різні суми коштів.

За шкалою “Стан спортивних споруд (майданчиків)”, були отримані середні показники, але в цілому переважає позитивна динаміка у вирішенні даної проблеми, оскільки останнім часом постійно здійснюється вдосконалення спортивної бази ЗСУ.

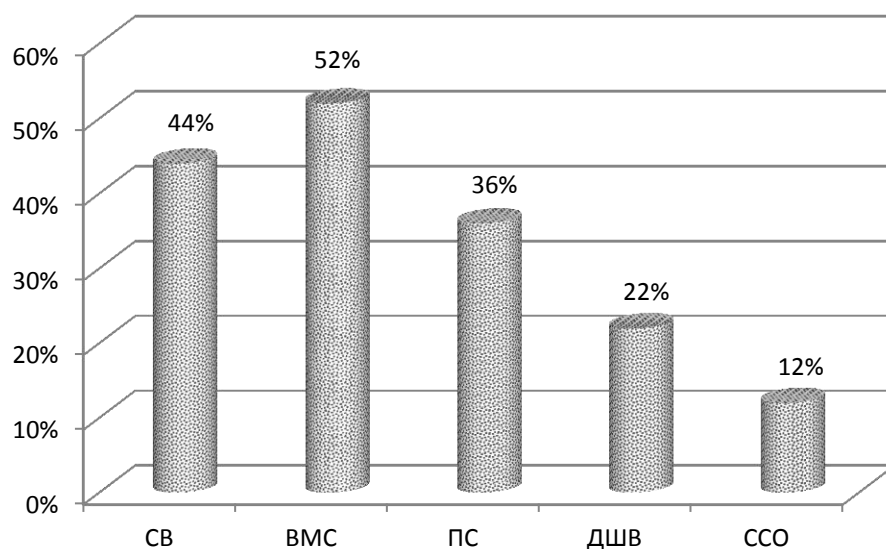
Ще однією важливою проблемою є боротьба з поширеною шкідливою звичкою – курінням. Результати опитування з цього питання представлені на рисунку 1 і вказують на те, що в значній мірі цей фактор проявляється у представників Повітряних Сил (82%), Військово-Морських Сил (71%) і Сухопутних військ (68%). Незважаючи на те, що куріння деструктивно впливає на стан здоров'я, більшість військовослужбовців не планують відмовлятися від цієї звички. На жаль, попередження Міністерства охорони здоров'я, статистика онкологічних і серцево-судинних захворювань, погіршення власного здоров'я не є переконливими факторами для курців.

Рис. 1. Наявність курців в колективі

Примітка: СВ – Сухопутні війська; ВМС – Військово-Морські Сили; ПС – Повітряні сили; ДШВ – Десантно-штурмові війська; ССО – Сили спеціальних операцій.

Значна розбіжність показників спостерігається у відповідях на питання “Наявність військовослужбовців з надмірною вагою” (рис. 2). Сидяча робота, неправильне харчування, малорухливий спосіб життя як під час службового робочого дня, так і в позаслужбовий час – все це негативно впливає, насамперед, на стан здоров’я і на бойову готовність військовослужбовця. Більшість з тих, хто має надлишкову вагу, навіть не замислювалися над тим, що надмірна вага є причиною виникнення багатьох захворювань.

Рис. 2. Наявність військовослужбовців з надмірною вагою

Примітка: СВ – Сухопутні війська; ВМС – Військово-Морські Сили; ПС – Повітряні сили; ДШВ – Десантно-штурмові війська; ССО – Сили спеціальних операцій.

Результати опитування свідчать, що існуюча система організації фізичної підготовки та спорту у Збройних Силах України та інших військових формуваннях сектора безпеки і оборони хоч і має позитивну динаміку, але в цілому потребує вдосконалення з орієнтацією на міжнародні стандарти фізичної підготовки військовослужбовців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З урахуванням перерахованих вище факторів, існуюча система організації фізичної підготовки та спорту у Збройних Силах України не повною мірою забезпечує належний рівень фізичної готовності військовослужбовців до виконання навчально-бойових завдань, недостатньо спонукає військовослужбовців до занять фізичною культурою і спортом, підтримання здорового способу життя, що негативно впливає на якість освітнього процесу підготовки курсантів і слухачів вищих військових навчальних закладів та на ефективність управління процесом фізичного вдосконалення військовослужбовців. Тому, впровадження запропонованих рекомендацій і пропозицій дозволить оптимізувати процес фізичної підготовки військовослужбовців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барков В. І. Забезпечення фізичної підготовки військовослужбовців: навч. посібн. / В. І. Барков, Н. Б. Вербин, С. І. Глазунов, С. М. Жембровський, О. В. Петрачков. – К. : НУОУ, 2016. – 88 с.
2. Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка та спорт: підручник / колектив авторів; за ред. Ю. С. Фіногенова. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2014. – 468 с.
3. Вербин Н. Б. Витривалість військовослужбовців та методика її розвитку. Навч.-метод. посібник / Н. Б. Вербин, Н. Л. Височіна, С. Ф. Костів, О. В. Петрачков, В. І. Свистун, В. А. Шемчук. – К. : НУОУ, 2020. – 120 с.
4. Погребняк Д. В. Організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних Сил України в системі післядипломної освіти / Д. В. Погребняк. – Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки, 2018. Вип. 4. – С. 160-165.
5. Vysochina, N., Fedorenko, O., Vorona, V. (2019). Problems of physical training and sports in the Armed Forces of Ukraine. Black sea scientific journal of academic research, 46 (3), 4–9.
6. Romanchuk, S. (2015). Self-educational technologies of the commanders of cadets units of higher military educational institutions in the field of physical training and sports. Journal of Physical Education and Sport, 15 (3), 498–501.
7. Sergienko, Y., Andreianov, A. (2013). Model of professional readiness of students of higher military schools of the Armed Forces of Ukraine. Physical Education of Students, 6, 66–72.
8. Височіна Н. Вдосконалення професійних компетентностей офіцерів-фахівців фізичної підготовки і спорту у напрямі використання сучасних інтерактивних педагогічних технологій / Н. Височіна, Л. Гуніна, О. Хацаюк, В. Томашевський, А. Титович. – Київ : Військова освіта, 2020. № 2. – С. 76-88.
9. Kokun, O. M. (2012). Professional orientation and competence of future professionals with a “person-person” occupational type. Social Welfare. Interdisciplinary Approach, 2 (2), 36–47.
10. Campos, F., Marques, M., Silva, S., Martins, F., Simoes, V., Franco, S. (2017). Physical self-description and sport participation, by gender, of university students. Journal of Physical Education and Sport, 17 (1), 207-211. DOI:10.7752/jpes.2017.01031

11. Hortigüela, D., Fernández-Río, J., Pérez-Pueyo, A. (2016). Long-term effects of the pedagogical approach on the perceptions of physical education by students and teachers. *Journal of Physical Education and Sport*, 16 (4), 1326-1333. DOI:10.7752/jpes.2016.04210
12. Ilnytska, G., Kozina, Z., Kavatska, O., Kostiukevych, V., Goncharenko, V., Bazilyuk, T., Al-rawashdeh, A. (2016). Impact of the combined use of health-improving fitness methods (“Pilates” and “Bodyflex”) on the level of functional and psychophysiological capabilities of students. *Journal of Physical Education and Sport*, 16 (1), 234–240. DOI: 10.7752/jpes.2016.01037
13. Свистун В. І. Науково-дослідна лабораторія як організатор і координатор інноваційного наукового середовища вищого військового навчального закладу / В. І. Свистун, В. А. Шемчук. – Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки, 2018. Вип. 4. – С. 182-187.
14. Petrachkov, O., Vysochina, N. (2019). The establishment of the Educational and scientific institute of physical culture and sports and health technologies of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy. *Sporto mokslas*, 1, 76–78. DOI: <https://doi.org/10.15823/sm.2019.95>
15. Костів С. Ф. Емоційно-вольова стійкість майбутніх військових фахівців / С. Ф. Костів. – Київ: Військова освіта. Київ, 2017. № 2 (36). – С. 107-116.
16. Vysochina, N., Vorobiova, A. (2017). Goal-setting in sport and the algorithm of its realization. *Știința culturii fizice*, 28/2, 108–112.

REFERENCES

1. Barkov, V. I., Verbin, N. B., Glazunov, S. I., Zhembrovsky, S. M., Petrachkov, O. V. (2016). *Zabezpechennia fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtiv: navch. posibn* [Provision of physical training of servicemen: textbook]. Kiev, NUOU, 88.
2. Finogenov, Yu. S. (2014). *Fizychnе vykhovannia, spetsialna fizychna pidhotovka ta sport: pidruchnyk / kolektyv avtoriv; za red. Yu.S. Finohenova* [Physical education, special physical training and sports: textbook]. Kiev, NUOU, 468.
3. Verbin, N. B., Vysochina, N. L., Kostiv, S. F., Petrachkov, O. V., Svystun, V. I., Shemchuk, V. A. (2020). *Vytryvalist viiskovosluzhbovtiv ta metodyka yii rozvytku. Navch.-metod. posibnyk* [Endurance of servicemen and methods of its development. Teaching method manual]. Kiev, NUOU, 120.
4. Pohrebniak, D. V. (2018). *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy rozvytku fakhovoi kompetentnosti nachalnykiv fizychnoi pidhotovky i sportu viiskovykh chastyn Zbroinykh Syl Ukrainy v systemi pisliadyplomnoi osvity* [Organizational and pedagogical conditions of special competence development of heads of physical training and sports of military units of the Armed Forces of Ukraine in the system of postgraduate education]. *Zhytomyr Ivan Franko State university journal. Pedagogical sciences*, 4 (95), 160–165.
5. Vysochina, N., Fedorenko, O., Vorona, V. (2019). Problems of physical training and sports in the Armed Forces of Ukraine. *Black sea scientific journal of academic research*, 46(3),4–9.
6. Romanchuk, S. (2015). Self-educational technologies of the commanders of cadets units of higher military educational institutions in the field of physical training and sports. *Journal of Physical Education and Sport*, 15(3), 498–501.
7. Sergienko, Y., Andreianov, A. (2013). Model of professional readiness of students of higher military schools of the Armed Forces of Ukraine. *Physical Education of Students*, 6, 66–72.
8. Vysochina, N., Hunina, L., Khatsaiuk, O., Tomashevskiy, V., Tytovych, A. (2020). *Vdoskonalennia profesiinykh kompetentnostei ofitseriv-fakhivtsiv fizychnoi pidhotovky i sportu u napriami vykorystannia suchasnykh interaktyvnykh pedahohichnykh tekhnolohii* [Improving the professional competencies of officers-specialists in physical training and sports in the direction of using modern interactive pedagogical technologies]. *Viiskova osvita*, 2020. № 2, 76-88.
9. Kokun, O. M. (2012). Professional orientation and competence of future professionals with a “person-person” occupational type. *Social Welfare. Interdisciplinary Approach*, 2 (2), 36–47.

10. Campos, F., Marques, M., Silva, S., Martins, F., Simoes, V., & Franco, S. (2017). Physical self-description and sport participation, by gender, of university students. *Journal of Physical Education and Sport*, 17 (1), 207-211. DOI:10.7752/jpes.2017.01031
11. Hortigüela, D., Fernández-Río, J., Pérez-Pueyo, A. (2016). Long-term effects of the pedagogical approach on the perceptions of physical education by students and teachers. *Journal of Physical Education and Sport*, 16(4), 1326-1333. DOI:10.7752/jpes.2016.04210
12. Ilnytska, G., Kozina, Z., Kavatska, O., Kostiukevych, V., Goncharenko, V., Bazilyuk, T., Al-rawashdeh, A. (2016). Impact of the combined use of health-improving fitness methods (“Pilates” and “Bodyflex”) on the level of functional and psychophysiological capabilities of students. *Journal of Physical Education and Sport*, 16 (1), 234–240. DOI: 10.7752/jpes.2016.01037
13. Svystun, V. I., Shemchuk, V. A. (2018). Naukovo-doslidna laboratorii yak orhanizator i koordynator innovatsiinoho naukovooho seredovyshcha vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu [Scientific-research laboratory as the organizer and coordinator of the innovative scientific environment of the higher military educational institution]. *Zhytomyr Ivan Franko State university journal. Pedagogical sciences*, 4 (95), 182–187.
14. Petrachkov, O., Vysochina, N. (2019). The establishment of the Educational and scientific institute of physical culture and sports and health technologies of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskyi. *Sporto mokslas*, 1, 76–78. DOI: <https://doi.org/10.15823/sm.2019.95>
15. Kostiv, S. F. (2017). Emotsiino-volova stiiikist maibutnikh viiskovykh fakhivtsiv. [Emotional-volitional stability of future military specialists]. *Military education. Kiev*, 2 (36), 107–116.
16. Vysochina, N., Vorobiova, A. (2017). Goal-setting in sport and the algorithm of its realization. *Știința culturii fizice*, 28/2, 108–112.

РЕЗЮМЕ

Надежда Высочина,

доктор наук по физическому воспитанию и спорту,
старший исследователь
Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского
ORCID ID 0000-0001-6098-9699

Василий Белошицкий,

Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского
ORCID ID 0000-0001-6083-2579

Ольга Малахова,

Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского
ORCID ID 0000-0002-9227-9234

ФИЗИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА И СПОРТ В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассмотрены актуальные проблемы физической подготовки и спорта в Вооруженных Силах Украины. Проанализированы причины и факторы, оказывающие

негативное влияние на эффективность организации и управления процессом физической подготовки военнослужащих. Показаны пути решения проблем.

Физическая подготовка военнослужащих является неотъемлемой составной частью общей системы воспитания и обучения личного состава Вооруженных Сил Украины и других военных формирований сектора безопасности и обороны, образованных в соответствии с законами Украины, и направлена на обеспечение физической готовности личного состава к профессиональной деятельности.

В связи с этим особую актуальность приобретает вопрос организации централизованной подготовки кадров по физической подготовке и спорту для структур сектора безопасности и обороны Украины. Для решения этой проблемы Министерством обороны Украины проводится системная работа по совершенствованию военного образования для ее адаптации к системе подготовки стран-членов НАТО и ЕС. Изучение опыта этих стран свидетельствует о тенденции централизации подготовки специалистов в сфере физической подготовки и спорта для Вооруженных Сил, правоохранительных органов и сочетание процесса подготовки кадров с организацией научных исследований.

Существующая система организации физической подготовки и спорта в Вооруженных Силах Украины не в полной мере обеспечивает надлежащий уровень физической готовности военнослужащих к выполнению учебно-боевых задач, недостаточно побуждает военнослужащих к занятиям физической культурой и спортом, поддержанию здорового образа жизни, что негативно влияет на качество образовательного процесса подготовки курсантов и слушателей высших военных учебных заведений и на эффективность управления процессом физического совершенствования военнослужащих. Поэтому, внедрение предложенных рекомендаций позволит оптимизировать процесс физической подготовки военнослужащих.

Ключевые слова: *Физическая подготовка и спорт, Вооруженные Силы Украины, здоровый образ жизни.*

SUMMARY

Vysochina Nadiia,

Doctor of physical training and sport,
senior researcher

Educational and Scientific Institute of Physical
Culture and Sports and Health Technologies
National defence university of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
ORCID ID 0000-0001-6098-9699

Biloshytskyi Vasyl,

Educational and Scientific Institute of Physical
Culture and Sports and Health Technologies
National defence university of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
ORCID ID 0000-0001-6083-2579

Malakhova Olha,

Educational and Scientific Institute of Physical
Culture and Sports and Health Technologies
National defence university of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
ORCID ID 0000-0002-9227-9234

THE PHYSICAL TRAINING AND SPORT IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

The article deals with topical issues of physical training and sports in Ukrainian Armed Forces. Analyzed the causes and factors that have a negative impact on the effectiveness of the

organization and management of the process of physical training of military personnel. Showing solutions to problems.

Physical training of military personnel is an integral part of the general system of education and training of personnel of Ukrainian Armed Forces and other military units of the security and defense sector, established in accordance with the laws of Ukraine, and is aimed at ensuring the physical readiness of personnel for professional activities.

Due to this, the issue of organizing centralized training of personnel in physical culture and sport for the structures of the security and defence sector of Ukraine obtain a special relevance. To solve this problem, the Ministry of Defence of Ukraine is conducting systematic work to improve military education in order to adapt it to the training system of the North Atlantic Treaty Organization (next – NATO) and European Union(next – EU) member countries. Studying the experience of these countries demonstrates the tendency to centralize training of specialists in the field of physical training and sports for the Armed Forces, law enforcement agencies and the combination of the training process with the organization of scientific research.

The existing system of organization of physical training and sports in Ukrainian Armed Forces does not fully ensure an adequate level of physical readiness of military personnel to perform combat training tasks, does not sufficiently induce military personnel to engage in physical culture and sports, to maintain a healthy way of lifestyle, which negatively affects the quality of the educational process training of cadets and students of higher military educational institutions and on the effectiveness of managing the process of physical improvement of military employees. Therefore, the implementation of the proposed recommendations will optimize the process of physical training of military personnel.

Keywords: *Physical training and sport, Ukrainian Armed Forces, a healthy lifestyle.*

УДК 001.891.573

Дмитро Вітер,
доктор філософських наук., старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-7330-1280

Володимир Оліферук,
кандидат технічних наук,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-0722-7561

Сергій Горбачевський,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-8890-1580
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/56-63

Оцінювання спроможностей військових організаційних структур (методичне забезпечення інституційного огляду вищих військових навчальних закладів)

У статті розглянуто питання методичного забезпечення оцінювання спроможностей військових організаційних структур. Сучасний розвиток Збройних Сил України, пов'язаний з необхідністю відстоювати територіальну цілісність держави, враховуючи реалізацію стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію, кардинально змінив пріоритет побудови ЗС України та базував нові завдання перед офіцерами та військовими спеціалістами. Зміна форм та методів ведення бойових дій, транзит ЗС України до стандартів НАТО, що потребує внесення змін до системи освіти та підготовки офіцерів та військових спеціалістів. Крім того розглянуто перспективи законодавства та нормативного регулювання концепції процесу розвитку військової освіти в Україні. Аргументувалась необхідність внесення змін до чинного законодавства та нормативних актів у рамках нових завдань та закликів, що виникають перед Збройними Силами України, та пріоритетів, які визначаються зовнішньополітичним курсом держави на євроатлантичну інтеграцію. Представлені пропозиції щодо формування концепції розвитку військової освіти в Україні, яка базується на стандартах та підходах, яких досягає держава - член НАТО. Інтереси національної безпеки та оборони, потреби виникнення та розвитку збройних конфліктів на державній території з боку Збройних Сил України постійно забезпечують відповідальність. Обґрунтована відповідь на зміну форм і методів ведення бойових дій, їх характеру, основних принципів та загальних змін у навколишньому середовищі. У цьому контексті важливим науковим завданням є адекватна оцінка відповідальності Збройних Сил України в цілому та відповідальності військових організаційних структур. Вирішення цього потребує в оцінці відповідальності сучасної методичної розробки.

Ключові слова: військова організаційна структура, інституційний огляд, методика, оцінювання, спроможності Збройних Сил.

Постановка проблеми. Інтереси національної безпеки і оборони, які пов'язані із запобіганням виникненню та розвитку збройних конфліктів на території держави, із забезпеченням її здатності протистояти зовнішній агресії,

вимагають від Збройних Сил України (далі – ЗС України) постійно підтримувати та нарощувати спроможності, що має на меті забезпечення здатності протидіяти наявним і потенційним загрозам і небезпекам, урахувати зміни, що відбуваються у збройних силах противника, завчасно й адекватно реагувати на зміни форм і способів ведення збройної боротьби, її характеру, основних принципів, урахування загальних змін в безпековому, стратегічному і операційному середовищі. У цьому контексті адекватна оцінка спроможностей ЗС України в цілому та спроможностей військових організаційних структур зокрема є важливим науковим завданням, розв'язання якого потребує розроблення методичного забезпечення оцінювання спроможностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розроблення методики оцінки організаційних структур, їх ефективності та оптимізації досліджували А. Резчиков, С. Смірнов, А. Цвіркун, В. Кушніков, В. Іващенко, які звертають увагу переважно на потенційні можливості застосування методів математичного моделювання. При цьому у центрі уваги більшості досліджень міститься питання оцінки організаційних структур цивільних інституцій. Водночас питання розробки методики оцінювання спроможностей військових організаційних структур залишається актуальним.

Метою статі є висвітлення пропозицій до методики оцінювання спроможностей військових організаційних структур для методичного забезпечення інституційного огляду.

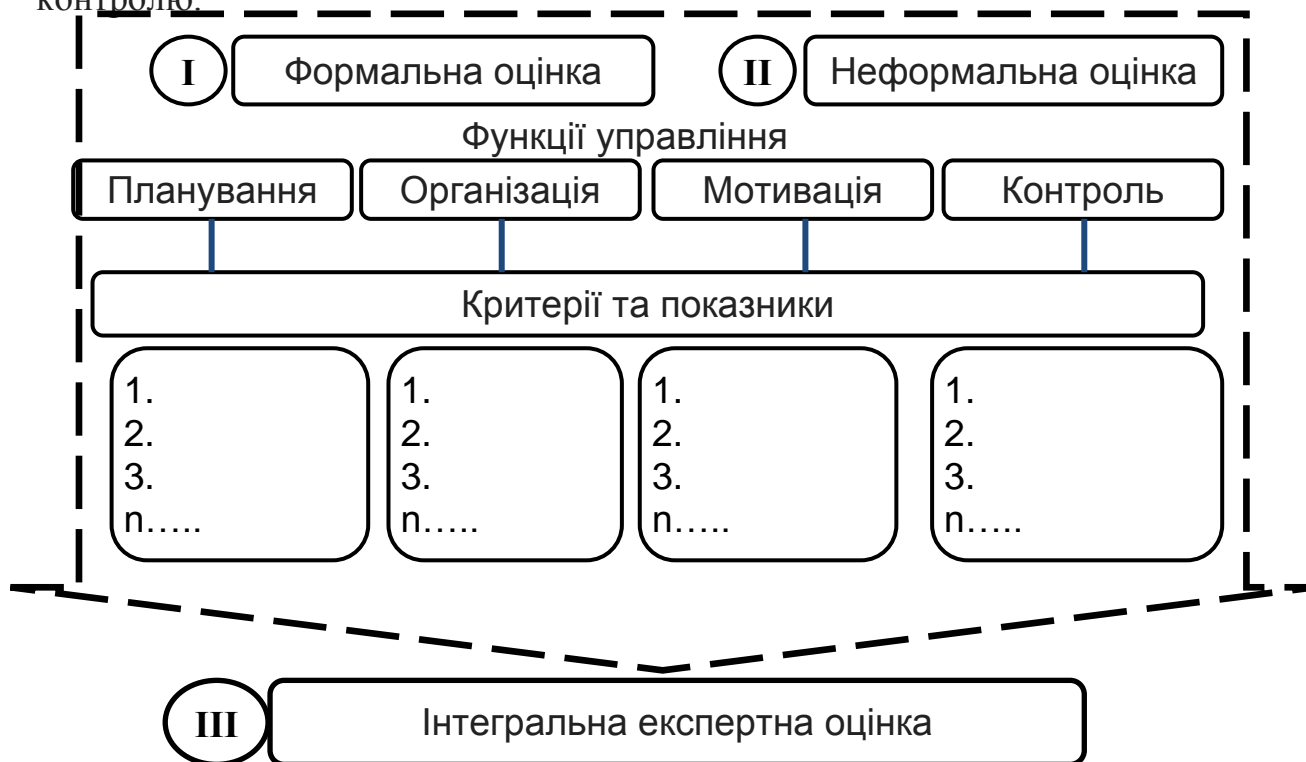
Виклад основного матеріалу. Складовою частиною методики є загальні положення, в яких розкриваються основні принципи, на яких ґрунтується методика. Зокрема, у загальних положеннях визначається, що методика визначає порядок організації та проведення оцінювання спроможностей військових організаційних структур (далі – ВОС) на управлінському рівні (оцінка управління), систему показників та критеріїв, механізм формування експертної оцінки.

Законодавчим та нормативно-правовим підґрунтям методики є: Закон України “Про освіту”, Закон України “Про вищу освіту”, “Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” (Наказ МОН України № 977 від 11.07.2019 р.), наказ МОУ від 09.01.2020 № 4 “Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти”, рішення НАЗЯВО, протокол № 9 від 29.08.2019 р.) [1-5].

Методика передбачає застосування системи показників та груп критеріїв оцінки управління (за напрямками та видами діяльності). Розподіл критеріїв здійснюється відповідно основним функціям управління (планування, організація, мотивація, контроль) за рівнями реалізації компонентів управлінської діяльності (адміністративний, фінансово-економічний, соціально-психологічний, особистісно-орієнтований).

Основною частиною методики є послідовність проведення оцінки. У запропонованій методиці оцінка управління на основі оцінки спроможностей

передбачає декілька основних етапів (Рис. 1), на яких експерти оцінюють повноту реалізації функцій планування, організації (координації), мотивації та контролю.

Рис. 1. Етапи оцінки управління на основі спроможностей

Перший етап оцінки передбачає опрацювання експертами відповідних документів, що розроблені для реалізації цілей управління (формальна оцінка).

Оцінка стану управління. Під час перевірки стану управління елементами оцінювання є стан організації діяльності та забезпечення його якості; кадрове, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення діяльності тощо.

Стан планування діяльності оцінюється на основі встановлення рівня якості опрацювання основних документів, які регламентують організацію та забезпечення діяльності (відповідно до вимог діючої нормативно-правової бази). До основних документів можуть належать статuti, положення, стандарти, професійні стандарти, плани основних заходів за напрямками та розділами (наприклад, матеріально-технічне (логістичне) забезпечення) тощо; наявності та якості опрацювання основних документів підрозділу, які регламентують організацію та забезпечення діяльності (плани основних заходів, тощо).

Стан організації діяльності оцінюється на основі контролю якості опрацювання основних документів (статuti, положення, організаційно-штатний розклад, функціонали тощо).

Оцінка мотивації здійснюється на основі контролю якості опрацювання основних документів (наприклад, положення про організацію діяльності, накази по особовому складу (заохочення, стягнення) тощо).

Оцінка контролю здійснюється на основі контролю якості опрацювання основних документів.

Стан організації освітньої діяльності оцінюється на основі визначення наявності у вищому військовому навчальному закладі (далі – ВВНЗ) ліцензії на провадження освітньої діяльності за спеціальностями та рівнями вищої освіти; сертифікатів про акредитацію освітніх програм за всіма спеціальностями; стандартів вищої освіти для кожного ступеня вищої освіти за кожною спеціальністю (копії); професійних стандартів за кожною спеціальністю; наявності й дії у ВВНЗ системи забезпечення якості освіти; в наявності освітньо-кваліфікаційних характеристик (кваліфікаційних вимог) за спеціальностями; навчальних програм тощо.

Стан навчально-методичного забезпечення підготовки змінного складу (особового складу підрозділу) оцінюється на основі визначення наявності у ВВНЗ освітньо-професійних (освітньо-наукових, професійних) програм для кожного рівня освіти за кожною спеціальністю; навчальних (робочих) планів; робочих програм навчальних дисциплін, навчально-методичних матеріалів; методичних вказівок, інших навчально-методичних матеріалів, зміст яких відповідає робочим програмам навчальних дисциплін; визначення відповідності навчально-методичних матеріалів за кожною спеціальністю програмам підготовки.

Стан інформаційного забезпечення оцінюється на основі встановлення визначення рівня забезпеченості виданнями відповідного або спорідненого спеціальності профілю; довідковою та іншою навчальною літературою, визначеною робочими програмами навчальної дисципліни, у тому числі в електронному вигляді; особовий склад має доступ до Інтернету як джерела інформації та баз даних.

Під час перевірки стану навчальної роботи ВВНЗ елементами оцінювання є: стан організації та проведення навчальних занять; стан організації самостійної роботи курсантів (слухачів, студентів, ад'юнктів); стан організації практичної підготовки курсантів (слухачів, студентів, ад'юнктів). При цьому стан організації та проведення навчальних занять оцінюється за відповідності проведення навчальних занять розкладу занять за видами, визначеними робочими програмами навчальних дисциплін, навчальними програмами, організованих з використанням сучасних технологій навчання; визначення відповідності навчальних занять (не менше ніж у 75%), які перевірялись, методів проведення навчальних занять їх видам, дотримання рекомендованих методичних розробок методикам проведення занять, методичного рівня керівника, проведення занять на встановлених об'єктах матеріально-технічної бази.

Стан методичної роботи оцінюється за рівнем організації та проведення засідань вчених (методичних, педагогічних) рад ВВНЗ та їх структурних підрозділів; навчально-методичних (методичних) зборів, нарад; інструкторсько-методичних занять; доповідей з питань методики навчання, загальної та військової педагогіки; організації проведення педагогічних (методичних) експериментів, вивчення та реалізація в освітньому (навчально-виховному) процесі вимог керівних документів, передового педагогічного досвіду та узагальнення досвіду підготовки та застосування військ (сил); систематичності

проведення підвищення кваліфікації й методичної майстерності керівного складу, науково-педагогічних (педагогічних) працівників, інструкторсько-викладацького складу.

Стан кадрового забезпечення оцінюється на основі встановлення рівня відповідності кадрового забезпечення спеціальностей підготовки ліцензійним умовам; рівня кадрового забезпечення спеціальностей підготовки військових фахівців забезпечує якість навчання, інструкторсько-викладацький склад має відповідний рівень військової освіти за кожною військово-обліковою спеціальністю, який визначається наказами Міністерства оборони України (далі – МО) та Генерального штабу ЗС України (далі – ГШ ЗС України). При цьому рівень кадрового потенціалу оцінюється за загальною чисельністю особового складу і працівників у структурних підрозділах ВВНЗ та відповідності чисельності нормам та вимогам керівних документів. Рівень підготовки особового складу визначається за рівнем індивідуальної підготовки постійного складу, змінного складу, підрозділів забезпечення навчального процесу та оцінюється за рівнем індивідуальної підготовки. Рівень індивідуальної підготовки постійного складу визначається за рівнем підвищення кваліфікації, навчальним навантаженням інструкторсько-викладацького складу, рівнем підготовки органу управління. Рівень підвищення кваліфікації, навчального навантаження перевіряється відповідно до вимог чинного законодавства, наказів і директив МО й оцінюється на основі аналізу планової роботи з підвищення кваліфікації постійного складу; відповідності навчального навантаження інструкторсько-викладацького складу встановленим вимогам.

Стан мотивації діяльності оцінюється за рівнем забезпечення соціально-економічних, побутових, інших потреб особового складу, стану психологічного клімату, задоволеності стилем і методами керівництва, стимулювання професійного зростання і підвищення кваліфікації тощо.

Стан морально-психологічного забезпечення перевіряється відповідно до вимог чинного законодавства України, наказів, директив МО, Головнокомандувача ЗС України, ГШ ЗС України. Стан психологічного забезпечення перевіряється за такими показниками: організація проведення соціально-психологічного діагностування; стан психологічної підготовки; організація проведення соціально-психологічного супроводу.

Оцінювання морально-психологічного стану особового складу, рівня авторитету та лідерства командирів проводиться відповідно до визначених наказів МО і ГШ ЗС України.

Оцінка контролю управління діяльністю здійснюється на основі встановлення рівня підготовки органу управління (штабу), результатів практичної роботи органу військового управління (штабу) на навчаннях (тренуваннях) та станом індивідуальної підготовки офіцерського складу й оцінюється відповідно до оцінки органу військового управління, військової частини.

Оцінка управління матеріальними ресурсами здійснюється шляхом оцінки дотримання вимог керівних документів організації матеріально-технічної бази за місцем постійної дислокації та польової навчальної бази. Так,

для ВВНЗ стан навчально-матеріальної технічної бази за місцем постійної дислокації оцінюється як такий, що відповідає вимогам, якщо площа навчальних приміщень становить не менш 2,4 кв. м на одну особу фактичного контингенту осіб, які навчаються та не менше 30% приміщень оснащені мультимедійним обладнанням; наявність, стан, утримання й оснащення озброєння військової техніки та тренажерів становить не менш 70% загальної кількості, визначених у штаті (табелю до штату) ВВНЗ та забезпечує діяльність відповідно до професійних, освітньо-професійних (освітньо-наукових), навчальних програм; забезпеченість навчальних, лабораторних, житлових, допоміжних, санітарно-технічних, складських, підсобних приміщень, клінічної, спортивної, загальновійськової бази, обладнання та устаткування є обґрунтованою та достатньою для провадження освітньої діяльності, проведення навчально-виховного процесу. Стан польової навчальної бази перевіряється й оцінюється відповідно до вимог наказів, директив МО та ГШ ЗС України.

Другий етап реалізації методики передбачає проведення експертної оцінки шляхом опитування (неформальна оцінка). На цьому етапі експерти проводять опитування, ураховуючи відомості самооцінювання особового складу (постійного та змінного складу у випадку ВВНЗ), адміністративного персоналу тощо, які надаються під час опрацювання опитувальних листів. Опитувальний лист містить у собі уточнювальні запитання, які стосуються оцінки управління діяльністю та матеріальними ресурсами, необхідні для формування загального експертного висновку. Система показників та критеріїв експертної оцінки може бути сформованою на основі діючих нормативів [4; 6; 7].

Третій етап передбачає формування загального експертного висновку за кожною окремою функцією управління діяльністю та матеріальними ресурсами. Висновок містить інтерпретацію результатів оцінювання за формальною та неформальною оцінками (за двома етапами оцінювання), їх узагальнення та ухвалення рішення щодо удосконалення управління діяльністю та матеріальними ресурсами.

Висновки. Надані пропозиції до методики оцінювання спроможностей ВОС можуть бути використані у процесі вдосконалення методичного забезпечення проведення інституційного аудиту професійної військової освіти у ВВНЗ, які перебувають у сфері управління МО України, адже зазначений аудит покликаний проаналізувати існуючий стан справ, оцінити, як організований освітній процес у системі професійної військової освіти, і наскільки задовольняє нагальні потреби сил оборони в контексті гібридних загроз національній безпеці та інтеграції України до НАТО.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з виробленням комплексного підходу до методичного забезпечення оцінки організації діяльності та структурної організації ВОС, управлінського процесу та кадрового менеджменту, оцінки управління матеріальними ресурсами тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII зі змінами. – URL: www.rada.zakon.gov.ua.
2. Закон України “Про освіту” від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. – URL: www.rada.zakon.gov.ua.
3. Наказ МО України № 4 від 09.01.2020 “Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти”. – URL: www.mil.gov.ua.
4. Наказ МОН України № 977 від 11.07.2019 р. “Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти”. – URL: www.mil.gov.ua.
5. Наказ МО України від 14.08.2020 року № 283 “Про організацію виконання окремих заходів оборонної реформи на середньострокову перспективу”. – URL: www.mil.gov.ua.
6. Збірник документів і матеріалів за напрямом “Функціональні групи спроможностей та Єдиний перелік (каталог) спроможностей Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони” / Зб. док. і мат-лів. – К.: МО України, 2019. – 703 с.
7. Методичні рекомендації для експертів Національного агентства щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми (Рішення НАЗЯВО, протокол № 9 від 29.08.2019 р.). – URL: www.naqa.gov.ua.

Dmitry Viter,

Dr. (Philosophical sciences), senior researcher
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Vladimir Oliferuk

PhD (technical sciences)
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Serhii Horbachevsky,

PhD (technical sciences), Senior Researcher
National University of Defence of Ukraine
Named after Ivan Chernyakhovskiy

Assessment of the military organizational structures' responsibilities (methodical ensuring for institutional review of the high military education institutions)

***Introduction.** The question about methodical ensuring of the military organizational structures' responsibilities assessment considered. Contemporary development of the Armed Forces of Ukraine connected with necessity to defend territorial wholeness of the state considering the realization of the strategic course to Euro-Atlantic integration, radically changed the priority of AF of Ukraine building, and based the new tasks before officers and military specialists. The change of forms and methods of warfighting, transit of AF of Ukraine to NATO's standards needing the making changes in the system of education and training of the officers and military specialists.*

Purpose. *The proposals for the methodic of responsibilities assessment of military organizational structure forming in aspect of the methodical ensure the institutional review.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature, systematization and generalization of materials, logic and comparative, content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *The perspectives of law and normative regulation of the conception of the military education development process in Ukraine are considered. The necessity of making a changes to existing law and normative acts within a new tasks and callings that arises before Armed Forces of Ukraine, and priorities which determined by the foreign-political course of the state to Euro-Atlantic integration, argued. The proposals for forming the conception of the military education development in Ukraine that based on the standards and approaches which achieves in the state-members of NATO, represented. Interests of national safety and defense, needs of arising and development of the armed conflicts on the state territory needs from Armed Forces of Ukraine constantly ensure responsibilities. The goal in this case is ensuring changes in armed forces other countries, answering change of the forms and methods of warfighting, character of it, main principles and common changes in environment. In this context adequate evaluating the Armed Forces of Ukraine responsibilities in whole and responsibilities of the military organizational structures is important science task. Deciding of it needs in the responsibilities assessment contemporary methodic development.*

Originality. *The military education system must orient to concrete needs and tasks of functional sphere, ensuring the high level of professional training and qualification of military specialists in AF of Ukraine, other parts of safety and defense forces, that need using the new approaches for military education content forming with purpose of the achievement the high level of operational compatibility ensuring, interdepartmental interaction and coordination during the planning and making joint operations on the level of joint stabs according the standards and procedures of NATO. Taking this to account, the common principles are the part of methodic, base of it. Such principles are also base for organization and making the military organizational structures' responsibilities assessment on managerial level (assessment of management), system of criteria, and mechanism of the expert evaluate forming.*

Conclusion. *The proposals for methodic of the military organizational structures' responsibilities assessment can be ensuring for institutional review of the high military education institutions, in process of the methodical achievement development of it for needs of assessment the HMEI that are in the sphere of the MDU management. Assessment and institutional review can analyze really situation and make a conclusion about educational process organization in the system of professional military education, and also determine the level of the defense forces' contemporary needs satisfying in context of hybrid threats for national safety and integration of Ukraine to NATO. In this aspect the implementation of new conception of military education of Ukraine is important and will achieve the system of professional military education development, the harmonically unite the formal and unformal education in frame of common (joint) system of military education, that ensuring needed level of education and training of military specialists and officers for solving the tasks, which is call by today for AF of Ukraine. This process is making ability for acquisition of the operational responsibilities by the all parts of the safety and defense of state. In point of view the perspective of the law and normative ensuring the development connected with transit to NATO's standards that need making the politics and doctrines as regulators of process, purposes and responsibilities of the military education system in Ukraine.*

Keywords: *Armed Forces of Ukraine responsibilities, assessment, institutional review, methodic, military organizational structures.*

УДК351.86:355.457>(477)

Олег Мітягінкандидат історичних наук
ORCIDID 0000-0003-4549-5505**Дмитро Вітер**доктор філософських наук,
старший науковий співробітник,
ORCIDID 0000-0002-7330-1280**Володимир Карпенко**підполковник, ад'юнкт
ORCIDID 0000-0002-3699-353X
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/64-78

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ПРОЦЕДУР ОПЕРАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ НАТО

У статті проаналізовано стан та перспективи розвитку професійної військової освіти (ПВО) як фактору трансформації системи військової освіти (СВО) України. Запропоновано модель системи професійної військової освіти офіцерів, відповідно до її структурних елементів сформовано та описано професійні компетентності (дескриптори). Визначено перспективи розвитку системи професійної військової освіти у контексті набуття офіцерами навичок оперативного планування за стандартами НАТО. Надано практичні рекомендації щодо підготовки офіцерів Збройних Сил України на оперативному рівні військової освіти.

Ключові слова: модель, оперативне планування, професійна військова освіта, рівні військової освіти, професійні компетентності, стандарти НАТО.

Постановка проблем. Одним з напрямів трансформації військової освіти є формування та розвиток ефективної системи професійної військової освіти, здатної вирішувати проблеми, пов'язані з нарощуванням оперативних спроможностей Міністерства оборони України, Збройних Сил України, інших складових сил безпеки і оборони для виконання завдань оборонного планування, застосування Збройних Сил України, спільних дій у складі об'єднаних органів військового управління, сумісності із силами оборони держав-членів НАТО.

Одним з основних шляхів вирішення зазначеної проблеми є прискорення темпів інтеграції Збройних Сил України до НАТО, що передбачає імплементацію стандартів професійної військової освіти провідних країн-членів НАТО до національної системи військової освіти [4], що передбачає:

– створення багаторівневої системи професійної військової освіти відповідно до стандартів НАТО, кращих вітчизняних та закордонних практик;

– уточнення вимог до змісту військової освіти з метою набуття персоналом Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони нових компетентностей, операційної сумісності на основі стандартів прийнятих у збройних силах держав-членів НАТО;

– приведення організаційно-штатних структур вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої військової освіти, їх матеріально-технічної бази

у відповідність до мети та змісту ПВО, вимог нормативно-правових актів та державного замовлення на підготовку військових фахівців;

– приведення рівня підготовленості науково-педагогічних (педагогічних) працівників, інструкторського складу до мети та змісту професійної військової освіти;

– забезпечення якості професійної військової освіти.

Таким чином, формування та розвиток системи професійної військової освіти є актуальним завданням. Проте, на сьогодні є низка стримуючих факторів цього процесу, які пов'язані, перш за все, з відсутністю у вітчизняному законодавстві поняття “професійна військова освіта” [2; 3]. Через це виникають проблемні моменти, зокрема щодо імплементації стандартів НАТО і поєднання елементів формальної і неформальної військової освіти у рамках єдиної системи військової освіти, яка орієнтується на професіоналізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та розвитку професійної військової освіти в Україні розглядалися в аспекті вирішення питань щодо основних тенденцій розвитку військової освіти, її стандартизації на основі підходів держав-членів НАТО, обґрунтування кваліфікаційних вимог до підготовки військових фахівців у галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” відповідно до стандартів країн-членів НАТО, формування професійних компетентностей (дескрипторів) офіцерів та військових фахівців тощо [1; 4-6]. Проте, питання щодо визначення перспектив розвитку системи професійної військової освіти у контексті набуття офіцерами навичок оперативного планування за стандартами НАТО залишається малодослідженим.

Мета статті є визначення особливостей формування та розвитку системи професійної військової освіти у контексті набуття офіцерами навичок оперативного планування за стандартами НАТО.

Методи дослідження: У статті використано загальнонаукові методи аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми, системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід до розв'язування проблем, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних питань перспективного розвитку системи військової освіти є структурні зміни, які мають відбуватись у цій системі з урахуванням тенденцій до професіоналізації військової освіти. Зокрема, відповідно до чинного законодавства система військової освіти являє собою сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів військової освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері військової освіти, а також законодавчих а нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними [2; 3]. У свою чергу, військова освіта (ВО) являє собою єдину систему безперервного професійного розвитку, яка здійснюється на основі інтеграції вищої освіти (формальної) та професійної (неформальної) військової освіти.

Аналіз сучасного стану системи вітчизняної військової освіти, а також світових тенденцій та досвіду провідних країн-членів НАТО свідчить про наявність низки проблем і стримуючих чинників ефективного функціонування СВО України [5]. Проведення реформи ВО у напрямі її професіоналізації має на меті досягнення операційної сумісності Збройних Сил України та збройних сил країн-членів НАТО на основі імплементації в систему військової освіти України стандартів країн-членів НАТО з підготовки офіцерів та військових фахівців.

Основною тенденцією розвитку ВО у державах-членах НАТО є професіоналізація військової освіти, спрямована на підвищення ефективності підготовки офіцерів та військових фахівців. Це визначає вимоги до сучасної моделі професійної військової освіти та підготовки військових фахівців:

- підготовка військових фахівців, здатних керувати військами (силами) в бою (операції), навчанням, вихованням, психологічною підготовкою особового складу в мирний і воєнний час;
- критичне та стратегічне мислення, прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику;
- адаптованість до змін організаційної структури та технологій;
- спільне планування, розуміння та здійснення співпраці зі структурами НАТО на оперативному та стратегічному рівні;
- експлуатувати та застосовувати найскладніші системи озброєння та військової техніки;
- ефективно діяти при виконанні завдань, які виникають під час здійснення міжнародних антитерористичних і миротворчих операцій, участі в ліквідації локальних воєнних конфліктів тощо;
- суворий добір кандидатів для навчання у військових навчальних закладах й активно діюча система відсіву нездатних до процесу навчання.

Зважаючи на наявний в Україні досвід – поєднання формальної та неформальної військової освіти – можливо здійснити перехід до професіоналізації військової освіти відповідно до стандартів НАТО без втрати переваг ані освітньої, ані професійної складової, що забезпечує збереження інтегрального характеру освіти та підготовки офіцерів та військових фахівців. Крім цього, необхідність формування ефективної системи професійної військової освіти відповідно до стандартів НАТО відповідає завданням викладеним у Розділі IV. ст. 58 Стратегії національної безпеки України “Для розвитку потенціалу стримування Україна прискорить оборонну та безпекову реформи за нормами, принципами і стандартами НАТО” [9]. Згідно цих завдань мета реформування полягає у визначенні головних напрямів професіоналізації військової освіти на основі поєднання освітньої та професійної складової в освітньому процесі відповідно рівням військової освіти офіцерів і військових фахівців ЗС України. Водночас необхідним є приведення стандартів професійної військової освіти в Україні у відповідність до сучасних вимог, визначених стратегічним курсом держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі і НАТО та результативними показниками оборонної реформи, максимальним використанням при цьому найкращих досягнень

національної ВО (зокрема, збереження обсягу та значення фундаментальної (академічної) освітньої складової в освітньому процесі), досвіду участі ЗС України у локальних конфліктах та міжнародних операціях з підтримки миру та безпеки, передового досвіду професійної підготовки офіцерів та військових фахівців у провідних країнах-членах НАТО.

Вирішення цих завдань можливо здійснити на основі визначення варіантів розв'язання існуючої гострої проблеми розвитку СВО, а саме, невідповідності наявного рівня професійної підготовки офіцерів та військових фахівців сучасним вимогам. Аналіз варіантів оптимізації системи ПВО та процесу підготовки осіб на посади офіцерського складу з урахуванням формування кадрового потенціалу ЗС України та просування по службі (кар'єрного зростання) передбачає урахування основних вимог до рівня професійної освіти та підготовки офіцерів, що включає в себе освітню складову, загальні компетентності та професійну складову.

Враховуючи вище викладене основними елементами моделі ПВО є:

Тактичний рівень підготовки:

– освітня складова: критичне мислення, знання соціальних процесів, управління в інформаційному середовищі, принципи збройної боротьби, міжнародне гуманітарне право;

– загальні компетентності: ініціативність, відповідальність, комунікативність, стресостійкість, психологічна адаптивність, саморозвиток;

– професійна складова: критичний аналіз, вирішення малоструктурованих завдань, впровадження стандартів НАТО, управління підрозділом, стресостійкість.

Оперативний рівень підготовки:

– освітня складова: системний аналіз, історія війн та оперативне мистецтво, Case-Study, управління проектами, військове право, стандарти НАТО;

– загальні компетентності: когнітивність, комплексність та динамічність, структури, політики, процеси, планування спільних операцій, планування інформаційних операцій, військова етика;

– професійна складова: системне, аналітичне мислення, операційна сумісність, управління ризиком, лідерство, планування оперативного середовища [7].

Стратегічний рівень підготовки:

– освітня складова: управління ресурсами, стратегічний менеджмент, воєнна доктрина, національна і колективна безпека, оперативне мистецтво;

– загальні компетентності: управління соціальними процесами, когнітивність, прийняття рішень з питань безпеки оперативного середовища, проведення спільних операцій, розвиток глобального оперативного середовища;

– професійна складова: стратегічне лідерство, оборонне планування, стратегічне мислення, управління змінами, рекомендації з питань міжнародної та національної безпеки розвитку Збройних сил [7].

Вимоги до професійної освіти та підготовки офіцерів та військових фахівців мають враховувати потреби ЗСУ та існуючу тенденцію до професіоналізації ВО. Поєднання цих двох аспектів визначає пріоритет, за яким може бути розроблено модель ПВО, яка є концептуально-методологічною основою професіоналізації військової освіти, визначаючи головні напрями, зміст та результати освіти та підготовки офіцерів на всіх рівнях. Така модель передбачає поєднання двох основних складових:

– освітньої (фундаментальна військова освіта, що проводиться у ВВНЗ, ВНП ЗВО з підготовки осіб на посади офіцерського складу на певному рівні вищої освіти з присудженням їм відповідного ступеня вищої освіти з видачою диплома державного зразка після успішного завершення навчання);

– професійної (курсова підготовка офіцерів та військових фахівців, що проводиться у процесі виконання ними службових функцій на посадах у військах (силах) на основі лідерських курсів перед призначенням офіцерів на вищі посади з отриманням ним після успішного завершення навчання відповідного відомчого сертифікату).

До цих двох складових інтегрується підсистема підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, метою якої є створення умов для набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань перед призначенням на посаду у військах (силах) або органу військового управління.

Водночас варто зауважити, що розробка та імплементація у практику перспективної моделі ПВО сьогодні зіштовхується з проблемним питанням, пов'язаним із здатністю системи ПВО створити умови для забезпечення оперативної сумісності підрозділів ЗС України з підрозділами країн-членів НАТО. Однією з основних відмінностей у цьому процесі є процедури оперативного планування за стандартами держав-членів НАТО та вітчизняною практикою на різних рівнях управління.

На сьогодні держави-члени НАТО відповідно до Концепції комплексного (всеосяжного) підходу (Comprehensive Approach) застосовують єдині стандарти (Стандарти оперативного планування операцій – COPD), що зумовлює поєднання спільних зусиль різних складових сектору безпеки і оборони, діяльності органів військового та невійськового управління у системі спільних штабів у процесі планування і проведення операцій, а саме [8]:

- на стратегічному рівні – Strategic Operational Planning Group (SOPG) (група оперативного планування стратегічного рівня);

- на оперативному рівні Joint Operational Planning Group (JOPG) (спільна група оперативного планування);

- на тактичному рівні - Component Commands (командування компоненти), для Командування повітряним компонентом - Air Operational Planning Group (група оперативного планування повітряних сил).

Досвід планування і проведення операцій силами НАТО показав, що для забезпечення ефективності цього процесу доцільним є створення тимчасових підрозділів, до функціональних обов'язків яких належить координація дій держав-членів НАТО та держав-партнерів, які не входять до складу НАТО.

Такий підхід передбачає високий рівень професійної освіти та підготовки офіцерів і військових фахівців, залучених до процесу планування і проведення операцій за стандартами НАТО. Розвиток системи ПВО в Україні має враховувати потенціальну можливість виконання офіцерами ЗСУ відповідних завдань у складі спільних груп планування.

З урахуванням наведеного вище, модель системи ПВО має складатись з п'яти рівнів, на яких офіцери можуть набувати професійних компетентностей з питань планування та проведення операцій на різних рівнях військового управління за стандартами НАТО. У системі ПВО така підготовка офіцерів до виконання службових обов'язків на посадах за призначенням здійснюється на відповідних лідерських курсах:

L 1 – курс базової підготовки офіцерів (підготовка на посади не вище командира роти (батареї);

L 2 – курс підготовки на посади батальйонної ланки;

L 3 – курс підготовки на посади бригадної ланки;

L 4 – курс підготовки вищого керівного складу та офіцерів Генерального штабу.

L 5 - курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики, та на курсах підвищення кваліфікації [1; 5].

Курси лідерства:

тактичний рівень:

L-1A – Базовий курс професійної військової освіти;

Лідерський курс (L-1) ППОф складається з трьох модулів: модуль базової підготовки офіцера – L-1A, модуль загально-професійної підготовки офіцера – L-1B і модуль роду військ – L-1C.

На курси L-1A залучаються особи, які здобувають або здобули ступень “бакалавр” (“магістр”).

Підготовка курсантів відбувається паралельно з навчанням на освітньому рівні “Бакалавр” на першому курсі ВВНЗ, ВНП ВНЗ. Курсанти вивчають основи ведення війни, отримують базові знання про організацію життєдіяльності та підтримання порядку в казармах, вимоги статутів ЗС України, дізнаються про етичні та військові цінності, процедури управління підрозділами/відділами (на основі тактичних елементів піхоти), готуються стати командирами (офіційними керівниками) і неофіційними лідерами. Навчання на освітньому рівні “Бакалавр” підтримує розвиток майбутніх офіцерів, формуючи їх світогляд, демократичні цінності, надаючи їм знання в галузях національної та міжнародної безпеки, правознавства та управління військами.

L-1B – Фаховий курс професійної військової освіти (рота) (TLP – Troop Leading Process):

На курси залучаються особи, які здобули або здобувають ступінь вищої освіти “бакалавр” та плануються до призначення на посади офіцерського складу.

Підготовка курсантів відбувається паралельно з навчанням на освітньому рівні “Бакалавр” на другому та третьому курсах ВВНЗ, ВНП ВНЗ. Метою цього

модуля є підготовка курсантів на посаду командира взводу. Також вдосконалюються знання та навички загальної та професійної англійської мови, вивчається процес прийняття рішень на рівні взвод-рота (англійською мовою). Крім того, курсанти знайомляться з іншими процесами, що відбуваються в ЗС України: узагальнення та вивчення передового досвіду, рівні бойової готовності, система мобілізації, державні закупівлі тощо.

L-1С – Фаховий курс професійної військової освіти (рота)(TLP+MDMP – Military Decision Making Process):

На курси залучаються офіцери, які зараховані до резерву кандидатів для просування по службі на посади у підрозділах ЗС України за штатно-посадовою категорію “капітан”.

Цей модуль є завершальним етапом підготовки офіцерів першого рівня. Він проводиться з метою здобуття військово-облікової спеціальності. У цій моделі офіцери навчаються тактиці конкретного роду ЗС. Протягом курсу офіцери отримують знання про тактику конкретного роду ЗС, а також ознайомлюються з різними видами зброї та озброєння.

Цей курс є завершальним етапом підготовки офіцерів першого рівня. Він проводиться з метою здобуття військово-облікової спеціальності. Протягом курсу офіцери отримують знання про тактику конкретного роду ЗС, а також ознайомлюються з різними видами зброї та озброєння. Офіцери, які пройшли курс, отримують відомчий документ і призначаються на посаду відповідно до отриманої спеціальності (рід військ).

Результатом проходження офіцерами курсів L-1 дасть змогу їм набутти компетентностей на етапі професіоналізації, основними з яких мають бути:

- порядок проведення планування на тактичному рівні за стандартами НАТО (TLP);

- планувати, організувати та орієнтуватися в умовах бойової обстановки;

- оцінювати обстановку, приймати рішення, віддавати бойовий наказ;

- створювати умови для всебічного розвитку особистостей військовослужбовців, їх індивідуальної психологічної готовності до виконання завдань за призначенням;

- застосовувати новітні технології під час навчання особового складу підрозділу;

- організувати виконання бойового завдання за стандартами країн-членів НАТО;

- оформляти бойові графічні документи для підтримки прийняття рішення на ведення бойових дій;

- використовувати нормативні документи та організувати безпечні умови праці у військових підрозділах, виконувати вимоги статутів Збройних Сил України та інших керівних документів, що регламентують повсякденну службу діяльність та вимагати їх виконання від підлеглих;

- користуватись іноземною мовою на рівні SMP-2 STANAG;

- виконувати професійну діяльність в умовах тривалих різнопланових фізичних навантажень і психічних напружень,;

- постійно вдосконалювати свої знання, вміння та навички за спеціальністю;

- керувати підрозділом при виконанні завдань за призначенням за різних умов обстановки;

- використовувати технології і методики впливу на свідомість і психіку, морально-психологічний стан особового складу, застосовувати методи психодіагностики особистості та методи вивчення соціально-психологічних явищ у військових колективах для індивідуальної роботи з підлеглими;

- здійснювати взаємодію з підрозділами ЗС України та країн-членів НАТО;

- аналізувати та оцінювати обстановку в районі виконання завдань, та ін.

L-2 – Підготовка офіцерів на командно-штабних курсах за видовою належністю (батальйон, бригада) (MDMP):

Цей рівень призначений для курсової підготовки офіцерів, на посади батальйонної ланки. На курси залучаються офіцери, які зараховані до резерву кандидатів для просування по службі на посади у військових частинах (підрозділах) ЗС України за штатно-посадовою категорією не нижче “майор” та мають ступінь вищої освіти “бакалавр” і вище.

Метою цих курсів є підготовка офіцерів до планування і виконання бойових дій на рівні батальйону. Навчання фокусується на процесі прийняття рішень, управлінні діями підрозділів батальйону та організації взаємодії із приданими йому підрозділами з урахуванням досвіду країн-членів НАТО. Офіцери, які пройшли курс, отримують відомчий документ і призначаються на посаду відповідно до їх спеціальності.

Результатом проходження офіцерами курсів L-2 дасть змогу їм набути компетентностей на етапі професіоналізації, основними з яких мають бути:

- оцінювати обстановку, приймати рішення, віддавати бойовий наказ;

- створювати умови для всебічного розвитку особистостей військовослужбовців, їх індивідуальної психологічної готовності до виконання завдань за призначенням;

- застосовувати новітні технології під час навчання особового складу підрозділу;

- організовувати роботу з управління підрозділом з урахуванням міжнародних стандартів та євроатлантичних процедур роботи штабів;

- організовувати виконання бойового завдання за стандартами країн-членів НАТО;

- оформляти бойові графічні документи для підтримки прийняття рішення на ведення бойових дій;

- координувати дії з іншими тимчасово-створеними штабами та підрозділами;

- використовувати нормативні документи та організовувати безпечні умови праці у військових підрозділах, виконувати вимоги статутів Збройних Сил України та інших керівних документів, що регламентують повсякденну службову діяльність та вимагати їх виконання від підлеглих;

- користуватись іноземною мовою на рівні CMP-2 STANAG;

- виконувати професійну діяльність в умовах тривалих різнопланових фізичних навантажень і психічних напружень,;

- постійно вдосконалювати свої знання, вміння та навички за спеціальністю;

- керувати підрозділом при виконанні завдань за призначенням за різних умов обстановки;

- використовувати технології і методики впливу на свідомість і психіку, морально-психологічний стан особового складу, застосовувати методи психодіагностики особистості та методи вивчення соціально-психологічних явищ у військових колективах для індивідуальної роботи з підлеглими;

- здійснювати координацію та взаємодію з підрозділами інших силових структур та підрозділів країн-членів НАТО тощо.

Оперативний і стратегічний рівні:

L-3 – Курс офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня (JOPP – Joint Operation Planning Process).

Цей рівень призначений для курсової підготовки офіцерів, на посади бригадної ланки. На курси L-3 залучаються офіцери, які зараховані до резерву кандидатів для просування по службі на посади оперативного рівня заштатно-посадовою категорією не нижче “підполковник” та мають ступінь вищої освіти “бакалавр” і вище. Курси проводяться на базі НУОУ імені Івана Черняхівського.

Метою підготовки є вдосконалення навичок об'єднаного планування в контексті оперативного мистецтва, розуміння і здатності виконання вимог НАТО, підготовка офіцерів до виконання бойових дій на рівні бригади (полку). Навчання фокусується на військовому процесі прийняття рішень, управлінні діями підрозділів бригадного рівня та організації взаємодії із приданими йому підрозділами з урахуванням досвіду країн-членів НАТО. Офіцери, які пройшли курс, отримують відомчий документ і призначаються на посаду відповідно до отриманої спеціальності.

Крім того, за стандартами НАТО офіцер повинен знати процедури спільного планування операцій у тимчасово-створених штабах на оперативному рівні – Joint Operational Planning Group (JOPG). Крім того, вміти їх практично застосовувати у процесі виконання завдань за призначенням.

Офіцер після проходження курсів оперативного рівня повинен знати процедури спільного планування операцій у складі тимчасово-створених штабах на оперативному рівні (JOPG), головними з яких є:

- порядок проведення оперативного планування за стандартами НАТО;

- надавати пропозиції щодо середньострокових і довгострокових операцій, у тому числі варіанти дій;

- визначати потреби у силах та засобах для забезпечення спільних операцій;

- організовувати та проводити брифінги з аналізу завдання, оцінки обстановки, прийняття рішення;

- координувати дії з іншими тимчасово-створеними штабами, підрозділами та не військовими компонентами;

Необхідність набуття офіцерами оперативного рівня професійних компетентностей зумовлює врахувати та впровадити в програми лідерських курсів L-3 як основних питань професійної підготовки офіцерів ЗС України так і стандартів НАТО.

Результатом проходження офіцерами курсів L-3 дасть змогу їм набути компетентностей на етапі професіоналізації, основними з яких мають бути:

- планувати, організовувати та орієнтуватися в складних умовах бойової обстановки;

- організовувати роботу з управління підрозділом з урахуванням міжнародних стандартів та євроатлантичних процедур роботи штабів;

- аналізувати та оцінювати воєнно-політичну та соціально-економічну обстановку в операційному середовищі;

- постійно самовдосконалюватись, застосовувати сформовані знання, уміння, навички, особисті якості і ціннісні орієнтації під час виконання функціональних обов'язків в умовах мирного та воєнного часу на посадах за призначенням;

- приймати обґрунтовані рішення за різних умов обстановки;

- застосовувати інноваційні технології та методологію моделювання у процесі планування операцій військ (сил);

- всебічно оцінювати стратегії стримування агресора у сучасному безпековому середовищі;

- упевнено користуватись іноземною мовою на рівні SMP-2 STANAG, та ін.

L-4 – Курс вищого керівного складу стратегічного рівня (JOPP).

Курс підготовки вищого керівного складу та офіцерів Генерального штабу. На курси L-4 залучаються офіцери, які зараховані до резерву кандидатів для просування по службі на посади стратегічного рівня заштатно-посадовою категорію не нижче “полковник” та мають ступень вищої освіти “магістр (спеціаліст)” і вище. Курси проводяться на базі НУОУ імені Івана Черняхівського.

Метою курсу є підготовка офіцерів рівня полковник (генерал) для національних та/чи міжнародних організацій (штабів, управлінь) стратегічного рівня. Протягом навчання увага зосереджується на міжнародних відносинах, економічних заходах та збройних засобах стримування. Офіцерів навчають планувати і проводити оборону власної держави та альянсу шляхом використання національних ресурсів (спроможностей) та підтримки країн-партнерів; розробляти доктрини і концепції, формувати стратегічне бачення; підтримувати темпи швидкого мислення в умовах зміни стратегічного середовища. Всі теми курсу стосуються використання об'єднаних спроможностей та спільних вправ для досягнення стратегічних цілей. Навчання відбувається у НУОУ та навчальних закладах Альянсу.

Результатом проходження офіцерами курсів L-4 дасть змогу їм набути компетентностей на етапі професіоналізації, основними з яких мають бути:

- планувати і проводити операції військ (сил), у тому числі спільні операції;

- керувати органами військового управління оперативного (оперативно-тактичного) рівня;
- планувати і реалізовувати заходи всебічного забезпечення під час проведення спільних операцій військ (сил);
- аналізувати та реалізовувати оперативні (бойові) можливості військ (сил);
- застосовувати методологію прогнозування у процесі вироблення та прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності та ризиків;
- розробляти імовірнісні сценарії конфліктів для забезпечення оборонного планування;
- приймати рішення на застосування військ (сил) при проведенні операцій;
- прогнозувати та оцінювати розвиток військ сил органів військового управління у стратегічній перспективі;
- впроваджувати інновації у стратегічне керівництво;
- постійно самовдосконалюватись, застосовувати сформовані знання, уміння, навички, особисті якості і ціннісні орієнтації під час виконання функціональних обов'язків в умовах мирного та воєнного часу на посадах за призначенням;
- планувати та проводити операції міжвидових угруповань військ (сил);
- визначати завдання всім компонентам спільних операцій;
- забезпечувати координацію та міжвідомчу взаємодію роботи штабів різного рівня, об'єднаних штабів;
- розробляти пропозиції щодо національної безпеки та обороноздатності держави;
- формулювати рекомендації щодо напрямів розвитку міжнародного співробітництва;
- визначати основні риси воєнних конфліктів, до яких може бути втягнута держава, оцінювати комплексне оперативне середовище сучасних та майбутніх воєнних (збройних) конфліктів;
- аналізувати особливості та перспективи розвитку технологій, їх вплив на майбутні збройні конфлікти, та ін.

L-5 – Курс стратегічного управління вищого рівня та державної політики.

Курс підготовки керівників структурних підрозділів МОУ, ГШЗСУ, інших складових сил безпеки і оборони, центральних органів державної влади, до сфери відповідальності яких відносяться питання оборони та безпеки держави, які мають ступінь вищої освіти “магістр” (за напрямом “державне управління”, “національна безпека”). На курси залучаються генерали та адмірالی, які здобули ступінь вищої освіти “магістр” (за напрямом “державне воєнне управління”) та стратегічний рівень військової освіти (Курс вищого керівного складу стратегічного рівня – L-4). Курси проводяться на базі НУОУ імені Івана Черняхівського.

Результатом проходження визначеними особами курсів L-5 дасть їм змогу набуті компетентностей, основними з яких є:

- реалізація принципи стратегічного управління ресурсами в оборонному планування;
- визначення потреб та спроможностей ЗС держави;

- прийняття обґрунтованих стратегічних і державно-політичних рішень;
- оцінювання впливу ресурсних обмежень на реалізацію воєнної безпеки держави;
- реалізація розробки стратегії венної безпеки держави, оцінка можливості її реалізації;
- планування і проведення багатокomпонентних міжвидових операцій у складі сил НАТО;
- планування і комплексне застосування сили безпеки і оборони в інтересах стримування та відсічі повномасштабної збройної агресії;
- здійснення міжвідомчої координації та взаємодії складових сектору безпеки і оборони в мирний час та в особливий період;
- аналіз та оцінка сучасної міжнародної системи безпеки;
- вирішення завдань із забезпечення національної безпеки за різних умов воєнно-політичної, воєнно-економічної та воєнно-стратегічної обстановки;
- розроблення та забезпечення функціонування системи оборонного планування;
- забезпечення оптимального співвідношення процедур національної системи оборонного планування та оборонного планування НАТО;
- забезпечення досягнення сумісності збройних сил України зі збройними силами країн-партнерів та країн-членів НАТО;
- визначення спроможностей держав-членів НАТО з урахуванням системи внутрішніх факторів у секторі безпеки і оборони держави тощо.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Принцип професійного розвитку ВО визначає загальну тенденцію ПВО, що передбачає інтеграцію органів управління військовою освітою, мережі закладів військової освіти, діючих стандартів стандартів вищої освіти (професійний стандарт), рівнів та ступенів кваліфікації освіти (галузева рамка кваліфікацій), законодавчої та нормативно-правової бази в єдиний комплекс професійної підготовки військових фахівців у системі ВО. Професіоналізація військової освіти здійснюється на основі вдосконалення процесу професійної підготовки військових фахівців й залишається невід’ємною складовою системи ВО України, яка потребує суттєвого вдосконалення з урахуванням змін в оперативному середовищі, загальних тенденцій розвитку системи національної та міжнародної безпеки, змін принципів та методів ведення збройної боротьби, нових вимог до якості професійної підготовки офіцерів та військових фахівців відповідно до стандартів країн-членів НАТО. Важливим питанням, що потребує вирішення, залишається інституційне забезпечення системи ПВ в Україні з урахуванням основних вимог професійної підготовки офіцерів на різних рівнях військової освіти в контексті сучасних завдань сектору безпеки і оборони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітер Д., Мітягін О. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи / Вітер Д., Мітягін О. // Військова освіта. – 2020. – 1(41). – С 81-90.
2. Закон України “Про вищу освіту” від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 15.01.2021).

3. Закон України “Про освіту” від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 15.01.2021).
4. Вітер Д., Мітягін О. Стратегічні пріоритети підвищення боєздатності Збройних Сил України в контексті професіоналізації військової освіти: політики і процедури / Вітер Д., Мітягін О. // Зб. наук. праць ЦВСД. – 2020. – №1 (68). – С.133-137.
5. Карпенко В. Підготовка офіцерів-лідерів Десантно-штурмових військ: досвід США для України / В. Карпенко // Військова освіта. – № 2(42). – С. 144-154.
6. Розроблення галузевої рамки кваліфікацій в галузі знань Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону: монографія // Кол. авт. – К.: НУОУ. 2020 р – С. 56-72.
7. Обґрунтування кваліфікаційних вимог до підготовки військових фахівців у галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” відповідно до стандартів країн-членів НАТО. Звіт про науково-дослідну роботу, № держреєстрації 0120U000210. Київ: НУОУ, 2020. 238 с.
8. Порядок оперативного планування в органах військового управління НАТО: навч. посіб. / [А. М. Сиротенко, В. М. Тарасов, С. М. Салкуцян та ін.]. – К.: НУОУ, 2019. – 232 с.
9. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про Стратегію національної безпеки України” від 14.09.2020 р. № 392/2020. – URL: <http://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 04.01.2021).

REFERENCES

1. Viter D., Mityahin O. Profesionalizatsiya viyskovoyi osvity v Ukrayini: holovni napryamky, zmist ta perspektyvy // Viyskova osvita. – 2020. – 1(41). – S 81-90.
2. Zakon Ukrayiny “Pro vyshchu osvitu” vid 01 lypnya 2014 r. № 1556-VII. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (data zvernennya 15.01.2021).
3. Zakon Ukrayiny “Pro osvitu” vid 05 veresnya 2017 r. № 2145-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennya 15.01.2021).
4. Viter D., Mityahin O. Stratehichni priorytety pidvyshchennya boyezdatnosti Zbroynykh Syl Ukrayiny v konteksti profesionalizatsiyi viys'kovoyi osvity: polityky i protsedury / Viter D., Mityahin O. // Zb. nauk. prats' TSVSD. – 2020. – №1 (68). – S.133-137.
5. Karpenko V. Pidhotovka ofitseriv lideriv Desantno-shturmovykh viys'k: dosvid SSHA dlya Ukrayiny / V. Karpenko // Viys'kova osvita. – № 2(42). – S. 144-154.
6. Rozroblennya haluzevoyi ramky kvalifikatsiy v haluzi znan' Voyenni nauky, natsional'na bezpeka, bezpeka derzhanoho kordonu: monohrafiya // Kol. avt. – K.: NUOU. 2020 r – S. 56-72.
7. Obgruntuvannya kvalifikatsiynykh vymoh do pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv u haluzi znan “Voyenni nauky, natsionalna bezpeka, bezpeka derzhavnoho kordonu” vidpovidno do standartiv krayin-chleniv NATO. Zvit pro naukovo-doslidnu robotu, № DR 0120U000210. Kyiv: NUOU, 2020. 238 s.
8. Poryadok operatyvnoho planuvannya v orhanakh viys'kovoho upravlinnya NATO: navch. posib. / [A. M. Syrotenko, V. M. Tarasov, S. M. Salkutsan ta in.]. – K.: NUOU, 2019. – 232 s.
9. Ukaz Prezydenta Ukrayiny Pro rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny “Pro Stratehiyu natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny” vid 14.09.2020 r. № 392/2020. – URL: <http://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (data zvernennya 04.01.2021).

РЕЗЮМЕ

Олег Митягин,
кандидат исторических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Дмитрий Витер,
доктор философских наук, старший научный сотрудник,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Владимир Карпенко,

адьюнкт
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Формирование модели профессионального военного образования в Украине с учетом процедур оперативного планирования НАТО

В статье проанализировано состояние и перспективы развития профессионального военного образования, как один из факторов трансформации системы военного образования Украины. Рассмотрено модель очертания будущего офицерского состава, систему профессионального военного образования офицеров, которая состоит из пяти уровней профессиональной подготовки, предусматривающие формирование соответствующих компетентностей и осуществляется на соответствующих лидерских курсах, сформированы профессиональные компетентности и их описание (дескрипторы) в Профессиональной рамке квалификации военных специалистов в области знаний "Военные науки, национальная безопасность, безопасность государственной границы" на ступенях высшего образования и уровнях военного образования, проанализирован процесс оперативного планирования в органах военного управления НАТО та разработаны практические рекомендации для подготовки офицеров Вооруженных Сил Украины на оперативном уровне военного образования.

Ключевые слова: модель, оперативное планирование, профессиональное военное образование, профессиональные компетентности, уровни военного образования, стандарты НАТО.

SUMMARY

Oleh Mitiagin,

PhD (historical sciences)

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovskiy

Dmitry Viter,

Doctor of philosophical science, senior researcher

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovskiy

Volodymyr Karpenko,

PhD military student

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovskiy

The model of the professional military education in Ukraine forming in aspect of NATO's operational planning procedures

The article analyzes the state and prospects of development of professional military education as one of the factors of transformation of the military education system of Ukraine. The model of the outline of the future officers, the system of professional military education of officers, which consists of five levels of professional training, providing for the formation of relevant competencies and carried out in the relevant leadership courses, formed professional competencies and their description (descriptors) in the Sectoral Framework of Military Specialists. in the field of knowledge "Military sciences, national security, security of the state border" at the levels of higher education and levels of military education.

Key words: operational planning, professional military education, levels of military education, professional competencies, NATO's standards.

Introduction. One of the directions of transformation of military education is the formation of an effective system of professional military education capable of solving problems related to

increasing the operational capabilities of the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine, other components of security and defense to perform defense planning tasks. as part of joint military management bodies, compatibility with the defense forces of NATO member states.

One of the ways to solve this problem is to accelerate the pace of Ukraine's integration into NATO, which involves the implementation of professional military education standards of leading NATO member countries in the national military education system.

At the level of current Ukrainian legislation, the concept of "professional military education" is currently not standardized. As a result, problems arise, in particular with regard to the implementation of Alliance standards and the combination of formal and non-formal military education, and the work of the Ministry of Defense of Ukraine at the legislative level continues.

Purpose. *The specific of professional military education system forming and development determine in the context of taking by officers the skills in operational planning by the NATO's standards.*

Methods. *The article uses general scientific methods of analysis of scientific literature on the researched problem, system analysis and synthesis, induction and deduction, system approach to problem solving, classification, generalization and systematization.*

Result. *The main trend in the development of the military education system in NATO member countries is the professionalization of military education, aimed at improving the effectiveness of training of officers and military specialists.*

Given Ukraine's experience in training military specialists: the combination of two main components - the educational and vocational system of military education in Ukraine allows for the transition to professionalization of military education in accordance with NATO standards without losing the educational or professional component, which ensures the integral nature of officer training and military specialists, taking into account modern requirements for its nature and content.

Originality. *The search for the best solution to the problem of non-compliance of the existing level of professional training of officers and military specialists with modern requirements should be carried out on the basis of a comparative analysis of possible options. Analysis of options for optimizing the professional training of persons for officer positions, taking into account the formation of personnel potential of the Armed Forces of Ukraine and promotion (career advancement) should be based on defining the outline of the officer of the future as a benchmark to be constantly approached. Thus, it is expedient to apply the basic requirements to officers of different levels of training as an officer of the future, which includes the educational component, general competencies and professional component. The perspectives of the professional military education system development considered with needs to take by the officers skills in operational planning by the NATO's standards. These determining the concrete practice of Ukrainian Armed Forces' officers' education and training on the operational level of military education.*

Conclusion. *Professionalization of military education is carried out on the basis of improving the process of professional training of military specialists and remains an integral part of the VO system of Ukraine, which needs significant improvement taking into account changes in the operational environment, general trends in national and international security, changes in principles and methods of armed struggle, new requirements for the quality of training of officers and military specialists in accordance with the standards of NATO member countries.*

Introduction of the sectoral qualifications framework in the system of training of servicemen of the security and defense sector at the national level, provides not only clear structure, possibility of application of highly effective practices of the European and Euro-Atlantic alliances, but also considerably strengthens state security standards of security and defense.

Сергій Гапоненко,
магістр, аспірант Кам'янець-Подільського
Національного університету імені Івана Огієнка,
ID ORCID 0000-0001-7839-3869
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/79-87

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті досліджуються поняття «педагогічні умови формування», «управлінська компетентність фахівців фізичної культури», а також з'ясовується сучасний стан їх сформованості. Проаналізовано і з'ясовано, що педагогічні умови формування – це необхідні і достатні обставини підготовки, що забезпечують кінцеву мету. Аналіз наукових праць фахівців дозволяє зробити висновок, що майбутня діяльність фахівця фізичної культури і спорту, а фактично і управлінська компетентність передбачає, що під час професійної підготовки ми повинні її сформувати, що дозволить більш ефективно використовувати творчий, фізичний та інтелектуальний потенціал в теперішніх умовах праці, виконуючи професійні функції на фоні високого рівня ділових і особистісних якостей, в керуванні процесами та людьми.

Ключові слова: педагогічні умови формування, управлінська компетентність фахівців фізичної культури.

Постановка проблеми. Глобальні зміни, що відбуваються в світі та Україні зокрема, потребують адаптації сучасного суспільства до швидкоплинності процесів у всіх сферах людської діяльності. Натомість, система вищої освіти – це саме та гнучка, динамічна складова, що може значно полегшити можливість комунікації сучасної людини в соціумі. З цього приводу стратегія державної кадрової політики на 2012-2022 роки передбачає забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвинутою ринковою економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світова наукова спільнота не стоїть осторонь цих процесів. В інформаційних джерелах знаходимо безліч наукових праць, що присвячені розв'язанню існуючих проблем. Так, проблему формування професійної компетентності вивчали Н. Волкова, Т. Волобуєва, Б. Гершунський, І. Зимня, В. Кремінь, Л. Майборода, В. Петрук, Дж. Равен, Ю. Татур, О. Торічний, А. Хуторський та багато інших. Основи професійної підготовки фахівців у ВНЗ розроблено О. Барабанщиком, І. Біжаном, М. Нещадимом, В. Ягуповим та багатьма іншими. У професійній педагогіці аналізуються й обґрунтовуються проблеми професійної підготовки фахівців до здійснення управлінської діяльності науковцями: О. Бойком, І. Зязюном, В. Масловим, О. Романовським, В. Свистун, Р. Торчевським, В. Шемчук та ін. Крім цього розв'язуються основні проблеми менеджменту освіти М. Армстронгом, Л. Глінчуком, А. Грушевою, В. Данюком, Ю. Дубревським,

Г. Єльніковим, С. Калашніковим, Ю. Коваленком, В. Масловим, М. Мішенко, В. Петюхом, В. Пікельною, В. Жигірь, В. Ягодніковою та інші.

Результати аналізу наукових робіт вказують на активний пошук шляхів удосконалення управлінської компетентності керівника взагалі. Разом з цим, не виявлено таких робіт, які б досліджували саме педагогічні умови формування управлінської компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Метою статті є психолого-педагогічний аналіз та обґрунтування понять «педагогічні умови формування», «управлінська компетентність фахівців фізичної культури», а також з'ясування сучасного стану їх сформованості.

Виклад основного матеріалу. Фізичне виховання громадян пов'язано, насамперед, з особистістю учителя фізичної культури, його професійними знаннями, педагогічною майстерністю, тактом, толерантністю, іншими особистими комунікативними якостями, а взагалі – професійною компетентністю. Адже вчитель фізичної культури – це первинна ланка для більшості громадян, коли вони в ранньому віці (дитячий садочок, школа, спортивна секція) стикаються з фахівцем фізичної культури. Тому він повинен бути професіоналом, який спроможний координувати дії щодо плану роботи школи з питань фізичного виховання, спорту, рекреації й туризму, організації роботи учнів на уроках фізичної культури та позаурочних заняттях, взаємодії з педагогічним колективом, батьками у створенні оптимальних умов для фізичного виховання й ведення здорового способу життя учнями.

Стратегія модернізації освіти України передбачає, що в основу оновленої освіти будуть покладені «компетентності фахівця», про які ми постійно говоримо і формування яких здійснюється завдяки компетентнісному підходу. Сам компетентнісний підхід, за твердженням науковців, означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для опанування комплексу компетенцій [1, с. 138].

Однією з умов компетентнісного навчання вчені вважають використання низки педагогічних умов, що сприятимуть підготовці фахівця у відповідній галузі. Для цього засвоюються не готові знання, а формуються вміння, необхідні для практичного вирішення конкретних завдань [2, с. 2-6].

Отже, питання ефективності педагогічного процесу тісно перетинаються з виконанням певних освітніх умов, а наукова спільнота не стоїть осторонь цієї проблеми. Спробуємо у подальшому розібратися з цією дефініцією.

За логікою нашого дослідження звернемося до першоджерел. Так, академічний тлумачний словник української мови трактує умову наступним чином: «Взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь; угода, договір» [3]. Інший великий тлумачний словник сучасної української мови це поняття подає так: «1. Взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь; угода, договір. 2. Вимога, пропозиція, що висуваються однією зі сторін, які домовляються про що-небудь, а також при укладанні угоди, договору. 3. Необхідна обставина, яка уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь. 4. Обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь. 5. Правила, які існують або

встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь. Правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь. 6. Сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь...» [4, с. 1297]. На наш погляд найбільш змістовно трактовка цієї дефініції подана В. Бусселом у останньому словнику.

З'ясуємо ще, як це поняття вчені трактують у наукових колах та своїх дослідженнях. Так, Г. Гапоненко, у своїх наукових дослідженнях, визначаючи педагогічні умови формування професійної компетентності водолазів-підричників, зазначав, що їх розробка вимагає підвищення вимог до самих результатів, які раніше формулювалися через такі поняття, як знання, уміння, навички. Тепер цей перелік вважають недостатнім, його доповнюють набором професійних компетентностей, які фактично характеризують різноманітну реалізаційну здатність фахівця... [5, с. 73].

Дослідники педагогічних умов розуміють їх як послідовність фахових дій, спрямованих на досягнення певного соціально-педагогічного ефекту, на соціалізацію учасників освітньо-виховного процесу. Є наукова позиція, де під терміном «педагогічна умова» вважають обставини, що сприяють розвитку або, навпаки, гальмуванню навчально-виховного процесу та визначають їх як комплекс засобів, наявних у навчального закладу для ефективного здійснення навчально-виховного процесу. Ми погоджуємося з науковцями, які спеціально визначають термін «педагогічна умова» як певну обставину чи обстановку, яка так чи інакше впливає на творення, формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості, тощо.

Ми можемо і надалі проводити аналіз наукових досліджень в цьому напрямку, але нам зрозуміло, що вчені схиляються до думки, а ми робимо висновок, що навчально-виховний процес підготовки фахівців залежить від умов, в яких він відбувається. На наш погляд, *педагогічні умови формування – це необхідні і достатні обставини підготовки, що забезпечують кінцеву мету (підготовку фахівця певної спеціальності)*.

Тепер з'ясуємо, що означає термін «управлінська компетентність фахівців фізичної культури». Досить влучне висловлювання про управління як процес, на нашу думку, висловив І. Міщенко. Він зазначав, що це сукупність дій людини, яка забезпечує досягнення бажаного результату – кінцевої мети. [6].

Академічний тлумачний словник української мови трактує термін управління так: «Дія за значенням управляти або керувати» [3]. Інший великий тлумачний словник сучасної української мови це поняття подає так: «1. Дія за значенням управляти. 2. Виконувати, завершувати якусь справу, надати кому-небудь належного вигляду, задовольняти його потреби, доводити до ладу [4, с. 1511]. Публічний електронний словник української мови трактує термін «управляти» 1. Спрямовувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; керувати [7, с. 1511].

З'ясуємо думки наукової спільноти з цього приводу. У вітчизняній і зарубіжній науці розроблено теоретико-методичне підґрунтя для розв'язання зазначеної проблеми. Так, теоретичні й методичні засади формування

професійної компетентності фахівця в системі вищої освіти висвітлено в працях О. Акімова, В. Байденко, Н. Бібік, В. Безпалько, С. Гончаренко, І. Єрмакова, І. Зимньої, А. Коломієць, В. Кременя, Н. Кузьміної, В. Лозової, О. Пометун, М. Степка, А. Хуторського, В. Ягупова, Дж. Равена, В. Хутмахера та багатьох інших. Теоретичні й практичні основи формування професійної компетентності вчителя фізичної культури досліджено в працях С. Глазунова, М. Віленьського, О. Дубогай, Ю. Железняк, Л. Іващенко, Л. Лубишевої, Т. Круцевіч, А. Матвеева, В. Платонова, Л. Сущенко, Б. Шияна та багатьох інших.

Аналіз наукових праць вище зазначених і багатьох інших фахівців дозволяє зробити висновок, що *майбутня діяльність фахівця фізичної культури і спорту (далі – ФКіС), а фактично і управлінська компетентність передбачає, що під час професійної підготовки ми повинні її сформуванню, що дозволить більш ефективно використовувати творчий, фізичний та інтелектуальний потенціал в теперішніх умовах праці, виконуючи професійні функції на фоні високого рівня ділових і особистісних якостей, в керуванні процесами та людьми.*

В своїй роботі В. Криштанович зробив висновок, що формування управлінської компетентності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту є тривалим процесом, який спрямовується на вдосконалення змісту, методів, засобів та форм їх навчання, що сприятиме формуванню комплексу ключових компетенцій, які необхідні для успішного виконання основних видів їхньої майбутньої управлінської діяльності [8, с. 122]. Як стверджував Ю. Дубревський, управлінська компетентність майбутнього викладача фізичної культури розглядається як інтегральна якість особистості, яка дозволяє керівнику у найбільш ефективний спосіб здійснювати свою діяльність, а також саморозвиток і самовдосконалення [9, с. 92].

Ми погоджуємося з думками вчених і рахуємо, що ефективність будь якої діяльності буде залежати від професіоналізму фахівця, тобто від його професійної компетентності як одного з найголовніших факторів професійної діяльності. Професійна діяльність будь-якого фахівця, незалежно від роду його професії, потребує постійного процесу підвищення професійної компетентності, саморозвитку, самовдосконалення. Разом з цим ми розуміємо, що компетентність фахівця ФКіС напряду буде залежати від результату його підготовки і виховання з урахуванням сукупних особистісних якостей людини.

В наукових колах терміни «компетенція» та «компетентність» за різними думками і твердженнями або використовують як синоніми або, як ми зазначили вище, виокремлюють якусь компетенцію та при цьому вважають її складовою загальної або професійної компетентності. Це як об'єкт і предмет дослідження, де об'єкт це стале, загальне, тобто компетентність, а предмет, відповідно, часткове – компетенція. Ми розуміємо, що мають право на існування різні наукові позиції, але тут і далі термін «компетенція» ми будемо розглядати як цеглини загального будинку, тобто складові частини загальної професійної компетентності фахівця.

За логікою нашого науково дослідження з'ясуємо складові поняття «управлінська компетентність фахівця ФКіС», а також який зміст науковці

вкладають в цю дефініцію і розберемо сучасний стан її сформованості. Отже, управлінська компетентність майбутніх фахівців фізичної культури і спорту є складним багатокомпонентним поняттям, як наголошував С. Криштанович. Вона характеризується такими науковими підходами: соціокультурним, діяльнісним, комунікативним, професійним, контекстно-інформаційним та психологічним. Проведений аналіз дозволив науковцю виділити ключові компетентності, до яких він відніс: соціально-особистісну, особистісно-індивідуальну, освітню, аналітичну, оцінно-контрольну, економічну, соціальну, психологічну, інформаційну, комунікативну. Вчений зазначав, що формування управлінської компетентності є тривалим процесом і що фахівець ФКіС повинен нею не тільки володіти, а й вміти застосовувати [8, с. 120].

З наукових позицій Ю. Войнар, Д. Наварецький, І. Глазирін зазначали, що управлінська компетентність фахівця галузі фізичного виховання і спорту розглядається як інтегрована професійно-особистісна характеристика у програмі навчальних закладів, яка повинна забезпечувати ефективний рівень їх професійної діяльності та відображати рівень сформованості професійної компетентності, що визначаються сукупністю мотиваційних і ціннісних установок, зумовлених необхідним обсягом знань і вмінь, рівнем професійної майстерності та досвідом роботи в обраній сфері діяльності [10, с. 124]. У роботі про педагогічні умови розвитку управлінського мислення В. Шемчук, – акцентує увагу на точності та безпомилковості, мобільності і гнучкості, оперативності й конкретності, комплексності та системності мислення військового керівника [11].

Ю. Дубревський наголошував, що не зменшуючи значення напрацювань в педагогіці, у самому фізичному вихованні і спорті, виявлено відсутність єдиного погляду науковців щодо формування управлінської компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту [9].

Ми погоджуємось з думкою цього та інших вчених і можемо доповнити їх висловлювання тим, що дослідження саме *педагогічних умов формування управлінської компетентності у фахівців ФВіС в науковій літературі не виявлено взагалі*. Тому вважаємо, що дослідження цього питання є перспективним і заслуговує на увагу.

Розглянувши роботи цих та багатьох інших науковців, зробимо висновок, що *управлінська компетентність фахівців фізичної культури – це інтегральний показник, що включає в себе: володіння сучасними педагогічними методиками і технологіями; комунікативність у поєднанні з творчо-прогностичним мисленням; всебічна розвиненість; здатність до аналізу, узагальнення і впровадження передового сучасного зарубіжного, вітчизняного й історичного фізкультурного досвіду; оволодіння якостями, що формують системність мислення, бистроту реакції на виникаючу проблему та прийняття рішення для її усунення або ліквідації наслідків; уміння мотивувати тих, з ким проводяться заняття, тренування до активізації їх спортивної діяльності; уміння саморозвиватись, самовдосконалюватись*.

Для теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки цілей, поняття, змісту та сучасного стану сформованості управлінської

компетентності фахівців фізичної культури ми з'ясували реальний стан її сформованості та виявили основні проблеми і тенденції розвитку. Дослідження провели у двох вищих навчальних закладах: Кам'янець-Подільському Національному університеті імені Івана Огієнка (**37** осіб), Національному університеті фізичного виховання і спорту України (**53** особи). До опитування залучили студентів четвертого курсу навчання, а в якості експертів – науково-педагогічних працівників кафедр, що здійснюють підготовку фахівців ФКіС у цих навчальних закладах відповідно **4** та **6** осіб. Усього було залучено **90** студентів та **10** експертів. Для з'ясування сучасного стану сформованості управлінської компетентності майбутніх учителів фізичної культури студентам і експертам запропонували визначити ступінь їх задоволеності рівнем її сформованості, а визначення здійснити за такими критеріями: не задоволені, опосередковано задоволені, максимально задоволені. Результати опитування були опрацьовані, а висновки подано в табл. 1.

Таблиця 1.

Результати опитування студентів та науковців

Рівень задоволеності	Майбутні фахівці ФКіС		Експерти	
	Кількість опитаних студентів	%	Кількість опитаних експертів	%
Максимально задоволений	8	8,88	1	10
Задоволений	36	39,96	2	20
Не визначився	7	7,77	–	
Незадоволений	31	34,51	6	60
Максимально не задоволений	8	8,88	1	10
Усього	90	100	10	100

Так, під час експрес опитування ми з'ясували, що думки респондентів суттєво розходяться. Узагальнений рівень позитивної відповіді (задоволеності) у студентів – 48,84 %, а негативної відповіді (незадоволений і не визначився) – 51,16 %, що фактично дає змогу зробити висновок, що думки студентів 50 на 50 % поділилися. Натомість, експерти відповіли, що задоволені – 30 % опитаних і незадоволені – 70 % відповідно. Такі відповіді експертів свідчать про рівень їх розуміння, з чим будуть зіштовхуватись майбутні випускники і до чого вони реально готові. На нашу думку, низький рівень реального оцінювання справ сформованості управлінської компетентності студентами зумовлений тим, що у студентів низький рівень особистої самокритичності через відсутність відповідних професійних знань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В подальшому під час нашого дисертаційного дослідження з'ясуємо педагогічні умови, що притаманні для нашого конкретного випадку підготовки саме фахівця ФКіС і спробуємо визначити критерії її оцінювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селевко Г. Компетентности и их классификация. Народное образование. 2004. № 4. С. 138-143.

2. Концепция модернизации российского образования на период до 2010 года. Москва : АПКИПРО, 2002. 24 с.
3. Словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/s/umova>(дата звернення: 17.12.2019).
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
5. Гапоненко Г. М. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності водолазів-підривників в ВВНЗ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2014. 170 с.
6. Мішенко І. В. Управління як процес. URL : **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (дата звернення: 17.12.2019).
7. Публічний електронний словник української мови. URL : http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy (дата звернення: 17.12.2019).
8. Криштанович С. В. Формування управлінської компетентності фахівців фізичної культури і спорту. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ : Випуск 64, 2018. С. 120-121
9. Дубревський Ю. М. Актуальність підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до формування управлінської компетентності. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Донецьк. Випуск 09. 2012. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua> (дата звернення: 01.12.2019).
10. Войнар Ю., Наварецький Д., Глазирін І. Розвиток та сучасні тенденції системи підготовки фахівців з фізичної культури в умовах Євроінтеграції : монографія. Черкаси : Відлуння-Плюс, 2005. 184 с.
11. Шемчук В. А. Педагогічні умови розвитку управлінського мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 288 с.

REFERENCES

1. Selevko, H. (2004) Kompetentnosty i ih klasyfikacyja. Narodnoe obrazovanye. № 4. S. 138-143 (of Ukraine).
2. Концепцыя modernyzacyu rossyjskoho obrazovanyja na peryod do 2010 hoda. Moskva : APKYPRO, 2002. 24 s.
3. Slovnyk ukrajins'koji movy. [Electronic resource]. – Access mode : <http://sum.in.ua/s/umova> (of Ukraine).
4. Velykyj tlumačnyj slovnyk sučasnoji ukrajins'koji movy / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Irpin' : VTF «Perun», 2004. 1440 s (of Ukraine).
5. Haponenko, H. M. Orhanizacijno-pedahohični umovy formuvannja profesijnnoi kompetentnosti vodolaziv-pidryvnykiv v VVNZ : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Xmel'nyč'kyj, 2014. 170 s (of Ukraine).
6. Mišenko, I. V. Upravlinnja jak proces. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.pharmen cyclopedia.com.ua> (data zvernennja: 17.12.2019), (of Ukraine).
7. Publičnyj elektronnyj slovnyk ukrajins'koji movy. [Electronic resource]. – Access mode : http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy (data zvernennja: 17.12.2019), (of Ukraine).
8. Kryštanovyč S. V. (2018) Formuvannja upravlins'koji kompetentnosti faxivciv fizyčnoji kul'tury i sportu. Naukovyj časopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Kyjiv : Vypusk 64, S. 120-121 (of Ukraine).
9. Dubrevs'kyj Ju. M. Aktual'nist' pidhotovky majbutnix faxivciv fizyčnoho vuxovannja i sportu do formuvannja upravlins'koji kompetentnosti. Pedahohika, psyholohija ta medyko-biolohični problemy fizyčnoho vuxovannja i sportu. Donec'k. Vypusk 09. 2012. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.sportpedagogy.org.ua> (data zvernennja: 01.12.2019), (of Ukraine).

10. Vojnar Ju., Navarec'kyj D., Hlazyrin I. (2005) Rozvytok ta sučasni tendenciji systemy pidhotovky faxivciv z fizyčnoji kul'tury v umovax Jevrointehraciji : monohrafija. Ćerkasy : Vidlunnja-Pljus, 184 s (of Ukraine).

11. Shemchuk V. A. Pedahohichni umovy rozvytku upravlins'koho myslennya maybutnikh mahistriv viys'kovoho upravlinnya v systemi pislyadyplomnoyi osvity : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyyiv, 2012. 288 s (of Ukraine).

РЕЗЮМЕ

Сергей Гапоненко,
магистр, аспирант
Каменец-Подольского Национального
университета имени Ивана Огиенко,

ФОРМИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье исследуются понятия «педагогические условия формирования», «управленческая компетентность специалистов физической культуры», а также выясняется современное состояние их сформированности. Проведен анализ и выяснено, что педагогические условия формирования – это необходимые и достаточные обстоятельства подготовки, обеспечивающие конечную цель. Анализ научных трудов специалистов позволяет сделать вывод, что будущая деятельность специалиста физической культуры и спорта, а фактически и управленческая компетентность предполагает, что во время профессиональной подготовки мы должны ее сформировать, что позволит более эффективно использовать творческий, физический и интеллектуальный потенциал в нынешних условиях труда, выполняя профессиональные функции на фоне высокого уровня деловых и личностных качеств, в управлении процессами и людьми.

Ключевые слова: педагогические условия формирования, управленческая компетентность специалистов физической культуры.

SUMMARY

Serhii Haponenko, master,
postgraduate of Kamenets-Podolsky National
University named after Ivan Ohienko

FORMATION OF MANAGEMENT COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE

Introduction. *The global changes taking place in the world and in Ukraine in particular require the adaptation of modern society to the ephemerality of processes in all spheres of human activity. Instead, the higher education system is precisely that flexible, dynamic component that can greatly facilitate the ability of modern man to communicate in society. In this regard, the strategy of state personnel policy for 2012-2022 provides the provision of all spheres of life of the state with qualified personnel necessary for the realization of national interests in the context of Ukraine's development as a democratic, social state with a developed market economy.*

Purpose. *The purpose of the article is psychological and pedagogical analysis and substantiation of the concepts "pedagogical conditions of formation", "managerial competence of physical culture specialists", as well as clarification of the current state of their formation.*

Аналіз наукових праць фахівців дозволяє зробити висновок, що майбутня діяльність фахівця фізичної культури і спорту, а фактично і управлінська компетентність передбачає, що під час професійної підготовки ми повинні її сформуувати, що дозволить більш ефективно використовувати творчий, фізичний та інтелектуальний потенціал в

теперішніх умовах праці, виконуючи професійні функції на фоні високого рівня ділових і особистісних якостей, в керуванні процесами та людьми.

Results. *It is analyzed and clarified that the pedagogical conditions of formation are necessary and sufficient circumstances of training that provide the ultimate goal. Analysis of scientific works of specialists allows us to conclude that the future activities of a specialist in physical culture and sports, and in fact managerial competence implies that during professional training we must form it, which will more effectively use creative, physical and intellectual potential in current working conditions, performing professional functions on the background of a high level of business and personal qualities, in the management of processes and people.*

Originality. *Considering the works of these and many other scientists, we conclude that the managerial competence of specialists in physical culture is an integral indicator that includes: possession of modern pedagogical methods and technologies; communicativeness in combination with creative and prognostic thinking; comprehensive development; ability to analyze, generalize and implement of advanced modern foreign, domestic and historical sports experience; mastering the qualities that form the system of thinking, the speed of reaction to the problem and decision-making to eliminate it, or eliminate the consequences; ability to motivate those with whom classes are held, training to intensify their sports activities; ability to self-develop, self-improvement.*

Conclusion. *In the future, during our dissertation research, we will find out the pedagogical conditions that are inherent in our specific case of training a specialist of physical culture and sports and try to determine the criteria for its evaluation.*

Key words: *pedagogical conditions of formation, managerial competence of physical culture specialists.*

Наталія Гапоненко,

спеціаліст,

Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний

соціально-економічний коледж,

ID ORCID 0000-0002-3525-0697

DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/88-94

ПРОФЕСІЙНІ НАВИЧКИ ФАХІВЦЯ: ПЕРЕДУМОВИ, МЕТА, СУТНІСТЬ

У статті проведено ретроспективний аналіз наукових досліджень щодо формування професійних навичок фахівця взагалі і постачання на ринок праці конкурентоспроможного спеціаліста. Проаналізовано і з'ясовано, що фахівцями досліджуються технології і методики, критерії і показники, рівні і моделі підготовки тощо. Разом з цим, лише незначна кількість робіт пов'язана з дослідженням саме проблематики сформованості кінцевого результату. З'ясовано, що на всесвітньому економічному форумі серед основних навичок було виділено, насамперед, уміння комунікації, дискусії, креативності, адаптуванні та інші. Виявлено, що для розвитку необхідних навичок необхідно обирати певні інструменти в процесі навчання (тренінги, семінари, диспути, круглі столи, вебінари, семінари під керівництвом модератора, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо).

Ключові слова: професійні навички фахівця, комунікативність, дискусія, креативність.

Постановка проблеми. Кінець ХХ століття і початок нового характеризуються суттєвими досягненнями в галузях фізики, математики, хімії, біології, медицини, фармацевтики, техніки та науки в широкому розумінні цього слова. Вагомі внески, досягнення або суттєві відкриття відмічають Нобелівською премією. І хоча нобелівських лауреатів в галузі освіти не вбачалось, але ми прекрасно розуміємо, що отримання цієї премії стало можливим завдяки таланту і освіченості людей в тій чи іншій галузі, а це, в свою чергу, стало можливим саме завдяки освіті. Винаходи і відкриття у всіх галузях можливо було здійснити тільки завдяки саме навченості, а фактично компетентності фахівців, які ці відкриття робили. Поступово ми звикаємо до високого рівня технологічності нашого суспільства. Отже, постає питання в підготовці фахівців, що дозволять цю технологічність створювати, підтримувати і обслуговувати. І ось тут, знаходячись в тіні і не маючи жодного Нобелівського номінанта по факту, на передову підготовки фахівців у всіх галузях виходить саме освіта. Жодна людина не народжується з готовими знаннями, а отримує їх в процесі навчання. Ми вважаємо, що фахівець, що виходить із стін будь-якого навчального закладу, повинен бути готовим до роботи за фахом. Рівень його навченості, готовності і фактично компетентності повинен відповідати обраному фаху. Зміни, що відбуваються в суспільстві, відображаються і на вимогах до фахівця, що прийде працевлаштовуватись. Основна задача освітян і буде полягати в тому, щоб видати кінцевий продукт – спеціаліста, який, фактично переступивши поріг навчального закладу після навчання, зможе одразу переступати вже наступний поріг фірми, організації,

установи тощо і приступати до роботи за фахом. Ми вважаємо, що основна проблема і буде полягати саме в готовності навчального закладу та педагогів виконати свої обов'язки та здійснити таку підготовку особи, що вчиться опанувати ці знання і стати компетентним спеціалістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових джерелах знаходимо безліч наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми формування професійної компетентності у майбутніх фахівців. Зокрема у О. Атласова, О. Бойка, В. Болотова, Н. Волкова, Г. Гапоненка, Л. Дибкової, І. Зимньої, І. Зязюна, В. Кременя, Дж. Равена, В. Свистун, Г. Селевка, О. Торічного, А. Хуторського та багато інших.

Психолого-педагогічні аспекти формування навичок відображені в працях С. Архангельського, Ю. Бабанського, М. Гриньової, Є. Мілеряна, К. Платонова, Г. Селевка, Н. Тализіної, К. Ушинського.

Ми провели ретроспективний аналіз наукових досліджень зазначених вище науковців і ще багатьох інших, взагалі до 80 робіт, що дає нам змогу зробити висновок про зацікавлення науковою спільнотою темою формування професійної компетентності фахівця взагалі і постачанням на ринок праці конкурентоспроможного спеціаліста зокрема. Фахівцями досліджуються технології і методики, критерії і показники, рівні і моделі підготовки тощо. Разом з цим, лише незначна кількість робіт пов'язана з дослідженням саме проблематики сформованості кінцевого результату.

Метою статті є ретроспективний аналіз наукових досліджень щодо формування професійних навичок фахівця взагалі і постачання на ринок праці конкурентоспроможного спеціаліста.

Виклад основного матеріалу. В своїй статті ми хочемо підняти тему, що активно обговорюється науковою спільнотою, а саме перехід в системі освіти від школи знань до школи навиків. Що ми маємо на увазі? Традиційна система освіти давала знання, уміння і навички. Не перекреслюючи такий освітянський підхід, ми спробуємо акцентувати увагу саме на формуванні навичок. Чому не на знаннях і уміннях? На нашу думку, ми спробуємо довести, що саме навички фахівця в будь-якій галузі діяльності і будуть кінцевим продуктом фаховості або компетентності.

Існує безліч трактувань поняття «навички». Аналіз визначень цього терміну дає змогу констатувати, що це поєднання знань і вмінь, які отримані під час навчання і розвиваються упродовж подальшої роботи, дії, практичного виконання тощо. Тобто складовими навичок є знання (сукупність інформації з будь-якої галузі, набутих у процесі навчання, дослідження тощо) та вміння (здобута на основі досвіду і знань здатність робити щось належним чином).

У своєму підручнику «Вікова та педагогічна психологія» В. Кутішенко подає наступне визначення терміну навички. Це – автоматизовані компоненти свідомої дії людини, які виробляються в процесі її виконання. Однак ознакою сформованості навички є якість дії, а не її автоматизація. Навичка розглядається як дія, доведена внаслідок багаторазових вправ до досконалості виконання [1].

Словник української мови дає наступне визначення навичку. Це – уміння, набуте досвідом, звичкою, вправами... Практичні знання, досвід у якій-небудь галузі [2].

На всесвітньому економічному форумі серед основних навичок було виділено, насамперед, уміння комунікації, дискусії, креативності, адаптуванні та інші. Результати дослідження в *Harvard University i Stanford Research Institute* спільно з фондом *Carnegie Mellon Foundation* дають змогу стверджувати, що успіх керівника в роботі на 75 % визначається м'якими навичками. Цікавий факт ми почерпнули з Всесвітнього економічного форуму, який відбувся у 2020 році. До 2025 року передбачається, що на ринку праці до 52% усієї роботи буде виконуватися роботами. Серед необхідних навичок, які будуть затребувані у 2025 році, на форумі виділили: лідерство, креативність, оригінальність, ініціативність, гнучкість розуму, критичне мислення, впливовість, стресостійкість, технологічність, уміння програмувати і навчатись, уміння вирішувати проблеми, ініціативність та інші.

Н. Талікіна, зробивши кластерний аналіз вищезгаданих досліджень, стосовно питань навичок молоді XXI століття, сформувала матрицю навичок, провела їхню кластеризацію та виокремила чотири основні категорії навичок, які є необхідними для молоді у XXI столітті: *навчальні навички*, які допомагають адаптуватися до робочого середовища та вдосконалювати свої знання, вміння і компетенції; *навички грамотності*, які допомагають розрізняти факти, публікувати інформацію, створювати технології, визначати достовірність джерел та інформації; *соціальні навички* – здатність успішно й ефективно взаємодіяти з конкретними людьми або різними групами, досягаючи поставлених цілей; *особистісні навички* – якості людини, які певним чином характеризують її особистість [3].

Спробуємо з'ясувати думки інших науковців з цього приводу. Так, розглядаючи психологічні основи підготовки фахівців екстремальних професій, Н. Іванова зазначала, що аналіз існуючих наукових психологічних підходів (діяльнісного, особистісного, особистісно-діяльнісного, індивідуального, функціонального, системного, системно-структурного, системно-генетичного) щодо формування фахівців екстремальних професій та напрацювань, рекомендацій практиків дозволяє стверджувати, що для успішної діяльності їм необхідні три взаємопов'язаних складники. Перший – набуття професійних знань, умінь та навичок; другий – розвиток професійного мислення; третій – формування необхідного особистісного потенціалу, без якого неможливо ефективно застосувати наявні знання на практиці, виконувати поставлені завдання. Разом з цим вона акцентувала увагу на те, що для якісної підготовки слід розвивати у фахівців професійне мислення та професійно важливі якості [4, с. 151]. Ми звернули увагу на те, що фахівець, виокремлюючи три взаємопов'язаних складники і доповнюючи їх ще іншими якостями, розглядає їх як складники, що допоможуть фахівцям екстремальних професій застосувати наявні знання на практиці. Тобто, як ми зазначали раніше, вся підготовка націлена на кінцеву мету і готовність до практичних дій.

Державна служба зайнятості, аналізуючи затребуваність професій протягом останніх п'яти років, запропонувала ТОП 10 навичок, що притаманні спеціалістам найбільш затребуваних професій. В таблиці 1 подано порівняльний аналіз навичок 2015-2020 років і показано їх зміни під впливом часу [5].

Таблиця 1

ТОП 10 навичок і їх зміни протягом останніх п'яти років

У 2020 році

У 2015 році

1. Комплексне рішення проблем	Комплексне рішення проблем
2. Критичне мислення	2. Взаємодія з людьми
3. Творчі здібності (креативність)	3. Уміння управляти людьми
4. Уміння управляти людьми	4. Критичне мислення
5. Взаємодія з людьми	5. Навички ведення перемовин
6. Емоційний інтелект	6. Контроль якості
7. Формування власної думки та прийняття рішень	7. Клієнтоорієнтованість
8. Клієнтоорієнтованість	8. Формування власної думки та прийняття рішень
9. Навички ведення перемовин	9. Активне слухання
10. Гнучкість розуму	10. Творчі здібності (креативність)

Для розвитку необхідних навичок необхідно обирати певні інструменти в процесі навчання (тренінги, семінари, диспути, круглі столи, вебінари, семінари під керівництвом модератора, онлайн-курси, курси підвищення кваліфікації, вивчення спеціальної літератури тощо).

Водночас слід визнати, що сформувати повністю готового до успішної діяльності фахівця в умовах навчального закладу неможливо, бо деякі професійні якості, особистісні характеристики утворюються тільки в процесі безпосередньої практичної діяльності. Там само набувається й професійний досвід. Центральною ланкою професіоналізму в структурі будь-якої діяльності є методологія професійного мислення і сформовані на її основі моделі ефективних практичних дій [6, с. 192].

На думку, Л. Ітельсона, для розвитку навичок необхідно здійснити наступні етапи підготовки:

1. Ознайомлення з прийомами виконання дій. Осмислення дії та її подання. Чітке розуміння мети та способів її досягнення.

2. Опанування окремих елементів дії, аналіз способів їх виконання. Чітке розуміння способів виконання дій. Свідоме, однак невміле і нестійке її виконання.

3. Співвідношення і об'єднання елементарних рухів в одну дію. Автоматизація елементів дії. Удосконалення рухів, усунення зайвих, перехід до мускульного контролю.

4. Опанування довільного регулювання характеру дії. Пластичне пристосування до ситуації. Гнучке, доцільне виконання дії.

Ми поділяємо думку цього та багатьох інших вчених і можемо зазначити, що проблема формування і подальшого розвитку навичок на устах у наукової спільноти і дослідницьких центрів та різних інститутів. Вона актуальна і потребує подальшого обговорення і осмислення, а в подальшому реалізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В подальшому під час наших наукових досліджень плануємо з'ясувати умови, за яких можливе успішне формування навичок у молоді в ХХІ столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кутішенко В.П., Вікова та педагогічна психологія. Підручник. URL : <https://pidru4niki.com/16900527/psihologiya> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Словник української мови. URL : <https://slovnyk.ua/index.php> (дата звернення: 06.02.2021).
3. Тілікіна Н.В., Навички ХХІ століття та умови їх формування і розвитку для молоді. 2020. URL : <https://dismp.gov.ua/navychky-khkhi-stolittia-ta-umovy-ikh-formuvannia-i-rozvytku-dlia-molodi/> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Іванова Н. Г. Психологічні основи підготовки фахівців екстремальних професій. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2010. Вип.7. С. 148-157.
5. Донецький обласний центр зайнятості. 2020. URL : <https://don.dcz.gov.ua/publikaciya/10-profesiyinyh-navychok-yaki-budut-zatrebuvani-v-2020-roci> (дата звернення: 05.02.2021).
6. Педагогіка вищої школи: [навч. посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.; / ред. З. Н. Курлянд]. К.: Знання, 2005. 399 с.

REFERENCES

1. Kutishenko V.P., Vikova ta pedahohichna psykholohiya. Pidruchnyk. [Electronic resource]. – Access mode: <https://pidru4niki.com/16900527/psihologiya> (in Ukrainian).
2. Haponenko, H. (2015) Slovnyk ukrayins'koyi movy. [Electronic resource]. – Access mode: <https://slovnyk.ua/index.php> (in Ukrainian).
3. Tilikina N.V., Navychky KHKHI stolittya ta umovy yikh formuvannya i rozvytku dlya molodi. (2020) [Electronic resource]. – Access mode: <https://dismp.gov.ua/navychky-khkhi-stolittia-ta-umovy-ikh-formuvannia-i-rozvytku-dlia-molodi> (in Ukrainian).
4. Ivanova N. H. (2010) Psykholohichni osnovy pidhotovky fakhivtsiv ekstremal'nykh profesiy. Problemy ekstremal'noyi ta kryzovoyi psykholohiyi. 2010. Vyp.7. S. 148-157. (in Ukrainian).
5. Donets'kyu oblasnyy tsentr zaynyatosti. (2020). [Electronic resource]. – Access mode: <https://don.dcz.gov.ua/publikaciya/10-profesiyinyh-navychok-yaki-budut-zatrebuvani-v-2020-roci> (in Ukrainian).
6. Pedahohika vyshchoyi shkoly (2005) [navch. posibnyk / Z. N. Kurljand, R. I. Khmelyuk, A. V. Semenova ta in.; / red. Z. N. Kurljand]. K.: Znannya, 2005. 399 s.

РЕЗЮМЕ

Наталья Гапоненко,
специалист,

Подольский специальный учебно-реабилитационный
социально-экономический колледж,

**ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ НАВЫКИ СПЕЦИАЛИСТА:
ПРЕДПОСЫЛКИ, ЦЕЛЬ, СУЩНОСТЬ.**

В статье проведен ретроспективный анализ научных исследований по формированию профессиональных навыков специалиста вообще и поставки на рынок труда конкурентоспособного специалиста. Проанализированы и выяснено, что специалистами исследуются технологии и методики, критерии и показатели, уровни и модели подготовки и тому подобное. Вместе с тем, лишь незначительное количество работ связано с исследованием именно проблематики сформированности конечного результата. Выяснено, что на всемирном экономическом форуме среди основных навыков было выделено, прежде всего, умение коммуникации, дискуссии, креативности, адаптация и другие.

Выявлено, что для развития необходимых навыков необходимо выбирать определенные инструменты в процессе обучения (тренинги, семинары, диспуты, круглые столы, вебинары, семинары под руководством модератора, онлайн-курсы, курсы повышения квалификации, изучения специальной литературы и т.д.).

Ключевые слова: профессиональные навыки специалиста, коммуникативность, дискуссия, креативность.

SUMMARY

Natalia Haponenko,
specialist, Podolsky special educational
and rehabilitation socio-economic college

**PROFESSIONAL SKILLS OF THE SPECIALIST:
PREREQUISITES, PURPOSE, ESSENCE.**

***Introduction.** The end of the XX century and the beginning of the new are characterized by significant achievements in the fields of physics, mathematics, chemistry, biology, medicine, pharmaceuticals, engineering and science in the broadest sense of the word. Inventions and discoveries in all fields could be made only through the training, and in fact the competence of specialists who made these discoveries. Gradually we get used to the high level of manufacturability of our society.*

Thus, there is a question in the training of specialists who will allow to create, maintain and maintain this manufacturability. We believe that a specialist who leaves the walls of any educational institution should be ready to work in the specialty. The level of his training, readiness and actual competence must correspond to the chosen profession.

***Purpose.** The aim of the article is a retrospective analysis of scientific research on the formation of professional skills of a specialist in general and the supply of a competitive specialist to the labor market.*

***Results.** At the World Economic Forum among the main skills were identified, first of all, the skills of communication, discussion, creativity, adaptation and others. Research from Harvard University and the Stanford Research Institute, in conjunction with the Carnegie Melon Foundation, suggests that 75% of a manager's success is determined by soft skills. We learned an interesting fact from the World Economic Forum, which took place in 2020.*

By 2025 it is estimated that up to 52% of all work in the labor market will be performed by work. Among the necessary skills that will be in demand in 2025, the forum highlighted: leadership,

creativity, originality, initiative, flexibility of mind, critical thinking, influence, technology, ability to program and learn, problem solving, initiative and others.

Originality. *In our article we want to raise a topic that is actively discussed by the scientific community, namely the transition in the education system from a school of knowledge to a school of skills. What do we mean? The traditional education system provided knowledge, skills and abilities. Without crossing out such an educational approach, we will try to focus on the formation of skills. Why not on knowledge and skills? In our opinion, we will try to prove that the skills of a specialist in any field of activity will be the end product of professionalism or competence.*

Conclusion. *In the future, during our research, we plan to find out the conditions under which the successful development of skills in young people in the XXI century is possible.*

Key words: *professional skills of the specialist, communicativeness, discussion, creativity.*

Сергій Горбачевський,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-4946-1604
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/95-100

АВТОМАТИЗАЦІЯ ОБЛІКУ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВВНЗ

Розглянуто шляхи автоматизації обліку наукової та науково-технічної діяльності у ВВНЗ, а також. аналіз нормативної бази, яка визначає основні форми та види наукової та науково-технічної діяльності у вищій школі. Представлена структура автоматизації обліку баз даних наукової та науково-технічної діяльності у вищих військових навчальних закладах. У статті описано шляхи вдосконалення наукової та науково-технічної діяльності у вищих військових навчальних закладах шляхом запровадження автоматизації бухгалтерського обліку наукової та науково-технічної діяльності. Запропонована автоматизація покращить якість управлінських рішень та забезпечить легкий та зручний доступ до інформації, що зберігається за допомогою різних запитів до бази даних.

Ключові слова: інформаційна система; наукова і науково-технічна діяльність; вищі військові навчальні заклад; автоматизація обліку.

Постановка проблеми. Проблема справедливого розподілу бюджетних коштів на наукову та науково-технічну діяльність (ННТД) потребує рейтингування ВУЗ-ів за результатами наукової діяльності. Тому завдання автоматизації обліку наукової та науково-технічної діяльності у ВВНЗ стає вкрай актуальним. Розвиток інформаційних технологій дає безліч варіантів рішення задачу автоматизації обліку, з яких треба обрати раціональний.

Аналіз публікацій. Питанням автоматизації будь чого присвячені безліч робіт [1-3]. В Україні облік НДР, дисертацій та патентів автоматизовано на державному рівні у УкрІНТЕІ [4]. Для обліку публікацій є свої інформаційні системи – Google Scholar, CrossRef, ORCID та інші.

Метою статті є аналіз нормативної бази, що визначає основні форми та види наукової та науково-технічної діяльності у ВВНЗ та варіантів автоматизації її обліку.

Виклад основного матеріалу. Основними документами, що регламентують наукову та науково-технічну діяльність у ВВНЗ є закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”[5], Наказ Міністерства освіти і науки України №338 від 12.03.2019 “Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності”[6], Наказ Міністерства оборони №385 від 27.07.2016 “Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України”[7].

Згідно з Наказом Міністерства оборони №385 від 27.07.2016 основними формами наукових та науково-технічних (прикладних) результатів наукової і науково-технічної діяльності є:

звіти про виконання НДР або її складових частин, оперативних завдань, складових частин аванпроектів та ДКР, проектно-конструкторських і технологічних розробок тощо;

експериментальні (дослідні) зразки або їх діюча модель (макет);

ескізні й технічні проекти, конструкторсько-технологічна документація на науково-технічну продукцію;

нові та модернізовані зразки озброєння і військової техніки та їх окремі елементи;

висновки за результатами проведених експертиз науково-технічної та конструкторсько-технологічної документації;

алгоритми, програми, математичні моделі, інформаційні та розрахункові задачі (комплекси задач), інше спеціальне математичне програмне забезпечення;

воєнно-теоретичні праці, монографії, дисертації, настанови, підручники, посібники, статутні документи, національні та військові стандарти, класифікатори та кодифікатори, матеріали наукових конференцій, семінарів, нарад, наукові статті та доповіді, матеріали наукової і науково-технічної експертизи, наукові повідомлення про науково-дослідну роботу;

звіти про дослідження на заходах підготовки та повсякденної діяльності військових організаційних структур;

звіти про патентні дослідження, патентні формуляри, оформлені під час виконання НДР (ДКР);

звіти про впровадження результатів винахідницької та раціоналізаторської роботи;

програми, методики, акти та протоколи випробування нових (модернізованих) зразків озброєння і військової техніки;

проекти нормативно-правових актів, нормативно-технічних документів або методичних рекомендацій, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову;

результати інших робіт, пов'язаних з одержанням нових наукових і науково-прикладних результатів та впровадженням їх у практику Збройних Сил та Держспецтрансслужби;

розроблені тактико-технічні завдання (далі - ТТЗ), технічні завдання (далі - ТЗ) на виконання ДКР.

Виходячи з переліку форм ННТД треба перейти до набору показників, за якими обліковується наукова робота. Ці показники мають різну вагу, за якою їх можна проранжувати. І це дасть змогу визначити етапність автоматизації, а крім цього, це може бути використано при рейтингуванні як окремих науковців, так і наукових підрозділів.

Пропонується такий набір показників:

1. Публікації в наукових виданнях, що включені до баз даних Scopus та/або Web of Science Core Collection

2. Публікації в іноземних наукових виданнях

3. Публікації у фахових наукових виданнях

4. Патенти, авторські свідоцтва, рац. пропозиції

5. Керівництво науковими (науково-технічними) проектами (розробками), у тому числі НДР (ДКР)

6. Участь у наукових (науково-технічних) проектах (розробках), у тому числі НДР (ДКР)

7. Розроблення (експертиза) проектів нормативно-правових актів і нормативно-технічних документів, методичних рекомендацій

8. Публікації (монографії, підручники, методичні посібники/рекомендації, довідники, електронні навчальні та навчально-методичні посібники, електронні підручники)

9. Рецензування монографій, підручників, статей

10. Доповіді (публікації) на конференціях, симпозіумах, семінарах

11. Проведення досліджень на навчаннях, інших заходах оперативної та мобілізаційної підготовки

12. Проведення мовних тестувань відповідно до стандарту НАТО STANAG 6001

13. Виконання оперативних завдань наукового характеру

14. Консультування докторантів, керівництво ад'юнктами (здобувачами)

15. Участь у роботі спеціалізованих рад

16. Участь у роботі експертних рад МОН

17. Рецензування дисертацій

18. Підготовка відгуків на автореферати дисертацій

19. Опанування дисертаційних робіт

20. Робота у складі комісії Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти з акредитації освітніх та освітньо-наукових програм

21. Робота у складі редакційних колегій фахових наукових видань

22. Участь у міжнародних наукових конференціях (форумах, семінарах)

Після визначення основних показників, що характеризують наукову і науково-технічну діяльність можна приступати до проектування бази даних.

Проектування бази даних зазвичай проводиться в три етапи. Перший - **концептуальне** або інфологічне проектування. Воно має на увазі під собою опис інформаційних об'єктів (понять предметної області) і зв'язків між ними. Другий етап - **логічне** (дatalogічне) проектування. На цьому етапі створюється схема бази даних на основі конкретної моделі даних, наприклад, реляційної. При цьому описуються типи даних і їх розмірність. Типи даних та їх розмірність вибираються виходячи з можливих запитів до бази даних для формування відповідних довідок і звітів, а також виходячи з можливого розміру реальних даних, які повинна відображати база даних. По можливості база даних повинна містити веб-посилання на опубліковані результати наукової роботи. Ну і **фізичне** проектування це створення схеми бази даних для конкретної системи управління базою даних (СУБД). Специфіка конкретної СУБД може включати в себе обмеження на найменування об'єктів бази даних, обмеження на типи даних, що підтримуються, і таке інше.

Основними типами даних (полів) для проектування баз даних обліку результатів ННТД є:

char - рядок фіксованої довжини

varchar - рядок змінної довжини

text - текст довжиною до 64 Кб

int - цілі числа

float - дробові числа з плаваючою комою

date - дата, за замовчуванням формат уууу-mm-dd

time – час, за замовчуванням формат hh:mm:ss

Наприклад, формат запису про публікацію у фаховому віданні може бути таким:

мова (lang, char(2)), автори (authors, varchar), назва (title, varchar), журнал (journal, varchar), рік (year, date), номер (number, int), номер тому (volume number, int), сторінки (pages, int), посилання (url, varchar).

На даний час є три основних варіанта вирішення задачі автоматизації: за допомогою офісної СУБД Access

за допомогою облікових систем типу 1С, Парус або Дебет-Плюс.

за допомогою веб-технологій на базі CMS, наприклад WordPress.

У кожного підходу є свої плюси і мінуси. При виборі варіанта реалізації конкретного варіанту потрібно виходити з вимог загальної інформаційної системи, всередині якої працює підсистема обліку результатів ННТД, можливостей наявних ресурсів і таке інше.

На думку автора, використання саме облікових систем є найбільш ефективним варіантом автоматизації обліку результатів ННТД. Наступним етапом робіт має бути впровадження алгоритмів аналітики для забезпечення якості управлінських рішень. Особливістю ННТД у ВВНЗ є бюджетне фінансування та централізоване управління, а тому до автоматизації обліку результатів ННТД може бути застосований єдиний підхід для всіх ВВНЗ. Доречно було би організувати робочу групу або провести НДР з залученням максимального представництва ВВНЗ щодо опрацювання єдиного підходу як для вибору облікових параметрів, так і вибору програмного забезпечення (ПЗ). Програмне забезпечення не обов'язково має бути комерційним, воно може бути і open source. Вдалим прикладом використання open source ПЗ у ВВНЗ може бути використання ПЗ Moodle для платформи дистанційного навчання [8].

Висновки. Розвиток сучасних інформаційних технологій дозволяє перейти до автоматизації обліку результатів ННТД у ВВНЗ. Така автоматизація дозволить як підвищити якість управлінських рішень, так і забезпечити простий і зручний доступ до інформації, що зберігається за допомогою різних запитів до бази даних..

Напрями подальших досліджень пов'язані з проведенням пілотного проекту щодо розроблення макету автоматизованої системи обліку результатів ННТД у ВВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пономаренко В. С. Інформаційні системи в управлінні персоналом : навч. посібн. / В. С. Пономаренко, І. В. Журавльова, І. Л. Латишева. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 336 с.
2. Пілюшенко В.Л., Шкрабак І.В., Словенко Е.І. Наукові дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення. – К.: Лібра, 2004. – 344 с.

3. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 295 с
4. Порядок державного обліку НТР та дисертацій
<http://www.uiniei.kiev.ua/page/poryadok-derzhavnogo-obliku-ntr-ta-dysertaciy>
5. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
6. Наказ Міністерства освіти і науки України №338 від 12.03.2019 “Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0688-19#Text>
7. Наказ Міністерства оборони №385 від 27.07.2016 “Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16>
8. Горбачевський С., Орда М., Напрямки використання сучасних технологій в інформаційному забезпеченні системи військової освіти/ Збірник наукових праць “Військова освіта” – №1 (41), - 2020. – С. 103-109.

REFERENCES

1. Ponomarenko V. S. Informatsiini systemy v upravlinni personalom : navch. posibn. / V. S. Ponomarenko, I. V. Zhuravlova, I. L. Latysheva. – Kh. : Vyd. KhNEU, 2008. – 336 s.
2. Piliushenko V.L., Shkrabak I.V., Slovenko E.I. Naukovi doslidzhennia: orhanizatsiia, metodolohiia, informatsiine zabezpechennia. – K.: Libra, 2004. – 344 s.
3. Sheiko V.M., Kushnarenko N.M. Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnytskoi diialnosti: Pidruchnyk. – 2-he vyd., pererob. i dop. – K.: Znannia-Pris, 2002. – 295 s
4. Poriadok derzhavnogo obliku NTR ta dysertatsii <http://www.uiniei.kiev.ua/page/poryadok-derzhavnogo-obliku-ntr-ta-dysertaciy>
5. Zakon Ukrainy “Pro naukovu i naukovo-tekhnichnu diialnist”,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy №338 vid 12.03.2019 “Pro derzhavnu atestatsiiu zakladiv vyshchoi osvity v chastyni provadzhennia nymy naukovoї (naukovo-tekhnichnoi) diialnosti”, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0688-19#Text>
7. Nakaz Ministerstva oborony №385 vid 27.07.2016 “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu naukovoї i naukovo-tekhnichnoi diialnosti v systemi Ministerstva oborony Ukrainy”,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16>
8. Horbachevskyi S., Orda M., Napriamky vykorystannia suchasnykh tekhnolohii v informatsiinomu zabezpechenni systemy viiskovoї osvity/ Zbirnyk naukovykh prats “Viiskova osvita” – №1 (41), - 2020. – S. 103-109.

РЕЗЮМЕ

Сергей Горбачевський,

кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Автоматизация учета результатов научной и научно-технической деятельности в ВВУЗ-е

Рассмотрены пути автоматизации учета научной и научно-технической деятельности в ВУЗе, а также. анализ нормативной базы, определяющей основные формы и виды научной и научно-технической деятельности в высшей школе. Представлена структура автоматизации учета баз данных научной и научно-технической деятельности в высших военных учебных заведениях. В статье описаны пути совершенствования научной и научно-технической деятельности в высших военных учебных заведениях путем введения автоматизации бухгалтерского учета научной и научно-технической деятельности. Представленная автоматизованная система улучшит качество управленческих решений и

обеспечит легкий и удобный доступ к информации, хранящейся с помощью различных запросов к базе данных.

Ключевые слова: *информационная система; научная и научно-техническая деятельность; высшие военные учебные заведения; автоматизация учета.*

SUMMARY

Serhii Horbachevsky,
PhD (technical sciences), Senior Researcher
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Automation of the accounting of the results of scientific and scientific-technical activities in higher military educational institutions

Introduction. *The problem of fair distribution of budget funds for scientific and scientific-technical activities requires ranking of universities by the results of scientific activities. Therefore, the task of automating the accounting of scientific and scientific-technical activities in higher military education is becoming extremely important. The development of information technology provides many options for solving the problem of accounting automation, from which to choose a rational one.*

Purpose – *analysis of the regulatory framework, which determines the main forms and types of scientific and scientific-technical activities in higher education and options for automation of its accounting.*

Methods: *the system of general scientific, theoretical and empirical research special methods, methodological analysis of the problem, systematization and generalization of scientific information concerning the nature and content of certain tasks, monitoring of existing systems were used to solve the set research problems, method of information data processing.*

Results. *The structure of data base accounting automation of scientific and scientific-technical activity in higher military educational institutions.*

Originality. *The article describes ways to improve of scientific and scientific-technical activity in higher military educational institutions by introduction of accounting automation of scientific and scientific-technical activity.*

Conclusion. *The development of modern information technologies allows to move to the automation of accounting for the results of scientific and scientific-technical activities in higher education. Such automation will improve the quality of management decisions and provide easy and convenient access to information stored through various queries to the database.*

Key words: *information system scientific and scientific-technical activities; higher military educational institutions; accounting automation.*

Юлія Грищук,
ад'юнкнт,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-3999-3420
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/101-112

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ДІАГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ШКОЛИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

У статті авторка проаналізувала теоретичні та практичні аспекти розвитку діагностичної компетентності викладачів іноземних мов ВВНЗ. Проаналізовано та диференційовано сутність ключових понять компетентнісного підходу: «компетентність» та «професійна компетентність викладача ВВНЗ».

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна компетентність викладача ВВНЗ, іншомовна комунікативна компетентність, педагогічна діагностика.

Постановлення проблеми в загальному вигляді. Інтеграція України в європейський освітній простір визначає важливим аспектом державної освітньої політики впровадження компетентнісного підходу (КП) до підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Тому результатом сучасної освіти є сформованість різного набору компетентностей, які слугують підґрунтям для успішної професійної діяльності майбутніх спеціалістів. Іншою тенденцією сьогодення є слідування підходу до навчання впродовж усього життя, яке передбачає безперервне навчання, що націлене на розвиток спроможності та бажання дорослих постійно самовдосконалюватися.

Сьогодні, відповідно до концепції КП, викладачі іноземних мов (ІМ) вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) мають бути сфокусованими на безперервному розвитку своєї професійної компетентності для того, щоби відповідати цілям мовної політики Збройних Сил України, яка ставить акцент як на розвитку іншомовної комунікативної компетентності (ІКК) офіцерів (курсантів, слухачів), так і на розвитку діагностичної компетентності викладачів вищої військової школи, оскільки всебічна підготовка всіх суб'єктів освітнього процесу сприятиме ефективному впровадженню стандартів НАТО у військово-професійну діяльність офіцерів.

Відповідно до «Основних засад мовної підготовки особового складу в системі Міністерства оборони України» викладачі ІМ ВВНЗ повинні зосереджуватися на розвитку всіх компонентів ІКК слухачів (курсантів) та супроводжувати цей процес діагностичною діяльністю, яка має на меті визначення оптимальних шляхів і засобів підвищення якості іншомовної підготовки військовослужбовців. Тому одним з основних завдань сьогодення є питання розвитку діагностичної компетентності викладачів ІМ ВВНЗ [13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впровадження компетентнісного підходу знайшла своє відображення в працях І. Беха,

А. Вітченка, М. Голованя, І. Драч, О. Дубасенюк, І. Зязюна, О. Овчарук, С. Сисоевої та В. Ягупова. Науковці вважають, що КП зміщує акценти із традиційного знанневого підходу, що зосереджується на нагромадженні знань, умінь та навичок, на формування й розвиток у майбутніх фахівців здатності та готовності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання й досвід у різних професійних ситуаціях.

Питання розвитку професійної компетентності викладачів віднайшло відображення в дослідженнях науковців І. Зязюна, С. Гончаренка, С. Демченка, О. Дубасенюк, І. Зимньої, А. Макарової, Н. Ничкало, О. Пометун, В. Свистун, В. Ягупова та ін. Науковці сходяться на думці, що професійна компетентність викладача є складним та комплексним утворенням і передбачає їхню здатність та готовність виконувати професійні обов'язки, що ґрунтуються на наукових знаннях та професійному досвіді.

Особливості та функції педагогічної діагностики висвітлено в працях В. Аванесова, Б. Бітінаса, І. Булаха, А. Вітченка, Г. Гаца, В. Галузьяка, Л. Давидова, К. Інгенкампа, І. Лернера, Є. Михайличева, І. Підласого, Т. Плохути, О. Рибчука, В. Ортинського, В. Ягупова та ін. Теоретичним підґрунтям для розвитку діагностичної компетентності викладачів ІМ ВВНЗ є результати наукових досліджень К. Барс, С. Брудера, Г. Гаца, М. Геннінгера, О. Дорофєєвої, О. Застело, А. Келава, Ю. Клюг, В. Крикун, С. Мартиненко, Н. МкЕлвані, А. Оле, В. Осьодла, К. Спіел, Б. Шмітца та ін.

Аналізуючи наукову літературу, присвячену питанням розвитку компетентностей фахівців різних галузей, ми дійшли висновку, що особливості розвитку діагностичної компетентності викладачів іноземних мов вищої військової школи було недостатньо висвітлено вченими.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі проблеми розвитку діагностичної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів. У межах дослідження нами визначені такі завдання: 1) проаналізувати сутність ключових понять компетентнісного підходу: «компетентність» та «професійна компетентність викладача вищого військового навчального закладу»; 2) дослідити теорію і практику розвитку діагностичної компетентності викладачів ІМ ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. У системі вищої військової освіти методологічним підґрунтям професійної підготовки викладачів та військових фахівців освіти науковці розглядають КП, відповідно до якого особистість на основі наявних знань, умінь, навичок, ставлень, власного досвіду, цінностей є здатною та готовою ефективно виконувати свої професійні обов'язки, адаптуючись до мінливості ситуацій, які виникають, і водночас постійно бути спрямованою на самовдосконалення. КП оперує поняттям «компетентність», яке кожен дослідник тлумачить з урахуванням специфіки сфери своєї професійної діяльності та предмету дослідження (табл. 1.).

Таблиця 1

Підходи науковців до визначення поняття «компетентність»

Дослідники	Визначення поняття «компетентність»
О. Дубасенюк	«Системно-структурне багаторівневе інтегральне особистісно-діяльнісне утворення, яке дозволяє фахівцю ставити й ефективно вирішувати професійні задачі та проблеми різного рівня складності в типових та нестандартних ситуаціях»[9].
О. Діденко	«Інтегрована особистісно-діялісна категорія, яка формується під час навчання в результаті поєднання початкового особистого досвіду, знань, способів діяльності, вмінь, навичок, особистісних цінностей та здатності їх застосування в процесі продуктивної діяльності стосовно кола предметів та процесів певної галузі людської діяльності»[6].
І. Драч	«Інтегративна особистісно-професійно системна характеристика якостей людини, яка забезпечує її успішну діяльність у професійній та соціальній сферах, сприяє саморозвитку і самовдосконаленню в умовах постійних змін»[8].
М. Головань	«Інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності»[5].
В. Свистун, В. Ягупов	«Підготовленість (теоретична, практична, особистісна, психологічна тощо) до здійснення певної професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця, які сприяють цій діяльності»[15].
І. Зязюн	«Властивість індивіда, існує в різних формах – як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей і ін.»[10].
О. Пометун	«Спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, яких набувають у процесі навчання» [12].
Дж. Равен	«Специфічна здатність особи, необхідна для ефективного виконання конкретної діяльності в певній предметній галузі, яка включає як вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії»[14].
С. Моншатр (S. Monchatre)	«Сукупність здатностей, що дозволяє фахівцю належним чином виконувати завдання за призначенням у життєвих ситуацій на роботі і відповідати вимогам, які до нього висуваються»[21].
К. Шовіне (C. Chauvigné) та Ж.-К. Куле (J.-C. Coulet)	«Динамічне поєднання когнітивних та метакогнітивних навичок, знань, а також усвідомлення міжособистісних, інтелектуальних та практичних навички та етичні цінності»[18].

Цікавим поняттям для проведеного дослідження є «професійна компетентність викладача ВНЗ», яке в науковій літературі розглядається як особистісне новоутворення, інтегральний показник готовності до вирішення

освітніх завдань на основі здобутих під час навчання знань, умінь, навичок, сформованої культури педагогічного спілкування, етики й естетики педагогічної діяльності в умовах ВВНЗ[2]. Учені поділяють професійну компетентність викладача ВВНЗ на такі часткові компетентності[2]:

теоретико-методологічну (сформованість цілісного уявлення про філософські й загальнонаукові засади вищої військово-професійної освіти, її мету й завдання, пріоритети й цінності; здатність обґрунтовано, переконливо з'ясувати роль науки в системі формування особистості військовослужбовця);

предметно-діяльнісну (здатність використовувати набуті фахові, психолого-педагогічні знання, вміння для ефективного вирішення освітніх завдань);

інформаційно-комунікативну (здатність застосовувати різноманітні джерела та способи отримання інформації для виконання освітніх завдань, готовність за їхньою допомогою постійно поглиблювати власні знання; сформованість культури педагогічного спілкування, володіння різноманітними засобами, прийомами і формами комунікації);

діагностично-прогностичну (здатність діагностувати рівень підготовки курсантів і слухачів, передбачати результати власної педагогічної діяльності);

управлінську (здатність, пов'язана із самоорганізацією та управлінським забезпеченням навчального процесу – плануванням, організацією, контролем);

проектувально-корекційну (здатність проектувати коригувати власну професійну діяльність, постійно працювати над її вдосконаленням);

технологічну (володіння технологіями та методиками викладання, здатність добирати методи й засоби з урахуванням освітніх завдань, рівнів підготовки курсантів і слухачів, перспектив їхнього професійного зростання);

науково-дослідницьку (здатність самостійно проводити теоретичні та прикладні дослідження, використовувати їхні результати в навчальному процесі; готовність керувати науково-дослідницькою діяльністю курсантів і слухачів);

етичну (дотримання педагогічної етики в професійній діяльності, спілкуванні, міжособистісних стосунках тощо);

загальнокультурну (повага до національної і світової культурної спадщини; здатність естетизувати власну діяльність, виявляти толерантність, тактовність, ввічливість у спілкуванні з колегами тощо);

творчу (здатність до творчої діяльності в її різновидах і формах, готовність генерувати нові педагогічні ідеї та реалізовувати їх на практиці).

У контексті наукових розвідок, присвячених дослідженню розвитку професійної компетентності викладачів ІМ ВВНЗ, вважаємо за потрібне зазначити, що її сутність полягає в здатності та готовності викладачів реалізовувати свої педагогічні функції в певних ситуаціях [22]; науковці виділяють такі компоненти професійної компетентності викладачів ІМ ВВНЗ: комунікативний, філологічний, психолого-педагогічний, соціальний, методичний, компенсаторний, загальнокультурний, діагностичний, а також

педагогічне й мовне мислення, включно методологічне, тактичне й оперативне мислення, особистісні якості— моральні, етичні, ділові [1; 22].

Питанням формування та розвитку діагностичної компетентності фахівців займалися як українські вчені: Г. Гац (формування діагностичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури), О. Застело (розвиток діагностичної компетентності викладачів ІМ ВВНЗ), С. Мартиненко (формування діагностичних компетентностей у майбутніх учителів початкової школи), так і іноземні вчені: К. Барс та М. Хенінгер (розвиток діагностичної компетентності викладачів засобами мультимедійних технологій навчання), О. Дорофеева (формування діагностичної компетентності викладачів у процесі додаткової професійної освіти), Ю. Клюг, С. Брюдер, А. Келава, К. Спіел, Б Шмітс (розвиток діагностичної компетентності викладачів із застосуванням технологій ситуативного аналізу для діагностування навчальної поведінки (стратегій навчання) студентів).

У своїх наукових розвідках вчені виділяють такі важливі характеристики, які є основою для розуміння сутності «діагностичної компетентності викладача», зокрема це його здатність і готовність (теоретична і практична) до:

здійснення діагностичної діяльності для вирішення професійних проблем та завдань, які виникають під час професійної педагогічної діяльності;

використання сучасних методів, методик, технологій та засобів педагогічного діагностування та дотримування педагогічних принципів;

проведення дослідження та прогнозування розвитку освітнього процесу загалом і конкретного студента зокрема на основі знань про педагогічну діагностику, сформованих діагностичних умінь, навичок, досвіду;

професійного виявлення проблем та прогалину знаннях та причин їхнього виникнення, обґрунтованого вибору навчального змісту та методів навчання;

адаптації свого стилю викладання до потреб студентів із різними здібностями до навчання, їхніх інтересів та вподобань, що передбачає накопичення діагностичної інформації і, з огляду на це, підбір методів викладання для всіх студентів [4; 7; 11; 16; 17; 20; 21].

Слушно зауважують іноземні вчені, що діагностична компетентність викладачів передбачає наявність у них таких професійно важливих якостей, як мотивація, цілеспрямованість особистісне ставлення до своєї діяльності, ввічливість, тактовність тощо [19; 23].

Теоретичний аналіз наукових праць, у яких розглядалися питання формування та розвитку діагностичної компетентності викладачів ІМ ВВНЗ, дає змогу стверджувати, що ця компетентність передбачає наявність у них діагностичних знань про сутність та зміст педагогічної діагностики, методи отримання інформації, критерії їхньої якості та шляхи уникнення недоліків, правила обробки результатів та їхнє порівняння з наявними нормами, можливі діагностичні висновки. Викладачі іноземних мов мають також володіти методологічними уміннями щодо визначення цілей, завдань діагностичних заходів, а також їхнього планування. Не менш важливим для викладачів ІМ ВВНЗ є технічні уміння, що передбачають застосування для збору інформації сучасних методик, самостійне створення діагностичних методик та

інструментів, обробку отриманої інформації, контроль та оцінювання. А для того щоби ефективно і професійно визначати та витлумачувати діагностичну інформацію для правильного постановлення педагогічного діагнозу викладачі ІМ ВВНЗ повинні демонструвати інтелектуально-діагностичні вміння.

Аналіз наукових розвідок порушеного питання показав, що діагностична компетентність викладачів ІМ ВВНЗ є складним утворенням, яку науковці здебільшого розкривають через здатність та готовність до здійснення педагогічної діагностики або діагностичного супроводу. Нами визначено діагностичну компетентність викладача ІМ ВВНЗ як інтегративну особистісно-психологічну здатність та професійно-діяльнісну готовність до здійснення педагогічної діагностики, діагностичного супроводу, системного збору даних щодо рівня володіння ІКК офіцерів, прийняття рішення та планування заходів щодо підвищення рівня ІКК на основі застосування в професійній діяльності діагностичних знань, методологічних, технічних та інтелектуально-діагностичних умінь.

Звідси випливає, що діагностична компетентність викладачів ІМ ВВНЗ передбачає здійснення відповідного втручання у процес навчання в режимі реального часу, особливо на початкових етапах із метою забезпечення відповідності мовної підготовки потребам певних слухачів (курсантів), що досягається завдяки процесу діагностування. Діагностичні навички можуть бути використані як основа для обґрунтованого осмислення навчальних процесів студентів, а діагностичні дані – слугувати основою для оцінювання ефективності навчання та планування майбутніх дій на ключових етапах навчального процесу. Окрім цього, викладачі ІМ ВВНЗ у межах своєї діагностичної компетентності мають бути готовими створювати навчальне середовище, а також виявляти та усувати потенційні джерела помилок, які допускають слухачі (курсанти) під час вивчення іноземних мов. Усі суб'єкти навчання можуть використовувати діагностичну інформацію як зворотний зв'язок для того аби змінити стратегію навчання та викладання.

У контексті нашого дослідження дійшли висновку, що діагностична компетентність викладачів ІМ ВВНЗ не зводиться лише до точності суджень діагностики та результатів проведення стандартизованих тестувань, а й передбачає діагностування їхніх стратегій навчання.

Науковці наголошують на важливості розвитку діагностичної компетентності викладачів у навчальному процесі і пропонують реалізувати такі шляхи її оптимізації:

інтеграцію модульних курсів із відповідним рівнем розвитку діагностичних та комунікативних навичок з англійської мови в процес професійної підготовки викладачів, що дає змогу викладачам підвищити свій рівень професійної компетентності [20];

розроблення методик з урахуванням комплексу знань, якими має володіти фахівець, систему практичних умінь та навичок, які лежать в основі діагностичної діяльності, досвід у галузі діагностичної діяльності [4];

використання викладачами ІМ ВВНЗ спеціальної технології інтегрального оцінювання розвиненості ІКК, спеціалізованих програмних забезпечень як основи розвитку їхньої діагностичної компетентності [22];

моделювання розвитку діагностичної компетентності викладачів із застосуванням технологій ситуативного аналізу для діагностування навчальної поведінки (стратегій навчання) студентів [19];

застосування мультимедійних технологій навчання (мультимедійного навчального середовища), які завдяки платформам електронного навчання, інтернет-ресурсам для навчання та комп'ютерного чи веб навчання сприяють набуттю спеціальних знань [17].

Отже, аналіз наукових розвідок порушеного питання показав, що діагностична компетентність викладачів ІМ ВВНЗ є складним утворенням, яку науковці розкривають через здатність та готовність до здійснення педагогічної діагностики або діагностичного супроводу. Педагогічна діагностика, як одна з основних функцій викладача ІМ ВВНЗ, має розглядатися як цілеспрямований та керований процес вивчення сукупності об'єктивних і суб'єктивних чинників організації іншомовної підготовки військових фахівців у ВВНЗ із метою з'ясування наявності належних умов та їхньої особистісної здатності до оволодіння іноземною мовою й розвитку іншомовної комунікативної компетентності, а також готовності до виконання завдань за призначенням в іншомовному військово-професійному середовищі та під час проведення спільних бойових дій (операцій) з підрозділами НАТО. Педагогічна діагностика відіграє ключову роль у професійній діяльності викладача ІМ ВВНЗ. Успішність реалізації педагогічної діагностики, а також практичне застосування сучасних методик вимагає від викладача ІМ ВВНЗ сформованості належної діагностичної компетентності.

ВИСНОВКИ

Здійснений теоретичний аналіз проблеми розвитку діагностичної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів засвідчує, що ця проблема є актуальною і дає підстави для таких висновків:

1. За належного рівня розвитку діагностичної компетентності викладачів ІМ ВВНЗ та виявленні прогалин у розвитку будь-якого компонента ІКК результати діагностування можуть слугувати орієнтирами або цільовими показниками, відповідно до яких вимірюється поточний стан розвитку ІКК слухачів (курсантів).

2. Викладачі ІМ ВВНЗ мають вміти описувати, інтерпретувати належним чином результати діагностичних досліджень, робити діагностичний висновок для удосконалення педагогічної практики та підвищення ефективності освітнього процесу загалом.

3. Спираючись на сутнісні характеристики ІКК офіцерів Збройних Сил України, треба зазначити, що процес педагогічного діагностування має охоплювати розроблення діагностичного інструментарію та здійснюватися у таких напрямках, як: вивчення індивідуальних особливостей до опанування

іноземної мови; розвиток комплексу професійних цінностей і мотивів; рівень сформованості мовної компетентності (використання граматичних форм та конструкцій, знання лексики тощо); рівень сформованості мовленнєвої компетентності (читання, аудіювання, говоріння, письмо); рівень сформованості соціолінгвістичних знань, що сприяють їхній ефективній військово-професійній діяльності в офіційних і неформальних ситуаціях; готовність офіцерів виконувати професійні завдання в іншомовному середовищі самостійно та мобільно; здатність до рефлексії, до самоаналізу й самоспостереженню за своїм прогресом, критичне оцінювання власних здібностей і знань з іноземної мови.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо дослідження структури діагностичної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів, розроблення критеріїв і норм оцінювання рівнів сформованості іншомовної комунікативної офіцерів Збройних Сил України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура, Ю. Б. (2014). Розвиток професійної компетентності викладачів іноземних мов вищих військових навчальних закладів у післядипломній освіті : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 20. Взято з URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/20704>.
2. Вітченко, А. О., Осьодло В. І. (2017). Педагогіка вищої військової школи : підручник Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 504.
3. Вітченко, А. О., Рибчук, О. О. (2015). Діагностика сформованості фахової компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць «Військова освіта» НУОУ*. Київ. № 1 (31), 50-63.
4. Гац, Г. О. (2010). Методика формування діагностичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. № 3, 18–20. Взято з URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2010-03/10ggoptt.pdf>
5. Головань, М. С. (2012). Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця*: зб. Матеріалів III міжвузівської наук.-практ. конф. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 21-23.
6. Діденко, О. В. (2014). Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки* : електрон. наук. фахов. вид. Хмельницький. Випуск 3. Взято з URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_3_6.
7. Дорофеева, О. И. (2013). Формирование диагностической компетентности педагогов в процессе дополнительного профессионального образования : монография. Вологда : издат. центр ВИРО, 164.
8. Драч, І. І. (2008). Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти. *Проблеми освіти*. № 57, 44-47.
9. Дубасенюк, О. А. (2011). Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 412.
10. Зязюн, І. А. (2005). Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія*. К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 10–18.
11. Мартиненко, С. М. (2012). Формування діагностичних компетенцій у майбутніх учителів початкової школи. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Вип. 36, 26–31. Взято з URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/PVSSh_2012_36_6.pdf.

12. Пометун, О. І. (2004). Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ : К.І.С., 7–25.
13. Про основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України : наказ Міністерства оборони України від 08.08.2019. URL: Взято з: <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf>.
14. Равен, Дж. (2002). Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Москва : Когито-Центр, 396.
15. Ягупов, В. В., Свистун, В. І. (2007). Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Київ. Том 71 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота, 3–8.
16. Aufschnaiter, C. G. Dübbele, M. Ennemoser, J. Mayer, J. Stiensmeier-Pelster, R. Straesser, A. Wolgastd (2010). Establishing and Diagnosing Prospective Teachers' Diagnostic Competenc. *Poster presented at NARST*.
17. Barth, C., Henninger, M. (2012). Fostering the Diagnostic Competence of Teachers with Multimedia Training – A Promising Approach? *Inbook: Interactive Multimedia.*, 48-66.
18. Chauvigné, C., Coulet J. C. (2010). «L'approche par compétences: un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ?». *Revue française de pédagogie* [Enligne], Взято з URL : <http://journals.openedition.org/rfp/2169> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/rfp.2169>.
19. Klug, J., Bruder, S., Kelava, A., Spiel, C., Schmitz, B., (2013). Universität Wien, Vienna, Austria. Diagnostic competence of teachers: A process model that accounts for diagnosing learning behavior tested by means of a case scenario. *Teaching and Teacher Education* 30. 38-46.
20. Klug, J., Gerich, M., Schmitz, B. (2016). Which variable predict teachers diagnostic competence when diagnosing students' learning behavior at different stages of a teacher's career? *Journal Teachers and Teaching, theory and practice* 22 (4).
21. Monchatre, S. (2008). L'approche par compétences, technologie de rationalisation pédagogique. Le cas de la formation professionnelle au Québec. *Net.Doc*, 36, 1-55.
22. Yahupov, V., Zastelo, O., Svystun, V., Korchynska, N., Chorna, O., Krykun, V. (2020). Development of Foreign Language Teachers' Diagnostic Competence in the System of Military Education. *TEM Journal*. 9(3), 1213-1220, ISSN 2217-8309, DOI: 10.18421/TEM93-49.
23. Vogt, F., Rogalla, M. (2009). Developing Adaptive Teaching Competency through coaching. *Teaching and Teacher Education*. 25(8), 1051–1060.

REFERENCES

1. Bandura, Yu. B. (2014). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti vykladachiv inozemnykh mov vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladiv u pisliadyplomnii osviti : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 20. Vziato z URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/20704>.
2. Vitchenko, A. O., Osodlo V. I. (2017). Pedagogika vyshchoi viiskovoi shkoly : pidruchnyk Kyiv : NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 504.
3. Vitchenko, A. O., Rybchuk, O. O. (2015). Diagnostyka sformovanosti fakhovoi kompetentnosti maibutnykh vykladachiv VVNZ yak pedagogichna problema. Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» NUOU. Kyiv. № 1 (31), 50-63.
4. Hats, H. O. (2010). Metodyka formuvannya diahnostychnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv fizychnoi kultury. Pedagogika, psykholohiia ta medykobiolohichni problemy fizychnoho vykhovannya i sportu. № 3, 18–20. Vziato z URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2010-03/10ggoptt.pdf>
5. Holovan, M. S. (2012). Kompetentnisnyi pidkhid u protsesi profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh. Naukova diialnist yak shliakh formuvannya profesiynykh kompetentnostei maibutnoho fakhivtsia: zb. Materialiv III mizhvuzivskoi nauk.-prakt. konf. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 21-23.
6. Didenko, O. V. (2014). Osoblyvosti vprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu u profesiinu pidhotovku maibutnykh ofitseriv u VNZ. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi

prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya : pedahohichni nauky : elektron. nauk. fakhov. vyd. Khmelnytskyi. Vypusk 3. Vziato z URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_3_6.

7. Dorofeeva, O. Y. (2013). Formyrovanye dyahnostycheskoi kompetentnosti pedahohov v protsesse dopolnytelnoho professionalnoho obrazovanyia : monohrafiia. Volohda : yzdat. tsentr VYRO, 164.

8. Drach, I.I. (2008).Kompetentnisnyi pidkhd yak zasib modernizatsii zmistu vyshchoi osvity. Problemy osvity. № 57, 44-47.

9. Dubaseniuk, O. A. (2011).Profesiina pedahohichna osvita: kompetentnisnyi pidkhd : monohrafiia / za red. O. A. Dubaseniuk. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU imeni I. Franka, 412.

10.Ziazium, I. A. (2005).Filosofiia postupu i prohnozu osvitnoi systemy. Pedahohichna maisternist: problemy, poshuky, perspektyvy: monohrafiia.K.; Hlukhiv: RVV HDPU, 10–18.

11. Martynenko, S. M. (2012). Formuvannia diahnostychnykh kompetentsii u maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoly. Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly.Vyp. 36,26–31. Vziato z URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/PVSSh_2012_36_6.pdf.

12. Pometun, O. I. (2004).Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnoho pidkhdou v dosvidi zarubizhnykh krain. Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektyvy. Kyiv : K.I.S., 7–25.

13. Pro osnovni zasady movnoi pidhotovky osobovoho skladu u systemi Ministerstva oborony Ukrainy : nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 08.08.2019. URL: Vziato z: <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf>.

14. Raven,Dzh. (2002).Kompetentnost v sovremennomobshchestve: vbiavlenye, razvytye y realizatsiia. Moskva : Kohyto-Tsentr, 396.

15. Yahupov, V. V., Svystun, V. I. (2007).Kompetentnisnyi pidkhd do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoi osvity. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Kyiv. Tom 71 : Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota, 3–8.

16. Aufschneider, C. G. Dübbelde, M. Ennemoser, J. Mayer, J. Stiensmeier-Pelster, R. Straesser, A. Wolgastd (2010). Establishingand Diagnosing Prospective Teachers Diagnostic Competenc. Posterpresentedat NARST.

17. Barth, C., Henninger, M. (2012). Fosteringthe Diagnostic Competence of Teachers with Multimedia Training – A Promising Approach? Inbook: Interactive Multimedia., 48-66.

18. .Chauvigné, C., Coulet J. C. (2010). «L’approche par compétences : un nouveau paradigme pour la pédagogie universitaire ? ». *Revue française de pédagogie* [Enligne], Взято з URL : <http://journals.openedition.org/rfp/2169> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/rfp.2169>.

19. Klug, J., Bruder,S., Kelava, A.,Spiel, C.,Schmitz,B., (2013). UniversitätWien, Vienna, Austria. Diagnostic competence of teachers: A process model that accounts for diagnosing learning behavi or tested bymeans of a casescenario. *Teachingand Teacher Education* 30. 38-46.

20.Klug, J., Gerich, M., Schmitz, B. (2016). Which variable spredict teachers diagnostic competence when diagnosing students learning behavior at different stages of a teachers career? *Journal Teachers and Teaching, theory andpractice* 22 (4).

21. Monchatre, S. (2008). Lapproche par competences, technologie de rationalisation pedagogique. Le cas de la formation professionnelle au Quebec,. *Net.Doc*, 36, 1-55.

22.Yahupov, V., Zastelo, O., Svystun, V., Korchynska, N., Chorna, O., Krykun, V. (2020).Development of Foreign V. Language Teachers Diagnostic Competence in the System of Military Education. *TEM Journal*. 9(3), 1213-1220, ISSN 2217-8309, DOI: 10.18421/TEM93-49.

23. Vogt, F., Rogalla, M. (2009). DevelopingAdaptiveTeachingCompetencythroughcoaching. *TeachingandTeacherEducation*. 25(8), 1051–1060.

РЕЗЮМЕ

Юлія Гришук,

ад'юнкнт,

Национальний університет оборони України
імени Івана Черняхівського, г. Київ**Проблема развития диагностической компетентности преподавателей высшей военной школы в педагогической теории и практике**

В статье осуществлен анализ состояния исследования теории и практики развития диагностической компетентности преподавателей иностранных языков высших военных учебных заведений и изучены современные научные взгляды на эту проблему, проанализировано и дифференцировано сущность ключевых понятий компетентностного подхода: «компетентность» и «профессиональная компетентность преподавателя высшего военного учебного заведения».

Ключевые слова: *диагностическая компетентность преподавателя вуза; компетентностный подход; компетентность; профессиональная компетентность преподавателя вуза; иноязычная коммуникативная компетентность*

SUMMARY

Yuliia Hryshchuk,

PhDMilitary Student,

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi**The problem of developing the diagnostic competence of higher military educational institutions teachers in pedagogical theory and practice**

Introduction. *The article analyzes the state of research of the theory and practice of the development of diagnostic competence of teachers of foreign languages of higher military educational institutions and studies modern scientific views on this problem, analyzes and differentiates the essence of the following key concepts of the competence-based approach: «competence» and «professional competence of a teacher of a higher military educational institution».*

The purpose *is theoretical analysis of the problem of development of diagnostic competence of foreign language teachers of higher military educational institutions*

Methods. *To achieve the goal and solve the tasks, it was used a system of the following theoretical research methods: analysis, synthesis, generalization and systematization.*

Results. *It is substantiated that intelligent adaptive systems have different capabilities and features in the context of adaptation to student changes, providing feedback to the teacher and student and intellectual support based on the needs of the subject of educational process.*

Originality. *In accordance with the main provisions of the language policy of the Armed Forces of Ukraine, a modern foreign languages teacher of higher military institution is assigned to fulfill a number of tasks, including the formation and development of foreign language communicative competence of students (cadets) using modern methodology. It provides the ability to choose and develop the necessary diagnostic tools, to describe, properly interpret the results of diagnostic research, to make a diagnostic conclusion in order to improve pedagogical practice and increase the efficiency of the educational process as a whole.*

Conclusion. *The problem of developing the diagnostic competence of foreign languages teacher of a higher military institution is topical. Nowadays in modern science there is a lack of thorough, modern research related to this issue. Providing the appropriate level of development of diagnostic competence of foreign languages teacher of a higher military institution and identifying*

gaps in the development of any component of foreign language communicative competence of students (cadets), the results of diagnosis can serve as guidelines or targets, according to which the current state of foreign language communicative competence of students (cadets) development is measured.

Key words: *diagnostic competence of a university teacher; competence-based approach; competence; professional competence of a university teacher; foreign language communicative competence.*

Кіра Горячева,кандидат економічних наук, доцент
Київський національний
університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0003-1503-4425**Олег Колісник,**кандидат психологічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського
ORCID ID 0000-0002-6208-9106**Юлія Тітомир,**молодший науковий співробітник
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0002-3704-6550**Олег Бурдюг,**науковий співробітник
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0002-1319-4807

DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/113-124

ПРОФІЛЬ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЛІДЕРА В ОБЛАСТІ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ НАУКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ І НАУКОВИХ УСТАНОВ В СИСТЕМІ МО УКРАЇНИ

Інновації стають критично важливими для країн, організацій і окремих осіб у складних ситуаціях у всьому світі. Лідери, відповідальні за інновації в науці, повинні бути компетентні в їх впровадженні. Проте багато з них визнають свою невпевненість в тому, що їх практика буде успішною. Компетентності для лідерства в області інновацій можуть відрізнятися від тих, які використовувалися раніше. Попередні дослідження лідерських компетентностей в сфері інновацій носять обмежений і фрагментований характер. У той час як внесок у сукупність знань зростає, акцент робиться на одній дисципліні або орієнтується на конкретні елементи, а не на всеосяжний, системний огляд основних професійних якостей, необхідних для досягнення успіху. У даній статті пропонується профіль компетентностей для лідерів в області інновацій, отриманий в результаті досліджень в науково-дослідному центрі, що входить до системи Міністерства оборони України. Профіль включає в себе компетентності, які лідери-респонденти зазначили як "критичні". Для дослідження було сформовано перелік лідерських якостей з багатьох джерел, включаючи авторів бестселерів, доступних програм розвитку лідерства, спостереження авторів і респондентів. Респонденти вказували на сприйнятту ними значимість компетентностей в дослідницькій роботі лідерів в області інновацій.

Ключові слова. Лідерство в сфері інновацій, профіль компетентностей, наукове дослідження і інновації, науково-дослідна організація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Інновації стали критичною компетентністю для лідерів, які працюють в галузі науки. Дослідники оточені

викликами, які вимагають нового мислення і нових рішень. Інновації все частіше визнаються як стратегічний імператив стійкості і диференціації.

Керівники, які несуть відповідальність за колектив, стикаються з мінливими викликами і можливостями, які вимагають безпрецедентного творчого підходу і успішної реалізації інноваційних рішень. Очевидно, що нескінченний потік політичного, соціального, економічного, технологічного, екологічного і конкурентного тиску впливає на світ, регіони, країни, галузі та майже на всі інші прояви людської активності. Оперативні дії допомагають уникати найгірших сценаріїв.

На рівні національної політики інновації в галузі науки і техніки розглядаються як такі, що несуть вирішальне значення для формування більш конкурентоспроможної позиції в глобальному науковому просторі і задоволення потреб в галузі розвитку.

Авторами пропонується набір лідерських якостей, які можна було б інтегрувати в профіль лідера / керівника в області інновацій для наукових підрозділів ВВНЗ, ВНП ЗВО і наукових установ в системі Міністерства оборони України. Запропонований профіль спрямований на те, щоб принести переваги сталим лідерам і початківцям, їх організаціям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вибір конкретних галузей знань, що лежать в основі теорії, ускладнював багатодисциплінарний характер досліджень. Як наслідок, огляд літератури охоплював концептуальні області, які вважалися необхідними для планування і проведення дослідження.

Широка сфера управління, в тому числі військового, в певній мірі враховує зростаючий акцент на інновації. Сукупність знань про управління все більшою мірою залежить від сучасної наукомісткої організації і необхідності зміни стилів і методів управління для задоволення нових вимог. У 1968 р піонер в галузі наук про управління Пітер Друкер ввів концепцію роз'єднаності в організаціях. Він поставив перед керівництвом завдання навчитися будувати організації майбутнього і управляти ними як групами людей, здатних передбачити майбутнє. Керівник повинен вміти перетворювати бачення в технологію, продукти і процеси [1]. У 2002 році професор Массачусетського технологічного інституту Клейтон Крістенсен назвав інновації "новою наукою успіху" і передбачив, що інновації стануть новою дисципліною і професією управління [2].

Українські вчені Бондар С., Гушлевська І., Овчарук О. по-різному тлумачать поняття компетентності. Найбільшого поширення набуло визначення компетентності як "сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію" [3, 4]. Родигіна І підкреслює головну особливість компетентності як педагогічного явища, а саме, "компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині" [5, с. 32-33].

Створений профіль компетентностей стосується лідерів всіх організацій, де необхідно знайти і впровадити нові рішення, а також тих, хто займається питаннями освіти в військовій галузі. Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка (організована освітньо-наукова установа в системі Міністерства оборони України), визнала необхідність в нових знаннях. На рівні керівників підрозділів було зазначено про необхідність у вивченні і імплементації передової практики управлінських і організаційних структур, орієнтованих на [6].

Таким чином, можна стверджувати, що на концептуальному рівні дослідниками не були вивчені, випробувані і прийняті належним чином практики управління з застосуванням розширених або вдосконалених методів. Огляд літератури був використаний для аналізу сучасного розуміння концепцій інноваційної діяльності, лідерства, лідерства в інноваційній діяльності, профілю компетентності, з тим щоб стати основою для розробки профілю компетентностей керівництва в інноваційній діяльності науково-дослідних установ.

Мета статті полягає в обґрунтуванні і розробці профілю компетентностей лідера в області інновацій для наукових підрозділів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти і наукових установ в системі Міністерства оборони України.

Методи дослідження. У статті використано окремі загальнонаукові та спеціальні методи теоретико-емпіричного дослідження, зокрема аналіз наукової літератури із проблеми, систематизація та узагальнення матеріалів.

Збір даних здійснювався за допомогою портфеля методів. Основний перелік загальних моделей лідерської поведінки став вихідним матеріалом для побудови інноваційних компетентностей. Респонденти заповнювали структуровану анкету, щоб визначити поведінку окремих лідерів в області інновацій для наукових підрозділів і наукових установ системі МО України.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття “інновації” не є новим в науковій літературі, але в сучасному суспільстві і організаціях його значення зросло, а масштаби значно розширилися. У 90-ті роки ХХ століття в результаті переміщення акценту в бік розвитку нової продукції зазнало розширення розуміння інновацій [7]. Сьогодні інновації також включають в себе нові технології, процеси, послуги, бізнес-моделі і практики і навіть організаційне переосмислення [8].

У сучасній літературі інновації визначено як процес з динамічними, соціальними, складними або іншими характеристиками, в якому комбінації або зв'язки між змінними створюються для появи нових знань, що проявляються у вигляді нових технологій, додатків, ринків і організаційних практик, спрямованих на створення доданої вартості [9].

Файол, Друкер, Слоан та інші піонери управління заклали основу для розуміння терміну управління - це планування, організація, лідерство і контрольна діяльність в рамках стратегічних, політичних і нормативних параметрів для досягнення чітко сформульованих цілей і завдань [10]. В останні

роки акцент змістився в бік включення більш специфічних характеристик лідера із забезпеченням визнання та інтеграції на інституціональному рівні.

З точки зору теорії лідерства, трансформаційна школа лідерства відображає деякі ключові зміни в практиці керівництва для врахування нововведень, а саме для створення концепції забезпечення зацікавленої участі при одночасному зміцненні прихильності і заохочення творчого вкладу в досягнення концепції [11].

Концепція інноваційного лідерства все ще є відносно новою і в той же час визнаною завдяки своїй важливості. Вчені вносять незначний і фрагментований внесок в базу знань, при цьому бракує інтегрованості. Це служить додатковим обґрунтуванням необхідності дослідження, а саме профілю компетенцій для лідерів в інноваційній сфері для наукових підрозділів і НУ в системі МО України.

Для розробки профілю компетентностей необхідно уточнити тлумачення цього терміну. Під "компетентністю" розуміється загальне поєднання рівних можливостей для виконання роботи в даному контексті. Вона включає в себе компетентність в невизначених і непередбачуваних ситуаціях, які вимагають більших здібностей, ніж навички, набуті в тій чи іншій професійній області. Отже, компетентність може розглядатися як включення навичок, знань, установок, моделей особистісних компетенцій і того, як вони спільно працюють для досягнення результатів [12].

У зв'язку з тим, що при формулюванні компетентностей не використовується набір обов'язкових підходів, в контексті проведеного дослідження інноваційне лідерство розглядається через визначення компетентностей, яких додержуються лідери, що досягли успіху в інноваційній діяльності.

Термін "профіль" означає структуру або контур, який є характерним і впізнаваним. "Профіль компетентності" для даного дослідження створювався із структурованого подання характерних ознак, взятих з компетентностей успішних лідерів інноваційної діяльності наукових підрозділів і установ в системі МО України.

Потенційною цільовою групою для даного дослідження були лідери, які мають офіційну відповідальність в області інновацій для наукових підрозділів і наукових установ в системі Міністерства оборони України.

Для досягнення поставленої мети цього дослідження до критеріїв відбору успішних лідерів інновацій були включені наступні:

- творча і дослідницька робота під їх керівництвом тривала більше, ніж базова або прикладна робота в рамках дослідження при створенні додаткової вартості в галузі досліджень та інновацій;
- їхні дослідження були впроваджені в: а) отримано патент(и) та /або ліцензія (і); б) результати роботи було опубліковано в наукометричних базах Scopus та Web of Science; в) дослідницька робота завершилася розробкою інноваційних стратегій та / або внесла зміни в державну політику.

Якісний контентний аналіз дозволив отримати 20 компетентностей, які були далі перегруповано по чотирьом квадрантам описового профілю

компетентностей. Ці характеристики можуть здатися загальними, але при цьому зберігають відмінності в своєму описовому характері. Кінцевий результат відображено у таблиці 1 нижче.

Таблиця 1

Компетентності інноваційного лідерства

Квадранти профілю компетентності	Кластери компетентностей інноваційного лідерства
Стратег-аналітик	1. Розробляє і передає переконливе бачення
	2. Забезпечує лідерство думок (висловлюючи оригінальне та альтернативне мислення)
	3. Здатен формувати колективне мислення
	4. Може полегшити процес прийняття рішень з великим впливом
	5. Уміє вести своїм прикладом
	6. Демонструє виняткові лідерські навички, здібності
Створювач потенціалу	7. Може оцінити та управляти інноваційним ланцюгом створення вартості
	8. Сприяє розвитку середовища, яке стимулює інновації
	9. Сприяє вдосконаленню, навчанню, розвитку
	10. Сприяє управлінню знаннями
	11. Розвиває та підтримує високопродуктивні команди
Майстер комунікацій	13. Розуміє контекстне середовище
	14. Застосовує підприємницьке мислення
	15. Ясний та переконливий комунікатор
	16. Визнаний інфлюенсер у зовнішньому середовищі
Успішний досягувач	17. Може мотивувати інших членів групи до вищих показників
	18. Формує високопродуктивну культуру
	19. Керує індивідуальними та груповими показниками
	20. Може досягати результатів

З елементів, представлених у таблиці 1, кожен квадрантний профіль складає критичну та невід'ємну частину профілю компетентностей. Описову частину за кожним квадрантом відображено у таблиці 2.

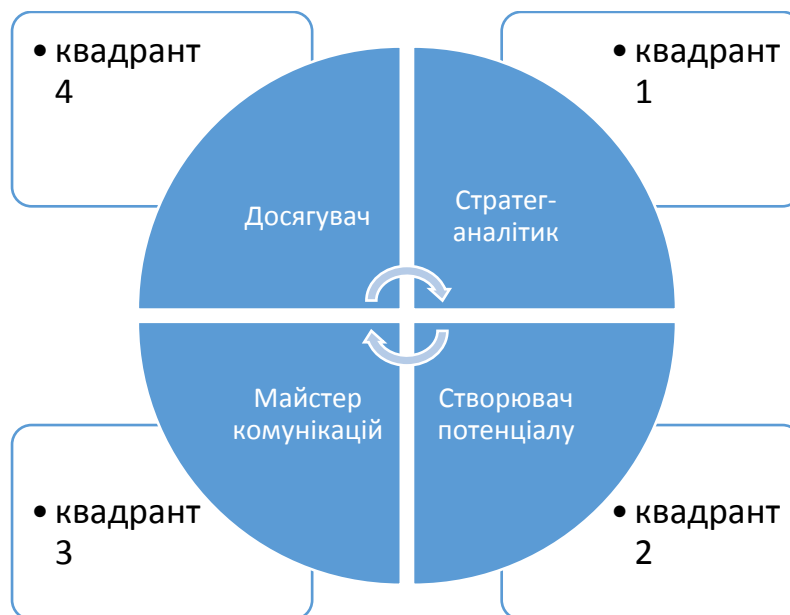
Таблиця 2

Опис квадрантів профілю компетентностей

Квадрант	Характерні риси
Стратег-аналітик	Стратег, або розробник напрямків - визнаний ідейний лідер, який заохочує мислення, який є оригінальним, іншим, але в той же час актуальним, і який визначає і пріоритизує стратегічні питання; створює картини майбутнього і використовувати їх, щоб надихати інших і вести їх до цілі. Це зрілий і впевнений в собі лідер, який вирішує реальні проблеми, будує думки логічно і системно; значущі рішення приймаються цим фахівцем, він здатен оцінювати наслідки прийнятих рішень, встановлювати вимоги і терміни, при цьому вони будуть досяжними і вмотивованими; не маніпулює колегами для досягнення цих цілей.
Створювач потенціалу	Спеціаліст з нарощування потенціалу створює команди і високоефективні мережі для сприяння розвитку знань і рішень, допомагаючи колегам побачити ширшу перспективу, створюючи середовище, в якій процвітають творчі здібності та інноваційні навички, сприяючи процесу трансформації нових ідей і концепцій в нові інтелектуальні активи і рішення. Цей лідер прагне до навчання, бере на себе зобов'язання і сприяє особистісному зростанню, розвитку і безперервному навчанню. Він сприяє навчанню за допомогою обміну знаннями та досвідом. Лідер розвиває і підтримує команди, що складаються з неперевершеного поєднання таланту, інноваційності та креативності; сприяє створенню та управлінню спільним пулом знань і досвіду.
Майстер комунікацій	Майстер комунікацій налаштований на потреби й запити різних внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін і обмінюється думками з колегами / командою. Цей лідер виявляє і вибудовує відносини з ключовими людьми, чий вплив має вирішальне значення для вирішення проблеми, спонсорує і просуває нові ідеї та проектні ініціативи, здатний забезпечити ефективну мережеву взаємодію і ефективне представлення / оприлюднення професійних даних і результатів різним аудиторіям. Майстер розуміє як деталі, так і контекст операційного середовища, динаміку зовнішньої і внутрішньої взаємодії, вловлює нові можливості для досягнення цілей або виконання великих завдань.
Успішний досягувач	Особа, яка досягає успіху, відома своїми здібностями до реалізації, як правило, зосереджуючись або на процесі

	<p>досягнення результатів або на самих результатах. Він / вона починає з роз'яснення того, хто що робить при формуванні цілей продуктивності і перетворює результати в конкретні досяжні результати, щоб концептуалізувати і досягати результатів, а також передбачити вплив проекту і керувати ним. Цей лідер орієнтований на результат, він ставиться до членів групи з гідністю і повагою, не терпить дискримінації, зміцнює довіру до послідовників, щоб працювати ефективно; створює середовище і пов'язані з ним процеси, які формують командний дух і почуття спільності. Лідер заохочує відкрите і конструктивне спілкування, встановлює високі стандарти для себе і інших, чесно і відкрито ставиться до співробітників, колег і клієнтів, здатний подолати опір змінам.</p>
--	---

Запропонований профіль компетентностей лідера в області інновацій, який зображений на рисунку 1, був схвалений старшими керівниками і колегіальними групами, а також лідерами в області інновацій в зразковою організації.

Рис. 1. Профіль компетентностей інноваційного лідерства

Профіль компетентностей з чотирма квадрантами, які лежать в його основі, були запропоновані в якості рамок для відображення взаємозалежності і узгодженої роботи цих елементів. На основі цих рамок може бути проведена подальша валідація для створення профілю необхідної сфери діяльності.

У той час як різні респонденти по-різному оцінюють значимість окремих компетентностей. Всі чотири квадранта були отримані з компетентностей, які оцінюються як критично важливі. Значення цих чотирьох квадрантів передбачає, що жоден з них не повинен бути випущений з уваги при застосуванні профілю в даному інноваційному контексті.

Профіль виходить за рамки лінійного режиму, при цьому пропонуються динамічні рамки, в яких різні компетентності вносять індивідуальний і колективний системний вклад в успіх лідера в області інновацій для наукових підрозділів і наукових установ в системі МО України.

Лідерство у військовій науковій сфері необхідно для просування інновацій у вигляді нових рішень. Запропонований профіль надає ряд компетентностей, які були охарактеризовані лідерами-військовослужбовцями як дуже значущі для досягнення поставленої мети в галузі науки. Досвідчені лідери відзначили переваги впливу на розвиток особистості компетентностей з профілю в порівнянні з власними практиками.

Висновки. Пробіл у знаннях про лідерські якості для досягнення успіху в інноваціях був основною причиною проведення даного дослідження. Огляд літератури виявив цю прогалину, а також потреби лідерів інноваційної діяльності та фахівців-практиків у виявленні лідерських компетентностей. Очевидно, що управлінська дисципліна повинна буде впроваджувати інноваційні підходи та практику військового управління, щоб керівники могли впевнено здобувати навички, необхідні для вирішення імперативних цілей в інноваційній сфері. З огляду на актуальність нами було запропоновано профіль компетентностей лідера в області інновацій для наукових підрозділів і наукових установ в системі МО України для використання керівниками в інноваційній сфері не лише у ЗСУ, а й такими їх організаціями як постачальники послуг в області розвитку лідерських якостей та інноваційної фахівців-практики в сфері науки.

Аналіз літератури ще раз продемонстрував зростаючий науковий акцент на інновації та необхідність більш глибоких знань по цій темі, підкріплених теорією. Відзначимо, що вклади в базу знань переважно носять специфічний і фрагментований характер.

Авторами зроблено висновок про те, що, незважаючи на обмежені масштаби, значимість нинішнього дослідження пов'язана з наступними матеріалами:

- воно забезпечує узгоджений профіль компетентностей лідера в області інновацій для наукових підрозділів і наукових установ в системі МО України;
- компетентності були отримані на основі спостережень за успішними лідерами інноваційної діяльності на практиці в ЗСУ;
- профіль носить характер опису і служить оціночною основою для розвитку лідерства;
- профіль залишає можливість для подальшого уточнення і перевірки, що сприятиме подальшій професіоналізації інноваційного лідера.

В подальшому автори мають намір:

- профіль компетентностей перевірити шляхом його апробації в інших військових наукових підрозділах і установах;
- профіль перевірити практично в організаціях, які менш інтенсивно використовують науку і технологію в порівнянні зі зразком;
- профіль застосовувати в області розвитку лідерських якостей для визначення того, якою мірою заходи з навчання та підвищення кваліфікації

ведуть до оволодіння навичками лідера в області інновацій для наукових підрозділів і наукових установ в системі МО України.

Обмеження дослідження пов'язані з відносно невеликою кількістю лідерів-респондентів в області інноваційної діяльності. Це зменшує ступінь екстраполяції результатів дослідження на лідерів інноваційної діяльності за межами експериментальної організації і окремих осіб. Постійний аналіз результатів дослідження і зворотний зв'язок з розвитком лідерських компетентностей вказують на те, що виявлені компетентності можуть бути застосовні до лідерів в області інновацій не лише у військовій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Edersheim E. *The Definitive Drucker; challenges for tomorrow's executives-final advice from the father of modern management*. McGraw-Hill. 2006.
2. Christensen C.M. *The rules of innovation*. MIT Technology Review. 2002.
3. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Шлях освіти* №3. 2004. - С.22-24.
4. Овчарук О.В. *Компетентності як ключ до формування змісту освіти. Стратегія реформування освіти України*. Київ.: К.І.С. 2003. – 295 с.
5. Родигіна І.В. *Компетентісно орієнтований підхід до навчання*. – Х.: Вид. група «Основа». 2005. 96 с.
6. *Дослідження проблеми імплементації європейської сфери освіти і науки в ВВНЗ, ВНП ЗВО України: колективна моногр. за заг. ред. д.пед.н. В. Рижиков; к.ек.н. К. Горячева*. Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К.: 2021. – 242 с.
7. Zangwill W. *Lighting strategies for innovation: how the world's best firms create new products*. New York: Lexington Books Macmillan. 1993.
8. Birkinshaw J. H. *Unleash innovation in foreign subsidiaries*. Harvard Business Review. 2001. pp. 131-137.
9. Ungerer M. P. *Viable business strategies; a field book for leaders*. Randburg, South Africa: Knowres publishing. 2011.
10. Edersheim E. *The Definitive Drucker; challenges for tomorrow's executives-final advice from the father of modern management*. McGraw-Hill. 2006.
11. Bass B.M., Avolio B.J. *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Sage Publications. London. 1994. p2.
12. Illeris K. (2009), *Learning, work and competence development*. Retrieved February, 2, 2021 [Available from]: http://www.saqa.org.za/docs/events/illeris_paper08.pdf.

REFERENCES

1. Edersheim E. *The Definitive Drucker; challenges for tomorrow's executives-final advice from the father of modern management*. McGraw-Hill. 2006.
2. Christensen C.M. *The rules of innovation*. MIT Technology Review. 2002.
3. Gushlevska I. *The Notion of Competence in Domestic and Foreign Pedagogy*. School of Education №3. 2004. pp.22-24.
4. Ovcharuk O. *Competence as a key to the formation of the content of education. The Strategy of Reforming the Ukrainian Education*. Kyiv: K.I.S. 2003. 295 p.
5. Rodigina I. *The Competently Oriented Approach to Teaching*. Kharkiv: Ed. group "Osnova". 2005. 96 p.
6. *Research of Problems of Implementation of European Sphere of Education and Science in the All-Union State Pedagogical University, the All-Union State Pedagogical University of Ukraine: collective monograph, ed. by Dr. V. Rizhikov; Ph.D K. Horiacheva*. MITSUK. 2021. 242 p.

7. Zangwill W. Lighting strategies for innovation: how the world's best firms create new products. New York: Lexington Books Macmillan. 1993.
8. Birkinshaw J. H. Unleash innovation in foreign subsidiaries. Harvard Business Review. 2001. pp. 131-137.
9. Ungerer M. P. Viable business strategies; a field book for leaders. Randburg, South Africa: Knowres publishing. 2011.
10. Edersheim E. The Definitive Drucker; challenges for tomorrow's executives-final advice from the father of modern management. McGraw-Hill. 2006.
11. Bass B.M., Avolio B.J. Improving organizational effectiveness through transformational leadership. Sage Publications. London. 1994. p2.
12. Illeris K. (2009), Learning, work and competence development. Retrieved February, 2, 2021 [Available from]: http://www.saga.org.za/docs/events/illeris_paper08.pdf.

РЕЗЮМЕ

Кира Горячева,

кандидат экономических наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Олег Колесник,

кандидат психологических наук, доцент

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

Юлия Титомир,

научный сотрудник

Военный институт КНУ им. Т. Шевченко

Олег Бурдюг

научный сотрудник

Военный институт КНУ им. Т. Шевченко

Профиль компетентностей лидера в области инноваций для научных подразделений и научных учреждений в системе МО Украины

Инновации становятся критически важными для стран, организаций и отдельных лиц в сложных ситуациях во всем мире. Лидеры, ответственные за инновации в науке, должны быть компетентны в их внедрении. Однако многие из них признают свою неуверенность в том, что их практика будет успешной. Компетентности лидера в области инноваций могут отличаться от тех, которые использовались ранее. Предыдущие исследования лидерских компетенций в сфере инноваций носят ограниченный и фрагментированный характер. В то время как вклад в совокупность знаний растет, акцент делается на одной дисциплине или ориентируется на конкретные элементы, а не на всеобъемлющий, системный обзор основных профессиональных качеств, необходимых для достижения успеха. В данной статье предлагается профиль компетентностей для лидеров в области инноваций, полученный в результате исследований в научно-исследовательском центре, который входит в систему Министерства обороны Украины. Профиль включает в себя компетентности, которые лидеры-респонденты отметили как "критические". Для исследования было сформирован перечень лидерских качеств из многих источников, включая авторов бестселлеров, доступных программ развития лидерства, наблюдения авторов и респондентов. Респонденты указывали на воспринимаемую ими значимость компетенций в исследовательской работе лидеров в области инноваций.

Ключевые слова. Лидерство в сфере инноваций, профиль компетенций, научное исследование и инновации, научно-исследовательская организация

SUMMARY

Kira Horiacheva,Candidate of Economics Sciences, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv**Oleh Kolisnyk,**Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
National University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi**Julia Titomir,**Researcher
Military Institute Taras Shevchenko
National University of Kyiv**Oleh Burdiuh,**Researcher
Military Institute Taras Shevchenko
National University of Kyiv**Innovation Leader Competency Profile for scientific units
and scientific institutions in the system of the Ministry of Defense of Ukraine**

Introduction. Innovation is becoming critical for countries, organizations, and individuals in complex situations around the world. Leaders responsible for innovation in science must be competent to implement it. However, many of them recognize their uncertainty about whether their practices will be successful.

A leader's competencies for innovation may be different from those used previously. Previous research on innovation leadership competencies is limited and fragmented. While contributions to the body of knowledge are increasing, the emphasis is on a single discipline or focuses on specific elements rather than a comprehensive, systematic review of the core competencies needed to succeed.

Purpose. The main goal of the paper is to develop a competency profile of a leader in the field of innovations for scientific units of higher military educational institutions, military educational units of higher education institutions and scientific institutions in the system of the Ministry of Defense of Ukraine..

Methods. The article uses some general scientific and special methods of theoretical and empirical research, including analysis of the scientific literature on the problem, systematization and generalization of materials; as well as the analysis and systematization of the data obtained through questionnaires of the target groups.

Results. This article offers a competency profile for innovation leaders derived from research at a research center that is part of the Ukrainian Ministry of Defense. The profile includes competencies that respondent leaders noted as "critical. A list of leadership competencies was generated for the study from many sources, including bestselling authors, available leadership development programs, and observations of authors and respondents. Respondents indicated their perceived importance of the competencies in the research work of innovation leaders.

Conclusion. Obviously, the management discipline will have to introduce innovative approaches and practices of military management, so that the leaders could successfully develop the skills necessary for the solution of operational goals in the innovative sphere. In view of the relevance the authors proposed the competence profile of a leader in the field of innovations for scientific departments and scientific institutions in the system of the Ukrainian Ministry of Defense to be used by the managers in the innovation sphere not only in the Ukrainian Armed Forces of Ukraine, but by such their organizations as providers of services in the field of development of leadership skills and innovative practitioners in the field of science.

The authors concluded that despite the limited scope, the significance of the current research is related to the following materials:

- *It provides a suitable competence profile of the leader in the field of innovations for scientific departments and scientific institutions in the Ukrainian Defense Ministry system;*
- *The competencies were obtained on the basis of observations of successful innovation leaders in practice in the Ukrainian Armed Forces;*
- *the profile is descriptive in nature and serves as an assessment basis for leadership development;*
- *the profile leaves the possibility for further refinement and revision, which will contribute to further professionalization of the innovative leader.*

Key words. *Innovation leadership, competency profile, research and innovation, research organization.*

УДК: 378.046.4

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
ORCID ID 0000-0002-3910-7329

Олег Заболотний,
кандидат військових наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-5950-5068

Олександр Васильєв,
ORCID ID 0000-0002-9492-5594

Надія Шабатіна
ORCID ID 0000-0002-5066-9517
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/125-141

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИПУСКНИКА ВІЙСЬКОВОГО ВИШУ: ЗМІСТ, СТРУКТУРА, ВИМІРЮВАННЯ, ОЦІНЮВАННЯ

У статті аналізуються наукові підходи щодо визначення загального поняття “інформаційно-комунікативна компетентність” (далі – ІКК) та її основних компонентів. Розглядаються структура і зміст ІКК та процедури її адаптації до особливостей організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ). Досліджуються актуальні проблеми щодо впровадження в педагогічну практику військових вишів розробленого інструментарію з вимірювання та оцінювання рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у курсантів-випускників ВВНЗ як елементу зворотного зв'язку в системі управління якістю вищої військової освіти. Дослідження гармонізовано з відповідними положеннями Національної рамки кваліфікацій, Європейської кредитно-трансферної системи, Статутів Збройних Сил України, стандартів освіти та професійних стандартів підготовки військових фахівців, іншими нормативно-правовими актами.

Ключові слова: *якість освіти; компетентність; випускник військового вишу; інформаційно-комунікаційна компетентність; професійно важливі якості; показники вимірювання; критерії оцінювання; зворотний зв'язок.*

Постановка проблеми. Забезпечення якості освіти та підготовки офіцерських кадрів до служби у військах (силах) постає як одна з пріоритетних проблем військової науки. Її вирішення є підґрунтям для подальшого реформування Збройних Сил України (далі – ЗС України) та приведення військової освіти в Україні у відповідність до європейських та євроатлантичних освітніх стандартів. Важлива роль у цьому відводиться формуванню у майбутніх офіцерів певних компетентностей, де чільне місце посідає інформаційно-комунікаційна складова. Її пріоритетність обумовлена тенденціями світової глобалізації, підвищенням ролі інформатизації і комунікації в житті людини, суспільства, держави та її структур. Як наслідок – виникає потреба у підготовці фахівців за абсолютною більшістю спеціальностей в усіх галузях знань, у тому числі – в підготовці військових фахівців, спроможних орієнтуватися в інформаційних потоках, здатних

знаходити, сприймати, аналізувати, зберігати та використовувати отриману інформацію у професійній діяльності. У зв'язку з цим постає проблема щодо розроблення змісту й структури інформаційно-комунікаційної компетентності (далі – ІКК) та наукових підходів до визначення рівня її сформованості щодо сфери військової освіти. Саме на розв'язання зазначеної проблеми спрямовано дану статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальним проблемам якості вищої освіти та управління нею присвячені наукові праці вчених В. П. Андрущенка [1], В. Г. Кременя [17], Б. С. Гершунського [7], С. У. Гончаренко [8] та ін. Щодо проблеми формування інформаційно-комунікативної компетентності студентів та викладачів цивільних вишів – наукові праці М. А. Антонченка [2], Л. В. Астахової [3], М. Баловсяка [4], О. Б. Зайцевої [10], Ю. С. Рамського [23], Т. Торбіної [26], С. В. Тришиної, А. В. Хуторського [27], В. Д. Шадрікова [29] та ін. Проблема формування професійних компетентностей та інформаційно-комунікаційної компетентності військових фахівців присвятили свої наукові праці А. О. Вітченко, В. І. Осьодло, С. М. Салкуцян [6, 23], О. П. Євсюков [9], С. Д. Максименко [18], С. А. Мул [20], В. В. Ягупов, В. І. Свистун [30], А. М. Зельницький, О. А. Заболотний [13 – 16, 20, 21] та інші.

Аналіз досліджень і публікацій згаданих авторів значною мірою сприяв виробленню змісту та структури ІКК, розробленню інструментарію з вимірювання та оцінювання рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у курсантів-випускників ВВНЗ як елемента зворотного зв'язку в системі управління якістю професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ та впровадженню в педагогічну практику військових вишів

Мета статті – обґрунтувати концептуальні підходи до визначення змісту і структури інформаційно-комунікаційної компетентності випускника військового вишу, розробити інструментарій щодо вимірювання та оцінювання рівня сформованості ІКК та здійснити апробацію розробленого інструментарію (у режимі самооцінювання) із залученням курсантів випускного курсу ВВНЗ, ВНП ЗВО.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням таких теоретичних методів: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація; ідеалізація та абстрагування.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних показників якості та ефективності освітнього процесу вишів є професійна компетентність здобувача освіти, яку можна розглядати як інтегральну характеристику ділових та особистісних якостей фахівця, що відображає його готовність ефективно діяти, а також взаємодіяти при вирішенні професійних завдань різного рівня складності. Особливістю професійної компетентності військового фахівця є те, що окрім зазначеного вище він має бути здатним приймати відповідальні рішення при виконанні функціональних обов'язків на посаді за призначенням у військах (силах) та готовим ефективно діяти в змінюваних умовах мирного і

воєнного часу на основі творчого застосування набутих знань, сформованих умінь, навиків і досвіду [16, с. 65-70].

Варто звернути увагу на те, що компетентність офіцера визначається не стільки рівнем засвоєння академічних знань, скільки здатністю і готовністю творчо їх застосовувати в змінюваних умовах службової діяльності. При цьому, поняття “здатність” свідчить про властивість індивіда здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином [5, с. 360], а “готовність (готовий)” – це стан індивіда, який набув досвіду, досяг високої майстерності, підготувався до чого-небудь [5, с. 194].

З поміж низки компетентностей, належне місце посідає інформаційно-комунікаційна. У сучасному суспільстві процес інформатизації носить дуже широкий характер. Важко знайти галузь людської діяльності, що не пов’язана з інформаційними перетвореннями. Суть і джерело таких перетворень криється в зміні ролі інформації в житті людини, суспільства і його структур, в зростаючій ролі інформаційних процесів. Це потребує сформованості в особистості відповідної інформаційно-комунікаційної компетентності на рівні, що дозволяє її носію впевнено почуватися в сучасному інформаційному середовищі, використовувати здобуту з різних джерел інформацію у професійній діяльності.

У науковій літературі поняття інформаційно-комунікаційна компетентність (далі – ІКК) трактується науковцями неоднозначно. Окремі дослідники ІКК розглядають як складову професійної компетентності. Інші вважають, що це поняття пов’язане з поняттям “культура”, і розглядають його у взаємозв’язку з поняттями “інформаційна грамотність”, “інформаційна культура”, що характеризують рівень розвитку особистості.” Так, Б. Гершунський основою професійної компетентності називає грамотність і освіченість, з іншого боку, на думку автора, професійна компетентність є основою становлення культури і менталітету, тобто в структурному ланцюжку результативності освіти доцільно виділити такі компоненти: “грамотність”, “освіченість”, “компетентність”, “культура”, “менталітет [7, с. 369].

Часто ІКК розглядається у межах інформаційно-комунікаційної технології як готовність і здатність особистості самостійно і відповідально використовувати ці технології у своїй професійній діяльності тощо.

Різноманітність наведених та інших підходів до визначення поняття “інформаційно-комунікаційна компетентність” та необхідність адаптації ІКК до особливостей підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ потребує проведення дефінітивного аналізу основних компонентів зазначеного поняття, зокрема: “інформація”, “комунікація”, “інформаційна компетентність”, “комунікативна компетентність”, “професійна компетентність”. Здійснення подібного аналізу слугуватиме підґрунтям для аргументованого наповнення змістом основного поняття – “інформаційно-комунікаційна компетентність випускника військового вишу” та сприятиме розгляду відповідних наукових підходів, пов’язаних із структуризацією, оцінюванням та вимірюванням ІКК, що є предметами даного дослідження.

Наведемо визначення основних понять стосовно до інформаційно-комунікаційної компетентності та їх змісту, представлених у різних психолого-педагогічних та інших літературних джерелах, отже:

інформація – (франц. *informo* – створюю уявлення про щось, зображую) – відомості про які-небудь події, ситуації, чийсь діяльність тощо [25, С. 314];

комунікація – (лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – повідомлення інформації від однієї людини до іншої, або кількох інших; поширення інформації за допомогою технічних засобів [25, С. 370];

компетентність – (англ. *competence* – здатність, *Міжнародний стандарт ISO:9000*) – доведена здатність застосовувати знання і навички задля досягнення визначених результатів [19];

компетентність - динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [11];

компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [12];

професія [лат. *professio*; від *profiteer* – “об’являю своєю справою”] – рід трудової діяльності, що вимагає спеціальних теоретичних знань та практичних навичок і є джерелом існування [25, с.569];

Інформаційна компетентність – складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в області інноваційних технологій і певного набору особистісних якостей [10];

інформаційна компетентність – якість особистості, що являє собою сукупність знань, умінь і ціннісного ставлення до ефективного здійснення різних видів інформаційної діяльності та використання нових інформаційних технологій для вирішення соціально значущих завдань, що виникають в реальних ситуаціях повсякденного життя людини в суспільстві [2; 4];

інформаційна компетентність – це здатність людини виконувати пізнавальні і комунікаційні операції інформаційної діяльності з метою реалізації її інформаційних потреб як відправника і одержувача інформації [3];

інформаційна компетентність – вміння самостійно шукати, аналізувати і відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати і передавати її за допомогою реальних об’єктів та інформаційних технологій [27].

Варто зазначити, що структура інформаційної компетентності включає три основні компоненти: гносеологічний, праксиологічний, аксіологічний.

Гносеологічний компонент – характеризує знаннєву складову інформаційної компетентності і включає в себе всі елементи знання, необхідні і достатні для орієнтування в сучасному інформаційному просторі.

Праксиологічний компонент включає в себе вміння і навички інформаційної діяльності особистості, що дозволяють застосовувати сучасні

технології реалізації інформаційних процесів у практиці навчальної, науково-навчальної та професійної діяльності.

Аксіологічний компонент – детермінує мотиваційно-ціннісну складову інформаційної компетенції: це цінності і ціннісні орієнтації, мотиви інформаційної діяльності, критичне ставлення до сприйняття і адекватна оцінка істинності інформації, готовність до самоосвіти, усвідомлення її необхідності.

У ході навчання інформаційна компетентність виступає як мінімум в трьох ролях: як одна з ключових компетентностей особистості; як базис, необхідний для формування загальнокультурних і професійних компетентностей; як один з інструментів виконання професійних завдань та реалізації інших компетенцій.

Під комунікативною компетентністю слід розуміти здатність людини встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певна сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Комунікативна компетентність передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню.

Комунікативна компетентність формується, переважно, в умовах безпосередньої взаємодії людей і є результатом накопичення досвіду спілкування між ними. Разом з тим, зазначений досвід накопичується не тільки у процесі безпосередньої взаємодії в ході спілкування людей. Він набувається також у ході опосередкованої взаємодії, в тому числі – з таких джерел як література, театр, кіно, Інтернет тощо. Людина з цього культурного середовища запозичує інформацію про характер комунікативних ситуацій та засоби їх аналізу у вигляді словесних і візуальних форм, що сприяє розвитку вмінь адекватної самооцінки, орієнтації людини в самій собі – власному психологічному потенціалі та потенціалі партнера.

На основі різноманітності застосовуваних у спілкуванні знакових систем, що притаманні комунікативній компетентності, вирізняють вербальну і невербальну комунікації.

Вербальна комунікація використовує в якості знакової системи людську вимову, природну звукову мову, тобто систему фонетичних звуків, що базується на лексичному і синтаксичному принципах

Невербальна комунікація включає жести, міміку, пантоміміку, паузи і темп мовлення, візуальний контакт (частота обміну поглядами, тривалість, зміна статички і динаміки погляду або його уникання), а також організацію простору і часу комунікативного процесу тощо.

У структурі комунікативної компетентності доцільно виокремити такі складові:

орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;

спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища;

адекватна орієнтація людини в самій собі-власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;

готовність і уміння будувати контакт з людьми;

внутрішні засоби регуляції комунікативних дій ;
знання, уміння і навички конструктивного спілкування;
внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Отже, комунікативна компетентність постає як структурний феномен, що містить певні складові: цінності, мотиви, установки, соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння, навички конструктивного спілкування тощо. У контексті проблеми ефективності спілкування доцільно згадати й про таке явище в людській взаємодії, як роль. Роль є фіксацією визначеного положення, що займає той або інший індивід у системі міжособистісних відносин. У психології виокремлюють такі ролі: формальні; внутрішньогрупові; міжособистісні; індивідуальні ролі.

Формальна роль – це поведінка, що будується відповідно до засвоєних очікувань з боку оточення, пов'язаних з виконанням тієї чи іншої соціальної функції (інституціолізовані, пов'язані з офіційними вимогами організації: підлеглий, керівник і т.д.);

Внутрішньогрупова роль – це поведінка, що вимагає урахування очікувань, запропонованих учасниками групи на основі сформованих взаємовідносин.

Міжособистісні ролі – це поведінка, яка передбачає урахування очікувань, запропонованих іншою людиною на основі сформованих відносин.

Однією із складових комунікативної компетентності є уміння усвідомлювати і долати комунікативні бар'єри. Такі бар'єри можуть виникати, наприклад, при відсутності розуміння ситуації спілкування, що викликається розходженнями між партнерами (соціальними, політичними, релігійними, фаховими, які породжують різну інтерпретацію тих самих понять, що обумовлюють різноманітне світовідчуття, світогляд, світосприймання).

Бар'єри у комунікації можуть носити також психологічний характер, відображаючи індивідуальні психологічні особливості тих, хто спілкується, їхні сформовані відношення: від дружби до ворожості по відношенню один до одного.

Таким чином, проведення дефінітивного аналізу основних компонентів поняття ІКК, зокрема: “інформація”, “комунікація”, “компетентність”, “професійна компетентність”, “інформаційна компетентність”, “комунікативна компетентність” є підґрунтям для змістового наповнення основного поняття – “інформаційно-комунікаційна компетентність випускника військового вишу”.

Отже, інформаційно-комунікаційна компетентність випускника військового вишу це інтегральний показник сформованості в нього на визначеному рівні відповідних професійно важливих якостей (далі – ПВЯ) щодо готовності реалізовувати в практичній діяльності процедури пошуку, аналізу, обробки, передачі, обміну та зберігання інформації.

Щодо розкриття сутності поняття ПВЯ то найбільш точно та ємно, на наш погляд, є визначення, представлене В.Д. Шадріковим. Під професійно важливими якостями він розуміє “індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність професійної діяльності та успішність її засвоєння”

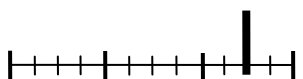

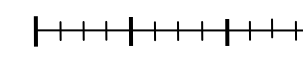
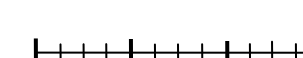
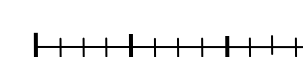
[29, с. 66]. Це визначення є загальним та слушним для фахівця будь-якої професії.

Отже, проведення дефінітивного аналізу загального поняття “інформаційно-комунікаційна компетентність” та виявлення взаємозв’язків і взаємозалежностей між складовими цього поняття сприяло створенню відповідної структури як цілісної системи, змістовому наповненню кожного з її компонентів і розробленню адекватних підходів до їх вимірювання та оцінювання. Зазначені процедури було здійснено найбільш компетентними фахівцями ВВНЗ у галузі воєнної педагогіки із застосуванням методу експертних оцінок, що знайшло своє відображення у розробленому опитувальнику із самооцінювання курсантами-старшоккурсниками ВВНЗ рівня сформованості в них інформаційно-комунікаційної компетентності (Таблиця 1).

Представлені у таблиці ПВЯ, що є показниками інформаційно-комунікаційної компетентності, розкривають загальні вимоги до сформованості ІКК майбутнього офіцера, а саме – його здатність та готовність застосовувати в практичній діяльності різноманітні способи та особливості пошуку, аналізу, обробки, передачі, зберігання інформації та обміну нею.

Таблиця 1

Опитувальник із самооцінювання курсантами-старшоккурсниками ВВНЗ рівня сформованості в них інформаційно-комунікаційної компетентності

№ з/п	Перелік професійно-важливих якостей (ПВЯ) в межах інформаційно-комунікаційної компетентності (здатність):	Результати оцінювання	
		(бали)	(%)
1	2	3	4
1.	Вільно спілкуватися державною мовою відповідно до норм сучасної літературної мови		90%
2.	Ясно, чітко, системно, аргументовано та переконливо висловлювати власну думку		70%
3.	Терпимо сприймати іншу точку зору, що не збігається з особистою (толерантність)		
4.	Легко вступати в контакт з іншими особами		
5.	Уникати конфліктів, розв’язувати їх		
6.	Користуватися ПК в інтересах служби		
7.	Володіти іноземною (англійською) мовою:		
	7.1. говоріння		

	7.2. читання			
	7.3. аудіювання			
	7.4. письмо			
8.	Знаходити, сприймати, аналізувати, систематизувати та передавати інформацію, отриману з вітчизняних інформаційних джерел, зокрема у військовій сфері			
9.	Знаходити, сприймати, аналізувати, систематизувати та передавати інформацію, отриману з іноземних інформаційних джерел, зокрема у військовій сфері (країни НАТО)			
10.	Ефективно спілкуватися в умовах дефіциту часу, небезпеки, суперечливості обстановки			
11.	Чітко звітувати, доповідати у військово-професійному середовищі			
12.	Інтегральний показник рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності курсанта (середньоарифметичне за всіма ПВЯ)	Бали	<i>Наприклад:</i> 3,86 бали	
		%	В абсолютних показниках – 77,2%	

У таблиці також наведено шкалу, що дозволяє здійснювати вимірювання кожної з ПВЯ та оцінювання ІКК у цілому. Шкала є 4-и бальною – від бала “2” до бала “5”. Найвищий бал “5” свідчить про еталонний прояв показника, найнижчий бал – “2” свідчить про те, що показник зовсім не проявився. Решта – відповідно. З метою більш точного вимірювання зазначену шкалу подрібнено із ціною поділки у 0, 25 бали (див. Таблицю 1).

Процедура вимірювання кожної з ПВЯ є достатньо спрощеною. Для цього суб’єкту вимірювання потрібно поставити позначку (вертикальну риску) у тому місці оцінної шкали, що на його думку свідчить про рівень сформованості даного показника на даний час. Так, наприклад, прояв показника № 1 – “Вільно спілкуватися державною мовою...” оцінений вертикальною ризкою у 4,5 бали, а показника № 2 – “Ясно, чітко, системно, аргументовано та переконливо висловлювати власну думку ” оцінений вертикальною ризкою у 3,5 бали (див. Таблицю 1).

При цьому слід наголосити, що оцінна шкала призначена для вимірювання прояву представлених у таблиці ПВЯ в абсолютних показниках – балах. Для проведення аналізу отриманих результатів опитування слід здійснити перехід від абсолютних до відносних показників. Сутність подібного переходу полягатиме у співвідношенні визначеного суб’єктом вимірювання абсолютного

значення будь-якого показника (в балах) з еталонним показником – бал “5” відповідно до наведеної формули 1. При цьому, прояв показника, оцінений балом “2” прирівнюється до “0”.

$$K_{ij} = \frac{P_{ij}}{P_j^{em}}, \quad (1)$$

де: K_{ij} – відносний показник прояву j -го критерію (де i – № № критеріїв, у даному випадку – в Таблиці 1 – від № 1 до № 11) за результатами опитування j -го курсанта;

P_{ij} – абсолютний показник прояву i -го критерію, що проставлений в опитувальнику j -м курсантом – від балу “2” до балу “5”;

P_j^{em} – еталонний показник прояву j -го критерію – (бал “5”).

Наприклад, якщо абсолютний показник № 1 (див. Таблицю 1) – “Вільно спілкуватися державною мовою...” оцінено на шкалі у 4,5 бали, то відносний показник $K_1 = 4,5 : 5 = 0,9$. А якщо, припустимо, абсолютний показник № 2 (див. Таблицю 1) – “Ясно, чітко, системно, аргументовано та переконливо висловлювати власну думку” оцінено на шкалі у 3,5 бали, то відносний показник $K_2 = 3,5 : 5 = 0,7$. Для переведення значень абсолютних показників у відносні (%) достатньо перемножити їх значення на 100%, наприклад: $K_1 = 0,9 \times 100\% = 90\%$.

А якщо будь-який з показників оцінено у 2,0 бали, то $K_i = 0 : 5 = 0$. Аналогічно визначається прояв усіх інших показників.

Далі підраховується K_{jikk} – інтегральний показник рівня сформованості в j -го слухача інформаційно-комунікаційної компетентності як середньоарифметичне значення K_{ij} за кожним з i -х відносних показників, що оцінені j -м слухачем (курсантом) у навчальній групі за формулою 2.

$$K_{jikk} = \frac{\sum_{i=1}^n K_{ij}}{n}, \quad (2)$$

де: K_{jikk} – інтегральний показник рівня сформованості в j -го слухача зазначеної IKK ;

K_{ij} – відносний показник прояву i -го критерію за опитуванням j -го слухача (курсанта);

$\sum_{i=1}^n K_{ij}$ – сума відносних показників прояву i -х критеріїв за опитуванням j -го слухача;

n – кількість i -х критеріїв у межах ІКК.

Як приклад, інтегральний показник рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності $K_{ікк}^j$, підрахований за формулою (2) для j -го слухача склав у абсолютних показниках 3,86 бали, що у відносних показниках відповідає 77,2 % (див. Таблицю 1).

Оброблені результати реального самооцінювання рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності j -го здобувача представлені в таблиці (див. Таблицю 2). Наведені в ній цифрові показники є підґрунтям для проведення відповідного аналізу. Так, інтегральний показник рівня

сформованості ІКК – $K_{ікк}^j$ в j -го здобувача склав за результатами вимірювання кожної із професійно важливих якостей у 4-х бальній шкалі – 3,93 бали, що відповідає 78,6 у % (див. Таблицю 2).

Як оцінити такий рівень? Чи є він достатнім для ствердження про готовність здобувача освіти використовувати відповідні професійно важливі якості, що сформовані в межах даної компетентності, у практичній діяльності?

Для відповіді на ці запитання варто скористатися принципами, визначеними в ЄКТС – Європейська кредитно-трансферна система (з англ. *European Credit Transfer System – ECTS*). Зазначена система створена для забезпечення єдиної міждержавної процедури виміру й порівняння між закладами освіти результатів навчання студентів, їхнього академічного визнання. Відповідно до шкали оцінювання за системою ЕКТС задовільний рівень сформованості будь-якої компетентності має перевищувати 60 %.

Представлений у таблиці рівень сформованості інтегральної якості – $K_{ікк}^j = 78,6$ % (див. Таблицю 2). Згідно із шкалою оцінювання системи ЕКТС такий кількісний показник відповідає оцінці “добре” (81 - 90%). Інші оцінні показники, що представлені в системі ЕКТС, є такими: “відмінно” – 91 -100 %; “дуже добре” – 81- 90 %; “добре” – 71- 80 %; “задовільно” – 61-70 %.

Так, наприклад, рівень сформованості показника № 9 – “Знаходити, сприймати, аналізувати, систематизувати та передавати інформацію, отриману з іноземних інформаційних джерел, у тому числі – у військовій сфері (країни НАТО)” склав 3,25 бали або 65,0 %.

Найвищі цифрові значення за результатами самооцінювання здобули показники № 4 – “Легко вступати в контакт з іншими особами” – 4,5 бали або 90,0 % та № 6 – “Користуватися ПК в інтересах служби” – 4,5 бали або 90,0 %. Найнижчі цифрові значення характеризують рівень сформованості показника № 7 “Володіти іноземною (англійською) мовою” зокрема: 7,3 “аудіювання” – 55,0 % та 7,1 “говоріння” – 60,0 % (див.Таблицю 2). Проведення подібного аналізу щодо результатів самооцінювання курсантами-старшокурсниками

ВВНЗ рівня сформованості в них інформаційно-комунікаційної компетентності, а за аналогією – й інших компетентностей, сприятиме оптимізації процесу управління якістю підготовки майбутніх офіцерів для ЗС України.

Таблиця 2

Результати самооцінювання курсантом-старшокурсником ВВНЗ рівня сформованості в нього інформаційно-комунікаційної компетентності

№ з/п	Перелік професійно-важливих якостей (ПВЯ) в межах інформаційно-комунікаційної компетентності (здатність):	Результати оцінювання		
		(середній бал)	(%)	
1.	Вільно спілкуватися державною мовою відповідно до норм сучасної літературної мови, мислити українською	4,00	80,0	
2.	Ясно, чітко, системно, аргументовано та переконливо висловлювати власну думку	3,75	75,0	
3.	Терпимо сприймати іншу точку зору, що не збігається з особистою (толерантність)	4,25	85,0	
4.	Легко вступати в контакт з іншими особами,	4,50	90,0	
5.	Уникати конфліктів, розв'язувати їх	4,25	85,0	
6.	Користуватися ПК в інтересах служби	4,50	90,0	
7.	Володіти іноземною (англійською) мовою:	3,19	63,8	
	7.1. говоріння	3,00	60,0	
	7.2. читання	3,50	70,0	
	7.3. аудіювання	2,75	55,0	
	7.4. письмо	3,50	70,0	
8.	Знаходити, сприймати, аналізувати, систематизувати та передавати інформацію, отриману з вітчизняних інформаційних джерел, у тому числі – у військовій сфері	3,75	75,0	
9.	Знаходити, сприймати, аналізувати, систематизувати та передавати інформацію, отриману з іноземних інформаційних джерел, у тому числі – у військовій сфері (країни НАТО)	3,25	65,0	
10.	Ефективно спілкуватися в умовах дефіциту часу, небезпеки, суперечливості обстановки	3,75	75,0	
11.	Чітко звітувати, доповідати у військово-професійному середовищі	4,00	80,0	
12.	Інтегральний показник рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності здобувача освіти	Бали	3,93 (бали)	–
		%	–	78,6 (%)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у статті проаналізовано зміст загального поняття “інформаційно-комунікативна компетентність” (ІКК), яке адаптовано до особливостей організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти.

Розроблено компетентнісну модель ІКК, структурними елементами якої є органічно пов'язані між собою професійно важливі якості майбутніх офіцерів щодо їх здатності та готовності орієнтуватися в інформаційних потоках, знаходити, сприймати, аналізувати, зберігати та використовувати отриману інформацію у професійній діяльності.

Досліджено актуальні проблеми стосовно впровадження в педагогічну практику військових вишів розробленого інструментарію з вимірювання та оцінювання рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності курсантів (слухачів) як елементу зворотного зв'язку в системі управління якістю вищої військової освіти.

Подальші дослідження у контексті зазначеної проблеми доцільно спрямувати на автоматизацію процесу зворотного зв'язку між суб'єктами освітнього процесу військових вишів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть (за матеріалами доповіді, виголошеної на засіданні загальних зборів АПН України 23 листопада 2000 р.) // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 5-13.
2. Антонченко М. А. Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. Наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – № 1(8). – С.161-166.
3. Астахова Л. В. Понятие информационной компетенции специалиста: когнитивный подход // Вестник ЮУрГУ. Серия: Образование. Педагогические науки. – 2013. – № 4. С. 10-16.
4. Баловсяк М. Інформаційна компетентність фахівця // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. - № 5. – С. 21-28.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.- Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
6. Вітченко А.О., Осьодло В.І., Салкуцан С.М. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. професора В.М. Телелима. – К. : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2016. – 272 с.
7. Гершунский Б. С. Философия образования. – М.: «Флинта», 1998. – 492 с.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с
9. Євсюков О. П. Психологічне прогнозування професійної надійності фахівців аварійно-рятувальних підрозділів МНС України: дис. ...кандидата пед. наук : 19.00.09/ Євсюков Олександр Петрович. – Харків, 2007. – С. 90.
10. Зайцева О. Б. Информационная компетентность учителя образовательной области «Технология» / О. Б.Зайцева // Педагогика. – № 4. – 2004. – С.17–23.
11. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. // *Відомості* Верховної Ради. – 2017. – № 38-39. – Ст. 380.
12. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. (Дата оновлення: 28.09.2017.) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2> (Дата звернення: 15.11.2017).
13. Зельницький А. М. Компетентнісна модель випускника ВВНЗ – складова системи підготовки військових фахівців / Зельницький А.М., Удовенко П.І., Серветник Р.М. // Вісник Національної академії оборони України. – 2009. – № 3 (11). – С. 21–26.
14. Зельницький А. М. Відгук з військ на випускника ВВНЗ, ВНП ВНЗ у системі управління якістю підготовки військових фахівців / А. М. Зельницький // Вісник Національного університету оборони України. – 2011. – Вип. 1. – С. 14-25.

15. Зельницький А. М. Проблема якості підготовки офіцерів тактичної ланки управління в контексті проведення АТО / А.М. Зельницький, Ю.І. Приходько, О.О. Мітягін // Збірник наук. праць «Військова освіта» Національного університету оборони України. – № 1(31). – 2015. – С. 93–102.
16. Зельницький А. М. Якість військової освіти: її забезпечення та гарантування у вищих військових навчальних закладах. // Вісник Національного авіаційного університету, – К., 2017. – №1(10). – С.65–70.
17. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
18. Максименко С. Д. Механізми трансформації структурних компонентів діяльності у професійному розвитку особистості в сучасних умовах / С. Д. Максименко // Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях: матеріали міжрегіон. наук. Семінару (Київ, 25 березня 2010 р.) / Мін-во оборони України, Національний університет оборони України. – К.: НУОУ, 2010. – С. 12-14.
19. Международный стандарт ISO:9000. Системы менеджмента качества – Основные положения и словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-\(rus\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-(rus).pdf).
20. Модернізація системи військової освіти України та формування загального обрису офіцера майбутнього: реалії і перспективи / О. Васильєв, О. Заболотний, А. Зельницький та ін. // Військова освіта: збірник наукових праць НУОУ імені Івана Черняхівського. – 2019. – № 1(39). – С. 70-81.
21. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України: наук. -метод посіб. /А.М. Зельницький, О.А. Заболотний, Ю.І. Приходько та ін.; за заг. ред. І.В. Толока.– Харків: ХНУПС, 2017. – 244 с.
22. Мул С. А. Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності: дис. докт. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2016. – 539 с.
23. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія]. Київ : ПП «Золоті ворота», 2012.– 463 с.
24. Рамський Ю. С. Формування інформаційної культури особи – пріоритетне завдання сучасної освітньої діяльності // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – № 1(8). – С.19-42.
25. Сучасний словник іншомовних слів / Уклад. О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. (Словники України).
26. Торбіна Т. Професійно значущі якості особистості сучасного фахівця / Т. Торбіна // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2012. – № 5 (Ч. 1). – С. 76–81.
27. Тришина С. В., Хуторской А.В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования // Интернет-журнал «Эйдос». 2004, 22 июня // URL: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm>
28. Указ Президента України №392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»
29. Шадриков В. Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. Д. Шадриков / Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 26–31.
30. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки. Серія: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2007. – Том 71. – С. 3-8.

REFERENCES

1. Andrushchenko V.P. (2001) Teoretyko-metodolohichni zasady modernizatsiyi vyshchoyi osvity v Ukrayiny na rubezhi stolitty (za materialamy dopovidi, vyholosheno na zasidanni zahalnykh zboriv APN Ukrayiny 23 lystopada 2000 r.) // *Vyshcha osvita Ukrayiny*. – № 2. – S. 5-13 (in Ukrainian).
2. Antonchenko M.A. (2004) Informatsiyna kultura yak skladova zahalnolyudskoyi kultury // *Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya № 2. Kompyuterno-orientovani systemy navchannya: Zb. Naukovykh prats.* – K.: NPU imeni M.P. Drahomanova. – № 1(8). – s.161-166 (in Ukrainian).
3. Astakhova L.V. (2013) Ponyatyie ynformatsyonnoy kompetentsyy spetsyalysta: kohnytyvnyy podkhod // *Vestnyk YUUr-HU. Seriya: Obrazovanye. Pedahohycheskye nauky.* – №4. – S. 10-16 (in Russian).
4. Balovsyak M. (2004) Informatsiyna kompetentnist fakhivtsya // *Pedahohika i psykholohiya profesiynoyi osvity.* – № 5. – s. 21-28 (in Ukrainian).
5. Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy (2001) / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. – K.-Irpyn: VTF "Perun". – 1440 s (in Ukrainian).
6. Vitchenko A.O., Osodlo V.I., Salkutsan S.M. (2016) Tekhnolohiyi navchannya u vyshchiiy viyskoviy shkoli: teoriya i praktyka: navch.-metod. posib. / za zah. red. profesora V.M. Telelyma. – K. : NUOU im. Ivana Chernyakhovskoho. – 272 s (in Ukrainian).
7. Hershunskyy B.S. (1998) Fylosofiya obrazovannya. – M.: «Flynta». – 492 s (in Russian).
8. Honcharenko S.U. (1997) Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk. – K.: Lybid. – 376 s (in Ukrainian).
9. Yevsyukov O.P. (2007) Psykholohichne prohnozuvannya profesiynoyi nadiynosti fakhivtsiv avariyno-ryatuvalnykh pidrozdiliv MNS Ukrayiny : dys. ...kandydata ped. nauk : 19.00.09/ Yevsyukov Oleksandr Petrovych. – Kharkiv. – S. 90 (in Ukrainian).
10. Zaytseva O.B. (2004) Ynformatsyonnaya kompetentnost uchytelya obrazovatelnoy oblasti «Tekhnolohyya» / O.B.Zaytseva // *Pedahohyka.* – № 4. – S.17–23 (in Russian).
11. Pro osvitu : Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017 r. №2145-VIII. // *Vidomosti Verkhovnoyi Rady, 2017.* – № 38-39. – St. 380 (in Ukrainian).
12. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrayiny vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. (Data onovlennya: 28.09.2017.) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2> (data zvernennya: 15.11.2017) (in Ukrainian).
13. Zelnytskyy A.M. (2009) Kompetentnisna model vypuskyka VVNZ – skladova systemy pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv / Zelnytskyy A.M., Udovenko P.I., Servetnyk R.M. // *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi obrony Ukrayiny.* – № 3 (11). – S. 21–26 (in Ukrainian).
14. Zelnytskyy A. M. (2011) Vidhuk z viysk na vypuskyka VVNZ, VNP VNZ u systemi upravlinnya yakystyu pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv / A. M. Zel'nyts'kyy // *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrayiny.* – Vyp. 1. – S. 14-25 (in Ukrainian).
15. Zelnytskyy A.M. (2015) Problema yakosti pidhotovky ofitseriv taktychnoyi lanky upravlinnya v konteksti provedennya ATO / A.M. Zelnytskyy, YU.I. Prykhodko, O.O. Mityahin // *Zbirnyk nauk. prats «Viyskova osvita» Natsionalnoho universytetu obrony Ukrayiny.* – № 1(31). – S. 93–102 (in Ukrainian).
16. Zelnytskyy A.M. (2017) Yakist viyskovoyi osvity: yiyi zabezpechennya ta harantuvannya u vyshchykh viyskovykh navchalnykh zakladakh. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu,* – K. – №1(10). – S.65–70 (in Ukrainian).
17. Kremen V.H. (2003) Osvita i nauka Ukrayiny: shlyakhy modernizatsiyi (Fakty, rozdumy, perspektyvy). – K.: Hramota, 2003. – 216 s (in Ukrainian).
18. Maksymenko S. D. (2010) Mekhanizmy transformatsiyi strukturnykh komponentiv diyalnosti u profesiynomu rozvytku osobystosti v suchasnykh umovakh / S. D. Maksymenko // *Aktualni problemy stanovlennya osobystosti profesionala v ryzykonebezpechnykh profesiayah: materialy mizhrehion. nauk. Seminaru (Kyyiv, 25 bereznya 2010 r.) / Min-vo obrony Ukrayiny, Natsionalnyy universytet obrony Ukrayiny.* – K.: NUOU. – S. 12-14 (in Ukrainian).

19. Mezhdunarodnyy standart ISO:9000. Systemy menedzhmenta kachestva – Osnovnyye polozhenyya y slovar [Élektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: [http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-\(rus\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-(rus).pdf). (in Russian).
20. Modernizatsiya systemy viyskovoyi osvity Ukrayiny ta formuvannya zahalnoho obrysu ofitsera maybutnoho: realiyi i perspektyvy (2019) / O. Vasylyev, O. Zabolotnyy, A. Zelnytskyy ta in. // Viyskova osvita : zbirnyk naukovykh prats NUOU imeni Ivana Chernyakhovskoho. – № 1 (39). – S. 70–81 (in Ukrainian).
21. Monitorynh yakosti pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv u vyshchyykh viyskovykh navchalnykh zakladakh ta viyskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchyykh navchalnykh zakladiv Zbroynykh Syl Ukrayiny: nauk.-metod posib. (2017) /A.M. Zelnytskyy, O.A. Zabolotnyy, YU.I. Prykhod'ko ta in.; za zah. red. I.V. Toloka.– Harkiv: KHNUPS. – s. 98 (in Ukrainian).
22. Mul S.A. (2016) Psykholohiya hotovnosti ofitsera-prykordonnyka do profesiynoyi diyalnosti : dys. dokt. psykol. nauk : 19.00.01. Kyiv. – 539 s (in Ukrainian).
23. Osodlo V.I. (2012) Psykholohiya profesiynoho stanovlennya ofitsera : [monohrafiya]. Kyiv : PP «Zoloti vorota». – 463 s (in Ukrainian).
24. Ramsky Y.S. (2004) Formuvannya informatsiynoyi kultury osoby – priorytetne zavdannya suchasnoyi osvitnoyi diyalnosti // Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya № 2. Kompyuterno-oriyentovani systemy navchannya: Zb. Naukovykh prats. – K.: NPU imeni M.P. Drahomanova. – № 1(8). – s.19-42 (in Ukrainian).
25. Suchasnyy slovnyk inshomovnykh sliv (2006) / Uklad. O. I. Skopenko, T. V.Tsymbalyuk. – K.: Dovira. – 789 s. – (Slovanyky Ukrayiny) (in Ukrainian).
26. Torbina T. (2012) Profesiyno znachushchi yakosti osobystosti suchasnoho fakhivtsya / T. Torbina // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya. – № 5 (CH. 1). – S. 76–81 (in Ukrainian).
27. Tryshyna S.V., Khutorskoy A.V. (2004) Ynformatsyonnaya kompetentnost spetsyalysta v systeme dopolnytelnoho professyonalnoho obrazovannya // Ynternet-zhurnal «Éydos». 22 yuunya // URL: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm> (in Russian).
28. Ukaz Prezydenta Ukrayiny № 392/2020 «Pro rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 14 veresnya 2020 roku «Pro Stratehiyu natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny» (in Ukrainian).
29. Shadrikov V.D. (2004) Novaya model spetsyalysta: ynnovatsyonnaya podhotovka y kompetentnostnyy podkhod / V. D. Shadrykov // Vyshee obrazovanye sehodnya. – № 8. – S. 26–31 (in Russian).
30. Yahupov V.V. (2007) Kompetentnisnyy pidkhid do pidhotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoyi osvity / V.V. Yahupov, V.I. Svystun // Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota. – Tom 71. – S. 3-8 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницкий,
кандидат педагогических наук, профессор
Олег Заболотный,
кандидат военных наук, доцент
Александр Васильев,
Надежда Шабатина
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ВЫПУСКНИКА ВЫСШЕГО ВОЕННО-УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ: СТРУКТУРА, СОДЕРЖАНИЕ, ИЗМЕРЕНИЕ, ОЦЕНИВАНИЕ

В статье анализируются научные подходы к определению общего понятия "информационно-коммуникативная компетентность" (далее - ИКК) и ее основных компонентов. Рассматриваются структура и содержание ИКК и процедуры их адаптации к особенностям организации образовательного процесса в высших военных учебных заведениях и военных учебных подразделениях высших учебных заведений. Исследуются актуальные проблемы по внедрению в педагогическую практику военных вузов разработанного инструментария по измерению и оценке уровня сформированности ИКК у слушателей (курсантов) вуза как элемента обратной связи в системе управления качеством высшего военного образования. Исследование гармонизированы с положениями Национальной рамки квалификаций, Европейской кредитно-трансферной системы, Уставов Вооруженных Сил Украины, стандартов образования и профессиональных стандартов подготовки военных специалистов, другими нормативно-правовыми актами.

Ключевые слова: профессиональная компетентность будущих офицеров; информационно-коммуникационная компетентность; профессионально важные качества; показатели измерения; критерии оценки; обратная связь.

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,

PhD (Pedagogical Sciences), Professor

Oleh Zabolotnyi,

PhD (Military Sciences), Associate Professor

Oleksandr Vasyliiev,

Nadiya Shabatina

National Defence University of Ukraine

named after Ivan Cherniakhovskiy

INFORMATION AND COMMUNICATIVE COMPETENCE OF A GRADUATE OF A HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTION: STRUCTURE, CONTENT, MEASUREMENT, EVALUATION

Introduction. The article analyzes scientific approaches to the definition of the concept of "information and communicative competence and its main components. The structure and content of the ICC and the procedures for their adaptation to the peculiarities of the organization of the educational process in higher military educational institutions and military educational units of higher educational institutions are considered. The current problems of introduction into pedagogical practice of military universities of the developed tools for measuring and evaluating the level of formation of cadets' ICC as an element of feedback in the quality management system of higher military education are investigated. The study was harmonized with the provisions of the National Qualifications Framework, the European Credit Transfer System, the Charters of the Armed Forces of Ukraine, educational standards and professional training standards for military specialists, and other regulatory legal acts.

Purpose. The purpose of the article is to substantiate conceptual approaches to determining the structure and content of information and communication competence of a military graduate, to develop tools for measuring the level of its formation and to test the developed tools (in self-assessment mode) with the participation of cadets.

Research methods. The study was conducted using the following theoretical methods: systems analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization; idealization and abstraction.

Results. The article proposed the analysis of the information and communicative competence definition and the competence-based model was proposed.

Originality. The ICC and the procedures for their adaptation to the peculiarities of the organization of the educational process in higher military educational institutions and military educational units of higher educational institutions are considered in the article for the first time.

Conclusion. The article analyzes the content of the concept of "information and communicative competence", which is adapted to the peculiarities of the organization of the educational process in higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions. The ICC competence-based model has been developed, the structural elements of which are organically interconnected, such as professionally important qualities of future officers in terms of their ability and willingness to navigate information flows, find, perceive, analyze, store and use information in professional activities.

Key words: professional competence of future officers; information and communication competence; professionally important qualities; measurement indicators; criteria for evaluation; feedback.

Ісламова Олександра

Національна академія Державної прикордонної
служби України ім. Богдана Хмельницького

orcid.org/0000-0002-2102-7363

DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/142-153

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ПРИКОРДОННИХ МОБІЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ І США

У статті висвітлено сучасний досвід підготовки персоналу мобільних підрозділів країн ЄС та США та запропоновано використання передового досвіду для покращення професійної підготовки персоналу мобільних підрозділів Державної прикордонної служби України. Встановлено, що структура мобільних прикордонних підрозділів США представлена загоном спеціальних операцій Прикордонного патруля США із трьома основними підрозділами: BORTAC, BORSTAR, MRT. У країнах ЄС запроваджено прикордонні групи швидкого реагування під егідою агенції Фронтекс. Ці групи об'єднують спеціально навчених експертів з держав-членів ЄС, які тимчасово перебувають у резерві для швидкої оперативної допомоги з питань охорони зовнішнього кордону ЄС. Спільними рисами організації професійної підготовки фахівців мобільних підрозділів США та країн ЄС є інтегративність, прагнення розвивати інтегративність персоналу. Виявлено, що система підготовки персоналу мобільних підрозділів США та ЄС відповідає нормам, прийнятим у прикордонних відомствах провідних країн світу, що забезпечує ефективне виконання персоналом обов'язків за посадою на високому професійному рівні.

Ключові слова: *прикордонні мобільні підрозділи; професійна підготовка; інтегративність; країни Європейського Союзу; Сполучені Штати Америки.*

Постановка проблеми. Сучасні масштабні зміни соціально-політичних умов в країні та за кордоном сприяють посиленню міграційних та транскордонних процесів у світі, водночас ускладнюючи ситуацію на кордоні та умови оперативно-службової діяльності прикордонників. Значну роль у вирішенні конфліктних ситуацій, боротьбі з транскордонної злочинністю та торгівлею людьми належить прикордонним підрозділам спеціального призначення. Серед таких підрозділів країн світу чільне місце займає загін спеціальних операцій Прикордонного патруля Митно-прикордонної служби США та групи швидкого реагування (ГШР) європейської агенції прикордонної і берегової охорони Фронтекс, і неабиякий інтерес викликають потенційні можливості професійної підготовки мобільних прикордонних підрозділів країн Європейського Союзу (ЄС) та США для підвищення ефективності професійної підготовки українських прикордонників, особливо – персоналу мобільних підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ).

Відповідно до Стратегії розвитку ДПСУ [1], та наказів Адміністрації ДПСУ передбачено реорганізацію діючих мобільних підрозділів та переорієнтування їх на стандарти кращих зразків підрозділів спеціального призначення США та ЄС [2]. В рамках виконання цієї програми вивчено досвід розвитку спеціальних підрозділів США та ЄС, для оцінки ефективності

діяльності мобільних підрозділів було запрошено експертів Прикордонного патруля США. На теперішній час у складі мобільних сил Державної прикордонної служби України функціонують 19 відділів прикордонної служби типу «С», 3 відділи спеціальних дій (у складі загонів Морської охорони, призначені для виконання спеціальних завдань на воді) та мобільний прикордонний загін, які за рівнем фахової підготовки особового складу, технічної оснащеності активно протидіють протиправній діяльності на кордоні, вдало проводять спеціальні заходи з оперативно-розшуковим підрозділами в межах компетенції [3].

Метою статті є висвітлення сучасного досвіду підготовки персоналу мобільних підрозділів країн ЄС та США та використання передових ідей для покращення професійної підготовки персоналу мобільних підрозділів Держприкордонслужби України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Результати аналізу наукової літератури дозволили з'ясувати, що сьогодні як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці накопичено значний масив досліджень, у яких розглядаються різні аспекти розвитку професійної компетентності військовослужбовців. Так, різноманітні аспекти підвищення рівня професійної підготовки офіцерів-прикордонників досліджували О. Діденко, В. Залож, А. Мисик, О. Ставицький, О. Торічний. Різні аспекти дослідження професійної підготовки фахівців з охорони кордонів зарубіжних країн досліджували І. Блощинський, К. Пантелєєв, Н. Ринденко. Питаннями вивчення особливостей професійної підготовки персоналу мобільних підрозділів ДПСУ займались А. Лукін, В. Кириленко, О. Мейко. Проте, у сучасних умовах майже цілком відсутні військово-педагогічні дослідження, пов'язані з використанням зарубіжного досвіду підготовки персоналу мобільних підрозділів прикордонних відомств провідних країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні у Державній прикордонній службі України триває активний розвиток мобільних підрозділів. З персоналом 10-го мобільного прикордонного загону проводяться курси виживання та практичні тренінги. Зокрема, інструкторами підрозділів спеціального призначення BORTAC та BORSTAR прикордонного патруля США проводяться такі курси, як: «Курс виживання», «Планування нічних операцій», «Курс висотної підготовки», «Курс тактичної медицини», «Курс планування спеціальних операцій». Також фахівцями прикордонного відомства Республіки Польща проведений навчальний практикум «Штурм на морських судах». Підвищення потенціалу мобільних підрозділів відбувається за участі американських експертів (Адміністрації США з питань боротьби з наркотиками) [4].

Отже необхідним вважаємо розкрити організаційно-штатну структуру мобільних прикордонних підрозділів у США. Зазначимо, що їх організовано у вигляді багаторівневих сил реагування у складі загону спеціальних операцій Прикордонного патруля США, який включає три підрозділи: оперативний Пошуково-рятувальний підрозділ Прикордонного патруля (BORSTAR),

Тактичний підрозділ Прикордонного патруля (BORTAC) та Мобільна оперативна група (MRT) (Рис. 1) [5].

Особовий склад загонів спеціальних операцій виконує нетрадиційні завдання, складність яких перевищує поточну спроможність відповідного сектору. Групи загонів спеціальних операцій можуть проводити операції самостійно, як сили підтримки або у складі спільних угруповань залежно від поставлених завдань. Групи та особовий склад загонів спеціальних операцій працюють під тактичним управлінням керівника відповідної складової загону й виконують завдання, що відповідають їхнім функціональним обов'язкам, визначеним у положеннях на національному рівні [6].

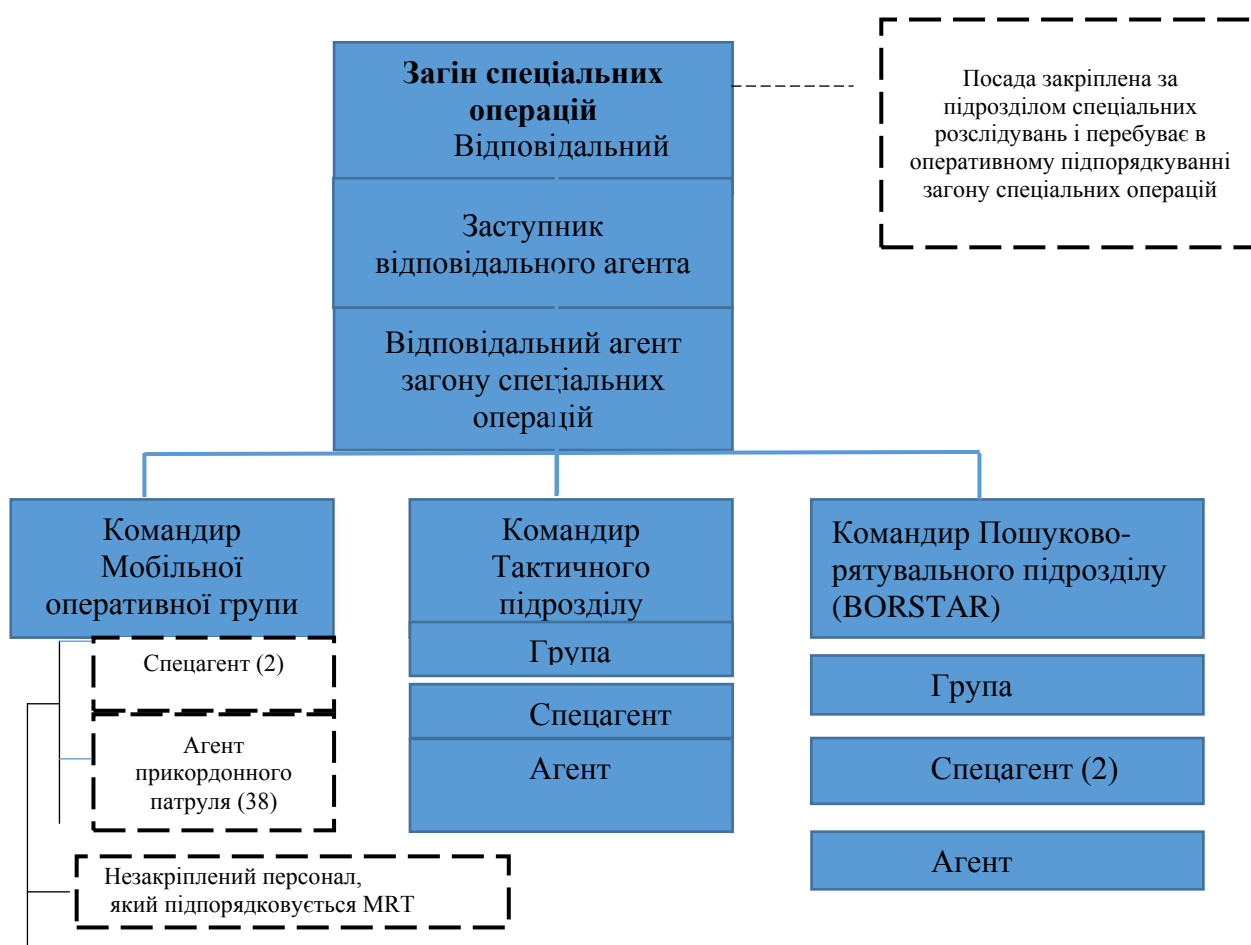

Рисунок 1. Структура загону спеціальних операцій Прикордонного патруля США, [6]

Митно-прикордонна служба має чітко визначені оперативні компоненти, функції яких визначаються та делегуються через положення, нормативні документи, а в деяких випадках і через закони. У різних сферах діяльності вони працюють над досягненням спільних цілей. З огляду на це, командири та особовий склад підрозділів мусять не лише розуміти та усвідомлювати відповідні розбіжності, але й застосовувати найбільш оптимальний комплекс ресурсів для виконання дорученого завдання заради забезпечення успіху місії без особистих або професійних упереджень.

Підрозділ BORSTAR є правоохоронним, пошуково-рятувальним та тактично-медичним засобом Прикордонного патруля США, який забезпечує реагування на катастрофи національного масштабу, а також проводить широкий спектр інших спеціальних операцій в інтересах національної безпеки. Крім того, BORSTAR надає допомогу у здійсненні спільних заходів з реагування органам влади місцевого рівня, штатів і племен, та федерального рівня шляхом надання підтримки у правоохоронних і пошуково-рятувальних заходах, боротьбі з тероризмом, потенційним тероризмом та стихійними лихами на всій території США.

Підрозділ BORSTAR на відповідний запит та за наказами Митно-прикордонної служби США та керівника Прикордонного патруля США проводить професійну підготовку персоналу, надає подальшу підтримку та відповідні оперативні настанови.

Тактичний підрозділ Прикордонного патруля (BORTAC) — це підготовлений і спеціалізований підрозділ оперативного реагування, що проводить широкий спектр спеціальних операцій, в тому числі з протидії тероризму й наркоторгівлі, а також виконує інші місії у сфері національної безпеки на підтримку інтересів Уряду США в царині національної безпеки.

Мобільна оперативна група (MRT) – група національного рівня у складі організованих, підготовлених та оснащених агентів Прикордонного патруля, яка здатна швидко пересуватись у сектори, на місця інцидентів та пригод регіонального й національного рівнів для забезпечення пріоритетних операцій Митно-прикордонної служби США.

До оперативних груп загону спеціальних операцій обираються лише підготовлені та сертифіковані агенти Прикордонного патруля. Бійці загону спеціальних операцій мають успішно виконати вимоги до базової підготовки та атестації, а також повинні відповідати вимогам, установленим відповідними положеннями та стандартними операційними процедурами.

Пошуково-рятувальний підрозділ, тактичний підрозділ та мобільна оперативна група мають у своєму розпорядженні атестований, але незакріплений за ними особовий склад у складі секторів Прикордонного патруля по всій країні. Попри те, що зазначені співробітники офіційно можуть і не бути в активному резерві сформованих загонів спеціальних операцій, вони все одно є атестованими працівниками загону спеціальних операцій, а отже мають право брати участь у деяких операціях чи бути залученими на тимчасовій основі для надання підтримки у здійсненні місій силами спеціальних операцій Прикордонного патруля у формі неоперативної роботи. Усі працівники, що безпосередньо залучаються до оперативної роботи, повинні відповідати визначеним професійним стандартам і пройти атестацію у відповідних відомствах на національному рівні.

Групи швидкого реагування прикордонних відомств країн ЄС

Починаючи з 2006 року європейська агенція прикордонної і берегової охорони Фронтекс має можливість розгортати групи швидкого реагування прикордонних відомств країн ЄС у ситуаціях «надзвичайного міграційного тиску» [8]. Ці групи, до складу яких на початку 2010 року входило близько 700

прикордонників, надають «посилену технічну та оперативну допомогу» [8] за умов постійної координації з відповідними національними прикордонними відомствами. ГШР вперше втрутились у процес охорони кордонів ЄС у 2010 році на прохання Греції [9]. Наразі, ці групи об'єднують спеціально навчених експертів з держав-членів ЄС, які тимчасово перебувають у резерві агенції Фронтекс для швидкої оперативної допомоги з питань прикордонного контролю. Використання ГШР базується на запиті держави-члена ЄС, яка стикається з ситуацією «надзвичайного міграційного тиску» щодо громадян третіх країн, які намагаються в'їхати на територію ЄС без належних документів. Отже, основними завданнями прикордонників є посилення безпеки зовнішніх кордонів ЄС та запобігання імміграції осіб без документів [10].

Використання груп швидкого реагування залежить від запланованих обов'язків, наявності та частоти розгортання. Щоб забезпечити ефективну роботу груп швидкого втручання на кордоні, держави-члени ЄС повинні забезпечити відповідну кількість прикордонників (резерв особового складу), що залежить, зокрема, від спеціалізації та розміру національних прикордонних відомств [11]. Тому держави-члени створюють власні національні резерви фахівців-прикордонників, для підвищення ефективності охорони зовнішніх кордонів ЄС, а Фронтекс враховує різні спроможності держав-членів ЄС та технічну спеціалізацію їх прикордонних відомств.

Найкращі практики багатьох держав-членів показують, що знання профілів (навичок та кваліфікації) наявного персоналу перед розгортанням суттєво сприяє ефективному плануванню та проведенню операцій. Агентство визначає профілі та загальну кількість прикордонників, які слід забезпечити для ГШР на кордоні, також агентством затверджено механізм створення ГШР, який пропонує державам-членам достатню гнучкість та гарантує, що прикордонні операції проводяться з високим рівнем ефективності та результативності.

Шляхом перегляду Регламенту про європейську прикордонну і берегову охорону [8], було запроваджено резерв персоналу груп швидкого втручання на кордоні для розгортання в короткі терміни в надзвичайних ситуаціях. Для цього всі прикордонники повинні пройти підготовку за спільними стандартами агенції Фронтекс, щоб сформуванню належний рівень інтеперабельності і дозволити їм ефективно та безпечно працювати разом в іншій державі-члені. Підготовка прикордонників проходить в одній з 43 прикордонних партнерських академій, розташованих у державах-членах ЄС, які проводять курси під егідою агенції Фронтекс.

Особливості систем підготовки персоналу мобільних підрозділів США та країн ЄС

Щодо організації професійної підготовки персоналу, загін спеціальних операцій Митно-прикордонної служби США силами своїх підрозділів забезпечує та підтримує готовність особового складу шляхом доведення навичок, необхідних для здійснення місій до належного рівня. Відповідні спроможності загонів спеціальних операцій спираються на високий рівень готовності особового складу. Це означає, що особовий склад загонів спеціальних операцій має постійно проходити підготовку до виконання

обов'язків відповідного підрозділу на основі особистих навичок та спеціалізації. Відрядження атестованих, але незакріплених за підрозділами співробітників, організовується через Адміністрацію Прикордонного патруля у встановленому порядку. Ці співробітники повинні залучатись лише до операцій і завдань, що відповідають їхньому рівню підготовки та атестації, а в деяких випадках передумовою такого залучення може бути проходження курсу підвищення кваліфікації [7].

Головним організаційним елементом Прикордонного патруля є відділ спеціальних операцій, який стежить за дотриманням усіма співробітниками сил спеціальних операцій (включаючи особовий склад загонів спеціальних операцій) високих стандартів підготовки. Відділ здійснює адміністративне управління через командирів підрозділів загонів спеціальних операцій національного рівня, опрацьовує та оприлюднює доктрину підготовки особового складу, забезпечує стандартизацію навичок та атестацію особового складу, а також має право проводити виїзні перевірки груп та особового складу загонів спеціальних операцій на предмет відповідності стандартам, установленим для підрозділів. Загони спеціальних операцій мають право відступати від національних стандартів підготовки лише з письмового дозволу командирів відповідних підрозділів національного рівня, узгодженого з відділом спеціальних операцій.

Дотримання особовим складом загонів спеціальних операцій індивідуальних стандартів підготовки здійснюється в порядку, встановленому відповідними національними положеннями та стандартними оперативними процедурами. Спеціалізоване навчання може мати різний зміст у різних секторах, однак усі потреби щодо розвитку окремих спеціальних навичок, що не передбачені відповідними національними положеннями чи стандартними оперативними процедурами, підлягають затвердженню відділом спеціальних операцій за погодженням із командирами відповідних підрозділів.

Загонам спеціальних операцій рекомендується проводити навчання спільно з іншими відомствами не лише для перевірки внутрішньої готовності своїх підрозділів, але й для оцінки індивідуальних навичок виконання особовим складом загонів спеціальних операцій нетипових функцій, до сприяння у здійсненні яких він може залучатись.

З огляду на терміновий характер, об'єм і складність місій, що виконуються особовим складом, сили спеціальних операцій Прикордонного патруля США проводять поточний та оперативний аналіз складних ситуацій з метою розв'язання нагальних проблем. Такий аналіз забезпечує розвиток елементів лідерства й дає змогу готувати висококваліфікованих керівників для Прикордонного патруля, Митно-прикордонної служби та Міністерства національної безпеки.

Невід'ємним елементом процесу розвитку оперативних навичок особового складу загонів спеціальних операцій є процес підвищення професійної кваліфікації. Керівництво загонів спеціальних операцій стежить за тим, щоб керівники нижчих рівнів та підлеглий персонал мали рівну можливість для участі в реалізації різних програм з підготовки керівництва Митно-

прикордонної служби та Прикордонного патруля США, а також могли брати участь у програмах підготовки кадрового резерву.

Підготовка персоналу ГШР в країнах ЄС є вимогливою та різноманітною, починаючи від вивчення основних прав та торгівлі людьми, закінчуючи діями на місцях відповідно до положень Регламенту про європейську прикордонну і берегову охорону [8]. Прикордонники також ґрунтовно вивчають Шенгенський прикордонний кодекс [10]. Для досягнення рівномірно високого рівня забезпечується гнучкий підхід з боку тренерів. Розглядаються різноманітні кейси і сценарії, виклики, з якими стикаються держави-члени ЄС. Для надання прикордонникам уявлення про обставини, з якими вони можуть зіткнутися при розгортанні (які потенційно можуть сильно відрізнятись від тих, з якими вони звикли мати справу вдома). Наприклад, співробітники національних прикордонних відомств можуть краще зрозуміти, що означає нести службу на кордоні держави, яка традиційно була пунктом в'їзду до ЄС, а не країною транзиту чи призначення, і навпаки. Коли держави пропонують резерв національних прикордонників для ГШР, вони можуть вибрати будь-яку кількість з тринадцяти можливих профілів фахівців-прикордонників. Вони охоплюють такі завдання, як: перевірка документів, дебринфінг мігрантів, кінологічні обов'язки, примусове повернення, спільне патрулювання і т.і.

Підготовка також дає можливість отримувати інформацію про нові інструменти та бази даних, які можуть допомогти прикордонникам виконувати свої обов'язки ефективніше. Навчальні курси професійного спрямування охоплюють навички роботи з системами автоматизованого прикордонного контролю (ABC), попереднього подання імен пасажирів (PNR), EUROSUR (Система спостереження за кордонами Європи) та Візовою інформаційною системою (VIS).

Організація професійної підготовки персоналу ГШР передбачає його практичну спрямованість. Його важливим аспектом є те, що його проводять прикордонники, які вже мали досвід участі в операціях агенції Фронтекс. Додатковою перевагою спільної підготовки персоналу та участі у спільних прикордонних операціях є надання учасникам можливості зустрічатися та обмінюватися досвідом з колегами з інших країн. Такі особисті контакти стають надзвичайно важливими у випадках коли необхідно швидко вирішити якусь проблему на кордоні, коли, наприклад, один телефонний дзвінок колезі може підтвердити, наприклад, що віза, яка виглядає застарілою або незвичною, є насправді дійсною.

Отже, проведений аналіз функціональних обов'язків та особливостей професійної підготовки персоналу дозволяє констатувати, що спільними рисами організації професійної підготовки фахівців мобільних підрозділів США та країн ЄС є інтегративність, прагнення розвивати інтеперабельність (оперативну сумісність) персоналу мобільних підрозділів (між прикордонними відомствами різних країн ЄС та між різними правоохоронними агенціями задіяними в охороні кордону у США). Водночас процес кар'єрного зростання є більш чітким і структурованим для фахівців цього профілю у підрозділах прикордонного патруля США (а саме: підготовка на базовому рівні в академії

прикордонного патруля (м. Артезія, Нью-Мексико); стажування в органах охорони кордону під наглядом супервайзера; самостійного стажування в підрозділах охорони державного кордону; курсів підвищення кваліфікації [10].

Ефективними методами підготовки є теоретичні заняття та рольові ігри. Для фізичної підготовки використовують практичні форми занять (особиста безпека, розвиток фізичної витривалості та сили). Іншомовна підготовка охоплює вивчення іспанської мови (застосовуються практичні завдання, рольові та ділові ігри, тренінги, інтенсивні курси) [12]. Найбільш поширеними формами і методами підготовки персоналу до використання вогнепальної зброї та спецзасобів є інтерактивні презентації, показ, використання тренажерів, симуляторів, практика у «кіл-хаусі» тощо.

Водночас професійна підготовка персоналу ГШР європейської прикордонної і берегової охорони під егідою агенції Фронтекс організовується відповідно до профілів посад в межах підготовки до розгортання. Після чого фахівці-прикордонники відправляються до місць проведення спільних операцій FRONTEx або операцій швидкого реагування [13; 14]. Підготовка базується на потребах фахівців ГШР для ефективного виконання обов'язків відповідно до профілю. Це забезпечує гнучкість та своєчасність використання таких підрозділів відповідно до ситуації та передбачає прямий доступ до підготовленого персоналу під час операцій. Іншою особливістю організації підготовки мобільних підрозділів є проведення тематичних тренінгів, метою яких є підготовка фахівців за окремими, спеціальними профілями для виконання заходів з охорони кордону. Це досягається шляхом розробки спільних освітніх продуктів та проведенням підготовки мультиплікаторів та тренерів на основі результатів аналізу ризиків прикордонних відомств ЄС, спільних операцій та попередньої оцінки потреб.

Висновок. Отже, організаційно-штатна структура мобільних прикордонних підрозділів США представлена у вигляді багаторівневих сил реагування у складі загону спеціальних операцій Прикордонного патруля США, який включає три основні підрозділи. У країнах ЄС запроваджено групи швидкого реагування прикордонних відомств країн ЄС під егідою агенції Фронтекс. Ці групи об'єднують спеціально навчених експертів з держав-членів ЄС, які тимчасово перебувають у резерві для швидкої оперативної допомоги з питань охорони зовнішнього кордону ЄС.

Спільними рисами організації професійної підготовки фахівців мобільних підрозділів США та країн ЄС є інтегративність, прагнення розвивати інтероперабельність персоналу мобільних підрозділів. Найбільш поширеними формами і методами підготовки персоналу у США є інтерактивні презентації, показ, використання тренажерів, симуляторів, практика у «кіл-хаусі» тощо. Підготовка ГШР європейської прикордонної охорони фокусується на особливих потребах учасників ГШР для ефективного виконання обов'язків відповідно до профілів посад для забезпечення гнучкості та своєчасності виконання завдань. Особливістю організації підготовки є проведення тематичних тренінгів, для підготовки фахівців за спеціальними профілями

посад. Велика увага приділяється проведенню курсів підготовки та перепідготовки персоналу різних ланок персоналу.

Виявлено, що система підготовки персоналу мобільних підрозділів США та ЄС відповідає нормам, прийнятим у прикордонних відомствах провідних країн світу, що забезпечує ефективне виконання персоналом обов'язків за посадою на високому професійному рівні. Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження та узагальнення досвіду відбору і підготовки фахівців для викладацької діяльності у системі підготовки персоналу прикордонних відомств США та ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80> (дата звернення: 15.11.2020).
2. Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 30.12.05 № 1039 “Про затвердження Тимчасової інструкції про застосування мобільних підрозділів Державної прикордонної служби України”, – Київ : АДПСУ, 2005.
3. Мобільні підрозділи Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/mobilni-pidrozdzili/> (дата звернення: 20.05.2020).
4. Братко А. (2017). Роль та місце підрозділів спеціального призначення в умовах збройних локальних конфліктів Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: військові та технічні науки № 4(74), с. 23-33.
5. U.S. Customs and Border Protection (2016) Performance and Accountability Report. URL: <https://www.cbp.gov/sites/default/files/assets/documents/2017-Mar/FY-2016-CBP-PAR-508C.pdf> (дата звернення: 20.05.2020).
6. CBP Delegation Order 2130-009A, Authority for Border Patrol Functions, 2010. URL: https://www.cbp.gov/sites/default/files/documents/directive_eoaf__2.pdf (дата звернення: 20.05.2020).
7. Border Patrol National Strategy 2012-2016 URL: <https://www.hsdl.org/c/cbp-releases-2012-2016-border-patrol-strategic-plan/#:~:text=The%202012%2D2016%20Border%20Patrol,the%20existing%20infrastructure%20and%20technology.&text=We%20approac h%20this%20mission%20from,effective%2C%20and%20efficient%20manner.%E2%80%9D> (дата звернення: 20.05.2020).
8. Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624>. (дата звернення: 20.05.2020).
9. Балендр А. Уніфікація підготовки фахівців у сфері охорони кордону як науково-педагогічна проблема (на основі світового досвіду). Науковий огляд : міжнар. наук. журн. 2018. № 7(50). С. 66–74.
10. Schengen Borders Code. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/schengen-borders-code_en. (дата звернення: 20.05.2020).
11. Балендр А. Характеристика рівнів галузевої рамки кваліфікацій для підготовки прикордонників країн Європейського Союзу в академічній освіті. Педагогічний дискурс. Хмельницький, 2017. Вип. 22. С. 9–14.
12. Тронь Т. Базова підготовка агентів Прикордонного патруля у системі професійної підготовки працівників правоохоронних органів США. Науковий огляд. 2017. № 1 (33). С. 107–121.
13. Soroka O., Kalaur S., Balendr A. Diagnostics of Leadership Qualities of Specialists of «Man–Man» Type of Professions in Military and Civil Higher Education Institutions: Psychological

and Pedagogical Approach. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2019. Vol. 11, Issue 4 Supl. 1. P. 263–277.

14. Balendr A., Biletskyi V., Iakymchuk A., Sinkevych A., Korolov V., Bloschchynskiy I. Implementation of European Border Guards' Common Educational Standards in Ukraine: Comparative Analysis. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2019. № 11(2). P. 1–17.

REFERENCES

1. Stratehiya rozvytku Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby: rozporjadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2015. № 1189-p. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80> (Accessed: 15.11.2020).

2. Nakaz Administratsiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy vid 30.12.05 № 1039 “Pro zatverdzhennya Tymchasovoyi instruktsiyi pro zastosuvannya mobil'nykh pidrozdiliv Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy”, – Kyiv : ADPSU, 2005.

3. Mobil'ni pidrozdily Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/mobilni-pidrozdili/> (Accessed: 20.05.2020).

4. Bratko A. (2017). Rol' ta mistse pidrozdiliv spetsial'noho pryznachennya v umovakh zbroynykh lokal'nykh konfliktiv Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy Seriya: viys'kovi ta tekhnichni nauky № 4(74), c. 23-33.

5. U.S. Customs and Border Protection (2016) Performance and Accountability Report. URL: <https://www.cbp.gov/sites/default/files/assets/documents/2017-Mar/FY-2016-CBP-PAR-508C.pdf> (Accessed: 20.05.2020).

6. CBP Delegation Order 2130-009A, Authority for Border Patrol Functions, 2010. URL: https://www.cbp.gov/sites/default/files/documents/directive_eoaf_2.pdf (Accessed: 20.05.2020).

7. Border Patrol National Strategy 2012-2016 URL: <https://www.hsdl.org/c/cbp-releases-2012-2016-border-patrol-strategic-plan/#:~:text=The%202012%2D2016%20Border%20Patrol,the%20existing%20infrastructure%20and%20technology.&text=We%20approac h%20this%20mission%20from,effective%2C%20and%20efficient%20manner.%E2%80%9D> (Accessed: 20.05.2020).

8. Regulation (EU) 2016/1624 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1624>. (Accessed: 20.05.2020).

9. Balendr A. Unifikatsiya pidhotovky fakhivtsiv u sferi okhorony kordonu yak naukovopedahohichna problema (na osnovi svitovoho dosvidu). *Naukovyy ohlyad : mizhnar. nauk. zhurn.* 2018. № 7(50). S. 66–74.

10. Schengen Borders Code. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/schengen-borders-code_en. (Accessed: 20.05.2020).

11. Balendr A. Kharakterystyka rivniv haluzevoyi ramky kvalifikatsiy dlya pidhotovky prykordonnykiv krayin Yevropeys'koho Soyuzu v akademichniy osviti. *Pedahohichnyy dyskurs.* Khmel'nyts'kyi, 2017. Vyp. 22. S. 9–14.

12. Tron T. Bazova pidhotovka ahentiv Prykordonnoho patrulya u systemi profesiynoyi pidhotovky pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv SSHA. *Naukovyy ohlyad.* 2017. № 1 (33). S. 107–121.

13. Soroka O., Kalaur S., Balendr A. Diagnostics of Leadership Qualities of Specialists of «Man–Man» Type of Professions in Military and Civil Higher Education Institutions: Psychological and Pedagogical Approach. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2019. Vol. 11, Issue 4 Supl. 1. P. 263–277.

14. Balendr A., Biletskyi V., Iakymchuk A., Sinkevych A., Korolov V., Bloschchynskiy I. Implementation of European Border Guards' Common Educational Standards in Ukraine:

РЕЗЮМЕ

Исламова Александра

Национальная академия Государственной пограничной службы Украины им. Богдана Хмельницкого

Сравнительный анализ особенностей профессиональной деятельности и подготовки персонала пограничных мобильных подразделений стран евросоюза И США

В статье освещены современный опыт подготовки персонала мобильных подразделений стран ЕС и США и предложено использование передового опыта для улучшения профессиональной подготовки персонала мобильных подразделений Государственной пограничной службы Украины. Установлено, что структура мобильных пограничных подразделений США представлена силами специальных операций Пограничного патруля США с тремя основными подразделениями: BORTAC, BORSTAR, MRT. В странах ЕС введены пограничные группы быстрого реагирования под эгидой агентства Фронтекс. Эти группы объединяют специально обученных экспертов из государств-членов ЕС, которые временно находятся в резерве для быстрой оперативной помощи по вопросам охраны внешней границы ЕС. Общими чертами организации профессиональной подготовки специалистов мобильных подразделений США и стран ЕС интегративности, стремление развивать интероперабельность персонала. Выявлено, что система подготовки персонала мобильных подразделений США и ЕС соответствует нормам, принятым в пограничных ведомствах ведущих стран мира, обеспечивает эффективное выполнение персоналом обязанностей по должности на высоком профессиональном уровне.

Ключевые слова: пограничные мобильные подразделения; профессиональная подготовка; интероперабельность; страны Европейского Союза; Соединенные Штаты Америки.

SUMMARY

Oleksandra Islamova

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

COMPARATIVE ANALYSIS OF FEATURES OF PROFESSIONAL ACTIVITY AND TRAINING OF PERSONNEL OF BORDER GUARD MOBILE UNITS OF THE EU COUNTRIES AND THE USA

Introduction. Nowadays a significant role in resolving conflict situations, combating cross-border crime and human trafficking at the state border is performed by special purpose border guard units. The organizational structure of the US mobile border units is represented in the form of a multi-level response force as part of the US Border Patrol Special Operations Group, which includes three main units: BORTAC, BORSTAR, MRT. EU Border and Coast Guard Teams have been set up in EU countries under the auspices of Frontex. These groups bring together specially trained experts from EU Member States who are temporarily in reserve for emergency operational assistance to protect the EU external borders.

The purpose of the article is to reveal the current experience of training personnel of the EU and US border guard mobile units and to use this experience to improve the training of personnel of mobile units of the State Border Guard Service of Ukraine.

Methods. *The article employs general scientific methods of analysis of scientific literature on the studied problem, generalization, systematization, content analysis.*

Result. *According to the conducted analysis the common features of organization of professional training of specialists of mobile units of the USA and EU countries are integration, developing interoperability of personnel of mobile units. The US mobile units use mostly practical forms of training (to teach personal safety, development of physical endurance and strength); teaching foreign language training includes learning Spanish (task-based learning activities, role-plays, trainings, intensive courses are widely used). The training of the European Border and Coast Guard Teams focuses on the specific needs of the participants for the effective performance of their duties in accordance with the job profiles to ensure flexibility and timeliness.*

Originality. *The most common forms and methods of staff training in the United States mobile border guard units are interactive presentations, demonstrations, use of simulators, simulators, practice in the "kill-house" etc. We consider the prospects of further scientific research to be the study and generalization of the experience of selection and training of specialists for teaching in the system of personnel training of the US and EU border guard agencies. Implementing thematic trainings to prepare specialists is considered very effective. Much attention is paid to training and retraining courses for the personnel of different qualifications.*

Conclusion. *The system of training of personnel of mobile units of the US and the EU border guard agencies was found to comply with the standards adopted by the border agencies of the world's leading countries, which ensures the effective performance of staff duties at a high professional level.*

Key words: *border guard mobile units; professional training; interoperability; European Union countries; United States.*

Вікторія Крикун,
кандидат педагогічних наук,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID: 0000-0001-7409-3383
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/154-164

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АДАПТИВНИХ СИСТЕМ НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано особливості розвитку інтелектуальних адаптивних систем у наукових працях українських і зарубіжних учених у ретроспективному вимірі. Авторка дослідила передумови виникнення таких систем та їх структурні компоненти з метою створення інтелектуальної адаптивної системи іншомовної підготовки офіцерів Збройних Сил України в умовах неформальної освіти. Визначено, що сьогодні науковці зосереджують свої зусилля на підвищенні адаптивності досліджуваних систем завдяки використанню комплексних моделей студента й навчання з елементами штучного інтелекту через створення адаптивних хмаро орієнтованих систем навчального призначення. Обґрунтовано різні можливості інтелектуальних адаптивних систем та їх особливості у контексті адаптації до змін студента, надання зворотного зв'язку викладачеві (студентові) й інтелектуальної підтримки, ґрунтуючись на потребах суб'єкта навчання.

Ключові слова: програмоване навчання, адаптивний алгоритм, штучний інтелект, комп'ютерне адаптивне тестування, цифрова трансформація, неперервна освіта.

Поставлення проблеми у загальному вигляді. У контексті стрімких соціально-економічних та технологічних змін набуває особливого значення цифровізація освітнього процесу. Ситуація в Україні, яка склалася у зв'язку з пандемією COVID-19 пришвидшила впровадження інноваційних технологій в освітній процес. Сучасна освіта стоїть на порозі цифрової трансформації, яка дає поштовх глобальним змінам, оскільки передбачає не тільки автоматизацію та цифровізацію окремих операцій та процедур, а й зміну парадигми функціонування освітніх інституцій [6].

У сучасному глобальному світі масив інформації та темпи її поширення суттєво збільшилися, а сфери діяльності викладачів розширилися. Тому в еру цифрових технологій розробляються та активно впроваджуються у сферу освіти інноваційні технології, зокрема технології штучного інтелекту (ШІ), які є рушійною силою для масштабних змін, а саме: дедалі більший спектр функцій, які раніше покладалися лише на викладача, як-от збір та аналіз інформації щодо успішності навчання студентів, здійснення комунікації та надання своєчасного зворотного зв'язку й оцінювання, сьогодні автоматизуються за активного впровадження інтелектуальних адаптивних систем навчання (ІАС).

Один із найбільш популярних запитів сьогодення – забезпечення індивідуального підходу до навчання, а також створення персоніфікованого навчального середовища. Така вимога сучасного суспільства спонукає до дослідження історії створення інтелектуальних та адаптивних систем навчання

з метою обґрунтування структурних компонентів ІАС іншомовної підготовки в Збройних Силах (ЗС) України.

Мета статті –проаналізувати процес становлення інтелектуальних адаптивних систем у наукових працях українських і зарубіжних дослідників у ретроспективному вимірі та з'ясувати особливості їх використання в освітньому процесі.

Для досягнення мети ми визначили такі завдання: 1) дослідити передумови створення інтелектуальних та адаптивних систем навчання; 2) вивчити структурні компоненти досліджуваних систем з метою створення інтелектуальної адаптивної системи іншомовної підготовки офіцерів ЗС України в умовах неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Історія застосування ШІ в освіті сягає 20-х років ХХ століття, коли відомий психолог Сідні Л. Прессі, професор Університету штату Огайо представив на засіданні Американської психологічної асоціації та Американської асоціації розвитку науки прототип автоматизованої інтелектуальної машини для тестування («Automatic Intelligence Testing Machine»), яка згодом отримала назву «Автоматизований вчитель» («Automatic Teacher») [20]. Винахід психолога генерував тест, який складався із тридцяти завдань множинного вибору різного рівня складності. Завдання мали ключі – правильні відповіді, та три дистрактори – неправильні відповіді; вони пропонувалися користувачеві одне за одним, рівень складності змінювався, фіксувалися тільки правильні відповіді [17].

Перша версія «Автоматизованого вчителя» була розкритикована психологами-біхевіористами, але Сідні Л. Прессі не зупинявся на досягнутому, і наступна версія «Автоматизованого вчителя» давала змогу вже виконувати функцію діагностики та самодіагностики студента, оскільки під час тестування рівень складності завдань підвищувався після надання двох правильних відповідей, що актуалізувало психологічні закони, запропоновані Едвардом Лі Торндайком, – «ефект» («law of effect») та «вправа» («law of exercise») – та робило процес навчання індивідуальним для кожного студента [17; 23].

Основні переваги «Автоматизованого вчителя» Сідні Л. Прессі вбачав у негайному зворотному зв'язку, а інші – у самонавчанні через процес тестування, оскільки апарат показував правильні та неправильні відповіді. Учений Сідні Л. Прессі винайшов апарат, який надавав індивідуальний зворотний зв'язок, тому автоматизований стандартизований тест, на думку науковця, слугував ще й інструментом навчання [17; 20].

Отже, на автоматизовані машини для навчання та тестування покладалися такі завдання: представлення тестових завдань студенту; фіксація відповідей на тестові завдання; аналіз відповідей та надання зворотного зв'язку; вибір складності наступного завдання (якщо передбачається); оцінювання відповідно до обраної шкали. Такий підхід зменшував вплив суб'єктивних чинників на результати тестування та навчання – ставлення викладача (або тестолога) до суб'єкта навчання, зменшував неточності в обрахунку балів, зменшував ризик відкладеного зворотного зв'язку.

Як ми бачимо, метою автоматизованої навчальної машини Сідні Л. Прессі вбачав створення умов для впровадження принципів індивідуального навчання в контексті масової освіти. Науковець вважав, що його винахід дасть змогу звільнити викладача від механічних рутинних функцій (паперової роботи, перевірки тестових завдань тощо), для того, щоби зосередитись на індивідуальній співпраці з кожним студентом та підвищенні рівня своєї професійної компетентності.

Необхідність автоматизації другорядних функцій викладача є нагальним завданням і в XXI столітті, що підтверджується результатами наукового дослідження «Global Teacher and Teacher Survey», проведене компанією McKinsey разом із Microsoft у 2017 році, в якому взяли участь понад 2000 учасників – викладачів із Канади, Сінгапуру, Великої Британії та Сполучених Штатів Америки. Результати дослідження показали, що викладачі, які мають навантаження в середньому 50 годин на тиждень приділяють тільки 49 % свого часу безпосередній взаємодії зі студентами, а решту – підготовці до занять (10,5 годин), оцінюванню та наданню зворотного зв'язку (6,5 годин), професійному розвитку (3 години) і виконанню адміністративних завдань (5 годин) [12]. За даними Forbes, очікується, що до 2024 року ШІ буде наділено понад 47 % інструментів управління навчанням. Рон Шмельцер, експерт компанії Cognilytica з питань ШІ, вважає, що інтелектуальні помічники допоможуть освітянам не тільки звільнитися від рутинних справ, а й дадуть змогу втілити концепцію адаптивного навчання для забезпечення потреб кожного студента [22].

Аналіз зарубіжних наукових розвідок показав, що здебільшого учені вважають, що перша навчальна машина була створена Сідні Л. Прессі, але є дослідники, які віддають першість ідеї програмованого навчання поляку С. Трембицькому, який у 1920 році запатентував пристрій сприяння навчанням без сторонньої допомоги [4; 9].

У 50–60 роки XX століття почали активно розвиватися алгоритми програмованого навчання, основним завданням яких стала побудова «розумних» способів надання інформації. Такі програми, за задумом дослідників, мали забезпечити адекватний контроль знань студентів, а також підвищити ефективність поетапного засвоєння навчального матеріалу. Відомий психолог-біхевіорист Б. Скіннер, розвиваючи ідею Сідні Л. Прессі, запропонував навчальну машину, яка передбачала надання розгорнутої відповіді на відміну від апарату Сідні Л. Прессі. Система навчання отримала назву лінійного програмування. Вона виконувала роль персонального тьютора, який пропонує навчальний матеріал порціями відповідно до рівня знань студента; демонструє наступне завдання за умови, якщо правильно виконане попереднє та надає постійний зворотний зв'язок, щоби корегувати його поведінку в навчанні [21]. Тестові запитання та порядок пред'явлення, а також контент програми були заздалегідь запрограмовані й не адаптувалися до потреб кожного студента. Це дає змогу зробити висновок, що винахід Б. Скіннера поки не можна вважати ІАС навчання або тестування. Інтелектуальною системою вважається самокерована кібернетична система, яка має певну суму знань про

світ і здатна на основі безпосереднього сприйняття й подальшого аналізу поточної ситуації планувати дії, спрямовані на досягнення певної мети, а також поповнювати свої знання [3]. Своєю чергою, адаптивні системи фокусуються на адаптації контенту для кожного студента і групи загалом завдяки накопиченню інформації в обліковому профілі в індивідуальній або груповій моделі студентів [11].

Розгалужений алгоритм програмованого навчання був створений Н. Краудером у 1960 році для підготовки інженерів військово-повітряних сил США. Запропонована програма була поверненням до тестових завдань множинного вибору. Принцип роботи алгоритму полягав у тому, що спочатку програма представляла тестове завдання, а потім, відповідно до відповіді студента, пропонувала йому наступне завдання за умови, що він дав правильну відповідь, а в іншому випадку – надавала йому зворотній зв'язок, або ж відкривала додаткові сторінки з навчальним матеріалом. Отже, набір і зміст таких «сторінок» у кожного студента формувався відповідно до його навчальних потреб та індивідуальних особливостей [14].

Система адаптивного програмованого навчання, запатентована Г. Паском та Р. Вудом «Self-Adaptive Keyboard Instructor» (SAKI) у 1956 році, будується на основі гнучкого пристосування алгоритму навчання до індивідуальних можливостей студентів. Критерієм для оцінювання можливостей студентів і вибору складності завдань слугують їхні неправильні відповіді, які вказують на те, як студент справляється із завданням: якщо відсоток помилок зростає вище запрограмованого рівня, це вказує на те, що складність завдань для цього студента є занадто високою. У такому разі він має можливість відмовитися від виконання завдання після низки невдалих спроб. Орієнтуючись на такі дії студента, програма автоматично знижує рівень складності завдань. І навпаки – якщо студент майже не допускає помилок, такі дії сигналізують про те, що запропоновані завдання є занадто легкими для нього, й алгоритм пропонує завдання вищої складності, для того щоб у студента не знизилася мотивація [16].

Комп'ютерне навчання (Computer-Based Training) виникло в 1960 році в США, коли була розроблена система PLATO (від англ. Programmed Logic For Automated Teaching Operations), Coursewar (розробка IBM), Fabritek (розробка Альбертського університету), TICCET (від англ. Time-Shared Interactive Computer Controlled Information Television, розробка корпорації MITRE) [1; 15].

У 1970 році Ж. Карбонеллу перше запропонував наділити програмоване навчання ШІ. Він розробив систему SCHOLAR, яка могла вести діалог та надавати різні відповіді на твердження студентів за допомогою семантичних зв'язків. SCHOLAR вважається першою інтелектуальною навчальною системою (ІНС) («Intelligent Computer Assisted Learning»). SCHOLAR давала змогу здійснювати покрокове навчання, створювала індивідуальний шлях опанування навчального матеріалу [13].

Е. Венгер визначив архітектуру ІНС, яка й сьогодні є актуальною [25]:

а) модель предметної області (експертна модель) містить концепції, поняття, правила, знання, які має опанувати студент;

б) *модель студента* – ключова модель, яка виконує п'ять функцій: 1) збирає імпліцитні та експліцитні дані щодо студента та від нього; 2) використовує зібрані дані для формування профілю студента щодо його знань та успіхів; 3) діагностує – визначає прогалини в знаннях студента; 4) прогностичну – допомагає визначити ймовірну реакцію студента на педагогічні впливи; 5) оцінювальну – допомагає оцінити знання студента, містить інформацію щодо кожного студента, яку використовує для побудови індивідуального шляху навчання;

в) *модель викладання (педагогічна модель)* – отримує вхідні дані від моделі предметної області та моделі студента для того, щоби обрати стратегію навчання та здійснити необхідні дії.

У межах напряму адаптивного програмованого навчання 1974 року з'явилося адаптивне тестування, яке відповідало за обробку величезного обсягу інформації під час опанування навчальної програми [18]. Сьогодні активно розвивається комп'ютерне адаптивне тестування (КАТ), різновид тестування, під час якого порядок представлення запитань (або складність) залежить від відповідей на попередні запитання того, хто тестується. Існує три основні види КАТ: *пірамідальне* – тестування починається із пред'явлення завдань середнього рівня складності, а у ході тестування пропонуються завдання вищого або нижчого рівня складності; *flexilevel-контроль* – студент має змогу самостійно обрати рівень складності завдань; *стратифіковано-адаптивний* – передбачає створення банку тестових завдань, розділених за рівнями складності. За умови надання правильної відповіді наступне завдання обирається з банку вищого рівня, а якщо студент робить помилку – з нижчого рівня [7].

Дослідники КАТ виокремлюють такі його переваги: скорочення часу та ресурсів на проходження тестування; забезпечення індивідуального підходу до кожного студента на основі їхніх індивідуальних здібностей і рівня знань; підвищення мотивації, оскільки студенту не пропонуються занадто легкі, або занадто складні завдання; завдяки автоматизації спрощення процедури перевірки бланків відповідей надання миттєвого зворотного зв'язку; забезпечення конфіденційності завдяки наданню індивідуального набору тестових завдань [19].

Створення та постійний розвиток мережі Інтернет дав поштовх у 1995–1996 роках до створення адаптивних і інтелектуальних освітніх інтернет-систем ((AIOIC), від. англ. Adaptive and Intelligent Web-Based Educational Systems), які сьогодні набувають ще більше рис адаптивності завдяки побудові моделі цілей, вподобань та знань для кожного окремого студента, використовуючи цю модель упродовж взаємодії зі студентом із метою пристосування до його потреб [10]. Вони також намагаються бути інтелектуальними, об'єднуючи і виконуючи певні функції викладача. Джерелами AIOIC науковці визначають [2]:

адаптивне гіпермедіа (адаптивна підтримка навігації, адаптивне подання); адаптивна фільтрація інформації (фільтрація на основі вмісту; сумісна фільтрація). Адаптивні гіпермедіа-системи – це усі гіпермедіа-системи, які

зберігають особливості користувача в його моделі й застосовують її для адаптації до користувача різних візуальних аспектів системи. Система має задовольняти трьом критеріям: має бути гіпертекстовою або гіпермедійною, мати модель користувача і адаптувати свій гіпермедіа-простір, використовуючи цю модель;

інтелектуальний моніторинг класу: передбачає застосування ШІ, який має на меті підтримку викладача та покладається на такі технології ШІ, як інтелектуальний аналіз даних (Data Mining) і машинне навчання;

інтелектуальне колективне навчання: адаптивне формування груп і рівноправна (партнерська) допомога; адаптивна підтримка співпраці (тренери та наставники); віртуальні студенти;

інтелектуальне навчання: викладання, програмування (планування) курсу навчання; інтелектуальний аналіз рішень; підтримка прийняття рішень тощо.

У XXI столітті науковці зосереджують свої зусилля на підвищенні адаптивності ІНС завдяки використанню комплексних моделей студента й навчання з елементами ШІ через створення адаптивних хмаро орієнтованих систем навчального призначення. «Хмара» (Cloud Computing) – це великий масив легкодоступних віртуальних ресурсів (апаратних, програмних платформ та послуг). Ці ресурси можуть динамічно змінюватись, щоби пристосуватися до змін навантаження (масштабування), що зумовлює оптимальне їхнє використання [24]. Хмаро орієнтовані системи наділені характеристиками, як-от: 1) наявністю віртуалізованої або гібридної інформаційно-комунікаційної інфраструктури; 2) персоналізацією сервісів; 3) відкритістю щодо модифікації та удосконалення; 4) доступністю (використання відкритого доступу, відкритих даних); 5) гнучкістю алгоритмів оцінювання складності матеріалу, знань студента, готовності до навчання; 6) наданням індивідуалізованої допомоги у процесі навчання; 7) можливістю автоматичного налаштування за низкою параметрів у режимі реального часу; 8) системністю будови і функцій [8].

Отже, ретроспективний аналіз розвитку інтелектуальних адаптивних систем спонукає нас до переосмислення ролі кожного учасника педагогічної взаємодії викладача-фахівця із машинним компонентом такої системи.

Науково-технічний прогрес суспільства завдяки можливостям сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та ШІ робить машинний компонент навчальної системи активним партнером викладача. Окрім функції автоматичної механічної дії, збору інформації, її оброблення та ухвалення рішення, технології ІАС виконують ще й комунікативну функцію.

ІАС не тільки виконує завдання для суб'єктів навчання, а й змінює їхню сутність. Вона (система) має можливість правильно адаптуватися до змін студента, тобто надає не тільки зворотний зв'язок викладачеві та студентові, а й інтелектуальну допомогу, ґрунтуючись на потребах суб'єкта навчання.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз порушеного питання показав, що основними завданнями застосування ІАС в освіті, з одного боку, є персоніфікація навчання, а з іншого – звільнення викладача від рутинних адміністративних

завдань задля творчої взаємодії із суб'єктами навчання. З огляду на зазначене, можна зробити висновки, які, на нашу думку, потребують подальших досліджень та дискусій:

1) *зміна ролі викладача*. Інновації в освіті, які фокусуються на автоматизації низки функцій викладача, пліч-о-пліч йдуть із потребою розвитку м'яких навичок (SoftSkills) суб'єктів навчання, які непритаманні ІАС, як-от 1) креативність; 2) критичне мислення; 3) емоційний інтелект; 4) навички міжособистісної комунікації; 5) активне навчання та самовдосконалення; 6) здатність ухвалювати рішення; 7) лідерські якості; 8) міжкультурна компетентність тощо.

Звідси випливає, що сучасний педагог завдяки ІАС має зосередити «звільнений час» на особистісному розвитку студентів, для того щоби в майбутньому вони успішно взаємодіяли в конкурентних умовах та в середовищі активного використання ІІІ. Виконання зазначених завдань можливе за умови, якщо викладач стане фасилітатором, який постійно доповнює контент навчання, аналізує зворотний зв'язок від ІАС, щоби ефективно співпрацювати в класі та максимально ефективно досягти визначеної мети навчання.

2) *ІАС як інструмент діагностики та прогнозування*. ІАС в освіті можуть слугувати інструментом діагностики прогалин у знаннях для викладачів, що допоможе спрогнозувати труднощі, які можуть виникнути в навчанні. Такий підхід забезпечує персоніфікований контент. Необхідно зауважити, що на викладача покладається вся відповідальність за результати навчання, оскільки ІАС не можуть виступати самостійним інструментом навчання. Вони є ефективними під час аналізу та інтерпретації даних, під час надання своєчасного зворотного зв'язку. Саме від викладача залежить, які функції автоматизувати, а які залишити недоторканими.

3) *Готовність викладачів до активного застосування ІАС*. Іншим аспектом впровадження ІІІ в освіту є готовність викладачів до активного застосування ІАС, адже саме від викладачів залежить успішність використання технологій ІІІ. Їм необхідно опанувати нові компетентності, зокрема – цифрову, що є інтегральною характеристикою особистості, яка динамічно поєднує знання, уміння, навички, ставлення щодо використання цифрових технологій для спілкування, власного розвитку, роботи, участі в суспільному житті відповідно до сфери компетенцій, належним чином (безпечно, творчо, критично, відповідально, етично) на рівні В1 та В2 [5, с. 52]. Високий рівень цифрової компетентності викладачів допоможе створювати максимально ефективні алгоритми, які будуть генерувати правильні та точні результати й презентувати актуальний навчальний матеріал.

4) *Покрокове навчання*. Аналіз наукових праць і досліджень показав, що більш ефективним є покрокове навчання з використанням ІАС. Такий підхід є доречним, оскільки після кожного етапу алгоритм має проводити контроль, тестування або опитування для того, щоби продовжувати слідувати обраній стратегії або ж скорегувати її. Звідси випливає, що ми маємо справу з принципами мікронавчання (Microlearning), яке на сьогодні є трендом.

Вважаємо, що в контексті ІАС треба скористатися його перевагами, щоби збільшити кількість нагод для ІАС пристосуватися до потреб студента.

5) *Забезпечення зворотного зв'язку*. Сучасний викладач має постійно підвищувати свою діагностичну компетентність, оскільки в поєднанні з цифровою вона є запорукою успіху ІАС, яка постійно надає зворотний зв'язок – чим повнішою є інформація, – тим краще викладач розуміє траєкторію навчання студента.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо дослідження сучасного стану впровадження інтелектуальних адаптивних систем у Збройних Силах України. Сьогодні активно розробляється методика комп'ютерного адаптивного мовного тестування, що сприяє автоматизації та інтелектуалізації процесу мовного тестування відповідно до вимог НАТО STANAG 6001, а також в майбутньому слугуватиме діагностичним інструментом визначення мовного профілю офіцера, його здібностей та індивідуальних особливостей щодо опанування іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронкін, О. С. (2016). Тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій навчання студентів вищих навчальних закладів України (друга половина XX – початок XXI століття). Взято з http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/voronkin_dis.pdf
2. Гагарін, О. О., Титенко С. В. (2007). Дослідження і аналіз методів та моделей інтелектуальних систем безперервного навчання. *Наукові вісті НТУУ «КПІ»*, 6(56), 37-48.
3. Глибовець, М. М., Олецкий О.В. (2002). *Штучний інтелект*. Київ: «КМ Академія», 27.
4. Коломієць, О. Б., Бондаренко Г. С. & Головата О. О (2020). Кібернетичні засади програмованого навчання (за матеріалами публікацій у польській і радянській педагогічній періодиці 1960-х рр.). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 188. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 99–105.
5. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України (2021). Взято з https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf
6. Осьодло, В. І., Рибчук, О. О., Ворона Т. М. (2020). Наукові підходи до управління освітнім процесом у ВВНЗ. *Військова освіта: зб. наукових праць НУОУ*, 2(42), 232–242. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1775.2020.02.232.242>
7. Федорук, П. І. (2008). Адаптивні тести: загальні положення. *Математичні машини і системи*, 1, 115-127.
8. Шишкіна, М. П. (2015). *Формування і розвиток хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу*. Київ : УкрІНТЕІ, 256.
9. Berezowski, E. S. (1966). Trębicki – prekursornauczaniaprogramowanego. *Nowa Szkoła*, 53.
10. Brusilovsky, P. (1996). Methods and techniques of adaptive hypermedia. *User Modeling and User-Adapted Interaction*, 6(2-3), 87- 129.
11. Brusilovsky, P., Peylo, Ch. (2003). «Adaptive and Intelligent Web-based Educational Systems». *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 13, 156–169.
12. Bryant, J. Heitz, C., Sanghvi, S. & Wagle, D. (2020). *How artificial intelligence will impact K-12 teachers*. McKinsey & Company. Взято з <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Public%20and%20Social%20Sector/Our%20Insights/How%20artificial%20intelligence%20will%20impact%20K%2012%20teachers/How-artificial-intelligence-will-impact-K-12-teachers.pdf>.

13. Carbonell, J. R. (1970) «AI in CAI: An Artificial-intelligence Approach to Computer Assisted Instruction». *IEEE Transactions on Man-Machine Systems*, 11(4), 190-202. doi:10.1109/TMMS.1970.299942
14. Crowder, N. C. (1960). «Automatic Tutoring by Means of Intrinsic Programming in Teaching Machines and Programmed Learning», 116. Lumsdaine, A. A. & Glaser, R. (eds.) American Psychological Association, 286–298.
15. Hou, M., Fidopiastis, C. (2017). A generic framework of intelligent adaptive learning systems: from learning effectiveness to training transfer. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 18:2, 167-183. DOI: 10.1080/1463922X.2016.1166405
16. Pask, G. (1982). «SAKI: Twenty-five years of adaptive training into the microprocessor era». *International Journal of Man-Machine Studies*, 17(1), 69–74. [https://doi.org/10.1016/S0020-7373\(82\)80009-6](https://doi.org/10.1016/S0020-7373(82)80009-6)
17. Petrina, S. (2004). Sidney Pressey and the Automation of Education, 1924-1934. *Technology and Culture*, 45, 305-330. DOI 10.1353/tech.2004.0085
18. Reckase, M. D. (1974). An interactive computer program for tailored testing based on the one-parameter logistic model. *Behavior Research Methods and Instrumentation*, 6(2), 208–212.
19. Rezaie, M., Golshan, M. (2015). Computer Adaptive Test (CAT): Advantages and Limitations. *International Journal of Educational Investigations*, 2(5), 128-137.
20. Pressey, S., «A Simple Self-Recording Double-Action Multiple Choice Apparatus». *Psychological Bulletin*, 22(1925), 111.
21. Skinner, B. F. (1958). «Teaching machines.» *Science* 128 (3330): 969–77.
22. Schmelzer, R. AI Applications In Education. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/07/12/ai-applications-in-education/>
23. Thorndike, E. L. (1898). Animal intelligence: An experimental study of the associative process in animals. *The Psychological Review: Monograph Supplements*, 2(4), i–109. <https://doi.org/10.1037/h0092987>
24. Vaquero, Luis, Rodero-Merino, Luis, Caceres, Juan & Lindner, Maik. (2009). A Break in the Clouds: Towards a Cloud Definition. *Computer Communication Review*, 39, 50-55. DOI:10.1145/1496091.1496100
25. Wenger, E. (1987). *Artificial Intelligence and Tutoring Systems*. Los Altos, CA: Morgan Kaufmann Publisher.

REFERENCES

1. Voronkin, O. S. (2016). Tendentsi i rozvytku informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii navchanniia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia). Retrieved from http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/voronkin_dis.pdf
2. Haharin, O. O., Tytenko S. V. (2007). Doslidzhennia i analiz metodiv ta modelei intelektualnykh system bez pererivnoho navchannia. *Naukovivisti NTUU «KPI»*, 6(56), 37-48.
3. Hlybovets, M. M., Oletskyi O. V. (2002). *Shtuchnyi intelekt*. Kyiv: «KM Akademiia», 27.
4. Kolomiets, O. B., Bondarenko H. S. & Holovata O. O. (2020). Kibernetychnizatsiia prohoramovanoho navchannia (za materialamy publikatsii u polskii i radianskii pedahohichni periodytsi 1960-kh rr.). *Naukovizapysky. Seria: Pedahohichna nauka*, 188. Kropyvnytskyi: RVV TsDPU im. V. Vynnychenka, 99–105.
5. Opysramkytsya frovoiko kompetentnostidliahromadian Ukrainy (2021). Vziato z https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramkutsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf
6. Osodlo, V. I., Rybchuk, O. O., Vorona T. M. (2020). Naukovipidkhody do upravlinnia osvity nimprotsesom u VVNZ. *Viiskova osvita: Zb. naukovykh prats NUOU*, 2(42), 232 – 242. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1775.2020.02.232.242>
7. Fedoruk, P. I. (2008). Adaptivnitysty: zahalnipolozhennia. *Matematychnymashyny i systemy*, 1, 115-127.

8. Shyshkina, M. P. (2015). *Formuvannia i rozvytokhmarooriientovanoho osvitho-naukovoho seredovyschavyshchohonavchalnohozakladu*. Kyiv : UkrINTEI, 256.
9. Berezowski, E. S. (1966). Trębicki – prekursor nauczaniaprogramowanego. *NowaSzkoła*, 53.
10. Brusilovsky, P. (1996). Methods and techniques of adaptive hypermedia. *User Modeling and User-Adapted Interaction*, 6(2-3), 87- 129.
11. Brusilovsky, P., Peylo, Ch. (2003). «Adaptive and Intelligent Web-based Educational Systems». *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 13, 156–169.
12. Bryant, J. Heitz, C., Sanghvi, S. & Wagle, D. (2020). *How artificial intelligence will impact K-12 teachers*. McKinsey & Company. Взято з <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Public%20and%20Social%20Sector/Our%20Insights/How%20artificial%20intelligence%20will%20impact%20K%2012%20teachers/How-artificial-intelligence-will-impact-K-12-teachers.pdf>
13. Carbonell, J. R. (1970) «AI in CAI: An Artificial-intelligence Approach to Computer Assisted Instruction». *IEEE Transactions on Man-Machine Systems*, 11(4), 190-202. doi:10.1109/TMMS.1970.299942
14. Crowder, N. C. (1960). «Automatic Tutoring by Means of Intrinsic Programming in Teaching Machines and Programmed Learning», 116. Lumsdaine, A. A. & Glaser, R. (eds.) American Psychological Association, 286–298.
15. Hou, M., Fidopiastis, C. (2017). A generic framework of intelligent adaptive learning systems: from learning effectiveness to training transfer. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 18:2, 167-183. DOI: 10.1080/1463922X.2016.1166405
16. Pask, G. (1982). «SAKI: Twenty-five years of adaptive training into the microprocessor era». *International Journal of Man-Machine Studies*, 17(1), 69–74. [https://doi.org/10.1016/S0020-7373\(82\)80009-6](https://doi.org/10.1016/S0020-7373(82)80009-6)
17. Petrina, S. (2004). Sidney Pressey and the Automation of Education, 1924-1934. *Technology and Culture*, 45, 305-330. DOI 10.1353/tech.2004.0085
18. Reckase, M. D. (1974). An interactive computer program for tailored testing based on the one-parameter logistic model. *Behavior Research Methods and Instrumentation*, 6(2), 208–212.
19. Rezaie, M., Golshan, M. (2015). Computer Adaptive Test (CAT): Advantages and Limitations. *International Journal of Educational Investigations*, 2(5), 128-137.
20. Pressey, S., «A Simple Self-Recording Double-Action Multiple Choice Apparatus». *Psychological Bulletin*, 22(1925), 111.
21. Skinner, B. F. (1958). «Teaching machines.» *Science* 128 (3330): 969–77.
22. Schmelzer, R. AI Applications In Education. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/07/12/ai-applications-in-education/>
23. Thorndike, E. L. (1898). Animal intelligence: An experimental study of the associative processes in animals. *The Psychological Review: Monograph Supplements*, 2(4), i–109. <https://doi.org/10.1037/h0092987>
24. Vaquero, Luis, Rodero-Merino, Luis, Caceres, Juan & Lindner, Maik. (2009). A Break in the Clouds: Towards a Cloud Definition. *Computer Communication Review*, 39, 50-55. DOI:10.1145/1496091.1496100
25. Wenger, E. (1987). *Artificial Intelligence and Tutoring Systems*. Los Altos, CA: Morgan Kaufmann Publisher.

РЕЗЮМЕ

Викторія Крикун,

кандидат педагогических наук,

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского, г. Киев

Ретроспективный анализ развития интеллектуальных адаптивных систем обучения

В статье проанализированы особенности развития интеллектуальных адаптивных систем в научных трудах украинских и зарубежных исследователей в ретроспективном

аспекте. Автор исследовала предпосылки создания таких систем и их структурные компоненты с целью создания интеллектуальной адаптивной системы иноязычной подготовки офицеров ВС Украины в условиях неформального образования. Определено, что сегодня ученые сосредотачивают свои усилия на повышении адаптивности исследуемых систем благодаря использованию комплексных моделей студента и обучение с элементами искусственного интеллекта путем создания адаптивных облако ориентированных систем учебного назначения. Обосновано, что интеллектуальные адаптивные системы имеют разные возможности и особенности в контексте адаптации к изменениям студента, предоставление обратной связи преподавателю и студенту и интеллектуальной поддержки, основываясь на потребностях субъекта обучения.

Ключевые слова: программированное обучение, адаптивный алгоритм, искусственный интеллект, компьютерное адаптивное тестирование, цифровая трансформация, непрерывное образование.

SUMMARY

Viktoriia Krykun,

Candidate of Pedagogical Sciences,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Retrospective Analysis of Intelligent Adaptive Systems Development

Introduction. The article deals with the analysis of the specifics of the intelligent adaptive systems development in the scientific works of the Ukrainian and foreign scientists. The author investigated the preconditions for the emergence of such systems and their components in order to create the intelligent adaptive system of foreign language training of officers of the Armed Forces of Ukraine in the context of non-formal education.

The purpose is to analyze the development of intelligent adaptive systems in the scientific works of the Ukrainian and foreign researchers in retrospect.

Methods. At different stages of scientific research, the following research theoretical methods were used: analysis and comparison of sources on the problem under study, study of work experience in using intelligent and adaptive systems in education; and empirical (study of issues of digital technologies implementation in the World).

Results. It is substantiated that intelligent adaptive systems have different capabilities and features in the context of adaptation to student changes, providing feedback to the teacher and student and intellectual support based on the needs of the subject of educational process.

Originality. In the context of strong social and economic and technological changes, digitalization of the educational process has a special meaning. The current situation in Ukraine launched the digital transformation into the educational process. A wide range of functions of modern instructors and teachers could be automated in case the active implementation of intelligent adaptive systems into practice. Another tendency of the modern World is active implementation of the person-oriented approach concerning the content delivery and organization of activities in the course of studying at educational institutions.

Conclusion. The theoretical analysis of the issue under consideration has shown that the main mission of the intelligent adaptive systems in education sphere is the personification of the studying process, as well as release of teachers from administrative routine in order to improve the soft skills of the students.

Key words: programmed learning, adaptive algorithm, artificial intelligence, computer adaptive testing, digital transformation, lifelong education.

УДК: 37.09 : 355.6 – 796.3

Артур Мартирисян,кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент;
президент Української Федерації Регбіліг,
тренер національної збірної України з регбіліг;Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ
ORCID ID 0000-0002-9574-9203**Оксана Юденко,**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійного, неолімпійського та адаптивного спорту
Національного університету фізичного виховання і спорту України, Київ
ORCID ID 0000-0002-8485-7794**Олександр Петрачков,**кандидат педагогічних наук, доцент, полковник, майстер спорту України з регбі
начальник навчально-наукового інституту фізичної культури
та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ
ORCID ID 0000-0002-6684-1641**Василь Білошицький**начальник науково-дослідної лабораторії наукового супроводження
розроблення нормативів і стандартів фізичної підготовки і спорту, підполковник
Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ
ORCID ID 0000-0001-6083-2579
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/165-179

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІЖНИХ КОМАНД ЗБРОЙНИХ СИЛ ТА СИЛОВИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ ДО ЗМАГАНЬ З РЕГБІЛІГ

У статті авторами розглянуто аспекти активного розвитку регбіліг серед молоді в Україні, особливої його популярності серед військовослужбовців ЗСУ та представників спецпідрозділів; зазначено особливості регбіліг як виду спорту та охарактеризовано його специфічну технічну, тактичну, національно-патріотичну сторону виховання молоді в процесі сучасної регбійної підготовки; зазначено, що регбіліг є майже універсальним засобом у фізичній підготовці військовослужбовців країн НАТО, підкреслюється, що в Україні вже створено спеціалізовану команду регбістів на базі 95 ОДШБр, які успішно виступили на чемпіонаті регбі серед військовослужбовців у 2019 р., констатується, що саме з цього року за рішенням Михайла Забродського регбі офіційно введено у комплексну фізичну підготовку військовослужбовців; представлено особливості розробленої та впровадженої авторської програми «Регбі-13» та подано основні модельні характеристики закладені в основу цієї програми; зазначено, що ця програма є ефективною у формуванні фізичної та спеціальної підготовленості регбістів.

Ключові слова: підготовка, військовослужбовці, молодіжна спортивна гра, команда, молодь, регбіліг, змагання, засоби, фізична підготовка, ефективність.

Постановка проблеми. Проблема підготовки кваліфікованих спортсменів та управління їх змагальною і тренувальною діяльністю є однією з найважливіших в сучасному спорті, в тому числі і в системі фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗСУ) і силових структур України. Це обумовлено стрімким оволодінням інноваційних засобів

та технологій підготовки, які ефективно та швидко втілюються в життя сучасного суспільства, необхідністю постійного удосконалення теоретичних та науково-методичних засад системи фізичної та спортивної підготовки команд різного рівня [2, 6, 8, 9, 16-18].

Актуальність проблеми дослідження. З'явилося регбі в Англії в 1823 р., але як самостійний вид спорту регбіліг веде свою історію з 1895 р. Історичною батьківщиною регбіліг вважається північ Англії, менш забезпечені жителі якої (здебільшого шахтарі) вирішили займатися регбі на професійному рівні: було змінено правила класичного регбі, щоб зробити гру динамічною та видовищною [1, 14].

Зараз регбіліг розвивається у 17 областях України. На сьогодні Українська Федерація регбіліг (далі – УФРЛ) налічує близько 1500 членів різного віку. Підготовка спортивного резерву у регбіліг України здійснюється мережею дитячо-юнацьких спортивних шкіл і спортивних клубів [14, с. 68]. Безумовно, ефективність діяльності спортивних шкіл залежить від комплексної взаємодії чинників і умов, що забезпечують їх функціонування. Так В. Пасько, О. Подоляка, А. Мартиросян, І. Філенко [14] виявлені об'єктивна необхідність систематизації та вдосконалення організаційної структури, а також визначені методологічні основи механізму регулювання організаційної діяльності УФРЛ з урахуванням особливостей розвитку регбіліг в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Регбіліг (регбі-13) – спортивна гра, яка популяризується сьогодні на всіх континентах; вона є сукупністю природних рухів (біг, стрибки, кидки) та широкого арсеналу техніко-тактичних дій у поєднанні із контактним характером єдиноборств [7, 14, 15, 18, 25, 26], при цьому виправдано посідає особливе місце в системі фізичного, морального та естетичного виховання молоді та військовослужбовців таких держав, як: Велика Британія, Франція, Австралія, Нова Зеландія. Найбільш популярною вона є в Англії та Австралії. Команда Австралії найчастіше ставала переможцями Кубків Світу. Це на сьогодні один з пріоритетних командних видів спорту, який активно розвивається в Україні.

Регбіліг є різновидом спортивних ігор, що представляє собою яскраве видовище та є ефективним засобом фізичного та морального виховання особистості, яке має більші ніж вікову історію свого розвитку [8, 12, 13, 16]. Відносно молодий вид спорту для України активно розвивається та зміцнює свої позиції особливо серед учнів старшої школи та студентської молоді (16-20 років) [2, 6, 7, 10, 14]. Його популярність серед хлопців та чоловіків дуже виправдана – це різновид регбі, командна дуже активна гра, в якій поєднуються складані технічні елементи гри, присутні високо-інтенсивні рухи під час протиборства суперників та складні за координацією дії, розвивається командно-тактична взаємодія, узгодженість колективних дій – це майже ідеальний метод фізичної підготовки військових [4, 5, 9, 19]. Слід констатувати, що специфіка діяльності регбіліг з позицій сьогодення, його швидкісна-силова спрямованість, вимагаються від фахівців пошуку інноваційних методик у тренуванні регбістів та у використанні сучасних інформаційно-комунікативних технологій в роботі тренерів для побудови більш ефективної тренувально-

змагальної діяльності [8, 12, 16]. Багато часу фахівці сьогодні приділяють розробці моделей управління тренувальним процесом регбійної підготовки, особливо молодіжних команд, з метою максимально можливого підвищення їх рівня майстерності. Також на думку фахівців для забезпечення ефективної підготовки регбістів важливим та актуальним є питання якісного наукового супроводу спортсменів, формуванні команди досвідчених кваліфікованих тренерів [2, 6, 14, 15].

Але, нажаль, питання ефективної підготовки молодіжних команд Збройних Сил та силових структур України до змагань з регбіліг залишається дослідженим недостатньо, що обумовило обрану нами тему роботи.

Методологія дослідження. Робота виконувалась нами в рамках тем «Формування та розвиток професійної компетентності фахівців фізичної культури і спорту системи безпеки та оборони України в процесі підвищення кваліфікації» (Шифр: «Чемпіон») Національного університету оборони України імені Івана Черняховського 2021-2022 рр. та 1.4 «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах реформування галузі фізичної культури і спорту» (протокол Вченої ради № 2 від 29.10.2020) Зведеного плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України (далі – НУФВСУ) 2021-2025 рр.

Мета дослідження: охарактеризувати особливості підготовки молодіжних команд Збройних Сил та силових структур України до змагань із регбіліг.

Завдання дослідження:

- 1) аналіз та узагальнення даних вітчизняних та закордонних фахівців з питань регбійної підготовки молодіжних команд;
- 2) виявлення особливостей авторської програми підготовки молодіжних команд до участі в змаганнях з регбіліг.

Методи дослідження:

- 1) ретроспективний аналіз джерел інформації;
- 2) аналіз та узагальнення отриманих теоретичних відомостей;
- 3) обґрунтування авторської програми підготовки молодіжних команд до змагань з регбіліг;
- 4) наочні (графічні) методи подання матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зупинимося на цікавих історичних фактах часів Другої світової війни: 1) в експедиційному корпусі Нової Зеландії (регбі національний вид спорту) створена регбійна команда; саме їх вважають ініціаторами проведення товариських матчів між військами союзників США, Великобританії та Франції; 2) у 1942 р., один із добровольців ЗС Нової Зеландії, колишній гравець збірної з регбі, в районі Тобрука потрапив в полон і в таборі для військовополонених організував команду з регбі, навіть в тих нелегких умовах провели цілий чемпіонат, що значним чином підняло дух бранців, дозволяло їм відволіктися та тримати себе в добрій фізичній формі [5].

Застосуванню регбійної підготовки значна увага приділялась і за часів колишньої Радянської армії.

З 2019 р. за ініціативою командувача Десантно-штурмових військ (далі – ДШВ) ЗС України генерал-лейтенанта М. Забродського в лавах українського десанту впроваджений новий вид спорту – регбі [4; 5; 20]. Р. Горностаєв наголошує на тому, що регбі та регбіліг досить ефективні та результативні види рухової активності саме з точки зору фізичної підготовки спецпідрозділів та ДШВ [20]. Він підкреслює, що сьогодні регбійна підготовка військовослужбовців значним чином покращує такі фізичні навички як швидкість, спритність, витривалість, координаційні здібності, надає навички боротьби в нестандартних рухливих умовах [4; 5; 20]. Слід наголосити на тому, що регбійна підготовка ефективно використовується в системі комплексної фізичної підготовки військових багатьох армій країн світу, і НАТО в тому числі.

На базі 95 ОДШБр (2019 р.) створена перша збірна команда з цього виду спорту [10]. Начальник фізичної підготовки і спорту командування ДШВ ЗС України підполковник А. Палагін зазначає, що сьогодні базова команда тренується, а для спортсменів створено всі необхідні умови, в найближчих планах активне залучення інших частин та створення команд; проведення чемпіонат з регбі в ДШВ. Не зважаючи на складності, які в усіх галузях викликала світова пандемія COVID-19 мета було успішно досягнута.

Рис. 1 Виступ команди ДШВ «Соколи-95» на чемпіонаті з регбі (м. Житомир, 2019 р.) [5; 9; 19]

Дослідження охоплює матеріали практичного досвіду діяльності молодіжної команди 2015-2017 рр., його узагальнення, інтерпретацію та надання відповідних методичних рекомендації щодо побудови тренувального процесу регбістів в роботі із молодіжними командами.

Грунтовні наукові праці щодо особливостей побудови тренувального процесу регбістів, формування та розвитку їх окремих фізичних якостей присвячено роботи таких дослідників і фахівців-практиків як В. Пасько (2016) [12], А. Мартиросян (2006) [8], О. Сабіров (2015) [16] та інші.

Базовими є дослідження щодо проведення тренувального процесу в регбіліг на різних етапах його функціонування висвітлено цілим колективом фахівців з регбіліг, а саме (А. Мартиросян, О. Подоляка, В. Пасько, А. Ровний, В. Ашанін, В. Муха, І. Филенко, В. Меситський): методичні засади підготовки команд до регбі-7 у вузах України (2005) [7]; експериментальна програма фізичної підготовки регбістів на етапі спеціалізованої базової підготовки (2017) [6]; регбіліг як пріоритетний вид спорту для України (2012) [14]; визначення оптимальної моделі тактичної підготовки для управління навчально-тренувальним процесом у регбіліг (2014) [2]; моделі фізичної підготовленості як основа управління тренувальним процесом регбістів на етапі спеціалізованої базової підготовки (2017) [2, 15, 16]; удосконалення тренувального процесу регбістів засобами гіпоксичного тренування (2017) [17]; удосконалення навчально-тренувального процесу на засадах урахування параметрів загальної фізичної підготовки регбістів (2014) [16]; визначення оптимальної моделі тактичної підготовки для управління навчально-тренувальним процесом у регбіліг (2014) [2].

О. Юденко, А. Мартиросян, О. Петрачков, А. Білоус [4] вивчали окремі аспекти сформованості готовності фахівців спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» до використання засобів регбі в системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій в Україні.

О. Юденко, А. Мартиросян (2019) [10] досліджували особливості застосування регбіліг в рекреаційно-оздоровчій діяльності школярів та молоді; Я. Фролов, А. Тесленко, О. Юденко та Н. Крушинська [7] підкреслюють думку про те, що суглобова гімнастика має бути важливим та ефективним складовим елементом не лише комплексних програм фізкультурно-спортивної реабілітації учасників АТО/ООС, але й застосовуватися тренерами в процесі побудови роботи із молодіжними командами з метою попередження виникнення травм та більш ефективного відновлення після них.

Важливе значення для нашої роботи має дослідження О.В. Петрачкова [11], яке присвячено вивченню особливості системи оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців провідних країн світу.

Фундаментальне значення у світовій практиці підготовки спортсменів регбістів мають наукові дослідження та методичні роботи П. Волша (1999) [3]; R. Deleplace (1986) [20]; J. Greenwood (1992) [21]; V. Hale & D. Collins (2002) [22]; R. Hazeldine & T. McNab (1991) [23].

Фізична підготовка як один з компонентів системи спортивного тренування, як правило, пов'язана з розвитком основних фізичних якостей спортсмена, необхідних йому в спортивній діяльності [1, 2, 7, 12, 14, 17].

Високі показники розвитку загальної фізичної підготовленості є функціональною основою для розвитку спеціальних фізичних якостей та інших сторін підготовленості спортсменів – технічної, тактичної, психологічної [1, 2, 7, 12, 14, 17].

Сучасний регбіліг пред'являє високі вимоги до рухових якостей та функціональних можливостей спортсмена [3, 6, 8, 12, 14, 15]. Рухова діяльність регбіста дуже різноманітна та складна. Вона характеризується великою

варіативністю рухових дій, різних по характеру і структурі, складністю індивідуальних, групових та командних дій, безперервною зміною ситуацій, динамічною та статичною роботою змінної потужності [2, 6, 15]. Основою підготовленості гравців регбіліг є розвиток основних видів фізичних якостей та здібностей: сила, швидкість, швидко-силові, координаційні здібності, витривалість [2, 6, 8, 12, 14-16].

А. Мартиросян, В. Пасько, А. Ровний, В. Ашанін, В. Муха [6] зазначають, що «раціонально організований процес загальної фізичної підготовки сприяє гармонійному розвитку різних рухових якостей, які проявляються в обраному виді спорту та обумовлюють успіх спортивної діяльності». А.А. Мартиросян та співавтори зазначають, що «визначну роль у процесі багаторічного вдосконалення спортсменів відіграє етап спеціалізованої базової підготовки, на якому в теперішній час стає актуальною проблема удосконалення фізичної та технічної підготовленості регбістів залежно від ігрового амплуа [6, 12, 15]. На думку авторів, «на цьому етапі відбувається створення передумов для підвищення спортивної майстерності регбістів у дорослому віці, тобто на етапі підготовки до найвищих досягнень» [8, 12, 16].

Використання моделей в навчально-тренувальному процесі підвищує можливість ефективно управляти підготовкою спортсменів. Моделювання фізичної підготовленості вимагає ретельного відбору найбільш високих показників, характерних для цього етапу підготовки з урахуванням їх віку та кваліфікації, особливо коли ми говоримо про молодіжні команди. Фахівцями доведено, що «моделі є базовою основою для підвищення рівня фізичної підготовленості регбістів на етапі спеціалізованої базової підготовки, що дозволить досить об'єктивно та своєчасно управляти тренувальним процесом та підвищити рівень спортивної майстерності в регбіліг» [2, 6, 7, 12, 14, 15].

На прикладі регбіліг, відзначимо наступні пріоритети в побудові тренувального процесу молодіжних команд. Так як регбіліг, як і інші види регбі, контактний командний ігровий вид спорту, то його підготовка повинна бути досить багатофункціональною: технічна, тактична, фізична, психологічна, при цьому повинні враховуватися стать, вік, кваліфікація, амплуа, а також характер і темперамент гравця. У студентських командах ці характеристики спортсменів мають досить значні відмінності, а головне склад команди регулярно змінюється. Тому створити колектив з настільки різних індивідуумів, який в короткі часові терміни повинен стати продуктивною командою і виступити з гідним результатом – є досить складним завданням для тренерів.

Безумовно, вибір компонентів тренувального процесу залежить від характеристик змагальної діяльності. У регбіліг характерною особливістю є ривково-гальмівна бігова робота з високими показниками інтенсивності і потужності (м'яч у відкритій грі знаходиться 3/4 регламентованого часу, більшу частину якого спортсмени проводять на пульсі 160-180 уд./хв.). Тобто, гравці часто виконують прискорення на короткі дистанції (в основному від 5 до 20 м, рідше від 30 до 100 м) проявляючи тим самим швидко-силову витривалість. При цьому вони постійно вступають в силове єдиноборство з суперником, де необхідний високий рівень розвитку силових здібностей.

Багаторазове прояв перерахованих сегментів говорить про необхідність досить високого рівня загальної витривалості. Так як мова йде про спортивну та контактну гру, то ще треба враховувати високий рівень координаційних здібностей і стійкий вестибулярний апарат [2].

Так як мова йде про спортивну та контактну гру, то ще треба враховувати високий рівень координаційних здібностей і стійкий вестибулярний апарат [2].

Загальна та спеціальна фізична підготовка регбістів будується з перевагою у розвитку швидкісних та швидкісно-силових якостей, спеціальної та швидкісної витривалості для створення високого рівня спеціальної функціональної підготовленості.

Важливим на думку фахівців також є національно-патріотичне виховання та морально-ціннісне виховання студентської молоді в системі загальної підготовки спортсменів. На сьогодні учасники молодіжних команд «Соколів» (м. Київ) систематично вже приймають участь і в благодійних проєктах – стала доброю традицією їх здача крові для дітей, що лікуються з найрізноманітнішими патологіями у Західноукраїнському спеціалізованому дитячому медичному центрі (м. Львів), а також для військових, які отримали травми та поранення внаслідок бойових дій. Це дуже позитивно на думку тренерів впливає на національно-патріотичне виховання юнацьких та молодіжних команд, сприяє формуванню та виховання свідомих громадян з активною життєвою позицією. В цьому проєкті наразі вже приймають участь гравці регбійних команд Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного та 80 окремої десантно-штурмової бригади (далі – ОДШБ). Саме ці бойові підрозділи вже кілька років допомагають у впровадженні гри у регбі в систему фізичної підготовки військових та виявлені талановитих гравців серед курсантів та солдат [5, 9, 19].

У студентських змаганнях показники інтенсивності і моторної щільності змагальної діяльності дещо менше через більш низьку якість техніки гри команд і їх зіграності, однак, вимоги до функціональних можливостей спортсменів залишаються як і раніше високими, щоб уникнути травматизму.

Грунтуючись на вищезазначеному, а також виходячи з багаторічного досвіду тренування та виступів чоловічої команди з регбіліг Національного університету фізичного виховання і спорту України в студентських чемпіонатах України з регбіліг 2015 і 2016 років, де абсолютно нова команда займала призові місця і ставала чемпіоном.

Тактична підготовка в студентській команді, в першу чергу, полягає в використанні найпростіших або вже напрацьованих комбінацій з їх відпрацюванням на високих швидкостях. Підбір ігрових схем ґрунтується на рівні підготовленості команди, щодо рівня змагань і потенційних суперників.

Регбіліг можна розглядати і як виховний вид спорту, оскільки він вчить гравців поблажливості та взаємній пошані. Виховна сила регбіліг полягає в тому, що він примушує відкидати особисті інтереси та віддавати перевагу інтересам колективу, що так необхідно в сучасному суспільстві.

Не менш важливою залишається психологічна складова, а саме психоклімат в команді, дисципліна, командний дух і настрої на максимальний

результат, незалежно від супутніх умов. Тут, як ніде важлива роль тренера і капітана команди. Капітаном повинен бути, безумовно, один з лідерів команди, найбільш цілеспрямована, дисциплінована і комунікабельний гравець, готовий не тільки вести за собою, а й вміє підтримати партнерів як в грі і на тренуванні, так і поза спортом. І якщо тренер не має такого кандидата, то його обов'язково треба готувати, тому що саме він є тренером на полі під час гри.

Отже, на сьогоднішня регбіліг є цікавим спортивним видовищем та є ефективним засобом виховання особистості, як у фізичному, так і моральному аспектах, і серед молодих військових спецпідрозділів ЗС України, що обумовлює актуальність дослідження.

В. Меситський, А. Мартиросян, О. Подоляка [2] було вперше в Україні розглянуто оптимальні модельні характеристики, які дозволяють глибше поглянути на підготовку команд, яка має змогу застосовувати базові схеми у всіх періодах підготовки команди в цілому і з урахуванням індивідуального розвитку фізичних якостей та рівня підготовленості регбістів, що в свою чергу дозволяє оптимізувати тренувальний процес як юніорських і молодіжних команд, так і команд майстрів високого класу.

Загальний позитивний результат на змаганнях безпосередньо залежить від ефективності проведення кожного окремого тренувального заняття. Таким чином, ми можемо констатувати, що тренер зобов'язаний вивірено підходити до змісту кожного тренування. Для підтримки необхідної динаміки прогресу необхідно використовувати позитивно-вимогливий стиль проведення занять – саме таке поєднання дозволяє зацікавити і стимулювати студентську молодь.

Спеціально підібрані тести дають можливість визначити рівень розвитку найбільш важливих фізичних якостей та технічну підготовленість регбістів, визначити міру відповідності модельному рівню та можуть бути в подальшому застосовані до робочих програм для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. Засоби ж спортивного тренування, які використовуються в роботі із молодіжними командами спрямовані в першу чергу на створення передумов для поліпшення якісних і кількісних характеристик змагальної діяльності.

Слід відзначити, що в тренувальному комплексі студентської регбійної команди обов'язково повинні бути включені наступні елементи та складові компоненти тренувального процесу регбістів (рис. 2).

Фахівці як в Україні, так і в світі підкреслюють думку про те, що «значну роль в підвищенні ефективності тренувального процесу відіграє розробка моделей підготовленості» [2, 6, 14].

Розроблену авторську технологію (рис. 2 і 3) було інтегровано до традиційної навчальної програми [2, 6, 13, 14]. Спортсмени експериментальної групи проходили підготовку за розробленою експериментальною програмою, яка полягала в раціональному плануванні відсоткового співвідношення тренувальних засобів, спрямованих на розвиток рухових якостей регбістів, та застосуванні спеціальних засобів для удосконалення фізичної підготовленості спортсменів, які представлені в комп'ютерній програмі «Регбі-13» [14, 15].

Відмінними особливостями розробленої програми є науково обґрунтована структура і зміст загальної фізичної підготовки регбістів на етапі спеціалізованої базової підготовки та залежно від її періодів, форми організації занять, обсягу тренувальних навантажень. Програму представлено на сайті Української Федерації Регбіліг (www.rugby13.org.ua) [8, 13].

Рис. 2 Структурні компоненти тренувального заняття молодіжної регбійної команди

Застосовувався широкий арсенал і різноманітність фізичних навантажень, спрямованих не лише на розвиток рухових якостей, але і на подальше вдосконалення техніко-тактичної майстерності, що в сукупності забезпечує ефективне рішення завдань спортивного тренування.

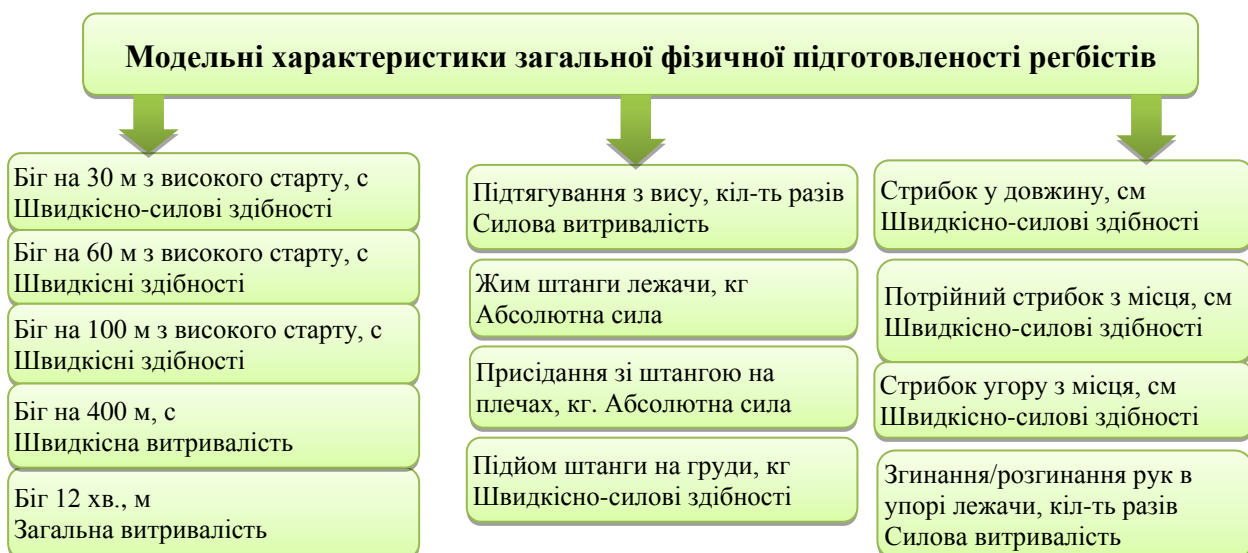

Рис. 3 Модельні характеристики молодіжних команд щодо загальної фізичної підготовленості регбістів (за А.С. Ровним, В.В. Пасько, А.А. Мартиросяном, В.С. Меситським, О.Б. Подолякою) [2; 14; 15]

Для більшої ефективності необхідно використовувати активний опір гравців зі спеціальними щитами, для імітації повного контакту і щоб уникнути травматизму. У зв'язку зі згаданим раніше дефіцитом часу, ці вправи повинні використовуватися комплексно і з відповідною інтенсивністю. Таким чином, поєднуються технічна та фізична підготовки. Для цього важливо стежити за хронометражем заняття і пульсом спортсменів. Також необхідно використовувати на початку і кінці тренування вправи на гнучкість і включати в тренувальний процес вправи на спритність з м'ячами (можливо навіть в інтервалах відпочинку між інтенсивними ігровими вправами).

Однією з особливостей проведення занять із студентською молоддю є те, що існує чітко регламентований час. Нижче нами наведено приклад структури та змісту тренувального заняття студентської команди з регбіліг. Його особливістю є наступне: тривалість запропонованого заняття – 1 година 20 хв.; весь інвентар та місця для виконання вправ повинні бути підготовлені до використання до початку заняття. Також слід підкреслити, що в регбіліг проводити матчі через 3 дні на 4-й – грати можна з точки зору якісної та ефективної системи тренувального та змагального процесу можна не частіше 1 поєдинок на тиждень.

Таблиця 1

**Схема запропонованої програми тренувань
для студентської команди з регбіліг**

№	Зміст навчально-тренувальної частини заняття	Час (хв.)
I	Вступна частина (пояснення гравцям змісту заняття):	2
	Підготовча частина:	15
1.1	Легкий біг із передачею м'ячів в групах по 3-4 гравця	5
1.2	Розтяжка (стречинг) всіх груп м'язів та зв'язкового апарату, розминка суглобів (суглобова гімнастика) – згори до низу	5
1.3	Легкоатлетичні вправи з використанням регбійних м'ячів	5
II	Основна частина:	58
2.1	Відпрацювання технічного елемента (з попереднього заняття цієї ж спрямованості) без опору або з пасивним опором	5
2.2	Відпрацювання технічного елемента (з попереднього заняття цієї ж спрямованості) з активним опором і з використанням човникового бігу	8
2.3	Відпрацювання технічного елемента (нового) без опору або з пасивним опором	10-15
2.4	Відпрацювання технічного елемента (нового) з активним опором і з використанням човникового бігу	10-15
2.5	Відпрацювання вивчених технічних елементів в обіграння (2*1 / 3*2 / 1*1 / 2*2 / 3*3)	10
2.6	Гра – моделювання змагальних умов щодо теми заняття (атака або захист, маленький простір, чисельну перевагу або меншість)	10
III	Заклучна частина:	5
3.1	Біг підтюпцем для відновлення нормального стану пульсу і дихання	2
3.2	Дихальні вправи	1
3.3	Стречинг найбільш за все напружених м'язів	2

А. Мартиросян, В. Пасько, А. Ровний, В. Ашанін та В. Муха [6] наголошують, що «основною складовою підготовки спортсменів був тренувальний план, що відображає відсоткове співвідношення спрямованості вправ на розвиток основних для регбіліг; програма використовувалася у тренувальному процесі безпосередньо на теоретичних та навчальних заняттях; формування теоретичних знань щодо виконання комплексів вправ з фізичної підготовки відбувалося як у тренувальному процесі з використанням планшету, так і при самостійному застосуванні комп'ютерної програми».

Зміст тренувань був спрямований на розвиток основних фізичних здібностей. Застосовувався широкий арсенал і різноманітність фізичних навантажень, характерних методів, спрямованих не лише на розвиток рухових якостей, але і на вдосконалення технічної майстерності, що в сукупності забезпечує ефективне рішення завдань спортивного тренування.

Вважаємо, що «одним з найважливіших критеріїв оцінки спортсменів у ході тренувального процесу може служити динаміка їх показників фізичної підготовленості» в чому абсолютно погоджуємо із авторами [2].

Слід зазначити, що експериментально було доведено, що 92% від показників модельних характеристик припадає на рівень загальної фізичної підготовленості особистості. Фахівцю, який працює із молодіжними командами мати чіткі для ефективного вирішення професійних завдань маркери та орієнтири. Ми вбачаємо саме ними можуть бути моделі підготовленості та модельні характеристики.

Висновки і перспективи подальших досліджень експериментальні дані роботи із молодіжною командою дають підставу стверджувати, що «розроблена технологія регбійної підготовки є ефективною оскільки спостерігається значний відсотковий приріст у показниках швидкісно-силових здібностей в групі, де застосовувалась авторська програма, а її окремі складові, що рухові дії швидкісно-силового характеру є основною складовою в процесі гри в регбі, особливо це властиво регбіліг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анализ и определение организационных аспектов развития регбилиг в Украине / В.В. Пасько, О.Б. Подоляка, А.А. Мартиросян, И.Ю. Филенко *Слобожанский научно-спортивный вестник*. 2012. № 4(31). URL : <http://journals.uran.ua/index.php/1991-0177/article/view/21963/19474>
2. Визначення оптимальної моделі тактичної підготовки для управління навчально-тренувальним процесом у регбіліг. / В.С. Меситський, А.А. Мартиросян, О.Б. Подоляка. *Слобожанський науково-спортивний вестник*. Харків : Харківська державна академія фізичної культури 2014. № 4. С. 35-39. URL : <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=21858361>
3. Волш П. Победное регби : пер. с англ. Окленд : Новэлит Брукс, 1999. 244 с.
4. Готовність фахівців спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» до використання засобів регбі в системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій в Україні. / О. Юденко, А. Мартиросян, О. Петрачков, А. Білоус. *Військова освіта*. 2020. Т. 42. № 2. С. 363-377. URL : <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/216021>
5. Збірна команда ДШВ здобула призове місце у вищій лізі Чемпіонату України з Регбі-7. 19 травня 2019. : Прес-служба командування ДШВ ЗС України. URL : <https://www.mil.gov.ua/news/2019/05/19/zbirna-komanda-dshv-zdobula-prizove-misce-u-vishhhij-lizi-chempionatu-ukraini-z-regbi-7/>

6. Експериментальна програма фізичної підготовки регбістів на етапі спеціалізованої базової підготовки / А. Мартиросян, В. Пасько, А. Ровний, В. Ашанін, В. Муха. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2017. № 3(59). С. 84-91.
7. Методические основы подготовки команд по регби-7 в вузах Украины / А.А. Мартиросян, О.Б. Подоляка. *Проблемы и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях : [сборник статей]*. Харьков : ХГАДИ, 2005. С. 114–115.
8. Мартиросян, А.А. Швидкісно-силова підготовка кваліфікованих регбістів у підготовчому періоді: автореф дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт», Харків, 2006. 20 с.
9. На базі 95-ї окремої десантно-штурмової бригади створили першу збірну команду ДШВ з регбі. 4 Квітня 2019. URL : http://zhitomir.today/news/sports/na_bazi_95_yi_okremoyi_desantno_shturmovoyi_brigadi_stvorili_pershu_zbirnu_komandu_dshv_z_regbi_foto-id31008.html
10. Особливості застосування регбіліг в рекреаційно-оздоровчій діяльності школярів та молоді в умовах сучасних загальноосвітніх навчальних закладів / О.В. Юденко, А.А. Мартиросян. *Фізичне виховання в контексті сучасної освіти : матеріали XIV Міжнародної науково-методичної конференції*. 2019. С. 109-113.
11. Особливості системи оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців провідних країн світу. / О.В. Петрачков. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки*. 2013. № 15. С. 82-89. URL : <http://journals.uran.ua/index.php/1991-0177/article/view/21001/18788>
12. Пасько В.В. Інноваційні технології удосконалення фізичної та технічної підготовленості регбістів на етапі спеціалізованої базової підготовки: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» / В.В. Пасько. – Дніпропетровськ, 2016. 22 с.
13. Регбилиг как приоритетный вид спорта для Украины. / В.В. Пасько, О.Б. Подоляка, А.А. Мартиросян, И.Ю. Филенко. *Слобожанський науково-спортивний вісник : [наук.-теор. журн.]*. Харків : ХДАФК. 2012. № 4. С. 165–168.
14. Совершенствование учебно-тренировочного процесса на основе учета параметров общей физической подготовки регбистов / В. В. Пасько. *Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фізичного виховання, спорту і здоров'я людини*. Львів : ЛДІФК, 2014. Вип. 18. Т.1. С. 193-200.
15. Ровний А.С., Пасько В.В. Моделі фізичної підготовленості як основа управління тренувальним процесом регбістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2017. Вип. 2(83). С. 92-96. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/20400/1/Rovniy.pdf>
16. Сабіров О.С. Формування рухових умінь і навичок студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторних занять з регбі [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О.С. Сабіров; Східноєвроп. нац. ун-т. ім. Лесі Українки. Луцьк, 2015. 20 с.
17. Совершенствование тренировочного процесса регбистов средствами гипоксической тренировки / Ровний, А.С., Пасько, В.В. *Спортивные игры*. 2017. № 4. С. 51-55.
18. Суглобова гімнастика – ефективна складова комплексних програм фізкультурно-спортивної реабілітації учасників АТО / Я.М. Фролов, А.О. Тесленко, О.В. Юденко, Н.М. Крушинська. *Теоретико-методичні аспекти фізичної культури і спорту : Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю [Збірка матеріалів]*. Івано-Франківськ – Київ: НУФВСУ [електронний ресурс]. 2020. С. 96-108.
19. У Десантно-штурмових військах впроваджений новий олімпійський вид спорту – регбі. 3 Квітня, 2019. URL : Прес-служба командування Десантно-штурмових військ ЗС України. : <https://www.dshv.mil.gov.ua/archives/16223>

20. Deleplace R. Le rugby / R. Deleplace. Paris.: Ar. Colin. 1986. 392 p.
21. Greenwood J. Total Rugby / J. Greenwood. London: A & C Black. 1992. 144 p.
22. Hale B. Rugby tough / B. Hale, D. Collins. London: Human kinestics. 2002. 249 p.
23. Hazeldine R. & McNab T. Fit for Rugby / R. Hazeldine. London : The Kingswood Press. 1991. 254 p.
24. Mucha, V., Sholokh, R. & Pasko, V. «Increase in efficiency of game by feet in modern rugby», *Slobozhanskiy herald of science and sport*. 2017. № 1(57), pp. 43-46.
25. Pasko, V.V. Perfection of educational-training process on the basis of account of parameters special physical preparedness of rugby-players. *Physical education of students*. 2014. № 3, pp. 49-56.

РЕЗЮМЕ

Артур Мартирисян,

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент;
президент Украинской Федерации Регбилиг,
тренер национальной сборной Украины по регбилиг;
Учебно-научный институт физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий

Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, г. Киев

Оксана Юденко,

кандидат педагогических наук, доцент
кафедры профессионального, неолимпийского и адаптивного спорта

Национального университета физического воспитания и спорта Украины, г. Киев

Александр Петрачков,

кандидат педагогических наук, доцент, полковник, мастер спорта Украины по регби
начальник учебно-научного института физической
культуры и спортивно-оздоровительных технологий

Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, г. Киев

Василий Белошицкий,

начальник научно-исследовательской лаборатории научного сопровождения
разработки нормативов и стандартов физической подготовки и спорта, подполковник
Учебно-научного института физической культуры и

спортивно-оздоровительных технологий

Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, г. Киев

Особенности подготовки молодежных командвооруженных сил и силовых структур Украины к соревнованиям по регбилиг

Актуальность проблемы. Регбилиг (регби-13) берет начало с 1895 г., а ее изобретателями есть шахтеры северной Англии – спортивная игра, которая популяризируется сегодня на всех континентах; она представляет собой совокупность естественных движений и широкого арсенала технико-тактических действий в сочетании с контактным характером единоборств. Регбилиг в Украине укрепляет позиции особенно среди молодежи – это обусловлено тем, что это разновидность командной очень активной игры; это почти идеальный метод физической подготовки военных, широкое применение имеет в физической подготовки военных НАТО: контактный командный игровой вид спорта, подготовка в котором должна носить техническую, тактическую, физическую, психологическую составляющую, соединяясь с полом, возрастом, квалификацией, амплуа игрока, его темпераментом.

Цель работы: охарактеризовать особенности подготовки молодежных команд вооруженных сил и силовых структур Украины к соревнованиям по регбилиг. Задачи исследования: 1) анализ и обобщение данных украинских и зарубежных специалистов по

вопросам регбийной подготовки молодежных команд 2) выявление особенностей авторской программы подготовки молодежных команд к участию в соревнованиях по регбилиг.

Методы работы: 1) ретроспективный анализ источников информации; 2) анализ и обобщение полученных теоретических сведений; 3) обоснование авторской программы подготовки молодежных команд к соревнованиям по регбилиг; 4) наглядные (графические) методы представления материала.

Изложение основного материала. По инициативе М. Забродского в 2019 году в рядах украинского десанта внедрено регби, которое считается эффективной в системе физической подготовки спецподразделений. Отличительными особенностями разработанной программы является научно обоснованная структура и содержание общей физической подготовки регбистов на этапе специализированной базовой подготовки и в зависимости от ее периодов, формы организации занятий, объема тренировочных нагрузок.

Выводы и перспективы дальнейших исследований экспериментальные данные дают основание утверждать, что «разработана технология регбийной подготовки является эффективной поскольку наблюдается значительный процентный прирост в показателях скоростно-силовых способностей – именно тех двигательных действия скоростно-силового характера, которые являются основной составляющей в процессе игры в регбилиг.

Ключевые слова: подготовка, военнослужащие, молодежная спортивная игра, команда, молодежь, регбилиг, соревнования, средства, физическая подготовка, эффективность.

SUMMARY

Artur Martyrosian,

President of Ukrainian Federation of Rugby League,
Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor;
Coach of the National Rugby League team of Ukraine;
Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies
Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine, Kyiv

Yudenko Oksana,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the
Department of Professional, Non-Olympic and Adaptive Sports
of the National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Kyiv

Oleksandr Petrachkov,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Master of Sports of Ukraine in rugby; colonel;
Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies
Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine, Kyiv

Vasyl Biloshytskyi

head of the research laboratory of scientific support
development of norms and standards of physical training and sports, lieutenant colonel
Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies
Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine, Kyiv

Feature of training youth teams of the armed forces and force structures of Ukraine to rugby league competitions

The urgency of the problem. Rugby (rugby 13) dates back to 1895, and its inventors are the miners of northern England - a sports game that is popular today on all continents; it is a set of natural movements and a wide arsenal of technical and tactical actions in combination with the contact nature of martial arts. Rugby League in Ukraine strengthens its position, especially among young people – this is due to the fact that it is a kind of very active team game; it is an almost ideal method of physical training of the military, it is widely used in the physical training of NATO

military countries: contact team game sport, in which training must have a technical, tactical, physical, psychological component, combined with gender, age, qualifications, role of the player, his temperament.

Purpose: *to characterize the peculiarities of preparation of youth teams of the Armed Forces and law enforcement agencies of Ukraine for Rugby League competitions. Objectives of the study: 1) analysis and generalization of data of domestic and foreign experts on Rugby League training of youth teams; 2) identification of features of the author's program of preparation of youth teams for participation in Rugby League competitions.*

Methods of work: *1) retrospective analysis of information sources; 2) analysis and generalization of the obtained theoretical information; 3) substantiation of the author's program of preparation of youth teams for competitions in Rugby League; 4) visual (graphic) methods of presenting the material.*

Presenting main material. *At the initiative of M. Zabrodsky in 2019 in the ranks of the Ukrainian landing introduced Rugby, which is considered effective in the system of physical training of special forces. Distinctive features of the developed program are scientifically sound structure and content of general physical training of rugby players at the stage of specialized basic training. forms of organization of classes, the amount of training loads.*

Conclusions and prospects for further research *experimental data suggest that "the developed technology of Rugby League training is effective because there is a significant percentage increase in speed and strength – it is those motor actions of speed and strength, which are the main component in the game of Rugby League.*

Key words: *training, servicemen, student sports game, team, youth, Rugby League, competitions, means, physical training, efficiency.*

Павло Мінеєв,
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського
ORCID 0000-0002-6307- 3093
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/180-191

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ СЛУХАЧІВ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОГО РІВНЯ НАВЧАННЯ

Відомо, що воєнна безпека досягається комплексним використанням політичного, воєнного, економічного, науково-технологічного, демографічного, ресурсного, інформаційного, морально-психологічного потенціалів країни і спрямована, насамперед, на зниження рівня воєнної небезпеки в будь-яких умовах.

Однією з важливих у цьому плані була і залишається проблема вироблення і реалізації виваженої воєнної політики, яка має враховувати геополітичну ситуацію в Центральній та Східній Європі, базуватися на реальних економічних можливостях України, відповідати вимогам збереження її суверенітету й територіальної цілісності, враховувати не лише свої національні інтереси, а й інтереси сусідніх держав, їх воєнний потенціал, можливість мирного розвитку.

Виконуючи цільову настанову навчальної дисципліни “Основи воєнної безпеки держави” стосовно необхідності формування у слухачів оперативно-тактичного рівня практичних навичок і умінь, які необхідні під час підготовки і проведення заходів щодо забезпечення воєнної безпеки держави, викладачі кафедри викладачі кафедри СНБО неодноразово відмічають певні труднощі в оволодінні навчальним матеріалом.

Аналіз показав, що переважною більшістю слухачів найбільш важко сприймаються питання, пов'язані з визначенням рівня воєнної безпеки. На погляд багатьох фахівців кафедри, це обумовлено не лише тим, що багато хто з слухачів вперше у своїй діяльності стикнувся із зазначеними питаннями, а й певною складністю формулювань, які характеризують поняття “воєнна загроза”, “воєнна небезпека” і особливо їх зв'язком між собою та відповідним визначенням рівнів воєнної безпеки та воєнної небезпеки.

У статті проаналізовано проблеми засвоєння слухачами оперативно-тактичного рівня навчання навчального матеріалу з питань воєнної безпеки та шляхи їх вирішення. Зроблено висновок про те, що користуючись запропонованими визначеннями та показниками слухачам можна протягом декількох навчальних годин провести аналіз стану воєнно-політичних відносин України із усіма сусідніми країнами, оцінити ступінь небезпек, характер воєнних загроз, передбачити можливі сценарії розвитку подій, обрахувати інтегральний рівень впливу загроз на національні інтереси у воєнній сфері визначити рівень воєнної безпеки і відповідно запропонувати заходи щодо його підвищення, тобто виробляти вміння працювати в ролі посадової особи органу управління стратегічного рівня.

Ключові слова: воєнна безпека, рівень воєнної безпеки, воєнна небезпека.

Постановка проблеми. Однією з важливих питань воєнної безпеки держави була і залишається проблема вироблення і реалізації виваженої воєнної політики, яка має враховувати геополітичну ситуацію в Центральній та Східній Європі, базуватися на реальних економічних можливостях України, відповідати вимогам збереження її суверенітету й територіальної цілісності,

ураховувати не лише свої національні інтереси, а й інтереси сусідніх держав, їх воєнний потенціал, можливість мирного розвитку.

Виконуючи цільову настанову навчальної дисципліни “Основи воєнної безпеки держави” стосовно необхідності формування у слухачів оперативно-тактичного рівня практичних навичок і умінь, які необхідні під час підготовки і проведення заходів щодо забезпечення воєнної безпеки держави, викладачі кафедри викладачі кафедри СНБО неодноразово відмічали певні труднощі в оволодінні навчальним матеріалом. Аналіз показав, що переважною більшістю слухачів найбільш важко сприймаються питання, пов’язані з визначенням рівня воєнної безпеки.

У статті наведено пропозиції щодо удосконалення методики проведення практичних занять з визначення рівня воєнної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв’язання вказаної проблеми потребувало звернутись до праць визнаних фахівців в галузі національної безпеки України В. Горбуліна [1,2], О. Власюка [3], В. Ліпкана [4]. З огляду на складні реалії сьогодення практично в усіх країнах світу, зокрема і в Україні, політики, науковці, фахівці у сфері національної безпеки і оборони обговорюють можливі напрями підвищення міжнародної і національної безпеки у воєнній сфері. Пропонуються різні заходи політичної, військової, економічної та іншої спрямованості, реалізація яких дозволила б запобігти виникненню нових війн і воєнних конфліктів або їх припинення з найменшими втратами людських і матеріальних ресурсів. Кожна країна обирає свій шлях вирішення цього складного питання. Слухачі Національного університету оборони імені Івана Черняхівського на практичних заняттях з дисципліни Основи воєнної безпеки держави повинні вчитися аналізувати стан воєнної безпеки і готувати обґрунтовані пропозиції щодо вибору шляхів захисту держави від збройної агресії.

Мета дослідити чинники і фактори, які впливають на труднощі із засвоєння навчального матеріалу, та на підставі їх аналізу визначити наукові рекомендації щодо удосконалення якості навчання.

Виклад основного матеріалу.

Сучасний стан Збройних Сил України та реалії ХХІ століття вимагають якісно нових підходів до підготовки офіцерського складу, створення умов для ефективної та якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців шляхом запровадження сучасних навчально-тренувальних систем і комплексів, технологізації та інформатизації військової освіти, застосування сучасних освітніх інновацій, які могли б забезпечувати не тільки виконання завдань реформування військової освіти, а й сприяти всебічному розвитку суб’єктів навчання та їх успішній самореалізації в соціальному та військово-професійному середовищі.

Міністром оборони України та Головним командувачем ЗС України неодноразово наголошувалося на внесенні корінних змін має у навчальний процес у ВВНЗ. При цьому зверталась увага не лише на необхідності врахування в процесі підготовки курсантів і слухачів досвіду проведення

антитерористичної операції, операції об'єднаних сил, тобто зміни мають торкнутися не лише змісту, а і технологій навчання.

У ході проведення практичних занять із слухачами оперативно-тактичного рівня навчання з визначення рівня воєнної безпеки держави неодноразово виникали випадки різних підходів до тлумачення таких термінів як воєнна загроза та воєнна небезпека, розуміння яких є ключовим на шляху до обґрунтування ступеня воєнної безпеки.

Аналіз керівних документів, напрацювань українських та іноземних фахівців показав, що єдиного тлумачення зазначених термінів немає.

Так у навчальному посібнику В.А. Ліпкана “Національна безпека України”, зазначається: “**Воєнна загроза** — стан, що характеризується існуванням **потенційної можливості** застосування воєнної сили проти держави для досягнення політичних і інших цілей яким-небудь суб'єктом військово-політичних відносин. Відмінність **воєнної небезпеки** полягає в тому, що вона указує не на потенційну можливість, а на **намір, що реально позначився**, одній із сторін застосувати військову силу. Військова небезпека є вищим ступенем напруженості, яка характеризується відкритим протистоянням сторін, їх намірами вирішити існуючі протиріччя військово-силовими методами. Воєнна загроза не обов'язково пов'язана з початком військових приготувань протилежної сторони. Її джерела, як правило, приховані від поверхневого погляду людей”.[4].

Водночас у словнику – довіднику за редакцією Г.П. Ситника “Глобальна та національна безпека” встановлюються терміни, які по іншому розкривають відзначені поняття: **Воєнна загроза** – вища форма прояву воєнної небезпеки, в умовах якої існує безпосередня ймовірність виникнення збройного конфлікту, **воєнна небезпека** – стан міждержавних і внутрішньодержавних відносин, при якому існує **потенційна** можливість виникнення збройного конфлікту”.[5].

У законі України Про національну безпеку України визначено: “**воєнна безпека** - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів **від воєнних загроз**”.[6].

Водночас поняття “**воєнна загроза**” у зазначеному законі не розкривається, визначено більш широке поняття “**загрози національній безпеці України**” - явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України”.

Що стосується терміну “**воєнна загроза**”, то він згадується у Воєнній доктрині України (пункт 9), однак поряд з ним у зазначеному документі застосовуються ще два поняття, які можна вважати тотожними: “**загроза застосування воєнної сили**” (пункт 4) та “**загрози воєнній безпеці України**”(пункт 11), при цьому тлумачення розкривається лише одного з них, а саме “**загроза застосування воєнної сили**”, яке формулюється як наміри або дії однієї зі сторін воєнно-політичних відносин, які свідчать про готовність до застосування воєнної сили проти іншої сторони з метою досягнення власних цілей [7].

При цьому якщо порівняти зміст термінів **“загрози національній безпеці України”** та **“загроза застосування воєнної сили”** то вони суттєво відрізняються. Відрізняються не лише за сферами та масштабом, що цілком природно, а й за часом намірів, дій, явищ. Якщо у другому передбачається що загроза може завдати шкоди Україні лише у майбутньому (*наміри або дії, які свідчать про готовність до застосування воєнної сили*), то у першому термін загроза трактується так що це явища, тенденції і чинники, які не лише **можуть унеможливити чи ускладнити** реалізацію національних інтересів, а й вже відбулися (**унеможливлюють чи ускладнюють**).

Що стосується терміну **“воєнна небезпека”**, то його визначення взагалі в діючих керівних документах не згадується. Останній раз в офіційному документі зазначений термін застосовувався у другій редакції Воєнній доктрині України 2004 року. Між тим розуміння значень цих термінів є дуже важливим для визначення рівня воєнної безпеки.

У підручнику Основи воєнної безпеки держави, призначеного для підготовки слухачів оперативно-тактичного рівня Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського видання 2017 року **“воєнна небезпека”** характеризує потенційну можливість будь-якої держави (коаліції держав) або військових (озброєних) формувань щодо застосування військової сили для вирішення політичних, економічних, територіальних, етнічних, релігійних та інших протиріч [8].

Тобто за змістом це визначення **“воєнна небезпека”** (потенційна можливість щодо застосування військової сили) дуже схоже із терміном **“загроза застосування воєнної сили”** (наміри або дії про готовність до застосування воєнної сили).

Це як раз і викликає труднощі у слухачів щодо класифікації тих чи інших подій навколо України, які можна характеризувати як такі, що знижують її рівень воєнної безпеки.

Насправді поняття “загроза” близьке за змістом до поняття “небезпека”, причому вони настільки взаємопов'язані, що навіть С.І. Ожегов допускає в певному сенсі тавтологію, визначаючи загрозу через небезпеку і навпаки (“загроза є можлива небезпека”, а “небезпека є, можливість, загроза чого-небудь дуже поганого, якого-небудь нещастя”). Строго окреслити параметри кожного з цих понять досить складно. Тому часто доводиться стикатися з такими подвійними формулюваннями, як “загрозлива небезпека”, “небезпечна загроза” і т.п. [9].

Наприклад у Воєнній доктрині України у пункті 30 підкреслюється: **“найвищий ступінь небезпеки має загроза державному суверенітету та територіальній цілісності України. Головною такою загрозою є ймовірність великомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України”**.

Тобто в принципі можна припустити, що разом це єдиний процес – зростання напруженості у відносинах між державами (коаліціями держав), що може привести до застосування воєнної сили, у якому воєнна небезпека поступово перетворюється у воєнну загрозу.

Автор статті пропонує у якості показників визначень воєнна загроза і воєнна небезпека з боку будь-якої країни обрати 2 головних критерію: перший – наміри і дії її політичного керівництва щодо можливості застосування воєнної сили, другий – спроможності (бойовий потенціал) зазначеної країни.

Виникає питання: чому автор крім загальноприйнятих показників (наміри, дії) вважають додати до характеристики значень воєнна загроза і воєнна небезпека спроможності (бойовий потенціал).

Відповідь очевидна. За визначенням “спроможність – це здатність збройних сил виконувати певні завдання (забезпечувати реалізацію визначених військових цілей) за певних умов обстановки, ресурсного забезпечення та відповідно до встановлених стандартів” [10].

При цьому спроможності класифікуються як необхідні, наявні та критичні. Природно, що наміри політичного керівництва стосовно визначення тих чи інших воєнно-політичних цілей повинні базуватися на необхідних спроможностях, а інколи і критичних тобто абсолютно важливих для досягнення необхідного результату.

Таблиця 1

Застосування воєнної сили			Характеристика
Наміри, дії	Спроможності (бойовий потенціал)	Можливість	
Є	Є	Реальна	Воєнна загроза
Ні	Є	Потенційна	Воєнна небезпека
Є	Ні		
Ні	Ні	Уявна	

З таблиці 1 можна побачити, що воєнна загроза - це крайня ступінь воєнної небезпеки, а воєнна небезпека - є можлива (потенційна) загроза, в обмежених масштабах.

В історії можна легко знайти приклади коли політичні лідери задля втілення у життя своїх амбіційних намірів здійснювали кардинальне збільшення чисельності збройних сил та набуття ними необхідних спроможностей.

Так, Гітлер з самого початку політичної кар’єри висловлював мету щодо поглинання Австрії: “Німецька Австрія обов’язково повинна повернутися у велику німецьку митрополію і при цьому не з господарчих міркувань. Єдина кров – єдина держава!” З приходом до влади у Німеччині у 1933 році він не приховував намірів щодо приєднання Австрії до Німеччини. Але на ті часи Німеччина внаслідок поразки у першій світовій війні і значних обмежень в галузі військового будівництва не мала достатньо могутніх збройних сил.

Масове військово виробництво і збільшення чисельності збройних сил, яке було розпочато з перших же років діяльності Гітлера на чолі країни дало йому підстави вже в 1938 році зробити зухвалу заяву австрійському канцлеру Шушнігу: “Варто тільки мені віддати наказ, і протягом однієї ночі весь ваш сміхотворний оборонний механізм розсиплеться нашматки”.

Армія Німеччини на той час, озброєна новітньою бойовою зброєю, добре підготовлена дозволяла диктатору не мати сумніву в успіху. Якщо в 1933 році рейхсвер складався зі ста тисяч чоловік, то в 1939 році вермахт вже налічував 12 армійських корпусів із 38 дивізій (3,2 мільйона чоловік).

Незабаром після цього відбулось поглинання Австрії, так званий “аншлюс”.

Тобто на зазначеному прикладі яскраво проглядається динаміка перетворення воєнної небезпеки (спочатку поява намірів щодо поглинання Австрії) у воєнну загрозу (створення могутньої армії) і потім у практичне виконання намірів (здійснення збройного вторгнення в умовах фактичної відсутності військового опору).

Можна також згадати наміри Російської Федерації на початку 90-х років (заяви президента Бориса Єльцина, постанови російської Держдуми про російський статус Севастополя) добитися від України добровільного визнання Криму приналежним до Росії. У ті роки військовий потенціал Росії, після розпаду Радянського Союзу був достатньо слабким і тому зазначені питання так ї обмежувались заявами, деклараціями та виступами окремих діячів Костянтина Затуліна. Однак час йшов, збройні сили РФ нарощували м'язи, підвищували спроможності своєї військової бази в Криму і багатьом аналітикам було зрозуміло, що збройна агресія проти України на її півдні лише питання часу та вигідного моменту. Цей момент настав у 2014 році, коли російське керівництво скориставшись певною розгубленістю української влади у перші дні після перемоги революції гідності здійснило збройну агресію і порушило територіальну цілісність України шляхом тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Якщо зазначені підходи використовувати при оцінці воєнно-політичних відносин України із конкретними країнами, наприклад країнами-сусідами, то можна отримати достатньо об'єктивну картину стосовно можливих перспектив воєнної безпеки держави відносно кожної окремої країни.

При цьому пропонуються такі виміри: воєнна небезпека від 0 до 0,5, воєнна загроза від 0,6 до 1.

Особливу увагу слід звернути на зміст таблиці 2. На відміну від варіанту (таблиця 3), в якому розглядається вплив загроз на національні інтереси у воєнній сфері пропонується інший, а саме вплив воєнних загроз та небезпек з боку суміжних країн на усі життєво важливі національні інтереси України, а не лише у воєнній сфері. Вважаю, що користуючись зазначеним варіантом слухачам набагато зручніше визначати вплив воєнних загроз, небезпек з боку сусідніх країн на долю України. Наприклад, очевидно, що загрози та небезпеки з боку Росії негативно впливають фактично на всі національні інтереси України і можуть оцінені слухачами від 0,6 до 0,9.

Таблиця 1

№ з/п	Національні інтереси України	Воєнні загрози, небезпеки з боку сусідніх країн							Інтегральний показник впливу загрози на національний інтерес $M = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N y_k$	Пріоритетність національних інтересів	Ступінь реалізації національних інтересів $R = 1 - M$
		РФ	Білорусь	Польща	Словаччина	Угорщина	Румунія	Болгарія			
I	Державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України										
II	Сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави										
III	Інтеграція України в європейський простір, набуття членства в ЄС та НАТО										
IV	Створення безпечних умов життєдіяльності населення, захисту і відновлення навколишнього природного середовища										
V	Збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства										

Таблиця 2

№ з/п	Національні інтереси України у війсьній сфері	Воєнні загрози							Інтегральний показник впливу загроз на національний інтерес $M = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N y_k$	Пріоритетність національних інтересів	Ступінь реалізації національних інтересів $R = 1 - M$
		Збр. агресія	Мілітар. Донбасу	РФ у Придністров.	Нарощ. угрупов.	Актив.	Діяльність назв.	Терит. повстання			
I	Стабілізація воєнно-політичної обстановки навколо України і врегулювання воєнних конфліктів										
II	Розбудова сектору безпеки і оборони										
III	Підтримка високої боєздатності військових формувань										
IV	Забезпечення мобілізаційних ресурсів і резервів										
V	Розвиток вітчизняної воєної науки										
VI	Створення цілісної системи забезпечення воєної безпеки										
VII	Впровадження стандартів НАТО										
Інтегральний рівень впливу загроз на національні інтереси у війсьній сфері $C = \frac{1}{L} \sum_{n=1}^L Y_n$											
Рівень воєної безпеки $P_{ВБ} = \frac{1}{L} \sum_{n=1}^L (1 - M)$											

Висновки. Творче використання запропонованих підходів під час оцінювання воєнно-політичних відносин України із країнами – сусідами набуває особливої актуальності в контексті подій останнього часу в деяких з них. Безумовно зазначені показники не можна вважати такими, що охоплюють весь спектр різноманітних обставин, слухачам треба пояснювати, що існує багато ситуацій, які можуть впливати на розвиток воєнно-політичної та воєнно-

стратегічної обстановки, воєнна безпека досягається комплексним використанням політичного, воєнного, економічного, науково-технологічного, демографічного, ресурсного, інформаційного, морально-психологічного потенціалів країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбулін В.П. Засади національної безпеки України: підручник / В.П. Горбулін, А.Б.Качинський - К.:інтертехнологія, 2009. - 272 с.
2. Горбулін В.П. Забезпечення оборони та безпеки України: актуальні проблеми і шляхи вирішення, журнал Наука і суспільство, 2019. [Електронний ресурс] /Режим доступу/ <http://politics.ellib.org.ua/pages-8324.html>
3. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибрані наукові праці / О.С. Власюк.- К.: НІСД, 2016 - 528 с.
4. Національна безпека України: навчальний посібник: В.А. Ліпкан. - К.КНТ, 2009. - 576 с.
5. Г.П. Ситник Глобальна та національна безпека: словник-довідник [Електронний ресурс] /Режим доступу/ <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/slovník-GPNB.pdf>
6. Закон України "Про національну безпеку України" // Відомості Верховної Ради України.-2018. №4 - Ст. 25.
7. Указ Президента України від 02 вересня 2015 року №555/2015. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про нову редакцію Воєнної доктрини України"
8. Основи безпеки держави: підручник / Ю.В. Пунда, В.П. Грищенко, П.М. Грицай та інші - К.: NDUU named after Ivan Cherniakhovskiy, 2017. - 204с.
9. С.І.Ожегов Словник [Електронний ресурс] /Режим доступу/ <http://gufo.me/dict/ozhegov>
10. Рекомендації з оборонного планування на основі спроможностей у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України.12.06.2017 року

LITERATURE

1. Gorbulin V.P. Principles of national security of Ukraine: textbook / V.P. Gorbulin, AB Kaczynski - K. : intertechnology, 2009. - 272 p.
2. Gorbulin V.P. Ensuring the defense and security of Ukraine: current issues and solutions, Journal Science and Society, 2019. [Electronic resource] / Access mode / <http://politics.ellib.org.ua/pages-8324.html>
3. National security of Ukraine: the evolution of problems of domestic policy: Selected scientific works / O.S. Vlasyuk.- K. : NISR, 2016 - 528 p.
4. National Security of Ukraine: textbook: V.A. Lipkan. - K.KNT, 2009. - 576 с.
5. G.P. Sytnyk Global and national security: dictionary-reference book [Electronic resource] / Access mode / <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/slovník-GPNB.pdf>
6. Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2018. №4 - Art. 25.
7. Decree of the President of Ukraine of September 2, 2015 №555 / 2015. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the new version of the Military Doctrine of Ukraine"
8. Fundamentals of state security: a textbook / Yu.V. Punda, V.P. Gryshcheko, P.M. Gritsay and others - K. : NDUU named after Ivan Cherniakhovskiy, 2017. - 204p.
9. S.I. Ozhegov Dictionary [Electronic resource] / Access mode / <http://gufo.me/dict/ozhegov>
10. Recommendations for defense planning based on ability in the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine. 12.06.2017

РЕЗЮМЕ

Павел Минеев,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Рекомендации относительно изложения методики определения уровня военной безопасности

В ходе выполнения целевой установки учебной дисциплины “Основы военной безопасности государства”, относительно формирования у слушателей оперативно-тактического уровня обучения практических навыков и умений, необходимых в ходе подготовки и проведения мероприятий по обеспечению безопасности государства, преподаватели кафедры стратегии национальной безопасности и обороны неоднократно отмечали определенные затруднения в усвоении учебного материала.

В статье исследованы факторы, влияющие на трудности, обозначены научные рекомендации относительно усовершенствования изложения методики определения уровня военной безопасности.

Предлагается четкое определение разницы между формулировками: “военная опасность” и “военная угроза”, влияние наращивания военного потенциала некоторых государств на реализацию их агрессивных намерений в отношении соседних стран.

Используя показатели, изложенные в статье слушатели за несколько учебных часов могут научиться рассчитывать уровень военной безопасности и соответственно предлагать меры по его повышению.

В качестве показателей определений: “военная угроза” и “военная опасность” со стороны любого государства учитывать не только намерения и действия его политического руководства относительно возможности применения военной силы, но и боевой потенциал этой страны.

Творческое использование предлагаемых подходов при оценивании военно-политических отношений Украины с конкретными странами, особенно с соседними приобретает особую актуальность в контексте событий последнего времени в некоторых из них.

Ключевые слова: *военная безопасность, уровень военной безопасности, военная опасность, военная угроза.*

SUMMARY

Pavlo Mineev,
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Recommendations regarding the presentation of the methodology for determining the level of military security

Introduction. *Lecturers of the Department of National Security and Defense Strategy have repeatedly noted certain difficulties among students of operational and tactical level of training during classes on the formation of practical skills and abilities necessary for the preparation and implementation of measures to ensure the security of the state.*

Purpose. *The article investigates the factors influencing the difficulties, outlines scientific recommendations for improving the presentation of the methodology for determining the level of military security.*

Methods. *Offered clear definition of the difference between the formulations: "military danger" and "military threat" is proposed, account the influence of the military potential of some states on the implementation of their aggressive intentions towards neighboring countries.*

Results. *Using the indicators outlined in the article, students can learn to calculate the level of military security in a few academic hours and, accordingly, propose measures to improve it.*

Originality. *As indexes of definitions: "military threat" and "military danger" from any state, take into account not only the intentions and actions of its political leadership regarding the possibility of using military strength, but also the combat potential of this country.*

Conclusion. *The creative use of the proposed approaches in evaluation the military-political relations of Ukraine with specific countries, especially with neighboring countries, becomes especially relevant in the context of recent events in some of them.*

Key words: *military security, level of military security, military danger, military threat.*

УДК 355.232.22:371.237

Юрій Мудрак

Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, Київ
ORCID ID 0000-0002-1159-5746

Юрій Піщанський

Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, Київ
ORCID ID 0000-0003-4392-3318

Микола Іваницький

кандидат військових наук, доцент
кафедра керівництва військами (силами) в мирний час
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, Київ
ORCID ID 0000-0001-5137-6591
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/192-202

ШЛЯХИ НАБЛИЖЕННЯ ОБОРОННОЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТНЬОЇ СФЕР УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

У статті розглянуто досвід НАТО у сферах оборони та військової освіти з метою його використання при плануванні розвитку Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони, та наближення їх функціонування до принципів і стандартів, прийнятих у арміях держав-членів НАТО.

Ключові слова: військова освіта, Збройні Сили України; підготовка; спроможності.

Постановка проблеми. Оборонна реформа, яка продовжується в Україні, має за мету набуття та підтримання силами оборони необхідного рівня бойової готовності і здатності до виконання завдань оборони держави (оборонних спроможностей), ефективного реагування на виникаючі воєнні загрози й воєнно-політичні виклики національній безпеці, підвищення рівня оперативної сумісності Збройних Сил України та інших військових формувань з підрозділами збройних сил держав-членів НАТО та ЄС до виконання спільних завдань в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки [1].

Освіта в цій військовій справі є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [2].

Окремі питання стосовно продовження оборонної реформи, шляхів розвитку Збройних Сил України та військової освіти в контексті наближення їх до принципів і стандартів НАТО розглянуті у наукових працях І. Руснака, А. Петренка, А. Павліковського, В. Фролова, Ф. Саганюка, А. Іваценка та ін. [3-5].

Однак їх підходи нині доцільно наблизити до наявних потреб сучасності та принципів і стандартів НАТО. В умовах триваючої російської агресії проти

України, як визначив Міністр оборони України, перед нами стоять надважливі завдання, від якості виконання яких, без перебільшення, залежить майбутнє нашої країни. Це, розвиток Збройних Сил України та посилення їх бойових спроможностей, переоснащення українського війська, забезпечення його новітніми зразками озброєння та військової техніки, запровадження стандартів НАТО у повсякденну діяльність військ [6].

Переведення управлінських процесів та засад функціонування Збройних Сил України на нову доктринальну базу до кінця 2022 року є амбітною метою оборонної реформи. Це вимагає підготовки фахівців, спроможних діяти відповідно до її положень. У Збройних Силах України має бути запроваджений новий стиль військового лідерства, нова філософія відносин у військових колективах, а також зміна військової культури [7].

Метою статті є пошук ефективних підходів до вирішення визначених Міністерством оборони України завдань, наближення розвитку Збройних Сил України та їх функціонування до принципів і стандартів, прийнятих у арміях розвинутих держав-членів НАТО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміна парадигми оборонного планування, перехід до моделі планування на основі спроможності військ (сил) (Capability – Based Defense Planning – CBDP) (далі – ОПОС), де формується потреба у спроможностях, що необхідні Збройним Силам України стримування противника та нанесення йому поразки, потребує ґрунтовнішого вивчення передового досвіду держав-членів НАТО, у першу чергу, де такий метод успішно запроваджений і використовується на практиці.

Для впровадження зазначеного підходу у оборонній сфері та сфері військової освіти важливим завданням наукової діяльності є формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розвиток наукового прогресу у військовій галузі. [8].

На теперішній час новітні підходи з врахуванням досвіду держав-членів НАТО активно впроваджуються Міністерством оборони України, Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони з метою наблизити їх розвиток та функціонування до принципів і стандартів, прийнятих у державах-членах НАТО.

Дослідженню зазначеного процесу у державах-членах НАТО присвячена низка публікацій і документів. Наприклад, у [9] досліджені шляхи та підходи до імплементації основних норм Стратегічної концепції НАТО в Комплексній політичній директиві НАТО (*Comprehensive Political Guidance*), прийнятій державами-членами НАТО, яка забезпечує єдність підходів усіх членів Альянсу для досягнення спільної мети. Директива визначає пріоритети трансформації Альянсу, спрямовані на ефективне виконання операцій, вдосконалення потенціалів, трансформацію сил і засобів, структурну реорганізацію, вдосконалення процесу генерування сил, розвиток спроможності планування й розвідки та відповідного фінансування.

У [10] йдеться про те, що структура (модель) ОПОС НАТО у загальному вигляді в літературі визначена двояко, а саме, як сукупність взаємозалежних процесів та процедур, тобто оцінювання воєнно-політичної обстановки,

планування сил та ресурсів, управління ризиками; а також, як сукупність процесів довго-, середньо- та короткострокового планування, тобто документів, які відпрацьовуються з позиції методичного обґрунтування основних їхніх положень.

У [11] йдеться про необхідність розроблення в Україні для запровадження принципів і стандартів НАТО відповідних організаційних і методичних заходів та документів, у тому числі і з питань вдосконалення всебічного забезпечення оборонної та військово-освітньої сфер.

Упровадження передового досвіду держав-членів НАТО в Україні, особливо з питань імплементації законодавчих та інших концептуальних документів, потребує більш детального вивчення для вдосконалення оборонного менеджменту з цього напрямку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досвіду та ефективності стандартів НАТО, особливо для врегулювання сучасних воєнних конфліктів показав, що вони є дієвим способом підвищення спроможностей національних сил оборони у протидії з “гібридним” агресором [12, с. 154].

НАТО з цих питань визначило ще один шлях, спрямований на зміцнення спроможності сектору безпеки і оборони країн-партнерів, які не є членами Альянсу. Ця нова ініціатива отримала назву “підтримка сил безпеки і оборони” (*Security Force Assistance, SFA*). Для реалізації цієї нової ініціативи Альянс ухвалив низку керівних документів (рис. 1).

Рис. 1. Керівні документи *Security Force Assistance*

Відповідно до цих документів, під SFA мається на увазі спроможність “тренувати та розвивати національні сили в кризових зонах” з метою досягнення спроможності щодо ефективної підтримки безпеки без міжнародної допомоги. До SFA віднесено всі дії, які розвивають, вдосконалюють або безпосередньо підтримують розвиток національних сил безпеки та оборони. SFA охоплює всі заходи, які спрямовані на розвиток і підготовку національного сектору безпеки і оборони, і проводиться на тактичному, оперативному, стратегічному і воєнно-політичному рівнях [13].

Відповідно до стандартів НАТО в межах SFA здійснюється:

організація та проведення, відповідно до прийнятих в НАТО нормативів, цільових інструкторсько-методичних занять з підрозділами зі складу загальновійськових з'єднань, десантно-штурмових бригад, а також бойових груп сил спеціальних операцій;

ознайомлення військовослужбовців країн-партнерів з новими зразками озброєння, військової техніки, засобами зв'язку та навігації, іншим спеціальним обладнанням;

визначення рівня готовності формувань до бойових дій з урахуванням прийнятих в Альянсі нормативів.

Підготовка військовослужбовців загальновійськових і десантно-штурмових формувань спрямовується на вдосконалення професійних навичок, що застосовуються під час ведення підрозділами дій в обороні і наступі. При цьому, особливий акцент робиться на підвищенні індивідуального польового вишколу офіцерів і солдат.

Після закінчення навчального курсу уповноважені представники НАТО проводять атестацію (сертифікацію) підготовлених формувань Збройних Сил України і органів військового управління на предмет їх відповідності прийнятим в НАТО стандартам.

Зазвичай, до заходів SFA залучають викладачів військово-навчальних закладів і навчальних центрів, начальників загальновійськових полігонів і командирів військових частин. Ця категорія військовослужбовців цілеспрямовано вивчає прийняту в Альянсі методику організації занять з оперативної і бойової підготовки для подальшого впровадження отриманих знань в навчальну практику на місцях. Особливу увагу приділяють розвитку спроможностей сил спеціальних операцій (ССО). При цьому враховують реальні оперативні спроможності спецпідрозділів, призначених для виконання важливих завдань, в тому числі в умовах "гібридних" конфліктів.

Підготовку військовослужбовців підрозділів ССО здійснюють, виходячи із загальної специфіки застосування підрозділів (груп) спецпризначення в інтересах досягнення конкретних воєнно-політичних і воєнних цілей, зокрема, знищення стратегічних об'єктів противника, його ракетно-ядерної і ракетної зброї, ведення радіоелектронної розвідки, організації партизанського руху, проведення диверсій, ліквідації ключових представників державного і військового керівництва противника.

Упровадження передових методів і способів проведення спецзаходів відбувається з урахуванням досвіду, отриманого в ході воєнних конфліктів. Приділяється увага і засадам проведення інформаційно-психологічних операцій, організації пропагандистських заходів, введення противника в оману, інформування мирного населення і дискредитації органів влади противника.

В інтересах закріплення досягнутих результатів бойового навчання, а також для визначення ступеня готовності військ (сил) до бойових дій в сучасних умовах, щорічно проводять багатонаціональні навчання. Сценарій навчань, зазвичай, передбачає виникнення в умовному районі кризових ситуацій, вирішення яких потребує втручання об'єднаних сил НАТО.

Навчання військових та цивільних фахівців сектору безпеки і оборони здійснюється за напрямками: міжнародна і національна безпека, інформаційна та кібернетична безпека, проведення миротворчих операцій, розвідувальна діяльність, військова медицина, штабна і інженерна підготовка, підвищення кваліфікації офіцерів військової поліції, підготовка молодшого командного складу, вивчення іноземних мов, підготовка фахівців кадрових органів тощо.

Військовослужбовців країн-партнерів активно залучають до проведення спільних з Північноатлантичним союзом заходів оперативної і бойової підготовки на території держав-членів Альянсу. В ході цих навчань основну увагу приділяють питанням організації роботи об'єднаного штабу для всебічного забезпечення дій багатонаціонального формування.

Проведення під керівництвом радників заходів у рамках SFA, в тому числі навчань із залученням підрозділів сухопутних військ, повітряних і військово-морських сил, десантно-штурмових військ, сил спеціальних операцій, а також національної гвардії дають змогу:

підвищити рівень професійного вишкілу військовослужбовців, перш за все, зі складу загальновійськових з'єднань, десантно-штурмових бригад і морської піхоти;

розвивати спроможності ССО країн-партнерів, а також спецпідрозділів інших структур сектору безпеки і оборони;

забезпечувати постійну присутність на території країни-партнера контингенту військовослужбовців об'єднаних збройних сил НАТО, як радників, так й інструкторів.

Актуальним при цьому є вдосконалення нормативно-правової бази, відповідно до якої чисельність іноземних військових радників може бути (за потреби) істотно збільшена до кількох тисяч осіб на весь термін проведення операції SFA.

У перспективі держави-члени НАТО в межах SFA планують продовжувати надавати допомогу і Україні з питань професійної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України, оптимізації їх організаційно-штатної структури та чисельності, модернізації системи управління, тилового, технічного та медичного забезпечення.

Така практика дає змогу НАТО, разом з предметним вивченням умов потенційного театру воєнних дій, знайомитися з досвідом, отриманим військовослужбовцями країн-партнерів під час виконання ними бойових завдань в ході воєнних конфліктів для його всебічного аналізу та використання під час підготовки об'єднаних збройних сил Альянсу.

Для цього визначені такі завдання:

бойова і оперативна підготовка національних підрозділів;

підготовка інструкторів з військовослужбовців національних збройних сил;

надання сприяння в обладнанні навчальних центрів на території країн-партнерів;

консультативна допомога з питань реформування збройних сил та їх послідовного приведення до стандартів НАТО.

НАТО впроваджує дієву концепцію підтримки і розвитку спроможностей сектору безпеки і оборони та ефективні механізми її імплементації в практичну сферу діяльності військ (сил), які дають змогу вирішувати широке коло проблем щодо забезпечення безпеки і оборони держав-партнерів, які не є членами НАТО. Разом з тим, впровадження такої концепції потребує від країн-партнерів змін нормативно-правової бази та відповідної підготовки кадрів й інфраструктури.

Для цього держави-члени НАТО у подальшому планують надавати допомогу Україні в критично важливих сферах безпеки і оборони держави, особливо для вирішення таких проблем:

- модернізація системи управління, комунікації та комп'ютеризації;
- логістика та стандартизація Збройних Сил України;
- кібербезпека;
- перепідготовка та соціальна адаптація військовослужбовців;
- медична реабілітація;
- протидія саморобним вибуховим пристроям і знешкодження вибухонебезпечних предметів;
- утилізація радіоактивних відходів.

У цьому контексті Україна розглядає наступні пріоритетні шляхи розвитку сил оборони:

- реформа сектору безпеки і оборони;
- демократичний цивільний контроль;
- професійна військова освіта та розвиток напряму цивільних фахівців тощо.

В умовах, коли не можливо протидіяти російській "гібридній" агресії на повну потужність, вдосконалення співробітництва України з НАТО розглядається, як потенційний формат ключових партнерів (Велика Британія, Канада, Литва, Польща, США).

Однак, впровадження у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони моделі оборонного планування на основі спроможності виявило низку проблем, які потребують більш детального вивчення та вирішення для сучасності. Наприклад, у США для впровадження ОПОС спочатку активно розробляли нові методики. Метою ОПОС визначено створення та розвиток необхідних оборонних спроможностей. Їх перелік, зокрема в НАТО, визначений Стратегічною концепцією щодо оборони та безпеки держав-членів НАТО. Важливим документом для імплементації її вимог набула прийнята державами-членами НАТО Комплексна політична директива (*Comprehensive Political Guidance*), яка забезпечує єдність підходів усіх членів Альянсу для досягнення спільної мети. Вона визначає пріоритети трансформації Альянсу, спрямовані на ефективне виконання операцій: вдосконалення спроможності, трансформацію сил і засобів, структурну реорганізацію, розвиток процесу генерування сил, а також їх спроможності, планування й розвідки та відповідне фінансування. На основі аналізу безпекового середовища, визначення джерел потенційних викликів та можливого реагування, застосування асиметричних засобів нападу, в цьому документі в узагальненому формулюванні визначаються види операцій та типи

військових сил і засобів, необхідних для них. Сили, які залучаються для виконання операції, мають бути структуровані, оснащені, укомплектовані й підготовлені для операцій швидкого реагування. Ключовим елементом таких сил визнаються Сили реагування НАТО (СРН) (*NATO Response Force*), які ефективно підсилюють наявні сили під час всієї операції [13].

Комплексна політична директива також визначає конкретні вимоги щодо сил та засобів, яким члени Альянсу мають приділяти належну увагу як на індивідуальних, так і на колективних засадах, зокрема:

проводити і підтримувати багатонаціональні, об'єднані експедиційні операції на далекій відстані протягом тривалого часу за умов скоординованого та багатонаціонального підходу до тилового забезпечення;

швидко та ефективно адаптувати військову доктрину та плани дій у непередбачуваних обставинах;

стримувати та протидіяти терористичним нападам, забезпечувати антитерористичну оборону та захист;

забезпечувати захист найважливіших систем Альянсу від кібернетичних нападів;

проводити операції з урахуванням ракетної загрози та засобів масового ураження;

визначати ворожі елементи для мінімізації небажаних руйнувань і ризику безпеці сил;

проводити операції з високим рівнем гнучкості, що передбачає координацію всіх учасників операції, особливо коли одночасно мають бути реалізовані заходи бойового, стабілізаційного, відновлювального, примирювального та гуманітарного характеру;

забезпечити високий рівень оперативної сумісності та стандартизації між членами Альянсу та країнами-партнерами.

Розвиток спроможності Збройних Сил України та інших складових сил оборони потребує достатніх ресурсів, які передбачається отримати за рахунок збільшення інвестицій у розвиток ключових спроможностей. Для цього доцільно періодично переглядати пріоритети та ефективніше використовувати наявні ресурси.

Висновок та перспективи подальших досліджень. Досліджений досвід та підходи НАТО у оборонній та військовій сферах мають істотне значення для їх використання у оборонній сфері та сфері військової освіти і підготовки військових кадрів в Україні, а також для розроблення у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони відповідних концептуальних документів, програм і планів для наближення цих процесів до принципів і стандартів, прийнятих в державах-членах НАТО. У подальшому доцільно застосовувати ефективні підходи НАТО у сфері оборони та військової освіти, наблизивши цей процес до принципів і стандартів, прийнятих у арміях держав-членів НАТО. Головна мета цієї діяльності у сфері воєнної освіти полягає у здобутті нових наукових знань у сфері національної безпеки і оборони шляхом проведення наукових досліджень та розробок, спрямованих на вирішення проблем забезпечення обороноздатності України, створення та

впровадження нової конкурентоспроможної наукової та науково-технічної продукції, підвищення якості підготовки військових фахівців та наукових і науково-педагогічних кадрів [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. План дій щодо впровадження оборонної реформи на 2019-2020 роки: затверджений міністром оборони України, головою Комітету реформ Міністерства оборони України та Збройних Сил України 23.01.2019 року.
URL:https://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/2019.01.23_Plan_diy_2019-2020.pdf
2. Руснак І. С., Петренко А. Г., Яковенко А. В., Романюк І. М., Кохно В. Д. Оборонне планування на основі спроможностей: особливості та перспективи впровадження. Наука і оборона. 2017. № 2. С. 3–10. URL:<http://nio.nuou.org.ua/article/view/176927>
3. Петренко А. Г. Щодо впровадження оборонного менеджменту та управління змінами в Міністерстві оборони України. Наука і оборона. 2019. № 2. С. 3–8. URL:<http://nio.nuou.org.ua/article/view/179715>
4. Оборонна реформа: системний підхід до оборонного менеджменту: монографія / А. Павліковський, В. Фролов, Ф. Саганюк, Ю.Мудрак та ін.; за заг. ред. д-ра військ. наук А. Сиротенка. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 274 с. URL:<https://nuou.org.ua/assets/monography/mono-obo-ref-2020.pdf>
5. Павліковський А.К., Іващенко А. М. Аналіз основних напрямків розвитку оперативних спроможностей Північноатлантичного Альянсу після Варшавського саміту. Зб. наук. праць ЦВСД. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. № 3 (58). С. 18–23. URL:<http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/126013>
6. Міністерство оборони України: офіційний вебсайт. 2020. URL:<https://www.mil.gov.ua/news/2020/08/26/ministr-oboroni-andrij-taran-vruchiv-generaliski-zvannya-ta-derzhavni-nagorodi-vijskovoslužhbovczyam-ta-pracivnikam-zs-ukraini/>
7. Міністерство оборони України: офіційний вебсайт. 2020. URL:<https://www.mil.gov.ua/news/2020/10/30/funkcionuvannya-zsu-do-kinczya-2022-roku-budut-perevedeni-na-novu-doktrinalnu-bazu-andrij-taran/>
8. Офіційний вебсайт НУОУ імені Івана Черняхівського. URL:<https://nuou.org.ua/u/news/privtannya-nachalnika-unversitetu-z-nagodi-dnya-nauki.html>
9. Брежнева Т.К. Імплементация “Комплексной политической директивы НАТО” як нового стратегічного документа. Стратегічні пріоритети. 2009. № 1 (10). С. 218–227.
10. Денежкін М. М., Наливайко А. Д., Поляєв А. І. Особливості оборонного планування у державах-членах НАТО, на основі спроможностей. Зб. наук. праць ЦВСД НУОУ, 2017. № 2 (60). С. 34–38. URL:<http://znp-cvds.nuou.org.ua/issue/view/7396>
11. Наливайко А. Д., Сівоха І. М., Поляєв А. І. Впровадження оборонного планування на основі спроможностей в складових сил оборони України. Зб. наук. праць ЦВСД НУОУ, 2018. № 1 (62). С. 46–50. URL:<http://znp-cvds.nuou.org.ua/issue/view/7398>
12. Шляхи міжнародної колективної і коаліційної протидії “гібридній” агресії / Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України: монографія / колектив авторів; за заг. ред. А. М. Сиротенка. К.: НУОУ, 2020. 176 с. URL:https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf
13. Comprehensive Political Guidance. Endorsed by NATO Heads of State and Government on 29 November 2006. Riga, Latvia. Part 3. §11. URL:https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm

REFERENCES

1. Plan diy shchodo vprovadzheniya oboronnoyi reformy na 2019-2020 roky: zatverdzhennyi ministrom oborony Ukrayiny, holovoyu Komitetu reform Ministerstva oborony Ukrayiny ta Zbroynykh Syl Ukrayiny 23.01.2019 roku [Action plan for the implementation of defense reform

for 2019-2020: approved by the Minister of Defense of Ukraine, Chairman of the Reform Committee of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine on January 23, 2019]. URL:https://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/2019.01.23_Plan_diy_2019-2020.pdf

2. Rusnak I.S., Petrenko A.G., Yakovenko A.V., Romanyuk I.M., Kokhno V.D. Oboronne planuvannya na osnovi spromozhnostey: osoblyvosti ta perspektyvy vprovadzhennya [Capability-based defense planning: features and implementation prospects]. *Nauka i oborona*. 2017. № 2. p. 3–10. URL:<http://nio.nuou.org.ua/article/view/176927>

3. Petrenko A.G. Shchodo vprovadzhennya oboronnoho menedzhmentu ta upravlinnya zminamy v Ministerstvi oborony Ukrayiny [Regarding the introduction of defense management and change management in the Ministry of Defense of Ukraine]. *Nauka i oborona*. 2019. № 2. p. 3–8. URL:<http://nio.nuou.org.ua/article/view/179715>

4. Oboronna reforma: systemnyy pidkhid do oboronnoho menedzhmentu: monohrafiya [Defense reform: a systematic approach to defense management: a monograph]. A. Pavlikovsky, V. Frolov, F. Saganyuk, Y. Mudrak and others; for general ed. Dr. Troops. Sciences A. Sirotenko. Kyiv: National Defence University of Ukraine, 2020. 274 c. URL:<https://nuou.org.ua/assets/monography/mono-obo-ref-2020.pdf>

5. Pavlikovsky A.K., Ivashchenko A.M. Analiz osnovnykh napryamkiv rozvytku operatyvnykh spromozhnostey Pivnichnoatlantychnoho Al'yansu pislya Varshavs'koho samitu [Analysis of the main directions of development of operational capabilities of the North Atlantic Alliance after the Warsaw Summit]. Collection of scientific works Center for Military Strategic Studies. K.: National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, 2016. № 3 (58). p. 18–23. URL:<http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/126013>

6. Ministerstvo oborony Ukrayiny: ofitsiyyny vebsayt [Ministry of Defense of Ukraine: official website]. 2020. URL:<https://www.mil.gov.ua/news/2020/08/26/ministr-oboroni-andrij-taran-vruchiv-generalnski-zvannya-ta-derzhavni-nagorodi-vijskovosluzhbovczyam-ta-pracivnikam-zs-ukraini/>

7. Ministerstvo oborony Ukrayiny: ofitsiyyny vebsayt [Ministry of Defense of Ukraine: official website]. 2020. URL:<https://www.mil.gov.ua/news/2020/10/30/funkczionuvannya-zsu-dokinczya-2022-roku-budut-perevedeni-na-novu-doktrinalnu-bazu-andrij-taran/>

8. Ofitsiyyny vebsayt Natsional'noho universytetu oborony Ukrayiny imeni Ivana Chernyakhovs'koho [National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy: official website]. URL: <https://nuou.org.ua/u/news/privtannya-nachalnika-universitetu-z-nagodi-dnya-nauki.html>

9. Brezhneva T.K. Імплементация “Комплексної політичної директиви НАТО” як нового стратегічного документа [Implementation of the NATO Comprehensive Policy Directive as a new strategic document]. *Stratehichni priorityty*. 2009. № 1 (10). p. 218–227.

10. Denezhkin M.M., Nalyvayko A.D., Polyayev A.I. Osoblyvosti oboronnoho planuvannya u derzhavakh-chlenakh NATO, na osnovi spromozhnostey [Features of defense planning in NATO member states, based on capabilities]. Collection of scientific works Center for Military Strategic Studies National Defence University of Ukraine, 2017. № 2 (60). p. 34–38. URL:<http://znp-cvds.nuou.org.ua/issue/view/7396>

11. Nalyvayko A.D., Sivokha I.M., Polyayev A.I. Vprovadzhennya oboronnoho planuvannya na osnovi spromozhnostey v skladovykh syl oborony Ukrayiny [Implementation of capability-based defense planning in the defense forces of Ukraine]. Collection of scientific works Center for Military Strategic Studies National Defence University of Ukraine, 2018. № 1 (62). p. 46–50. URL:<http://znp-cvds.nuou.org.ua/issue/view/7398>

12. Shlyakhy mizhnarodnoyi kolektyvnoyi i koalitsiynoyi protydyi “hibrydniy” ahresiyi / Voyenni aspekty protydyi “hibrydniy” ahresiyi: dosvid Ukrayiny: monohrafiya [Ways of international collective and coalition counteraction to “hybrid” aggression / Military aspects of counteraction to “hybrid” aggression: experience of Ukraine: monograph]. Team of authors; for

general ed. AM Sirotenko. K.: National Defence University of Ukraine, 2020. 176 p. URL:https://nuou.org.ua/assets/monography/mono_gibr_viin.pdf

13. Comprehensive Political Guidance. Endorsed by NATO Heads of State and Government on 29 November 2006. Riga. Latvia. Part 3. §11.

URL:https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm

РЕЗЮМЕ

Николай Иваницкий

кандидат военных наук, доцент
кафедра руководства войсками (силами) в мирное время
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского, г.Киев

Юрій Мудрак

Центр военно-стратегических исследований
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского, г.Киев

Юрій Піщанський

Центр военно-стратегических исследований
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского, г.Киев

Пути приближения оборонной и военно-образовательной сфер Украины к стандартам НАТО

В статье рассмотрен опыт НАТО в сферах обороны и военного образования с целью его использования при планировании развития Министерства обороны Украины, Вооружённых Сил Украины и других составляющих сил обороны, и приближение их функционирования к принципам и стандартам, принятыми в армиях государств-членов НАТО.

Ключевые слова: военное образование, Вооруженные Силы Украины; подготовка; способности.

SUMMARY

Mykola Ivanytskyi

Candidate of Military Sciences, Assistant professor
Department of Command of Troops (Forces) in peacetime
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy, Kyiv

Yurii Mydrak

Center for Military Strategic Studies
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy, Kyiv

Yurii Pishchanskyi

Center for Military Strategic Studies
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy, Kyiv

Ways of approaching Ukraine's defense and military education area to NATO standards

The article examines NATO's experience in defense and military education in order to use it in planning the development of the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine and other defense forces, and bringing their functioning closer to the principles and standards adopted by NATO member armies.

Key words: *military education, Armed Forces of Ukraine; preparation; capacity.*

Introduction. *The ongoing defense reform in Ukraine aims to acquire and maintain the required level of combat readiness and ability to perform state defense tasks (defense capabilities), respond effectively to emerging military threats and military-political challenges to national security, and increase the level of interoperability. Of the Armed Forces of Ukraine and other military formations with units of the Armed Forces of NATO and EU member states to perform joint tasks in international peacekeeping and security operations.*

Education in this military business is the basis of intellectual, spiritual, physical and cultural development of the individual, his successful socialization, economic well-being, the key to the development of a society united by common values and culture, and the state.

The transfer of administrative processes and principles of functioning of the Armed Forces of Ukraine to a new doctrinal base by the end of 2022 is an ambitious goal of defense reform. This requires the training of professionals capable of acting in accordance with its provisions. A new style of military leadership, a new philosophy of relations in military teams, as well as a change in military culture should be introduced in the Armed Forces of Ukraine.

Purpose: *The purpose of the article is to search for effective approaches to solving the tasks set by the Ministry of Defense of Ukraine, bringing the development of the Armed Forces of Ukraine closer and their functioning to the principles and standards adopted in the armies of developed NATO member states.*

Results. *Training of military and civilian specialists in the security and defense sector is carried out in the following areas: international and national security, information and cyber security, peacekeeping operations, intelligence activities, military medicine, staff and engineering training, advanced training of military police officers, training of junior command staff, study foreign languages, training of personnel specialists, etc.*

The troops of Partner countries are actively involved in joint operational and combat training activities with the Alliance in the Alliance. These exercises focus on organizing the work of the Joint Staff to fully support the actions of the multinational formation.

NATO implements an effective concept for supporting and developing the capabilities of the security and defense sector and effective mechanisms for its implementation in the practical field of operations of forces (forces), which allow solving a wide range of security and defense problems of non-NATO Partner countries. At the same time, the implementation of such a concept requires partner countries to change the regulatory framework and appropriate training and infrastructure.

In conditions when it is not possible to counter Russia's "hybrid" aggression at full capacity, improving Ukraine's cooperation with NATO is seen as a potential format for key partners (UK, Canada, Lithuania, Poland, USA).

Capacity development of the Armed Forces also requires sufficient resources, which are expected to be obtained by increasing investment in the development of key capabilities. To do this, it is advisable to periodically review priorities and make better use of available resources.

Conclusion. *NATO's research experience and approaches in the defense and military spheres are essential for their use in defense and military education and training in Ukraine, as well as for the development of relevant concept papers in the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine and other defense forces. , programs and plans to bring these processes closer to the principles and standards adopted in NATO member states.*

In further research on this issue, it is advisable to apply effective NATO approaches in the field of defense and military education, bringing this process closer to the principles and standards adopted in the armies of NATO member states.

The main purpose of this activity in the field of military education is to acquire new scientific knowledge in the field of national security and defense by conducting research and development aimed at solving the problems of ensuring Ukraine's defense capabilities, creation and introduction of new competitive scientific and scientific and technical products, improving the quality of training of military specialists and scientific and scientific-pedagogical personnel.

Леонід Олійник,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник, Національний
університет оборони України імені Івана
Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-7375-1281Л.В.
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/203-211

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАГІСТРАНТІВ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

В статті визначені концептуальні засади управління якістю навчальної діяльності магістрів військово-соціального управління. Розглядається управління якістю навчальної діяльності військово-спеціальних дисциплін як одна із сучасних концепцій розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів військово-соціального управління. Представлена система засобів управління якістю навчальної діяльності, яка необхідна для ефективного розвитку військово-спеціальної компетентності магістрів військово-соціального управління.

Ключові слова: управління якістю навчальної діяльності, військово-спеціальна компетентність, магістри військово-соціального управління.

Постановка проблеми. У педагогічній науці сьогодні триває пошук нових ефективних шляхів удосконалення освітнього процесу в умовах університетської освіти. Метою сучасної вищої військової школи повинні стати забезпечення становлення цілісної особистості, цілеспрямований вияв і розвиток її здібностей, формування умінь і бажання навчатися протягом усього життя, створення умов для навчання як основи багатоступеневої військової освіти. Навчання – один із найдавніших видів людської діяльності, однак протягом усієї історії сутність цього процесу залишається незмінною, виявляючись у взаємодії викладача й слухача. Цей процес нерозривно пов'язаний з поняттям “управління”. Досягнення поставленої мети в процесі навчання, формування всебічно розвиненої особистості безпосередньо залежать від управління цим процесом. Визначений процес проходить шляхом розвитку військово-спеціальної компетентності майбутнього магістра військово-соціального управління, ефективність якого залежить від використання сучасної концепції управління якістю навчальної діяльності слухачів в умовах університетської освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Концептуальні засади управління якістю навчальної діяльності, що визначають цільові, змістовні та процесуальні характеристики військово-спеціальних дисциплін взагалі і розвиток військово-спеціальної компетентності зокрема, розкриті в дослідженнях багатьох вчених – І. Блощинського [1], О. Торічного [10], В. Ягупова [11] та інших.

Аналіз досліджень [4; 7] показує, що проблему ефективної організації освітнього процесу остаточно не розв'язано. У наш час розгляд процесу

навчання в умовах університетської освіти як процесу управління є вельми продуктивним, проте, як показують дослідження в цій сфері, багато теоретичних і практичних питань залишаються відкритими. Теорія управління вимагає глибокого вивчення й аналізу з метою визначення її дидактичних можливостей і практичної значущості.

Метою статті є визначення концептуальних засад управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління в умовах університетської освіти.

Виклад основного матеріалу. Навчальна діяльність представляє процес, в результаті якого магістрант військово-соціального управління набуває нові або змінює існуючі у нього знання, уміння, навички, удосконалює і розвиває свої здібності. Навчання – спільна навчальна діяльність науково-педагогічного працівника та слухача, в процесі якої проходить передача знань, умінь та навичок, життєвого досвіду. Управління передбачає управляючі впливи та отримання від слухачів через зворотній зв'язок інформації про стан навчальної діяльності майбутнього магістра військово-соціального управління та її результатів. І науково-педагогічний працівник і магістрант військово-соціального управління як особистості є суб'єктами діяльності, спілкування. Кожен з них є суб'єктом предметної діяльності, суб'єктом самосвідомості. Таким чином, науково-педагогічний працівник – суб'єкт педагогічної діяльності, а слухач – суб'єкт навчальної діяльності. Управління якістю навчальної діяльності слухачів здійснюється за допомогою певних дій, що задаються заздалегідь (контроль – корекція). При управлінні відбувається постійний контроль за ходом процесу навчання і за необхідності його корекція. Прикладом визначеного управління може бути опитування слухачів науково-педагогічним працівником і негайне роз'яснення помилок у засвоєнні навчального матеріалу. У цьому разі існує прямий і зворотний зв'язок з викладачем, який значно поліпшує якість засвоєння.

Одним із видів управління можна вважати проблемне навчання. За допомогою прямого управління (питань викладача) здійснюється перехід до співуправління, а потім і до самоуправління слухача. Педагогічна ситуація скеровує розумову діяльність на розв'язання проблеми; робота в процесі розв'язання проблеми – дуже важливий етап, іноді навіть важливіший ніж саме розв'язання. Формування особистості, що здатна творчо мислити, знаходити рішення неординарним шляхом, це мета, яку ставить перед собою викладач при переході слухачів на рівень самоуправління. Проблемні ситуації викликають у слухачів необхідність вивчати новий теоретичний і практичний матеріал; вони створюють умови для поглибленого розуміння цілей і змісту навчання. Головним компонентом даного типу навчання є особистість слухача з її здібностями, психофізіологічними особливостями, а також індивідуальний підхід до нього. Науково-педагогічний працівник виступає організатором діяльності магістрантів військово-соціального управління і розвиває їхню мотивацію до навчання, творчу активність.

Процес навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління має бути підпорядкованим не стільки завданню

інформаційного насичення, скільки формуванню продуктивного мислення, розвитку інтелектуального потенціалу особистості, становленню способів логічного аналізу і всебічної обробки інформації, творчому конструюванню [8, с. 108].

Якісне навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління забезпечує та педагогічна технологія, яка передбачає систематичне діагностування готовності слухачів до навчальних занять, своєчасну корекцію рівня військово-спеціальної компетентності та періодичний контроль за роботою всіх учасників освітнього процесу. А це пов'язано з виконанням таких вимог:

забезпечення ефективних психолого-педагогічних умов для суб'єктів освітнього процесу;

створення сприятливого педагогічного середовища; створення належної організації різних видів начальної праці в навчальний та поза навчальний час у відповідності з методичними рекомендаціями засобами функціонування обраної моделі технології навчання;

додержання логічної послідовності у вивченні навчального матеріалу (модулі, розділи, теми тощо);

мотивація до вивчення фахового навчального матеріалу; забезпечення доступності в навчанні та обов'язкової орієнтації на фаховий профіль вищого військового навчального закладу [5, с. 124].

Особливого значення набуває проблема визначення управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління в умовах університетської освіти, що конкретизує відповідні принципи і має характер практичних вказівок, якими слід безпосередньо керуватися при відбиранні і концентрації навчального матеріалу за спеціалізаціями “Організація морально-психологічного забезпечення військ (сил)”, “Організація психологічного забезпечення військ (сил)”, “Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил) та ідеологічна робота у військах” спеціальності 254 “Забезпечення військ (сил)”. При цьому зазначимо, що будь-який принцип оцінюють, насамперед, як елемент науково-педагогічного знання, з огляду на його методологічно-евристичні функції та виконання ним регулятивних функцій у будь-якому процесі.

Активізація навчальної діяльності магістрантів забезпечується виконанням цілої системи психолого-педагогічних умов, а саме: чіткого визначення цілей освітнього процесу, їх усвідомлення науково-педагогічними працівниками і слухачами, приведенням у відповідність до цілей змісту навчання, введенням такої методики навчання, яка створила б максимальні можливості для прояву ініціативи, самостійності і творчості особистості, забезпеченням якісного контролю за навчально-пізнавальною діяльністю слухачів. Удосконалення процесу навчання залежить від умінь науково-педагогічного працівника планувати, організовувати, цілеспрямовано управляти пізнавальною діяльністю та активізувати її. Складовими успіху при цьому є: опора на психолого-педагогічні знання і особливості освітнього процесу; поєднання у методиці викладання (навчання) основ психології і дидактики; створення власної

методики на основі використання закономірностей системи психологічних і дидактичних знань [2, с. 125-126].

Управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління – це така форма організації освітнього процесу педагогом, яка націлена на конкретний результат – оволодіння слухачем професійними знаннями, уміннями та навичками; ефективність даного процесу забезпечується зворотним зв'язком на всіх етапах навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління. Ефективність управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління безпосередньо залежить від засобів, застосовуваних в освітньому процесі; отже, дидактичні засоби можуть розглядатись як засоби управління навчальною діяльністю слухачів. Функції управлінської діяльності (проекування, організація, керівництво, контроль і корекція) мають загальний характер і повинні застосовуватися до процесу навчання з метою підвищення розвиненості військово-спеціальної компетентності магістрантів військово-соціального управління.

Ефективна система управління освітою має містити: чіткі цільові настанови; процеси планування (проекування); запровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій; всебічного кадрового, матеріально-технічного, фінансового, дидактичного, інформаційного, психологічного, санітарно-гігієнічного забезпечення; контроль; моніторинг; коригування повинно бути спрямовано на досягнення кінцевого результату – якісну підготовку військових фахівців [9, с. 73].

Управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління як засіб ефективного розвитку військово-спеціальної компетентності слухача досягається шляхом: формування мети навчання; розробки програми дій, що передбачає основні перехідні стани процесу навчання; отримання даних по певним параметрам про стан процесу навчання (зворотній зв'язок); переробки інформації, отриманої по каналу зворотного зв'язку, відпрацювання і внесення в управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління корекції

В основу концептуальних засад управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління в умовах університетської освіти покладено такі положення:

управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління в умовах університетської освіти є складовою неперервної педагогічної освіти, зумовленої соціально-економічними чинниками розвитку суспільства, що враховує сучасні тенденції, вітчизняний і зарубіжний досвід підготовки магістрів, відображає специфіку магістерської підготовки (зміст, форми, методи і педагогічні технології), передбачає створення дієвих стимулів професійного та особистісного розвитку магістра військово-соціального управління на основі моніторингу якості реалізації освітніх стандартів;

управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління в умовах університетської освіти розглядається як

науково обґрунтована система суб'єкт-суб'єктної взаємодії, в основу побудови якої покладено принцип компетентісного підходу. Теоретичними основами побудови концепції управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління є сучасні освітні парадигми (антропологічна, гуманістична, гуманітарна, культурологічна), концепції (лідерства, освіта впродовж життя, особистісно орієнтована освіта) та компетентнісний підхід;

система управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління в умовах університетської освіти трактується як різновид педагогічної системи, оскільки вона має всі ознаки, властиві такій системі: слугує основою теоретичного осмислення і побудови психолого-педагогічної діяльності; включає певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток особистості із заданими якостями; забезпечує виконання ціннісно-змістових, нормативних, технологічних і процесуально-результативних функцій психолого-педагогічної діяльності; сприяє досягненню поставлених цілей розвитку людини;

системотворчими елементами управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління в умовах університетської освіти є: загальнолюдські цінності, мета, завдання та особливості науково-педагогічної діяльності, закономірності й принципи навчання слухачів. Змінними складовими є: організаційно-педагогічні умови здійснення освітнього процесу (зміст, форми, технології його організації, умови кадрового, фінансово-матеріального і науково-методичного забезпечення, методика діагностики, результативність). Управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління спрямовується на розвиток їх військово-спеціальної компетентності. Досягнення цієї мети можливе за умови реалізації в освітньому процесі системи принципів, що визначають цілі й зміст навчання майбутніх магістрів військово-соціального управління, розкривають особливості удосконалення науково-педагогічної діяльності [3, с. 125-126].

Управління якістю навчальної діяльності майбутніх магістрів військово-соціального управління включає:

мотиваційно-цільову складову, метою якої є надання можливості слухачам виробити власну траєкторію навчання виходячи з мотивів набуття військово-спеціального досвіду з метою послідовного опанування військово-спеціальною компетентністю;

змістову складову, яка визначає досвід розвитку військово-спеціальної компетентності за рахунок варіативності навчання військово-спеціальних дисциплін, що забезпечує пізнавальну активність майбутніх магістрів військово-соціального управління: ситуації, ділові ігри, групові вправи, тренінги, який поповнюється досвідом набуття знань, умінь, навичок морально-психологічного забезпечення діяльності військ; операційно-процесуальна складова передбачає наявність наступних форм: лекції, практичні заняття, групові вправи, командно-штабні навчання, самостійна робота, військове стажування та методів: рольові ігри, ситуаційні вправи, дискусії, захист проєктів, есе;

результативна складова базується на наступних компонентах:

мотиваційно-ціннісний компонент, який має дати магістрам військово-соціального управління сукупність ціннісних орієнтацій для професійної діяльності та забезпечити усвідомлення і сприйняття ними норм і правил цієї діяльності;

когнітивний компонент має забезпечити магістрів військово-соціального управління системою військово-спеціальних знань та умінь;

особистісний компонент має сприяти самопізнанню магістра військово-соціального управління самого себе як творчої особистості, формувати його адекватну самооцінку, допомогти його професійному самовизначенню та самоактуалізації;

операційно-діяльнісний компонент має сприяти формуванню і постійному вдосконаленню у майбутніх магістрів військово-соціального управління творчих методів, прийомів і форм професійної діяльності [6, с. 87-88].

Розгляд процесу навчання як процесу управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління дає змогу ефективніше ставити завдання навчання, проектувати процес навчання і необхідні засоби, здійснювати постійну взаємодію науково-педагогічного працівника і слухача завдяки наявності зворотного зв'язку, коригувати хід процесу навчання з метою його оптимізації.

Висновки. Таким чином в основу управління якістю навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління є ефективною за умов впровадження компетентісного підходу який дозволяє комплексно враховувати у системі навчання військово-спеціальних дисциплін вимоги військово-професійної діяльності та суб'єктно-діяльнісні особливості слухачів їх прагнення до самоактуалізації у військово-професійній діяльності офіцера морально-психологічного забезпечення.

Отже, необхідно констатувати, що основними шляхами подальшого підвищення якості навчальної діяльності магістрантів військово-соціального управління є:

покращення планування та організації освітнього процесу;

створення всебічних умов для навчання слухачів; активізація роботи щодо запровадження в освітній процес особистісно-орієнтованих, інформаційно-комунікаційних технологій;

підвищення рівня науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення самостійної роботи магістрів військово-соціального управління з вивчення військово-спеціальних дисциплін, її планування й організації;

забезпечення дієвості моніторингу якості засвоєння слухачами знань, умінь, навичок; дослідження теоретичних і практичних проблем навчально-пізнавальної діяльності слухачами, психологічних основ самоуправління засвоєнням знань.

Напрямами подальшого дослідження є визначення концепції освіти впродовж життя шляхом впровадження професійної військової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блощинський І. Г. Теорія та практика професійної підготовки фахівців Державної прикордонної служби України з використанням технологій дистанційного навчання : [моногр.] / І. Г. Блощинський. – Хмельницький : вид-во НАДПСУ, 2016. – 496 с.

2. Олійник Л. В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності магістрантів в системі вищої військової школи / Л.В. Олійник Збірник наукових праць “Військова освіта”. – № 2 (40). – 2019. – С. 128–138.

3. Олійник Л. В. Концептуальні засади навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління / Л.В. Олійник Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 679. Педагогіка та психологія. – 2014. – С. 124–133.

4. Олійник Л. В. Методична система навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління : [монографія] / Леонід Віталійович Олійник. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. – 340 с.

5. Олійник Л. В. Методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління / Л.В. Олійник. Вісник Національного університету України – № 3 (40). – 2014. – С. 122–127.

6. Олійник Л. В. Модель управління навчальною діяльністю майбутніх магістрів військово-соціального управління / Л.В. Олійник Наукові праці ДонНТУ. Серія: «Педагогіка, психологія і соціологія». Всеукраїнський науковий збірник. – № 1 (20). – 2017. – С. 84–89.

7. Олійник Л. В. Основи побудови методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління / Л.В. Олійник. Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: «Педагогічні та психологічні науки» – № 4 (69). – 2013. – С. 178–190.

8. Олійник Л. В. Навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління як науково-методична проблема / Л.В. Олійник. Вісник Національного університету України – № 6 (37). – 2013. – С. 104–109.

9. Олійник Л. В. Якість підготовки військових фахівців як результат ефективної системи управління освітою / Л.В. Олійник, О.А. Прохоров Збірник наукових праць “Військова освіта”. – № 2 (32). – 2015. – С. 164–173.

10. Торічний О.В. Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання (загальновійськові й військово-спеціальні дисципліни)” / О. В. Торічний. – К., 2013. – 38 с.

11. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : [монографія] / Василь Васильович Ягупов. – К : Тандем, 2000. – 380 с.

REFERENCES

1. Bloschchynskyy I. H. Teoriya ta praktyka profesiynoyi pidhotovky fakhivtsiv Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny z vykorystannyam tekhnolohiy dystantsiynoho navchannya: [monohr.] / I. H. Bloschchyns'kyu. - Khmelnytskyu: vyd-vo NADPSU, 2016. – 496 s.

2. Oliynyk L. V. Aktyvizatsiya navchalno-piznavalnoyi diyalnosti mahistrantiv u systemi vyshchoyi viyskovoyi shkoly / L.V. Oliynyk Zbirnyk naukovykh prats “Viyskova osvita”. - № 2 (40). - 2019. - S. 128–138.

3. Oliynyk L. V. Kontseptualni zasady navchannya viyskovo-spetsialnoho dystsypliny mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya / L.V. Oliynyk Naukovyy visnyk Chernivetskoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats. - Vyp. 679. Pedagogika ta psykholohiya. - 2014. - S. 124–133.

4. Oliynyk L. V. Metodychna systema navchannya viyskovo-spetsialnykh dystsyplin mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya: [monohrafiya] / Leonid Vitaliyovych Oliynyk. - Khmelnytskyu: Vydavnytstvo NADPSU, 2017. - 340 s.

5. Oliynyk L. V. Metodichni zasady navchannya viyskovo-spetsialnoho dystsypliny mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya / L.V. Oliynyk. Visnyk Natsionalnoho universytetu Ukrainy - № 3 (40). - 2014. - S. 122–127.
6. Oliynyk L. V. Model upravlinnya navchalnoyu diyalnistyu maybutnikh mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya / L.V. Oliynyk Naukovi pratsi DonNTU. Seriya: «Pedahohika, psykholohiya ta sotsiolohiya». Vseukrayinskyy naukovyy zbirnyk. - № 1 (20). - 2017. - S. 84–89.
7. Oliynyk L. V. Osnovy pobudovy metodichnoyi systemy navchannya viys'kovo-spetsialnoho dystsypliny mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya / L.V. Oliynyk. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademiyi derzhavnoi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya: «Pedahohichni ta psykholohichni nauky» - № 4 (69). - 2013. - S. 178–190.
8. Oliynyk L. V. Navchannya viyskovo-spetsialnoho dystsypliny mahistriv viyskovo-sotsialnoho upravlinnya yak naukovo-metodychna problema / L.V. Oliynyk. Visnyk Natsional'noho universytetu Ukrainy - № 6 (37). - 2013. - S. 104–109.
9. Oliynyk L. V. Yakist pidhotovky viyskovykh fakhivtsiv yak rezultat efektyvnoyi systemy upravlinnya osvity / L.V. Oliynyk, O.A. Prokhorov Zbirnyk naukovykh prats “Viyskova osvita”. - № 2 (32). - 2015. - S. 164–173.
10. Torichnyy O.V. Teoretyko-metodychni zasady formuvannya viyskovo-spetsialnoi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv-prykordonnykiv v protsesi navchannya: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya doktora ped. nauk: spets. 13.00.02 “Teoriya ta metodyka navchannya (zahalnoviyskovi y viyskovo-spetsialni dystsypliny)” / O. V. Torichnyy. - K., 2013. - 38 s.
11. Yahupov V. V. Teoriya i metodyka viyskovoho navchannya: [monohrafiya] / Vasyl Vasylovych Yahupov. - K: Tandem, 2000. - 380 s.

РЕЗЮМЕ

Леонид Олейник,

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Концептуальные основы управления учебной деятельностью будущих магистров военно-социального управления в условия университетского образования

В статье определены концептуальные основы управления учебной деятельностью магистров военно-социального управления. рассматривается управления учебной деятельностью как одна из концепций развития военно-специальной компетентности магистров военно-социального управления. Представлена система средств управления учебной деятельностью как необходимая для эффективного развития военно-специальной компетентности магистров военно-социального управления.

Ключевые слова: управления учебной деятельностью, военно-специальная компетентность, магистры военно-социального управления.

SUMMARY

Leonid Oliynyk, PhD

(Candidate of pedagogical sciences, Senior research scientist) Senior research scientist of methodical and scientific center of educational activity organization of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskyi, c. Kyiv

Conceptual principles of quality control of educational activities of masters of military and social management in the university

The article reveals conceptual principles of military and social management masters of the educational activities control. Educational activities control is considered as one of the modern conceptions of special military competence development of military and social management masters.

According to the analysis of psychological and pedagogical literature, it is determined that the main feature of modern higher education is its humanistic orientation, when the main attention is paid to the formation of a many-sided man. Consideration of the educational process as a process of quality control of educational activities of masters of military and social management allows more effectively to set learning objectives, design the learning process and the necessary tools, carry out constant interaction between research and teaching staff and students through feedback, adjust the educational process its optimization. the Quality control of educational activities of future masters of military and social management is a form of organization of the educational process by a lecturer, which is aimed at a specific result - the student's mastery of professional knowledge, skills and abilities; the effectiveness of this process is ensured by feedback at all stages of the educational activities of future masters of military and social management. The efficiency of quality control of educational activities of future masters of military and social management directly depends on the means used in the educational process; therefore, didactic tools can be considered as a means of managing the learning activities of students. The functions of management activities (design, organization, management, control and correction) are general in nature and should be applied to the training process in order to increase the development of military-special competence of future masters of military and social management.

Quality control of educational activities of future masters of military and social management is efficient in following cases:

the initial methodological principles of the research are based on the competence approach;

the content and structure of quality control of educational activities of future masters of military and social management are determined by the conceptual-theoretical model, the essential components and system-forming factors such as: professionalism of pedagogical activity (productivity and skill) and professionalism of the student's personality (ability to pedagogical creativity);

the basis for the organization of quality control of educational process of future masters of military and social management is methodological system, which is a unity of its motivational-target, semantic, operational-procedural and effective components, which is gradually realized in the educational process taking into account a certain set of basic approaches, directions, psychological and pedagogical conditions .

System of means and principles of the educational activities control as necessary one for effective special military competence development of military and social management masters.

Key words: educational activities control, professional training, humanization of education, special military competence, military and social management masters.

УДК 37.0153:37.064.2.

Клавдія Панасюк,
кандидат філологічних наук, доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID 0000-0003-1452-6743
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/212-221

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ОФІЦЕРА-ВІЙСЬКОВИКА: ЧИННИКИ ВПЛИВУ

У статті розглянуто значення мовленнєвої культури у діяльності офіцера-військового. Проаналізовано загально-соціальні й локальні чинники, які впливають на формування культури мовлення майбутніх офіцерів. Обґрунтовується думка, що найоптимальніший шлях удосконалення і розвитку мовленнєвої культури у військовому середовищі є створення належного мовного режиму.

Ключові слова: мовлення офіцера-військового, мовленнєва культура, соціальні чинники впливу, мовленнєва особистість, мовний режим.

Постановка проблеми. Американський дослідник культури мовлення Поль Сопер у своїй книзі «Основи мистецтва мовлення», яка стала бестселером ХХ століття, на першому місці подає формулу: “Мовлення – це людина в цілому”. Йому важко опонувати, адже й справді людина є те, як вона говорить. З того, яким є мовлення людини, можна зробити висновок про її загальний розвиток, освіту й культурний рівень. Людина, яка ставиться до свого мовлення будь-як, то і мислить будь-як: неточно, приблизно, неправильно. Вона неодмінно відчуватиме труднощі в житті, бо їй важче викласти свою думку, непросто когось у чомусь переконати, відстояти себе, а, отже, як наслідок, важче просунутись по службі. Вчені довели, що особи високої мовленнєвої культури досягають більшого життєвого успіху і не втрачають здорового глузду до глибокої старості.

Стан сучасної мовленнєвої культури не може не викликати занепокоєність. Мовознавці дедалі частіше нарікають, що в наш час важко зустріти людину, з правильним мовленням. Навіть з'явилося таке поняття як екологія мовленнєвого середовища, тобто те, що потребує порятунку, захисту, очищення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Мовленнєва культура – явище багатоаспектне, а тому активізує наукові зацікавлення багатьох дослідників: мовознавців, психологів, філософів, соціологів, письменників, журналістів. Так, зокрема, загально-теоретичні проблеми культури мови досліджують Н. Бабиц, Б. Головін, С. Єрмоленко, М. Кожина, І. Кочан, В. Русанівський, О. Сербенська, М. Ульяш, лінгводидактичні проблеми – М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Захарук-Дуке, С. Караман, Л. Мацько, комунікативної стратегії – А. Вежбицька, А. Москаленко, Г. Поченцов, О. Селіванова,; культуру ділового спілкування – А. Загнітко, Ф. Хміль, С. Шевчук, Т. Чмут; психологію ділового мовлення – О. Леонтєв, І Синиця, невербальні засоби спілкування – Я. Радевич-Винницький,

О. Леонтєв, Ф. Хміль, особливості формування і розвиток мовлення викладачів і вчителів – М. Граб, О. Караман, О. Муромцева, В. Пасинок, К. Тимофіїва; специфіку мови радіо- і телебачення – А. Багмут, З. Галаджун, С. Єрмоленко, О. Карабута, В. Лизанчук, Ю. Покальчук; питання формування мовленнєвої культури майбутніх офіцерів прикордонної служби – І. Сніцар, С. Шумовецька, Т. Щеголева; питання еколінгвістики – С. Ключко, В. Пасинок, К. Татаренко, В. Шупеніна; культуру мовлення студентів нефілологічних спеціальностей – Л. Барановська, І. Варнавська, О. Онуфрієнко, М. Пентиліук; удосконалення культури мовлення аграрних вишів – С. Амеліна, В. Берегова, Л. Вікторова, І. Голубовська, О. Прокопова, Т. Фоменко.

Проте питання формування мовленнєвої культури майбутніх офіцерів-військовиків все ще залишається поза увагою вчених. А тому **метою статті** є аналіз значення мовленнєвої культури у процесі становлення майбутнього офіцерів-військового. Розгляд тих чинників, які впливають на її формування та удосконалення. Визначення можливих шляхів вирішення основних завдань виховання мовленнєвої культури.

Методи дослідження. У даній статті використовуються елементи теоретичного, дидактичного, аналітико-описового та оглядового методів дослідження.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розбудови Збройних сил України, прямування її до простору НАТО, зростання престижу особистості у війську, орієнтація вищої військової освіти на посилення зв'язку змісту навчання за обраним фахом особливого сенсу набирає проблема культури мовлення. Адже, безперечно, офіцер-військовик має бути добре обізнаним з теоретичними тонкощами своєї професії, до автоматизму зведеними практичними вміннями та навичками. Однак, не зможе їх результативно використати, якщо не володітиме належною мовно-мовленнєвою культурою. Тобто важливо наскільки адекватно він сприймає людей, як звертається до колег і підлеглих, наскільки вміло починає розмову, чи обирає відповідний тон або стиль спілкування, чи чує співрозмовника, чи намагається зрозуміти його, як ураховує взаємні побажання, інтереси, настрої, як добирає слова, щоб підтримати, переконати, застерегти, поспівчувати, виявити просту людську увагу. Отже, мовленнєва культура – це такий набір і така організація мовленнєвих засобів, які в певній ситуації спілкування, за дотримання сучасних норм мови та етики дозволяють забезпечити найбільший ефекту досягненні поставлених комунікативних завдань.

Важливу роль у вирішенні багатьох питань, пов'язаних з проблемою мовленнєвої культури у ЗСУ, мають відігравати військові виші, де формується і удосконалюється сучасний український офіцерський корпус. Та генерація військових інтелектуалів, яка в майбутньому будуватиме і гарантуватиме безпеку країни.

Мовно-мовленнєві компетенції у своїй Alma mater - військовій академії майбутні офіцери здобувають перш за все на заняттях з навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Саме їй серед інших гуманітарних предметів належить пріоритетна роль. Адже вона, як жодна з

інших, сприяє засвоєнню та виявленню знань з усіх фахових предметів, а згодом доведенні їх до підлеглих вже у практичній сфері.

Навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» у ВВНЗ має свої специфічні особливості, які впливають з тих завдань, що має виконувати офіцер у військах.

До основних завдань дисципліни належить:

- вивчення теоретичних засад нормативності української мови та поняття норми як основи сучасної української мови;
- оволодіння нормами літературної мови, вміння користуватися їх виражальними засобами в різних умовах спілкування відповідно до мети і змісту висловлювання;
- сприяння підвищенню комунікативної культури шляхом стимулювання мовленнєвої активності курсантів;
- вироблення навичок правильного використання різних мовних засобів залежно від сфери й мети спілкування;
- виховання естетичного ставлення до мови, почуття особистої відповідальності за власну мовну поведінку і за стан мовленнєвої культури у війську та суспільстві тощо.

За максимально сприятливих умов та чинників реалізації цих завдань, майбутні офіцери-військовики набувають досвіду вирішення фахових проблем шляхом професійного мовлення, вчать більшою мірою спиратися на використання умінь аргументувати свою позицію, переконувати співрозмовника, вибудовувати власну тактику і стратегію поведінки залежно від ситуації професійної комунікації, дотримуючись при цьому норм культури мовлення. Однак, на цій шляхетній стежі проблемою постають реальні загально-соціальні чинники, які доцільно проаналізувати.

Зокрема, дуже важливим є той чинник, який виявляє мовленнєву якість контингенту абітурієнтів, що згодом стають курсантами й слухачами військового вишу. Це вихідці з усіх регіонів України, більшість з центральних і південно – східних. В останніх, як загально відомо, у широкому вжитку українська і російська мови, а здебільшого суржик, або як ще делікатно називають, українсько-російське змішане мовлення, третій мовний код. Як доводять дослідники Г. Хентиель і О. Тараненко, цей третій може вже навіть розглядатися як певний різновид національної мови, бо передається у межах родин від покоління до покоління: “виходимо з того, що поява “суржику”(як правило, в його усній формі реалізацій) як одного з помітних явищ на мовній карті України припадає вже на час, коли стає очевидно, що він сформувався як засіб комунікації широких мас мовців України, а також як основний використовуваний код у багатьох сім'ях, як код першої мовної соціалізації для дітей у цих сім'ях [5, с.4]

Дитина продовжує соціалізуватися вже у дошкільному закладі. І це становить зміст другого загально-соціального чинника, який впливає на основи мовленнєвої культури. Тут ще більше занурюється в атмосферу мовного покруча (бо суржик таки є спотворенням літературної мови) оскільки вихователі дошкільних установ не скрізь і не завжди дбають про свою культуру

мовлення. Не бажають усвідомити, що від того якою мовою звертатиметься до дитини вихователь, чи прищепить любов і повагу до рідного слова, залежить у подальшому мовно-мовленнєвий розвиток особистості. А тим часом специфіка працівника дошкільної освіти полягає насамперед у тому, що саме слово виступає основним провідником усієї інформації, яку засвоює дитина у ранньому віці.

Важко не погодитись з думкою академіка Л.І. Мацько, яка наголошує, що “особистість молодого людини формується переважно на мові, на її арсеналі та її засобами і розкривається як освічена виразна індивідуальність” [1, с.3]. У формуванні освіченої мовно-мовленнєвої культурної особистості пріоритетну роль має відігравати школа, шкільний учитель. Із цим аспектом пов’язаний наступний загально-соціальний чинник, що може сприяти (чи не сприяти) реалізації завдань вже вищої школи.

Саме в загальноосвітній школі мають бути закладені стійкі основи і аспекти мовної особистості – мовна правильність й інтеріоризація, як це доведено вже іншої статті Л. Мацько – “Матимемо те, що зробимо. До питання формування мовної культури”. [2, с.46] Це вивчення правил користування мовою, її лексикою, граматичними формами. Саме в школі виробляються орфографічні, орфоепічні, акцентуаційні, пунктуаційні навички, уміння будувати речення, користуватися ними, реалізовувати себе у висловлюваннях відповідно до власного внутрішнього світу, – тобто творити себе засобами мови. Це здійснюється за допомоги і сприяння учителя. Нажаль, доводиться констатувати, що значна частина шкільних учителів формально ставляться до української мови, використовують її на уроках, а на перерві, в учительській в позакласній роботі переходять на російську. Такий педагог дезорієнтує своїх вихованців, формує у них стереотип вторинності української мови, примітизує її, гальмує засвоєння, відбиває бажання оволодіти нею. Проте саме вчитель має навчити своїх учнів поваги і любові до мови своєї держави.

До загально-соціальних чинників, що мають сприяти широкому суспільному загалові у засвоєнні норм літературної української мови, підвищенню мовленнєвої культури належать засоби масової інформації. Прикро, але далеко не всі радіостанції й телеканали виправдовують покладені на них очікування. Увімкнувши будь який з них *не почуємо, а почуємо*, не що, а що, чьому, чясто, чьорний, жьвотий. Це порушення орфоепічних норм, бо в українській мові шиплячі приголосні набагато твердіші, ніж в російській мові. Так само українській літературній мові невластива вимова а на місці ненаголошеного о. Тож, коли працівники радіо і телебачення кажуть *парядок, ректар, мажарітарна (система), вибари*, то вони ігнорують (або не знають) вимовної норми, яка тільки *порядок, ректор, мажоритарна, вибори тощо*. Чимало помилок допускають і в наголошуванні слів. Коли, приміром, в українському слові є подвійний наголос, вибирають спільний з російським: *завжди́, догові́р, пересні́в, хоча природніші традиційні наголоси за́вжди, до́говор, перéснів*.

Звертає на себе увагу й те, що останніми роками на сторінках преси у теле- й радіопередачах, а надто у мережі Інтернет надмірно використовуються чужі

слова: *амбасадор, менеджмент, імпічмент, наблік рилейшинз, аберація* тощо. Це, як слушно зазначає мовознавець О. Пономарів, відбувається тому, що “на відміну від багатьох цивілізованих країн, де слово може стати надбанням літературної мови тільки після дозволу академічної мовознавчої установи, у нас будь хто може вживати що завгодно і де завгодно” [3. с.161]. Не може позитивно впливати на ще недостатньо стійку мовленнєву культуру і мовний зміст великих і малих рекламних щитів, що рясніють на вулицях міст й тиражуються у засобах масової інформації. Вадюю їх є численні помилки проти норм сучасної української літературної мови. Наприклад, багато рекламних текстів закінчуються синтаксичним безграмотним закликком звертатися *за адресою*, замість звертатися *на адресу*. Або в рекламних оголошеннях запевняють, що в них “ціни найнижчі з існуючих”. Замість невластивого українській мові активного дієприкметника *існуючі* слід би було використати словосполучення *наявні тепер* чи прикметник *теперішні*: “*ціни найнижчі з наявних тепер*”, або “*ціни з теперішніх найнижчі*”.

Щогірше останнім часом у мові оголошень і реклам, що друкуються у ЗМІ почали інтенсивно виявлятися ознаки сексизму (сексизм – ідеологія і практика дискримінації людей за статевою ознакою). Читаються прямі чи приховані висловлювання про те, що роль однієї статі в соціальному, економічному й культурному житті нижче, ніж іншої. Частіше всього принижуються жінки. Вияви ці представлені в рекламах у ЗМІ, Інтернет-оголошеннях про прийом на роботу. Так, на офіційній сторінці АТБ-маркет у соціальній мережі Facebook було опубліковано оголошення разом із зображенням відра: *З Міжнародним днем фемінізму! Свято святом, а прибирання за розкладом! “А популярні найменування жінок у мережі Instagram сильна та незалежна або щаслива дружина та мати вже давно не вживаються як позитивно марковані, а набули статусу образ, тобто відбувся зсув мовних норм сучасної української мови”, - ділиться своїми спостереженнями автор дослідження “Вияви сексизму в мові з позиції еколінгвістики” [4. с.112] і з цим важко не погодитись. Узагальнюючи підкреслимо, що ефект від уживання сексизмів у мові не тільки вкрай негативно впливає на молодих мовців, а є ознакою духовної девальвації суспільства.*

Вищий військовий навчальний заклад має свою специфіку, свій особливий устрій, регламент, традиції, визначається й певною консервативністю, та все ж не ізольований від суспільства. Зазнає різноманітних проникнень, перебуває під впливом тих багатьох загально-соціальних чинників, про які мовилося. І це не може не спричинити серйозні проблеми, зокрема ті, що пов’язані з формуванням мовленнєвої культури. Так, уже, з перших днів перебування молодої людини у середовищі ВВНЗ вона потрапляє під вплив слова офіцера: командира, згодом викладача. Їх мовлення непомітно, іноді на підсвідомому рівні наслідуються і засвоюються вихованцями. А отже, перш за все, офіцер у вищому військовому навчальному закладі сам має бути особистістю мовленнєвою. Під цим розуміється передовсім національно переконана особистість. Вона має бути носієм національної свідомості, державної мови й культури. Людиною, яка володіє сукупністю знань, уявлень з державної мови та

вміє їх творчо використовувати у різних видах мовно – мовленнєвій діяльності, бажати самоудосконалюватися, засвоюючи щораз вищі рівні, щоб відстоювати право своєї мови бути державотворчим чинником.

Володіння державною мовою – неодмінна ознака всіх, хто живе в Україні, хто сприймає її як свій дім, хто хоче бачити її серед цивілізованих культурних країн. Особливо це стосується представників української держави, до яких належать і офіцери-військовики, які не завжди культивують зразок офіційного спілкування. Цим самим не декларують розуміння соціального престижу державної мови як основи державного розвитку нації.

Доводиться, на жаль, констатувати, що аналізовані соціальні загально-соціальні чинники діють не тільки на курсантів, а й на викладачів ВВНЗ як військовиків, так і цивільних. Це зумовлено суб'єктивними і об'єктивними причинами. До суб'єктивних, на нашу думку, треба віднести недбальство особи до свого мовлення, а щодо об'єктивних, як основний – агресивний наступ гібриду російської та української мови у багатьох суспільних сферах та ще вплив інших, які можна означити як чинники локальні, або внутрішні.

Так, у вищому військовому навчальному закладі середовищі, де тривалий час проживають молоді люди й перебувають у дружніх стосунках, формується вже внутрішній чинник, що здійснює вплив на культуру мовлення в цілому. Це сленг – слова чи вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків. Існує курсантський сленг. Наприклад, *слон* – першокурсник, *муляка* – курсант, який не дбає про свій зовнішній вигляд; *торчок* – той курсант, що не може скласти нормативи і підводить свою групу; *ковпак* – непідстрижений курсант; *аватар* – людина, що зловживає алкогольними напоями тощо. Помірне їх використання не спотворює мову, а вносить у курсантське мовлення певний колорит, а іноді полегшує спілкування. Проте сленг у мовленні викладача, особливо часте його використання, не тільки збіднює мову, а й загалом ставить під сумнів його педагогічну культуру. Це саме стосується росіянізмів, якими рясніє їх мова: *тіпа*, *короче*, *кльово*, *кайф* та ін., а також антикомпліментів, які вживають викладачі: «*У тебе дірява пам'ять!*», «*Ти впертий, як осел!*», «*На кого ти схожий?*», «*Що ти мовчиш, як риба в воді?*», або ще «*крутіші*» порівняння. Кращого ефекту викладач досягне, якщо замість посварити – похвалить: «*Молодець, старайся, сьогодні вже краще!*», «*Не сумуй, тобі все вдасться!*», «*Чудово! З вами приємно спілкуватися*» тощо.

Аналізуючи локальні чинники впливу на мовлення вихованців ВВНЗ слід увагу приділити проблемі, яка несе справжню загрозу культурі мовлення – це ненормативна лексика: лайка, нецензурщина. Не задумуються офіцери нинішні й майбутні, що їхня мова повинна бути іміджевою. Бомж (як популярно називають людину без конкретного місця проживання) може лаятись, а офіцер-викладач чи командир, не має права говорити низьким стилем. Мова кримінального світу – матюки, мова зони не тільки розхитує, але й руйнує еталон будь-якої літературної мови. Мат це великий гріх перед Богом і великий сором перед людьми. Історично доказано, що українцям не властиві огидні матюки. Ще у XVIII ст. чужинці, які подорожували Україною,

відзначали, що у цього народу тільки чотири лайливі слова – свиня, собака, дідько, й чорт. Ті, хто готують майбутніх офіцерів ЗСУ, повинні допомагати своїм вихованцям усвідомити, що кожне лайливе слово несе руйнацію фізичну і духовну. Але що найважливіше постійно плекати в собі й прищеплювати своїм вихованцям розуміння того, Україна починається з кожного з нас. І кожен зобов'язаний відстоювати свою мову, культуру. Утвердивши українську мову у війську, а значить і в суспільстві - збережемо Україну як європейську націю, підніmemo у кожного українця дух національної свідомості, забезпечимо й високу мовленнєву культуру як визначний показник культури в цілому.

Досягти цього у військовому середовищі можливо за умов забезпечення мовного режиму. Так, як це, наприклад здійснюється у Національній академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного. Тут питання удосконалення й розвитку мовленнєвої культури як пріоритетне постійно перебуває у полі зору керівництва. Підтвердженням цього може служити Наказ начальника академії від 27 лютого 2021 року за № 119-00. У відповідності до цього документа усім підрозділам ставиться завдання вивчення й аналіз дотримання чинного законодавства України щодо використання української мови як державної, забезпечення постійного контролю за його виконанням. Вчені ради факультетів зобов'язані розглянути питання щодо використання державної мови під час виконання службових завдань. На службових нарадах періодично заслуховувати командирів підрозділів, у яких виявлено найбільше проблем, пов'язаних із використанням державної мови під час міжособистісного спілкування тощо.

Ефективним чинником покращення мовленнєвої культури в академії є курси підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Тут упродовж 36 академічних годин вивчаються теми:

- Склад лексики сучасної української літературної мови.
- Суржик як одне з найбільш поширених відхилень від мовної норми.
- Лексика ділового мовлення (науково-технічна термінологія).
- Наголошування слів в українській мові.
- Мовні норми.
- Найтипівіші порушення ономастичних норм.
- Мовленнєвий етикет.

У межах програми курсів слухачі вправляються у написанні промов різних типів, їх виголошенні та аналізі. Вивчають тонкощі проведення та участі у дискусіях, дебатах, полеміках, службових нарадах різних видів.

Академія видає журнал «Офіцер України», у кожному числі якого публікується рубрики з роз'яснення змін, що пропонує нова редакція Українського правопису, а також «Пишімо й говорімо правильно», де подаються приклади найтипівіших труднощів орфографічних і вимовних норм.

Популярним серед курсантів став вже традиційний конкурс «Сила слова», який щорічно проводиться в академії до дня української писемності та мови. Цей захід сприяє піднесенню соціального престижу державної мови і, водночас, є підтвердженням того, що вона серед військовиків стає все більше

затребуваною, а майбутні офіцери можуть бути пропагандистами української мови.

Висновки. Мовленнєва культура – невід’ємна органічна складова загальної культури офіцера-військового. Формування її – довготривалий процес, який залежить від багатьох загально-соціальних і локальних чинників, від створення сприятливого мовного режиму.

При цьому провідну роль має відігравати офіцер-командир і викладач як військовий, так і цивільний. Він покликаний бути мовленнєвою особистістю, уміти переконати своїх вихованців, що мовленнєва культура – це пріоритетний шлях до оволодіння професією і становлення в суспільстві.

У перспективі можна передбачити подальшу співпрацю філологів з викладачами фахових предметів з метою запровадження у них вправ, які би спонукали курсантів інтенсифікувати мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мацько Л.І. Стратегія мовної освіти в Україні /Л. Мацько //Педагогічна газета. – 2004. – № 5 (118). – С.3.
2. Мацько Л.І. «Матимемо те, що зробимо» До питання формування мовної культури /Л. Мацько // Дивослово. – 2001. – № 3. – С.45-52.
3. Пономарів О. Українське слово для всіх і для кожного /Олександр Пономарів. – К.: Либідь, 2013. – 325 С.
4. Тараненко К.В. Вияви сексизму в мові з позиції еколінгвістики /К. Тараненко //Мова і міжкультурна комунікація. – 2019. - № 2. – С.106-114.
5. Хентиель Г., Тараненко О. Мовний ландшафт Центральної України: українська мова, російська мова, «суржик»/ Г. Хентиель, О. Тараненко // Мовознавство. – 2015. – № 4. – С.3-25.

REFERENCES

1. Mats'ko L.I. (2004) Stratehiya movnoyi osvity v Ukrayini [Strategy of language education in Ukraine]. Pedagogichna hazeta, - № 5 (118). – S.3. (in Ukrainian)
2. Mats'ko L.I. (2001) «Matymemo te, shcho зробимо» Do pytannya formuvannya movnoyi kul'tury. ["We will have what we will do" On the question of forming a language culture]. Dyvoslovo. № 3. S.45-52. (in Ukrainian)
3. Ponomariv O. (2013) Ukrayins'ke slovo dlya vsikh; dlya kozhnoho [Ukrainian word for all; for everyone]. Lybid. (in Ukrainian)
4. Taranenko K.V. (2019) Vyyavy seksyzmu v movi z pozytsiyi ekolinhvistyky. [Manifestations of sexism in language from the standpoint of ecolinguistics]. Mova i mizhkul'turna komunikatsiya, № 2. S.106-114. (in Ukrainian)
5. Hentiel H., Taranenko O. Movnyy landshaft Tsentral'noyi Ukrayiny: ukrayins'ka mova, rosiys'ka mova, "surzhyk". [Language landscape of Central Ukraine: Ukrainian language, Russian language, "surzhik"]. Movoznavstvo. № 4. S.3-25. (in Ukrainian)

РЕЗЮМЕ

Клавдия Панасюк,
кандидат филологических наук, доцент
Национальной академии сухопутных войск
имени гетмана Петра Сагайдачного

В статье рассмотрено значение речевой культуры в деятельности военного офицера. Проанализированы те внешние и локальные факторы, которые оказывают

влияние на формирование речевой культуры будущих офицеров. Автор обосновывает идею, что самым оптимальным путем усовершенствования и развития речевой культуры в среде военных учебных заведений является создание и поддержание надлежащего языкового режима. Основу его составляет изучение и анализ соблюдения действующего законодательства Украины относительно использования украинского языка как государственного, обеспечение постоянного контроля над его исполнением. Широкое использование государственного языка в учебной и внеаудиторной деятельности. Постоянное усовершенствование украинского языка на курсах повышения квалификации научно-педагогических работников.

Ключевые слова: речь военного офицера, речевая культура, речевая личность, факторы влияния, языковой режим.

SUMMARY

Klavdiia Panasiuk

Candidate of Philological Science, docent
Petro Sahaidachnyi National Army Academy

MILITARY OFFICER CONVERSATIONAL CULTURE: INFLUENCE FACTORS

Introduction. *The aim of this article is to analyze the meaning of conversational culture in the process of becoming military officer. The main subject of the research are the factors that influence its formation and improvement. Identify possible solutions to cultivate conversational culture.*

Research methods. In this article, we used the elements of theoretical, didactic, analytical descriptive and survey methods of research.

Conversational socio cultural condition causes for concern. Linguists increasingly complaining about the difficulty to meet a person who speaks correct. Even the term “language ecology environment” came into use. That is, what to be saved. Ukrainian linguists have analysed in their works various aspects of this problem in details. Thus, the general theoretical problems of language culture are studied in the works of N.Babich, B.Holavina, S.Yermolenko, M.Kozuna, V.Rusanivskogo; linguodidactics in the works of M.Vashylenko, N.Holub, O.Zakharuk-Duke, L.Matsko; communication strategies in the works of A.Vezbytska, A.Moskalenko, H.Pochentsov, O.Selivenova; the psychology of oral communication in the works of O.Leontiev, I.Synytsia; formation and development features of teachers conversation in the works of M.Hreb, O.Kachiv, O.Muromtseva, V.Pasynok; specific radio and television language in the works of A.Bahmut, Z.Haladzun, V.Lyzanchuk, O.Serbenska; the issues of conversational culture formation in future border guard officers in the works of I.Snitsar, S.Shumovetska, N.Shchuholeva; conversational culture improvement in agricultural institutions in the works of S.Amelina, V.Berehova, L.Viktorova, Holubovska.

However, the issues of conversational culture formation in future officers remain unheeded by scientists. ***This research contains the novelty because this study contains novelty because it fills this gap to some extent.***

Future officers acquire linguistic and conversation competencies at Military academy in classes on the subject “Ukrainian language for professional purposes”. It promotes the acquisition and identification of knowledge in all professional subjects, and subsequently bringing them to subordinates in the practical field.

Cadets get experience to solve professional problems in Ukrainian language classes through conversation, learn to use the skills for arguing their position, convince the interlocutor and build their own tactics and communication strategy, while confirming the norms of conversation culture. However, some real factors cause a problem. This is the conversation quality of the cadets from different regions of Ukraine. Most of them are from the central and southeastern regions, where surzhik is the most widely used and among which the child's first socialization takes place. Socialization continues in preschool educational institutions and in schools, where the number of

teachers formally refers to the state language. Conversational culture is badly influenced by the media – radio, television, Internet, which not only replicate violations of the Ukrainian language standards, but also allow manifestations of sexism. These external social factors are analyzed in details. The scientists paid attention to internal and local factors. These factors ruin conversational culture of both commanding officer and teacher, such as Russianness (words borrowed from Russian language), slang and swearing.

The practical aspect of the research is the main recommendations for improving conversational culture in the military educational environment. They are related to language regime. This is the priority attention of the management regarding strict compliance with the current legislation of Ukraine on the use of the state language. The priority attention of leadership is to comply with current legislation of Ukraine on use of the state language, enhanced control over its implementation, constant improve language and conversational qualification of scientific and pedagogical staff in advanced training courses, involve cadets in extracurricular activities, etc.

The conclusion affirms the idea that conversational culture is an integral part of the military officer general culture. Its formation depends on many factors and language regime. The main role belongs to commanding officer and teacher. Teacher should convince students that conversational culture is the best way to master the profession.

It should be a cooperation of Ukrainian language teacher for professional purpose with teachers of professional subjects to encourage cadets and improve their conversational skills.

Key words: conversational culture, military officer conversational language, implement factors, conversational personality, and language regime.

Ігор Плохута,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського,
ORCID ID 0000-0002-6556-294X
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/222-233

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО

У статті розглянуто існуючий стан і аналіз перспектив розвитку системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. Приділено увагу перспективам розвитку військової освіти.

Ключові слова: вища освіта, професійна військова освіта, професіоналізація, рівні військової освіти.

Постановка проблеми. Інтереси національної безпеки і оборони, які пов'язані із запобіганням виникненню та розвитку збройних конфліктів на території держави, із забезпеченням її здатності протистояти зовнішній агресії, вимагають від Збройних Сил України постійно підтримувати та розширювати свої можливості, протидіяти наявним і потенційним загрозам і небезпекам, ураховувати зміни, що відбуваються у збройних силах противника, завчасно й адекватно реагувати на зміни форм і способів ведення збройної боротьби, її характеру, основних принципів, ураховувати загальні зміни в безпековому, стратегічному й операційному середовищі.

Ефективне вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням інтересів національної безпеки і оборони, не обмежується виключно застосуванням Збройних Сил держави, які мають співпрацювати, проводити спільні операції та заходи з іншими складовими сил безпеки й оборони. Це потребує розширення можливостей сумісності не тільки на рівні видів та родів ЗС, але й на рівні міжвідомчої взаємодії та координації, а з урахуванням перспектив інтеграції до НАТО – забезпечення сумісності під час планування та проведення спільних операцій. Водночас мають бути створені умови для забезпечення сумісності видів та родів ЗС з підрозділами інших складових сил безпеки і оборони на всіх рівнях, що має на меті отримання якісної переваги, як основи успішного застосування військової сили, на підґрунті професіоналізації військової освіти, сучасний стан якої характеризується інституційною розгалуженістю, традиційною орієнтацією на фундаментальну підготовку.

Сучасна система військової освіти має орієнтуватись на конкретні потреби і завдання функціональної сфери, забезпечувати постійне підвищення рівня професійної підготовки та кваліфікації офіцерів і військових фахівців ЗС України, інших складових сил безпеки і оборони, що вимагає застосування нових підходів до формування змісту професійної військової освіти з метою забезпечення досягнення високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії та координації під час планування і проведення спільних операцій на рівні об'єднаних штабів тощо за стандартами та процедурами НАТО.

Принцип професійного розвитку визначає загальну тенденцію професіоналізації військової освіти. Професіоналізація військової освіти здійснюється на основі вдосконалення процесу професійної підготовки військових фахівців й залишається невід'ємною складовою системи військової освіти України, яка потребує суттєвого вдосконалення з урахуванням змін в оперативному середовищі, загальних тенденцій розвитку системи національної та міжнародної безпеки, змін принципів та методів ведення збройної боротьби, нових вимог до якості професійної підготовки офіцерів та військових фахівців відповідно до стандартів країн-членів НАТО. Система військової освіти має орієнтуватись на конкретні потреби і завдання функціональної сфери, постійного підвищення рівня професійної підготовки та кваліфікації офіцерів для забезпечення служби на посадах у військах та органах військового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головним трендом сучасних змін у системі військової освіти України є наближення її параметрів до рівня найрозвиненіших у військовому плані країн Північноатлантичного альянсу. Питання, які пов'язані з дослідженням важливості професійної військової освіти не отримало належного висвітлення в наукових джерелах і залишається актуальним на сьогоднішній день.

Мета статті. Проведення реформи системи військової освіти у напрямі її професіоналізації, що має на меті досягнення операційної сумісності Збройних Сил України та збройних сил країн-членів НАТО на основі імплементації в систему військової освіти України стандартів країн-членів НАТО з підготовки офіцерів та військових фахівців.

Методи дослідження. Дослідження проведене із застосуванням вітчизняного та міжнародного досвіду щодо розв'язання проблем системи професійної військової освіти, порівняння та узагальнення. Основним продуктом системи військової освіти є підготовлені військові кадри для Збройних Сил та інших військових формувань України. Від якості цієї підготовки прямо залежить здатність сил оборони України, а відтак і сектору безпеки та оборони держави загалом протистояти зовнішній збройній агресії.

Виклад основного матеріалу. Важливим здобутком розвитку системи військової освіти України є поєднання двох основних складових – освітньої та професійної. Інституціональне забезпечення цієї системи дозволяє здійснити перехід до професіоналізації військової освіти без втрати переваг ані освітньої, ані професійної складової, що забезпечує збереження інтегрального характеру підготовки офіцерів з урахуванням сучасних вимог до її характеру і змісту. Водночас Україна потребує вдосконалення професійної складової підготовки офіцерів, що може бути здійснено в межах розвитку професійної військової освіти.

Професійна військова освіта є формою військової освіти, яка ґрунтується на міждисциплінарному підході й являє собою постійний процес підготовки офіцерів на основі отримання ними стійкої сукупності знань, вмінь та навичок з у сфері науки та мистецтва війни [10;12].

Професіоналізація військової освіти в Україні передбачає інтеграцію органів управління військовою освітою, мережі закладів військової освіти, діючих стандартів освітньої діяльності і стандартів освіти (професійний стандарт), рівнів і ступенів кваліфікації освіти, законодавчої та нормативно-правової бази тощо в єдиний комплекс професійної підготовки офіцерів та військових фахівців.

Такий комплекс складається з декількох невід'ємних від процесу підготовки офіцера компонентів: розуміння особливостей професії військового, професійного розвитку, загальних професійних компетентностей, функціональних професійних компетентностей, індивідуальної та спільної підготовки, формування обрису офіцера майбутнього. Так, професія військового характеризується наявністю важливих специфічних функціоналів та особливостей рольової взаємодії, які відрізняють цю професію від інших. Серед основних, базових функціоналів виділяються: прихильність військовій етиці, командні (лідерські) якості, приналежність військовій професії, висока громадянська та патріотична позиція. Ці функціонали реалізуються в таких характеристиках офіцера, як обов'язок, честь, відданість, готовність служіння державі, компетентність, колективізм, організаторські здібності. Відповідність офіцера наведеним характеристикам визначає ядро професійної армії. Відповідно отримання професії військового пов'язане з набуттям необхідних загальних професійних компетентностей, тобто динамічної сукупності загальних знань, умінь та навичок, якими мають володіти всі офіцери, незалежно від роду військ чи сфери застосування, й які формуються на всіх рівнях професійної військової освіти, а також функціональних професійних компетентностей, тобто динамічної сукупності знань, умінь і навичок, обов'язкових для офіцера певного роду військ чи структурного підрозділу, які залежать від тактики, певного виду зброї та обладнання та/або специфіки застосування структурного підрозділу, специфіки функціональної зони. Ці компетентності отримуються офіцерами, як правило, перед призначенням осіб на посаду структурного підрозділу.

Набуття необхідного комплексу компетентностей, що безпосередньо розкривають зміст професії та характеризують рівень професійної підготовки офіцера, здійснюється в процесі професійного розвитку (планомірний, прогресивний, такий, що здійснюється упродовж кар'єри офіцера процес освіти, саморозвитку та набуття практичних знань, навичок, вмінь), індивідуальної (розвиток вмінь і знань, які необхідні для виконання конкретних посадових обов'язків та завдань на основі вивчення і засвоєння способів реагування на передбачені ситуації) та спільної підготовки (воєнна підготовка, що ґрунтується на спільній доктрині або спільних тактиках, методах і процедурах, використовуваних для підготовки офіцерів командного складу, які проходять службу в об'єднаних штабах, спільних силах реагування на оперативному та стратегічному рівні), які є основними складовими процесу професійної підготовки.

Професіоналізація військової освіти ґрунтується на принципі професійного розвитку, який являє собою планомірний, прогресивний, що

здійснюється упродовж кар'єри процес освіти, саморозвитку та набуття практичних знань, навичок, вмінь. Відтак, професійна військова освіта є постійним процесом підготовки професіоналів з метою підвищення їх обізнаності з питань науки та мистецтва війна [7;8;10;11]. Відповідно, професіоналізація військової освіти здійснюється на основі вдосконалення процесу професійної підготовки військових фахівців й залишається невід'ємною складовою системи військової освіти України, яка потребує суттєвого вдосконалення її характеру та змісту з урахуванням впливу факторів оперативного середовища, стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі і НАТО, участі держави у збройних конфліктах на власній території та поза її межами тощо. Це потребує осмислення питань професіоналізації військової освіти та їх системного розгляду на концептуальному рівні.

Розв'язання проблем професіоналізації військової освіти потребує вирішення низки першочергових завдань, основними з яких є: підвищення якості професійної підготовки офіцерів та військових фахівців всіх рівнів; наближення якісних і кількісних параметрів військової освіти та професійної підготовки до рівня стандартів країн-членів НАТО; законодавче й нормативно-правове врегулювання основних положень професійної підготовки військових фахівців, адаптація нормативно-правової бази у сфері професіоналізації військової освіти до вимог законодавства держави з урахуванням досвіду країн-членів НАТО; оптимізація інституційного забезпечення функціонування системи професійної військової освіти з урахуванням наявної інституційної структури системи вищої освіти, організаційно-штатних структур ВВНЗ; приведення головних напрямів і змісту професійної підготовки офіцерів і військових фахівців у відповідність до завдань, що вирішують ЗС України, а також потенційних завдань, актуалізованих динамікою розвитку та змінами в оперативному середовищі, на основі впровадження в процес навчання і підготовки офіцерів передових методик і сучасних технологій професійної підготовки офіцерів та військових фахівців країн-членів НАТО тощо. Фактично йдеться про необхідність визначення головних напрямів професіоналізації військової освіти на основі поєднання освітньої та професійної складової у навчальному процесі, а також інституційного розвитку рівнів професійної підготовки офіцерів і військових фахівців ЗС України відповідно до сучасних вимог, визначених стратегічним курсом держави на набуття повноправного членства НАТО з максимальним використанням при цьому найкращих досягнень національної системи військової освіти (зокрема, збереження обсягу та значення фундаментальної освітньої складової в освітньому процесі), досвіду участі ЗС України у локальних конфліктах та міжнародних операціях з підтримки миру та безпеки, передового досвіду професійної підготовки офіцерів та військових фахівців у країнах-членах НАТО. Все це також обумовлено необхідністю прискорення темпів наближення параметрів професійної військової освіти до сучасних стандартів країн-членів НАТО.

У даному випадку доцільно звернутись до моделей професійної військової освіти, які розробляються та імплементовані у процес підготовки

офіцерів та військових фахівців країн-членів НАТО, що має на меті обґрунтування не тільки оптимального варіанта професіоналізації військової освіти в Україні, але визначити й обґрунтувати загальну концептуальну структуру системи військової освіти в цілому.

Узагальнення досвіду країн-членів НАТО [7;10;11] дає можливість вказати на наступні вимоги до професійної підготовки офіцерів:

–формування здатності керувати військами (силами) в бою (операції), навчанням, вихованням, психологічною підготовкою особового складу в мирний і воєнний час;

–розвиток критичного і стратегічного мислення, прийняття рішень в умовах невизначеності та високого ступеня ризику;

–забезпечення адаптивності до змін організаційної структури і технологій;

–формування здатності до спільного планування, розуміння і здійснення співпраці зі структурами НАТО на оперативному та стратегічному рівні; набуття вмінь та навичок з експлуатації і застосування найскладніших систем озброєння та військової техніки;

–формування здатності ефективно діяти при виконанні завдань, які виникають під час здійснення міжнародних антитерористичних і миротворчих операцій, участі в ліквідації локальних воєнних конфліктів тощо;

–забезпечення суворого добору кандидатів для навчання у військових навчальних закладах й розвиток активно діючої системи відсіву нездатних до процесу навчання.

Виходячи з досвіду країн-членів НАТО, осмислення питань розвитку професійної військової освіти має відобразитись у певній стратегії, яка систематизує сучасні погляди, принципи і підходи до ефективного функціонування системи військової освіти та якості професійної підготовки офіцерів і військових фахівців у стратегічній перспективі [3;6;9]. Це є важливим завданням, адже існує низка стратегічно важливих проблем, не вирішення яких негативно впливає на боєготовність та боєздатність ЗС. Серед таких, з точки зору розроблення та імплементації стратегії професійної військової освіти, найбільш важливими виявляються: постійний відтік офіцерських кадрів із лав ЗС України, внаслідок чого виникає неукомплектованість як первинних офіцерських посад, так і посад в органах військового управління; недосконалість (неадекватність) вибору змісту освіти та навчання за сучасної обстановки з урахуванням тенденцій розвитку безпекового, стратегічного і операційного середовища у майбутньому; наявність перешкод, відсутність оптимальної міжвідомчої взаємодії та координації у сфері підготовки офіцерів для проведення спільних операцій; відсутність законодавчого і нормативно-правового закріплення стандартів професійної військової освіти; недостатній рівень теоретичних знань та практичних навичок офіцерів; низький рівень забезпечення кар'єрного зростання офіцерів тощо.

Одним з найважливіших визначників процесу розроблення стандартів професійної військової освіти є урахування швидких змін в операційному

середовищі з огляду на необхідність його аналізу і прогнозування розвитку з метою своєчасного реагування держави на майбутні виклики та загрози, у тому числі із застосуванням воєнних засобів вирішення конфліктів. Такі зміни мають враховуватися у системі військової освіти для визначення кваліфікаційних вимог до підготовки військових фахівців із урахуванням зростаючої частки новітніх високотехнологічних озброєнь у сучасній збройній боротьбі, що впливає на формування нових принципів воєнного мистецтва. Важливим також виявляється комплекс пов'язаних з професійною військовою освітою проблем, які стосуються кадрового забезпечення ЗС та проходження офіцерами служби. Зокрема, наявною є неефективність системи кадрового забезпечення ЗС, умов кар'єрного зростання та проходження служби офіцерами на посадах усіх рівнів, що підсилюється відсутністю цілісної, дієвої системи соціально-економічних стимулів за результатами службової діяльності військовослужбовців у військах (силах) тощо. Фактично йдеться про те, що військова освіта має на меті сформуванню в офіцера здатність, бажання та вміння вчитись постійно, безперервно.

Проте, урахуваючи особливості військової освіти в Україні (перш за все, наявність галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”, яка відсутня у більшості країн-членів НАТО), в основу концептуалізованої моделі розвитку професійної військової освіти доцільно покласти принцип поєднання двох основних складових: освітньої та професійної. Освітня складова у даному випадку безпосередньо вказує на фундаментальну військову освіту, що надається у ВВНЗ під час підготовки осіб на посади офіцерського складу на певному рівні вищої освіти з присудженням їм відповідного ступеня вищої освіти і видачею після успішного завершення навчання диплома державного зразка. Професійна складова передбачає інституційний розвиток курсової підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації офіцерів та військових фахівців, що проводиться під час виконання ними службових обов'язків та реалізації функцій на посадах у військах (силах). Реалізація професійної складової здійснюється переважно у межах системи курсової підготовки (лідерські курси) перед призначенням офіцерів на вищі посади з видачею їм після успішного завершення курсів відповідного відомчого сертифікату. Такий підхід орієнтує на розвиток системи професійної військової освіти, загальною мета якої є підготовка офіцерів, здатних стратегічно й критично мислити, розробляти плани ведення спільних операцій (бойових дій), творчо реалізовувати набуті знання та навички з оперативного мистецтва і тактики, ефективно застосувати воєнний потенціал держави тощо. Зазначена мета фактично виявляється визначником системи військової освіти та обумовлює головний напрям розвитку професійної військової освіти. Виходячи з цього, система військової освіти та професійна військова освіта мають бути зорієнтованими на формування та розвиток офіцерів-лідерів в інтелектуальній сфері, досягнення ними високого рівня професіоналізму в теорії та практиці ведення бойових дій (операцій), одночасно створюючи умови для поглиблення знань з воєнної історії у поєднанні з вивченням передових методів, технологій та способів ведення збройної боротьби, досягнення сумісності при проведенні

міжнародних операцій, а також здібностей розробляти пропозиції з питань оборони та застосування збройних сил на рівні вищого політичного керівництва держави. Таким чином, система професійної військової освіти в якості результату потребує орієнтації на формування у офіцера стійкої сукупності знань, навичок та вмінь, які забезпечують високий рівень професіоналізму та лідерських якостей, тобто всієї сукупності загальних, спеціальних і професійних компетентностей.

У цілому розвиток системи професійної військової освіти в Україні може бути представлений у рамках відповідної моделі, яка є концептуально-методологічною основою професіоналізації військової освіти, визначаючи головні напрями, зміст та результати професійної підготовки на всіх рівнях. Розвиток професійних та лідерських якостей офіцера, як результат проходження навчання та підготовки в системі професійної військової освіти, має здійснюватися в універсалізованій системі вищої військової освіти та професійної підготовки в межах розроблених та імplementованих у навчальний процес програм кожного ВВНЗ.

Головна мета професійної військової освіти полягає у наданні майбутньому офіцеру знань, вмінь і навичок, які забезпечать своєчасне прийняття рішень у складних умовах обстановки. Це стосується як воєнного, так і мирного часу, адже ЗС мають постійно зберігати високий рівень боєготовності та боєздатності, що актуалізує необхідність професійної підготовки офіцерів до вирішення завдань будь-якої складності завчасно. Офіцер має бути постійно готовим до виконання завдань, а рівень його освіти і професійної підготовки має відповідати реальним потребам ЗС та можливостям самого офіцера, отримуючи інтегративний характер та визначаючи зміст і напрями його професійного розвитку. Слід ураховувати й те що професійна освіта та професійний розвиток офіцера включає в себе індивідуальне навчання, набуття практичного досвіду, освіти та саморозвиток [4]. Процес навчання та професійної підготовки офіцера є безперервним й таким, що здійснюється протягом всієї кар'єри, яка безпосередньо залежить від здатності офіцера підтримувати належний рівень професійних знань, його прагнення постійно підвищувати цей рівень. Відтак, роль професійної військової освіти полягає у наданні освіти, необхідної для доповнення індивідуального навчання, досвіду виконання службових обов'язків та завдань за призначенням, саморозвитку для набуття офіцером всієї сукупності професійних компетентностей. Індивідуальне навчання і розвиток на кожному етапі кар'єрного зростання офіцера, прийняття ним більшої відповідальності й набуття нового досвіду мають в системі професійна військова освіта постійно розширюватись та вдосконалюватись, формуючи необхідний тип мислення на кожному професійному рівні.

Підвищення рівня готовності і здатності офіцерів виконувати завдання в умовах проведення спільних операцій, а також виконання функціональних обов'язків в системі спільних штабів потребує початкової орієнтації на воєнно-професійне навчання при підготовці офіцерів відповідно рівню їх застосування. Окрема увага має приділятися розширенню можливостей сумісності офіцера

при виконанні завдань у межах спільного безпекового і операційного середовища на початкових рівнях отримання військової освіти та професійної підготовки шляхом набуття знань, які закріплюються протягом всього періоду навчання. Це, зокрема, змінює підхід до визначення особливого статусу професії військового, який передбачає баланс спеціальних вимог до підготовки, професійної діяльності та професійного вдосконалення офіцерів і визначених законом гарантій, привілеїв та можливостей за професійною ознакою [7;10]. Засади підготовки та професійного вдосконалення офіцерів потребують законодавчого врегулювання і мають бути визначені через галузеву систему кваліфікацій, що потребує регулювання діяльності ВВНЗ та системи професійної (курсової) підготовки в частині формування змісту освіти та організації освітнього процесу, а також додаткові вимоги до систем внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості військової освіти щодо змісту, кадрового, матеріально-технічного забезпечення тощо. Формування нового бачення перспектив професії військового, привабливості професійної кар'єри офіцера, престижності здобуття військової освіти в Україні потребує запровадження стратегічної програми державної підтримки здобуття військової освіти.

Водночас система внутрішнього забезпечення якості професійної підготовки офіцерів може додатково передбачати: оцінку здібностей до виконання завдань; вимоги до викладачів, які здійснюють психолого-педагогічну та методичну підготовку здобувачів військової освіти у ВВНЗ та в системі професійної (курсової) підготовки офіцерів; залучення досвідчених офіцерів відповідних рівнів до викладання окремих курсів чи проведення занять; поєднання навчання зі стажуванням тощо. Додаткові вимоги до системи внутрішнього забезпечення якості підготовки офіцерів встановлюються відповідними стандартами. У свою чергу система зовнішнього забезпечення якості професійної підготовки офіцерів повинна передбачати можливість залучення окремих досвідчених офіцерів відповідних рівнів до процедур акредитації освітніх програм та інституційної акредитації (інституційного аудиту) ВВНЗ.

Підготовка військових фахівців потребує значного часу на військово-спеціальну та практичну підготовку для набуття стійких навичок і досвіду для виконання обов'язків за посадовим призначенням як в мирний час, так й в особливий період. Водночас, необхідність виконання нормативної складової державних освітніх стандартів як умова отримання загальнодержавного диплома про освіту з відповідних цивільних галузей знань призвела до скороченням кількості годин на військово-професійну, як теоретичну, так і практичну підготовку офіцерських кадрів і відповідно – певного зниження її рівня.

Військова освіта, передусім, тактичного рівня, в усіх провідних країнах світу – це система підготовки військових фахівців, призначення яких – виконання завдань, зумовлених специфікою функціонування збройних сил і потребою їх застосування в конкретних умовах. При цьому залишаються чинними головні критерії вимог до військової освіти [1;2;5]:

- державі потрібні висококваліфіковані військові фахівці, здатні керувати військами (силами) в бою (операції), навчанням, вихованням, розвитком, психологічною підготовкою особового складу;
- створювати, експлуатувати й застосовувати найскладніші системи озброєння та військової техніки;
- супроводжувати та здійснювати фундаментальні, прикладні дослідження;
  - організовувати, проводити й контролювати дослідно-конструкторські роботи з випереджувального створення нових поколінь озброєння, військової та спеціальної техніки;
  - ефективно діяти під час виконання завдань, які виникають у процесі здійснення міжнародних антитерористичних і миротворчих операцій, участі в ліквідації локальних воєнних конфліктів.

На сьогодні підготовка військових фахівців тактичного рівня здійснюється у системі військової освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра з терміном навчання 4 роки, а інженерного й гуманітарного – за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” і терміном навчання 5 років. Проте, з переходом до сучасної структури вищої військової освіти, а саме “бакалавр-магістр-доктор філософії”, постає проблемне питання щодо перегляду структури, змісту, термінів і дидактики підготовки військових фахівців із вищою освітою всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів і ланок управління. При цьому рівень “бакалавра” (командира, начальника відділення, інженера) має забезпечувати повну готовність фахівця до професійної діяльності, передусім, в управлінській, інженерно-експлуатаційній та виховній сферах.

Підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр” (тактичний рівень та частково оперативний рівень) доцільно здійснювати за визначеними напрямками та спеціальностями для забезпечення комплектування офіцерськими кадрами: військ (відповідно до організаційно-штатних структур Збройних Сил та інших військових формувань України), науково-дослідних і випробувальних установ, військових представництв підприємств оборонно-промислового комплексу, ВВНЗ, системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів. Підготовка військових фахівців тактичного та стратегічного рівнів має здійснюватися на базі одного спеціалізованого вищого військового навчального закладу (НУОУ імені Івана Черняхівського).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зарубіжний досвід створення й розвитку професійної військової освіти вказує на необхідність застосування декількох основних підходів, які значно розширюють й доповнюють можливості формальної (академічної) військової освіти за рахунок введення у загальний процес набуття професійних компетентностей вимог, що формуються під впливом завдань, принципів, способів їх досягнення, основних процедур на тактичному, оперативному і стратегічному рівні, визначаючи кваліфікацію та кваліфікаційні вимоги до підготовки військових фахівців за результатами. Про ефективність такого підходу свідчить досвід країн-членів НАТО, які свого часу адаптували та запровадили у практику таку структуру професійної військової освіти, яка орієнтується на досягнення результату та

розглядається як компонент індивідуального навчання протягом життя для розвитку лідерів у військовій сфері.

Отже, до основних військово-професійних компетентностей, що формуються під час навчання у ВВНЗ, пропонується віднести: професійні знання, вміння та навички; знання та виконання посадових обов'язків командирів взводу, роти; здатність до навчання, самонавчання, самовдосконалення і саморозвитку; пізнавальну діяльність, а саме: постановлення та вирішення пізнавальних завдань, створення та вирішення проблемних ситуацій, продуктивне пізнання; знання керівних документів, що регламентують військову діяльність, зокрема військових статутів ЗС України та вміння організувати виконання їх підлеглими; здатність до дій у непередбачуваних ситуаціях; уміння організувати підтримання озброєння та військової техніки у встановлених ступенях бойової готовності; знання основ військової психології та педагогіки; мотивацію до професійного самовдосконалення тощо. Характерною відмінною ознакою функціонування системи військової освіти на сучасному етапі є те, що вона виступає водночас як об'єктом, так і суб'єктом реформування Збройних Сил України та сил оборони загалом. Саме висока якість підготовки військових кадрів є важливою умовою своєчасності, повноти й ефективності виконання заходів оборонної реформи в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приходько Ю.І. Якість підготовки військових фахівців як системно-технологічна категорія / Ю.І. Приходько // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. "Філософія", "Політологія". – Вип. 96. – 2009. – С. 138-141.
2. Толлок І. Особливості підготовки військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ США та окремих країн НАТО / І. Толлок, Ю. Супрунов // Військова освіта. – 2018. – № 1(37) – С. 259-271.
3. Agbaria A. The "social soldier" and the mission to "retrieve the lost honor": An ideal image of the desired graduate of an Israeli general pre-military academy / Ayman Agbaria, Zach Shmueli // International Journal of Educational Development. – Vol. 66. – April 2019. – P. 88-95.
4. Augier M. Innovative Thinking: The Role of Professional Military Education / Mie Augier, Wayne Hughes. – URL: <http://cimsec.org/innovative-thinking-the-role-of-professional-military-education/40280>.
5. Academic program class of 2020. Curriculum and Course Descriptions / Office of the Dean. – West Point, New York: United States Military Academy, 2020. – 679 p.
6. Freidson, E. Professionalism: The Third Logic / Freidson E. – Chicago: University of Chicago Press, 2001.
7. Hersh M. Professional Ethics and Social Responsibility: Military Work and Peacebuilding / Marion Hersh // IFAC-PapersOnLine. – Vol. 50. – № 1. – July 2017. – P. 10592-10602.
8. Kelley K. Getting to the Goal in Professional Military Education / Kevin P. Kelley, Joan Johnson-Freese // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 58. – № 1. – Winter 2014. – P. 119-132.
9. Johnson-Freese J. The Reform of Military Education: Twenty-Five Years Later / Joan Johnson-Freese // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 56. – № 1. – 2012. – P. 135-153.
10. Kohn R. First Priorities in Military Professionalism / Richard H. Kohn // Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 57. – № 3. – Summer 2013. – P. 380-389.

11. Professional Military Education: A Cross-Cultural Survey (Studies in Military Psychology and Pedagogy) / Ed. by D. Jalili and H. Annen. – Berlin, New York, Oxford, Wien: Piter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2019. – 234 p.

12. U.S. Army Headquarters, training and doctrine command. Field Manual 25-101: Training the Force: Battle Focused Training. – Washington, DC: Department of the Army, 1990.

REFERENCES

1. Prykhodko Yu.I. Yakist pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv yak systemno-tekhnolohichna katehoriia [Prikhodko YI Quality of training of military specialists as a system-technological category] Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Ser. "Filosofii", "Politolohiia". – Vyp. 96. – 2009. – S. 138-141 (in Ukrainian)

2. Tolok I. Osoblyvosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv taktychnoho rivnia u VVNZ SShA ta okremykh krain NATO [Tolok I. Peculiarities of training of military specialists of tactical level in higher educational institutions of the USA and separate NATO countries] Viiskova osvita. – 2018. – № 1(37) – S. 259-271 (in Ukrainian)

3. Agbaria A. The "social soldier" and the mission to "retrieve the lost honor": An ideal image of the desired graduate of an Israeli general pre-military academy / International Journal of Educational Development. – Vol. 66. – April 2019. – P. 88-95 (in English)

4. Augier M. Innovative Thinking: The Role of Professional Military Education – URL: <http://cimsec.org/innovative-thinking-the-role-of-professional-military-education/40280> (in English)

5. Academic program class of 2020. Curriculum and Course Descriptions / Office of the Dean. – West Point, New York: United States Military Academy, 2020. – 679 p (in English)

6. Freidson, E. Professionalism: The Third Logic – Chicago: University of Chicago Press, 2001 (in English)

7. Hersh M. Professional Ethics and Social Responsibility: Military Work and Peacebuilding / IFAC-PapersOnLine. – Vol. 50. – № 1. – July 2017. – P. 10592-10602 (in English)

8. Kelley K. Getting to the Goal in Professional Military Education / Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 58. – № 1. – Winter 2014. – P. 119-132 (in English)

9. Johnson-Freese J. The Reform of Military Education: Twenty-Five Years Later / Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 56. – № 1. – 2012. – P. 135-153 (in English)

10. Kohn R. First Priorities in Military Professionalism / Orbis. A Journal of World Affairs. – Vol. 57. – № 3. – Summer 2013. – P. 380-389 (in English)

11. Professional Military Education: A Cross-Cultural Survey (Studies in Military Psychology and Pedagogy) / Ed. by D. Jalili and H. Annen. – Berlin, New York, Oxford, Wien: Piter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2019. – 234 p (in English)

12. U.S. Army Headquarters, training and doctrine command. Field Manual 25-101: Training the Force: Battle Focused Training. – Washington, DC: Department of the Army, 1990 (in English)

РЕЗЮМЕ

Игорь Плохута,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского,

Развитие системы профессиональной военного образования по стандартам НАТО

В статье рассмотрены текущее состояние и анализ перспектив развития системы военного образования Украины на пути к достижению стандартов НАТО. Уделено внимание перспективам развития военного образования.

Ключевые слова: высшее образование, профессиональная военное образование, профессионализация, равные военного образования.

SUMMARY

Plokhuta Igor,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Development of the system of professional military education according to nato standards

Introduction. *The modern system of military education should focus on the specific needs and tasks of the functional sphere, ensure continuous improvement of training and qualification of officers and military specialists of the Armed Forces of Ukraine, other components of the security and defense forces, which requires new approaches to the content of professional military education. achieving a high level of interoperability, interagency cooperation and coordination in the planning and conduct of joint operations at the Joint Staff level, etc. in accordance with NATO standards and procedures.*

Purpose. *Carrying out the reform of the military education system in the direction of its professionalization, which aims to achieve interoperability of the Armed Forces of Ukraine and the armed forces of NATO member states through the implementation of NATO member states' standards for training officers and military specialists.*

Methods. *The study was conducted using domestic and international experience in solving problems of the system of professional military education, comparison and generalization. The main product of the military education system is trained military personnel for the Armed Forces and other military formations of Ukraine. The ability of Ukraine's defense forces, and thus the security and defense sector of the state in general, to resist external armed aggression directly depends on the quality of this training.*

Results . *We considered the present, problems and prospects for the development of professional military education in Ukraine and demonstrated the key solutions to this problem.*

Originality. *The principle of professional development determines the general trend of professionalization of military education. Professionalization of military education is carried out on the basis of improving the process of professional training of military specialists and remains an integral part of the military education system of Ukraine, which needs significant improvement taking into account changes in the operational environment, general trends in national and international security, changes in principles and methods of armed struggle , new requirements for the quality of professional training of officers and military specialists in accordance with the standards of NATO member countries.*

Conclusion. *The model serves as a basis for describing the system of objective requirements and characteristics of the individual and is generally focused on the military-special orientation of the professional activities of servicemen. The use of a competency-based approach to determining the content of military training will ensure the creation of qualitatively new standards of higher education and will expand the field of professional activity in the security and defense sector, solving complex, qualitatively new tasks.*

Key words: *higher education, professional military education, professionalization, levels of military education.*

Олександр Петрачков,

кандидат педагогічних наук,

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

ORCID ID 0000-0002-6684-1641

Віталій Поливанюк,

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

ORCID ID 0000-0002-4737-1218

DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/234-245

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Проаналізовано теоретичні підходи до визначення категорії «педагогічні умови». Досліджено сучасні точки зору щодо визначення організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців з фізичної культури і спорту Збройних Сил України.

Наведено важливе для цього дослідження трактування терміну «умова» з психологічної точки зору як сукупності явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть здійснювати вплив на розвиток конкретного явища, що опосередковується активністю особи чи певної групи осіб. Розглянуто в якості значущих умов професійного становлення особистості мотиви, спрямованість особистості, її нахили, інтереси, загальні та особливі здібності, обставини виховання та навчання, організації професійного та освітнього середовища, доступ до культурних цінностей, стан соціального оточення тощо.

Висвітлено позиції вчених та дослідників про те, що формування професійної компетентності є діалектичним процесом, який зумовлений зовнішніми та внутрішніми стимулами, що дозволяє виокремити організаційно-педагогічні умови стимулювання професійної компетентності майбутнього військового фахівця. Визначено зовнішні та внутрішні аспекти формування професійної компетентності. У зовнішньому аспекті формування професійної компетентності стимулюється цілеспрямованим включенням курсантів у різноманітні види діяльності. Саме від того, наскільки тісною і плідною є взаємодія середовища вищого військового навчального закладу і особистісних можливостей курсанта, настільки успішнішим виявляється формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців. У внутрішньому аспекті формування професійної компетентності розкривається через професійне усвідомлення особистості себе як майбутнього професіонала, усвідомленій здатності до проектування власного професійного шляху, критичному ставленні до своїх професійних здобутків. Майбутній фахівець внутрішньо прагне до професійного саморозвитку, тобто на рівні особистості спостерігаються певні якісні зміни у прагненні до професійного самовдосконалення, виробленні певного стилю професійної діяльності.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, професійна компетентність, професійний розвиток, саморозвиток, педагогічне моделювання.

Постановка проблеми. Сучасний стан системи підготовки педагогічних кадрів є закономірним результатом впливу не тільки консервативності системи вітчизняної освіти, а й конфліктів та колізій, які мають місце у сучасному суспільстві. Для освітньої системи характерна певна дисгармонія з потребами сучасного соціуму. Відповідно, наслідком цього є значне поглиблення та

загострення освітніх проблем. Тому питання щодо професійної підготовки майбутніх військових фахівців в нашій країні посідають ключове місце у сучасних педагогічних та психологічних дослідженнях. До того ж, актуальність проблеми визначення педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту збройних сил України зумовлена євроінтеграцією України, курсом нашої держави на вступ до НАТО, сучасними подіями на сході України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході дослідження проаналізовані наукові праці з проблеми визначення категорії «педагогічні умови» (Б. Гершунський [1], І. Зязюн [2], А. Смолюк [3], М. Фіцула [4] та ін.), визначення організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності як складової професійної діяльності майбутніх спеціалістів (Т. Вдовичин [5], О. Діденко [6], О. Онаць [7], В. Шемчук [11-14]), зокрема – військових фахівців фізичної культури і спорту (Д. Погребняк [10]).

Аналіз сучасних наукових досліджень у сфері підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України свідчить, що більшість наукових джерел стосується системи базової вищої освіти, в якій починається перехід до багаторівневої структури з різноманітними формами підготовки спеціалістів з фізичної культури і спорту. В свою чергу питання визначення педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту Збройних Сил України залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних підходів до аналізу категорії «педагогічні умови» та визначенні організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців з фізичної культури і спорту Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Процес формування професійної компетентності військових фахівців фізичної культури і спорту неможливий без спеціально спроектованих організаційно-педагогічних умов. Для розуміння сутності категорії «педагогічна умова» доцільно дослідити тлумачення змісту зазначеного явища. Поняття «педагогічні умови» стосується різних аспектів процесу навчання, виховання та розвитку: цілей, принципів, змісту, методів, форм, засобів тощо. Цей термін може позначати як цілісний освітній процес, так і характеризувати окремі його сторони чи елементи. Аналізуючи зміст зазначеного поняття, можливо зазначити, що незважаючи на висвітлення його багатьма дослідниками (наприклад, Ю. Бабанським, А. Вербицьким, І. Підласим, В. Сластьоніним та іншими), досліджуване поняття висвітлене недостатньо і часом у наукових дискусіях може набувати різного значення. Взагалі, під поняттям організаційно-педагогічні умови розуміються важливі фактори, які впливають на виникнення та існування того чи іншого явища.

Важливим для цього дослідження є трактування терміну «умова» з психологічної точки зору як сукупності явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть здійснювати вплив на розвиток конкретного явища, що опосередковується активністю особи чи певної групи осіб.

Саме психологи розглядають в якості значущих умов професійного становлення особистості мотиви, спрямованість особистості, її нахили, інтереси, загальні та особливі здібності, обставини виховання та навчання, організації професійного та освітнього середовища, доступ до культурних цінностей, стан соціального оточення тощо. Суттєвим у контексті дослідження виступає поєднання як зовнішніх, так і внутрішніх впливів, і саме зовнішні впливи здатні подіяти лише через опосередковане сприйняття особою. Вагомий внесок у дослідження вказаної проблеми зробив С. Рубінштейн, який наголошував на розділенні як внутрішніх, так і зовнішніх умов. Сучасний вітчизняний дослідник А. Смолюк підтримує позицію вченого, що зовнішні умови визначають кінцевий результат не безпосередньо, а «заломлюючись» крізь дію внутрішніх умов, власну природу конкретного об'єкта чи явища. Відповідно, внутрішні умови виступають причинами, а зовнішні – обставинами [1, с. 75].

Близькою до наведеної позиції вчених є розуміння положень дослідників про те, що формування професійної компетентності є діалектичним процесом, який зумовлений зовнішніми та внутрішніми стимулами, що дозволяє виокремити організаційно-педагогічні умови стимулювання професійної компетентності майбутнього військового фахівця. У зовнішньому аспекті формування професійної компетентності стимулюється цілеспрямованим включенням курсантів у різноманітні види діяльності. Саме від того, наскільки тісною і плідною є взаємодія середовища вищого військового навчального закладу і особистісних можливостей курсанта, настільки успішнішим виявляється формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців. У внутрішньому аспекті формування професійної компетентності розкривається через професійне усвідомлення курсантом себе як майбутнього професіонала, усвідомленій здатності до проектування власного професійного шляху, критичному ставленні до своїх професійних здобутків. Слухач (курсант) внутрішньо прагне до професійного саморозвитку, тобто на рівні особистості спостерігаються певні якісні зміни у прагненні до професійного самовдосконалення, виробленні певного стилю професійної діяльності. Певна динаміка формування професійної компетентності усвідомлюється особистістю на різних рівнях від більшої професійної компетентності, легкості перебігу соціально-професійної адаптації під час виконання різних практичних завдань до відчуття психологічного комфорту від взаємодії з оточуючими та ін.

Педагогічні дослідження спираються на філософське тлумачення категорії «умова» як вираження ставлення предмета до навколишніх явищ, без яких він існувати не може, а також на психологічне осмислення умов як причин, чинників, засобів, під впливом яких відбувається формування професійної компетентності особистості. Дослідник Б. Гершунський вважав, що предметом методології педагогіки є: безпосередні педагогічні знання, способи їх здобуття, умови їхнього практичного впровадження і визначення предмета педагогіки [2, с. 61]. Схожої думки дотримується М. Фіцула, який стверджує, що предметом дидактики виступає не тільки процес навчання, а й умови, необхідні для його

перебігу (зміст, засоби, методи навчання, комунікації між педагогом і учнями та ін.), а також отримані результати, їхня діагностика та оцінювання [3, с. 83].

В роботах Шемчука В.А., теоретично обґрунтовано педагогічні (організаційно-педагогічні) умови розвитку управлінського мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти: створення професійно орієнтованого навчального середовища в університеті; обґрунтування такого змісту управлінської підготовки, який враховує цілі, завдання, принципи та специфіку майбутньої управлінської діяльності, а також сприяє розвитку управлінського мислення як майбутніх суб'єктів цієї ланки управління; застосовування професійно орієнтованих методик і дидактичних технологій проведення навчальних заходів, які мають методично обґрунтовано стимулювати розвиток і вдосконалення мисленнєвих процесів із врахуванням вікових особливостей, військово-професійного й управлінського досвіду, майбутніх кар'єрних перспектив і посадових компетенцій; забезпечення самоменеджменту слухачів у навчальній діяльності; забезпечення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами [13, с. 184-185; 14, с. 386-387].

Деякі сучасні дослідники аналізують педагогічні умови як фактори (або чинники), що впливають на процес досягнення мети, при цьому вони поділяються на: зовнішні (позитивні відносини педагога і слухача; об'єктивність оцінювання процесу навчання; місце навчання, приміщення, кліматичні умови тощо) та внутрішні (індивідуальні характеристики слухачів, тобто стан здоров'я, якості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо) [4, с. 161].

Проблемі педагогічних умов присвячене дослідження А. Литвина, в ньому під такими умовами розуміються певні особливості організації навчального процесу, які здійснюють характерний вплив на результати навчання та розвитку суб'єкта, що здобуває певну освіту, об'єктивно забезпечують можливість їх покращення шляхом використання сучасних освітніх методик навчання і виховання, інноваційних технологій, запровадження результатів передових педагогічних досліджень [5, с. 28].

Т. Вдовичин виокремлює наступні організаційно-педагогічні умови: спрямування на самореалізацію особистості завдяки створенню та підтримці інновацій в навчальному середовищі; реалізація методичних умінь та навичок у педагогів та забезпечення розвитку їх професійних компетентностей; мотивації до навчання та розвиток пізнавальної активності слухачів [6, с. 226].

З урахуванням методологічних позицій дослідників щодо визначення поняття «педагогічні умови», доцільно підкреслити наступне. З одного боку, деякі дослідники, досліджуючи зазначену категорію, розуміють під нею сукупність об'єктивних можливостей вирішення освітніх завдань. З іншого боку, під умовами маються на увазі педагогічні вимоги, обставини, за яких компоненти освітнього процесу представлені в оптимальному взаємозв'язку; сукупність зовнішніх і внутрішніх впливів (І. Березовська [7, с. 8]). Дещо відрізняється точка зору вчених (І. Зязюн [8, с. 6] та ін.), котрі пов'язують педагогічні умови з формуванням системи освіти, в якій вони виступають

одним із компонентів (факторів, обставин). Дослідники розуміють педагогічні умови як один із проявів закономірностей процесу навчання. Різносторонній аналіз існуючих трактувань категорії «педагогічні умови» дозволяє виокремити певні ознаки і положення, що є ключовими в розумінні цього поняття, зокрема педагогічні умови: є предметом дослідження методології педагогіки; виражають відношення освітньої системи до навколишніх явищ, без яких неможливе її існування; забезпечують оптимальний перебіг освітніх процесів та явищ; необхідні для досягнення визначеної педагогічної мети та вирішення поставлених завдань; поєднують суб'єктивне й об'єктивне, внутрішнє і зовнішнє, сутність та явище [1, с. 76].

Узагальнюючи теоретико-методологічні підходи до проблеми дослідження, доцільно стверджувати, що організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності виступають складовим елементом педагогічної системи (цілісного педагогічного процесу); відображають сукупність можливостей освітнього середовища вищого військового навчального закладу (цілеспрямовано конструюються заходи впливу взаємодії освітніх суб'єктів: зміст, навчальні та виховні методи, прийоми і форми, програмно-методичне забезпечення навчально-виховного процесу) і матеріально-просторового середовища (відповідне навчальне та технічне обладнання тощо), що впливають на існування і функціонування освітньої системи. Для їхньої структури характерна наявність як внутрішніх елементів, що впливають на розвиток особистісної сфери суб'єктів освітнього процесу, так і зовнішніх обставин цього процесу. Відповідним чином обґрунтована реалізація педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців забезпечить ефективне функціонування та розвиток педагогічної системи, стимулюватиме готовність до професійного розвитку і саморозвитку.

Відповідно, в контексті цього дослідження під організаційно-педагогічними умовами варто розуміти спеціально спроектовані фактори впливу на зовнішні та внутрішні обставини професійної підготовки майбутніх начальників фізичної культури і спорту військових частин, які сприяють їхньому професійному розвитку і саморозвитку, готовності до розвитку як професійних, так і особистісних здібностей, формуванню стійких професійних компетенцій в умовах освітнього середовища вищого військового навчального закладу. З огляду на викладене, використання можливостей освітнього середовища передбачає реалізацію сукупності об'єктивних зовнішніх щодо курсантів предметно-просторових умов, соціальних об'єктів та освітніх факторів і впливів (зміст освіти, форми організації освітнього процесу, методи, технології тощо), необхідних для ефективного саморозвитку особистості майбутнього військового фахівця.

Д. Погребняк зазначає, що організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності мають бути системними та містити методологічні, теоретичні, методичні та практичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної підготовки і спорту:

- методологічний аспект – містить ключові ідеї та принципи, на основі яких здійснюється професійна підготовка;

- теоретичний аспект – передбачає: цілі, принципи, зміст та результат професійної підготовки військових фахівців;

- методичний аспект – це, в першу чергу, основні методи, технології, засоби та методика їх реалізації у навчальному процесі;

- практичний аспект – наявність сучасної навчальної матеріально-технічної бази, що відповідає сучасним вимогам оточення та специфіці діяльності начальників фізичної підготовки і спорту.

З урахування наведених аспектів, успішний розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту може відбуватися за реалізації таких організаційно-педагогічних умов:

1) педагогічне моделювання розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту ЗС України - це системна педагогічна умова. Моделювання передбачає можливість відобразити ключові властивості розвитку професійної компетентності. З іншого боку, цей напрямок є наочною демонстрацією основних методологічних підходів, теоретичних та методичних основ, представленням конкретних етапів розвитку професійної компетентності зазначеної категорії офіцерів;

2) розробка сучасної комплексної методики розвитку професійної компетентності фахівців фізичної культури і спорту ЗС України: уявляє собою визначену навчальну систему, засновану на положеннях компетентнісного, системного та суб'єктно-діяльнісного підходів. Методика має містити цілі, принципи, методи, способи, прийоми та засоби на кожному з виокремлених етапів розвитку професійної компетентності. Результатом навчання за такою методикою має бути здатність фахівців фізичної культури і спорту ЗС України успішно виконувати свої функціональні обов'язки у професійній діяльності; розвиток практичних знань, умінь та навичок (включаючи і самопідготовку офіцерів);

3) забезпечення саморозвитку військових фахівців у процесі навчання: передбачає формування умов для актуалізації їх навчальної суб'єктності та суб'єктної поведінки у навчально-пізнавальній діяльності. Важливими аспектами наведеної умови є: внутрішня мотивація фахівців фізичної культури і спорту ЗС України, їх прагнення досягти професіоналізму у власній діяльності; розвиток системних знань у сфері фізичного виховання і спорту; здатність розв'язувати стандартні та нестандартні завдання при виконанні своїх професійних обов'язків;

4) застосування об'єктивних критеріїв оцінки рівнів розвитку професійної компетентності майбутніх військових фахівців: в якості критерію розуміється визначальна ознака, яка характеризує конкретні якісні аспекти явища, що досліджується, та надає можливість встановити ступінь його сформованості, розвиненості, покращення та ін. Критерії знаходять своє вираження в показниках і через це існує можливість статистичного вимірювання та оцінювання певних проявів досліджуваного явища. Для визначення кількісних та якісних характеристик розвитку професійної компетентності майбутніх

військових фахівців критерії оцінювання мають бути об'єктивними, надійними, ефективними та достовірними [4, с. 162].

Також, для визначення професійної компетентності викладено, змістово-функціональна модель формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту у *ВВНЗ*, яка містить: цільовий, організаційно-змістовий та результативно-оцінний блоки [11, с. 244-246].

Загальновідомо, що високий рівень професіоналізму позначається на успішності професійної діяльності, дає змогу особистості оптимально реалізувати власний потенціал. Реалізація педагогічних умов формування професійної компетентності майбутнього військового фахівця (начальника фізичної культури і спорту) має бути спрямованою на забезпечення виконання ним у майбутньому важливих функцій (за О. Онацем):

- управлінської – полягає у виконанні ролі керівника військово-педагогічного процесу для регулювання навчально-пізнавальної діяльності;
- менеджерської – виконання ролі інструктора, який допомагає у визначенні ресурсів виконання практичних завдань;
- контролюючої – забезпечення контролю та оцінювання досягнень;
- організаційної - організація різнопланової діяльності курсантів;
- діагностично-прогностична - виконання ролі дослідника при визначенні реального ступеня навченості та розвитку курсантів і прогнозуванні на цій основі їх освітніх траєкторій [9, с. 35].

За умови комбінування усіх функцій, майбутній фахівець фізичної культури і спорту ЗС України стане наставником, що сприятиме формуванню умов для налагодження повноцінної та позитивної взаємодії й співпраці з оточуючим колективом, а також для формування особистості професіонала з педагогічної точки зору. Реалізація педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців у процесі вивчення фахових дисциплін має бути спрямована на забезпечення розвитку їх ключових умінь як компетентних спеціалістів:

- 1) проектувати освітній процес, вдало конструювати навчальний матеріал, уміло моделювати й розв'язувати педагогічні ситуації;
- 2) сприймати психічний стан слухачів, визначати особливості стосунків у військовому колективі;
- 3) ставити коректні завдання, координувати діяльність курсантів, співпрацювати з ними в освітньому процесі;
- 4) виробляти сміливе, гнучке та позитивне мислення в пошуках оптимального вибору форм і методів навчально-виховної діяльності офіцерів;
- 5) оволодівати новими науково-педагогічними й науково-технічними знаннями, передовими, а також нетрадиційними і нестандартними методами ефективного регулювання стосунків з колегами, слухачами (курсантами);
- 6) здійснювати емоційний вплив на слухачів (курсантів);
- 7) проводити моніторинг навчання, виховання та розвитку офіцерів;
- 8) виявляти рівень ефективності та успішності власної діяльності.

Успіх діяльності майбутніх військових фахівців, в тому числі і педагогічної, визначається передусім рівнем їхньої професійної

підготовленості. З накопиченням досвіду формуються оптимальні прийоми праці, приходять майстерність, яка дозволяє швидко адаптуватися до будь-якої аудиторії, виникає легкість у роботі [10, с. 33].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності військових фахівців уявляють собою спеціально спроектовані фактори впливу на зовнішні та внутрішні обставини професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту ЗС України, які сприяють їхньому професійному розвитку і саморозвитку, готовності до розвитку як професійних, так і особистісних здібностей, формуванню стійких професійних компетенцій в умовах освітнього середовища вищого військового навчального закладу.

Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності мають бути системними та містити методологічні, теоретичні, методичні та практичні аспекти професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту ЗС України.

Успішний розвиток професійної компетентності фахівців фізичної культури і спорту ЗС України має відбуватися при реалізації певних організаційно-педагогічних умов: 1) педагогічне моделювання розвитку їхньої професійної компетентності; 2) формування сучасної комплексної методики розвитку досліджуваної професійної компетентності; 3) забезпечення саморозвитку начальників фізичної підготовки і спорту у навчальному процесі; 4) застосування об'єктивних критеріїв оцінювання рівнів розвитку професійної компетентності майбутніх військових фахівців.

Перспективою подальших досліджень виступає розроблення моделі розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту Збройних Сил України з урахуванням відповідних педагогічних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смолюк А.І. Професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи в освітньому середовищі педагогічного коледжу: дис. ... канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.04: Теорія і методика професійної освіти. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2017. 240 с.

2. Гершунский Б.С. Философия образования : учебн. пособ. для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. М.: Московский психолого-социальный институт, 1998. 432 с.

3. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти. К.: Академія, 2002. 528 с.

4. Погребняк Д.В. Організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних Сил України в системі післядипломної освіти. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2018. Випуск 4 (95). С. 160-165.

5. Литвин А.В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів: СПОЛОМ, 2014. 76 с.

6. Вдовичин Т.Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх бакалаврів інформатики. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми:

[зб. наук. пр.]; Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. Вип. 34. С. 225-229.

7. Березовська І.В. Особливості розвитку вольових якостей студентів у навчально-професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2007. 23 с.

8. Зязюн І. Педагогічна спрямованість – найголовніша характеристика майстерності А.С. Макаренка. Імідж сучасного педагога. 2008. № 1-2 (80-81). С. 5-7.

9. Онаць О.В. Практика формування професійної компетентності молодого вчителя. Шлях освіти. 2012. №3. С. 34-39.

10. Діденко О. Умови формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача військового вищого навчального закладу // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2008. №2. С. 31-34.

11. Шемчук В. Модель формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту / В. Шемчук, В. Поливанюк, Ю. Муштатов, О. Федоренко, А. Одеров. – Дрогобич : Актуальні питання гуманітарних наук ДДПУ ім. І.Франка, 2020. Вип. 29. Т. 4. – С. 240-248.

12. Шемчук В. А. Педагогічна модель удосконалення спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів засобами службово-прикладних єдиноборств / В. А. Шемчук, Н. Б. Вербин, О. С. Нестеров, М. М. Василенко, Є. В. Малахов. – Запоріжжя : Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2020. Вип. 71. Т. 2. – С. 241-248.

13. Шемчук В. А. Педагогічні умови розвитку управлінського мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» (Педагогічні науки) / В. А. Шемчук. К., 2012. – 288 с.

14. Шемчук В. А. Організаційно-педагогічні умови розвитку управлінського мислення майбутніх магістрів військового управління / В.А. Шемчук // Матеріали III Всеармійської наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях» – К.: НУОУ, 2011, С. 386-387.

REFERENCES

1. Smolyuk A.I. Profesiynyy samorozvytok maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly v osviti'omu seredovyshchi pedahohichnoho koledzhu: dys. ... kand. ped. nauk zi spetsial'nosti 13.00.04: Teoriya i metodyka profesiynoyi osvity. Skhidnoyevropeys'kyu natsional'nyu universytet imeni Lesi Ukrayinky; Natsional'nyu pedahohichnyu universytet imeni M.P. Drahomanova, Kyiv, 2017. 240 s.

2. Hershunskyy B.S. Fylosofiyya obrazovanyya : uchebn. posob. dlya studentov vysshykh y srednykh pedahohycheskykh uchebnykh zavedenyy. M.: Moskovskyyu psykholoho-sotsyal'nyu ynstitut, 1998. 432 s.

3. Fitsula M.M. Pedahohika: navch. posib. dlya stud. vyshchykh ped. zakladiv osvity. K.: Akademiya, 2002. 528 s.

4. Pohrebnyak D.V. Orhanizatsiyno-pedahohichni umovy rozvytku fakhovoyi kompetentnosti nachal'nykiv fizychnoyi pidhotovky i sportu viys'kovykh chastyn Zbroynykh Syl Ukrayiny v systemi pislyadyplomnoyi osvity. Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky. 2018. Vypusk 4 (95). S. 160-165.

5. Lytvyn A.V. Metodolohichni zasady ponyattya «pedahohichni umovy»: na dopomohu zdobuvacham naukovoho stupenya. L'viv: SPOLOM, 2014. 76 s.

6. Vdovychyn T.YA. Obgruntuvannya orhanizatsiyno-pedahohichnykh umov dlya zabezpechennya navchal'noho protsesu maybutnikh bakalavriv informatyky. Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy: [zb. nauk. pr.]; Redkol.: І.А. Zyazyun (holova) ta in. Kyiv-Vinnytsya: TOV firma «Planer», 2013. Vyp. 34. S. 225-229.

7. Berezovs'ka I.V. Osoblyvosti rozvytku vol'ovykh yakostey studentiv u navchal'no-profesiyniy diyal'nosti: avtoref. dys. kand. psykhol. nauk: 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiya». Pivdenoukr. derzh. ped. un-t im. K.D. Ushyns'koho. Odesa, 2007. 23 s.
8. Zyazyun I. Pedahohichna spryamovanist' – nayholovnishha kharakterystyka maysternosti A.S. Makarenka. Imidzh suchasnoho pedahoha. 2008. № 1-2 (80-81). S. 5-7.
9. Onats' O.V. Praktyka formuvannya profesiynoyi kompetentnosti molodoho vchytelya. Shlyakh osvity. 2012. №3. S. 34-39.
10. Didenko O. Umovy formuvannya individual'noho stylyu pedahohichnoyi diyal'nosti vykladacha viys'kovoho vyshchoho navchal'noho zakladu // Naukovi zapysky Ternopil's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohika. 2008. №2. C. 31-34.
11. Shemchuk, V. Model formuvannya profesiinykh kompetentnostei maibutnikh ofitseriv–fakhivtsiv fizychnoi pidhotovky i sportu / V. Shemchuk, V. Polyvaniuk, Yu. Mushtatov O. Fedorenko, A. Oderov. – Drohobych : Aktualni pytannia humanitarnykh nauk DDPU im. I. Franka, 2020. № 29. T. 4. – S. 240-248.
12. Shemchuk, V. A., N. B Verbyn, O. S. Nesterov, M. M. Vasylenko, Ye. V. Malakhov. (2020). Pedahohichna model udoskonalennia spetsialnoi fizychnoi pidhotovlenosti maibutnikh ofitseriv zasobamy sluzhbovo-prykladnykh yedynoborstv [Pedagogical model of improvement of special physical training of future officers by means of service-applied martial arts]. Pedahohika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, Vyp. 71. T. 2., 241-248.
13. Shemchuk, V. A. (2012). Pedahohichni umovy rozvytku upravlinskoho myslennia maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia v systemi pislidyplomnoi osvity. Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: spec. 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity». [Pedagogical conditions for the development of managerial thinking of future masters of military management in the system of postgraduate education. PhD ped. sci. diss.]. Kyiv. 288 p.
14. Shemchuk, V. A. Orhanizatsiyno-pedahohichni umovy rozvytku upravlinskoho myslennia maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia / V. A. Shemchuk // Materials III Vsearmiiskoi nauk.-prakt. konf. «Aktualni problemy stanovlennia osobystosti profesionala v ryzykonebezpechnykh profesiakh» – K.: NUOU, 2011, S. 386-387.

Резюме

Александр Петрачков,

кандидат педагогических наук, доцент

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

Виталий Поливанюк,

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

ОПРЕДЕЛЕНИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ И СПОРТУ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ

Проанализированы теоретические подходы к определению категории «педагогические условия». Исследованы современные точки зрения по определению организационно-педагогических условий формирования профессиональной компетентности будущих военных специалистов по физической культуре и спорту Вооруженных Сил Украины.

Приведены важно для этого исследования трактовки термина «условие» с психологической точки зрения как совокупности явлений внешней и внутренней среды, которые могут оказывать влияние на развитие конкретного явления, опосредуется активностью лица или определенной группы лиц. Рассмотрен в качестве значимых условий

профессионального становления личности мотивы, направленность личности, ее склонности, интересы, общие и особые способности, обстоятельства воспитания и обучения, организации профессионального и образовательной среды, доступ к культурным ценностям, состояние социального окружения и тому подобное.

Освещены позиции ученых и исследователей о том, что формирование профессиональной компетентности является диалектическим процессом, который обусловлен внешними и внутренними стимулами, позволяет выделить организационно-педагогические условия стимулирования профессиональной компетентности будущего военного специалиста. Определены внешние и внутренние аспекты формирования профессиональной компетентности. Во внешнем аспекте формирования профессиональной компетентности стимулируется целенаправленным включением курсантов в разнообразные виды деятельности. Именно от того, насколько тесным и плодотворным является взаимодействие среды высшего военного учебного заведения и личностных возможностей курсанта, настолько успешным оказывается формирования профессиональной компетентности будущих военных специалистов. Во внутреннем аспекте формирования профессиональной компетентности раскрывается через профессиональное осознание личности себя как будущего профессионала, осознанной способности к проектированию собственного профессионального пути, критическом отношении к своим профессиональным достижениям. Будущий специалист внутренне стремится к профессиональному саморазвитию, то есть на уровне личности наблюдаются определенные качественные изменения в стремлении к профессиональному самосовершенствованию, выработке определенного стиля профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *организационно-педагогические условия, профессиональная компетентность, профессиональное развитие, саморазвитие, педагогическое моделирование.*

SUMMARY

Oleksandr Petrachkov,

candidate of pedagogical sciences, Associate Professor
The National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Vitaliy Polyvanyuk,

The National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

DETERMINATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Theoretical approaches to the definition of the category "pedagogical conditions" are analyzed. Modern points of view on determining the organizational and pedagogical conditions for the formation of professional competence of future military specialists in physical culture and sports of the Armed Forces of Ukraine are studied.

The interpretation of the term "condition" from the psychological point of view as a set of phenomena of external and internal environment which can influence development of the concrete phenomenon mediated by activity of the person or a certain group of persons is resulted important for this research. Motives, orientation of a person, his inclinations, interests, general and special abilities, circumstances of upbringing and training, organization of professional and educational environment, access to cultural values, state of social environment, etc. are considered as significant conditions of professional formation of personality.

The positions of scientists and researchers that the formation of professional competence is a dialectical process, which is due to external and internal incentives, which allows to distinguish

organizational and pedagogical conditions for stimulating professional competence of the future military specialist. External and internal aspects of professional competence formation are determined. In the external aspect, the formation of professional competence is stimulated by the purposeful inclusion of cadets in various activities. It is from the close and fruitful interaction of the environment of a higher military educational institution and the personal capabilities of the cadet that the formation of professional competence of future military specialists is so successful. In the internal aspect, the formation of professional competence is revealed through the professional awareness of the individual as a future professional, the conscious ability to design their own career path, a critical attitude to their professional achievements. The future specialist internally strives for professional self-development, ie at the level of the individual there are certain qualitative changes in the desire for professional self-improvement, the development of a certain style of professional activity.

Keywords: *organizational and pedagogical conditions, professional competence, professional development, self-development, pedagogical modeling.*

УДК 355.376

Олексій Полтораков

кандидат політичних наук

Військовий інститут Київського національного університету

ім. Тараса Шевченка

ID ORCID 0000-0003-2418-0969

Ірина Щиголь

факультет соціології Київського національного університету

ім. Тараса Шевченка

ID ORCID 0000-0001-5503-2235

DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/246-253

СОЦІАЛЬНО-ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Система підготовки молодших офіцерів (запасу) в Україні, недостатньо відповідає векторам розвитку національного сектора безпеки і оборони (а перш за все його кадрового сегменту). Вона вимагає принципово серйозного реформування, в т.ч. із урахуванням чинників соціально-економічного та морально-психологічного характеру. Пропонується оптимізувати розподіл підготовки за військово-обліською спеціальністю з урахуванням специфіки регіональних вищих навчальних закладів (технічних, економічних і т.п.). Акцентуалізується проблема розробки, забезпечення та впровадження напрямків та програм підготовки офіцерів резерву для новостворюваної системи ТрО.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, військова кафедра, офіцер запасу, регіон, військово-обліська спеціальність, ейджизм.

*Кадровий офіцер – людина, яку ми годуємо в мирний час,
щоб у воєнний час вона послала нас на фронт.*

Габріель Лауб (1928-1998)

Постановка проблеми. Соціологічні аналізи результатів опитувань громадської думки останніх років переконливо фіксують достатньо високий рівень патріотичних настроїв в Україні та відповідного «ціннісного»/«діяльнісного» розуміння патріотизму.

Так, за останніми даними СГ «Рейтинг» (жовтень 2020 р.) [4], 85% опитаних позиціонували себе патріотами своєї країни. При цьому наразі патріотично настроєних громадян відносно більше серед старших вікових груп респондентів.

В свою чергу, за актуальними даними Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова (грудень 2019 р.) [10] основними складовими патріотизму українці вважають передовсім любов до своєї країни (80%) та готовність захищати свою країну, якщо треба – зі зброєю (64%).

Ці та інші дослідження доволі чітко фіксують наявність у сьогоденній Україні відповідного «суспільного запиту», принаймні опосередкованого, на розвиток інституційних спроможностей «конвертації» патріотичних настроїв українців у практичну активність/діяльність. І одним із принципово значущих інститутів в цьому контексті виступає інститут воєнної/військової

освіти/підготовки, – зокрема, той його (напів)периферійний сегмент, що пов'язаний з підготовкою офіцерів запасу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки офіцерів запасу [Див. 7] зазвичай знаходяться на (напів)периферії дослідницької уваги військово-освітнянського пошуку та науково-аналітичного осмислення. Вони розглядаються передусім в загальному контексті військової освіти [2; 3; 9] та базової підготовки молодшого офіцерського складу ЗСУ й інших т.зв. «силових структур» [1] національного «сектору безпеки».

Мета статті. Метою статті є артикуляція принципів соціально-інституційних проблем підготовки офіцерів запасу в Україні та визначення ключових напрямів її оптимізації в загальному контексті трансформаційного розвитку системи військової освіти в Україні.

Методи дослідження. В процесі написання статті були використані як загальнонаукові методи, так і спеціалізовані. До загальнонаукових методів можна віднести методи дедукції, аналітично-порівняльний метод. До спеціалізованих – аналіз документів, контент-аналіз.

Виклад основного матеріалу. Функціонуюча система воєнної/військової підготовки офіцерів запасу, що дісталася Україні «у спадок» від СРСР, була орієнтованою на масову армію та через це характеризувалася досить спрощеним і недостатньо раціональним підходом до використання кадрового ресурсу взагалі і його освітньо-інтелектуального потенціалу зокрема. Однак така система все менше і менше відповідає сучасним реаліям України [3] – як в сенсі внутрішнього демократичного розвитку соціальної держави, так і в сенсі зовнішніх викликів «гібридної війни» та інституційних тенденцій професіоналізації «сектору безпеки» України.

На сьогодні в Україні система підготовки офіцерів запасу залишається досить масштабною. Перш за все слід вказати на діяльність 10 «класичних» військових вищих навчальних закладів (ВВНЗ), які проводять в т.ч. навчання за програмами підготовки офіцерів запасу. Крім того, більше 50 «цивільних» ВНЗ – практично по всій Україні – мають у своїй структурі відповідні кафедри військової підготовки. При цьому більше 20 з цих військових кафедр ВНЗ були відновлені або відкриті в останні 5-6 років (зокрема, в Луцьку та, хоча й ненадовго, у Херсоні) після початку російської агресії проти України. За офіційними даними Міністерства оборони на середину 2020 р. чисельність курсантів з числа цивільної молоді становила 6 273 осіб.

Однак на тлі дійсно чималої кількості ВВНЗ і військових кафедр ВНЗ, що надають можливості тисячам мотивованим громадянам України пройти навчання за програмами підготовки офіцерів запасу і отримати первинне військове звання «молодшого лейтенанта» [5; 6; 7; 14], існує ціла низка значущих проблем [8, 13], що не дозволяють системі військової підготовки функціонувати з належною часткою ефективності охоплення потенційного контингенту молодшого офіцерського корпусу.

По-перше, значущим є територіальний дисбаланс розташування військових кафедр ВНЗ, на яких проводяться курси підготовки офіцерів запасу.

У Києві можна нарахувати 10 ВВНЗ та ВНЗ, які надають таку послугу (НУОУ, ВІ КНУ, ВІТІ, УВМА, КПІ, НУБіП, НАУ, КНЕУ, а також НАВС та НАСБУ) і ще кілька – під Києвом (зокрема, в м. Ірпінь); 7 – в Харкові (ХНУПС, ВІТВ НТУ «ХПІ», НЮА, ХНМУ, а також ХНУВС, НАНГ та НУЦЗ). Тоді як в абсолютній більшості регіонів, за дуже рідкісним винятком (Харків, Львів, Одеса), спектр можливостей проходження програм підготовки офіцерів запасу вкрай обмежений – відносно невеликими кафедрами військової підготовки регіональних ВНЗ і, відповідно, невеликими ліцензованими обсягами наборів на програми.

По-друге, вкрай невеликий спектр можливостей вибору військово-облікових спеціальностей (ВОС), за якими проводиться підготовка офіцерів запасу кафедрами військової підготовки ВНЗ в регіонах. Так, на більшості військових кафедр регіональних ВНЗ (наприклад, в таких обласних центрах як Полтава, Черкаси, Чернігів) спектр ВОС дуже обмежений – переважно кількома загальновійськовими, «піхотними» і «психологічними» спеціальностями. Подібні обмеження практично не враховують ні специфіки самих ВНЗ (технічних, економічних і т.п.), ні спеціалізацій та інтересів самих студентів/курсантів.

Достатньо показовими вбачаються насамперед сьогоднішні напрямки підготовки офіцерів запасу на військових кафедрах Державної академії пенітенціарної служби (м. Чернігів), Університету державної фіскальної служби (м. Ірпінь), Національної академії Державної прикордонної служби (м. Хмельницький) – за ВОС «Бойове застосування механізованих з'єднань, військових частин і підрозділів», а також Університету податкової справи і фінансів (м. Дніпро) – за ВОС «Бойове застосування змішаних з'єднань, військових частин та підрозділів зв'язку», «Організація фельд'єгерського-поштового зв'язку» і т.п.

Для порівняння, в Києві підготовку офіцерів запасу за ВОС «Організація морально-психологічного забезпечення» здійснюється в кожному (!) з трьох ВВНЗів (НУОУ, ВІКНУ і ВІТІ).

Похідною проблемою є подальша необхідність оперативного «перенавчання» молодого/молодшого офіцера-«контрактника» [Див. 5], який має готовність проходити військову службу з урахуванням перш за все своїх обставин (його профільної/професійної освіти, загальних інтересів і конкретних побажань) [Пор. 7], з одної ВОС на іншу – умовно, з «артилериста» на «фінансиста», або навпаки.

По-третє, значущою проблемою соціально-економічного характеру є та обставина, що підготовка на практично всіх військових кафедрах (за дуже рідкісним винятком) проводиться за рахунок юридичних або фізичних осіб [Див. 6]. Однак далеко не всі бажаючі, які будуть гідними, мотивованими та перспективними молодшими офіцерами, можуть фінансово дозволити оплату такого навчання. В силу цього відносно висока вартість навчання на військових кафедрах додатково посилює і без того істотне соціально-економічне розшарування українського суспільства.

Суміжною проблемою є також те, що заняття на кафедрах військової підготовки ВВНЗ/ВНЗ у більшості випадків проходять за т.зв. «методом "воєнного дня"» [Див. 7], тобто раз на тиждень, в основному – але не завжди – по суботах (наприклад, в Ужгороді – по п'ятницях).

Інші методи – на кшталт пілотного проєкту 12-місячних «курсів лідерства офіцерського складу тактичного рівня» (на базі ВВНЗів) і т.п. – поки що представляють радше «виключення, що підтверджують загальне правило».

Попри зовнішню привабливість формату т.зв. «воєнного дня» профільний локальний контингент (перш за все так звана «сільська інтелігенція», що має базову вищу освіту) не завжди готовий дозволити собі практично кожен вихідний (а тим більше робочий) день їздити на подібні заходи, а особливо з урахуванням загальної проблемності локального транспортного сполучення в «глибинці».

По-четверте, нерегульованими є адміністративно-процедурні складнощі, перш за все щодо проходження військово-лікарської комісії (ВЛК) [11]. Щоб вступити на військову кафедру необхідно пройти ВЛК при військовому комісаріаті – за місцем реєстрації (успадкованого від СРСР інституту обліку як режиму контролю, т.зв. «прописки») та прив'язаному до нього перебуванню на військовому обліку, – в т.ч. з огляду на специфіку їхніх режимів роботи, а також обов'язкових вимог здачі медичних аналізів і отримання лікарських довідок, медичних сертифікатів і т.п.

Це є значущою проблемою, тому що в Україні – в контексті внутрішніх міграцій (в масштабах мільйонів громадян!) – посилюється розрив між місцем формальної «прописки» і фактичного проживання, роботи та/або навчання. (Ця проблематика, до того ж, стосується всіх перспективних військових-«контрактників», які живуть, навчаються та/або працюють не за місцем своєї «прописки».)

По-п'яте, не до кінця врегульованою залишається частина загальносуспільної проблеми: «ейджизму» [Див. 15], котра пов'язана з віковими обмеженнями для проходження підготовки за програмою молодших офіцерів запасу і отримання первинного офіцерського звання вже відносно немолодими людьми. У більшості ВНЗ на кафедрах військової підготовки вчать майбутніх офіцерів запасу насамперед з числа своїх студентів, причому з обмеженнями за віком (до 40 або, в окремих випадках, наприклад, в київському НТУ, навіть до 35 років) – найчастіше, на офіційних сайтах ВВНЗів та військових кафедрах ВНЗ це відразу і вказується.

В силу цього «граничний вік до 40 років» для початку навчання на кафедрі військової підготовки виступає т.зв. «скляною стелею», непрямою обставиною дискримінаційного характеру, тобто непрямим порушенням конституційних прав громадянина України [15].

Окреме місце займає проблема підготовки офіцерських кадрів, особливо молодшого офіцерського складу, для створюваної зараз в Україні системи Територіальної оборони (ТрО) [12]. Перш за все з урахуванням того, що (1) специфіка завдань та діяльності ТрО (охорона значущих об'єктів, боротьба з НВФ та ДРГ і т.п.) знаходиться на стику функціональних полів Збройних Сил

(від ССО до ВСП) та Національної гвардії, і (2) структура ТрО не передбачає, зокрема, повноцінних танкових та артилерійських підрозділів. А тим більше, що основний кадровий «кістяк» регіональних підрозділів системи ТрО (область – бригада, район – батальйон) – як раз відносно немолоді (40-55 років), але дійсно мотивовані до служби у військовому резерві патріоти з активною громадянською позицією і чималим життєвим досвідом [Див. 12; 15]. З одного боку, більшість із сьогоднішніх «резервістів ТрО» не проходило військової служби сучасного зразку (строкової служби або служби за контрактом), але з іншого – чимало з них має чималий досвід в т.ч. керівної, організаційної і т.п. діяльності. І остання обставина робить їх перспективними керівниками-командирами, які користуються належними повагою і авторитетом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Все вищевикладене підводить до попереднього висновку про те, що система підготовки молодших офіцерів (запасу), яка функціонує наразі в Україні, недостатньо відповідає ані «внутрішнім» характеристикам і запитам українського суспільства, ані «зовнішнім» реаліям «гібридної війни», що ведеться проти України Росією, – і похідним векторам розвитку національного сектора безпеки і оборони (а перш за все його кадрового сегменту). В силу цього вона вимагає принципово серйозного реформування, в т.ч. з урахуванням чинників соціально-економічного та морально-психологічного плану. Зокрема, варто оптимізувати розподіл підготовки за ВОС з урахуванням специфіки регіональних ВНЗ (технічних, економічних і т.п.), а також принципової спеціалізації ВНЗ системи МВС (НАВС та ін.) – на підготовку за ВОС, орієнтованими передовсім на правоохоронну специфіку (НГУ та ін.). Крім того, принципово доцільною вбачається оптимізація процедури проходження ВЛК (не тільки за місцем формальної реєстрації, але також за місцем навчання, роботи або служби). Перспективною вбачається впровадження системи преференцій та пільг передусім щодо оплати навчання на кафедрах військової підготовки для тих громадян, які проходять службу в резерві (передусім в системі ТрО). Окреме місце займає також проблематика науково-методичної розробки, науково-аналітичного забезпечення та науково-прикладного впровадження відповідних напрямків та програм підготовки офіцерів резерву саме для новостворюваної системи ТрО як такої.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балендр А.* Перспективні напрями підготовки персоналу Державної прикордонної служби України на основі європейського досвіду. // Науковий вісник Львівської академії. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : ЛА НАУ, 2019. Вип. 5. С. 270-275.
2. *Брижатиий С.* Військова освіта в контексті національної безпеки та оборони сучасний підхід // Військова освіта. Зб. наук. пр. Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського. 2020. №1(41). С.35-45.
3. *Вітер Д., Мітягін О.* Стратегічні пріоритети підвищення боєздатності Збройних Сил України в контексті професіоналізації військової освіти: політики і процедури // Зб. наук. пр. Центру воєнно-стратегічних досліджень. 2020, № 1(68), С. 133-137.
4. «До Дня захисника України» / Соціологічна група «Рейтинг (жовтень 2020 р.) [Електронний ресурс]
http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_defenders_day_102020_press.pdf

5. *Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу»* // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст.385.
6. *Інструкція про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу* (Затверджено Наказом Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України, 14.12.2015 р. № 719/1289).
7. *Концепція військової кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року* (Затверджено Наказом Міністерства оборони України, 26.06.2017 р. № 342).
8. *Марценківський В., Камалов Є., Клонцак М.* Оцінювання ефективності функціонування військових навчальних підрозділів у системі підготовки офіцерів запасу // Військова освіта. Зб. наук. пр. Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського. 2020. №2(42). С.174-185.
9. *Нещадим М.І.* Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика: [монографія]. К. : ВПЦ «Київськ. ун-т», 2003. 852 с.
10. *«Патріотизм, мова та зовнішньополітичні пріоритети»* / Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва; Центр Разумкова (грудень 2019 р.) [Електронний ресурс] https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova%20%20
11. *Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України* (Затверджено Наказом Міністра оборони України, 14.08.2008 № 402).
12. *Полтораков Олексій.* Захистимо свій дім – захистимо Україну // Український журнал. 2019. №12. С.21-23.
13. *Полтораков Олексій.* Чому старі освітня й кадрова системи блокують соціальну готовність і мотивацію громадян до служби у війську // Армія Інформ, 16.11.2020. [Електронний ресурс] <https://armyinform.com.ua/2020/11/chomu-stari-osvitnya-j-kadrova-systemy-blokuuyut-soczialnu-gotovnist-i-motyvacziyu-gromadyan-do-sluzhby-u-vijsku/>
14. *Порядок проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу* (Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України, 01.02.2012 р. № 48)
15. *Щиголь Ірина.* Таких не беруть... в офіцери запасу: «друга молодість» чи «другий сорт»? // Армія Інформ, 16.11.2020. [Електронний ресурс] <https://armyinform.com.ua/2020/11/takyh-ne-berut-v-oficzery-zapasu-druga-molodist-chy-drugyj-sort/>

REFERENCES

1. Balendr A. Perspektivni napriamy pidhotovky personalu Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy na osnovi yevropeiskoho dosvidu. // Naukovyi visnyk Lotnoi akademii. Seriiia : Pedagogichni nauky. Kropyvnytskyi : LA NAU, 2019. Vyp. 5. S. 270-275.
2. Bryzhatyi Ye. Viiskova osvita v konteksti natsionalnoi bezpeky ta oborony suchasnyi pidkhid // Viiskova osvita. Zb. nauk. pr. Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy im. Ivana Cherniakhovskoho. 2020. №1(41). S.35-45.
3. Viter D., Mitiahin O. Stratehichni priorytety pidvyshchennia boiezdatnosti Zbroinykh Syl Ukrainy v konteksti profesionalizatsii viiskovoi osvity: polityky i protsedury // Zb. nauk. pr. Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen. 2020, № 1(68), S. 133-137.
4. «Do Dnia zakhysnyka Ukrainy» / Sotsiolohichna hrupa «Reitynh (zhovten 2020 r.) [Elektronnyi resurs] http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_defenders_day_102020_press.pdf
5. *Закон України «Про виiskoviy oboviazok i viiskovu sluzhbu»* // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1992, № 27, st.385.
6. *Instruktsiia pro orhanizatsiiu viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu* (Zatverdzheno Nakazom Ministerstva oborony Ukrainy ta Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, 14.12.2015 r. № 719/1289).
7. *Kontseptsiia viiskovoi kadrovoi polityky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy na period do 2020 roku* (Zatverdzheno Nakazom Ministerstva oborony Ukrainy, 26.06.2017 r. № 342).

8. Martsenkivskiy V., Kamalov Ye., Klontsak M. Otsiniuvannia efektyvnosti funktsionuvannia viiskovykh navchalnykh pidrozdiliv u systemi pidhotovky ofitseriv zapasu // Viiskova osvita. Zb. nauk. pr. Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy im. Ivana Cherniakhovskoho. 2020. №2(42). S.174-185.
9. Neshchadym M.I. Viiskova osvita v Ukraini: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka: [monohrafiia]. K. : VPTs «Kyivsk. un-t», 2003. 852 s.
10. «Patriotyzm, mova ta zovnishnopolitychni priorytety» / Fond «Demokratychni initsiatyvy» im. I. Kucheriva; Tsentr Razumkova (hruden 2019 r.) [Elektronnyi resurs] https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova%20%20
11. Polozhennia pro viiskovo-likarsku ekspertyzu v Zbroinykh Sylakh Ukrainy (Zatverdzheno Nakazom Ministra oborony Ukrainy, 14.08.2008 № 402).
12. Poltorakov Oleksii. Zakhystymo svii dim – zakhystymo Ukrainu // Ukrainskyi zhurnal. 2019. №12. S.21-23.
13. Poltorakov Oleksii. Chomu stari osvitiia y kadrova systemy blokuiut sotsialnu hotovnist i motyvatsiiu hromadian do sluzhby u viisku // Armiia Inform, 16.11.2020. [Elektronnyi resurs] <https://armyinform.com.ua/2020/11/chomu-stari-osvitnya-j-kadrova-systemy-blokuyut-soczialnu-gotovnist-i-motyvacziyu-gromadyan-do-sluzhby-u-vijsku/>
14. Poriadok provedennia viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu (Zatverdzheno Postanovoiou Kabinetu Ministriv Ukrainy, 01.02.2012 r. № 48)
15. Shchyhol Iryna. Takykh ne berut... v ofitseri zapasu: «druha molodist» chy «druhyi sort»? // Armiia Inform, 16.11.2020. [Elektronnyi resurs] <https://armyinform.com.ua/2020/11/takyh-ne-berut-v-oficery-zapasu-druga-molodist-chy-drugyj-sort/>

РЕЗЮМЕ

Алексей Полтораков

кандидат политических наук

Военный институт Киевского национального университета

им. Тараса Шевченка

Ирина Щеголь

факультет социологии Киевского национального университета

им. Тараса Шевченка

Социально-институциональные проблемы подготовки офицеров запаса в современной Украины

Система подготовки младших офицеров (запаса) в Украине, вполне соответствует векторам развития национального сектора безопасности и обороны (а прежде всего его кадрового сегмента). Она требует принципиально серьезного реформирования, в т.ч. с учетом факторов социально-экономического и морально-психологического характера. Предлагается оптимизировать распределение подготовки по военно-облиийськовой специальности с учетом специфики региональных высших учебных заведений (технических, экономических и т.п.). Акцентуализується проблема разработки, обеспечения и внедрения направлений и программ подготовки офицеров резерва для вновь системы тро.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, военная кафедра, офицер запаса, регион, военно-облиийськова специальность, эйджизм

SUMMARY**Oleksii Poltorakov**

candidate of political sciences

Military Institute of Kyiv National University

named after Taras Shevchenko

Iryna Shchyhol

Faculty of Sociology, Kyiv National University

named after Taras Shevchenko

Socio-institutional problems training of reserve officers in modern Ukraine

The system of training junior officers (reserve) in Ukraine does not sufficiently correspond to the vectors of development of the national security and defense sector (and above all its personnel segment). It requires fundamentally serious reforms, including taking into account factors of socio-economic and moral-psychological nature. It is proposed to optimize the distribution of training in the military-regional specialty, taking into account the specifics of regional higher education institutions (technical, economic). The problem of development, provision and implementation of directions and programs of training of reserve officers for the newly created tro system is accentuated.

Key words: higher educational institution, military department, reserve officer, region, military-obliyska specialty, ageism.

УДК 378.147

Микола Полторак,
кандидат військових наук, доцент
Національний університет оборони України імені
Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-7601-8317
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/254-265

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ЗБОРУ ТА ОБРОБКИ ОСВІТНЬОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛАХ НАТО: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті розкривається сутність особливостей використання систем збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України та збройних силах держав – членів НАТО, а також надається їх порівняльний аналіз, а саме:

щодо досвіду використання систем збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості освіти випускників вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти за підсумками їх службової діяльності у Збройних Силах України та збройних силах Альянсу;

щодо підходів до створення нової (перспективної) системи військової освіти в Україні, які розглядається через “площину” результатів системного аналізу професійної військової освіти країн – членів НАТО та “кроків” України з питань модернізації військової освіти і заходів співробітництва у сфері освіти між Міністерством оборони України та державами Альянсу.

Ключові слова: вищий військовий навчальний заклад (ВВНЗ); військовий навчальний підрозділ закладу вищої освіти (ВНП ЗВО); система військової освіти України; система збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти; система інформаційного забезпечення військової освіти України.

Постановка проблеми. Актуальність даного дослідження зумовлюється тим, що останнім часом в Україні, а саме у сфері військової освіти, наукових досліджень стосовно вищезазначеної проблематики майже не проводилось. Відомо, що на теперішній час відсутні чіткі уявлення щодо особливостей використання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ та ВНП ЗВО) систем збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти та збройних силах держав – членів НАТО. Також залишається відсутнім, саме тлумачення (визначення) виразу “Система збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти.”, а також значення (вплив) цієї системи на ефективність функціонування системи військової освіти України.

Приєднання України до Європейського освітнього простору, зміни в законодавчій базі з питань розвитку вітчизняної освіти з одного боку та необхідність приведення військової освіти України у відповідність до стандартів НАТО і сучасних вимог щодо набуття професійної військової освіти військовими фахівцями, вимагають проведення відповідних змін у системі

військової освіти та спонукають виникненню низки специфічних суперечностей, які потребують нагального вирішення.

Такими суперечностями на сьогодні являються – з одного боку, це стрімкий розвиток глобального світового інформаційного простору, з іншого боку – існуюча недосконалість функціонування системи військової освіти України, та інформаційного забезпечення військової освіти, в плані збору, обробки та збереження освітньої інформації (формування відповідної бази даних, тощо), стосовно питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України та збройних силах держав – членів НАТО [7, 8].

Вирішення зазначених суперечностей на думку автора, можливе виключно за умови усвідомлення того, яка інформація збирається, опрацьовується та накопичується у базі даних системи збору та обробки освітньої інформації щодо оцінювання якості військової освіти, а також розкриття сутності (порівняльного аналізу) щодо особливостей і відмінностей використання такої системи як у Збройних Силах України так і у збройних силах держав – членів НАТО. Саме це, у даній статті виступатиме предметом розгляду щодо даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теперішній час, з огляду на вищезазначену проблематику щодо сутності та особливостей використання систем збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти України та збройних силах держав – членів НАТО, з метою удосконалення системи військової освіти України та приведення змісту підготовки військових фахівців (навчання) до потреб Збройних Сил України з максимальним наближенням до стандартів підготовки, що застосовуються в НАТО, спектр наукових публікацій є досить вузьким.

Так на сьогодні, у вітчизняній науково-педагогічній літературі залишаються недостатньо висвітленими питання щодо єдиних підходів на шляху розв'язання проблемних питань по цій тематиці, у сфері військової освіти України, залишаються недослідженими такі важливі питання які стосуються суттєвих відмінностей та особливостей набуття професійної військової освіти військовими фахівцями, а саме – у Збройних Силах України та збройних сил країн-членів НАТО.

Водночас, у ряді досліджень зазначається, що на сьогодні державою зроблено “рішучий крок” в питаннях приєднання до європейського інтеграційного процесу в галузі вищої освіти. Це повною мірою стосується і військової освіти України. Так в Україні, вже започаткований процес впровадження у систему військової освіти норм і правил, які отримали назву так званих стандартів НАТО [8].

Щодо стандартів НАТО, то ці питання щодо їх застосування (запровадження) у сфері військової освіти України також на сьогодні потребують більш детального вивчення, проведення подальших досліджень та бути висвітленими у наукових публікаціях з метою винайдення єдино правильної думки щодо їх розуміння стосовно їх сутності та особливостей їх запровадження в освітній процес ВВНЗ та ВНП ЗВО.

Також варто зазначити, що на теперішній час, на виконання рішень останніх засідань Колегій Міністерства оборони України з питань щодо удосконалення системи військової освіти України та приведення змісту підготовки військових фахівців до потреб Збройних Сил з максимальним наближенням до стандартів підготовки, що застосовуються в державах – членах НАТО, у Міністерстві оборони України проведено низку відповідних заходів. Основою цих заходів стало приведення відповідних нормативних актів Міністерства оборони України до вимог законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про наукову та науково-технічну діяльність” згідно з сучасними потребами Збройних Сил України та євроатлантичними стандартами якості підготовки військовослужбовців [1-7].

Мета статті – дослідити сучасні погляди щодо сутності та особливостей використання систем збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України і збройних силах держав – членів НАТО.

Методи дослідження: аналіз, порівняння і систематизація наукових джерел.

Виклад основного матеріалу. На теперішній час система вищої освіти України, у тому числі і військової освіти, перебувають у стані реформування та трансформації, започатковано процес її модернізації та орієнтації на входження у світовий і Європейський інформаційно-освітній простір.

За свідченнями останніх наукових досліджень щодо зазначеної проблематики, процес трансформації військової освіти в Україні супроводжується істотними змінами, як у теорії, так і в практиці щодо сталої методології навчально-виховного процесу, удосконалення як існуючої системи військової освіти так і збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти та розширенням меж комунікацій в освітній сфері з державами-членами НАТО.

Відомо, що на сьогодні, процес функціонування системи військової освіти України являється нерозривним із системою збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України. При цьому, головним завданням на сьогодні постає – створення в Україні нової системи військової освіти, спроможної найбільш повно (максимально) забезпечити ефективність перебігу навчання, набуття військовими фахівцями нових освітніх і професійних компетентностей та операційної сумісності на основі стандартів, ухвалених у збройних силах Альянсу.

Тому, з урахуванням вищевикладеного, розв’язання зазначеної проблеми, а саме проведення порівняльного аналізу використання систем збору, обробки та зберігання освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України та збройних силах НАТО, підходів до створення нової системи військової освіти України, у статті розглядається через “площину” результатів системного аналізу професійної військової освіти держав – членів НАТО, “кроків” України з питань модернізації військової

освіти та заходів співробітництва у сфері військової освіти між Міністерством оборони України та держав – членів НАТО.

Щодо систем професійної військової освіти країн – членів НАТО, їх порівняльного аналізу із системою військової освіти України, за свідченням результатів проведеного аналізу, можемо констатувати про те, що при зовнішній їх схожості, ці системи мають низку суттєвих відмінностей, суть яких полягає у поєднанні професійної військової підготовки військових фахівців, набуття відповідних рівнів освіти та термінів здобуття освіти (строків навчання у ВВНЗ).

При цьому слід враховувати те, що системи військової освіти країн – членів НАТО (окрім США) на теперішній час, вже імплементовані у національні системи освіти, базуються на вимогах Болонського процесу та регулюються законодавчими або відомчими актами своїх країн в галузі освіти і науки. А також те, що на сьогодні, у європейських країнах – членах НАТО, як освітні програми так і програми професійного підвищення кваліфікації військовослужбовців, побудовані на європейській кредитно-трансферній системі ECTS [8].

Щодо системи вищої освіти України, то вона на сьогодні разом із системою військової освіти України, приєдналися до європейського інтеграційного процесу в галузі вищої освіти – до Болонського процесу. У систему вищої військової освіти України на сьогодні запроваджено норми і правила, які отримали назву так званих стандартів НАТО.

Щодо “кроків” України з питань модернізації військової освіти та заходів співробітництва у сфері освіти між Міністерством оборони України та НАТО, слід зазначити про наступне:

на теперішній час, Міністерством оборони України, внесено необхідні зміни до законодавчих та нормативних документів щодо збільшення повноважень Міністерства оборони України в питаннях організації навчально-виховного процесу, організації вступної кампанії, вирішення кадрових питань тощо;

сформовано нові ВВНЗ та ВВП ЗВО, низку військових кафедр з питань підготовки офіцерів запасу. У ВВНЗ та ВВП ЗВО проведені необхідні організаційні зміни та переатестація наукових та науково-педагогічних кадрів;

перероблені навчальні програми підготовки з перерозподілом бюджету часу на користь практичної підготовки, внесені зміни до навчально-методичних матеріалів щодо врахування досвіду антитерористичної операції (операції Об’єднаних сил) на сході України тощо;

введено в практику широке залучення до проведення навчальних занять зі слухачами (курсантами) та на курсах підвищення кваліфікації представників замовників, провідних фахівців Міністерства оборони України, Проектного офісу реформ Міністерства оборони України, волонтерів, фахівців інших силових структур сектору безпеки та оборони держави, а також міжнародних організацій;

планомірно впроваджуються євроатлантичні технології і процедури в освітньому процесі ВВНЗ та ВВП ЗВО.

Так наприклад, сьогодні, з метою приведення змісту навчання військових фахівців до стандартів НАТО у практично у всіх ВВНЗ та ВНП ЗВО, вже запроваджено програми НАТО DEEP, а також проведення (у НАОУ м. Київ з січня 2020 року) лідерських курсів для офіцерів Збройних Сил України – L2; L3 та L4.

На тактичному рівні підготовки військових фахівців починаючи з 2019 року – запроваджено курси лідерства НАСВ (м. Львів) [8]. Навчальна програма лідерських курсів НАСВ повністю адаптована під стандарти НАТО. Професійна підготовка майбутніх офіцерів Збройних Сил України в академії сьогодні здійснюється виключно за штабними методиками НАТО. В навчальних програмах підготовки курсантів академії збережено все корисне чинної системи військової освіти України та значно посилено напрямок у питаннях щодо покращення професіоналізації освіти курсантів, а саме, на всіх практичних навчальних заняттях з питань прийняття тих, чи інших управлінських рішень командирами різних ланок, використовується програма НАТО DEEP (Defence Education Enhancement Program) та ряд інших нових методик і програм навчання [8].

Наступним прикладом розв'язання зазначеної проблеми, а саме створення нової системи військової освіти України, до кінця 2021 року планується завершити перехід військової освіти на нові стандарти.

В якості прикладу, вартій уваги наступний досвід НУОУ (м. Київ), у якому започаткована система курсової підготовки за напрямками (підготовки/перепідготовки) військових фахівців за наступними напрямками:

стратегічні комунікації;

демократичний цивільний контроль над воєнною організацією держави;

оперативне планування за стандартами НАТО;

основи теорії лідерства за стандартами НАТО;

основи цивільно-військового співробітництва (СІМІС);

оборонне планування на основі спроможностей;

розбудова доброчесності, прозорості і зниження корупційних ризиків.

Викладання на курсах НУОУ здійснюється викладачами та науковцями, фахівцями Департаменту воєнної політики, стратегічного планування та міжнародного співробітництва Міністерства оборони України, спеціалістами із Великої Британії та США. Проведенню зазначених курсів передувала підготовка визначеного складу науково-педагогічних працівників на спеціальних заняттях, які були організовані в університеті за участі фахівців із США та Великої Британії.

Крім того, Україна на сьогодні, продовжує приймати участь у програмі НАТО Defence Education Enhancement Program (DEEP), яка допомагає країнам-партнерам у розвитку та реформуванні системи військової освіти. Основна увага при цьому, приділяється питанням опрацювання програм певних навчальних дисциплін та удосконаленню методики їх викладання у визначених вищих військових навчальних закладах. В рамках підвищення професійної кваліфікації за програмою DEEP фахівці НУОУ пройшли підготовку:

з питань виховання доброчесності, запобігання та попередження корупції для посадовців високого рангу (Академія оборони Великобританії, м. Шривенгем);

з питань Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу (м. Кишинів, Республіка Молдова);

з вивчення стандартів НАТО – стажування в Школі НАТО (м. Обераммергау, ФРН).

Зазначимо, що робота за програмою DEEP-Ukraine передбачає триступеневий цикл розроблення кожного курсу: перший етап – проведення курсу інструкторами країн-партнерів для передачі досвіду фахівцям ВНЗ, другий етап – проведення курсу підготовленими фахівцями ВНЗ в присутності експертів НАТО та країн-партнерів, третій етап – самостійне проведення фахівцями ВНЗ курсів за оновленою тематикою. В рамках зазначеної програми ряд керівників вищих військових навчальних закладів України здійснили поїздки до країн Альянсу для вивчення/набуття передового досвіду навчання і підготовки військових кадрів з метою використання його в ході подальшого удосконалення системи військової освіти України.

Курсанти (слухачі) ряду ВВНЗ та ВНП ЗВО, а також слухачі курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації (у перспективі зазначені курси будуть трансформовані у школу менеджменту і школу лідерства) на теперішній час вивчають євроатлантичні процедури прийняття рішень та управління військовими підрозділами на навчальних дисциплінах “Тактика” та “Управління діями підрозділів”, “Військова топографія”, “Основи військового управління” тощо.

Не менш важливим для Збройних Сил України на сьогодні є питання щодо підготовки сержантського складу з урахуванням (використанням у процесі підготовки) досвіду збройних сил держав-членів НАТО.

Відомо, що на сьогодні в Збройних Силах України запроваджується процес переходу до заміщення сержантами первинних посад офіцерського складу, що потребує змін у підходах до комплектування посад зазначеною категорією військовослужбовців, організації навчального процесу щодо підготовки цієї нової категорії викладачів – сержантів-інструкторів за стандартами НАТО, а також щодо вирішення блоку (низки) супутніх соціальних (побутових) питань. Загалом, підготовка військовослужбовців військової служби за контрактом на посади сержантського (старшинського) складу в Україні здійснюється відповідно до Закону України “Про вищу освіту” за освітньо-кваліфікаційним рівнем “молодший спеціаліст” протягом 2,5 років [1,8].

Таким чином, усвідомивши сутність викладених у даній статті питання щодо вищезазначеної проблематики, можемо говорити про низку специфічних для неї ознак, які загалом характеризують систему збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах, а саме:

1. Характерною відмінною ознакою функціонування системи військової освіти України та функціонування системи збору та обробки освітньої

інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України є те, що вона виступає водночас як об'єктом, так і суб'єктом реформування Збройних Сил України та сил оборони в цілому. Висока якість підготовки військових кадрів є важливою умовою своєчасності, повноти та ефективності виконання заходів оборонної реформи в Україні.

2. Найбільш значущими заходами наближення системи військової освіти та системи збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України до євроатлантичних стандартів можна вважати:

перехід на трьохступеневу систему освіти (на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях підготовки) військових фахівців;

запровадження “школи оборонного менеджменту” та “школи лідерства” як складових професіоналізації освіти;

перегляд кваліфікаційних вимог та штатно-посадових категорій до військових посад офіцерського складу з урахуванням освітніх ступенів та рівнів військової освіти;

перегляд змісту освіти та фахової підготовки, впровадження в освітній процес процедур та стандартів НАТО;

подальше удосконалення системи підготовки сержантського складу для Збройних Сил України.

3. В основу подальшого реформування системи військової освіти України та системи збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України покладені такі напрями:

законодавче і нормативне врегулювання питань підготовки військових фахівців, адаптацію нормативно-правової бази Міністерства оборони України у галузі військової освіти до вимог законодавства держави з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил;

підвищення якості та приведення змісту і технологій навчання військових фахівців у відповідність до сучасних завдань Збройних Сил України та вимог щодо їх підготовки з максимальним використанням досвіду антитерористичної операції на Сході держави та передових методик підготовки армій країн – членів НАТО, впровадження технологій дистанційного навчання у ВВНЗ та ВВП ЗВО;

подальшу оптимізацію мережі ВВНЗ та ВВП ЗВО, наукових закладів і установ, їх організаційно-штатних структур, поліпшення підготовки науково-педагогічних кадрів, удосконалення механізму ротації науково-педагогічних працівників;

удосконалення системи відбору та підготовки кандидатів на вступ до ВВНЗ та ВВП ЗВО та її планомірний розвиток;

підвищення якості професійної підготовки у всіх ланках військового управління, військах (силах) та в системі підвищення кваліфікації офіцерських кадрів, державних службовців та працівників Збройних Сил України;

формування і планомірне укріплення системи професійної підготовки сержантів як важливої сучасної категорії військових кадрів;

постійне оновлення та удосконалення матеріально-технічної бази ВВНЗ та ВВП ЗВО;

розвиток міжнародної співпраці і міжнародної кооперації у сфері військової освіти з метою реалізації стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію та євроатлантичне партнерство.

4. Перераховані вище заходами щодо наближення системи військової освіти України до євроатлантичних стандартів можуть бути використаними в якості системи збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України.

5. Новими (згідно з “Переліком основних заходів досягнення цілей партнерства в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України) завданнями щодо удосконалення системи вищої військової освіти в Україні, являються:

перехід на більш сумісну з країнами НАТО трьохступеневу систему рівнів військової освіти (тактичний, оперативний та стратегічний рівні);

запровадження діяльності “школи оборонного менеджменту” та “школи лідерства” як складових професіоналізації освіти;

перегляд кваліфікаційних вимог та штатно-посадових категорій до військових посад офіцерського складу щодо здобуття освітніх ступенів (“бакалавр”, “магістр”) та рівнів військової освіти;

опрацювання механізмів мотивації на здобуття офіцерами освітніх (освітньо-наукових, наукових) ступенів на всіх рівнях військової освіти;

перегляд змісту освіти та фахової підготовки, більш наполегливе впровадження в освітній процес процедур та стандартів НАТО.

6. Основною відмінністю системи збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України у порівнянні із такою ж системою у державах – членах НАТО, є її універсальність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримавши уявлення про сьогоденний стан вітчизняної (чинної) системи військової освіти та системи збору і обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України, а також усвідомивши питання щодо “кроків” держави у сфері військової освіти стосовно розширення меж комунікацій з країнами-членами НАТО, можемо стверджувати про наступне:

1. Головною відмінністю існуючої системи військової освіти України у порівнянні із системами військової освіти ряду провідних країн світу, а також системами військової освіти держав – членів НАТО є фундаментальність підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України, як загальнонаукової, так і військово-професійної. Сьогодні, молодий офіцер – випускник ВВНЗ та ВВП ЗВО, відразу по прибуттю у війська здатний приступити до виконання своїх посадових обов'язків. Випускники ВВНЗ армій провідних країн світу, здебільшого, потребують до підготовки на кусах спеціалізації за обраною спеціалізацією. Іншою відмінною рисою підготовки майбутніх командирів у ВВНЗ та ВВП ЗВО України є її універсальність.

2. Основними особливостями систем збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України та збройних силах Альянсу являються:

створення у Північноатлантичному блоці НАТО системи закладів військової освіти, які на сьогодні створюють умови для втілення нових підходів до побудови та використанню об'єднаних сил НАТО, досягнення максимальної оперативної і технічної сумісності військ (сил) держав Альянсу і держав-партнерів, підвищення їх спроможності до гнучкого реагування на динамічний розвиток ситуації в комплексному світовому просторі, який включає сушу, повітряно-космічний простір, світовий океан та інформаційно-комунікаційні мережі;

реалізація в рамках партнерської політики з боку керівництва Північноатлантичного союзу НАТО, рішення щодо взяття на себе зобов'язань здійснювати зацікавленим державам, які не входять у цю організацію, підтримку у сфері військової освіти та системі профпідготовки військових фахівців. Курси, проекти і програми, які на сьогодні функціонують в Україні, являються підґрунтям для покращення якості професійної підготовки офіцерських кадрів Збройних Сил України, а також одним із важливих чинників для подальшого удосконалення існуючої системи військової освіти та її інформаційного забезпечення;

подальший розвиток сучасної системи військової освіти за кордоном передбачає:

системний підхід до організації й здійснення підготовки офіцерських кадрів, упровадження системи управління якістю освіти;

розвиток інфраструктури системи підготовки офіцерських кадрів, використання спеціалізованих навчальних центрів, створення потужних університетів, навчально-наукових комплексів шляхом об'єднання окремих ВВНЗ;

підпорядкованість ВВНЗ командувачам видів військ (сил), багатоступеневість військової підготовки, підвищення кваліфікації протягом усієї військової служби, підготовка військових фахівців відповідно до реальних потреб військ як у мирний, так і військовий час;

забезпечення престижності навчання, поваги до історії, традицій, фундаменталізація, гуманізація, демократизація, інформатизація й технологізація навчального процесу.

У подальших дослідженнях за зазначеною проблематикою передбачається проведення системного аналізу як результатів професійної військової освіти країн – членів НАТО так і “кроків” України щодо її модернізації на сучасному етапі, а також щодо особливостей систем збору та обробки освітньої інформації з питань оцінювання якості військової освіти у Збройних Силах України та збройних силах Альянсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про національну безпеку України” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
2. Закон України “Про освіту” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Закон України “Про вищу освіту” // “Голос України”, 6 серпня 2014 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Закон України “Про наукову та науково-технічну діяльність” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 року № 1410 “Про створення єдиної системи військової освіти” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12>.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) // Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
8. Обґрунтування вимог до перспективної системи інформаційного забезпечення військової освіти і науки з урахуванням досвіду держав-членів НАТО, звіт про НДР шифр “Сирена” (заключний звіт) НУОУ ім. Івана Черняхівського – м. Київ, 2020 р., 275 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy "O natsional'noy bezopasnosti Ukrainy" [The Law of Ukraine]. // [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (in Ukrainian).
2. Zakon Ukrainy "Ob obrazovanii" [The Law of Ukraine “On Education”]. // [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy "O vysshem obrazovanii" [The Law of Ukraine “On Higher Education”]. // "Golos Ukrainy", 6 avgusta 2014 goda // [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (in Ukrainian).
4. Zakon Ukrainy "O nauchnoy i nauchno-tekhnicheskoy deyatel'nosti" [The Law of Ukraine]. // [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (in Ukrainian).
5. Postanovleniye Kabineta Ministrov Ukrainy ot 15 dekabrya 1997 goda № 1410 "O sozdanii yedinoy sistemy voyennogo obrazovaniya" // [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF> (in Ukrainian).
6. Postanovleniye Kabineta Ministrov Ukrainy ot 23 noyabrya 2011 goda № 1341 "Ob utverzhdenii Natsional'noy ramki kvalifikatsiy" // [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12> (in Ukrainian).
7. Busel V.T. (2005). Bol'shoy tolkovyy slovar' sovremennogo ukrainskogo yazyka [Big Ukrainian explanatory dictionary]. (s dop. i pererab.) // Sost. i glav. red. V.T. Busel. – K.; Irpen': VTF "Perun". – 1728 s. (in Ukrainian).
8. Ohruntuvannia vymoh doperspektyvnoi systemy informatsiinoho zabezpechennia viiskovoi osvity i nauky z urakhuvaniem dosvidu derzhav-chleniv NATO, zvit pro NDR shyfr Syrena (zakliuchnyi zvit) NUOU im.Ivana Cherniakhovskoho - m. Kyiv, 2020 r., 287 s.

РЕЗЮМЕ

Николай ПОЛТОРАК,

кандидат военных наук, доцент

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского**Особенности использования систем сбора и обработки учебной информации по вопросам оценки качества военного образования в вооруженных силах Украины и вооруженных силах НАТО: сравнительный анализ**

В статье раскрывается сущность особенностей использования систем сбора и обработки учебной информации по вопросам оценки качества военного образования в Вооруженных Силах Украины и вооруженных силах стран – государств НАТО, а также надается их сравнительный анализ с вопросов:

опыта использования систем сбора и обработки учебной информации по вопросам оценки качества образования выпускников ВВУЗ и ВУП УВО за результатами их служебной деятельности в ВС Украины и ВС Альянса;

подходов к созданию новой (перспективной) системы военного образования в Украине, которые рассматриваются через “видение” результатов системного анализа профессионального военного образования государств – членов НАТО, а также “шагов” Украины по вопросам модернизации военного образования и мероприятий сотрудничества в области образования между Министерством обороны Украины и государствами Альянса;

определения существенных различий профессиональной военной подготовки и образования, сроков получения образования и прохождения военной службы в государствах – членах НАТО и Вооруженных Силах Украины.

Ключевые слова: *высшее военное учебное заведение; военное учебное подразделение учреждения высшего образования; система военного образования Украины; система сбора и обработки учебной информации по вопросам оценки качества военного образования; система информационного обеспечения военного образования Украины.*

SUMMARY

Mykola Poltorak

Candidate of Military Sciences, Associate Professor

National Defense University of Ukraine

named after Ivan Chernyakhovsky

Peculiarities of use of systems of collection and processing of educational information on quality assessment of military education in the armed forces of Ukraine and NATO armed forces

The article reveals the essence of peculiarities of the use of systems for collecting and processing of educational information on assessing the quality of professional military education in the Armed Forces of Ukraine and the armed forces of NATO member states, as well as provides a comparative analysis:

on the experience of using systems for collecting and processing educational information on assessing the quality of education of graduates of higher military educational institutions and military educational units of higher educational institutions based on the results of their service activities in the Armed Forces of Ukraine and the in armed forces of the Alliance;

on approaches to the creation of a new (prospective) system of military education in Ukraine, which are considered through the "plane" of results of systematic analysis of professional military education of NATO nations, and the "steps" of Ukraine on modernization of its

professional military education and the cooperation in the field of education between the Ministry of Defense of Ukraine and the Allied states;

to identify significant differences between professional military training and education, the duration of education and military service in NATO member states and the Armed Forces of Ukraine.

Introduction. The relevance of this study is due to the fact that recently in Ukraine, namely in the field of military education, research on the above issues has been almost non-existent. It is known that at present, there is no clear idea about the peculiarities of the use in the educational process of higher military educational institutions of systems for collecting and processing educational information on assessing the quality of military education and the armed forces of NATO member states. Also missing is the interpretation (definition) of the expression “System of collection and processing of educational information on assessing the quality of military education”. As well as the significance (impact) of this system on the effectiveness of the military education system of Ukraine. The solution to this problem will be discussed in this article.

Purpose to explore modern views on the nature and features of the use of systems for collecting and processing educational information on assessing the quality of military education in the Armed Forces of Ukraine and the armed forces of NATO member states.

Methods: analysis, comparison and systematization of scientific sources.

Results – defined: modern views on the nature and features of the use of systems for collecting and processing educational information on assessing the quality of military education in the Armed Forces of Ukraine and the armed forces of NATO member states; approaches to creating a new (promising) system of military education in Ukraine.

Originality – The study raises for the first time problematic issues regarding the nature of the peculiarities of the use of systems for collecting and processing educational information on assessing the quality of military education in the Armed Forces of Ukraine and the armed forces of NATO member states. The practical significance of the research results - the approaches identified in the study to create a new (promising) system of military education in Ukraine - can be used in practice.

Conclusion. Having received an idea of the current state of the domestic (current) military education system and the system of collecting and processing educational information on assessing the quality of military education in the Armed Forces of Ukraine, as well as understanding the state's "steps" in military education to expand communication with countries. NATO members, we can say that the main difference and feature of the existing military education system of Ukraine in comparison with the military education systems of some leading countries, as well as military education systems of NATO member states is the fundamental and universal training of future officers of the Armed Forces of Ukraine. Further research on the above issues envisages a systematic analysis of both the results of professional military education of NATO member countries and the "steps" of Ukraine on modernization of military education and cooperation in education between the Ministry of Defense of Ukraine and Allies.

Key words: *higher military educational institution (HMEI); military educational unit of higher educational institution (MEU HEI); military education system of Ukraine; system of collecting and processing of educational information on assessing the quality of military education; information support system of military education of Ukraine (ISSMEU).*

Юрій Приходько,
кандидат педагогічних наук, доцент
Глобальний союз учених за мир
ORCID ID 0000-0002-8782-383X
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/266-278

ДИДАКТИКА ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

В статті розглядається проблема системного підходу до підготовки військових фахівців з вищою освітою тактичного рівня. Показується актуальність дослідження даної проблеми, що зумовлена політикою держави з реформування сектору безпеки та оборони, зміцнення обороноздатності Збройних Сил України. Аналізуються історичні та сучасні аспекти теоретичної та прикладної дидактики підготовки офіцерських кадрів. Обґрунтовуються основні напрями коригування складових дидактичного процесу в підготовці військових фахівців у вищих військових навчальних закладах України.

Ключові слова: військова освіта; дидактична система; підготовка військових фахівців; трансформація; зміст освіти; технологія; контроль; моніторинг.

Постановка проблеми. Освітні системи мають своєчасно та динамічно реагувати на зміни, що відбуваються у глобалізованому світі. Так склалося, що теоретичні, структурні, змістові та організаційні складові дидактичних систем різних країнах світу, мають свої особливості та відмінності, внаслідок визначених поглядів, інтересів, історичних і національних традицій, наявних територій і ресурсів. Дидактична система підготовки військових фахівців з вищою освітою в Україні успадкована з колишнього СРСР – держави, яка практично не переймалася досвідом інших країн, мала значний простір, великі ресурси, готувала щороку тисячі офіцерських кадрів, не приділяючи при цьому належної уваги оцінці ефективності її функціонування. В контексті викладеного трансформаційні процеси в системі військової освіти України на теперішній час мають бути спрямованими на врахування національного та кращого світового досвіду з дидактичних основ підготовки військових фахівців, що має призвести до підвищення ефективності її діяльності, покращення якості підготовки офіцерських кадрів з вищою освітою.

Актуальність дослідження трансформаційних дидактичних процесів в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою тактичного рівня військового управління на теперішній час зумовлена такими чинниками:

прийняттям протягом останніх років низки нормативно-правових актів з безпекової та оборонної політики держави, подальшого розвитку Міністерства оборони України, Збройних Сил (далі – ЗС) України [4; 5];

реалізацією курсу на поглиблення партнерства з НАТО в питаннях підготовки офіцерських кадрів, проведення миротворчих, антитерористичних операцій, тренінгів, навчань, ведення збройної боротьби;

загальною тенденцією зниження рівня інноваційної освітньої, наукової діяльності, якості підготовки фахівців;

необхідністю коригування дидактики, інформаційного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення військово-освітнього процесу, підвищення якості відбору, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів і науково-педагогічних працівників.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми трансформаційних процесів у освіті знайшли ґрунтовне висвітлення в наукових публікаціях і монографіях вітчизняних і зарубіжних вчених – В. Андрущенко, С. Архангельського, Г. Васяновича, І. Беха, В. Давидова, І. Зязюна, С. Ніколаєнка, Г. Нойнера, В. Лугового, Г. Клімової, В. Кременя, Ч. Купісевича, Т. Левченко, Н. Ничкало, В. Оконя, Л. Пуховської, В. Рибалки, В. Серікова, С. Сисоєвої, В. Сластеніна, І. Харламова, А. Хуторського, та ін. До їх творчого доробку слід віднести дослідження теоретичних основ дидактики, сучасних дидактичних концепцій, стану модернізації змісту, форм і методів навчання та виховання молоді; управління освітніми закладами інноваційного типу; підготовку фахівців з різних галузей знань; розвитку творчого потенціалу особистості; особистісно орієнтованого навчання та виховання; гуманістично-демократичного спрямування змісту освіти.

Дидактичні основи та проблеми підготовки офіцерських кадрів в системі військової освіти України висвітлено в наукових працях А. Вітченка, О. Діденка, М. Нещадима, Ю. Приходька, В. Рахманова, В. Стасюка, В. Телелима, О. Торічного, Ю. Черниха, В. Ягупова та ін. (концептуальні основи розвитку військової освіти; військова освіта як система та її трансформація; компаративна педагогіка; психолого-педагогічні основи підготовки військових фахівців; морально-психологічне забезпечення освітнього процесу; формування змісту навчання; застосування інформаційно-комунікаційних технологій; якість освіти та освітньої діяльності; інноваційна політика та інноваційна діяльність; контрольно-діагностичні процедури в освітньому процесі; моніторинг військової освіти як системи тощо).

Метою статті є обґрунтування дидактичних основ підготовки військових фахівців тактичного рівня військового управління з вищою освітою як системи.

Виклад основного матеріалу. На території України до отримання нею незалежності функціонувало 34 військові навчальні заклади, інтегровані в загальносоюзну систему підготовки офіцерських кадрів. Для свого часу, в межах колишнього СРСР, зазначена система певною мірою виконувала відповідні функції і мала риси, притаманні всій державній військовій сфері. Вона була усталена, розгалужена, значною мірою здатна пристосовуватися до вимог часу та змін, що відбувалися у воєнному мистецтві, військах, мала потужні наукові школи в галузі військових наук. Система відносно добре фінансувалася й забезпечувалася необхідним озброєнням та військовою технікою, іншими матеріально-технічними засобами і ресурсами. Щорічний випуск офіцерських кадрів становив більше 12 тисяч осіб [3, с. 46-47]. Успадкувавши потужну мережу військових навчальних закладів, Україна одночасно зіткнулася з низкою проблем щодо створення вітчизняної системи військової освіти (далі – СВО). Ця робота мала проводитись в доволі складних умовах, зумовлених дією таких основних чинників:

відсутністю концепції національної безпеки та Воєнної доктрини України; невизначеністю структури та чисельності ЗС України за видами, родами військ і служб;

відсутністю аналогів динамічного, прискореного створення подібних систем як у світовій практиці, так і у практиці країн СНД;

негативним сприйняттям консервативним реформаторським середовищем окремих прогностичних положень щодо створення та функціонування СВО;

незавершеністю розроблення загальнодержавної та відомчої нормативно-правової бази з питань освіти;

нестабільністю економічної та соціально-політичної обстановки в державі;

потребою в кардинальній структуризації мережі військових навчальних закладів у порівняно стислі терміни та організації підготовки військових фахівців за повним переліком спеціальностей;

необхідністю вироблення та запровадження засад підготовки військових фахівців, які відповідали б вимогам сучасних теоретичних і практичних психолого-педагогічних досліджень, а також світовим тенденціям і національним інтересам.

Створення в стислі терміни СВО в умовах зазначених об'єктивних та суб'єктивних чинників апріорі несло в собі низку ризиків, що, на жаль, матеріалізувалися та проявлялися в певні періоди цього процесу. До основних таких проявів слід віднести:

невизначеність зі стратегією дидактичних засад з підготовки фахівців;

нестабільність формування та структуризації мережі вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ), військових коледжів, факультетів, кафедр військової підготовки;

відсутність обґрунтованого поточного та перспективного планування замовлення на підготовку офіцерських кадрів;

зміна підходів щодо розроблення змісту та термінів підготовки фахівців;

перегляд функцій органів управління військовою освітою та створення відповідних структур;

неоптимальне використання фінансових і матеріально-технічних ресурсів.

Визначення стратегії дидактичних засад з підготовки військових фахівців в Україні на час набуття незалежності виявилось складною проблемою. По-перше, потрібно було вже з першого вересня 1992 року організувати підготовку військових фахівців для ЗС України за усіма спеціальностями, позбавившись від колишніх стереотипів, по-друге надзвичайно розгалужена за територіальним розміщенням та кількісними показниками СВО, що залишилась в Україні, була надлишковою і потребувала на утримання значних фінансових і матеріально-технічних ресурсів, яких не вистачало; по-третє, бракувало досвіду розвитку світових військових освітніх систем; по-четверте, мала місце консервативність поглядів окремих представників військового освітнього середовища, які суттєво заважали проведенню реформ. В умовах, що склалися в Україні на 1992 рік, була розроблена та введена в дію Концепція системи військової освіти [6], яка визначила основні концептуальні положення, напрями та шляхи розвитку військової освіти в Україні.

Ретроспективно оглядаючи події, що давно відбулися, слід задатися питанням: Чи були можливості на той час реформування системи підготовки військових фахівців на дидактичних засадах військових освітніх системах провідних країн світу? Теоретично – могли, але за умов, по-перше, наявності значних фінансових і матеріально-технічних ресурсів, що дозволи б скоротити існуючу мережу ВВНЗ, вирішити соціальні питання фахівців, які в них служили та працювали; по-друге, прийняття відповідних консолідованих рішень, що в значній мірі були пов'язані з першою умовою, по-третє, володіння знаннями щодо міжнародного досвіду з підготовки військових фахівців. Справедливості заради відзначимо, що зазначені гіпотетичні умови на той час не мали шансів на реалізацію. Чи є такі можливості на теперішній час? На нашу думку, СВО за теперішньою структурою і станом, має розвиватись з орієнтацією на дидактичні засади, що мають місце у військових навчальних закладах провідних країн НАТО.

Дидактика (від грец. – повчальний) – частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання, виховання в процесі навчання, науково обґрунтовує зміст освіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання [1, с. 88]. Автори навчально-методичного посібника [2, с. 12] дидактику розглядають в двох аспектах: 1) як теоретичну науку, що вивчає реальний педагогічний процес, констатує певні факти, зв'язки, залежності, закономірності, прогнозує наслідки навчальної діяльності, моделює експеримент; 2) практичний аспект, коли теоретичні знання повертаються до практики у вигляді висновків і рекомендацій, які є підставою для визначення змісту, вибору методів навчання, організації керівництва навчальною діяльністю.

Такі визначення дозволяють, на нашу думку, трактувати дидактику як складне поняття, а саме: *теоретична складова* – дидактичні концепції, закономірності, загальні принципи освіти; *прикладна складова* – дидактичні принципи навчання, зміст освіти, моделі організації теоретичного та практичного навчання, технології (методи), організаційні форми навчання, контроль, моніторинг, коригування.

Аналіз світових військових освітніх систем, в першу чергу, – країн НАТО, наукові дослідження в цій галузі дають змогу виокремити: 1) *мету*; 2) *основні закономірності, загальні принципи розвитку освітніх систем (теоретична складова дидактичної концепції)*; 3) *принципи навчання, що мають суттєве значення для визначення завдань, основних шляхів та засад створення систем військової освіти, організації підготовки військових фахівців, всебічного забезпечення цього процесу (прикладна складова дидактичної концепції)*.

Метою військових освітніх систем провідних країн світу є постійне нарощування їх інноваційного освітнього та наукового потенціалу, обґрунтована й виважена інтеграція з цивільною освітою, підготовка військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо національної безпеки та оборони держав, створення умов для неперервного підвищення рівня знань,

практичних навичок військових фахівців протягом навчання та служби, їх творчого розвитку та самореалізації [8]. Як бачимо, мета містить дві дидактичні складові – теоретичну та прикладну. Теоретична складова на рівні концепції відображає місію освіти, наукові, загальнодержавні, відомчі вимоги до підготовки військових фахівців, прикладна – реалізацію зазначених вимог у військових навчальних закладах. У сумісності зазначених складових пріоритет належить першій складовій, що постає важливим чинником контролю якості підготовки військових фахівців.

Закономірності розвитку військових освітніх систем зумовлені:

освітніми потребами особистості;

загальнонаціональними інтересами, інтересами національної безпеки та оборони, державною політикою в освітній сфері;

політичними, ідеологічними та соціально-економічними умовами;

науково-технічними можливостями держави;

національними традиціями, національним і світовим досвідом;

потребами військ;

ефективністю управлінської діяльності, злагодженістю функціонування всіх структурних складових освітніх систем;

станом військово-теоретичних та психолого-педагогічних знань і досліджень;

рівнем підготовки керівного, науково-педагогічного складу;

станом інфраструктури ВВНЗ;

розвитком військової дидактики;

станом морально-психологічного, фінансово-економічного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення системи.

Із закономірностями військової освіти тісно пов'язані її принципи – як певна система основних вимог до підготовки військових фахівців, виконання яких має забезпечити необхідну ефективність функціонування системи. Принципи, впливаючи із закономірностей військової освіти, визначають її загальну спрямованість, мету, зміст, організаційно-методичні засади, матеріально-технічні потреби.

Основоположні принципи військових освітніх систем:

єдність державної політики щодо підготовки офіцерських кадрів у військовій та цивільній вищій школі;

пріоритет національних інтересів і національної безпеки при формуванні змісту військової освіти та вимог до військових фахівців;

гуманізація військової освіти;

фундаменталізація, комплексність, неперервність, наступність та практична спрямованість військової освіти;

зв'язок з військами, випереджувальність військової освіти щодо практики застосування військ;

науковість, доступність освіти, врахування вікових та індивідуальних особливостей кадетів (курсантів);

систематичність та послідовність навчання, розвиток свідомості, активності, лідерства, самостійності та творчості навчання кадетів (курсантів);

раціональне поєднання колективного та індивідуального характеру навчання на засадах державної політики та ідеології;

вибір оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання;

контроль, моніторинг та коригування військово-освітнього процесу;

відповідність фінансового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення військової освіти визначеним вимогам щодо підготовки офіцерських кадрів.

Розглянемо з позиції історичної ретроспективи деякі елементи *прикладної дидактики* військових освітніх систем колишнього СРСР і України.

Основні засади *прикладної складової дидактичної системи* підготовки *військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ колишнього СРСР*:

1. Терміни навчання – 4-5 років (напрями підготовки: командний, інженерний; гуманітарний; ступінь вищої освіти – спеціаліст.

2. Конкурсні показники – 4-6 кандидатів на навчання.

3. Ідеологічна спрямованість, авторитарне управління освітою, ігнорування національно-мовних особливостей.

4. "Валовий" характер підготовки фахівців, ігнорування запитів і можливостей особистості, недостатньо активний пошук лідерів, талантів, відсутність зацікавленості в наданні тим, хто навчається, можливостей для повного розкриття здібностей, навчання за індивідуальними планами.

4. Рамочні обсяги (в годинах) суспільних, загальнонаукових, загальноінженерних навчальних дисциплін відносно інженерних та інших спеціальностей цивільних вищих навчальних закладів.

6. Фундаментальність теоретичної та військово-технічної підготовки.

7. Поєднання в умовах ВВНЗ теоретичної та практичної підготовки на стаціонарних зразках озброєння та військової техніки.

8. Військово-професійна спрямованість навчання.

9. Оптимальне використання організаційних форм і методів підготовки фахівців.

10. Широкий профіль практичної спеціалізації.

11. Польова практична підготовка на діючих зразках озброєння та військової техніки під час проведення тактико-спеціальних навчань у навчальних центрах ВВНЗ.

12. Обов'язковість наукової діяльності викладацьким складом та воєнно-наукової роботи курсантів.

13. Низька динаміка ротації викладацького складу.

14. Достатність матеріально-технічного забезпечення.

15. Відсутність системи підготовки фахівців з військово-технічних спеціальностей (окрім військових авіаційно-технічних училищ).

До недоліків можна віднести засади, викладені в п. 1 (випуск усіх фахівців з вищою освітою за відсутності широкого кола джерел поповнення збройних сил офіцерським складом різних ступенів освіти); в пунктах 3; 4; 13; 15.

Фундаментальність теоретичної та військово-технічної підготовки (п. 6) в певній мірі знижувала практичну підготовленість випускників до служби у військах і не завжди була потрібна за деякими посадовими призначеннями. З

іншого боку, фундаменталізація освіти сприяла підготовці випускників, які з часом здобували наукові ступені, працювали в науково-дослідних установах, досягали значних успіхів у викладацькій, науковій, дослідно-конструкторській діяльності. Викладене свідчить про те, що військові фахівці мають готуватися за освітньо-професійними програмами, які в повній мірі відповідають посадовим призначенням.

Поєднання в умовах ВВНЗ теоретичної та практичної підготовки на стаціонарних зразках озброєння та військової техніки (п. 7) пов'язано з великими фінансовими та матеріально-технічними затратами, низькою ефективністю їх використання протягом навчального року та відсутністю при цьому наукового обґрунтованої оцінки якості практичної підготовки військових фахівців. Такий підхід вважається недоцільним і практично не застосовується у військових навчальних закладах зарубіжних країн.

Широкий профіль практичної спеціалізації (п. 10) означав вивчення у ВВНЗ значної кількості озброєння та військової техніки, що значно подовжувало термін становлення молодих офіцерів у військах, негативно впливало на поточний стан організацій бойової підготовки підрозділів, частин та їх готовності до виконання поставлених завдань мирного та воєнного часу.

Дидактична система підготовки військових фахівців тактичного рівня у ВВНЗ України в основному успадкувала викладені вище засади, окрім явно негативних. За останні роки, внаслідок визначеного державою курсу на євроінтеграцію та на зближення з НАТО, проведення Антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил на сході нашої держави, відбулися певні позитивні зміни в системі підготовки військових фахівців у таких напрямках: спрямування військової освіти на європейську інтеграцію та поглиблення партнерства з НАТО, впровадження в освітній процес ВВНЗ досвіду, набутого в ході проведення Антитерористичної операції, операції Об'єднаних сил на сході нашої держави; посилення практичної складової у підготовці військових фахівців; покращення фінансування СВО, матеріально-технічної бази.

Разом з тим, зміни суттєво не торкнулися таких питань: диверсифікації підготовки військових фахівців за термінами навчання та ступенями освіти для комплектування підрозділів і частин ЗС; системності змісту навчальних дисциплін; організації теоретичної та практичної підготовки; впровадження інформаційно-комунікаційних, особистісно орієнтованих, інноваційних технологій на основі навчальних середовищ, штучного інтелекту, імітаційного моделювання, застосування тренажерів; інформаційного забезпечення освітнього процесу; контролю та моніторингу якості підготовки військових фахівців; відбору, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних, науково-педагогічних кадрів, їх ротації.

З урахуванням національного досвіду, досвіду підготовки військових фахівців у провідних країнах НАТО розглянемо основні напрями коригування складових теоретичної та прикладної дидактики в підготовці офіцерських кадрів у ВВНЗ України.

1. Першочерговою задачею має стати розроблення нової редакції Концепції військової освіти як сукупності узагальнених положень, системи

поглядів на цілі, структуру, зміст, технології, організацію, управлінську, наукову та інноваційну спрямованість військово-освітнього процесу, а також особливості діяльності його учасників. Діюча Концепція розвитку військової освіти [7] на теперішній час є стримуючим чинником в реалізації прагнень держави щодо зближення з військовими структурами НАТО, запровадження досвіду військових навчальних закладів провідних країн НАТО у підготовці офіцерських кадрів для ЗС України. У Концепції військової освіти мають бути викладені технологічні аспекти процесу підготовки військових фахівців.

2. Потребують коригування на рівні суспільства та особистості кожного, хто готується до професійної діяльності, психологічні аспекти сприйняття встановлених Законом України "Про вищу освіту" ступенів вищої освіти "бакалавр" і "магістр". Адже такі фахівці в усіх провідних країнах світу як у цивільній, так і військовій освіті, складають більшість науково-технічного та інженерного персоналу корпорацій, фірм, підприємств, науково-дослідних установ, військових формувань і структур. Не всі мають бути магістрами. Це логічно з усіх сторін – від наявності посад для заміщення фахівцями цього ступеню вищої освіти у ЗС України у відповідності з кваліфікаційними рівнями Національної рамки кваліфікацій до раціональності витрат на їх підготовку, коли в цьому нема потреби на початковому рівні здобуття вищої освіти. Іншими словами, в провідних країнах існує певне співвідношення щодо кількості фахівців того чи іншого ступеня, яке відповідає потребам, як економіки, так і оборони держави: кількість цивільних фахівців регулюється ринком праці, військових – потребами оборони та безпеки держави, структурою та оснащенням збройних сил. Подальше кар'єрне зростання фахівців визначається навчанням на курсах підвищення кваліфікації, здобутими рейтингами на конкурсах із заміщення вакантних посад, мотивами та усвідомленням власної спроможності здобути освіту більш високого рівня чи підвищене посадове призначення.

3. Структурна оптимізація мережі ВВНЗ, коледжів, навчальних центрів на засадах неперервності, ступневості здобуття освіти, виключення дублювання змісту, практичної спрямованості. Наближення структури, термінів підготовки військових фахівців тактичного рівня військового управління до відповідних структур і термінів підготовки офіцерських кадрів у провідних країнах НАТО, їх спеціалізації, підвищення кваліфікації.

4. Назріла необхідність в перегляді організаційних, процесуальних засад і термінів підготовки військових фахівців, змісту теоретичної та практичної складових освітньо-професійних програм, програм навчальних дисциплін, що зумовлюється такими чинниками:

інтелектуалізацією, інформатизацією, комп'ютеризацією та автоматизацією воєнної сфери;

зміною поглядів на ведення сучасних бою та операції, на бойове застосування озброєння та військової техніки;

модульною побудовою сучасного озброєння, військової техніки та особливостями їх функціонування, бойового застосування, експлуатації та обслуговування;

актуальністю переходу від інформаційно-знаннєвої моделі підготовки фахівців до компетентнісної;

необхідністю системного формування змісту освіти та компетенцій фахівців на основі досвіду підготовки військових фахівців у військових навчальних закладах країн НАТО;

застосування особистісно орієнтованих технологій навчання, формування та розвитку лідерських якостей;

запровадженням інформаційних, інноваційних технологій і засобів навчання, інтегрованих навчальних середовищ;

можливостями динамічного моделювання в ході військово-освітнього процесу будь-яких процесів, дій, ситуацій;

зростанням достовірності прогностичних даних для прийняття різних рішень на основі здобуття потрібної для цього інформації сучасними засобами спостереження, зв'язку та розвідки.

5. Проблема формування та визначення вимог до фахівців, змісту їх підготовки має розглядатись, виходячи з наступного:

підготовка військових фахівців є загальнодержавною справою – важливою та відповідальною щодо обороноздатності держави, забезпечення її територіальної цілісності, національних інтересів;

вищі військові навчальні заклади повинні готувати фахівців, у першу чергу, в інтересах ЗС України, інших силових структур;

формування структури та змісту навчання повинно відповідати принципам достатності та відповідності сферам діяльності військових фахівців, в тому числі – в сумісних діях з підрозділами та частинами ЗС країн НАТО;

організація та технологія освітнього процесу має спрямовуватись на набуття майбутніми офіцерами компетенцій (знань, умінь, навичок), лідерських якостей, достатніх для виконання обов'язків за посадовим призначенням як у мирний, так і у воєнний час.

6. Процесуальна складова підготовки військових фахівців має спрямовуватись на забезпечення якості освіти та освітньої діяльності, а саме:

розроблення теоретико-методологічних основ із забезпечення якості освіти як системної і технологічної категорії;

уточнення освітньо-професійних програм, програм навчальних дисциплін у відповідності з виникаючими потребами щодо коригування вимог до підготовки фахівців

створення та розвиток системи мотивуючих чинників в освітній і науковій діяльності;

запровадження активних форм, методів і технологій навчання;

створення всебічних умов для тих, хто навчається, з метою успішного засвоєння ними освітньо-професійних програм;

всебічне забезпечення освітнього процесу кваліфікованими керівними кадрами та науково-педагогічними працівниками, матеріально-технічними та фінансовими ресурсами;

здійснення в освітньому процесі діагностично-контрольних і моніторингових процедур.

7. Потребують комплексних змін організаційні засади дидактичної прикладної складової підготовки військових фахівці тактичного рівня, наближення їх до досвіду, наприклад, військових навчальних закладів Німеччини, США, Туреччини. Дидактичні аспекти цього процесу у ВВНЗ України в порівнянні із зазначеними державами мають суттєві відмінності. Фахівці тактичного рівня готуються на основі поєднання протягом усього періоду навчання з теоретичної, практичної та спеціальної підготовки за посадовим призначенням переважно у ВВНЗ (до речі, широкого профілю). Саме тому ВВНЗ укомплектовані значною кількістю озброєння та військової техніки великої вартості (як правило, стаціонарного розташування в аудиторіях, центрах тощо). При цьому мають місце декілька факторів не на користь такої системи навчання. По-перше, низький коефіцієнт використання (вивчається на 4-5 курсах). По-друге, певна умовність навчання, оскільки зразки аудиторного розташування. По-третє, затратність такої системи підготовки фахівців. Мабуть, слід вважати доцільним перехід до системи, коли теоретико-практичну та вузьку спеціальну підготовку військових фахівців здійснювати за дворівневою схемою: 1) ВВНЗ; 2) навчальні центри видів ЗС, родів військ. Для цього на теперішній час, на нашу думку, складаються сприятливі умови, а саме: ВВНЗ поступово будуть переходити на вивчення нових зразків озброєння та військової техніки, позбавляючись застарілих зразків; у свою чергу, новими зразками будуть комплектуватися навчальні центри, де навчання з різними категоріями фахівців буде відбуватися в реальних умовах бойового застосування (переважно, на засадах вузької спеціалізації).

8. Запровадження системи дистанційної підготовки військових фахівців як однієї з форм організації військово-освітнього процесу, що передбачає можливість навчатися за відповідними спеціальностями, проходити курсову підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації.

9. Підвищення дієвості системи відбору, підготовки, підвищення кваліфікації керівних кадрів, наукових, науково-педагогічних працівників. Функціонування зазначеної системи має спрямовуватись на діагностування таких знань, якостей, умінь: досконалого знання предмету, проблем і перспектив розвитку за сферою діяльності; наполегливості в реалізації поставленої мети; системного, критичного мислення; інноваційної компетентності; лідерських, вольових якостей.

10. З переходом ВВНЗ на підготовку фахівців за оновленою дидактичною системою мають відбутися суттєві зміни в матеріально-технічному, інформаційному, кадровому забезпеченні освітнього процесу, а саме: достатнє оснащення комп'ютерною технікою, тренажерами, сучасними навчальними лабораторіями; створення центрів дистанційної підготовки, імітаційного моделювання, моніторингу, інтегрованих навчальних середовищ; проблемних науково-дослідних підрозділів тощо.

11. Запровадження дієвої системи контролю якості освіти, моніторингу якості освіти та освітньої діяльності.

Контроль якості засвоєння освітньо-професійних програм має відповідати таким принципам: адекватності цілям та завданням навчання,

діяльності військових фахівців за обраною спеціальністю; об'єктивності – оцінка якості знань, умінь, навичок (компетенцій), виключення при цьому суб'єктивних факторів; всебічності – спрямованість контролю на знання теоретичних положень, їх розуміння, вміння творчо застосувати знання на практиці, здатність до творчого, логічного, критичного мислення;

Основні узагальнені завдання моніторингу системи підготовки військових фахівців у ВВНЗ (якості освіти та освітньої діяльності): неперервне спостереження за станом, систематичне отримання інформації, узагальнення її та аналіз; своєчасне виявлення змін, факторів і ризиків, що їх викликають; попередження негативних тенденцій; здійснення прогнозування розвитку найважливіших процесів; оцінка ефективності функціонування, ресурсного забезпечення, управлінських рішень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Трансформаційні процеси в системі підготовки військових фахівців з вищою освітою тактичного рівня військового управління на теперішній час мають бути спрямованими на реалізацію вимог основоположних нормативно-правових документів з безпекової та оборонної політики держави. Це вимагає критичного осмислення досягнутого, зосередження зусиль і ресурсів на впровадженні в системі підготовки військових фахівців дидактичних основ, притаманних військовим освітнім системам провідних країн НАТО.

Викладені основні напрями коригування складових теоретичної та прикладної дидактики в підготовці військових фахівців у ВВНЗ України передбачають вирішення низки складних, комплексних нормативно-правових, управлінських, структурно-організаційних, психолого-педагогічних, теоретико-методологічних, фінансово-економічних, матеріально-технічних задач, що сприятиме зростанню військово-професійного, духовно-морального потенціалу військових фахівців, подальшому динамічному розвитку військової освіти, підвищенню її престижності в суспільстві, вагомому внеску в боєздатність ЗС України. Перспективні напрями подальших досліджень: оцінка ефективності запроваджених дидактичних новацій; воєнно-економічні розрахунки та обґрунтування; аналіз діяльності випускників ВВНЗ у військах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник/ К.: Либідь, 1997. 374 с.
2. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
3. Нешадим М.І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика: [монографія]. К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. 852 с.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII / Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 31.
5. Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
6. Про реформу системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 р., № 490 // Зібрання постанов Уряду України. 1992. № 10.
7. Про створення єдиної системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р., № 1410 // Офіційний вісник України. 1998. № 51.

8. Приходько Ю.І. Актуальні проблеми сучасного етапу розвитку військової освіти // Збірник наукових праць Нац. акад. пед. наук України, Інституту пед. освіти і освіти дорослих "Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи". 2017. № 1(13). С. 275–282.

REFERENCES

1. Honcharenko S.U. (1997)/ Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. K.: Lybid. 374 (in Ukrainian).
2. Dydaktyka: teoriia i praktyka (2017). [Didactics: theory and practice]. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv humanitarnykh fakultetiv / O.S. Bereziuk, O.M. Vlasenko. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 212 (in Ukrainian).
3. Neshchadym M.I. (2003). Viiskova osvita v Ukraini: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka [Higher education in Ukraine: history, theory, methodology, practice]: [monohrafiia]. K.: VPTs «Kyivskiy universytet». 852 (in Ukrainian).
4. Pro nacionalnu bezpeku Ukrayiny [On National Security of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII / Vidomosti Verhovnoyi Rady (VVR), 31 (in Ukrainian).
5. Pro Stratehiu voiennoi bezpeky Ukrainy [On the Strategy of Military Security of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (in Ukrainian).
6. Pro reformu systemy viiskovoi osvity [On the reform of the military education system]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 serpnia 1992 r., № 490 // Zibrannia postanov Uriadu Ukrainy. 1992. 10 (in Ukrainian).
7. Pro stvorennia yedynoi systemy viiskovoi osvity [About creation of uniform system of military education]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 1997 r., № 1410 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 1998. 51 (in Ukrainian).
8. Prykhodko Yu.I. (2017). Aktualni problemy suchasnoho etapu rozvytku viiskovoi osvity [Current problems of the current stage of development of military education] // Zbirnyk naukovykh prats Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, Instytutu ped. osvity i osvity doroslykh "Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy". 1(13). 275–282 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Юрий Приходько,

кандидат педагогических наук, доцент
Глобальный союз ученых за мир

Дидактика подготовки военных специалистов с высшим образованием: системный подход

В статье рассматривается проблема системного подхода к подготовке военных специалистов с высшим образованием тактического уровня. Показывается актуальность исследования данной проблемы, обусловлена политикой государства по реформированию сектора безопасности и обороны, укрепления обороноспособности Вооруженных Сил Украины. Анализируются исторические и современные аспекты теоретической и прикладной дидактики подготовки офицерских кадров. Обосновываются основные направления корректировки составляющих дидактического процесса в подготовке военных специалистов в высших военных учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: военное образование; дидактическая система; подготовка военных специалистов; трансформация; содержание образования; технология; контроль; мониторинг.

SUMMARY

Yuri Pryhod'ko,

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
Global Union of Scientists for Peace**Didactics of training military specialists with higher education: a system approach**

Introduction. *Recently, a number of important normative and legal documents on security and defense policy have been adopted in Ukraine, and the course of the state on European integration and rapprochement with NATO military structures has been defined. In the context of the above, the transformational processes in the system of military education of Ukraine at the present time have to be directed at considering the best world experience on the didactic basis of military specialists training.*

Purpose of the article. *The purpose of the article is to substantiate the didactic basis for the training of military tactical level specialists with higher education/*

Results. *The relevance of the problem is being investigated, its importance in the light of a determined state policy in the security and defense sphere is shown. Didactics of educational systems is considered as a complex concept, which contains two organic components - theoretical and applied. The basic laws and principles of development of educational systems of the leading leading countries of the world (the theoretical component of the didactic concept) have been determined.*

The main directions of the correction of the components of theoretical and applied didactics in the preparation of military specialists in the Military Higher Educational Institutions of Ukraine have been substantiated, namely: the requirements for specialists, the structure and content of the military specialists training, control and monitoring in the educational process, etc.

Originality. *The regularities and principles of functioning of educational systems have been determined; a number of didactic measures aimed at implementing transformation processes in the system of military specialists training in Ukraine have been proposed. The didactic approaches should facilitate convergence of military educational systems of NATO countries, increase the efficiency of the system of military education in Ukraine, and improve the quality of training of military specialists with higher education.*

Conclusion. *Transformation processes in the system of training of military specialists with higher education at the present time should be aimed at implementation of the requirements of the basic legal documents on the security and defense policy of the state, at introduction of the didactic basis in the system of officers training, inherent in the military educational systems of the leading NATO countries.*

Perspective directions for further research: assessment of the effectiveness of implemented didactic innovations; military-economic calculations and substantiation; analysis of the activity of the graduates of Military Higher Educational Institutions in the troops.

Key words: *military education; didactic system; training of military specialists; transformation; content of education; technology; control; monitoring.*

Рахманов Віталій,
доктор педагогічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0002-7180-4087
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/279-288

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються зміни, що відбуваються останнім часом, у системі професійної військової освіти в Україні. Проаналізовано системний підхід до навчання, що забезпечує методологію для аналізу потреби у навчанні, визначення найбільш доречної навчальної стратегії, розробки та проведення навчальних та освітніх заходів, а також оцінки та підтвердження результатів, що забезпечують зворотний зв'язок для вдосконалення компетентностей військових фахівців, де поруч з освітою необхідно враховувати умови служби, стимули та мотивацію. Запропоновані принципи професійної військової освіти, які забезпечуються на основі безперервного розвитку військових фахівців й залишаються невід'ємною складовою вищої освіти України. Для забезпечення якості професійної військової освіти визначена система навчання щодо спільної підготовки офіцерського складу тактичного, оперативного та стратегічного рівня Збройних Сил України та їхніх складових сил безпеки і оборони з метою набуття військовими фахівцями нових компетентностей, операційної сумісності на основі стандартів прийнятих у збройних силах держав-членів НАТО. .

Ключові слова: професійна військова освіта, набуття компетентностей, підготовка військових фахівців, освітня діяльність.

Постановка проблеми. Зацікавленість національної безпеки і оборони пов'язано із запобіганням виникненню та розвитку збройних конфліктів на території держави, із забезпеченням її здатності протистояти зовнішній агресії, вимагають від Збройних Сил України постійно підтримувати та розширювати свої можливості, протидіяти наявним і потенційним загрозам, враховувати зміни, що відбуваються у збройних силах противника, завчасно й адекватно реагувати на зміни форм і способів ведення збройної боротьби, її характеру, основних принципів, враховувати загальні зміни в безпековому, стратегічному й операційному середовищі.

Вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням інтересів національної безпеки і оборони, не обмежується виключно застосуванням Збройних Сил держави, які мають співпрацювати, проводити спільні операції та заходи з іншими складовими сил безпеки й оборони. Це потребує розширення можливостей сумісності не тільки на рівні видів та родів ЗС, але й на рівні міжвідомчої взаємодії та координації, а з урахуванням перспектив інтеграції до НАТО – забезпечення сумісності під час планування та проведення спільних операцій. Водночас мають бути створені умови для забезпечення сумісності видів та родів ЗС з підрозділами інших складових сил безпеки і оборони на всіх рівнях, що має на меті отримання якісної переваги, як основи успішного

застосування військової сили, на підґрунті професіоналізації військової освіти, сучасний стан якої характеризується інституційною розгалуженістю, традиційною орієнтацією на фундаментальну підготовку. Сучасна система військової освіти має орієнтуватись на конкретні потреби і завдання функціональної сфери, забезпечувати постійне підвищення рівня професійної підготовки та кваліфікації офіцерів і військових фахівців ЗС України, інших складових сил безпеки і оборони, що вимагає застосування нових підходів до формування змісту професійної військової освіти з метою забезпечення досягнення високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії та координації під час планування і проведення спільних операцій на рівні об'єднаних штабів тощо за стандартами та процедурами НАТО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових праць щодо системи професійної військової освіти в Україні вказують на те, що окремі аспекти розробки теорії та вдосконалення системи розглядалися з різних точок зору і були предметом уваги широкого кола науковців. Акцент робився у галузі військової освіти на формуванні та розвитку професійно важливих рис особистості (А. Галімов, О. Діденко, Д. Іщенко, В. Мірошніченко, Б. Олексієнко, О. Ставицький, В. Ягупов). В основу побудови методичної системи навчання покладені ідеї відомих вчених А. Автушенка, В. Баранівського, О. Бойка, Т. Мацевка, М. Руденка, В. Стасюка та ін. Широке коло підготовки військових фахівців висвітлено у працях В. Береки, Р. Гуревича, Й. Гушеля, О. Торичного та ін.

Метою статті є запровадження основних підходів до навчання військових фахівців для підвищення ефективності функціонування системи професійної військової освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Професійна військова освіта спрямована на підготовку фахівця, який здатний ефективно виконувати службові обов'язки у мирний час та бойових умовах, особливо у всіх складових сектора безпеки та оборони країни. Тому професійна військова освіта має бути прогнозованою, систематизованою, спланованою, розробленою, здійсненою та керованою в усіх його проявах систематичним та оптимальним способом. Управління системою професійною військовою освітою дозволяє ефективніше використовувати ресурси, зменшити помилки, неправильні тлумачення та забезпечити оптимальність системи в цілому.

Професійна військова освіта застосовує принципи для надання сукупності знань та інтелектуальних навичок, на основі яких, судження серед сумнівних фактів, інформації та ідей можуть бути критично досліджені, оцінені та інтерпретовані. Професійна військова освіта базується на принципах: системності, інтегрованості, динамічності, інноваційності, інституційності, відповідальності, організаційності, індивідуальності, легітимності, гуманістичної спрямованості, зв'язку з життям, співпраці, послідовності, науковості, наочності, доступності, інтерактивності, самостійності тощо. Вхідні та вихідні дані системи професійної військової освіти змінюються залежно від типу навчання. Принципи навчальної системи професійної військової освіти

однакові для створення інструкторських занять, навчань чи академічних програм, а також для проведення та управління навчальною діяльністю.

Професійна військова освіта ґрунтується на системному підході, яка враховує всі наслідки тієї чи іншої умови чи групи умов. Усі частини працюватиме разом, щоб забезпечити ефективність системи в цілому. Використання системного підходу враховує гнучкі умови впровадження результатів навчання, що впливають на процеси здобуття компетентностей військовими фахівцями (наприклад, зміни щодо набору та відбору, оперативних вимог, бюджетів чи закупівель обладнання можуть вплинути на систему підготовки військових фахівців). Для досягнення освітніх цілей слід керуватися механізмом зворотного зв'язку, що дозволяє ефективно реагувати та адаптуватись у сучасних умовах. Тому освітня система збирає відгуки з багатьох джерел інформації, перевіряє, оцінює та узагальнює результати діяльності. Крім того, система професійної військової освіти використовує систематичний підхід для розвитку освітньої діяльності. Застосування цих підходів дозволить вирішити проблемні питання та призвести до дій. Коли для усунення прогалин потрібні рішення для навчання, застосовують стратегію розробки програми та її викладання. Для забезпечення освітньої діяльності необхідно враховувати ресурси, витрати та кількість необхідного особового складу.

Системний підхід, що використовується, забезпечує методологію для аналізу потреби у навчанні, визначення найбільш доречної навчальної стратегії, розробки та проведення навчальних та освітніх заходів, а також оцінки та підтвердження результатів, що забезпечують зворотний зв'язок для початку вдосконалення компетентностей. Цей цикл забезпечує постійний розвиток, який є фундаментальним для актуальності освітньої системи. У системному підході до навчання використовується індивідуальна та колективна підготовка.

В той час, коли індивідуальна підготовка призначена для задоволення потреб у кар'єрному розвитку особи, колективна підготовка фокусується на поєднаних навичках та знаннях, необхідних для підготовки військових формувань до бойового застосування. Колективна підготовка надає можливості підтримувати загальні знання, навички та можливості у військовій професії, набуті за допомогою індивідуальної підготовки та навчання (наприклад, щорічні індивідуальні стандарти бойових завдань), а також професійні знання, навички та можливості (наприклад, командно-штабні навчання), які дозволяють військовим фахівцям виконувати завдання. Колективна підготовка – це одночасне та послідовне виконання відповідних індивідуальних завдань у складі навчальних груп для отримання групових результатів. Колективна підготовка повторює або імітує оперативні умови, за яких передбачається виконання бойових завдань [1, 2].

У військовому підрозділі кожний командир відповідає за колективну підготовку та звітування свого підрозділу про стан і бойову готовність військ, що відображає стратегічні вказівки щодо колективної підготовки та забезпечує детальний розподіл ресурсів для підтримки проектування, планування та проведення спільних, інтегрованих та комбінованих тренувань та навчань. Це

спрямовує командирів підрозділів до непередбачених ситуацій, підтримує поточні зобов'язання та застосовує ресурси для забезпечення ефективного використання військового потенціалу.

Після того, як військові фахівці отримають знання, навички та можливості шляхом індивідуальної підготовки та навчання, вони переходять до колективної підготовки, щоб навчитися застосовувати свої індивідуальні навички в загальних операційних умовах. Колективна підготовка – це механізм, за допомогою якого командир організовує навчання кваліфікованих військовослужбовців, за допомогою індивідуальної підготовки, для створення компетентних, згуртованих та дисциплінованих підрозділів, які можуть працювати в реалістичних термінах готовності. Структура колективної підготовки розподілена від стратегічного до тактичного рівня. Колективні навчальні заходи плануються, керуються та координуються для підтримки основного призначення Збройних Сил. Це навчання та підготовка є фундаментальними для успішного проведення операцій. Колективна підготовка передбачає створення, тиражування або імітацію робочих умов, за яких будуть виконуватися завдання. Розробка колективної підготовки використовує ті самі принципи, що і індивідуальна підготовка, хоча в системному підході вимоги та результати різняться.

Таблиця 1

Етап	Індивідуальна підготовка	Колективна підготовка
Аналіз	Список навчальних завдань: <ul style="list-style-type: none"> • Обґрунтування вибору / відхилення. • Пропоновані навчальні стратегії. • Кваліфікаційний стандарт 	Стандарти виконання бойових завдань: <ul style="list-style-type: none"> • Визначення аудиторії початкової підготовки, план основних заходів, перелік основних подій тощо. • Річна навчальна спрямованість (міститься в оперативному плані). • Спеціальний навчальний аналіз з прив'язкою до бойових операцій. • Стандарти експедиційних завдань. • Принципи бойової готовності і життєзабезпечення і Вимоги до бойової готовності
Планування	Навчальний план: <ul style="list-style-type: none"> - Аналіз викладання. - План оцінювання навчання. - Стратегії викладання. - Посилання і ресурси 	Специфікація навчань: <ul style="list-style-type: none"> • Спрямованість підготовки і керівництво з боку територіальних командувань. • План основних заходів
Розробка	Опрацювання: <ul style="list-style-type: none"> • Закупівля навчального матеріалу. • Підготовка матеріалів для навчання. • Підготовка викладацького складу 	Загальний сценарій підготовки: <ul style="list-style-type: none"> • Планування навчань. • Керівництво з бойової підготовки. • Інструкції для проведення навчань. • Контрольний список для проведення навчань. • Організаційні інструкції. • Підготовка о/с, який обслуговує та організовує навчання
Проведення	Проведене навчання:	Навчальні заходи з'єднань/ часин/

	<ul style="list-style-type: none"> • Моніторинг змісту і навчання. • Моніторинг викладацького складу 	підрозділів
Оцінювання	<p>Оцінювання військових фахівців:</p> <ul style="list-style-type: none"> - складання тестів/перевірок. - оцінювання тестів/перевірок. <p>Оцінювання програми:</p> <ul style="list-style-type: none"> - підготовка пану оцінювання. - збір і аналіз даних. - інтерпретація виявленого. - висновки. - звіт і дії. - рекомендації 	<p>Оцінювання навчання шляхом вивчення звітів про результати навчань:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Група стандартизації та оцінювання підготовки до бойового застосування і бойової готовності. • План підтвердження - чи засвоїв підрозділ свої стандарти виконання або потрібна додаткова підготовка
Затвердження	<p>Збір і аналіз даних:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Звіт і рекомендації 	<p>Звіт про результати навчань:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Звіт про підтвердження. • Набутий досвід

Підчас навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра та магістра за цивільними галузями знань, військові фахівці проходять базовий курс професійної підготовки L-1A. Останнім блоком навчальних дисциплін передбачається фаховий курс професійної підготовки L-1B (взвод) терміном до 6 місяців. Така підготовка дозволить випускнику обіймати первинні посади (командир взводу, заступник командира роти). Перед призначенням на посаду командира роти офіцер проходить фаховий курс професійної освіти L-1C (рота) на базі видового ВВНЗ. На курсі L-2 здійснювати підготовку офіцерів органу військового управління, на L-3 – керівника органу військового управління або офіцера органу військового управління на рівні Об'єднаного штабу, а на L-4 – вищого керівного складу для Штабів Командувань видів ЗС України, ГШ ЗС України, МО України. На L-5 курсах стратегічного управління вищого рівня та державної політики здійснювати навчання із керівним складом як сил оборони так і сил безпеки, а саме генералів та державних службовців. На курсі L-2 проводиться заняття в об'єднаних групах за видовою належністю, а на L-3 та L-4 – підготовка в об'єднаних групах без видової належності [3, 4, 5].

Однією з головних вимог до офіцерів, які плануються для призначення на посади керівника органу військового управління або офіцера органу військового управління на рівні Об'єднаного штабу є здобуття ступеня вищої освіти магістр.

Підготовка на курсі L-1A, L-1B, L-1C та L-2 проводиться в об'єднаних групах за видовою належністю Збройних Сил України, а L-3, L-4 та L-5 – в об'єднаних групах без видової належності усіх сил оборони. Такий підхід дозволяє сформулювати єдине розуміння щодо планування та ведення об'єднаних операцій [6, 7, 8].

Професійна військова освіта забезпечує навчання впродовж життя. Воно пов'язане з набуттям компетентностей у різних умовах (індивідуальне, колективне та спільне навчання тощо) за допомогою видів освіти. Відповідно до Закону України “Про освіту” визначено види освіти, а саме формальна,

неформальна та інформальна освіта. Для спеціалізованої освіти (військової освіти) притаманними є формальна та неформальна освіта.

Формальна освіта охоплює вищу освіту, а неформальна – професійну військову освіту та підвищення кваліфікації.

Формальна освіта передбачає досягнення здобувачами визначених стандартами вищої освіти результатів навчання відповідного рівня освіти (першого, другого, третього та наукового) і здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

Неформальна освіта поділяється на дві підсистеми: професійна військова освіта та підвищення кваліфікації. Професійна військова освіта – це спеціалізована освіта, яка здобувається у неформальній освіті за освітніми програмами з метою набуття відповідних рівнів військової освіти (тактичного, оперативного та стратегічного), вдосконалення професійного рівня військового фахівця, набуття фахових компетентностей, що забезпечують виконання службових (бойових) функцій.

Інформальне (необов'язкове) навчання є незапланованим. Цей вид навчання відбувається стихійно. Це нецілеспрямований процес щодо здобуття компетентностей вдосконалюються в процесі військової служби. Випадкове навчання також може бути похідним від помилок, на які впливає той, хто навчається.

На основі концепції навчання впродовж життя освітня діяльність, незалежно від того, чи це проводить викладач, чи це самостійне навчання, полягає в тому, що військові фахівці повинні брати активну участь у навчальному процесі, оскільки вони найкраще навчаються завдяки цілеспрямованій, керованій, розумовій та фізичній діяльності. Викладачі (інструктори, розробники) шукають шляхи та змін щодо підвищення рівня навчання військових фахівців [9, 10, 11, 12].

Планування навчальної діяльності зосереджується на визначенні того, що військові фахівці повинні робити для вивчення матеріалу, а не на тому, що повинні робити викладачі для підготовки та проведення заняття. При такому підході викладач сприймається більше як тьютер, тренер та радник. Зосереджене навчання не стосується якоїсь конкретної навчальної стратегії, а скоріше багатьох різних навчальних ситуацій, що використовують підхід, зосереджений на навчанні.

Крім того професійна військова освіта забезпечує освіту дорослих. Застосовуючи андрагогічний підхід (навчання дорослих), військові фахівці постійно навчаються і найкраще вчаться, коли негайно застосовують придбані компетентності. Важливо створити сприятливі умови, позитивний психологічний клімат та забезпечити ефективні стратегії навчання. Викладач пропонує заходи, які орієнтовані на навчання, самонавчання та отримання досвіду. На навчання також впливає самоефективність – це упевненість людини у свою здатність здобути компетентності.

Професійна військова освіта застосовує гнучке навчання. Ця технологія надає можливості розширити можливості в аудиторії та поза межами. Гнучка освіта використовує навчання в аудиторії, а також розподілене та дистанційне

навчання (електронне, мобільне, комп'ютерне). Гнучкому навчанню може сприяти поєднання різних методів. Своєчасна освіта, тісно пов'язана з концепцією навчання впродовж життя. Це має багато переваг, наприклад, зменшення ерозії знань та навичок. Це може викликати певні міркування з точки зору управління людськими ресурсами, оскільки має існувати відповідність між кваліфікацією, необхідною для виконання роботи, та потребами в навчанні діючого співробітника [13, 14, 15].

Освітні заходи повинні бути результативними та ефективними. Зайві навчальні заходи витрачають матеріальні, фінансові та людські ресурси. Тому професійна військова освіта заснована на спільному процесі, в рамках управління, є життєво важливою для забезпечення оптимальних результатів. Усі освітні заходи розробляються та реалізуються найрезультативнішими та найефективнішими засобами [16, 17, 18].

Для забезпечення якості професійної військової освіти створюється відповідна система та порядок її вимірювання, що містить чотири складові: інспектування, контроль якості, гарантування якості та забезпечення якості, а саме:

- 1) моніторинг та перегляд програм освіти;
- 2) визначення та задоволення потреб зацікавлених сторін;
- 3) забезпечення потреб замовників;
- 4) відповідальність за якість;
- 5) охоплення усіх структурних елементів організації, залучення усього особового складу організації;
- 6) виявлення та виправлення помилок;
- 7) системний підхід до виявлення та усунення проблем на кожному етапі процесу.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. В результаті трансформації професійної військової освіти будуть отримані наступні результати:

1. Створення єдиної уніфікованої системи підготовки персоналу для сил оборони з урахуванням досвіду держав-членів НАТО.
2. Формування ефективної системи професійної військової освіти, яка інтегрована в державну систему освіти.
3. Досягнення сумісності зі збройними силами держав-членів НАТО шляхом впровадження у системі професійної військової освіти процесів планування та прийняття військових рішень.
4. Забезпечення централізованої підготовки особового складу сил оборони оперативного та стратегічного рівнів.
5. Професійна військова освіта формує військову еліту держави, готує компетентних військовослужбовців-лідерів.
6. Реалізація принципу «Освіта впродовж військової кар'єри».
7. Забезпечення якості вищої освіти та професійної військової освіти у відповідності з вимогами стандарту НАТО Vi-SCD 075-007 «Освіта та підготовка».

8. Створення умов для акредитації військової освіти у вищих військових навчальних закладах з урахуванням потреб та специфіки сил оборони.

9. Формування передумов щодо взаємовизнання сертифікатів, отриманих у військових навчальних закладах держав-членів НАТО.

Перспективи подальших досліджень полягають у навчанні, що максимально реалістично відтворює чи імітує оперативні умови бойових дій. Через безпеку та обмеження ресурсів, навчання не може охопити всі потенційні оперативні ситуації, тому необхідно оптимізувати можливості навчання шляхом вибору сценаріїв та моделювання, які є репрезентативними, стимулюючими, складними та непередбачуваними, але не двозначними із залученням спільних, багатонаціональних та цивільних учасників.

ЛІТЕРАТУРА

1. DAOD 5031-1, Програма збройних сил Канади.
2. DAOD 5031-2, Стратегічні рамки індивідуальної підготовки та навчання.
3. DAOD 5031-4, Мережева програма допомоги у другій кар'єрі.
4. DAOD 5031-5, Програма безперервної освіти збройних сил Канади.
5. DAOD 5031-7, Початкова бакалаврська програма.
6. CFAO 11-6, Політика введення в службу та просування - офіцери – регулярні війська.
7. CFAO 49-12, Політика просування - Офіцери - Основний резерв.
8. ADM(HR-Mil) Instruction 05/05, Нові умови служби у регулярних військах ЗСК.
9. CF Mil Pers Instr 02/07, Структура повноважень та управління - Структура зайнятості військових.
10. A-P9-050-000/PT-001, Посібник з індивідуальної підготовки та навчання збройних сил Канади, том 1, Вступ/Опис.
11. A-PA-005-000/AP-001, Обов'язок з честю - професія зброї в Канаді.
12. A-PA-005-000/AP-004, Лідерство у збройних силах Канади: Концептуальні основи.
13. A-PA-005-000/AP-005, Лідерство у збройних силах Канади: керівництво людьми.
14. A-PA-005-000/AP-006, Лідерство у збройних силах Канади: керівництво установою.
15. Серія публікацій A-PD-055, Посібник збройних сил Канади з військової професійної структури.
16. Естонський національний коледж оборони. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ksk.edu.ee>.
17. Офіцерська школа Естонського національного коледжу оборони. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.sojakool.ee>.
18. Балтійський оборонний коледж. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.baltdefcol.org>.

REFERENCES

1. DAOD 5031-1, Programa zbrojnih sil Kanadi.
2. DAOD 5031-2, Strategichni ramki individual'noi pidgotovki ta navchannya.
3. DAOD 5031-4, Merezheva programa dopomogi u drugij kar'eri.
4. DAOD 5031-5, Programa bezperervnoji osviti zbrojnih sil Kanadi.
5. DAOD 5031-7, Pochatkova bakalavr's'ka programa.
6. CFAO 11-6, Politika vvedennya v sluzhbu ta prosuvannya - oficeri – reguljarni vijs'ka.
7. CFAO 49-12, Politika prosuvannya - Oficeri - Osnovnij rezerv.

8. ADM(HR-Mil) Instruction 05/05, Novi umovi sluzhbi u reguljarnih vijs'kah ZSK.
9. CF Mil Pers Instr 02/07, Struktura povnovazhen' ta upravlinnya - Struktura zajnyatosti vijs'kovih.
10. A-P9-050-000/PT-001, Posibnik z individual'noï pidgotovki ta navchannya zbrojnih sil Kanadi, tom 1, Vstup/Opis.
11. A-PA-005-000/AP-001, Obov'yazok z chestyu - profesiya zbroï v Kanadi.
12. A-PA-005-000/AP-004, Liderstvo u zbrojnih silah Kanadi: Konceptual'ni osnovi.
13. A-PA-005-000/AP-005, Liderstvo u zbrojnih silah Kanadi: kerivnictvo lyud'mi.
14. A-PA-005-000/AP-006, Liderstvo u zbrojnih silah Kanadi: kerivnictvo ustanovoyu.
15. Seriya publikacij A-PD-055, Posibnik zbrojnih sil Kanadi z vijs'kovoï profesijnoï strukturi.
16. Estons'kij nacional'nij koledzh oboroni. - [Elektronnij resurs]. - Rezhim dostupu: <https://www.ksk.edu.ee>.
17. Officers'ka shkola Estons'kogo nacional'nogo koledzhu oboroni. - [Elektronnij resurs]. - Rezhim dostupu: <https://www.sojakool.ee>.
18. Baltijs'kij oboronnij koledzh. - [Elektronnij resurs]. - Rezhim dostupu: <https://www.baltdefcol.org>.

РЕЗЮМЕ

Віталій Рахманов,
доктор педагогических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Основные подходы к системе профессионального военного образования в Украине

В статье рассматриваются изменения, происходящие в последнее время, в системе профессионального военного образования в Украине. Проанализированы системный подход к обучению, который обеспечивает методологию для анализа необходимости в обучении, определение наиболее необходимой учебной стратегии, разработки и проведения учебных и образовательных мероприятий, а также оценки и подтверждения результатов, обеспечивающих обратную связь для совершенствования компетентностей военных специалистов, где рядом с образованием необходимо учитывать условия службы, стимулы и мотивацию. Предложенные принципы профессионального военного образования, которые обеспечивают на основе непрерывного развития военных специалистов и остаются неотъемлемой составляющей высшего образования в Украине. Для обеспечения качества профессионального военного образования определена система обучения по совместной подготовки офицерского состава тактического, оперативного и стратегического уровня Вооруженных Сил Украины и их составляющих сил безопасности и обороны с целью получения военными специалистами новых компетенций, операционной совместимости на основе стандартов принятых в вооруженных силах государств-членов НАТО.

Ключевые слова: профессиональная военное образование, приобретение компетентностей, подготовка будущих специалистов, образовательная деятельность.

SUMMARY

Vitaliy Rakhmanov,
Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

Main approaches to the professional military system education in Ukraine

The article considers the recent changes in the system of professional military education in Ukraine. A systematic approach to training is analyzed, which provides a methodology for analyzing the need for training, determining the most appropriate training strategy, developing and conducting training and educational activities, as well as evaluating and validating results that provide feedback to improve the competencies of military professionals. with education it is necessary to take into account the conditions of service, incentives and motivation. The principles of professional military education are proposed, which are provided on the basis of continuous development of military specialists and remain an integral part of higher education in Ukraine. To ensure the quality of professional military education, a system of training on joint training of officers of the tactical, operational and strategic level of the Armed Forces of Ukraine and their components of security and defense forces has been defined in order to provide military specialists with new competencies NATO. .

Key words: professional military education, acquisition of competencies, training of future specialists, educational activity.

Віталій Саган

старший викладач кафедри логістики
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького, м. Хмельницький
ORCID ID 0000-0003-1042-8353
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/289-304

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО (КОРАБЕЛЬНОГО) ГОСПОДАРСТВА У ПІДРОЗДІЛАХ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз наукової літератури й висвітлено погляди щодо вибору критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ).

У процесі дослідження дійшли висновків, що вивчати готовність потрібно відповідно до конкретного виду діяльності, враховуючи загальні, уніфіковані для будь-якої професійної діяльності компоненти та специфічні професійні компоненти готовності, які є притаманними певному виду діяльності.

Ключові слова: *військове (корабельне) господарство, критерії, показники, рівні, професійна готовність.*

Всебічний розвиток і вдосконалення військового (корабельного) господарства, впровадження наукової роботи при його організації та веденні, постійне покращення матеріально-побутових умов та задоволення культурних потреб військовослужбовців, економне витрачання матеріальних та грошових коштів, вміле і ефективно використання техніки при виконанні господарських заходів є одним з найважливіших завдань командирів, начальників і всього особового складу Державної прикордонної служби України.

Важливим завданням військових закладів вищої освіти України виступає ефективна підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, здатних на високому рівні здійснювати професійну діяльність. Сьогодні система військової освіти вимагає різнопрофільних фахівців, здатних ефективно діяти в різних напрямках та при різних умовах оперативно-службової діяльності. Одним із важливих напрямів професійної готовності майбутніх офіцерів виступає формування їхньої готовності до організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ.

Для майбутнього офіцера опанування організацією господарської діяльності у підрозділі ДПСУ виступає невичерпним джерелом розвитку відповідальності та активності, готовності підтримати, прийти на допомогу, уміння організувати господарську діяльність; надає можливість отримати нові знання та досвід, що викликають їхній інтерес і сприяють професійному самовизначенню.

Одним із ефективних організаторів ведення військового (корабельного) господарства у підрозділі ДПСУ може виступати добре підготовлений майбутній офіцер, який володіє спеціальними знаннями, вміннями та досвідом щодо реалізації відповідного напрямку діяльності. Безумовно тому, є підстави вважати, про потреби у постійному удосконаленні змісту, форм та методів професійної підготовки майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ. Ефективність такого процесу визначається за спеціальними критеріями, показниками та рівнями сформованості професійної готовності до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ.

Оптимізація організаційно-штатної структури Державної прикордонної служби України призвела до скорочення на відділах прикордонної служби посади заступника начальника відділу прикордонної служби з логістики разом з тим залишились поодинокі підрозділи де відповідні посади ще існують.

Поряд із цим наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21 грудня 2020 року №134 «Про затвердження Порадника з військового (корабельного) господарства Державної прикордонної служби України» визначено, що посадові особи органів та підрозділів Державної прикордонної служби України які здійснюють організацію та ведення військового (корабельного) господарства, відповідають за це господарство та виконують свої обов'язки згідно з вимогами Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України».

Для організації ведення військового (корабельного) господарства у самостійному прикордонному підрозділі, що виконує завдання з охорони державного кордону, структурних підрозділах органу охорони кордону військовослужбовцям необхідно володіти необхідними знаннями, вміннями та навичками.

Навчальні плани для реалізації ОПП «252 Безпека державного кордону», «274 Автомобільний транспорт», «053 Психологія», «172 Телекомунікації та радіотехніка», «035 Філологія» набору 2020 року не передбачають навчальних дисциплін, які спроможні забезпечити майбутніх офіцерів необхідними знаннями, вміннями, навичками щодо організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Критерії, показники та рівні сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів були досліджені різними науковцями, наприклад, у роботах Балагур Л.О. «Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до управління основними підрозділами охорони державного кордону» [1], Войцехівського О.В. «Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон» [2], Гащука В.А. «Педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників» [3], Гнидюк О.Я. «Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з нанесення контрольованих прикордонних районів» [4], Гнидюка О.П. «Педагогічні умови підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення» [5], Заболотної О.Р. «Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з

технічними засобами прикордонного контролю» [6], Чудика А.В. «Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу у процесі оперативно-службової діяльності» [7]. Разом з тим критерії, показники та рівні сформованості професійної готовності офіцера-прикордонника до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах Державної прикордонної служби України не досліджувалися.

Мета статті – розробити критерії, показники та рівні сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового та корабельного господарства у підрозділах ДПСУ.

Методи дослідження. Для дослідження анонсованої теми використовувалися методи спостереження, соціологічного опитування, тестування, аналізу і синтезу.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою виконання одного із завдань наукового дослідження – визначення стану професійної підготовки майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах Державної прикордонної служби України – у статті висвітлено процес розробки критеріїв, показників досліджуваної властивості особистості та схарактеризовано рівні її сформованості.

Для визначення критеріїв і показників, за допомогою яких можна всебічно охарактеризувати професійну готовність майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах Державної прикордонної служби України, було проведено аналіз наукової літератури.

Визначення критеріїв, показників сформованості професійної готовності до різних видів діяльності були предметом уваги багатьох науковців. Результати вивчення напрацювань стосовно цього питання показали, що на сьогодні у педагогічній і психологічній літературі існує декілька поглядів щодо критеріїв оцінювання готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. Але перед тим як розв'язувати анонсоване завдання, вбачаємо за необхідне уточнити сутність понять: «критерій», «показник», «рівень».

С. Карпенчук пропонує таке визначення критерію – це мірило, ознака, на основі якої здійснюється оцінка якої-небудь якості [8, с. 275]. В Українському педагогічному словнику критерій визначено як «засіб переконання, мірило» [9]. У юридичній та психологічній довідковій літературі терміном «критерій» (від грец. *kriterion* – засіб судження) називають: мірило для визначення, оцінку предмета, явища; ознаку, узятую за основу класифікації; підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило, мірку; стандарт, виходячи з якого можуть прийматися рішення, робитись оцінки або класифікація; рівень досягнень, який визначається метою, ступенем наближення до якої оцінюється прогрес [10].

Термін «показник», за Новим тлумачним словником української мови, визначено як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення чого-небудь [11].

У Короткому тлумачному словнику української мови, Тлумачному словнику української мови визначають рівень як «ступінь, що характеризує якість, висоту, величину розвитку чогось» [12, с.231; 13, с.399]. Новий

тлумачний словник української мови визначає рівень як ступінь якості, величину, досягнуті у чому-небудь; сутність чиеїсь освіти, культури, підготовки [11, с.128].

Процес пошуку й перевірки на практиці системи критеріїв професійної готовності передбачає здійснення аналізу наявних підходів до розуміння їх сутності. Результати цілеспрямованого вивчення проблеми критеріїв сформованості у педагогічних дослідженнях показали наявність декількох основних підходів до їх розуміння.

Так, наприклад, О. Войцехівський, досліджуючи сформованість готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон, пропонує такі критерії: мотиваційно-цільовий, процесуальний, оцінно-результативний. Мотиваційно-цільовий компонент зумовлений сформованістю мотивів і цілей; зацікавленістю; наявністю стійкого інтересу до роботи; цілеспрямованим досягненням поставленої мети; самовладанням за будь-яких професійних обставин; здатністю приймати рішення. Процесуальний критерій передбачає уміння і навички забезпечити творчий рівень професійних умінь у реалізації потреб особистості. Оцінно-результативний критерій передбачає оцінку навчальної діяльності курсанта; самооцінку власних досягнень, визначення шляхів удосконалення результатів діяльності. На його думку зміст зазначених критеріїв має забезпечити формування професійної готовності до службової діяльності [2].

О. Гнидюк у своєму дослідженні [5] зазначив, що вибір критеріїв для діагностики готовності до професійної діяльності в основному залежить від необхідності встановити рівень засвоєння знань, сформованості професійних умінь і навичок, а також – від психологічної готовності до здійснення професійних функцій. Автор дійшов висновку, що для встановлення рівня готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з населенням контрольованих прикордонних районів потрібно обрати три критерії: *когнітивний* – який дозволяє встановити рівень знань, необхідних для роботи, розуміння та уявлення про обсяг обов'язків і завдань за цією діяльністю; *мотиваційно-ціннісний*, що застосовується для встановлення рівня мотивації до діяльності, сформованості соціокультурних цінностей і професійних якостей; *практичний критерій* – з метою оцінювання умінь і навичок з організації взаємодії з населенням контрольованих прикордонних районів.

У праці О. Заболотної «Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з технічними засобами прикордонного контролю» [6] для визначення рівнів сформованості готовності пропонується виділити три критерії: *мотиваційний* (дає змогу формувати стійкі професійні, пізнавальні інтереси, позитивне ставлення, засвоювати знання, прагнути до саморозвитку в сфері застосування технічних засобів прикордонного контролю); *когнітивний* (дає уявлення про уміння використовувати можливості технічних засобів прикордонного контролю; повноту й диференційованість знань щодо технічних засобів прикордонного контролю, знань про практику застосування; розуміння власних знань, умінь, необхідних для використання технічних засобів

прикордонного контролю); *діяльнісний критерій* (характеризує здатність до самокерування в діяльності з вивчення та застосування технічних засобів, уміння самостійно оволодівати технічними засобами; практичний рівень оволодіння технічними засобами; самоконтроль і корекцію своїх дій під час застосування технічних засобів; самоактуалізацію потенційних можливостей щодо використання технічних засобів прикордонного контролю в професійній діяльності).

А. Чудик під критерієм розуміє стандарт, що дозволяє відокремити та порівняти окремі сторони педагогічного об'єкта – процесу або явища [7]. У своєму дослідженні він дійшов висновків, що з урахуванням структури готовності курсантів до застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу та змісту її компонентів, особливостей оперативно-службової діяльності (далі – ОСД) офіцерів-прикордонників, для оцінки рівня сформованості їх готовності до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу доцільно виокремити такі три критерії: *особистісний*, що характеризує професійну мотивацію і спрямованість; ставлення до формування готовності до застосування спеціальних засобів; інтерес до проблеми використання спеціальних засобів; визначає особистісні характеристики які сприяють успішному формуванню готовності до застосування спеціальних засобів; *когнітивний критерій* характеризує сукупність знань про ОСД й про використання спеціальних засобів; *діяльнісний критерій* характеризує вміння використовувати спеціальні засоби та володіти іншими необхідними навичками.

Проаналізувавши вищенаведені погляди щодо вибору критеріїв, сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів, ми дійшли висновків, що вивчати готовність потрібно відповідно до конкретного виду діяльності, враховуючи загальні, уніфіковані для будь-якої професійної діяльності критерії та специфічні професійні критерії готовності, які є притаманними саме для певного виду діяльності [15].

Усвідомлюючи це, ми пропонуємо для визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах Державної прикордонної служби України виокремити питання, які потребують уваги для формування досліджуваної властивості.

Для вирішення цього завдання було проаналізовано відповідні відомчі документи Державної прикордонної служби України.

У наказі Державної прикордонної служби від 21.12.2020 р. №134 «Про затвердження Порадника з військового (корабельного) господарства» [14] зазначено, що військове (корабельне) господарство – це:

сили і засоби, які входять до складу органів (підрозділів) ДПСУ а також передані їм у постійне чи тимчасове користування;

об'єкти матеріально-технічної бази;

матеріальні засоби, що призначені для забезпечення оперативно-службової діяльності, бойової (професійної) підготовки і роботи з особовим

складом, побуту, правильної експлуатації, ремонту, зберігання озброєння, військової техніки і майна.

Військове (корабельне) господарство ведеться в органах та підрозділах Державної прикордонної служби.

Органами ДПСУ виступають – загони морської охорони; прикордонні загони; окремі контрольно-пропускні пункти; авіаційні частини; навчальні заклади; науково-дослідні установи; органи забезпечення; підрозділи спеціального призначення, які ведуть господарську діяльність, на які покладено завдання щодо матеріального і технічного забезпечення діяльності органів та їх особового складу.

Підрозділами органу ДПСУ виступають – відділ прикордонної служби, прикордонні комендатури, кораблі, прикордонні застави, які входять до складу органів ДПСУ, беруть участь у веденні господарювання органу та на які покладено завдання щодо матеріально-технічного забезпечення діяльності підрозділів та їх особового складу.

Також у наказі [14] передбачено, що посадові особи, які здійснюють організацію та ведення військового (корабельного) господарства, відповідають за це господарство та виконують свої обов'язки згідно з вимогами Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», інших законів, нормативних актів Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ України, відповідних Положень за напрямками діяльності.

За результатами проведеного аналізу було з'ясовано, що у навчальних планах для реалізації ОПП «252 Безпека державного кордону», «274 Автомобільний транспорт», «053 Психологія», «172 Телекомунікації та радіотехніка», «035 Філологія» набору 2020 р. та попередніх наборів включно до 2016 року немає навчальних дисциплін, які спроможні забезпечити необхідними знаннями, вміннями, навичками майбутніх офіцерів, щодо організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ. Докладно перебіг і результати аналізу подано у роботі [16].

Як з'ясувалося, кожна військова частина, підрозділ Державної прикордонної служби України для забезпечення особового складу та виконання завдань постійно отримують від держави значну кількість матеріальних і грошових засобів, а також мають необхідні житлові, службові приміщення та інші об'єкти різного призначення. Усе це становить матеріальну основу військового (корабельного) господарства.

Основними завданнями військового (корабельного) господарства є всебічне та безперебійне забезпечення служби щодо охорони та захисту державного кордону України, бойової підготовленості, побуту особового складу, забезпечення бойової та мобілізаційної готовності військових частин і підрозділів для швидкого переходу їх з мирного у військовий стан.

Організація та ведення військового (корабельного) господарства включає: планування й організацію роботи відділень, служб, відділів, підрозділів та об'єктів господарського, технічного, медичного, ветеринарного призначення, а також постійного керування і забезпечення контролю за цією роботою;

витребування, отримання, підвоз, зберігання, видачу і використання матеріальних та грошових засобів;

своєчасне та повне доведення до особового складу визначеного забезпечення, задоволення його матеріально-побутових, культурних потреб і збереження здоров'я (при цьому органи охорони та підрозділи Державної прикордонної служби України, які безпосередньо здійснюють охорону державного кордону України, мають забезпечуватися усіма видами матеріальних засобів найкращої якості та в першу чергу);

забезпечення правильної експлуатації, зберігання та ремонту озброєння, бойової та іншої техніки та майна;

експлуатацію і ремонт казармено-житлового фонду, комунальних споруд, а також під'їзних шляхів;

організацію протипожежної охорони органів і підрозділів охорони кордону;

ведення діловодства, обліку і звітності з усіх видів матеріальних засобів та інших питань забезпечення діяльності органу та підрозділу охорони кордону;

порядок пред'явлення претензій та вирішення справ щодо нестач і втрат матеріальних засобів.

Висвітлені питання посилюють актуальність їх значення у контексті готовності до їх вирішення офіцерами та військовослужбовцями за контрактом.

Для якісної організації ведення військового (корабельного) господарства в органах (підрозділах) ДПСУ військовослужбовці повинні і зобов'язані володіти ґрунтовними специфічними знаннями, практичними навичками, фаховими (професійними) вміннями.

Для визначення характеристик необхідного рівня знань, умінь і навичок щодо організації ведення військового (корабельного) господарства здійснено аналіз наукової педагогіко-психологічної літератури, проаналізовано відгуки про курсантів, проведено анкетування з офіцерами, що навчаються на факультеті керівних кадрів НАДПСУ, проведено бесіди з офіцерами, що виконують обов'язки начальників служб матеріально-технічного забезпечення, заступників начальників відділу прикордонної служби з логістики, начальників відділів прикордонної служби, офіцерами внутрішньої та власної безпеки, офіцерами які перебували на курсах підвищення кваліфікації, а також – з викладацьким складом НАДПСУ.

За підсумками дослідження і з урахуванням вимог керівних документів [14] нам вдалося отримати практичні поради щодо розв'язання проблемних питань, які існують в органах і підрозділах ДПСУ стосовно ведення військового (корабельного) господарства. Цю інформацію було взято за основу під час визначення критеріїв і показників, а також – характеристики рівнів сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ. За підсумками проведених досліджень виокремлено такі критерії: *мотиваційний, когнітивний, операційний, прогностичний, морально-вольовий*. Саме такі критерії здатні забезпечити необхідний результат у опануванні основних засад організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ.

Розглянемо визначені нами критерії та показники готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства підрозділів ДПСУ більш детально.

Мотиваційний критерій виступає домінантою в процесі реалізації професійної готовності майбутніх офіцерів до організації ведення військового (корабельного) господарської та передбачає формування позитивних професійних мотивів, інтересів, установок, позитивного ставлення до оволодіння спеціальними знаннями та компетенціями щодо організації ведення військового (корабельного) господарства в підрозділах ДПСУ. Тільки сформоване прагнення та об'єктивна зацікавленість господарською діяльністю підрозділів прикордонної служби буде мобілізувати особистість до набуття високого рівня професійної майстерності та дасть можливість сформуванню чіткого уявлення щодо її успішності та ефективності, дозволить майбутнім офіцерам ефективно організовувати та здійснювати супровід господарської діяльності. Показниками мотиваційного критерію визначені: наявність стійкого інтересу майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства; їхня позитивна мотивація до здійснення професійної діяльності, зокрема організації ведення військового (корабельного) господарства в підрозділах ДПСУ; сформованість ціннісних орієнтацій, притаманних господарнику або господарю.

Когнітивний критерій характеризує пізнавальну основу професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства в підрозділах ДПСУ і включає в себе систему загальнопрофесійних та спеціальних знань. До основних показників когнітивного критерію відносимо: володіння педагогічними, психологічними та професійними знаннями; володіння знаннями щодо організації та ведення військового (корабельного) господарства в підрозділах ДПСУ.

Операційний критерій професійної готовності характеризується системою умінь та здатностей майбутніх офіцерів, необхідних для ефективної організації та ведення військового (корабельного) господарства в підрозділах ДПСУ. Показниками операційного критерію виступають: сформованість вмінь майбутнього офіцера успішно застосовувати необхідні знання, навички, щодо нормування матеріальних засобів; володіння навичками щодо порядку складання звітності; відпрацювання документів щодо прийому, передачі матеріальних засобів; володіти знаннями та вміннями користуватися спеціалізованим програмним забезпеченням з метою оптимізації документів обліку, складанні відповідних програм.

Прогностичний критерій готовності характеризує професійну готовність майбутнього офіцера як систему умінь, знань щодо здатності забезпечити одержання упередженої інформації про потреби у матеріально-технічних засобах; провести аналіз, прогноз необхідних даних чи розрахунків; вміти передбачити наслідки за прийняті або не віддані своєчасно рішеннями; здатність спрогнозувати, змоделювати маючи необхідні параметри. Показниками прогностичного критерію виступають: сформовані знання, вміння, навички щодо своєчасного, повного, упереджувачого аналізу, прогнозу

стану справ щодо організації ведення військового (корабельного) господарства в підрозділі ДПСУ.

Морально-вольовий критерій характеризується сформованістю професійно важливих якостей майбутніх офіцерів таких як совість, чесність, гідність, воля формувати чесне, відкрите, справедливе, гідне керівництво роботою щодо забезпечення якісної організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ. Показниками морально-вольового критерію виступають сформованість у майбутніх офіцерів комунікативної толерантності, емпатії, комунікативних здібностей, лідерських та вольових якостей, готовності до колективної взаємодії та зближення з людьми.

Визначені в дослідженні показники і критерії професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ взаємопов'язані, взаємозумовлені та становлять цілісне утворення, яке буде виступати певним ідеальним стандартом, що дозволяють схарактеризувати відповідні рівні готовності. За результатами аналізу різних значень терміна «рівень» зроблено висновок, що у нашому дослідженні рівень – це ступінь якості, величина, досягнута у готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ.

Сучасні дослідники професійних якостей прикордонників виділяють наступні рівні професійної готовності. У дослідженнях, проведених О. Войцехівським, пропонується враховувати вимоги Болонського процесу щодо застосування шкали оцінювання ESTS, яка передбачає сім рівнів. Але для узагальнення результатів дослідження і порівняння, а також урахування кількості рівнів підготовки, що встановлювались іншими дослідниками, він зводить їх кількість до чотирьох: високий, середній, задовільний, низький [2].

Зокрема, О. Гнидюк у своєму дослідженні визначив такі рівні: низький, допустимий, середній, оптимальний [5].

А. Чудик виокремив оптимальний, середній, недостатній рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів [7].

Для розподілу ступеня сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ за відповідними рівнями ми врахували вищеописаний досвід [2], [5], [7] думку офіцерів, які мають значний практичний досвід проходження служби у підрозділах ДПСУ (від 5 до 15 років) і у своїй діяльності вирішують питання, пов'язані з організацією ведення військового (корабельного) господарства, а також офіцерів-викладачів, які мають досвід викладацької діяльності не менше 5 років. У результаті ми дійшли висновку, що для характеристики якості сформованих знань, умінь і навичок нам потрібно виокремити головні (базові) вимоги, які сформулюють і нададуть можливість майбутньому офіцеру організувати ведення військового (корабельного) господарства.

Такими значущими вимогами стали.

1. Розуміти, що таке військове (корабельне) господарство підрозділу ДПСУ.

2. Знати й розуміти головну мету військового (корабельного) господарства.

3. Вміти організувати та здійснювати керування військовим (корабельним) господарством у підрозділі.

4. Знати які заходи включає організація та ведення військового (корабельного) господарства.

5. Знати що входить до об'єктів військового (корабельного) господарства.

6. Знати порядок утримання об'єктів військового (корабельного) господарства.

7. Знати обов'язки посадових осіб, що відають військовим та корабельним господарством у підрозділах ДПСУ.

8. Знати нормування матеріальних засобів.

9. Знати порядок витребування, зберігання, видачі матеріальних засобів.

10. Вміти складати (перевіряти) звітності.

11. Вміти проводити перевірки, інвентаризацію матеріально-технічних засобів що знаходяться у підрозділі.

12. Розумітися для чого призначений облік матеріальних засобів, знати порядок ведення обліку матеріальних засобів у підрозділу.

13. Вміти організувати підготовку казармено-житлового фонду до осінне-зимового та весняно-літнього періоду експлуатації.

14. Знати особливості ведення корабельного, авіаційного господарства у підрозділу ДПСУ.

Результат сформованих вимог, здатний забезпечити відповідні знання, уміння, навички і дозволить сформуванню наступну шкалу рівнів сформованості та розкрити сутність кожного рівня:

Достатній рівень професійної готовності майбутніх офіцерів до організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ характеризується: позитивним ставленням до здійснення професійної діяльності; ціннісним ставленням до організації господарської діяльності; високим рівнем умотивованості до питань господарської діяльності; ґрунтовними загально професійними та спеціальними знаннями; сформованими вміннями, навичками та досвідом організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ; здатністю планувати, залучати, супроводжувати, аналізувати та вносити зміни у власну професійну діяльність із урахуванням специфіки військового (корабельного) господарства підрозділу ДПСУ; сформованістю комунікативної толерантності, емпатії, готовності до колективної взаємодії, організаторських та лідерських якостей; високим рівнем рефлексивності та постійним прагненням до самовдосконалення.

Середній рівень професійної готовності майбутніх офіцерів до організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ характеризується: ситуативним ставленням майбутніх офіцерів до організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ, спричиненим зміною мотивів у залежності від зовнішніх впливів; неповним

усвідомленням значущості організації ведення військового (корабельного) господарства підрозділу ДПСУ; наявністю частково систематизованих загально професійних знань та епізодичних спеціальних знань щодо особливостей організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ; фрагментарно розвиненими вміннями щодо організації, продуктивної взаємодії, планування, супроводу, аналізу та корегування організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ; недостатньою розвиненістю комунікативної толерантності, емпатії, готовності до колективної взаємодії, організаторських та лідерських якостей; обмеженою здатністю та нестабільністю до здійснення самоаналізу, самоконтролю та самооцінки щодо сформованості власної готовності до організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ.

Недостатній рівень готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ характеризується: відсутністю інтересу до професійної діяльності, зокрема, до господарської діяльності; недостатньо сформованим бажанням працювати за відповідним напрямом діяльності; поверхневістю, нестійкістю та несистематизованістю професійно важливих знань; недостатньою обізнаністю зі змістом, методами та способами організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ; недостатньою сформованістю професійно важливих якостей; обмеженою здатністю або відсутністю вміння організовувати ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ, налагоджувати взаємодію; низьким рівнем розвитку емпатії та комунікативної толерантності; несформованістю організаторських та лідерських якостей; нездатністю до рефлексивних дій; неготовністю нести відповідальність за результати виконаної роботи.

У цифровому вираженні це можливо зобразити через оцінки від 1 до 5, де оцінка від 3,51 до 5,00 визначає достатній рівень; оцінка від 2,50 до 3,50 середній рівень; оцінка від 1,00 до 2,49 недостатній рівень. Визначення рівня професійної готовності до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Визначення рівня сформованості професійної готовності до організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ

Оцінка	Рівень сформованості готовності
3,51÷5,00	ДОСТАТНІЙ
2,50÷3,50	СЕРЕДНІЙ
1,00÷2,49	НЕДОСТАТНІЙ

Стосовно рівнів сформованості професійної готовності до організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ чому саме три, і чому саме такі рівні. Ми розуміємо, що для опанування

анонсованого питання майбутнім офіцерам не потрібні фундаментальні знання. Їх можливо досягнути за допомогою відповідно розроблених методів та методик, що ї є ціллю нашої роботи. Відповідно ми обмежуємося простими і зручним рівнями сформованості, це достатній, середній, недостатній. Рахуємо що для додаткової професійної готовності цього достатньо.

Отже, результати аналізу наукової літератури, дослідження поважних науковців [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7] отримані результати наших досліджень дозволили визначити основні критерії та показники сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ, а на основі розроблених критеріїв і показників – виділити три рівні її сформованості.

Розроблену у нашому дослідженні систему критеріїв, показників і рівнів у подальшому можна використовувати в експериментальній роботі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сукупність проаналізованих теоретико-методологічних підходів дозволить всебічно дослідити проблему професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ, її структуру.

У контексті розв'язання проблеми професійної готовності майбутніх офіцерів до ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ актуальними є питання впровадження в освітній процес Національної академії окремої дисципліни «Організація ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ», що забезпечить розвиток фахової компоненти за спеціальностями «252 Безпека державного кордону», «274 Автомобільний транспорт», «053 Психологія», «172 Телекомунікації та радіотехніка», «035 Філологія». Разом з тим необхідно підкреслити, що випускники Національної академії для подальшого проходження служби розподіляються у авіаційні та морські підрозділи охорони кордону із специфічними питаннями організації ведення військового (корабельного) господарства. Відповідно постає питання щодо їх обізнаності у питаннях організації ведення військового (корабельного) господарства у підрозділах ДПСУ. Вирішення даного питання можливо за рахунок курсів підвищення кваліфікації, для цього необхідно відпрацювати спеціальні програми, тематичні плани вивчення окремих складових організації ведення військового (корабельного) господарства у авіаційних та морських підрозділах охорони кордону ДПСУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балагур Л.О. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до управління основними підрозділами охорони державного кордону : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2015. 227 с.
2. Войцехівський О.Л. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2012. 252 с.

3. Гащук В.А. Педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2016. 233 с.
4. Гнидюк О.Я. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з нанесення контрольованих прикордонних районів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2013. 206 с.
5. Гнидюк О.П. Педагогічні умови підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2015. 236 с.
6. Заболотна О.Р. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з технічними засобами прикордонного контролю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2012. 229 с
7. Чудик А.В. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу у процесі оперативно-службової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2015. 223 с.
8. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1997. 304 с.
9. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
10. Костенко В.А. Критерії та показники професійної компетентності молодого інспектора відділу нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби. Хмельницький : НАДПСУ, 2007. №41/2. С. 111-114.
11. Новий тлумачний словник української мови. Том 3 (П-Я) / Уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. Київ : Акотін, 2001. 927 с.
12. Короткий тлумачний словник української мови (Уклад.: Д.Г. Гринчишин, Л.Л. Гумецька, В.Л. Карпова та інші; Відп. Ред. Л.Л. Гумецька). Київ : Рад. Школа, 1978. 296 с.
13. Івченко А. Тлумачний словник української мови / Худож.-оформлювач С.А. Пятковка. Харків : Фоліо, 2001. 540 с.
14. Про затвердження Порадника з військового (корабельного) господарства Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21 грудня 2020 року №134. 42 с.
15. Саган В.В. Сутність, особливості змісту і структура поняття «професійна готовність офіцера прикордонника до ведення військового (корабельного) господарства». Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби. Хмельницький : НАДПСУ, 2021, №1. С.283-298.
16. Саган В.В. Професійна готовність офіцера прикордонника до ведення господарської діяльності прикордонного підрозділу як педагогічна проблема. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби. Хмельницький : НАДПСУ, 2020, №4 (23). С.291-306.

REFERENCES

1. Balahur, L. O. (2015). *Pidhotovka maibutnix ofitseriv-prykordonnykiv do upravlinnia osnovnymu pidrozdilamy okhorony derzhavnoho kordonu* [Training of future border guard officers to manage the basic units of state border protection]. PhD Thesis in Pedagogics. Khmelnytskyi.
2. Voitsekhivskiy, O. L. (2012). *Pidhotovka maibutnix ofitseriv-prykordonnykiv do profesiinoi diialnosti v punktakh propusku cherez derzhavnyi kordon* [Training of future border guard officers for professional activities at border crossing points]. PhD Thesis in Prdagogics. Khmelnytskyi.

3. Hashchuk, V. A. (2016). Pedagogichni umovy deontologichnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Pedagogical conditions of deontological training of future border guard officers]. PhD Thesis in Pedagogics. Khmelnytskyi.
4. Hnydiuk, O. Ya. (2013). Pidhotovka maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do roboty z nanesennia kontrolovanykh prykordonnykh raioniv [Training of future border guard officers for work on the application of controlled border areas]. PhD Thesis in Pedagogics. Khmelnytskyi.
5. Hnydiuk, O. P. (2015). Pedagogichni umovy pidhotovka maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do fizychnoho samovdoskonalennia [Pedagogical conditions for preparation of future border guard officers for physical self-improvement]. PhD Thesis in Pedagogics. Khmelnytskyi.
6. Zabolotna, O. R. (2012). Pidhotovka maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do roboty z tekhnichnyimi zasobamy prykordonnoho kontroliu [Training of future border guard officers to work with technical means of border control]. PhD Thesis in Pedagogics. Khmelnytskyi.
7. Chudyk, A. V. (2015). Pidhotovka maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv do zastosuvannia spetsialnykh zasobiv ta zakhodiv fizychnoho vplyvu u protsesi operatyvno-sluzhbovoi diialnosti [Training of future border guard officers for the use of special means and measures of physical influence in the process of operational and service activities]. PhD Thesis in Pedagogics. Khmelnytskyi.
8. Karpenchuk, S. H. (1997). Teoriia i metodyka vykhovannia: Navchalnyi posibnyk [Theory and methods of education: Textbook]. Kyiv: Vyscha shkola.
9. Honcharenko, S. (1997). Ukrainskyi pedagogichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid.
10. Kostenko, V. A. (2007). Kryterii ta pokaznyky profesiinoi kompetentnosti molodoho inspektora viddilu nahliadu i bezpeky kryminalno-vykonavchykh ustanov [Criteria and indicators of professional competence of young inspectors of the supervision and security department of penitentiary institutions]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby. Khmelnytskyi: NADPSU, 41/2, 111-114.
11. Yaremenko, V. V. & Slipushko, O. M. (2001). Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [New explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Tom 3 (P-Ya). Kyiv: Akotin.
12. Hrynychshyn, D. H., Humetska, L. L., Karpova, V. L. et al; Ed. Humetska, L. L. (1978). Korotkyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Brief explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Rad. Shkola.
13. Ivchenko, A. (2001). Tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory dictionary of the Ukrainian language] / Artistic design by Piatkovka, S. A. Kharkiv: Folio.
14. Pro zatverdzhennia Poradnyka z viiskovoho (korabelnoho) hospodarstva Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy : nakaz Administratsii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy vid 21 hrudnia 2020 roku №134 [On approval of the Guidelines on Military (Ship) Economy of the State Border Guard Service of Ukraine: Order of the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine of December 21, 2020].
15. Sahan, V. V. (2021). Sutnist, osoblyvosti zmistu i struktura poniattia «profesiina hotovnist ofitsera prykordonnyka do vedennia viiskovoho (korabelnoho) hospodarstva» [The essence, features of content and structure of the concept "professional readiness of a border guard officer to manage military (ship) economy"]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby. Khmelnytskyi: NADPSU, 1, 283-298.
16. Sahan, V. V. (2020). Profesiina hotovnist ofitsera prykordonnyka do vedennia hospodarskoi diialnosti prykordonnoho pidrozdilu yak pedagogichna problema [Professional readiness of a border guard officer to manage economic activities of a border guard unit as a pedagogical problem]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby. Khmelnytskyi: NADPSU, 4 (23), 291-306.

РЕЗЮМЕ

Виталий Саган

Национальная академия Государственной
пограничной службы Украины
имени Богдана Хмельницкого**Критерии, показатели и уровни формирования профессиональной готовности будущих офицеров к ведению военного (корабельного) хозяйства в подразделениях Государственной пограничной службы Украины**

В статье проведен анализ научной литературы и освещены взгляды относительно критериев, показателей и уровней сформированной профессиональной готовности будущих офицеров к ведению войскового (корабельного) хозяйства в подразделениях Государственной пограничной службы Украины (далее - ГНСУ).

В процессе исследования пришли к выводу, что изучать готовность нужно соответственно к конкретному виду деятельности, учитывая общие, унифицированные для любой профессиональной деятельности компоненты и специфические профессиональные компоненты готовности, которые присущи определенному виду деятельности.

Ключевые слова: военная (корабельном) хозяйстве, критерии, показатели, уровни, профессиональная готовность.

SUMMARY

Vitalii Sahan,

senior instructor at the Logistics Department of
the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of
the State Border Guard Service of Ukraine,
Khmelnytskyi**Criteria, Indicators and Levels of Professional Readiness Formation of Future Officers to Management of Military (Ship) Economy in Units of State Border Guard Service of Ukraine**

Introduction. The regulatory documents of the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine stipulate that officials of bodies and units of the State Border Guard Service of Ukraine (SBGS) who organize and manage military (ship) economy are responsible for this economy and perform their duties in accordance with the Law of Ukraine “On Internal Service Regulations of the Armed Forces of Ukraine”.

But the curricula of the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine do not provide for academic disciplines that should provide future officers with the necessary knowledge, skills, abilities to organize military (ship) economy in the SBGS units.

The purpose of the article is to develop criteria, indicators and formation levels of professional readiness of future officers for managing military and ship economy in SBGS units.

The methods of observation, sociological survey, testing, analysis and synthesis were used to study the announced topic.

The results of the analysis allowed to determine the main criteria and indicators of the professional readiness formation of future officers to manage military (ship) economy in the SBGS units, and to identify three levels of its formation on the basis of the developed criteria and indicators.

Originality and practical importance of the research. The issues of research on the organization of military (ship) economy in the units of the State Border Guard Service are raised for the first time. The criteria, indicators and formation levels of professional readiness of future officers for managing military (ship) economy in units of the State Border Guard Service of

Ukraine are researched for the first time. The system of criteria, indicators and levels developed in our research can be further used in experimental work.

Conclusion and prospects for further research. Thus, the set of analysed theoretical and methodological approaches will allow to comprehensively research the problem of professional readiness of future officers to manage military (ship) economy in the SBGS units and its structure.

In the context of solving the problem of professional readiness of future officers to manage military (ship) economy in SBGS units, the issues of substantiation of pedagogical conditions and development of structural and functional model for training future officers for managing military (ship) economy in SBGS units are relevant.

Keywords: military (ship) economy, criteria, indicators, levels, professional readiness.

Федір Саганюк,

кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м.Київ
ORCID ID 0000-0002-9516-0562
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/305-313

ПІДХОДИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОВИХ ШКІЛ МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

В статті розглянуті теоретичні та практичні підходи наукових шкіл менеджменту у сфері військової освіти.

Ключові слова: Збройні Сили України; військова освіта; менеджмент; сили оборони.

Постановка проблеми. Зміни у глобальному безпековому середовищі та навколо України свідчать про подальше взаємне проникнення та інтегрування військових і невійськових технологій у процеси запобігання, стримування і розв'язання кризових ситуацій воєнного характеру та воєнних конфліктів.

З цієї точки зору стратегічним завданням університету залишається забезпечення високого рівня військової освіти для ефективної реалізації управлінських рішень у сфері військової освіти [1].

Аналіз публікацій. Розвиток наукової теорії і практики менеджменту має давню історію. Перші згадування про них відображені у письмових джерелах Шумерської держави (III тисячоліття до н. е.), Месопотамії і стародавнього Китаю.

Зародження підходів наукових шкіл менеджменту в практику дій знайшло відбиток у працях Ніколо Макіавеллі (1469 - 1527), у яких він зробив спробу сформулювати рекомендації щодо організації державного управління.

Подальші пошуки наукових підходів у цій сфері почалися в епоху капіталізму. Зокрема, англійці Томас Гоббс і Джеймс Стюарт довели, що основною мотивацією людської поведінки являється прагнення до влади, а Бентам у своїй книзі “Уведення в принципи моралі і законодавства” наголосив, що її мотивами є користь і задоволення власних потреб.

Широкомасштабний соціальний експеримент у галузі менеджменту в 1800 - 1828 рр. здійснив англійський підприємець і вчений Роберт Оуен. Суть його полягала в наданні працюючим пристойного житла, поліпшенні умов праці і побуту, створенні мережі магазинів, які реалізовували товари першої необхідності за доступною ціною, підвищенні мінімального віку працюючих, скороченні робочого дня, створюванні у робітничих селищах навчальних шкіл.

Вагомий крок у розвиток наукової теорії і практики менеджменту зробив винахідник першої обчислювальної машини Чарльз Баббідж. Він розробив методику вивчення витрат робочого часу під час різних операцій, обґрунтував шляхи підвищення продуктивності праці, а також запровадив преміальну систему її оплати [2].

У минулий період склалося кілька наукових шкіл менеджменту та підходів, що мають певні позитиви для сучасності (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Основні школи наукового менеджменту та їх підходи

Школи менеджменту	Основні напрями	Наукові підходи	Представники
Класична школа упр. (школа наукового менеджменту); теорія адміністрування; теорія ідеальної бюрократії (1885-1920)	Раціоналізація виробничих та управлінських процесів; дослідження загальних проблем управління	Створення наукового фундаменту управління; розроблення теорії, принципів і методів наукового менеджменту; обґрунтування принципів формальної організації, проблем лідерства і структури влади	Ф. Тойлор А. Файоль Г. Емерсон М. Вебер Г. Форд Л. Урвік
Школа “людських відносин” (кінець 30 рр. XX ст.)	Підвищення продуктивності праці за рахунок створення умов для задоволення робітників своєю працею та нормальними стосунками з менеджерами і колегами по роботі	Визначення ключової ролі людських відносин в малих групах; вивчення неформальної соціальної структури; створення оптимального соц. - психологічного клімату; делегування повноважень і відповідальності; мотивація праці підлеглих	Е. Мейо К. Арджиріс Ф. Херцберг Д. Мак-Грегор Р. Лайкерт
Емпірична школа управління (середина 50 рр. XX ст.)	Організаційно-технологічні дослідження організацій; розроблення новітніх концепцій сучасного менеджменту	Збирання і оброблення матеріалів управлінської практики; вироблення рекомендацій з удосконалення управління; вивчення змісту управлінської праці та функцій керівників; створення концепції цільового управління	П. Друкер Р. Девіс Л. Ньюмен Д. Міллер Г. Мінцберг
Школа соціальних систем (кінець 60 рр. XX ст.)	Організація як відкрита соціально-технічна система, ефективність діяльності якої залежить не лише від внутрішнього, а й від зовнішнього середовища	Дослідження найзагальніших форм організації як соціотехнічної системи; вирішення проблем конфліктології, ієрархії потреб і задоволеності працею	Ч. Барнард Д. Марч Г. Саймон А. Енціоні Т. Парсонс
Нова школа наукового управління (середина 70 рр. XX ст.)	Побудова математичних моделей менеджменту; вивчення та моделювання систем прийняття управлінських рішень	Розроблення методів математичного моделювання в управлінні; визначення алгоритмів вироблення оптимальних рішень; розроблення техніко-економічних моделей соціального розвитку	Р. Акофф Л. Бергаланфі С. Бір К. Боулдінг Р. Калмен Л. Клейн Р. Льюїс Д. Форрестер
Школа управління людськими ресурсами (кінець 80 рр. XX ст.)	Використання людського фактора як стратегічного і життєво необхідного чинника виживання сучасних підприємств у складних умовах ринкового середовища	Розроблення і вдосконалення методів мобілізації працівників за рахунок активної праці менеджерів, методів обліку, використання та розвитку людського фактора; визначення і обґрунтування принципів кадрової політики	Р. Майлз Ч. Сноу
Теорія людського потенціалу (середина 90 рр. XX ст.)	Вивчення залежності доходів індивіда, підприємства, суспільства від природних здібностей людей, їх знань та навичок; дослідження різних характеристик потенціалу людини, що впливають на зміну доходів; ефективність інвестицій у професійну освіту персоналу	Право власності на людський капітал не може передаватися; доходи людей зростають із збільшенням витрат на загальну та професійну освіту; інвестиції в людський капітал забезпечують зростання продуктивності праці та виробництва, розвиток суспільства	Г. Беккер Я. Мінсер Т. Шульц

В літературі визначено десять основних наукових шкіл, які умовно поділені на три групи. До першої відносять школи, що мають приписний характер. До другої включають школи, що розглядають специфічні аспекти процесу формулювання стратегічних дій. Їх підходи відносяться не стільки до змісту поведінки, а до опису реальних процесів. До третьої відносить школу конфігурації тобто підходи, що виходять із змісту дій, процесу їх формування, організаційної структури і зовнішнього середовища [4].

Однак, у згаданих та деяких інших публікаціях конкретні методологічні й методичні підходи для здійснення ефективнішого розвитку оборонного менеджменту в оборонній сфері в сучасний період недостатньо висвітлені. Вони вимагають певного осмислення і наближення до сучасних потреб з урахуванням позитивного досвіду та стандартів, прийнятих у арміях держав – членів НАТО.

Метою статті є пошук прийнятних методологічних та методичних підходів для застосування наукових шкіл менеджменту у сфері військової освіти.

Викладення основного матеріалу. Застосування надбань наукових шкіл менеджменту у Збройних Силах України та інших складових сил оборони, виявило низку проблем, які потребують більш детального вивчення та вирішення, пошуку ефективних підходів наукових шкіл менеджменту до їх подолання, як у сфері оборони, так і у сфері військової освіти. Серед таких наукових шкіл та підходів фахівці відзначають стратегічний, системний, комплексний, інтеграційний, функціональний, нормативний, адміністративний та деякі інші [5].

Стратегічний підхід ґрунтується на концепції управління, в основі якої лежить розроблення та реалізація самої стратегії. Він дозволяє прогнозувати зміни у зовнішньому середовищі і підготувати війська (сили) до найкращого розвитку їх спроможностей, мінімізувати ризики та можливий вплив зовнішніх загроз.

Стратегічний підхід включає формулювання місії, визначення цілей їх розвитку та діяльності, здійснення стратегічного аналізу, розроблення та реалізацію самої стратегії і стратегічний контроль.

Системний підхід розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають вхід, вихід, зворотній зв'язок із зовнішнім середовищем, та визначають їх характер і призначення.

Комплексний підхід в управлінській діяльності враховує не тільки економічні, екологічні, технічні, організаційні, соціальні, психологічні наслідки прийняття рішень, але навіть демографічні і політичні аспекти менеджменту та їх взаємозв'язок.

Інтеграційний підхід націлений на поглиблення взаємодії суб'єктів управління, їх об'єднання, посилення взаємодії і взаємозв'язку між компонентами цієї системи. Інтеграція забезпечує поглиблення і конкретизацію взаємозв'язків між окремими їх підсистемами.

Цінним для сучасності видається *функціональний підхід*. За цим підходом потреба (необхідні спроможності) розглядається як сукупність функцій, що

необхідно виконувати для забезпечення управлінської системи. При впровадженні функціонального підходу виходять від зворотного, а саме від необхідних потреб, в результаті чого створюють нові об'єкти управління, що дозволяє покращити структуру організації та результати її діяльності.

Міністерство оборони України запропонувало 8 функціональних груп спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони, що визначено одним із основних елементів процесу оборонного планування [6]. Кожна з цих груп є сукупністю спроможностей, згрупованих для полегшення їх аналізу, розроблення стратегії їх розвитку, прийняття інвестиційних рішень, а також для планування та управління їх розвитку для досягнення визначених цілей.

Функціональні групи спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони визначаються як один із основних елементів процесу оборонного планування. Вони покликані забезпечувати єдиний понятійний апарат в ході оборонного планування, управління ресурсами, а також планування та управління розвитком спроможностей військ (сил). Кожна з них в ході оцінювання має деталізуватися для визначення необхідних спроможностей на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях. На кожному з цих рівнів можуть бути кілька груп або підгруп спроможностей.

Функціональну модель управління, як обґрунтовують автори [7], використовують за наявності великої кількості спеціалізованих робіт. Для цього передбачається групування спеціалістів та підрозділів, що виконують схожі функції. Тут обов'язкове для усіх підрозділів виконання вказівок функціональних органів (відділів планування, постачання, обслуговування) у межах їх компетенції.

Функціональна модель управління спрямована на виконання завдань, що постійно повторюються і не потребують оперативних рішень. Вона може бути оптимальною для підрозділів, що діють у стабільних умовах. Її переваги: висока компетентність фахівців, які відповідають за виконання окремих функцій; розширення можливостей керівників підрозділів щодо оперативного управління, вивільнення їх від вирішення питань функціональної діяльності тощо.

Однак, при цьому підході суттєво утруднене підтримання постійних взаємозв'язків між різними службами, досить тривала процедура прийняття рішень, є брак взаєморозуміння і єдності дій представників функціональних служб різних підрозділів; зменшення відповідальності виконавців за роботу внаслідок відходу від принципу єдиноначальності керівництва.

У інших умовах, на думку згаданих авторів, може використовуватися *лінійно-функціональна модель управління*, яка передбачає, що лінійному менеджеру при виконанні конкретних завдань і підготовці відповідних рішень, програм, планів допомагають функціональні служби. Вони доводять свої рішення до виконавців через керівництво або безпосередньо у межах спеціальних повноважень, здійснюють усю технічну підготовку запланованого процесу, готують певні варіанти вирішення поставлених завдань, пов'язаних з

управлінням цим процесом; вивільняють керівників виконавчих підрозділів від планування, фінансових розрахунків, матеріально-технічного забезпечення.

Перевага даного підходу у єдності та чіткості управління, оперативному прийнятті та виконанні рішень, а також у особистій відповідальності кожного керівника за результати діяльності підрозділів і у професійному вирішенні завдань фахівцями функціональних служб.

Разом з цим тут можуть бути присутні суперечності між менеджерами і функціональними службами; їх протидія діяльності функціональних фахівців; неправильне тлумачення інформації, яка передається виконавцям функціональними менеджерами.

Інші підходи сучасного менеджменту. Суттєвим в літературі представлений *нормативний підхід*, за яким встановлюються певні нормативи управління за всіма важливими елементами підсистем менеджменту: цільовий, функціональний та забезпечення. Нормативи повинні відповідати вимогам комплексності, ефективності, обґрунтованості та перспективності. Чим більше обґрунтованих нормативів по кожному елементу системи менеджменту, тим вище її організованість, рівень планування, обліку і контролю.

Адміністративний підхід виражається в регламентації функцій, прав, обов'язків, нормативів якості, витрат, строків, елементів системи менеджменту в нормативних актах (наказах, розпорядженнях, вказівках, стандартах, інструкціях, положеннях тощо).

Ситуаційний підхід заснований на тому, що придатність різних методів управління визначається конкретною ситуацією. Не існує єдиного способу управління об'єктом, оскільки існує безліч факторів, як в самій організації, так і у зовнішньому середовищі. Самим ефективним методом в конкретній ситуації слід вважати той, який більш всього відповідає конкретним умовам і максимально адаптований до них.

Творчий підхід базується на сукупності прийомів, що характеризують відношення до самого управління, як до свідомого процесу. Прояв творчого підходу – це пошук нетрадиційних рішень, використання нових методів, розроблення оригінальних прийомів. Творчий підхід передбачає генерацію ідей, розроблення і оцінку альтернатив, вміння запозичувати оригінальні ідеї і досвід з інших сфер, творчо використовувати їх в управлінні організацією, вміння усвідомлювати накопичений досвід, у тому числі передових держав – членів НАТО.

Певний інтерес серед досліджених згаданими вище авторами підходів представляють *моделі та структури управління* за якими формальна, тобто регламентована сторона управлінської діяльності, переважає над змістовною і творчою [7]. Їх особливості:

вони добре зарекомендували себе у стабільних, незмінних умовах;

проблеми та завдання, з якими стикається організація, розподіляються на кілька дрібних завдань, що доручаються для виконання окремим підрозділам та спеціалістам;

кожний підрозділ вирішує своє завдання уособлено, незалежно від інших;

права та обов'язки кожного спеціаліста ретельно визначені і не змінюються;

тільки вище керівництво визначає, наскільки завдання, що вирішуються підрозділами, відповідають цілям організації;

зв'язки між підрозділами, що належать до одного рівня організаційної структури, здійснюються через вище керівництво.

Саме до таких моделей управління згадані вище автори відносять функціональну та лінійно-функціональну моделі.

На відміну від них, краще пристосованою до швидких змін зовнішніх умов, зазначені автори відносять *адаптивну модель управління*, як більш гнучку у порівнянні з іншими.

Особливості адаптивної моделі управління:

вона більш пристосована до роботи у нестабільних умовах, коли проблеми, що виникають, та необхідні дії неможливо розкласти на елементи і розподілити між окремими фахівцями чи підрозділами; вони повинні вирішувати поставлені їм завдання, виходячи із загального стану організації; значна частина їх обов'язків у зв'язку із зміною умов постійно переглядається;

виконавці взаємодіють як по горизонталі, так і по вертикалі;

модель не забороняє діяти, обминаючи ієрархічні ступені управління;

за цією моделлю суттєво заохочується ініціатива і творчий підхід до справи.

Адаптивна форма управління краще пристосована до швидкої зміни зовнішніх умов. У ній переважає творча та змістовна сторона над формальною, що сприяє більшій ефективності та результативності самого управління [7].

Школа наукового управління одержала розвиток у США на початку ХХ століття. Її засновником був американський інженер-дослідник Ф. Тейлор (1856-1915 рр.) Він вважав менеджмент дійсною наукою, яка ґрунтується на законах, правилах і принципах та зробив важливий висновок, що робота з управління – це передусім певна спеціальність.

Тейлор розробив систему наукової організації праці, яка побудована на п'яти основних принципах: науковий підбір кадрів, наукове вивчення праці і навчання працюючих, спеціалізація роботи і спонукальні мотиви до неї.

Особливу важливість серед них представляє науковий підбір кадрів. Ефективна діяльність вимагає підбір на кожне робоче місце чи посаду відповідного співробітника, який має для цього необхідні здібності, які перевіряються системою тестів.

Згодом американський інженер Г. Емерсон (1853-1931рр.) розробив принципи підвищення ефективності не тільки виробничої праці, але доцільної діяльності у державному управлінні, у зовнішній політиці, військовій справі, на транспорті. Ним була опрацьована штабна організація апарату управління, розкрита роль ефективно організації праці і наукових принципів управління, серед яких виділяв точно визначені цілі та принцип здорового глузду.

Авторами шкіл наукового менеджменту та управління доведено, що наукові підходи та методи, які використовуються в науці і техніці, можуть бути ефективно задіяні в практиці діяльності організацій в цілому. Школи наукового

менеджменту сформулювали принципи і методи наукової організації творчої праці, обґрунтували необхідність ефективної її мотивації, як найбільш важливої з усіх підходів [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах постійних безпекових змін зовнішнього середовища і пов'язаною з цим невизначеністю, підвищення ефективності військової освіти шляхом застосування ефективних підходів зазначених вище наукових шкіл менеджменту в сучасний період є особливо актуальним.

Організація сучасного військового управління за таких підходів вимагає створення нової або перебудови наявної його моделі з урахуванням зазначених наукових шкіл менеджменту та наявного досвіду і творчих підходів до цього процесу, наближених до стандартів, прийнятих у арміях розвинутих держав – членів НАТО.

Застосування ефективних підходів наукових шкіл менеджменту у сфері оборони та військової освіти доцільно здійснювати з урахуванням їх надбань, наблизивши цей процес до принципів і стандартів, прийнятих у арміях держав – членів НАТО.

Як відзначив начальник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського доктор військових наук генерал-лейтенант Сиротенко А. М., “Важливим завданням наукової діяльності є формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розвиток наукового прогресу у військовій галузі. Належне виконання цього завдання в університеті забезпечують система підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів та наукові школи, започатковані та розвинуті провідними вченими університету” [8].

Головна мета цієї діяльності, на його погляд, полягає у здобутті нових наукових знань у сфері національної безпеки і оборони шляхом проведення наукових досліджень та розробок, спрямованих на вирішення проблем забезпечення обороноздатності України, створення та впровадження нової конкурентоспроможної наукової та науково-технічної продукції, підвищення якості підготовки військових фахівців та наукових і науково-педагогічних кадрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія НУОУ на період до 2025 року: затв. нак. нач. НУОУ 28.02.2020 № 80. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/nduu-strategy-2025.pdf>
2. Бовикін В. І. Новий менеджмент: управління підприємствами на рівні вищих стандартів: теорія і практика ефективного управління. М: ВАТ “Видавн. Економіка”. 1997. 368 с.
3. Менеджмент: Навчальний посіб. для вищих навчальних закладів / Щокін Г. В, Головатий М. Ф., Антонюк О. В, Сладкевич В. П. Київ: МАУП, 2007. 816 с.
4. Дикань В. Л., Зубенко В. О., Маковоз О. В. та ін. Стратегічне управління: навч. посіб. Київ: “Центр уч літ.”, 2013. 272 с.
5. Рудьєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 312 с.
6. Функціональні групи спроможностей МО України, ЗС України та інших складових сил оборони: затв. МО України 09.12.2019.

7. Сладкевич В. П., Чернявський А. Д. Сучасний менеджмент організацій: навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2007. 488 с.

8. Офіційний веб-сайт НУОУ імені Івана Черняхівського. URL: <https://nuou.org.ua/u/news/privtannya-nachalnika-unversitetu-z-nagodi-dnya-nauki.html>

REFERENCES

1. Strategy of NGOs for the period up to 2025: approved. nak. start НУОУ 28.02.2020 № 80. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/nduu-strategy-2025.pdf>

2. Bovykin VI New management: enterprise management at the level of higher standards: theory and practice of effective management. M: OJSC "Publishing house. Economy". 1997. 368 p.

3. Management: A textbook. for higher educational institutions / Shchokin GV, Golovaty MF., Antonyuk OV, Sladkevich VP Kyiv: MAUP, 2007. 816 p.

4. Dykan VL, Zubenko VO, Makovoz OV and others. Strategic management: textbook. way. Kyiv: Center for Educational Literature, 2013. 272 p.

5. Rulev VA, Gutkevich SO Management. Tutorial. Kyiv: Center for Educational Literature, 2011. 312 p.

6. Functional groups of capabilities of the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces: approved. Ministry of Defense of Ukraine 12/09/2019

7. Sladkevych VP, Chernyavsky AD Modern management of organizations: textbook. way. for higher textbook lock Kyiv: MAUP, 2007. 488 p.

8. Official website of Ivan Chernyakhovsky NGO. URL: <https://new.org.ua/u/news/privtannya-nachalnika-unversitetu-z-nagodi-dnya-nauki.html>

РЕЗЮМЕ

Фёдор Саганюк

кандидат юридичних наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Подходы к применению научных школ менеджмента в сфере военного образования

В статье рассмотрены теоретические и практические подходы научных школ менеджмента в сфере военного образования.

Ключевые слова: *Вооружённые силы Украины; военное образование; менеджмент; силы обороны.*

SUMMARY

Fedor Sahaniuk,

PhD in Yurydychnykh Sciences, Assistant professor
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovski

Approaches to the application of scientific schools of management in the field of military education

The article considers theoretical and practical approaches of scientific schools of management in the field of military education.

Formulation of the problem. Changes in the global security environment and around Ukraine testify to the further mutual penetration and integration of military and non-military

technologies in the processes of preventing, deterring and resolving military crises and military conflicts.

The aim of the article is to find acceptable methodological and methodological approaches for the application of scientific schools of management in the field of military education.

Conclusions. In the context of constant security changes in the environment and the associated uncertainty, improving the effectiveness of military education through the application of effective approaches of the above scientific schools of management in the modern period is especially relevant.

The organization of modern military management in such approaches requires the creation of a new or restructuring of its existing model, taking into account these scientific schools of management and existing experience and creative approaches to this process, close to the standards adopted in the armies of developed NATO member states.

Keywords: Armed Forces of Ukraine; military education; management; defense forces.

Микола Саїнчук

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-7706-0242

Анна Саїнчук

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-3472-829X

Віктор Фідчунов

курсант IV курсу навчально-наукового інституту
фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-6751-1062
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/314-321

СПРИЙНЯТТЯ КУРСАНТАМИ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЯК БАР'ЄРУ ДЛЯ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Розглянуто психоемоційну чутливість та мотиваційні установки курсантів до занять фізичними вправами за різних метеорологічних умов. Проведено анкетуванням з курсантами чоловічої статі 1-4 курсів. Встановлено, що метеорологічна чутливість курсантів проявляється як на рівні фізіологічних реакцій, змінюючи роботоздатність, так і в психологічному плані.

Ключові слова: курсанти, погода, фізичні навантаження, роботоздатність.

Постановка проблеми. Зовнішні чинники, особливо у видах рухової активності, що відбуваються на відкритому повітрі (сонячна радіація, рух повітря та його температура, опади, атмосферний тиск тощо), безпосередньо впливають на людину і, разом з цим, на її досягнення. Несприятливі навколишні умови вимагають від людського організму додаткової функціональної та психофізичної мобілізації сил для ефективної роботоздатності. Метеорологічні чинники часто розглядаються як бар'єр до занять фізичними вправами. Але цим можна виправдати хіба що власну ліню. Якщо підійти до несприятливих метеорологічних умов з установкою, що це чудовий засіб загартування, то цей бар'єр стає не настільки вагомим. Питання психоемоційних установок дуже суттєве і важливе. Тож, дослідження сприйняття курсантами фізкультурно-спортивного фаху (спеціалізації «Фізичне виховання і спорт у Збройних Силах») метеорологічних чинників як бар'єру для занять фізичними вправами є актуальною проблемою, адже це своєрідний індикатор їх установок та спроможностей долати постійно мінливі умови навколишнього середовища і налаштувати в майбутньому своїх підопічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фактори навколишнього середовища – мікроекологічні (прохідність, доступ до об'єктів та якості навколишнього середовища) [14] та макросередовище (погодні умови та

температура повітря) [8-9] все частіше визначаються як потенційні детермінанти рухової активності [11], а не лише індивідуальні особливості, такі, як стать, вік та рівень освіти [10].

Несприятливі погодні умови зменшують фізичну працездатність залежно від їх інтенсивності, вихідного стану людини і важкості виконуваної роботи. Найбільше на неї впливає міждобовий градієнт температур, жорсткість та патогенність погоди. Вегетативний індекс відображає стан організму за некомфортних погодних умов і корелює із рівнем працездатності. Найбільш суттєву дію на нього чинить жорсткість погоди та мінливість температури. Даний індекс доцільно використовувати для самоконтролю стану для корекції фізичних навантажень з метою попередження травматизму та профзахворювань [2].

Зарубіжні дослідники зауважують, що сезонність та метеорологічні умови залишаються проігнорованими як визначальні фактори фізичної активності [13], а вони, між іншим, можуть сильно стимулювати або стримувати активну поведінку як літніх людей [12], так і молоді. Зокрема, дослідження показують, що рухова активність, середня й енергійна рухливість у підлітків чоловічої статі в основному змінюється під метеорологічними умовами у вільні дні, тоді як у дівчат підлітків зміни обумовлені тривалістю сонячного світла [7].

Рівень дозвілєвої фізичної активності та фізичної підготовленості, як правило, вищий улітку, ніж у зимові місяці для більшості людей, що живуть подалі від екватора. Існують сезонні коливання у фізіологічних реакціях на фізичні вправи та травмування під час занять спортом [6]. Рівні фізичної активності змінюються залежно від сезону, а наслідки поганої або екстремальної погоди були визначені як перешкода для участі у фізичній активності серед різних груп населення [13].

Холодні та коротші дні мають суттєвий стримуючий вплив щодо рівня енергійності рухової активності під час занять фізичними вправами. При розробці заходів з підвищення рухової активності дорослих слід враховувати стратегії подолання екологічних бар'єрів [15].

Українські вчені досліджували дії несприятливих чи екстремальних погодних умов (дощу, снігу, високогір'я тощо) на результативність кваліфікованих спортсменів [1] та вплив погоди I-III типу на показники фізичної працездатності плавців та спортсменів гирьового спорту [3-5], але питання чутливості до метеорологічних змінних, психоемоційних установок на додання такого роду перешкод залишається не вивченим.

Мета дослідження – виявити чутливість курсантів до метеорологічних умов і їх вплив на результативність та бажання до занять фізичними вправами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина як частина живої природи перебуває під безперервними впливами та взаємодіями біосфери Землі. Людина постійно адаптується до умов навколишнього середовища, її організм може бути більш або менш чутливим до різноманітних природних чинників, різним чином реагувати, але не попадати під вплив *a priori* не може. На людське бажання (мотивацію) займатися фізичними вправами може

впливати багато чинників і суб'єктивне сприйняття зовнішніх метеорологічних умов часто залишаються поза увагою.

Для встановлення психоемоційної чутливості та мотиваційних установок курсантів до занять фізичними вправами за різних метеорологічних умов нами була розроблена анкета. Анкетуванням були охоплені курсанти чоловічої статі 1-4 курсів (n=43) навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Середній вік курсантів 1-го курсу – 17 років, 2-го курсу – 19 років, 3-го курсу – 20 років, 4-го курсу – 21 рік.

Опитування курсантів на предмет метеочутливості (табл. 1) показало, що не менше третини (40% курсантів на 1-му курсі, 37,5% – на 2-му, 38,5% – на 3-му і 33,3% – на 4-му) зараховують себе до метеочутливих. Втім, переважаюча більшість метеочутливими себе не вважають, причому, чим старший курс, тим менше чутливих до погодних умов.

Уточнююче питання щодо перцепції якихось незвичних реакцій власного організму на звичайні фізичні навантаження але за несприятливих погодних умов показує, що більшість курсантів час від часу спостерігають за собою подібне (60% курсантів першого курсу, 62,5% – другого, 69% – третього, 41,7% – четвертого). Завжди відчують – 20% курсантів першого курсу, 7,7% – третього і 25% – четвертого. Ніколи не відчували якихось незвичних реакцій на звичні навантаження за несприятливих природних умов 20% курсантів першого курсу, 37,5% – другого, 23% – третього, 33,3% – четвертого.

Аналіз питання анкети стосовно внутрішнього небажання, навіть, психологічного стресу від самої думки про майбутні фізичні навантаження в несприятливих метеорологічних умовах показав, що варіант відповіді "інколи" найрозповсюдженіший серед курсантів: на 1-му курсі таких 50%, 2-му – 75%, 3-му – 69,2%, 4-му – 58,3%. Ніколи погода не стає головним бар'єром щодо бажання/небажання займатися фізичними вправами для 40% курсантів 1-го, 12,5% – другого, 15,4% – третього та 41,7% четвертого курсів. Несприятливі погодні умови завжди провокують внутрішнє небажання, психологічний стрес у 10% курсантів першого, 12,5% – другого, 7,7% – третього курсу. Найстарший четвертий курс цей варіант відповіді взагалі не виділив.

Несприятливі погодні умови як чудовий засіб для загартовування організму та додатковий стимул до роботи сприймають найбільше на першому курсі – 90%, на 2-му – всього 25%, на 3-му – 38,5%, а на 4-му – половина – 50%. Реакцію у вигляді апатії та небажання спостерігають за собою 10% курсантів першого курсу, 12,5% – другого, 15,4%, – третього і 16,6% – четвертого. Ніколи в такому ключі не думали 37,5% курсантів другого курсу, 46,1% третього і 33,4% четвертого.

Дані анкетування в питанні мобілізації вольових зусиль при заняттях фізичним вихованням за несприятливих природних умов інформують, що більшості курсантів доводиться мобілізувати вольові зусилля при практикуванні фізичних навантажень за несприятливих природних умов. Зокрема, завжди це роблять 50% курсантів першого курсу, 37,5% – другого, 38,4% – третього, 25% – четвертого курсів; інколи мобілізують волю 50%

курсантів 1-го курсу, 37,5% – 2-го, 38,4% – 3-го і 25% курсантів 4-го курсі. Ніколи не доводиться докладати вольових зусиль 15,3% курсантам 3-го, 41,7% курсантам четвертого курсу.

Таблиця 1

Сприйняття курсантами метеорологічних чинників як бар'єру для занять фізичними вправами, %

Варіанти відповідей	1 курс (n=10)	2 курс (n=8)	3 курс (n=13)	4 курс (n=12)
Чи вважаєте ви себе метеочутливим?				
Так	40	37,5	38,5	33,3
Ні	60	62,5	61,5	66,7
Чи провокують у Вас небажання, психологічний стрес думки про майбутні фізичні навантаження в несприятливих умовах навколишнього середовища?				
Завжди	10	12,5	7,7	0
Ніколи	40	12,5	15,4	41,7
Інколи	50	75	69,2	58,3
Все залежить від характеру умов	0	0	7,7	0
Чи сприймаєте Ви несприятливі погодні умови як чудовий засіб для загартовування Вашого організму і чи це додатково стимулює Вас до роботи?				
Так, це додатково стимулює мене	90	25	38,5	50
Ні, це викликає в мене лише апатію і посилює небажання	10	12,5	15,4	16,6
Ніколи так не думав	0	37,5	46,1	33,4
Власний варіант	0	25	0	0
Чи задовольняє затверджена відповідно до умов форма одягу комфортним заняттям фізичними вправами при несприятливих погодних умовах?				
Форма одягу комфортна для занять інтенсивним фізичним навантаженням у несприятливі погодні умови	50	37,5	23	25
Форма одягу дискомфортна для занять інтенсивним фізичним навантаженням у несприятливих погодних умовах	50	62,5	77	75
Чи відчуваєте якісь незвичні реакції Власного організму на звичайні фізичні навантаження, але за несприятливих погодних умов?				
Так, завжди	20	0	7,7	25
Ніколи	20	37,5	23	33,3
Інколи	60	62,5	69,2	41,7
Чи доводить мобілізувати вольові зусилля при практикуванні фізичних навантажень за несприятливих природних умов?				
Так, завжди	50	37,5	38,4	25
Ніколи	0	0	15,3	41,7
Інколи	50	62,5	46,1	33,3
Наскільки успішною є Ваша робота здатність при екстремальних(високих, низьких) температурах?				
Стабільно висока роботоздатність	30	37,5	30,7	58,3
Низька роботоздатність	0	12,5	38,5	25
Звичайна роботоздатність	70	37,5	30,8	16,7
Власний варіант	0	12,5	0	0

Оскільки курсанти зобов'язані носити відповідно сезону форму, в анкеті було питання щодо її комфортності на заняттях фізичними вправами за несприятливих погодних умов. З'ясовано, що більшість курсантів вважають, що форма одягу дискомфортна для занять інтенсивним фізичним навантаженням у несприятливих погодних умовах (на першому курсі таких 50%, на 2-му – 62,5%,

на 3-му – 77%, на 4-му – 75%). Комфортна форма одягу для 50% курсантів першого курсу, 37,5% – другого, 23% – третього, 25% – четвертого.

Роботоздатність курсантів за екстремальних (високих, низьких) температур різна. Незалежно від температури звичайна роботоздатність у 70% курсантів 1-го курсу, 37,5% – 2-го курсу, 30,7% – 3-го курсу й 16,7% – 4-го курсу. Стабільно висока роботоздатність у 30% курсантів 1-го курсу, 37,5% – 2-го курсу, 30,8% 3-го курсу та 58,3% курсантів 4-го курсу. Низьку роботоздатність помічають за собою 12,5% курсантів 2-го курсу, 38,5% 3-го і 25% четвертого курсу. Першокурсники цей варіант відповіді не виділили.

Виходячи з отриманих у ході опитування даних і фактів із літературних джерел, однозначно слід враховувати як метеорологічні умови, так і їх суб'єктивне сприйняття при плануванні різноманітних заходів рухової активності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Крім об'єктивних обставин, які передбачувано впливають на результативність фізичного виховання, не менш важливими є суб'єктивні сприйняття і установки до занять фізичними вправами та додання навантажень за несприятливих метеорологічних умов. Більшість курсантів чутливі до метеорологічних умов не тільки на рівні фізіологічних реакцій (60% курсантів першого курсу, 62,5% – другого, 69% - третього, 41,7% - четвертого час від часу спостерігають за собою незвичні реакції власного організму на звичайні фізичні навантаження) та змін роботоздатності (низька роботоздатність у 12,5% курсантів 2-го курсу, 38,5% 3-го і 25% четвертого курсу), але й у психологічному плані (внутрішнє небажання, навіть психологічний стрес від самої думки про майбутні фізичні навантаження завжди є в 10% курсантів 1-го курсу, 12,5% – другого, 7,7% – третього курсу, а інколи – у 50% першокурсників, 75% – другокурсників, 69,2% – третьокурсників і 58,3% – четвертокурсників; завжди доводиться мобілізувати волю зусилля 50% курсантів 1-го курсу, 37,5% – 2-го, 38,4% – 3-го та 25% – 4-го).

Як засіб для загартовування організму та додатковий стимул до роботи несприятливі метеоумови розглядають 90% першокурсників, на 2-му курсі таких всього 25%, на 3-му – 38,5%, а на 4-му – половина (50%). Тож, для більшості курсантів погодні умови є бар'єром, який хотілося б уникнути, а не подолати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова М. М. Спортсмен у різних клімато-географічних та погодних умовах / М. М. Булатова, В. М. Платонов. – К.: Олімпійська література, 2000. – 176 с.
2. Васьковець Л.А. Вплив факторів навколишнього природного середовища на фізичну працездатність / Л.А. Васьковець, М.О. Глущенко // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – 2013. – 3/11 (63) – С. 11-15.
3. Кульчицький З.Й. Рівень фізичного стану спортсменів гирьового спорту за різних погодних умов / З.Й. Кульчицький // Фізичне виховання студентів. – 2012. – № 1. – С. 56–58.
4. Курко Я. В. Плавання – засіб фізичної реабілітації у чутливих до змін погоди людей / Я.В. Курко // Педагогіка та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – 12. – С. 54–57.

5. Курко Я. В Особливості рівня фізичного стану спортсменів за різних погодних умов / Я.В. Курко, З.Й. Кульчицький // Педагогіка та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 4. – С. 98–100.
6. Atkinson G., Drust B. Seasonal rhythms and exercise. *Clin Sports Med.* 2005 Apr;24(2):e25-34, xii-xiii. doi: 10.1016/j.csm.2004.11.001.
7. Beghin L., Vanhelst J., Drumez E., Migueles J., Manios Y., Moreno L.A., De Henauw S., Gottrand F. Influence of meteorological conditions on physical activity in adolescents. *J Epidemiol Community Health.* 2020 Apr; 74(4):395-400. doi: 10.1136/jech-2019-212459.
8. Bosdriesz J.R., Witvliet M.I., Visscher T.L.S., et al. The influence of the macroenvironment on physical activity: a multilevel analysis of 38 countries worldwide. *Int J Behav Nutr Phys Activity* 2012; 9: 110.
9. Chan C.B., Ryan D.A. Assessing the effects of weather conditions on physical activity participation using objective measures. *Int j Environ Res Pub Health* 2009; 6: 2639–54.
10. Gerovasili V., Agaku I.T., Vardavas C.I., et al. Levels of physical activity among adults 18-64 years old in 28 European countries. *Prev Med* 2015; 81:87–91.
11. Laverty A.A, Thompson H., Cetateanu A, Filippidis F.T. Macro-environmental factors and physical activity in 28 European Union countries, *European Journal of Public Health*, Volume 28, Issue 2, April 2018, Pages 300–302, doi.org/10.1093/eurpub/cky014
12. Merrill R.M., Shields E.C., White G.L., Druce D. Climate conditions and physical activity in the United States. *Am J Health Behav* 2005;29:371–81.
13. Tucker, T. and Gilliland, J. (2007) The Effect of Season and Weather on Physical Activity: A Systematic Review. *Public Health*, 121, 909-922.
14. Van Holle V., et al. Relationship between the physical environment and different domains of physical activity in European adults: a systematic review. *BMC Public Health* 2012; 12: 807.
15. Welch W.A., Spring B., Phillips S.M., Siddique J. Moderating Effects of Weather-Related Factors on a Physical Activity Intervention. *Am J Prev Med.* 2018 May;54(5):e83-e89. doi: 10.1016/j.amepre.2018.01.025.

REFERENCES

1. Bulatova, M.M., Platonov, V.M. (2000). Sportsmen u riznykh klimato-heohrafichnykh ta pohodnykh umovakh [Athlete in different climatic, geographical and weather conditions]. Kyiv: Olimpiiska literature (in Ukrainian).
2. Vaskovets, L.A., Hlushchenko, M.O. (2013). Vplyv faktoriv navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha na fizychnu pratsezdatsnist [Influence of environmental factors on physical performance]. *Vostochno-Evropeyskyi zhurnal peredovykh tekhnolohyi*, 3/11, 11-15 (in Ukrainian)
3. Kulchytskyi, Z.I. (2012). Riven fizychnoho stanu sportsmeniv hyrovoho sportu za riznykh pohodnykh umov [The level of physical condition of weightlifters in different weather conditions]. *Fizychne vykhovannia studentiv*, 1, 56–58 (in Ukrainian).
4. Kurko, Ya. V. (2011). Plavannia – zasib fizychnoi rehabilitatsii u chutlyvykh do zmin pohody liudei [Swimming is a means of physical rehabilitation for weather-sensitive people]. *Pedahohika ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 12, 54–57 (in Ukrainian).
5. Kurko, Ya. V., Kulchytskyi, Z.I. (2011). Osoblyvosti rivnia fizychnoho stanu sportsmeniv za riznykh pohodnykh umov [Features of the level of physical condition of athletes in different weather conditions]. *Pedahohika ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 4, 98–100 (in Ukrainian).
6. Atkinson, G., Drust, B. (2005). Seasonal rhythms and exercise. *Clin Sports Med.* Apr;24(2):e25-34, xii-xiii. doi: 10.1016/j.csm.2004.11.001.

7. Beghin, L., Vanhelst, J., Drumez, E., Migueles, J., Manios, Y., Moreno, L.A., De Henauw, S., Gottrand, F. (2020). Influence of meteorological conditions on physical activity in adolescents. *J Epidemiol Community Health*. Apr; 74(4):395-400. doi: 10.1136/jech-2019-212459.
8. Bosdriesz, J.R., Witvliet, M.I., Visscher, T.L.S., et al. (2012). The influence of the macroenvironment on physical activity: a multilevel analysis of 38 countries worldwide. *Int J Behav Nutr Phys Activity*; 9: 110.
9. Chan C.B., Ryan D.A. (2009). Assessing the effects of weather conditions on physical activity participation using objective measures. *Int j Environ Res Pub Health*; 6: 2639–54.
10. Gerovasili V., Agaku I.T., Vardavas C.I., et al. (2015). Levels of physical activity among adults 18-64 years old in 28 European countries. *Prev Med*; 81:87–91.
11. Lavery A.A, Thompson H., Cetateanu A, Filippidis F.T. (2018). Macro-environmental factors and physical activity in 28 European Union countries, *European Journal of Public Health*, Volume 28, Issue 2, April, Pages 300–302, doi.org/10.1093/eurpub/cky014
12. Merrill R.M., Shields E.C., White G.L., Druce D. (2005). Climate conditions and physical activity in the United States. *Am J Health Behav*;29:371–81.
13. Tucker, T. and Gilliland, J. (2007). The Effect of Season and Weather on Physical Activity: A Systematic Review. *Public Health*, 121, 909-922.
14. Van Holle V., et al. (2012). Relationship between the physical environment and different domains of physical activity in European adults: a systematic review. *BMC Public Health*; 12: 807.
15. Welch W.A., Spring B., Phillips S.M., Siddique J. (2018). Moderating Effects of Weather-Related Factors on a Physical Activity Intervention. *Am J Prev Med*. May;54(5):e83-e89. doi: 10.1016/j.amepre.2018.01.025.

РЕЗЮМЕ

Николай Саинчук

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского., г. Киев
ORCID ID: 0000-0002-7706-0242

Анна Саинчук

кандидат наук по физическому воспитанию и спорту,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского., г. Киев
ORCID ID: 0000-0002-3472-829X

Виктор Фидчунов

курсант IV курса учебно-научного института
физической культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национального университета обороны Украины
имени Ивана Черняховского., г. Киев

Восприятие курсантами метеорологических факторов как барьер к занятиям физическими упражнениями

Рассмотрено психоэмоциональную чувствительность и мотивационные установки курсантов к занятиям физическими упражнениями при различных метеорологических условиях. Проведено анкетирование с курсантами мужского пола 1-4 курсов. Установлено, что метеорологическая чувствительность курсантов проявляется как на уровне физиологических реакций, изменяя работоспособность, так и в психологическом плане.

Ключевые слова: курсанты, погода, физические нагрузки, работоспособность.

SUMMARY**Mykola Sainchuk**

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovsky, Kyiv
ORCID ID: 0000-0002-7706-0242

Anna Sainchuk

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,
University of Defense of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovsky, Kyiv
ORCID ID: 0000-0002-3472-829X

Victor Fidchunov

cadet of the IV course of the educational and scientific institute
physical culture and sports and health technologies
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovsky, Kyiv

Perception by cadets of meteorological factors as a barrier to exercise

Introduction. Adverse environmental conditions require from the human body additional functional and psychophysical mobilization of forces for effective performance. Meteorological factors often seen as a barrier to exercise. The issue of psycho-emotional attitudes is very significant and important.

Purpose. Identify the sensitivity of cadets to meteorological conditions and their impact on performance and desire to exercise.

Methods. We developed a questionnaire to establish the psycho-emotional sensitivity and motivational attitude of cadets to exercise in different weather conditions. Male cadets of 1-4 courses (n = 43) of the Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies of National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky took part in the survey. The average age of 1st year cadets are 17 years, 2nd year cadets are 19 years old, 3rd year cadets are 20 years old, and 4th year cadets are 21 years old.

Results. Most cadets are sensitive to meteorological conditions not only by physiological reactions (60% of first-year cadets, 62.5% - second, 69% - third, 41.7% - fourth from time to time observe unusual reactions of their own body to normal physical load) and changes in workability (low workability in 12.5% of second-year cadets, 38.5% of 3rd and 25% of fourth-year students), but also psychologically (internal reluctance, even psychological stress from the very thought of the future physical activity is always present in 10% of first-year cadets, 12.5% - second-year, 7.7% - third-year, and sometimes - 50% of freshmen, 75% - sophomores, 69.2% - third-year students and 58, 3% - fourth-year students, always have to mobilize the willpower of 50% of first-year cadets, 37.5% - 2nd, 38.4% - 3rd and 25% - 4th).

Conclusion. Based on the results of their own research and data from literature sources, when planning various activities of physical activity, it is necessary to take into account both meteorological conditions and their subjective perception.

Key words: cadets, weather, exercise, workability.

УДК351.86:355.457>(477)

Олег Цевельов

кандидат наук з державного управління,
головний спеціаліст відділу міжвідомчої координації
управління воєнної політики Департаменту воєнної політики
та стратегічного планування Міністерства оборони України, м. Київ,
ORCIDID 0000-0003-4549-5505
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/322-337

МІЖНАРОДНЕ БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ: ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано стислий стан міжнародного безпекового середовища на глобальному, регіональному рівні та внутрішньо-політична обстановка в країні, наведено окремі нові форми і способи сучасної збройної боротьби. Окреслені окремі питання щодо формування політики професійної військової освіти через призму аналізу безпекового середовища та змін, що відбулися у війнах сучасності.

Ключові слова: безпекове середовище, політика професійної військової освіти, збройна боротьба, військовий конфлікт, сили оборони, воєнна підготовка

Постановка проблеми. Реалії життя вносять об'єктивні корективи чи обмеження у практичні кроки, оскільки зміна міжнародного безпекового середовища та внутрішньополітичних умов життя певною мірою впливають на обороноздатність держави та підготовку сил оборони до виконання покладених завдань із захисту країни. Виходячи із зазначеного, бажано дотримуватися розумного балансу між збереженням послідовності існуючого потенціалу та розвитку країни і корегуванням основ зовнішньої і внутрішньої політики, виважено підходу до реформування сектору безпеки і оборони. Стосовно реформи сфери безпеки і оборони слід уважно підходити до ролі внутрішніх і зовнішніх факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру обстановки, що швидко змінюється та ускладнюється.

Зовнішня політика та політика безпеки України 2014-2019 років значною мірою фокусувалась на проблемах, пов'язаних з протидією «гібридній» агресії, що має комплексний характер та несе загрози зовнішній та внутрішній безпеці України. Фактор збройного конфлікту справляв різноплановий вплив як на реформування сектору безпеки і оборони, так і на реалізацію намірів докорінної зміни професійної військової підготовки та освіти [1, с. 4-5].

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогодні підхід до створення нової моделі політики професійної військової освіти вкрай назріло та потребує чіткої її систематизації враховуючи те, що головним воєнним ресурсом є населення України. Тільки висококваліфіковані та мотивовані люди можуть перетворити виділенні фінанси та системи озброєння у воєнні можливості, що необхідні для підтримання на певному рівні безпеки держави.

Аналіз досліджень і публікацій. В контексті реалізації курсу України до вступу в НАТО проводяться заходи щодо реформування системи військової

освіти держави. Актуальність дослідження зумовлена перед за все недостатнім теоретичним визначенням змісту політики професійної військової освіти, наповненням, так і зростанням її практичного значення у ситуації реформування сектору безпеки і оборони. Актуалізують тему дослідження формування політики військової освіти перед за все міжнародне становище, геополітичні виклики, міжнародний тероризм, гібридні та інформаційні війни. Сучасною концептуалізацією досліджень освіти та формування військової науки займались багато відомих науковців А. М. Зельницький, Ю. І. Приходько, В.М. Телеліма [2, 3] та ін. Різні аспекти професійної підготовки і формування особистості військовослужбовця здійснено у працях військових науковців І. В. Дятлова, Д.В. Вітера, О.О. Мітягіна та ін. [4].

Мета статті полягає в підходах формування політики професійної військової освіти через аналіз міжнародного безпекового середовища та нових форм і способів ведення бойових дій, розглядається один з можливих підходів до оцінки зовнішньої та внутрішньої обстановки на сучасні підходи до підготовки майбутніх військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. На формування політики професійної військової освіти держави завжди впливав стан міжнародної (глобальної), регіональної та внутрішньої безпеки, а глибинний, науковий його аналіз для вироблення підходів до готовності країни до захисту свого суверенітету, територіальної цілісності та підготовки власних Збройних Сил та інших військових формувань до ведення бойових дій в сучасних умовах.

У сучасному світі геополітичні конфігурації швидко змінюються, посилюється суперництво глобальних і регіональних сил за перерозподіл сфер впливу та ринків збуту, особливо на пострадянському просторі після розпаду СРСР. Нові незалежні держави, що зазнають складних суспільно-політичних реформ, через політичну та стратегічну невизначеність стають об'єктами тиску – політичного, економічного, військового, інформаційного тощо. Унаслідок цього в них формується зона підвищеного ризику, обумовлена дією новітніх загроз, притаманних міжнародному безпековому середовищу.

На сьогодні Україна виходить з того, що однією з найважливіших гарантій її суверенітету та сталого розвитку і підтримання системи колективної безпеки в європейському та трансатлантичному просторі є розвинена кооперація в політичній, економічній, дипломатичній, гуманітарній, інформаційній та військовій сферах з країнами ЄС та Північноатлантичного альянсу. Підґрунтя такого співробітництва створюють процеси глобалізації економічних відносин, а також посилення тенденцій взаємовпливу, необхідності узгодження позицій усіх зацікавлених сторін з питань можливого застосування військової сили у ситуаціях, пов'язаних із забезпеченням тривалого миру в громадянських, міжетнічних, міжконфесійних та інших конфліктних ситуаціях.

Світ за останні десятиріччя після закінчення Другої світової війни не став спокійніше, у різних його кутках виникають війни чи збройні конфлікти (з другій половині ХХ та початок ХХІ століть сталося понад 300 локальних війн і збройних конфліктів), в яких застосовується стрілецька зброя, бойова техніка та

високоточна і високотехнологічна зброя. Наукова-технічна революція із перших кроків поставила перед людством питання про сферу використання її результатів, якою стала переважно військова сфера.

На сьогодні у світі продовжують тривати локальні збройні конфлікти в яких використовуються та випробуються новітні зразки озброєння, тактика дій збройних формувань, приватних військових компаній, Сил спеціальних операцій та вивчаються наслідки нових способів і методів збройної боротьби. Деякі локальні збройні конфлікти на сучасному етапі мають тривалість від 3 до 72 років (Індія у провінціях Джамму і Кашмір; Палестина та Ізраїль; Курдистан з Туреччиною, Іраком та Сирією; Афганістан; Сомалі; Чечня; Косово; Хорватія; Нагорний Карабах; Абхазія, Південна Осетія, Придністров'я та Донбас тощо) [5].

У всіх локальних війнах та збройних конфліктах застосовувалися новітні технології у військовій сфері. Так, у другий половині ХХ століття після Другий світової війни під час виникнення локальних збройних конфліктів частка високоточної зброї та крилатих ракет, нових зразків бойової техніки складала близько 13%, на сьогодні застосування новітніх технологій перевищує понад 68% з всіх залучених видів озброєння та бойової техніки. Наприкінці ХХ з початком ХХІ століття з'явилися нові види війн – як санкційні (економічні, політичні, дипломатичні, спортивні, культурні), гібридні, інформаційні, кібер [6, с.9].

Сьогодні світ вступив в нову воєнну еру – еру війн новітніх технологій, створення принципово нової цивілізації – інформаційної. Масова комп'ютеризація, впровадження та розвиток інформаційних технологій призвели до ривку в освіті, економіки, науки, соціальному житті та воєнній справі. Інформація перетворилась в глобальний, невиснажений ресурс людства, використання якого дозволяє значно збільшити управління всіма сферами життя. Відтак витікає об'єктивна трудність прогнозування збройної боротьби, так як основні сфери життя знаходяться на переломному етапі – перехід від індустріальної до інформаційної цивілізації. Такі стрімкі зміни у світі впливають на формування політики професійної військової освіти та підготовку майбутніх офіцерів.

Отже, під час формування політики професійної військової освіти потрібно перш за все враховувати глобальні, регіональні зміни, що відбуваються в світі, вивчати та аналізувати загрози і ризики національній безпеці держави, брати на озброєння зміни в стратегії та тактики сучасної збройної боротьби й впроваджувати нові стандарти, форми і методи навчання майбутніх захисників України.

Таким чином політика професійної військової освіти – це стратегічний документ в якому відображаються інституційні та організаційні зміни у сучасних підходах до воєнної науки та надаються заходи з підвищення професійної підготовки військовослужбовців, враховуючи стан міжнародної безпеки й нових форм і способів ведення збройної боротьби (війни).

На нашу думку, політика професійної військової освіти повинна включати в себе такі основні розділи та враховувати:

міжнародне безпекове середовище (глобальний і регіональний її стан);
внутрішній стан розвитку держави та її спроможності;
вивчення причин та умов виникнення локальних війн та збройних конфліктів, форм, способів і методів застосування військової сили чи невійськових засобів впливу для вирішення конфліктів;
аналіз науково-технічного розвитку та його вплив на сучасний розвиток країни та її збройних сил;
стан готовності сектору безпеки і оборони до виконання покладених на нього завдань у різних умовах обстановки, що складається;
вироблення оптимальних сценаріїв розвитку ситуації для країни й шляхи вирішення та способів захисту суверенітету й територіальної цілісності (Рис. 1).
В умовах виникнення нових загроз національній безпеці України, зростання військової потужності сусідніх з країною держав та наявності внутрішніх проблем, Україні необхідна сучасна високопрофесійна та інноваційна армія, де до професіоналізму, технічного кругозору і компетентності військових пред'являються вимоги принципово іншого рівня.

Рис.1 Основні складові формування політики професійної військової освіти

Невід'ємною частиною в системі професійної військової освіти є формування у військовослужбовців широкого кругозору з питань міжнародних відношень та політики безпеки, що дозволяє вести офіцерам всіх

ланок професійну діяльність у визначеній сфері та виконувати завдання за спеціальністю. Одними з основних компетенцій з підготовки сучасних офіцерів є вміння розбиратися у питаннях міжнародної обстановки, прогнозувати наслідки подій, що відбуваються навколо держави та вжиття певних заходів для підвищення боєздатності своїх підрозділів, частин та об'єднань.

Отже, **по-перше** – на глобальному рівні міжнародне безпекове середовище залишиться під впливом боротьби світових країн-лідерів за ринки збуту, економічного, політичного та ідеологічного протистояння (США, НАТО, ЄС, Китаї, Росія, ОДКБ, Митного Союзу). З точки зору національних інтересів України потребує: продовження країни політичного курсу щодо надання їй статусу основного союзника США та отримання членства у НАТО і розвиток військово-технічного співробітництва з його членами; збереження/посилення санкційного тиску на Російську Федерацію, зокрема блокування російських проєктів «Північний потік-2» і «Турецький потік»; консолідація міжнародних зусиль з де-окупації тимчасово окупованих територій за прямої участі або за підтримки США та країн Європейського Союзу (Кримська платформа, Нормандський формат, Вишеградська четвірка тощо). Тому збереження актуального конфліктного потенціалу без значної ескалації бойових дій та підтримання наявного рівня взаємодії у відносинах з США, КНР, РФ та ЄС буде залишатися.

Роль і ступінь впливу США на формування міжнародного безпекового порядку денного буде визначатися: внутрішньополітичною ситуацією в країні; динамікою відносин з РФ і КНР на глобальному рівні; діалогом з Україною у контексті подальшого тривалого збройного конфлікту на сході країни та наявності тимчасово окупованих територій; співпрацею з регіональними партнерами по НАТО (Туреччиною, Румунією, Польщею, Угорщиною та країнами Балтії) з метою стримування російської військової присутності у басейні Балтійського та Чорного морів, регіоні центральної та східної Європи, Східному Середземномор'ї.

Північноатлантичний союз продовжить трансформуватися та шукати шляхи зміцнення свого потенціалу на тлі протиріч, що виникли всередині самого Альянсу. Так, члени блоку наголошуючи на важливості захисту кожного члена НАТО, маючи на увазі російську загрозу, водночас зіштовхуються з проблеми всередині блоку, що назрівають між Грецією та Туреччиною, США і Туреччиною через покупку останньої у Росії протиповітряних комплексів С-400 «Тріумф» та США і Німеччиною через газо-нафтопровід «Північний потік-2». Не вирішено питання у середині блоку із збільшення витрат європейських країн – членів НАТО на оборону, на що вказує керівництво США, яким набридло нести більшість витрат для оборони Європи.

Роль Китаю у питаннях міжнародної безпеки швидко зростає як важливий фактор економічної та інформаційної безпеки. Стратегічні ініціативи Китаю, зокрема проєкти BRI (Ініціатива Поясу і Шляху), «17+1», програми МІС 2025 («Зроблено у Китаї 2025»), інвестиції у програми розвитку високих технологій (на кшталт 5G компанії HUAWEI та штучного інтелекту) спрямовані на забезпечення китайського лідерства у сфері високих технологій і конкурентних

переваг у глобальному протистоянні з США. Враховуючи сучасний економічний розвиток України стратегічна роль Китаю може мати вкрайнегативні наслідки для нашої країни, а саме: «кабальні» боргові зобов'язання, що загрожують національній безпеці; перехід стратегічно важливих об'єктів, портів і критично важливої інфраструктури країни до рук китайських інвесторів (як це було з концерном «Мотор Січ»); стимулювання недоброчесної конкуренції та розвитку «тіньової» економіки тощо). Водночас у військовій сфері Китаї поступається таким лідерам, як США і Росія, але намагається знайти шляхи для отримання сучасних технологій у сферах будівництва літаків, високоточної зброї та космосу.

Вплив пандемії COVID-19 на міжнародну безпеку слід розглядати крізь призму декількох факторів, а саме: кризи глобальної інфраструктури у сфері охорони здоров'я та неефективності національних медичних систем; економічної кризи; загострення глобального протистояння між США і КНР у сферах економіки, науки і технологій; продовження окремими країнами світу здійснювати розроблення біологічної та хімічної зброї.

По-друге, на регіональному рівні європейська архітектура безпеки зберігає поділ континенту на дві частини: НАТО/ЄС з одного боку та Російська Федерація з новоствореними структурами (ОДКБ, ЄврАзЕС, Митний союз тощо) – з іншого, між якими існує так звана «сіра зона» у вигляді низки пострадянських країн (Білорусь, Молдова), до яких входить і України. Отже, наша країни за цих умов постійно є під зростаючим тиском різноспрямованих центрів впливу.

Можливості держави щодо протидії наслідкам такої ситуації довгий час стримувалися невизначеністю її зовнішньополітичного курсу під час вирішення питань регіональної безпеки. Водночас характер новітніх воєнних загроз виключає можливість самостійного протистояння їм з боку окремих держав Європейського простору.

Україна не є членом ЄС та НАТО, а тому не може брати повноцінної участі у формуванні механізмів європейської колективної безпеки. Не маючи власної потужної та ефективної системи безпеки й оборони, наша країна фактично опинилася сам на сам перед загрозою втрати територіальної цілісності. Як свідчать останні події, відносини партнерства з НАТО, так само як відносини сусідства з ЄС, принципово не вирішують проблеми ефективного протистояння новітнім загрозам, західні партнери лише на словах підтримують територіальну цілісність України (виконання Будапештського пакту 1994 року) [7, с.25-26].

Вплив Європейського Союзу на регіональну безпеку має виключно «м'які» санкційні інструменти зовнішньої політики. Водночас посилення націоналістичних настроїв у багатьох європейських країн вносить все більший розкол всередині ЄС, поглиблюється криза у трансатлантичних відносинах, а усунення Франції від участі у врегулюванні Нагірно-Карабаського конфлікту на користь РФ і Туреччининегативно вплинуло на роль ЄС у питаннях регіональної безпеки. На сьогодні основний вплив ЄС на регіональну безпеку є

механізм Східного партнерства, який, наразі потребує вироблення нових поглядів і підходів на тлі подій у Білорусі та Вірменії.

Ключовим чинником у регіональній безпеці залишається фактор Російської Федерації, який буде впливати на формат прийнятних для України моделей співіснування та будівництва взаємовідношень з іншими країнами. Вплив Росії на внутрішню і зовнішню політику країн регіону буде визначальним у формуванні безпекового середовища. При цьому слід враховувати наступне, що посилення Росії, її військового, економічного, політичного, інформаційного тиску матиме негативні наслідки для регіональної безпеки, так саме погіршення її внутрішньополітичної ситуації, радикалізація настроїв населення може створити нові загрози нестабільності у регіоні та призвести до виникнення нових осередків міжнародних та міжрелігійних конфліктів на державному кордоні України.

За оцінкою Об'єднаного управління розвідки і безпеки Міжнародного секретаріату НАТО, реакція Росії на події, що відбувалися на пострадянському просторі, незважаючи на високій рівень регіональної нестабільності, була не до кінця дієвою. Вона утрималась від прямої підтримки своїх пострадянських сателітів. Водночас основні зусилля Росії зосереджувалися на недопущенні втручання Заходу у ситуацію в Білорусії, Молдові та на Південному Кавказі. Прогнозується подальше приховане втручання Російської Федерації у внутрішні справи зазначених країн, а також її намагання не допустити контролю на пострадянському просторі [8].

Орієнтовно на початку 2022 року з нової редакції Конституції Білорусі буде вилучено положення про нейтралітет країни та запропоновано закріпити статус Росії як стратегічного союзника у політичній, економічній і військовій сферах. У разі таких змін, передбачається перегляд концепції зовнішньої політики і оборони Білорусі з точки зору посилення союзницьких відносин з Російською Федерацією.

З лютого 2021 року збільшується кількість спільних із збройними силами Росії та Білорусі заходів оперативної та бойової підготовки, а також забезпечення координації дій під час перекидання військ територіями обох країн (передусім залізничним транспортом) [8].

Через загострення внутрішніх протиріч в Україні, а саме на тлі мовного питання спеціальні служби Румунії та Угорщини здійснюють розробку керівництву країн пропозицій щодо можливих заходів політичного тиску на керівництво України. Пропозиції спрямовані на створення передумов для порушення на рівні міжнародних/регіональних організацій питання «належного забезпечення прав і свобод нацменшин в Україні» та формування пулу західних країн для «міжнародного осуду дій української влади» через «призму нацменшин».

По-третє, стан внутрішньої обстановки в Україні, її економічний, політичний, соціальний та ідеологічний розвиток та спроможність протидіяти воєнним загрозам.

Традиційно Україна в умовах геополітичного тиску з боку ключових міжнародних гравців будувала власну безпекову політику здебільшого в режимі

реагування на виклики, що не залишало простору для реалізації масштабних стратегічних планів. Після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом Україна отримала можливість поступового переходу до політики, спрямованої на створення нової системи національної безпеки, яка відповідатиме масштабам існуючих загроз та направлена на інтеграцію у систему міжнародної та регіональної безпеки.

Продовження збройного конфлікту на сході країни (окремих районах Донецької та Луганської областей), відторгнення частини території України (Автономної Республіки Крим, міста Севастополь), підриває політичну, економічну і соціальну стабільність у країні; призводить до численних людських жертв, масштабних порушень прав і свобод людини; завдає величезних матеріальних збитків громадянам України, суб'єктам господарювання, суспільству в цілому. Порушення територіальної цілісності України посилює інші загрози її суверенітету і створює перешкоди для повноцінного функціонування держави в межах міжнародно-визнаних державних кордонів.

Нарощування військових угруповань Російської Федерації поблизу державного кордону дестабілізує суспільно-політичну й соціально-економічну ситуацію в Україні та посилює загрозу розширення масштабів воєнного вторгнення, а військова допомога сепаратистам створюють реальну загрозу ескалації збройного конфлікту та вкрай ускладнюють його врегулювання переговорними засобами [9].

Зовнішні гарантії безпеки України за Статутом ООН, Гельсінським заключним актом 1975 року, Будапештським меморандумом 1994 року виявилися неіснуючими, а провідні міжнародні організації з безпеки не знайшли ефективних заходів стримування агресивності Росії. Це продемонструвало слабкість міжнародної системи безпеки, неефективність міжнародних інституцій (ООН, ОБСЄ, ПАРЄ), що не дозволяє Україні розраховувати на існуючі в їх рамках міжнародно-правові механізми для захисту національних інтересів.

Унаслідок поширення корупції діяльність державних органів виявилася фактично підпорядкованою корпоративним та особистим інтересам, а подеколи й інтересам інших держав. Численні хаотичні трансформації дезорганізували роботу державних органів, практика призначень за принципами політичної лояльності й корупційної «доцільності» призвела до критичної депрофесіоналізації державної служби.

Низько-технологічна, олігархічна модель економічного розвитку України, деформована економічна політика, фактично спрямована на привласнення суспільних ресурсів, а надмірна залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішнього ринку в сукупності створили передумови для глибокої економічної кризи.

Цілеспрямована інформаційна війна, яка ведеться проти України усіма засобами пропаганди, створює життєво небезпечну загрозу національним інтересам України як на її території, так і за кордоном. Гострою залишається загроза застосування проти об'єктів критичної інформаційної інфраструктури

системних кібератак та проведення кібертерактів, що може призвести до загроз життю громадян, завадити доступності державних послуг і створити фінансово-економічні проблеми загальнонаціонального рівня.

За таких умов розвитку міжнародного та внутрішнього безпекового середовища, стану підготовленості і оснащеності Збройних Сил України та інших складових сил оборони є важливим всеосяжне дослідження основних тенденцій, які проявляються у сучасних війнах та збройних конфліктах, ролі у них військового чинника, пріоритетних напрямках розвитку збройних сил інших країн світу, форм і способів їх застосування. Таке дослідження є невід'ємною умовою забезпечення ефективної реалізації політики професійної військової підготовки майбутніх офіцерів щодо захисту державного суверенітету та відновлення територіальної цілісності держави.

Сучасна воєнна наука базується на основі аналізу бойових дій збройних сил США, РФ, Ізраїлю та Арабських країн впродовж останніх 40 – 50 років, починаючи з війни в Афганістані (1979 – 1989 роки), війни у Перській Затоці (1990 – 1991 роки) та на сьогодні з продовженням збройних конфліктів у Сирії та Лівії.

Серед основних рис сучасної війни високої інтенсивності визначаються такі:

зростання просторового розмаху одночасного ведення воєнних дій на різних напрямках або районах, тобто весь театр воєнних дій стає місцем одночасного ведення бойових дій. Цьому сприяє розвиток засобів дальнього вогневого ураження та високоточної зброї у звичайному оснащенні. Поряд з виключно вогневим ураженням, з'являються нові поняття, як електронно-вогневого ураження із залученням військ радіоелектронної боротьби (РЕБ);

зростання ролі і значення засобів розвідки, спостереження та управління військами (силами). Ці інструменти поєднуються в єдину автоматизовану систему управління та формують єдине інформаційне поле, яке дозволяє випередити противника, від його виявлення до нанесення йому вогневого ураження;

зростання відсотка високоточних засобів ураження різних типів під час ведення бойових дій, при цьому здійснюється перенесення наголосу з авіаційних ударів на удари крилатими ракетами та безпілотними літальними апаратами;

збільшення засобів роботизації у сухопутному компоненті під час вирішення окремих бойових завдань [6, с.8].

Отже, велике значення у сучасному типі війни має повітряно-космічний вимір, завдяки якому забезпечується інформаційне та вогневе домінування над противником. Головними цілями у сучасному збройному протистоянні є ключові вузли системи управління, об'єкти економіки, критичної інфраструктури та організації оборони на вищому рівні, а не лише жива сила і техніка противника.

Окрема увага приділяється початковому етапу війни чи збройного конфлікту, коли здійснюється оперативне та стратегічне розгортання військ (сил), проводяться перші операції. Отже, активні рішучі дії саме в цей період

мають вирішальне значення. Таким чином на сьогодні інноваційною формою сучасної війни стає швидкоплинна наземна операція після застосування вогневого ураження крилатими ракетами та безпілотними апаратами з метою знищення основ для спротиву іншої сторони.

Визначальними чинниками в такій операції буде спроможність дальнього вогневого ураження, безконтактних бойових дій із застосуванням високоточного озброєння, створення єдиного інформаційного поля та завоювання інформаційного домінування над противником. В сучасній війні через відсутність цілісних ліній фронту будуть здійснюватися флангові удари, активні рейдові дії для виходу в тил противнику, створення та підтримки ефекту хаосу [6, с.12].

У багатьох арміях країн світу в сучасних умовах для вирішення різних завдань у локальних війнах та збройних конфліктах створені Сили спеціальних операцій, які розглядаються як потужний асиметричний інструмент ведення війни, який поряд із класичними функціями може залучати до організації на території противника незаконних збройних формувань. Їх завданнями можуть бути рейдові дії в тактичній та оперативній глибині противника, збирання розвідувальних даних, проведення диверсійних та інформаційних заходів тощо. Відсутність цільної лінії фронту створює додаткові можливості для спецпризначенців для проникнення у тил противника та проведення спеціальних операцій серед місцевого населення. Водночас зростає роль десантів різних типів під час проведення широкомасштабної наземної операції.

Відповідно до вимог «Концепції спільних дій: Об'єднані сили і засоби 2020» під час виконання інтегрованих операцій вимагає від військового керівництва Сполучених штатів Америки застосування можливостей швидко та впевнено переміщати Об'єднані війська по всьому світу. Ключове значення для планування й проведення глобальних інтегрованих операцій мають вісім компонентів, а саме: використання командування місії; захват, утримання та використання ініціативи; глобальна маневреність; партнерство; демонстрування глибини в створенні спільних сил; покращення спільної міжзональної взаємодії; використання всіх видів маскування; постійна підтримка багато варіативності для мінімізації непередбачувальних наслідків.

Такі операції залежать від глобальної мережі постачання та транспорту, безпечних комунікацій, інтегрованої та партнерської розвідки, спостереження і здатності рекогносцировки [10].

Під впливом еволюції поглядів на стан міжнародної безпеки, змін у стратегії та тактики ведення війни та засоби і способи забезпечення національної безпеки України зростає розуміння необхідності кардинального переосмислення підходів до комплексної підготовки складових сил оборони, переконання в тому, що без її вдосконалення неможливо добитися головної мети – забезпечити національну безпеку (стабільне міжнародне і внутрішньополітичне положення країни, її суверенітет і територіальну цілісність, захист і реалізацію національних інтересів) як невоєнними заходами, так й під час застосування воєнної сили.

Для досягнення цієї мети необхідні розробка і послідовне проведення реалістичного військово-політичного курсу, підвищення рівня соціально-економічного розвитку, зміцнення сектору безпеки і оборони України, виходячи з військових загроз національним інтересам держави, визначення і використання найбільш ефективних форм і способів підготовки військовослужбовців для підвищення захисту держави.

По-перше, професійна підготовка майбутніх фахівців воєнної сфери повинна мати кінцеву мету, а саме – готовність творчих, адаптованих професіоналів з навиками управління військами (силами) в складних умовах обстановки. Військовослужбовці повинні бути готові до ведення бойових дій в складних умовах у стані постійної небезпеки, потребує мужності, витривалості, маневреності, стійкості, а також патріотичності та прихильності цінностям Батьківщини і професійної воєнної етики.

По-друге, це інноваційний розвиток лідерських якостей майбутніх військовослужбовців (рядових, сержантів, офіцерів і генералів), організовуючи поєднання тренувань, знань, розширення досвіду та своїх можливостей. З цією метою потрібно поєднувати реальний та віртуальний досвід бойових дій для модулювання складної обстановки та планування операцій в умовах, що швидко змінюються та погіршуються.

По-третє, майбутній військовослужбовець повинен мати такі загальні компетентності, як: вміння розуміти безпекове середовище в якому йому працювати та виконувати свої завдання; правильно оцінювати обстановку та бути готовим до виконання завдань в складних умовах повних несподіванок; розуміти, що обстановка може погіршуватися; працювати у військовому колективі на тлі довіри, відповідних повноважень та в рамках законодавчого поля; приймати рішення на підставі загальних норм етики та цінностей військової служби; критично та стратегічно мислити у питаннях застосування загальних воєнних принципів та концепцій спільних операцій.

По-четверте, молодь росте та виховується в іншому суспільному середовищі – інформаційному, вона використовує технології та інтерактивні соціальні структури для вирішення своїх проблем. Молоді люди – майбутні лідери та вони потрібні військовій службі, тому військовослужбовці повинні бути готові до прийняття певних соціальних і культурних змін.

По-п'яте, потребує уніфікація військової освіти та оптимізація системи органів військового управління, структури, складу і чисельності сил оборони, збалансований розвиток його компонентів.

Виходячи з аналізу складових сектору безпеки і оборони України та визначення сил оборони, яке надано у Законі України «Про національну безпеку України» вважається некоректним та включає в себе сили оборони й сили забезпечення оборони та безпеки. До сил оборони напевно необхідно включати лише військові формування (Збройні Сили, Національну гвардію, Службу зовнішньої розвідки, Державну спеціальну службу транспорту), окремі правоохоронні органи зі спеціальним статусом (Державну прикордонну службу) та Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України. Решта складових (Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх

справ, Державна міграційна служба, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки та Управління державної охорони України, Рада національної безпеки і оборони) віднести до сил безпеки й забезпечення оборони держави [11].

Структура сил оборони України має визначатися пріоритетними функціями та завданнями складових сектору безпеки і оборони, як єдиної функціональної системи забезпечення та безпосередньої участі в оборони, рівнем їх оборонних спроможностей в умовах викликів та загроз у сфері оборони держави та проводиться в єдиної системі навчання.

По-шосте, враховуючи ситуацію, що складається навколо України, потребує удосконалення системи бойової готовності та мобілізаційної підготовки сектору безпеки і оборони держави, підвищення ефективності системи оперативної і бойової підготовки всіх категорій військовослужбовців.

Готовність до дій та оперативне застосування сил оборони передбачатиме визначення найбільш доцільних варіантів способів дій військ (сил) для недопущення просування противника в глибину території, обмеження маневру, виснаження (вимогування) його головних сил, нанесення вогневого ураження резервам, забезпечення проведення контрнаступальних (наступальних) дій на інших напрямках.

Зазначене реалізуватиметься виконанням заходів з підготовки території держави до оборони, поєднанням оборонних і наступальних способів дій військ (сил), виконанням заходів територіальної оборони, а також діями сил спеціального призначення щодо організації руху опору на території, яка може бути тимчасово зайнятою противником.

Збройні Сили та інші військові формування України повинні зосередитися на підготовці молодших командирів та здатності їх розвивати спроможності з точки зору навиків, методів та підготовки до швидкого реагування на зміни обстановки, приймання доцільного рішення для досягнення мети та ініціативи у бойових діях. Спроможності керування мобільними підрозділами швидко та раптово на загрозливих напрямках [12].

Водночас, необхідно розробити систему мотивації для служби за контрактом. Грошовий зміст контрактника на сьогодні складає 13000 – 16000 грн. (400-500 дол.), але цього мало для існування професійної армії. При цьому людина повинна знати, що у нього вирішено питання із службовим житлом та існують перспективи, пов'язані, наприклад, із здобуттям додаткової освіти коштом держави, поїздками в миротворчі місії або навчанням в іноземних коледжах. Він має бути упевнений, що після закінчення терміну контракту буде затребуваний в цивільному житті або ж стане офіцером.

По-сьоме, потребує формування військовослужбовця майбутнього, розвиток воєнної науки та управління персоналом.

Наукова та науково-технічна діяльність має бути спрямована на одержання нових знань щодо закономірностей війн і збройної боротьби, розвитку сил оборони, концептуальних засад запобігання війнам (збройним конфліктам), теоретичних основ будівництва і розвитку сил оборони на основі

спроможностей, їх застосування, всебічного забезпечення, формування і реалізації воєнно-технічної політики держави.

Важливим є нарощування спроможностей з проведення прикладних наукових досліджень, спрямованих на впровадження результатів наукової роботи на стадіях життєвого циклу озброєння, військової та спеціальної техніки.

Перспективним є проведення дослідно-конструкторських робіт із розроблення та модернізації систем захисту від високоточної зброї, роботизованих систем та озброєння на нових фізичних принципах.

Основним завданням управління людськими ресурсами, персоналом, кадрами є пошук, ефективне збереження і відтворення, цілеспрямоване формування і раціональне використання професійно підготовлених, відданих людей, які відповідають потребам національної безпеки та оборони України.

По-восьме, подальше удосконалення нормативно-правової бази розвитку сектору безпеки і оборони України, її правовідносин з цивільним суспільством і державою на демократичних засадах.

Вдосконалення нормативно-правової бази з питань підготовки, застосування та планування розвитку сектору безпеки і оборони дасть змогу систематизувати низку нормативно-правових актів (законів, доктрин, концепцій, стратегій, статутів, настанов, дорожніх карт, планів тощо), уточнити повноваження відповідних посадових осіб, вдосконалити взаємодію і координацію дій органів державної влади та силових структур як у мирний час, так і в особливий період, оптимізувати їх структуру та ієрархію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування політики професійної військової освіти в сучасних умовах повинна бути націлена на підготовку військовослужбовців, майбутніх командирів на виконання завдань захисту територіальної цілісності України з урахуванням досвіду Операції об'єднаних сил та операцій НАТО. Випускники військових вузів повинні бути підготовлені так, щоб вони могли почати виконання своїх обов'язків в найкоротшій термін після прибуття до військової частини чи підрозділу, спроможні розбиратися в обстановці та приймати доцільні рішення під час організації бойових дій.

З метою максимального використання позитивного досвіду сучасних міжнародних тенденцій у розвитку військової освіти та воєнної науки і подолання їх негативних наслідків потрібна реалізація низки заходів з розвитку системи освіти протягом життя та активного впровадження у програми вищої військової освіти накопиченого потенціалу збройних сил України та інших країн світу.

Враховуючи швидкі зміни в міжнародному середовищі та безпековій складовій питання формування політики професійної військової освіти у секторі безпеки і оборони України потребує перспектив подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зовнішня політика та політика безпеки після оновлення влади: послідовність, зміни, перспективи. // Центр Розумкова, Київ, 2019. С. 38
2. Проблема якості підготовки офіцерів тактичної ланки управління в контексті проведення АТО. А. Зельницький, О. Мітягін, Ю. Приходько // Військова освіта, 1 (31) 2015. С. – 93-102.
3. Проблемні питання подальшого розвитку системи військової освіти. Телелим В.М., Приходько Ю.І. // Вісник Національного університету оборони України 5 (30) 2012. С. 134 – 140.
4. Стратегічні пріоритети підвищення боєздатності Збройних Сил України в контексті професіоналізації військової освіти: політики і процедури. Мітягін О.О., Вітер Д.В. // Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ – 2020. С. 133 – 137.
5. Інтернет-видання Слово і діло // URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/12/13/infografika/polityka/yaki-zbrojni-konflikty-vynykaly-sviti-pislya-druhoyi-svitovoyi-vijny-ta-choho-vony-pryzvely>
6. Сучасний російський спосіб ведення війни: теоретичні основи і практичне наповнення // аналітична доповідь. : Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2021. С. – 29
7. Майбутнє безпекове середовище 2030: Стратегічне передбачення // Міністерство оборони України. : Київ, 2019. С. – 50
8. Ефективний аналіз. Ефективні рішення. RAND Corporation. Інтернет-видання : URL: <https://www.rand.org>
9. Інтернет-видання : bbc.com : URL : <https://www.bbc.com/ukrainian>
10. Національна воєнна стратегія Сполучених штатів Америки : URL: http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf
11. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року №2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
12. Стратегії воєнної безпеки України : Указ Президента України : URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-pidtrimav-proekt-strategiyi-voyennoyi-bezpeki-ukrayini>.

REFERENCES

1. Zovnishia politika ta politika bezpeki pislia onovlenia vladu: poslidovnist, zminu, perspektivu. // Tsentr Rozymkova, 2019, Kyiv. С. 38.
2. Problema yakosti pidgotovki ofitseriv taktuchnoi lanki upravlenia v konteksti provedena ATO. A. Zelnitskii, O. Mitiagin, Y. Prichodko // Viiskova osvita, 1 (31) 2015. С. – 93-102.
3. Problemni putania podalshogo rozvityku sistemu viiskovoi osvitu. Telelum V.M., Pruchodko Y.I. // Visnuk Nazionalnogo universitety obronu Ukrainu 5 (30) 2012. С. 134 – 140.
4. Strategichni prioritetu pidvuchennia boezdatnosti Zbroinux Sul Ukrainu v konteksti profesionalizatsii viiskovoi osvitu: politiku s protsedyr. Mitiagin O.O., Viter D.V. // Tsender voenno-strategichnix doslidgtn Nazionalnogo universitety obronu Ukrainu imeni Ivana Cheniachovskogo, Kyiv – 2020, С. 133 – 137.
5. Internet-vudannia Slovo I dilo // URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/12/13/infografika/polityka/yaki-zbrojni-konflikty-vynykaly-sviti-pislya-druhoyi-svitovoyi-vijny-ta-choho-vony-pryzvely>.
6. Sychasnui rosiiskii sposib vedenia viinu: teoritichni osnovu I praktichne napovnennia // analitichna dopovid. : Nazionalnui institute strategichnix doslidgen, Kyiv, 2021. С. – 29.
7. Maibytne bezpekove seredoviche 2030: Strategichne peredbachennia // Ministersvo obronu Ukrainu: Kyiv, 2019. С. – 50.
8. Efektivnii analiz. Efektivne rishennia. RAND Corporation. Internet-vudannia : URL: <https://www.rand.org>.
9. Internet-vudannia : bbc.com : URL : <https://www.bbc.com/ukrainian>.

10. Natsionalna voennai strategia Spoluchenux shtativ Ameriki : URL: http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Publications/2015_National_Military_Strategy.pdf.

11. Pro natsionalny bezpeky Ukrainu : Zakon Ukrainu vid 21 chervna 2018 roky №2469-VIII.: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

12. Strategia voennoi bezpeki Ukrainu : Ukaz Prezidenta Ukrainu : URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-pidtrimav-proekt-strategiyi-voyennoyi-bezpeki-ukrayini>.

РЕЗЮМЕ

Олег Цевелев

кандидат наук государственного управления
главный специалист отдела межведомственной координации
управления военной политики Департамента военной политики
и стратегического планирования Министерства обороны Украины,

Международное среды безопасности: влияние на формирование политики профессиональной военного образования в Украине

В статье проанализированы краткое состояние международного безопасности среды на глобальном, региональном уровне и внутренне-политическая обстановка в стране, приведены отдельные новые формы и способы современной вооруженной борьбы. Указанные отдельные вопросы формирования политики профессионального военного образования через призму анализа безопасности среды и изменений, произошедших в войнах современности.

Ключевые слова: среда безопасности, политика профессионального военного образования, вооруженная борьба, военный конфликт, силы обороны, военная подготовка

SUMMARY

Oleg Tsevelyov

head specialist of the section of interdepartmental coordination
department of military policy of the Department of military policy
and strategic planning of the Ministry of Defense of Ukraine,
Kyiv, candidate of sciences in public Administration

International security environment: influence on the professional policy military education in Ukraine

Introduction. *The realities of life make objective adjustments or limitations to practical steps, as changes in the international security environment and domestic political living conditions to some extent affect the state's defense capabilities and the preparation of the defense forces to perform their defense tasks. Based on this, it is desirable to maintain a reasonable balance between maintaining the consistency of existing capabilities and development of the country and adjusting the foundations of foreign and domestic policy, a balanced approach to reforming the security and defense sector. With regard to security and defense reform, the role of internal and external factors of an objective and subjective nature, which is rapidly changing and complicated, should be carefully considered.*

Purpose. *In the article it is analysed the compressed being of international environment of safety in a global, regional level and vnutrishne-politichna situation in a country, separate new forms and methods of the modern armed fight are resulted. Separate questions are outlined in relation to forming of policy of trade military education through the prism of analysis of environment of safety and changes which took place in wars of contemporaneity.*

Methods: the application of general scientific and special legal methods of cognition allowed to solve scientific task to develop a proposal for the policy of professional military education of the constituent forces of the defense modern conditions.

Results: problematic issues of training and joint tasks of the defense forces are investigated by current legislation and, of course, uncertainty the directions of their solution during the defense reform are investigated.

Originality: today conditions, "hybrid" challenges and threats in the field of state defense, the creation of an effective system of professional military education for state defense is possible only on the basis of a clear division and legislative consolidation of generalized functions, tasks and responsibilities of all defense forces.

Conclusion. The formation of a policy of professional military education in modern conditions should be aimed at training servicemen and future commanders to perform the tasks of protecting the territorial integrity of Ukraine, taking into account the experience of Operation Allied Forces and NATO operations. Military graduates should be trained to take up their duties as soon as possible after arriving at a military unit or unit, able to understand the situation and make appropriate decisions during hostilities.

Keywords: environment of safety, policy of trade military education, armed fight, military conflict, forces of defensive, military preparation

Ольга Черних,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-9865-5598

Юрій Черних,
кандидат технічних наук, доцент,
Військовий інститут Київського
національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0002-0780-6627
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/338-351

АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРСЬКИХ КАДРІВ

В статті обґрунтовано актуальність дослідження інституційних змін у системі підготовки військових фахівців з вищою освітою. Необхідність конструктивних змін у системі підготовки офіцерських кадрів, приведення організації та змісту їх навчання до вимог сьогодення вимагає розширення категорійного апарату дослідження цих явищ на основі застосування методологічного інструментарію сучасного інституціоналізму. При цьому, проведення аналізу інституційних змін, що відбулися протягом останніх років у системі підготовки офіцерських кадрів, вимагає системного підходу. Доведено, що аналіз трансформації інститутів передбачає вивчення феномену залежності від їхнього попереднього розвитку. З врахуванням теоретичних положень інституціоналізму проаналізовано основні зміни, що відбулися протягом останніх років у системі підготовки офіцерських кадрів певних рівнів військового управління (тактичного, оперативного та стратегічного). Ставши на шлях інтегрування в європейську та євроатлантичну спільноту, поставлено амбітні завдання, в тому числі – підняти рівень підготовки офіцерських кадрів до європейських стандартів. Останнім часом Міністерством оборони України зроблено багато послідовних кроків у цьому напрямку, інституційні зміни у системі підготовки офіцерів, що розглянуто, один із них.

Ключові слова: система підготовки; офіцерські кадри; інституційні зміни; лідерські курси.

Постановка проблеми. Зміни воєнно-політичної обстановки у світі, досвід проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил вимагають обґрунтування нових підходів до проблем забезпечення національної безпеки, визначення ролі й місця її Збройних Сил (далі – ЗС) у структурі воєнної організації держави, забезпечення їх бойової та мобілізаційної готовності для захисту національних інтересів, територіальної цілісності та суверенітету України.

Основним напрямом для розв'язання зазначених проблем має стати подальше реформування ЗС, їх переоснащення і забезпечення сучасним озброєнням та бойовою технікою, а найголовніше – компетентним особовим складом. В умовах реформування і вдосконалення засад підготовки та застосування військ (сил) на основі принципів і стандартів Організації Північноатлантичного договору (НАТО) одним із головних завдань є формування нового офіцерського корпусу, який би складався з найбільш

професійно підготовлених військовослужбовців з високими морально-етичними, професійно-важливими та індивідуально-психічними якостями. Реформування і подальший розвиток ЗС України стимулює вдосконалення системи підготовки офіцерських кадрів щодо досягнення її якості згідно зі стандартами НАТО. Це завдання потребує аналізу змін інституційних підходів до функціонування системи військової освіти та зокрема системи підготовки офіцерських кадрів.

Актуальність дослідження інституційних змін у системі підготовки військових фахівців з вищою освітою на теперішній час зумовлена такими чинниками:

- прийняттям упродовж останніх років низки нормативно-правових актів з безпекової, оборонної та освітньої політики держави, подальшого розвитку ЗС України [1–6];
- реалізацією курсу на поглиблення партнерства з НАТО в питаннях підготовки офіцерських кадрів, проведення миротворчих, антитерористичних операцій, тренінгів, навчань, ведення збройної боротьби тощо.

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України [3], одним із шляхів досягнення необхідних оперативних та інших спроможностей складових сектору безпеки і оборони визначено підвищення рівня індивідуальної фахової підготовки особового складу органів державного та військового управління, його відповідальності за прийняття рішень, а також інтенсифікація та професіоналізація такої підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми трансформаційних процесів в освіті знайшли ґрунтовне висвітлення в наукових публікаціях і монографіях вітчизняних і зарубіжних вчених – В. Андрущенко, С. Архангельського, І. Беха, Б. Гершунського, В. Давидова, В. Козакова, В. Кременя, Н. Ничкало, та ін. (проблемні питання філософії освіти, організація та методика навчання та виховання у вищій школі, психологічні аспекти розвитку особистості), В. Лугового, С. Ніколаєнка (управління інноваційною освітою), І. Богданової, Е. Короткова, В. Сластеніна, І. Харламова (технології освітнього процесу), І. Зязюна, С. Подмазіна, В. Серікова (гуманістична освітня парадигма, особистісно орієнтоване навчання), В. Ледньова (зміст освіти), А. Підаєва, В. Передерія (Болонський процес, реформування системи освіти в Європі та Україні) тощо.

Проблеми підготовки офіцерських кадрів у системі військової освіти України висвітлені в наукових працях В. Артемова, А. Вітченка, О. Діденка, А. Зельницького, Д. Іщенка, М. Нещадима, Б. Олексієнка, Ю. Приходька, В. Стасюка, О. Торічного, В. Ягупова та ін. Зокрема, системному дослідженню військової освіти присвячені наукові праці М. Нещадима [7; 8], теоретичні основи трансформації систем, актуальні проблеми сучасного етапу розвитку військової освіти висвітлені в наукових публікаціях Ю. Приходька [9, 10].

Аналіз публікацій показує багатоаспектність досліджень процесу трансформації системи підготовки фахівців з вищою освітою, висвітлення його в численних наукових працях філософів, педагогів, психологів, практиків, що тісно пов'язані з проблемами, порушеними в статті. Разом з тим, у

проаналізованих дослідженнях і публікаціях інституційні зміни, що відбулися протягом останніх років у системі підготовки офіцерських кадрів для ЗС України, не розглядалися.

Мета статті. Проведення аналізу інституційних змін, що відбулися протягом останніх років у системі підготовки офіцерських кадрів, та врахування досвіду реформування національної системи військової освіти для вдосконалення підготовки військових фахівців.

Виклад основного матеріалу. Необхідність конструктивних змін у системі підготовки військових фахівців, приведення організації та змісту їх навчання до вимог сьогодення вимагає розширення категорійного апарату дослідження цих явищ на основі застосування методологічного інструментарію сучасного інституціоналізму.

Видатний американський вчений Дуглас Норт визначив, що інститути - це «правила гри» в суспільстві, або, висловлюючись більш формально, створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми. Отже, вони задають структуру спонукальних мотивів людської взаємодії - будь то в політиці, соціальної сфері або освіті. Інституційні зміни визначають то, як суспільство розвивається в часі, й таким чином є ключем до розуміння історичних змін [11].

Українським економічним енциклопедичним словником [12] інституційні зміни визначаються як безперервний процес кількісно-якісних змін і перетворень різних соціальних і економічних інститутів.

Інституційний підхід є однією з форм організації мультидисциплінарних досліджень в історичній науці, спрямованих на вирішення науково-дослідних завдань в рамках її предметного поля за допомогою методів інших наукових дисциплін. Інституційний підхід являє собою систему пізнавальних принципів, що орієнтують вчених на інтерпретацію історичної дійсності в руслі інституційних теорій, розроблених в різних соціально-гуманітарних галузях знань. У якості «інституту» або об'єкта дослідження можуть виступати: організації; правила і норми; моделі поведінки і соціальні практики; когнітивні образи та подання [13].

У сфері освіти інституційний підхід застосовується при аналізі норм діяльності та правил поведінки працівників освітніх закладів, а також принципів взаємодії з іншими громадськими інститутами. Надання освіти як системи інституційних відносин і функціональних взаємозв'язків з іншими елементами громадських організацій дозволяє уточнити його роль в умовах трансформації суспільства. Трансформації припускають зміни вже існуючих інститутів, перетворення окремих формальних і неформальних норм, стереотипів поведінки та діяльності. До масштабних трансформацій системи освіти відноситься модернізація, яка супроводжується змінами її структури, норм функціонування, типів, видів і рівнів освіти та ін. Локальними інституційними трансформаціями є освітні інновації. Вони спрямовані на зміну існуючих освітніх інституцій: системи освітніх закладів, змісту освіти, технологій навчання, умов діяльності суб'єктів освіти, зміни їх взаємовідносин тощо [13].

Аналіз трансформації інститутів передбачає вивчення феномену залежності від їхнього попереднього розвитку (*path dependency*). Розкриття спадкоємності в еволюції інституційної структури із застосуванням методу *path dependency* було запропоноване американськими вченими П. Девізом і Б. Артуром. Згідно з концепцією Д. Норта, саме інституціональна методологія на основі дослідження наслідків залежності інституційної зміни від її шляху уможливує виявлення закономірностей у процесі історичного розвитку, а також є підґрунтям для прогнозування майбутніх змін. Учений, зокрема, зазначав: «Ми не можемо зрозуміти теперішніх варіантів вибору, якщо не простежимо поступового розвитку інституцій [11].

Зміна освітньої парадигми являє собою перетворення теоретико-методологічних підстав, пріоритетів, що обумовлюють зміну змісту, форм, методів, засобів освіти і навчання, комунікативних норм педагогічної взаємодії. Прикладами результатів даного виду трансформації можна вважати застосування в практиці освіти наступних концепцій: гуманітаризації, безперервної освіти, інформатизації, ключових компетенцій, якості освіти, а також комплексні імпортовані зміни, зокрема зумовлені інтеграцією у світовий освітній простір (приєднання до Болонської конвенції). Перетворення даного типу пов'язані з впровадженням інституту-зразка, успішно функціонуючого в інших країнах.

З врахуванням теоретичних положень, що викладені вище, розглянемо основні інституційні зміни, що відбулися протягом останніх років у системі підготовки офіцерських кадрів.

До прийняття Верховною Радою України нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [6] підготовка офіцерів певних рівнів військового управління (тактичного, оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного) в системі військової освіти здійснювалася за схемою, що представлено на рисунку 1 [14].

Організація підготовки офіцерів здійснювалася згідно з наказом Міністерства оборони України (МОУ) та Міністерства освіти і науки України (МОНУ) № 221/217 від 13.04.05 «Про затвердження Інструкції про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України» за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями та спеціальностями (спеціалізаціями), що були затверджені наказом Міністерства оборони України № 408 від 19.06.2012 «Про затвердження Переліків спеціальностей та спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями».

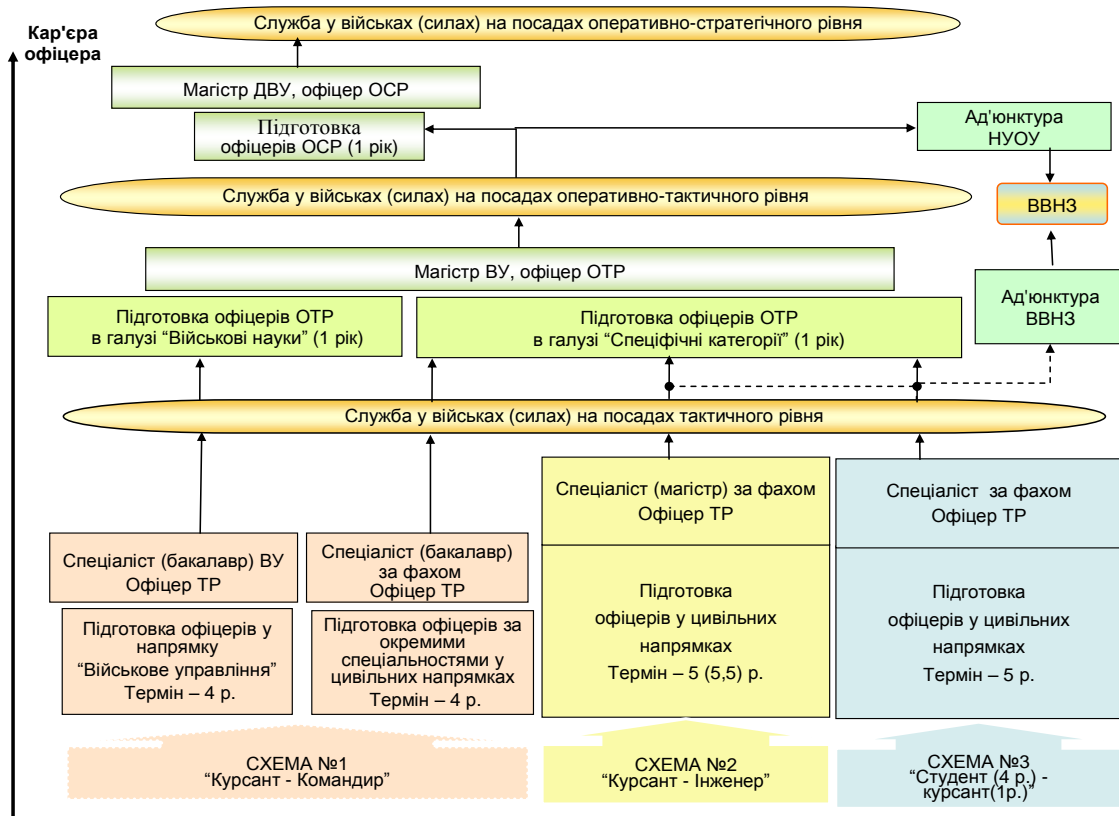

Рис. 1 - Схема підготовки офіцерів в системі військової освіти до 2014 року

Підготовка офіцерів тактичного рівня здійснювалась за 38-ю напрямками, 53-ма спеціальностями та 97-ю спеціалізаціями, офіцерів оперативно-тактичного рівня за 4-ма напрямками, 15-ю спеціальностями та 38-ю спеціалізаціями, офіцерів оперативно-стратегічного рівня за 1-м напрямом, 1-ю спеціальністю та 18-ю спеціалізаціями,

В основу формування Переліку спеціальностей (спеціалізацій), за якими у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) здійснювалась підготовка військових фахівців з вищою освітою, було покладено структуру майбутньої професійної діяльності офіцера за об'єктно-діяльнісною та функціонально-предметною ознаками. Це дало змогу значно скоротити номенклатуру спеціальностей (спеціалізацій) підготовки офіцерів шляхом об'єднання споріднених, виключити дублювання підготовки військових фахівців з малочисельних спеціальностей у різних ВВНЗ. Враховуючи специфіку підготовки військових фахівців, зазначений Перелік спеціальностей був складовою частиною державного переліку. Спеціальності та спеціалізації цього Переліку відносилися до галузі знань «Військові науки» та їх умовно можливо поділити на три групи.

До першої групи входили спеціальності підготовки офіцерів командного профілю тактичного рівня, які базувалися на напрямку підготовки «Військове управління». До другої групи, як правило, відносилися спеціальності підготовки офіцерів інженерного та гуманітарного профілів тактичного рівня, які базувалися на інших (цивільних) напрямках підготовки. До третьої групи

відносилися спеціальності підготовки офіцерів, за якими проводилася підготовка офіцерів оперативно-тактичної та оперативно-стратегічної ланок.

За спеціальностями галузі знань «Військові науки» мала місце підготовка біля 70 відсотків офіцерських кадрів. Решта офіцерів готувалася за спеціальностями, що споріднені з цивільними і мали військові спеціалізації. Це були, як правило, малочисельні спеціальності, підготовка за якими проводилася у військових інститутах (факультетах, кафедрах) цивільних вищих навчальних закладів.

Військова освіта є складовою частиною загальнодержавної системи освіти, тому підготовка військових фахівців організовувалася на основі державної законодавчої та нормативно-правової бази з урахуванням військово-професійних особливостей у підготовці фахівців різних силових міністерств (відомств).

Основні державні вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки фахівців в Україні на той час визначало Положення про ступеневу освіту, яке було схвалене Кабінетом Міністрів України та затверджене наказом Міністерства освіти України № 3 від 9 січня 1997 року. У Положенні, зокрема, була визначена суть освітньо-кваліфікаційних рівнів та нормативні терміни навчання : бакалавр – до 4 років, спеціаліст – до 1 року, магістр (на базі відповідної освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста – до 1 року). При цьому, характерною ознакою підготовки фахівця було встановлення можливості здобуття вищої освіти у певній галузі знань ступенево (за виключенням спеціальностей, які відносилися до галузі «Специфічні категорії».

Тому передбачалися такі схеми навчання.

Схема № 1. Підготовка офіцерів тактичного рівня командного фаху здійснювалася, в основному, у професійному напрямку «Військове управління», а також в інших цивільних напрямках. Термін навчання – 4 роки. Протягом всього терміну навчання ті, хто навчалися, мали статус курсанта. При цьому, після закінчення навчання на 3-му курсі ВВНЗ курсанти отримували освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра та продовжували навчання ще 1 рік. Випускники здобували освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста військового управління або спеціаліста за певним фахом.

Схема № 2. Підготовка офіцерів тактичного рівня інженерного фаху здійснювалася, як правило, у цивільних професійних напрямках. Термін навчання – 5 (5,5) роки. Протягом всього терміну навчання ті, хто навчалися, мали статус курсанта. При цьому, після закінчення навчання на 4-му курсі ВВНЗ курсанти отримували освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра за відповідним професійним напрямом та продовжували навчання ще 1-1,5 рік за певною військовою спеціальністю. Випускники здобували освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста (магістра) за певним фахом.

Схема № 3. Підготовка офіцерів тактичного рівня гуманітарного фаху здійснювалася, як правило, за цивільними професійними напрямками у військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів (ВНП ВНЗ). Термін навчання – 5 роки. Ті, хто навчалися, протягом 4-х років навчання мали статус студента (за цей період вони здобували освітньо-кваліфікаційний рівень

бакалавра). Після цього вони укладали контракт на проходження військової служби на офіцерських посадах після випуску з ВНЗ, продовжували навчання ще 1 рік за певною військовою спеціалізацією. Випускники здобували освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за певним фахом.

Після проходження військової служби у військах (силах) та призначення на посади певного рівня офіцери мали право продовжити навчання для здобуття оперативно-тактичного рівня військової освіти у Національному університеті оборони України. Термін навчання – 2 роки. Підготовка здійснювалася у галузі знань «Військові науки» (для офіцерів командного фаху) або у галузі «Специфічні категорії» (для решти офіцерів). Випускники здобували освітньо-кваліфікаційний рівень магістра та кваліфікацію офіцера військового управління оперативно-тактичного рівня.

Підготовка офіцерів оперативно-стратегічного рівня здійснювалася у Національному університеті оборони України у галузі знань «Державне управління». Термін навчання – 2 роки. Випускники здобували освітньо-кваліфікаційний рівень магістра державного військового управління та кваліфікацію офіцера військового управління оперативно-стратегічного рівня.

Після прийняття Верховною Радою України нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [6] підготовка офіцерів стала проводитися за схемою, яка представлена на рисунку 2, при цьому були внесені певні інституційні зміни.

1. Підготовка офіцерів почала здійснюватися за відповідними освітніми (науковими) програмами на таких рівнях вищої освіти: першому (бакалаврському); другому (магістерському); третьому (освітньо-науковому) та науковому. Відповідно введено наступні ступені, що присуджуються випускникам ВНЗ: бакалавр (термін навчання – 180-240 кредитів ЕСКТ); магістр (термін навчання – 90-120 кредитів ЕСКТ); доктор філософії (нормативний термін становить 4 роки, при цьому обсяг освітньої складової програми підготовки становить 30-60 кредитів ЕСКТ), доктор наук.

Бакалаврський рівень вищої освіти передбачає набуття офіцерами здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач протягом проходження військової служби. Магістерський рівень передбачає набуття здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру. Освітньо-науковий рівень передбачає набуття офіцерами здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності.

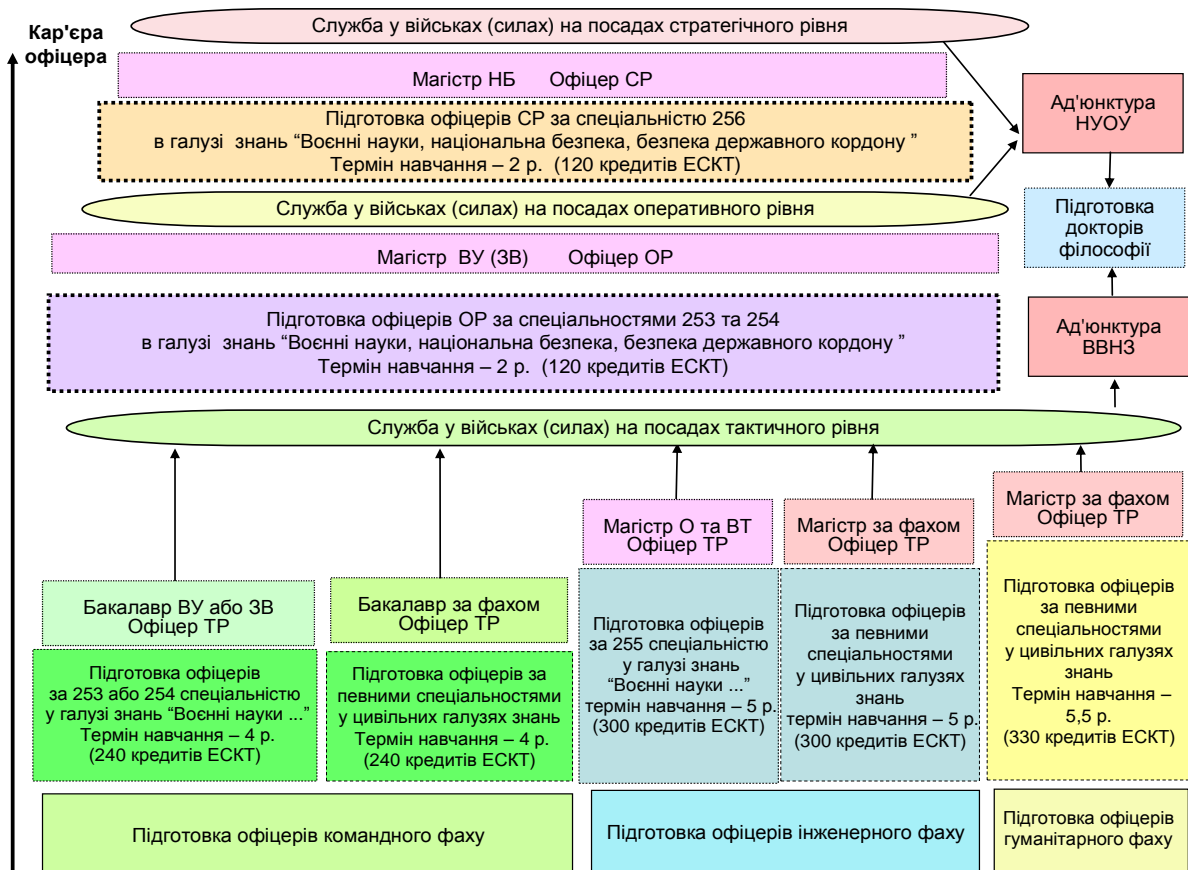

Рис. 2 - Схема підготовки офіцерів в системі військової освіти після прийняття нової редакції Закону України «Про вищу освіту»

2. Значно скоротився перелік спеціальностей підготовки офіцерських кадрів. Підготовка офіцерів тактичного рівня стала здійснюватися: у 15-и галузях знань, зокрема, у галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за 3-ма спеціальностями (253 «Військове управління (за видами збройних сил)», 254 «Забезпечення військ (сил)» та 255 «Озброєння та військова техніка»); 14-и цивільних галузях знань за 21-ю спеціальністю); за 83-ма спеціалізаціями (освітніми програмами). Офіцерів оперативно-тактичного рівня – у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за 2-ма спеціальностями та 38-ю спеціалізаціями, офіцерів оперативно-стратегічного рівня – у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальністю 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)» з спеціалізацією «Стратегічне керівництво у секторі безпеки».

3. Розроблено та затверджено відповідними наказами Міністерства освіти і науки України стандарти вищої освіти, як сукупність вимог до освітніх програм, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності. Стандарти вищої освіти розроблено для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій. Вони використовуються для визначення та оцінювання якості

вищої освіти та результатів освітньої діяльності ВВНЗ, результатів навчання випускників за відповідними спеціальностями.

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми: обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, та результатів їх навчання; перелік обов'язкових компетентностей випускника; нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; форми атестації здобувачів вищої освіти; вимоги до створення освітніх програм підготовки за галуззю знань; вимоги професійних стандартів (за їх наявності).

4. Значно зросли вимоги до якості освіти, що здобувається випускниками. Запроваджено внутрішня система забезпечення якості освіти ВВНЗ та зовнішня система забезпечення якості. Створено постійно діючий колегіальний орган – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), який реалізує державну політику щодо забезпечення якості вищої освіти.

5. Ліцензування, як процедура визнання спроможності ВВНЗ проводити освітню діяльність, що спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу за певною спеціальністю підготовки офіцерів, здійснюється МОНУ, а НАЗЯВО проводить акредитацію конкретних освітніх програм навчання військових фахівців.

З метою подальшого вдосконалення підготовки офіцерських кадрів та з метою наближення процесу їх навчання до основних принципів, які прийняті у країнах-членах НАТО, у систему військової освіти були впроваджені подальші інституційні зміни. При цьому, схема підготовка офіцерів зазнала також деяких змін і на цей час має вигляд, що наведено на рис. 3.

В систему підготовки офіцерського складу введено нове поняття «професійна військова освіта». До професійної військової освіти віднесено курси, що формують фахові компетенції тих, хто навчаються, на певних етапах здобуття військової освіти: L-1, L-2, L-3, L-4. Ці курси отримали назву – «лідерські курси». Курс L-1, що є складовою навчального плану підготовки офіцерів тактичного рівня у ВВНЗ, поділяється на три частини: L-1A; L-1B; L-1C.

З метою використання єдиного підходу в організації освітнього процесу у ВВНЗ здійснюється розподіл фахових компетентностей на військово-професійні компетентності (далі – ВПК) та військово-спеціальні компетентності (далі – ВСК). ВСК відображають специфіку конкретної предметної сфери професійної діяльності (спеціалізації) військового фахівця. ВСК за спеціалізацією визначають вимоги замовника на підготовку офіцера щодо компетентностей та результатів навчання за конкретною спеціалізацією.

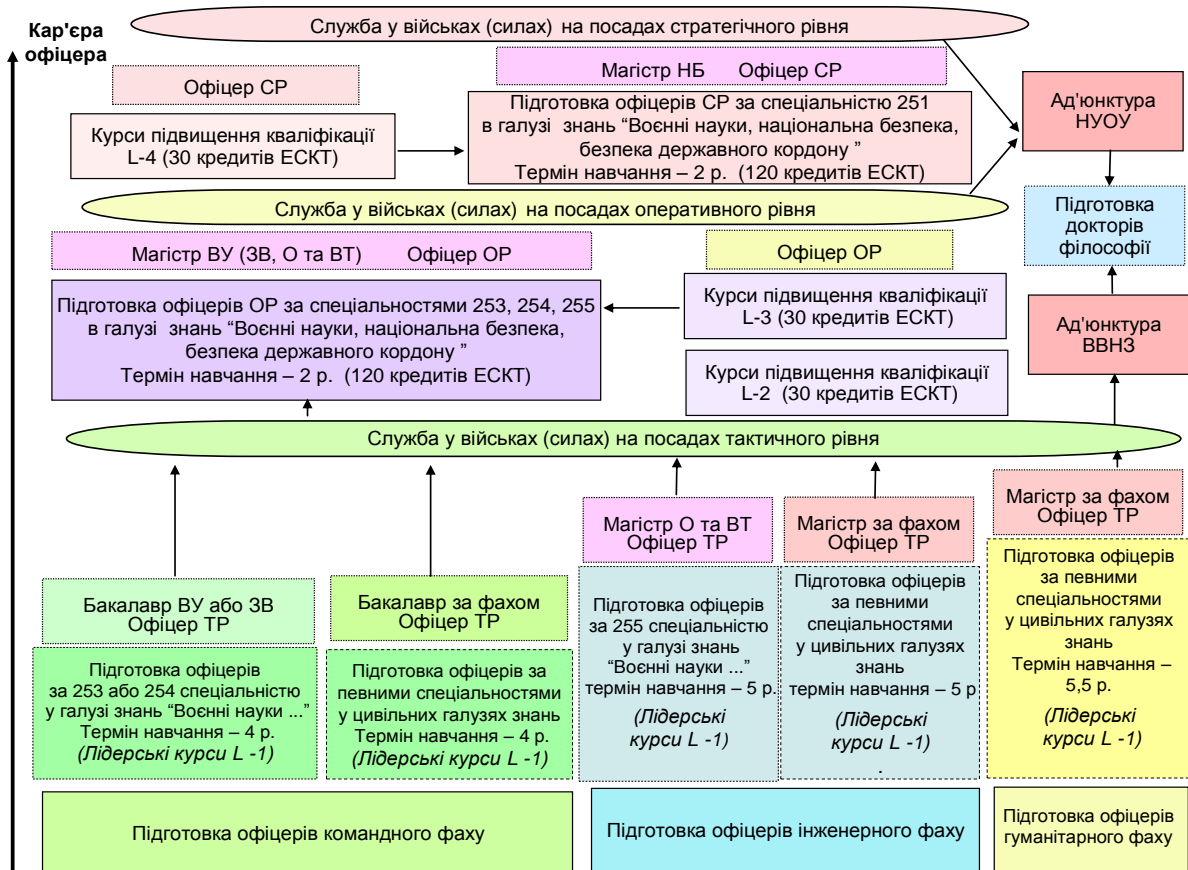

Рис. 3 - Схема підготовки офіцерів в системі військової освіти, що запроваджена, починаючи з 2019 року

ВПК офіцера тактичного рівня формуються у процесі опанування базового курсу професійної військової освіти (BASIC OFFICER LEADER COURSE) L-1A, обсягом 35 кредитів ЄКТС, як військово-професійної складової освітньої програми, і який є однаковим для офіцерів тактичного рівня всіх спеціальностей підготовки, та фахових курсів професійної військової освіти (SPECIALITY TRAINING COURSE) L-1B (взвод) і L-1C (рота), обсягом до 30 кредитів ЄКТС.

Оперативний та стратегічний рівні військової освіти можна здобути через систему курсів підвищення кваліфікації без підвищення рівня вищої освіти.

Метою командно-штабних курсів видів збройних сил (COMPONENT COMMAND COURSE) L-2 є підготовка офіцерів для подальшого призначення на посади командирів батальйонів (дивізіонів, авіаційних ескадрилій), начальників родів військ і служб, офіцерів штабу, заступників командирів бригад (полків). Курс орієнтований на вивчення порядку роботи посадових осіб під час планування та ведення бою (бойових дій) батальйону та бригади (полку) в операціях угруповань військ. Курс має обсяг 30 кредитів ЄКТС.

Основним призначенням курсу офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня (JOINT HEADQUARTERS COURSE) L-3 є підготовка – офіцерів для призначення на посади оперативного рівня. Вона здійснюється з метою формування певних компетентностей для забезпечення діяльності лідерів оперативного рівня, здатних розв'язувати складні задачі та проблеми, що

характеризуються невизначеністю умов у галузі управління діями військових частин родів військ видів збройних сил у складі міжвидових угруповань військ (сил), планування та ведення операцій міжвидових угруповань військ органами військового управління оперативного рівня, а також їх всебічного забезпечення під час спільного виконання ними завдань в операціях (бойових діях) та максимальної реалізації оперативних (бойових) можливостей угруповань військ (сил). Курс спланований обсягом 30 кредитів ЄКТС.

Метою курсу вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4) є підготовка офіцерів для просування по службі на посади стратегічного рівня. Вона здійснюється з метою вивчення теоретичних основ діяльності лідерів стратегічного рівня, сучасних міжнародних відносин, стратегічного управління конфліктами, оборонного менеджменту, підготовки і застосування сил оборони для стримування й відсічі збройної агресії та методологічних підходів до формування стратегій для підвищення ефективності рішень, що приймаються під час виконання службових обов'язків. Головним завданням курсу є розвиток у слухачів управлінських компетентностей, що властиві керівникам стратегічного рівня через ознайомлення з основними стратегічними теоріями та моделями стратегічного лідерства, а також поглиблення певних теоретичних знань та вдосконалення вмінь і практичних навичок.

Наприкінці проведеного аналізу зазначимо, що курси, які розглянуто вище, реалізуються у рамках неформальної вищої освіти. При певному нормативному забезпеченні результати навчання на цих курсах можна врахувати при здобутті наступних рівнів вищої освіти у рамках формальної освіти.

Висновки. Сьогодні система військової освіти перебуває на шляху подальшого реформування, що обумовлено новими ризиками і загрозами для нашої держави та, відповідно, новими, більш високими вимогами до захисників її територіально цілісності та незалежності. Ставши на шлях інтегрування в європейську та євроатлантичну спільноту, поставлено амбітні завдання, в тому числі – підняти рівень підготовки офіцерських кадрів до європейських стандартів. Останнім часом МОУ зроблено багато послідовних кроків у цьому напрямку, інституційні зміни у системі підготовки офіцерів, що розглянуті, – один із них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про національну безпеку України»: № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469>.
2. Указ Президента України № 555/2015 від 24 вересня 2015 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.
3. Указ Президента України № 92/2016 від 14.03.2016. «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.
4. Указ Президента України № 240/2016 від 6 червня 2016 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#n251>.

5. Указ Президента України № 73/2017 від 22 березня 2017 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 29 грудня 2016 року «Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/2017#n2>.
6. Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 р. «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
7. Нещадим М. І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика: [монографія] / М. І. Нещадим – К. : Київський університет, 2003. – 852 с.
8. Нещадим М. І. Військова освіта як цілісна система /М. І. Нещадим, Ю. І. Приходько // Військова освіта. – 2003. – № 11. – С. 3–17.
9. Приходько Ю. І. Основи теорії трансформації систем /Ю. І. Приходько / Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Філософія». – 2018. – № 1 (3). – С. 21–27.
10. Приходько Ю. І. Актуальні проблеми сучасного етапу розвитку військової освіти /Ю. І. Приходько //Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2017. – № 1 (13). – С. 275–282.
11. Дуглас Норт. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://cee-moscow.com/doc/izd/North.pdf>.
12. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник: /С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій /За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005, 283с.
13. Шапкин В. В. Институализм как методология исследования образования: моногр. /В. В. Шапкин., А. В. Василенко // Изд-во РГППУ им. А. И. Герцена, 2005, 72 с.
14. Про створення єдиної системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України № 1410 від 15 грудня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-п>.

REFERENCES

1. Zakon Ukrayiny (2018), № 2469-VIII «Pro natsionalnu bezpeku Ukrayiny», [Law of Ukraine «On national security of Ukraine»], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/2469>, (in Ukrainian).
2. Ukaz Prezydenta Ukrayiny (2015), № 555/2015 «Pro rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 2 veresnya 2015 roku «Pro novu redaktsiyu Voyennoyi doktryny [Decree of the President of Ukraine № 555/2015 «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 2, 2015 «On the new version of the Military Doctrine of Ukraine »]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.
3. Ukaz Prezydenta Ukrayiny (2016), № 92/2016 «Pro Kontseptsiyu rozvytku sektoru bezpeky i oborony Ukrayiny», [Decree of the President of Ukraine «On the Concept of Development of the Security and Defense Sector of Ukraine»], available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>, (in Ukrainian).
4. Ukaz Prezydenta Ukrayiny (2016), № 240/2016 «Pro rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 20 travnya 2016 roku «Pro Stratehichnyy oboronnyy byuletyn Ukrayiny», [Decree of the President of Ukraine «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 20, 2016 «On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine »], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#n251>, (in Ukrainian).
5. Ukaz Prezydenta Ukrayiny (2017), № 73/2017 «Pro rishennya Rady natsionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 29 hrudnya 2016 roku «Pro Derzhavnu prohramu rozvytku Zbroynykh Syl Ukrayiny na period do 2020 roku»», [Decree of the President of Ukraine «On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of December 29, 2016 «On the State Program for the Development of the Armed Forces of Ukraine until 2020»], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/2017#n2>, (in Ukrainian).
6. Zakon Ukrayiny (2014), № 1556-VII «Pro vyshchu osvitu», [Law of Ukraine «About higher education»], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>, (in Ukrainian).

7. Neshchadym M. I. (2003), *Viiskova osvita v Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka* [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice]. Kyiv. Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskyi universytet", 852 p, (in Ukrainian).

8. Neshchadym M. I., Prykhodko Yu. I (2003), *Viiskova osvita yak tsilisna systema* [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice], *Military education*, 11, 3-17, (in Ukrainian).

9. Prykhodko Yu. I. (2018), *Osnovy teorii transformatsiynoi systemy* [Fundamentals of systems transformation theory], *Bulletin of Kyiv National University. Philosophy series*, 1 (3), 21–27, (in Ukrainian).

10. Prykhodko Yu. I. (2017), *Aktualni problemy suchasnoho etapu rozvytku viyskovoyi osvity* [Actual problems of the modern stage of development of military education], *Adult education: theory, experience, prospects*, 1 (13), 275–282, (in Ukrainian).

11. Duglas Nort. (1998), *Instituty, institutsional'nyye izmeneniya i funktsionirovaniye ekonomiki* [Institutions, institutional change and economic performance], available at: <http://ceemoscov.-com/doc/izd/North.pdf>, (in Russian).

12. Mochernyy S. V., Larina Ya. S., Ustynko O. A., Yuriy S. I. (2005), *Ekonomichnyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Economic encyclopedic dictionary], Lviv: Svit, 283, (in Ukrainian).

13. Shapkin V. V., Vasilenko A. V (2005), *Institualizm kak metodologiya issledovaniya obrazovaniya* [Institutionalism as a methodology for the study of education], Publishing house of RGPPU name after. A. I. Herzen, 72, (in Russian).

14. *Pro stvorennya yedynoyi systemy viyskovoyi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny, № 1410 (1997)*, [On the creation of a unified system of military education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, № 1410 of December 15, 1997], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-п>. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Ольга Черных,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Юрий Черных,
кандидат технических наук, доцент
Военный институт Киевского национального университета
имени Тараса Шевченко

Анализ институциональных изменений в системе подготовки офицерских кадров

В статье обоснована актуальность исследования институциональных изменений в системе подготовки военных специалистов с высшим образованием. Необходимость конструктивных изменений в системе подготовки офицерских кадров, приведение организации и содержания их обучения к современным условиям требует расширения категориального аппарата исследования этих явлений на основе применения методологического инструментария современного институционализма. С учетом теоретических положений институционализма проанализированы основные изменения, произошедшие в последние годы в системе подготовки офицерских кадров тактического, оперативного и стратегического уровней военного управления.

Ключевые слова: система подготовки; офицерские кадры; институциональные изменения; лидерские курсы.

SUMMARY

Olga Chernykh,
National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovski
Yuri Chernykh,
PhD (technical sciences), Associate Professor,
Military institute of Taras Shevchenko National University of Kiev

Analysis of institutional changes in the officer training system

Introduction. *The article substantiates the relevance of the study of institutional changes in the system of training military specialists with higher education. The need for constructive changes in the system of officer training requires the expansion of the categorical apparatus of research of these phenomena on the basis of the application of methodological tools of modern institutionalism. At the same time, the analysis of institutional changes that have taken place in recent years in the system of officer training requires a systematic approach. It is proved that the analysis of the transformation of institutions involves the study of the phenomenon of dependence on their previous development. Taking into account the theoretical provisions of institutionalism, the main changes that have taken place in recent years in the system of officer training are analyzed. Keywords: training system; officers; institutional changes; leadership courses.*

Purpose. *Analyze the institutional changes that have taken place in recent years in the system of officer training, and take into account the experience of reforming the national system of military education to improve the training of military professionals.*

Methods. *The study was conducted using the following theoretical methods: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results. *Taking into account the theoretical provisions of modern institutionalism, the main changes that have taken place in recent years in the system of officer training in the Armed Forces of Ukraine are considered.*

Originality. *According to the purpose of the paper, analyze the institutional changes that have taken place in recent years in the system of officer training, and take into account the experience of reforming the national system of military education to improve the training of military professionals.*

Conclusion. *The system of military education in Ukraine is on the path of further reform, due to new risks and threats to our state. This places new high demands on the defenders of its territorial integrity and independence. Having embarked on the path of integration into the European and Euro-Atlantic community, we have set ambitious goals. One of the tasks is to raise the level of training of officers to European standards. Ministry of Defense of Ukraine has taken many successive steps in this direction. The institutional changes in the officer training system under consideration are one of them.*

Key words: *training system; officers; institutional changes; leadership courses.*

Данило ШаршаткінВійськова академія (м. Одеса)
ORCID ID 0000-0002-3362-2469**Олександр Розмазнін**кандидат психологічних наук
Військова академія (м. Одеса)
ORCID ID 0000-0002-8575-392X**Юрій Душкін**Військова академія (м. Одеса)
ORCID ID 0000-0003-0449-0863**Володимир Маляганов**Військова академія (м. Одеса)
ORCID ID 0000-0001-8294-5531

DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/352-359

ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Обґрунтована спроможність впровадження організаційно-педагогічних умов з формування готовності курсантів до інформаційно-аналітичної діяльності під час навчального процесу. Зроблено висновок про позитивну динаміку зростання рівня готовності курсантів до інформаційно-аналітичної діяльності за критеріальними ознаками.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність; курсанти; військовий навчальний заклад; готовність до інформаційно-аналітичної діяльності; організаційно-педагогічні умови; критеріальні рівні; впровадження; експериментальна робота.

Постановка проблеми. Вимоги сучасної держави до випускників військових навчальних закладів обумовлюються не тільки виконанням наказів за командою. Потрібен грамотний фахівець, який володіє навичками використання сучасних інформаційних технологій і систем в професійній діяльності, який здатний нестандартно мислити, бачити кілька варіантів вирішення професійних завдань, здатний оперативно включатися в інформаційно-аналітичну діяльність, що говорить про підвищені вимогах держави до рівня підготовки фахівця, який орієнтований на здійснення інформаційно-аналітичної діяльності.

Сучасні випускники військових навчальних закладів повинні орієнтуватися у величезному потоці інформації, застосовувати нові інформаційні технології, вміти знаходити і використовувати відомості з різних джерел, постійно поповнювати свій інтелектуальний багаж новими знаннями [3, с. 78; 4], володіти багатим арсеналом знань, умінь і навичок, що дозволяють не тільки знаходити, зберігати і обробляти інформацію, а й відтворювати нову; орієнтуватися в інформаційних потоках що стрімко змінюються, продуктивно обробляти їх за допомогою інформаційних технологій та систем; творчо підходити до вирішення завдань, прогножуючи їх результат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій показав, що проблема готовності до професійної діяльності є предметом дослідження багатьох вчених: Н. Жиліна, Е. Зарубов, В. Слатін, О. Хмельницький [3; 4; 5; 8; 9].

Аналіз літератури з проблеми готовності за різноманітними напрямками професійної інформаційно-аналітичної діяльності вказав, що останнім часом цій темі присвячені роботи: О. Дубас, Я. Жарков, Г. Почепцов, О. Савченко [1; 2; 6; 7; 10].

Мета статті полягає у дослідженні готовності курсантів військових навчальних закладів до інформаційно-аналітичної діяльності під час навчання та підготовки за напрямками.

Методи дослідження: системний аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «інформаційно-аналітичної діяльності», розглядається вид пізнавальної діяльності, що сприяє професійному зростанню, шляхом цілеспрямованого вдосконалення інформаційно-аналітичних умінь (пошук, аналіз, критичне оцінювання, творча переробка інформації, інформаційна рефлексія, формулювання висновків і пропозицій) з метою відтворення нового знання для продуктивного вирішення професійних завдань з використанням, в тому числі, інформаційних технологій [7]. Автори пропонують під визначенням готовності курсантів до інформаційно-аналітичної діяльності розуміти - установку особистості на формування мотиваційних та когнітивних компонентів, що спрямована на здійснення інформаційно-аналітичної діяльності, в тому числі, за допомогою інформаційних технологій для успішного виконання професійної діяльності.

З визначення інформаційно-аналітичної діяльності курсантів військових навчальних закладів випливає, що готовність до інформаційно-аналітичної діяльності в значній мірі залежить від рівня сформованості у курсантів необхідних і достатніх інформаційно-аналітичних умінь, що дозволяють їм ефективно працювати з інформацією і застосовувати сучасні інформаційні технології в навчальній, науково-дослідній і практичній діяльності. До таких умінь належать:

- самостійне орієнтування в інформаційному просторі;
- усвідомлення ролі інформації в суспільстві і усвідомлення свого місця в інформаційному середовищі;
- мотивування своїх потреб в інформації;
- здійснення продуктивної інформаційної взаємодії;
- пошук інформації в інформаційно-пошукових системах;
- вміння бачити актуальне в інформаційному потоці;
- варіативне рішення проблем з використанням інформаційних технологій;
- вдосконалення володінь новими інформаційними технологіями;
- здійснення аналізу навчально-професійної діяльності;
- реалізація інформаційно-аналітичної діяльності за допомогою інформаційних технологій;
- здатність до самоорганізації, самоконтролю та самоосвіти;

– здатність до переоцінки наявного досвіду і оновлення наявних знань за допомогою інформаційних технологій [9, с. 46].

Важливо в навчальному процесі виявити комплекс організаційно-педагогічних умов, що забезпечують формування готовності до інформаційно-аналітичної діяльності курсантів. Тому з групою курсантів була проведена дослідно-експериментальна робота по впровадженню організаційно-педагогічних умов.

У експерименті взяло участь 149 курсантів. Мета експерименту полягала у визначенні рівнів готовності до інформаційно-аналітичної діяльності курсантів військових навчальних закладів.

Експеримент проводився з курсантами 3 курсу протягом 2018-2019 навчального року, і з ними ж на 4 курсі у 2019-2020 навчальному році. Разом з ними, у 2018-2019 навчальному році в експерименті брали участь курсанти 2 курсу, і, вони ж, у 2019-2020 навчальному році, як курсанти 3 курсу. Всього в експерименті взяли участь 149 курсантів, з них 75 курсанта відносилось до контрольної групи, 74 - до експериментальної.

Під час роботи автори застосовували підходи, що дозволили виявити організаційно-педагогічні умови формування і визначали критерії (когнітивний, особистий і аналітико-інструментальний) готовності курсантів до інформаційно-аналітичної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Критеріальні рівні готовності до інформаційно-аналітичної діяльності курсантів

Критерій	Високий рівень
Когнітивний критерій	Знання про інформаційне середовище, інформаційно-аналітичної діяльності носять цілісний, системний характер, мають процедурну спрямованість.
Особистий критерій	Висока інформаційна мотивація, що заснована на розумінні значущості використання сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності; висока пізнавальна активність, що поєднана з інтелектуально-інформаційною діяльністю; розвинені інформаційні потреби, що носять безперервний характер.
Критерій власної діяльності	Інформаційно-аналітичну діяльність виконує самостійно на підставі власного досвіду; застосовує інформаційні технології та системи для вирішення професійно-орієнтованих завдань з метою забезпечення ефективності професійної діяльності; самостійна діяльність спрямована на особистий розвиток.
Рефлексивно-ціннісний критерій	Сформована система особистих ціннісних позицій і настанов, що підпорядковані етичним нормам під час роботи з інформацією; розвинені навички самоаналізу і самооцінки, що дозволяє на творчому рівні вирішувати нестандартні і повсякденні професійні завдання.
Аналітично-інструментальний критерій	Повною мірою володіє дослідницькими навичками інформаційно-аналітичної роботи в професійній діяльності; розвинена здатність знаходити і раціонально використовувати професійно орієнтовану інформацію у професійній діяльності; в повній мірі використовує можливості автоматизованих інформаційних систем для отримання, перевірки, аналізу та оцінки інформації під час вирішенні професійно орієнтованих завдань.
Критерій	Підвищений рівень
Когнітивний критерій	Знання про інформаційне середовище, інформаційно-аналітичної діяльності не мають системного характеру, але виражена процедурна спрямованість.
Особистий критерій	Інформаційні потреби розвинені на рівні діяльності, якою займається, відповідно інформаційна мотивація спрямована на їх задоволення; відносно стійка пізнавальна активність в рамках предметної області, як наслідок інформаційно-аналітичну діяльність здійснює, але потрібна допомога.
Критерій власної діяльності	Інформаційно-аналітичну діяльність виконує за основними блоками алгоритму; застосовує інформаційні технології та системи для вирішення професійно-орієнтованих завдань; навички самоосвіти розвинені на предметному рівні
Рефлексивно-ціннісний	Відносно стійка система особистих ціннісних позицій і настанов, що

критерій	підпорядковані етичним нормам під час роботи з інформацією; навички самоаналізу і самооцінки розвинені на рівні рішення стандартних професійних завдань.
Аналітично-інструментальний критерій	Повною мірою не сформовані дослідницькі навички, що не дозволяє виконувати цілісний аналіз і прогнозувати можливі результати; використовує можливості автоматизованих інформаційних систем для отримання, перевірки, аналізу та оцінки інформації під час вирішення професійно орієнтованих завдань.
Критерій	Граничний рівень
Когнітивний критерій	Знання про інформаційне середовище, інформаційно-аналітичної діяльності носять розрізнений характер, мають описову спрямованість.
Особистий критерій	Інформаційні потреби не пов'язані з професійною діяльністю, носять хаотичний, вимушений характер; інформаційна мотивація носить стихійну спрямованість; нестійка пізнавальна активність як наслідок самостійності під час інформаційно-аналітичної діяльності знаходиться на низькому рівні.
Критерій власної діяльності	Інформаційно-аналітичну діяльність виконує суворо за зразком; застосовує інформаційні технології та системи тільки для вирішення типових завдань; самостійна діяльність носить епізодичний характер.
Рефлексивно-ціннісний критерій	Слабко сформована система особистих ціннісних позицій і установок, ціннісні інформаційні фільтри і бар'єри поверхневі; схильний до впливу думки «натопту»; не схильний до інформаційної рефлексії, аналізу та інтерпретації інформації.
Аналітично-інструментальний критерій	Виконує професійно-орієнтовані завдання за аналогією; слабо виражені дослідницькі навички не дозволяють вирішувати професійно-орієнтовані завдання з використанням інструментальної обробки інформації; використовує за зразком автоматизовані інформаційні системи для отримання, перевірки, аналізу та оцінки інформації при вирішенні професійно орієнтованих завдань.

Дані констатуючого етапу експерименту з визначення початкового рівня готовності курсантів військових навчальних закладів до інформаційно-аналітичної діяльності дозволяють говорити про актуальність даної проблеми.

Оцінюючи рівень готовності курсантів по кожному з п'яти критеріїв, автори отримали наступні дані:

- пороговий рівень готовності курсантів за когнітивним критерієм 51%;
- пороговий рівень готовності курсантів за особистим критерієм 43%;
- пороговий рівень готовності курсантів за критерієм власної діяльності 39%;
- пороговий рівень готовності курсантів за рефлексивно-ціннісним критерієм 52%;
- пороговий рівень готовності курсантів за аналітично-інструментальним критерієм 61%.

Окрім визначення вихідного рівня готовності курсантів до інформаційно-аналітичної діяльності по критеріальним ознакам на початковому етапі констатуючого експерименту було визначено вихідний рівень сформованості аналітичних умінь, як елемента, що входить в інформаційно-аналітичну діяльність.

Результати оцінки рівня сформованості аналітичних умінь інформаційно-аналітичної діяльності курсантів свідчать про перевагу більш ніж половини курсантів порогового рівня сформованості аналітичних умінь - 56%.

Дані констатуючого етапу експерименту дозволили авторам обґрунтувати необхідність впровадження в освітню практику організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню готовності інформаційно-аналітичної діяльності курсантів, що полягають:

– у збагаченні інформаційно-освітнього середовища інформаційно-аналітичної складової, що дозволяє на основі дисциплін інформаційного профілю розвивати інтелектуальну сферу особистості (навички аналізу і самоаналізу), підвищувати рівень інформованості курсантів, їх саморегуляцію, особисте зростання;

– у насиченні змісту дисциплін інформаційного циклу аналітичним аспектом, що дозволяє організовувати відповідну інтелектуальну діяльність і стиль мислення курсантів здійснювати формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього офіцера через інформаційно-аналітичну діяльність;

– у мотиваційній спрямованості курсантів з оволодіння навичками інформаційно-аналітичної діяльності.

Тому формуючий етап дослідно-експериментальної роботи був спрямований на впровадження та реалізацію вище зазначених організаційно-педагогічних умов, яке здійснювалося на підставі компетентнісного підходу, що обумовлює використання проблемного (вибірки проблемних ситуацій, проблемно-орієнтованих і дослідницьких завдань професійної спрямованості) та інтерактивного навчання (проведення семінарів -конференція).

З метою підвищення рівня готовності до інформаційно-аналітичної діяльності курсантів в освітній процес була включена навчальна дисципліна «Організація розвідувально-інформаційної діяльності».

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка офіцера військового управління тактичного рівня, який знає основи організації інформаційної роботи в частинах і підрозділах розвідки тактичного і оперативного рівня ЗС України, знає сучасні способи і методи здобування інформації, може робити її аналіз, систематизацію, узагальнення, оцінювати важливості та практично складати розвідувально-інформаційних документи, вміти визначати об'єкти розвідки за їх ознаками, способи діяльності військ по характеру їх дій, вести роботу с джерелами розвідувальної інформації, вилучати необхідну інформацію із різних джерел, вести обробку розвідувальної інформації та робити висновки з її аналізу, аналізувати та оцінювати воєнно-географічні умови, оперативне обладнання території країн театрів, операційні напрямки, їх ємність, тактичні і оперативні нормативи та їх вплив на ведення бойових дій військами, вміти аналізувати воєнно-політичну обстановку в країнах театрів воєнних дій, прогнозувати її ймовірні зміни та робити висновки для своєї практичної діяльності.

Навчальна дисципліна орієнтована на розвиток інформаційно-аналітичних умінь і навичок курсантів, на підвищення їх інтелектуального рівня розвитку, на формування алгоритмічного стилю мислення, на цілеспрямоване саморозвиток власної інформаційно-аналітичної діяльності та як наслідок розвиток мотиваційної спрямованості по оволодінню навичками інформаційно-аналітичної діяльності.

Навчальна дисципліна побудована в основному на проведенні практичних заняттях, мета яких - формування практичних навичок курсантів в області інформаційно-аналітичної діяльності, через освоєння методів і прийомів

аналізу інформації, складання алгоритмів розв'язання задач, офісного програмування. Заплановані лекційні та семінарські заняття носять проблемний характер навчання, використовується інтерактивні форми проведення занять.

Успішність формування готовності до інформаційно-аналітичної діяльності залежить від цілісності впровадження організаційно-педагогічних умов у навчально-виховному процесі.

Реалізація організаційно-педагогічних умов формування готовності курсантів до інформаційно-аналітичної діяльності, на думку авторів, спрямована на підготовку теоретично грамотного, практико-орієнтованого, мотивованого на оволодіння практичними навичками інформаційно-аналітичної діяльності, що сприяє розвитку пізнавальної активності курсанта в контексті підвищення його інформаційно-аналітичної компетентності, що дозволяють в умовах дефіциту або надлишку інформації раціонально здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність, допомагають грамотно володіти сучасними інформаційними технологіями в професійній діяльності.

Про спроможності впровадження організаційно-педагогічних умов в навчальний процес можна судити по відсотку курсантів експериментальної групи, що продемонстрували підвищений рівень готовності до інформаційно-аналітичної діяльності в усіх перевіряється критеріям.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, реалізація організаційно-педагогічних умов формування готовності курсантів військових навчальних закладів до інформаційно-аналітичної діяльності під час навчання показала позитивну динаміку зростання рівня готовності по критеріальним ознакам. Курсанти в цілому адаптовані до мінливих реалій навколишнього світу, здатні сприймати, зберігати, відтворювати нову інформацію, ефективно управляти і обробляти інформаційні потоки.

Напрямом подальших досліджень є вивчення досвіду зарубіжних країн у підготовці курсантів до інформаційно-аналітичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубас О. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті. – К.: Генеза, 2004. – 380 с.
2. Жарков Я.М., Дзюба М.Т., Замаруєва І.В., ін. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави: Підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. – 274 с.
3. Жиліна Н.Д. Аналітичні вміння спеціалістів інформаційних технологій: монографія / Н.Д. Жиліна, М.В. Лагунова, Л.Б. Таренко: К: КПКМУ, 2018. – 115 с.
4. Жиліна, Н.Д. Особливості формування аналітичних вмінь у майбутніх спеціалістів інформаційних технологій / Освітні технології та суспільство. – 2016. – К. 19. – № 4. – С. 364–376.
5. Зарубов, Э.Ф. Психологія професійної освіти: посібник / Э.Ф. Зарубов. – 2-е вид. випр.– Х.: Академія, 2013. – 416 с.
6. Почепцов Г. Інформація & дезінформація / СПб: Ніка-Центр, 2001. С. 108.
7. Савченко, Е.Н. Теоретичні аспекти визначення поняття інформаційно-аналітичної діяльності / Суспільство: Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 2019. – №2(58) – К. 91–96.
8. Слатін, В.А. Педагогіка: посібник / В.А. Слатін, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов. – Х.: Академія, 2008. – 576 с.

9. Хмельницький О.О. Інформаційна культура: Підготовка кадрів до інформаційної роботи: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2007. – 200 с.
10. Почепцов Г.Г. Далеке майбутнє, яке бачать військові, уряд і корпорації / Г.Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://informat.com.ua/uk/daleke-majbutnye-yake-bachat-vijskovi-uryadi-i-korporatsiyi>

REFERENCES

1. Dubas O. InformatsIyniy rozvitok suchasnoYi UkraYini u svItovomu kontekstI. – К.: Geneza, 2004. – 380 s.
2. Zharkov Ya.M., Dzyuba M.T., ZamaruEva I.V., In. InformatsIyna bezpeka osobistostI, suspIlstva, derzhavi: PIDruchnik. К.: Vidavnicho-pollgrafIchniy tsestr “KiYivskiy unIversitet”, 2008. – 274 s.
3. ZhilIna N.D. AnalltichnI vmInnya spetsIalIstIv InformatsIynih tehnologIy: monografIya / N.D. ZhilIna, M.V. Lagunova, L.B. TarEnko: К: KPMU, 2018. – 115 s.
4. ZhilIna, N.D. OsoblivostI formuvannya analltichnih vmIn u maybutnIh spetsIalIstIv InformatsIynih tehnologIy / OsvItnI tehnologIYi ta suspIlstvo. – 2016. – К. 19. – # 4. – S. 364–376.
5. Zarubov, E.F. PsihologIya profesIynoYi osvIti: posIbnik / E.F. Zarubov. – 2-e vid., vipr.– Н.: AkademIya, 2013. – 416 s.
6. Pocheptsov G. InformatsIya & dezInformatsIya / SPb: NIka-Tsestr, 2001. S. 108.
7. Savchenko, E.N. TeoretichnI aspekti viznachennya ponyattya InformatsIyno-analltichnoYi dIyalnostI / SuspIlstvo: SotsIologIya. PsihologIya. PedagogIka. – 2019. – #2(58) – К. 91–96.
8. SlatIn, V.A. PedagogIka: posIbnik / V.A. SlatIn, I.F. IsaEv, E.H. Shiyanov. – Н.: AkademIya, 2008. – 576 s.
9. Hmelnitskiy O.O. InformatsIyna kultura: PIDgotovka kadrIv do InformatsIynoYi roboti: Navchalniy posIbnik. – К.: KNT, 2007. – 200 s.
10. Pocheptsov G.G. Daleke maybutnE, yake bachat vIyskovI, uryad I korporatsIYi / G.G. Pocheptsov. – Rezhim dostupu: <http://informat.com.ua/uk/daleke-majbutnye-yake-bachat-vijskovi-uryadi-i-korporatsiyi>

РЕЗЮМЕ

Даниил Шаршаткин
Военная академия (г. Одесса)
Александр Розмазнин
кандидат психологических наук
Военная академия (г. Одесса)
Юрий Душкин
Военная академия (г. Одесса)
Владимир Маляганов
Военная академия (г. Одесса)

Подготовка курсантов военных учебных заведений к информационно-аналитической деятельности

Обоснована возможность внедрения организационно-педагогических условий, по формированию подготовки курсантов к информационно-аналитической деятельности в учебном процессе. Указано о высоком уровне подготовки и склонности курсантов к информационно-аналитической деятельности по критериальным признакам.

Ключевые слова: информационно-аналитическая деятельность; курсанты; военное учебное заведение; готовность к информационно-аналитической деятельности; организационно-педагогические условия; критериальные уровни; внедрения; экспериментальная работа.

SUMMARY

Danylo Sharshatkin

The Odesa Military Academy

Oleksandr Rozmaznin

Candidate of Psychological Sciences

The Odesa Military Academy

Yuriy Dushkin

The Odesa Military Academy

Volodymyr Maliaganov

The Odesa Military Academy

Preparation of cadets of military educational institutions for information and analytical activities

Introduction. Increasing the requirements for the quality of professional training of graduates of military educational institutions makes it possible to talk about the need for fundamental training in theoretical and practical orientation for the implementation of research, information and analytical and innovative activities.

Purpose. Training of a competitive specialist who effectively implements information and analytical activities is associated with the readiness of graduates to use modern information technologies and systems in their professional activities. Therefore, it is important in the educational process to identify a set of organizational and pedagogical conditions that ensure the formation of readiness for information and analytical activities of cadets, and increase the efficiency of the educational process.

Methods. The authors of the article on the basis of the concept of “information and analytical activities” note that the readiness for information and analytical activities largely depends on the level of formation of necessary and sufficient information and analytical skills of cadets; offer levels and criteria for determining the readiness of cadets of military educational institutions for information and analytical activities.

Results. The article shows the data of a specific stage of the experiment that determines the initial level of readiness of cadets for information and analytical activities, which allows us talking about the relevance of this problem.

Originality. The authors indicate some aspects of the implementation of organizational and pedagogical conditions for the formation of the readiness of cadets for information and analytical activities in the educational practice of a military educational institution.

Conclusion. The article reflects the data on the ability to implement organizational and pedagogical conditions for the formation of cadets’ readiness for information and analytical activities during the educational process, based on which the conclusion has been made about positive dynamics of growth of the level of cadets’ readiness for information and analytical activities on the criteria basis.

Key words: information and analytical activities; cadets; military educational institution; readiness for information and analytical activities; organizational and pedagogical conditions; criterion levels; implementation; experimental work.

УДК: 351.743:372.8 (477)

Вадим Шемчук,
кандидат педагогічних наук,
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-8873-0443

Олександр Хацаюк,
магістр, заслужений тренер України
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID ID 0000-0002-4166-9099

Володимир Соколовський,
кандидат педагогічних наук,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID ID 0000-0002-3930-4541

Артем Ковтуненко,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID ID 0000-0002-3062-2121

Олександр Корнієнко,
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-5433-8184

Юрій Муштатов,
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-7831-7345
DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/360-380

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ДІЙ В УМОВАХ РАДІАЦІЙНОЇ, ХІМІЧНОЇ ТА БІОЛОГІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

Розглянуто актуальну проблему формування прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів (на прикладі курсантів груп спеціального призначення Національної академії Національної гвардії України) до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки. Підсумовуючи результати моніторингу науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-ресурсів), членами науково-дослідної групи сконструйовано та апробовано змістово-функціональну модель, яка забезпечує формування готовності майбутніх офіцерів (курсантів груп спеціального призначення Національної академії Національної гвардії України) до дій в екстремальних умовах (радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки) із використанням засобів спеціальної фізичної підготовки.

Відповідно до результатів емпіричного дослідження, членами науково-дослідної групи встановлено, що результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту у досліджуваних групах, зросли відносно вихідних даних, і ці відмінності переважно є достовірні (ЕГ, $p \leq 0,05$). Крім цього, наприкінці дослідження, членами науково-дослідної групи встановлено, що рівень витривалості, швидкості, сили та спритності у досліджуваних курсантів ЕГ підвищився, на відміну від курсантів КГ про що свідчать результати заліку з навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовки» (7 семестр 2020/2021 навчальний рік, у досліджуваних ЕГ – середній рівень спеціальної фізичної підготовленості складає 4,9 бали, у той час, як у курсантів КГ зазначений показник знаходиться в межах 4,6 бали). Варто зауважити, що також підвищилися якісні показники відпрацювання нормативів з бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців НГУ, так у курсантів ЕГ середній бал за виконання тренувальних завдань складає 4,7 бали, у той час, як у курсантів КГ зазначений показник сягає відмітки 4,2 бали.

Членами науково-дослідної групи встановлено високу ефективність засобів спеціальної фізичної підготовки, що сприяло ефективному формуванню прикладних професійних компетентностей у досліджуваних курсантів ЕГ. Зазначена педагогічна модель може використовуватися в системі професійної освіти офіцерів інших інституцій сектору безпеки і оборони України із урахуванням нормативно-правової бази, що сприятиме більшій стійкості та якісному формуванню прикладних професійних компетентностей, які необхідні для виконання завдань в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (екстремальних умовах).

Ключові слова: біологічний захист, компетентнісний підхід, курсанти, радіаційний захист, педагогічна модель, професійна освіта, професійна підготовка, спеціальна фізична підготовка, хімічний захист

Постановка проблеми. Сучасний розвиток освітнього простору України характеризується процесами європейської інтеграції, які впливають на всі сфери життя суспільства, у тому числі й систему професійної освіти майбутніх офіцерів різних інституцій сектору безпеки і оборони (СБО) України. Основними орієнтирами модернізації системи національної гвардії України, Збройних Сил України та інших інституцій СБО є перехід на світові стандарти (стандарти НАТО), що потребує відповідних змін в освітньому процесі підготовки майбутніх офіцерів різних спеціальностей (галузей знань та відповідної спеціалізації).

Варто зауважити, що основними завданнями трансформації інституцій СБО України до світових стандартів є створення умов для всебічного розвитку конкурентоспроможного, компетентного військового фахівця (тактичного, оперативно-тактичного рівнів), здатного до професійного самовдосконалення упродовж тривалої військової служби. Компетентність випускника ВВНЗ є індикатором його готовності до військово-професійної діяльності та активної ролі у повсякденній діяльності свого підрозділу (військової частини, тощо).

Актуальність дослідження зумовлена наявним станом вищої військової освіти як соціального інституту, який забезпечує професійну успішність індивіда (військовослужбовця) та його успішну адаптацію до вимог сьогодення (вимог військово-професійної діяльності). Варто також зауважити, що компетентнісний підхід на сьогодні є одним із пріоритетних напрямів удосконалення системи вищої військової освіти в Україні, який забезпечує реалізацію концепції військового навчання, виховання, розвитку і передбачає підготовку компетентних військових фахівців, які вільно володіють професією та орієнтуються в суміжних галузях діяльності, готових до постійного професійного зростання (кар'єрних домагань), соціальної та професійної мобільності.

Впровадженню компетентнісного підходу в освітній процес представників СБО України присвячені наукові праці: А. Балендара, О. Богданюка, Ю. Дем'янюка, С. Нехаєнка, В. Оліферука, П. Рибалка, А. Турчинова, В. Шевченка, С. Шварова, В. Ягупова (та інших провідних учених і практиків). Важливим є й той факт, що виконання завдань за призначенням військовослужбовцями різних інституцій СБО України може відбуватися в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (екстремальних умовах), що потребує від даних представників СБО України відповідної професійної

підготовленості. Крім цього, виконання завдань за призначенням у зазначених вище умовах потребує високого рівня фізичного розвитку військовослужбовців різних категорій та вікових груп, який досягається засобами спеціальної фізичної підготовки і є актуальним та практичним напрямом наукової розвідки.

Використання актуальних педагогічних технологій (методик) в системі професійної освіти майбутніх офіцерів різних інституцій СБО України забезпечує формування у них прикладних професійних компетентностей і є важливим практичним завданням.

Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідної роботи і дослідно-конструкторських робіт: науково-дослідного відділу розвитку фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту науково-дослідного центру проблем фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту навчально-наукового інституту фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського; кафедри фізичної підготовки та спорту Національної академії Національної гвардії України (2019-2021 років).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичної літератури та інтернет-джерел у напрямі формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів, представників інституцій сектору безпеки і оборони України в системі їх професійної освіти, дозволив визначити ряд наукових праць: О. Бойка [1], Л. Боровик [2], О. Хацаюка [3], М. Саморока, В. Халепа, Н. Височіної, О. Хацаюка, Р. Іванішина [4], В. Шемчука, А. Турчинова, В. Климовича, Є. Гончарова, Р. Тріщуна [5], В. Шемчука, Н. Вербина, О. Нестерова, М. Власенка, Є. Малахова [6] та ін.: П. Дармограя, О. Діденка, Л. Маслака, А. Турчинова, А. Шевченка. Окремі положення, наукові підходи, методики (технології) зазначених вище авторів доцільно модернізувати та використати під час конструювання сучасної моделі формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів досліджуваної категорії.

Цікавими за своїм змістом та структурою (науковою новизною) є роботи: О. Войтеха [7], О. Флоріна, С. Стародубцева, О. Шаповала [8], І. Приходька [9], О. Хацаюка, О. Єлісеєвої, В. Жукова, В. Клименка, Ю. Бережного [10] та інших учених: Г. Дробахи, В. Колянди, В. Молдавчука, С. Решетника, Р. Троцького, у яких розкриваються особливості організації системи бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України (представників різних інституцій СБО України). Варто зауважити, що сучасні погляди та концепції на систему професійної підготовки військовослужбовців досліджуваних категорій (представників інституцій СБО України) можуть бути використані під час розроблення педагогічних умов майбутньої педагогічної моделі формування прикладних професійних компетентностей курсантів різнопрофільних ВВНЗ, військових навчальних підрозділів ЗВО України.

В наукових працях: І. Ісмаїлова, А. Ісмаїлова [11], С. Трегубенка, О. Гутченка, І. Тіхонова [12], С. Лазебника, С. Поплавця [13], Л. Кузьменка [14], О. Лещенка [15], О. Іващенко [16], та інших провідних учених і практиків: В. Антіпова, О. Кіреєва, М. Корчагіна, В. Сердюка – висвітлені та розкриті актуальні питання забезпечення готовності майбутніх

офіцерів різних інституцій СБО України до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки. Зазначені у роботах провідних фахівців радіаційного, хімічного та біологічного захисту (надалі РХБЗ) методи (форми) удосконалення професійної підготовленості військовослужбовців різних груп та вікових категорій доцільно модернізувати та адаптувати у систему бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ).

Крім цього, у нормативно-правових документах [17-20] та спеціальній науково-методичній літературі [21-22] визначаються пріоритетні навчальні дисципліни (напрями), які забезпечують формування прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів (різних інституцій СБО України) до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки.

Враховуючи результати напрацювань зазначених вище науковців і практиків та вимоги нормативно-правових документів, актуальним є удосконалення системи професійної освіти майбутніх офіцерів НГУ (й інших інституцій СБО України) у напрямі формування їх готовності до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (екстремальних умовах). У свою чергу, зазначені умови підкреслюють практичну складову розвитку та удосконалення спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців НГУ (представників СБО України), що забезпечить надійне та ефективне виконання ними завдань за призначенням.

В роботах: О. Моргунова, О. Ярещенка, О. Хацаюка [23], Б. Максимчука, Є. Терехова, О. Хацаюка [24], О. Войтеха, К. Войтех [25], С. Горбачевського [26], А. Коноха, В. Шемчука, О. Конох, І. Будзи, І. Бужини [27] та інших науковців: О. Антонової, Ю. Дем'янюка, А. Машталера, О. Лемешка, О. Марченка – розкриваються методологічні особливості розроблення педагогічних моделей (технологій), які спрямовані на формування професійних компетентностей у майбутніх офіцерів (представників СБО України). Окремі структурні, прикладні та змістово-функціональні елементи й блоки педагогічних моделей запропонованих зазначеними вище вченими, можуть бути використані під час конструювання сучасної педагогічної моделі, яка сприятиме більш функціональному та ефективному формуванню прикладних професійних компетентностей у курсантів різних ВВНЗ (майбутніх офіцерів різних інституцій СБО України).

Мета дослідження – розроблення та апробація педагогічної моделі формування прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки.

Для досягнення мети дослідження планувалося вирішити наступні завдання:

- здійснити аналіз науково-методичної літератури та інтернет-джерел у напрямі формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів різних структур СБО України в системі їх професійної освіти;
- визначити особливості організації системи бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України;

- проаналізувати спеціальну науково-методичну літературу у напрямі забезпечення готовності майбутніх офіцерів різних інституцій СБО України до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки;
- визначити пріоритетні навчальні дисципліни, які забезпечують формування прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки;
- здійснити аналіз спеціальної наукової літератури у напрямі розроблення педагогічних моделей, спрямованих на формування прикладних професійних компетентностей у майбутніх офіцерів (представників СБО України);
- розробити та апробувати педагогічну модель формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів, на прикладі курсантів груп спеціального призначення командно-штабного факультету Національної академії Національної гвардії України (надалі НАНГУ) до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (надалі РХБН) із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки (надалі СФП).

Методи дослідження: аналітичний огляд та аналіз результатів науково-методичної, спеціальної літератури (інтернет-ресурсів), педагогічне моделювання, педагогічне спостереження, експертна оцінка, методи статистичної обробки результатів, біомеханічний аналіз, відеоаналіз, власний досвід участі в бойових діях (умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки), тощо.

Виклад основного матеріалу. Дослідження організовано упродовж трьох етапів (серпень 2019-січень 2021 р.р.). На першому етапі (червень-липень 2019 р.) було створено науково-дослідну групу до складу якої увійшли провідні учені та практики зазначеного напрямку наукової розвідки: В. Шемчук, О. Хацаюк, В. Соколовський, А. Ковтуненко, О. Корнієнко, Ю. Муштатов. Крім цього, членами науково-дослідної групи (НДГ) було здійснено моніторинг науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-ресурсів) у обраному напрямі дослідження.

Упродовж другого етапу дослідження (серпень 2019 р.), відповідно до результатів моніторингу науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-ресурсів), а також враховуючи аналітичні звіти результатів виконання завдань за призначенням представниками різних інституцій СБО України в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (умовах всесвітньої пандемії спричиненої вірусом SARS-CoV-2), членами НДГ сконструйовано педагогічну модель формування прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів НГУ до дій в умовах РХБН із акцентованим використанням засобів СФП (рис. 1).

Основними блоками зазначеної вище змістово-функціональної моделі є: цільовий блок, блок методологічного забезпечення, діяльнісно-практичний блок, організаційно-змістовий блок та результативно-оцінний блок.

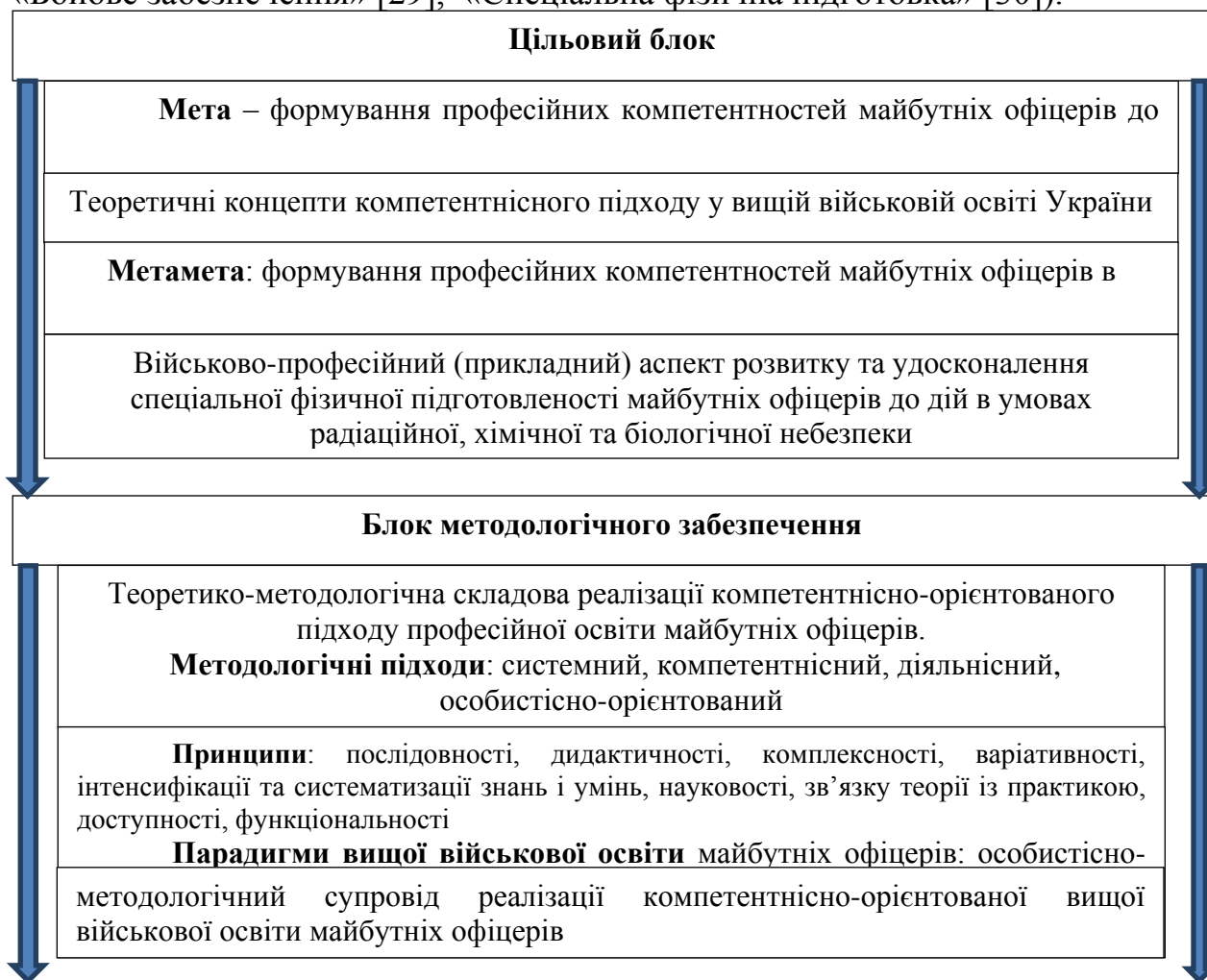
Під час третього етапу емпіричного дослідження (вересень 2019 – січень 2021 років) членами НДГ здійснено апробацію змістово-функціональної моделі (рис. 1) формування прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів (курсантів НАНГУ, n=24 чол.) до дій в умовах радіаційної,

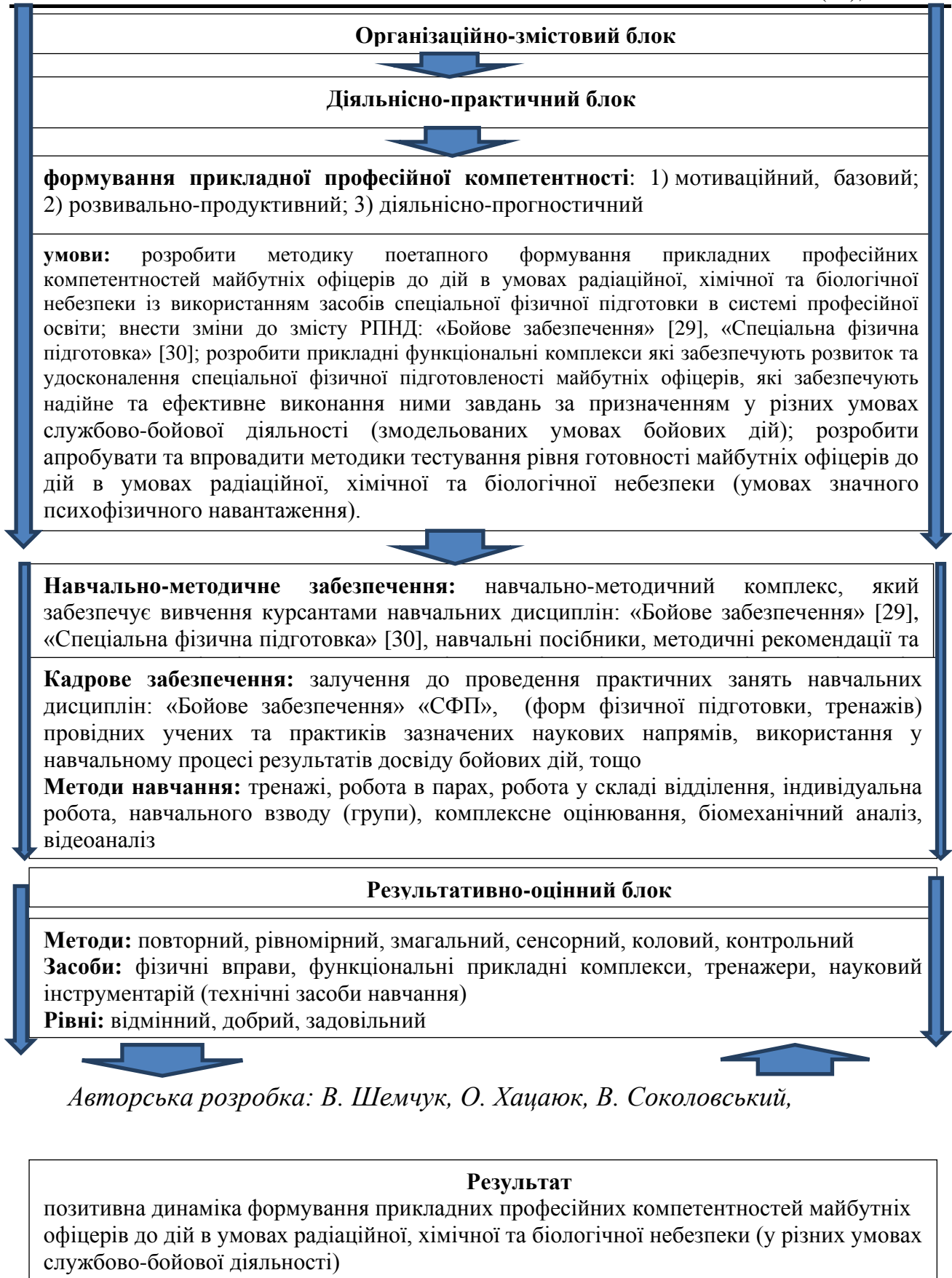
хімічної та біологічної небезпеки із акцентованим використанням засобів СФП. Варто зауважити, що всі курсанти та члени НДГ дали згоду на участь в педагогічному експерименті, що засвідчено відповідним актом та відомостями. Крім цього, досліджуваних курсантів та членів НДГ було проінформовано та проінструктовано по суворому дотриманню заходів попередження травматизму, військової дисципліни під час відпрацювання основних блоків педагогічного експерименту (третього етапу дослідження).

Надалі учасників емпіричного дослідження було розподілено на репрезентативні: контрольну (КГ, $n=12$ чол.) та експериментальну групи (ЕГ, $n=12$ чол.). До початку педагогічного експерименту досліджувані курсанти КГ та ЕГ за рівнем сформованості професійних компетентностей до дій в умовах РХБН достовірно не відрізнялися ($p \geq 0,05$).

З метою формування прикладних професійних компетентностей до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки, представниками КГ під час вивчення навчальної дисципліни «Бойове забезпечення» (Змістовий модуль 2. Зброя масового ураження) [29] використовувалася загальноприйнята методика. У свою чергу, курсанти командно-штабного факультету ЕГ в освітньому процесі використовували сконструйовану нами змістово-функціональну модель (рис. 1) та відповідний план її практичного впровадження (табл. 1).

Розроблена нами педагогічна модель (рис. 1) використовувалася досліджуваними курсантами ЕГ двічі на тиждень упродовж третього етапу дослідження (під час практичних занять із наступних навчальних дисциплін: «Бойове забезпечення» [29], «Спеціальна фізична підготовка» [30]).

А. Ковтуненко, Ю. Муштатов, О. Корнієнко

Рис. 1. Змістово-функціональна модель формування прикладних професійних компетентностей курсантів НАНГУ до дій в умовах РХБН із акцентованим використанням засобів СФП

Крім цього, у зміст супутного фізичного тренування курсантів ЕГ під час комплексних польових виходів, бойових стрільб (інших форм бойової та спеціальної підготовки, форм фізичної підготовки) включалися відповідні тренувальні завдання передбачені розробленим нами планом (табл. 1). Використання засобів спеціальної фізичної підготовки у поєднанні із елементами РХБЗ (та його засобами) сприяло стійкому формуванню прикладних професійних компетентностей майбутніх офіцерів (досліджуваних ЕГ), які необхідні для якісного виконання ними завдань за призначенням в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (результати порівняльного аналізу подано на рис. 2).

Дослідження ефективності сформованості прикладних професійних компетентностей у курсантів КГ та ЕГ здійснено у відповідності до діючої нормативної бази [18-20; 29-32], а також шляхом експертного оцінювання (визначено загальний рівень готовності досліджуваних КГ та ЕГ до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки) за 4-х бальною шкалою оцінювання, де «5» – максимальний бал, а «2» – мінімальний.

Відповідно до плану емпіричного дослідження, наприкінці педагогічного експерименту членами НДГ організовано практичну перевірку рівня готовності майбутніх офіцерів (курсантів КГ та ЕГ) до дій у змодельованих умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки. З цією метою нами було розроблено сценарій виконання навчально-бойового завдання в екстремальних умовах (РХБН) із досліджуваними курсантами КГ та ЕГ.

План контрольного випробування передбачав: здійснення марш кидку на 5 км із супутнім відпрацюванням тестових завдань передбачених нормативною базою з: бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців НГУ [30] та фізичної підготовки військовослужбовців зазначеного вище інституції СБО із правоохоронними функціями [32], які мають найбільш інформативну значимість і демонструють рівень готовності (рівень сформованості прикладних професійних компетентностей) досліджуваних курсантів КГ та ЕГ (табл. 2).

Варто зауважити, що на всіх етапах проходження комплексного марш-кидку на 5 км у змодельованих умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (табл. 2) було організовано медичне забезпечення. Крім цього, досліджуваними курсантами КГ та ЕГ використовувалася штатна зброя (екіпіровка), індивідуальні засоби захисту необхідні для дій у зазначених вище умовах. Також на кожному етапі та на фініші здійснювалася перевірка озброєння та екіпіровки, за не дотримання встановлених вимог згідно умов виконання комплексного марш-кидку на 5 км нараховувалися штрафні секунди.

План
впровадження в освітній процес досліджуваних курсантів ЕГ змістово-функціональної моделі формування прикладних професійних компетентностей необхідних для виконання завдань за призначенням в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки із акцентованим використанням засобів СФП

№ з/п	Блоки педагогічного експерименту	Зміст тренувальних завдань
1.	<i>перший</i> вересень-листопад (2019 р.)	Теоретична складова. Ознайомлення із заходами безпеки під час організації практичних занять з бойової та спеціальної підготовки в/с НГУ. Вивчення порядку та умов відпрацювання нормативів з бойової та спеціальної підготовки в/с НГУ [31] (№: 9. Підготовка до подолання зараженої ділянки місцевості; 22. Подолання зараженої ділянки місцевості з веденням вогню на ходу; 5. Одягання спеціального захисного одягу і протигазу). Вивчення умов виконання фізичних вправ та прийомів РБ відповідно до Інструкції з організації фізичної підготовки в НГУ [32] (23. Спеціальна контрольна вправа на єдиній смузі перешкод; 32 б. Функціональна витривалість; 24. Біг з подоланням смуги перешкод у складі підрозділу 1110 м; 41. Пірнання вздовж). Відпрацювання практичних дій у змодельованих умовах РХБН (№1. Одягання протигазу або респіратора; 4. Одягання загальновійськового захисного комплексу і протигазу; 6. Дії за спалахом ядерного вибуху; 7. Дії за сигналом «Радіаційна небезпека»; 8. Дії за сигналом «Хімічна тривога» [31]). Тренування фізичних вправ: 27. Спеціальний комплекс прийомів рукопашного бою (РБ-3); 28. Біг на 100 м; 30 а. Човниковий біг 4x100 м) [31].
2.	<i>другий</i> (грудень 2019-лютий 2020 р.р.)	Практичне відпрацювання нормативів з бойової та спеціальної підготовки в/с НГУ [31] (№: 9. Підготовка до подолання зараженої ділянки місцевості; 22. Подолання зараженої ділянки місцевості з веденням вогню на ходу; 5. Одягання спеціального захисного одягу і протигазу). Тренування фізичних вправ: 31. Біг на 1 км; подолання окремих перешкод в протигазі; 32 б. Функціональна витривалість; 33. Метання гранати Ф-1 на дальність [32] (фізичні вправи виконувати в протигазі).
3.	<i>третій</i> (березень-травень 2020 р.)	Тренування нормативів з бойової та спеціальної підготовки в/с НГУ [31] (№: 9. Підготовка до подолання зараженої ділянки місцевості; 22. Подолання зараженої ділянки місцевості з веденням

<i>Продовження таблиці 1</i>		
		вогню на ходу; 5. Одягання спеціального захисного одягу і протигаза; 7. Дії за сигналом «Радіаційна небезпека»; 8. Дії за сигналом «Хімічна тривога»). Тренування фізичних вправ: 32 б. Функціональна витривалість; 24. Біг з подоланням смуги перешкод у складі підрозділу 1110 м; 30 а. Човниковий біг 4x100 м [32] (фізичні вправи виконувати в протигазі).
4.	<i>четвертий</i> (червень-серпень 2020 р.)	Відпрацювання практичних дій у змодельованих умовах РХБН (№1. Одягання протигаза або респіратора; 5. Одягання спеціального захисного одягу і протигаза 7. Дії за сигналом «Радіаційна небезпека»; №: 9. Підготовка до подолання зараженої ділянки місцевості; 22. Подолання зараженої ділянки місцевості з веденням вогню на ходу [31]). Тренування фізичних вправ: 27. Спеціальний комплекс прийомів рукопашного бою (РБ-3); 30 а. Човниковий біг 4x100 м, 31. Біг на 1 км; 32 б. Функціональна витривалість; подолання окремих перешкод в протигазі; 33. Метання гранати Ф-1 на дальність [32] (фізичні вправи виконувати в протигазі).
5.	<i>п'ятий</i> (вересень-листопад 2020 р.)	Відпрацювання практичних дій у змодельованих умовах РХБН (№4. Одягання загальновійськового захисного комплексу і протигаза; 6. Дії за спалахом ядерного вибуху; 7. Дії за сигналом «Радіаційна небезпека»; 22. Подолання зараженої ділянки місцевості з веденням вогню на ходу [31]). Тренування фізичних вправ: подолання окремих перешкод в протигазі; 2. Підтягування на перекладині; 27. Спеціальний комплекс прийомів рукопашного бою (РБ-3); 31. Біг на 1 км; 32 б. Функціональна витривалість; 33. Метання гранати Ф-1 на дальність [32]; 34. Марш-кидок на 5 км [32] (фізичні вправи виконувати в протигазі).
6.	<i>шостий</i> (грудень 2020-січень 2021 р.р.)	Контрольна перевірка рівня сформованості прикладних професійних компетентностей у курсантів КГ та ЕГ необхідних для виконання завдань за призначенням в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (за умовами комплексного марш-кидка на 5 км). Інтерпретація отриманих результатів педагогічного експерименту. Складання звіту емпіричного дослідження. Написання статті та тез доповідей за результатами педагогічного експерименту. Визначення подальших напрямів наукової розвідки у обраному напрямі дослідження.

(примітка: РХБН – радіаційна, хімічна та біологічна небезпека; РБ-3 – Спеціальний комплекс прийомів рукопашного бою №3)

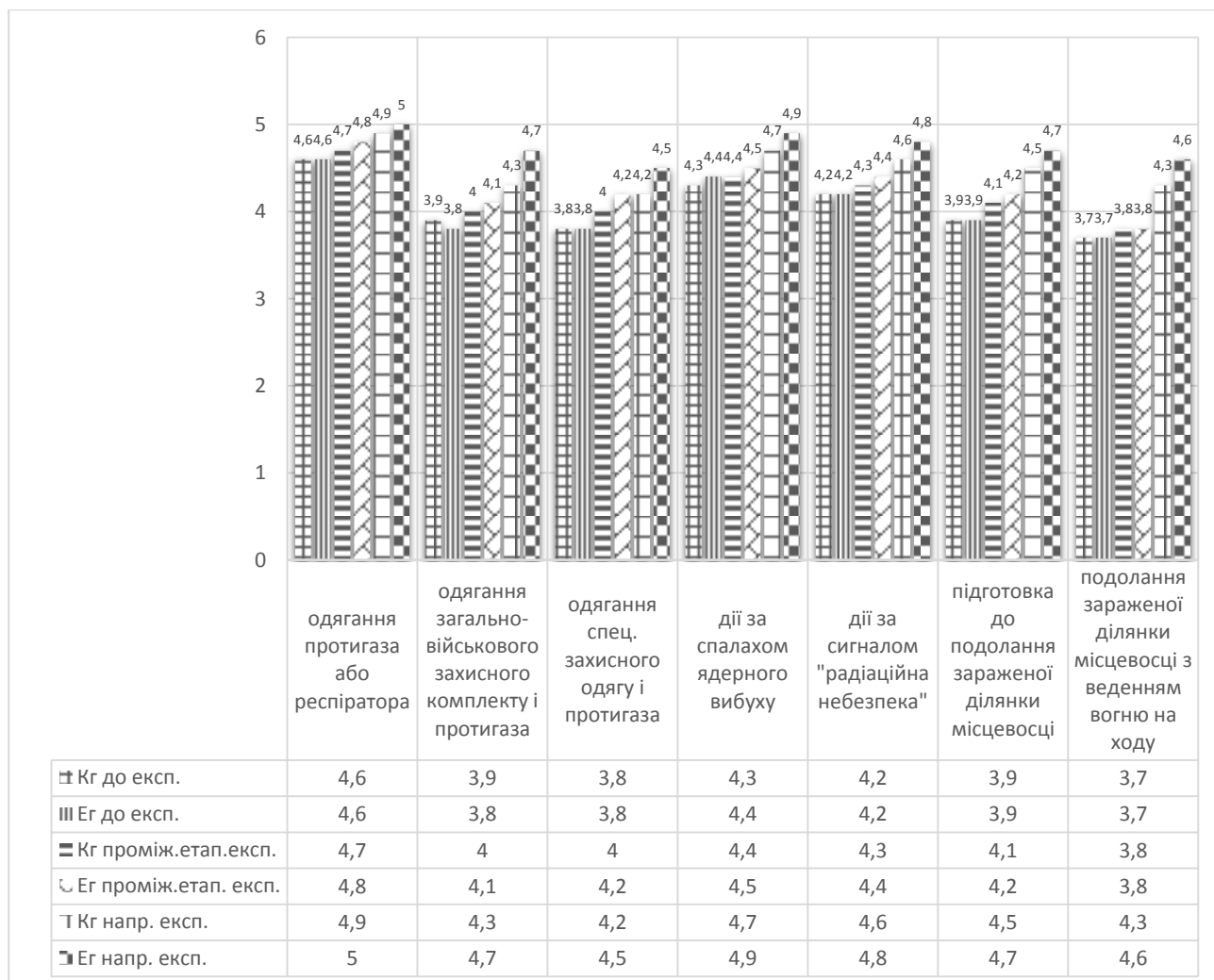

Рис. 2. Рівень сформованості прикладних професійних компетентностей курсантів НАНГУ до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки

Таким чином у відповідності до результатів комплексного марш-кидку на 5 км у змодельованих умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (результати надано на рис. 3) нами встановлено, що у досліджуваних курсантів ЕГ рівень сформованості прикладних професійних компетентностей необхідних для виконання завдань за призначенням у зазначених вище умовах є більш стійким та високим на відміну від досліджуваних курсантів КГ. Це підтверджують часові показники, а також результати відпрацювання контрольних завдань на етапах марш-кидку на 5 км.

Таблиця 2

Послідовність проходження комплексного марш-кидку на 5 км у змодельованих умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки

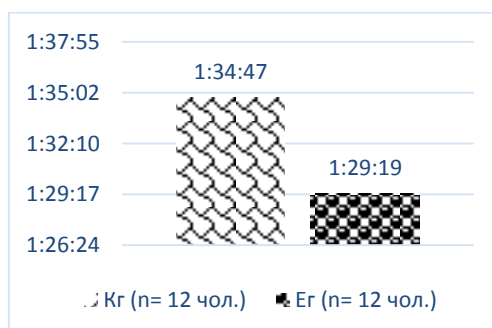
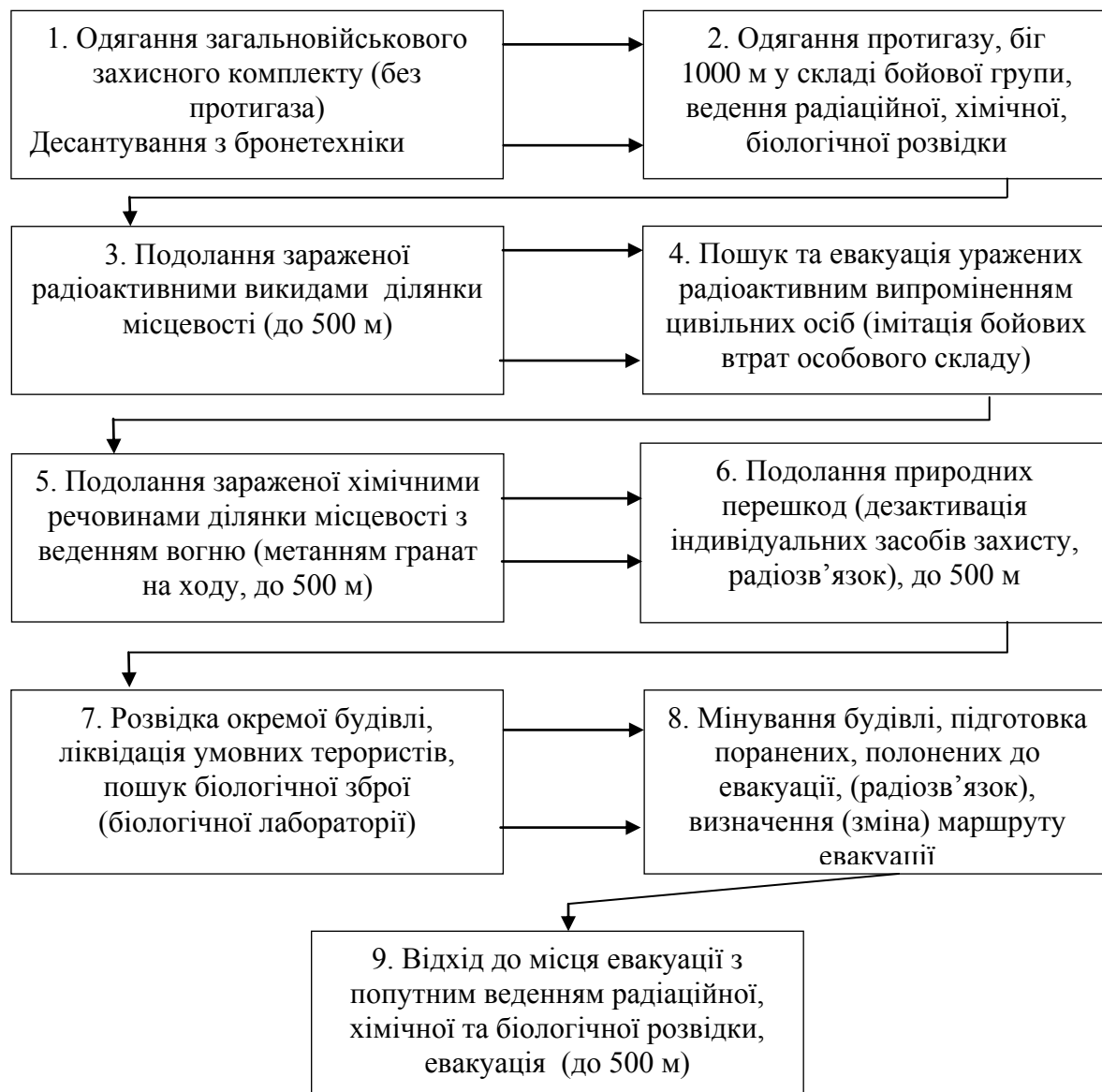

Рис. 3. Результати виконання комплексного марш-кидку на 5 км досліджуваними курсантами КГ та ЕГ у змодельованих умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки

При порівнянні показників до та після використання сконструйованої членами НДГ змістово-функціональної моделі (рис. 1) із акцентованим

використанням засобів спеціальної фізичної підготовки (та плану її впровадження) встановлено, що результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту у досліджуваних групах зросли відносно вихідних даних, і дані відмінності переважно є достовірні (ЕГ, $p \leq 0,05$).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відповідно до результатів дослідження нами сконструйовано та апробовано змістово-функціональну модель формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів (курсантів НАНГУ) до дій в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки із акцентованим використанням засобів спеціальної фізичної підготовки. Враховуючи результати педагогічного експерименту можливо констатувати, що зазначена вище педагогічна модель (рис. 1) із засобами спеціальної фізичної підготовки має позитивний вплив на формування прикладних професійних компетентностей у досліджуваних курсантів ЕГ, які у майбутній службово-бойовій діяльності забезпечать ефективне виконання завдань за призначенням, а також якісним чином організують систему професійної підготовки підлеглого особового складу.

Крім цього, наприкінці дослідження, членами науково-дослідної групи встановлено, що рівень витривалості, швидкості, сили та спритності у досліджуваних курсантів ЕГ підвищився, на відміну від курсантів КГ про що свідчать результати заліку з навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовки» (7 семестр 2020/2021 навчальний рік, у досліджуваних ЕГ – середній рівень спеціальної фізичної підготовленості складає 4,9 бали, у той час, як у курсантів КГ зазначений показник знаходиться в межах 4,6 бали). Варто зауважити, що також підвищилися якісні показники відпрацювання нормативів з бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців НГУ, так у курсантів ЕГ середній бал за виконання тренувальних завдань складає 4,7 бали, у той час, як у курсантів КГ зазначений показник сягає відмітки 4,2 бали.

Членами науково-дослідної групи встановлено високу ефективність засобів спеціальної фізичної підготовки, що сприяло ефективному формуванню прикладних професійних компетентностей у досліджуваних курсантів ЕГ. Зазначена педагогічна модель може використовуватися в системі професійної освіти офіцерів інших інституцій сектору безпеки і оборони України із урахуванням нормативно-правової бази, що сприятиме більш стійкому та якісному формуванню прикладних професійних компетентностей, які необхідні для виконання завдань в умовах радіаційної, хімічної та біологічної небезпеки (екстремальних умовах).

Результати дослідження впроваджені в систему професійної освіти курсантів груп спеціального призначення командно-штабного факультету НАНГУ. Напрями подальших досліджень передбачають удосконалення спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів НГУ до тривалих дій в умовах низьких температур (несприятливих кліматичних умов).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. Ціннісна концепція формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України у ВВНЗ / О. Бойко. – К. : Військова освіта, 2017. № 2 (36). – С. 7-18.
2. Боровик Л. Обґрунтування теоретичної моделі становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників / Л. Боровик. – К. : Військова освіта, 2018. № 1 (37). – С. 37-47.
3. Хацаюк О. В. Педагогічна модель функціональної готовності курсантів НАНГУ до виконання завдань за призначенням / О. В. Хацаюк. – Слов'янськ : Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості, 2019. Вип. 2. – С. 327-328.
4. Саморок М. Формування професійних компетентностей у правоохоронців МВС України підрозділів спеціального призначення до дій у гірських умовах / М. Саморок, В. Халеп, Н. Височіна, О. Хацаюк, Р. Іванішин. – Запоріжжя : Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2020. Вип. 71. Т. 2. – С. 208-216.
5. Шемчук В. А. Використання технічних засобів навчання на початковому етапі формування навичок рукопашного бою майбутніх офіцерів / В. А. Шемчук, А. В. Турчинов, В. Б. Климович, Є. І. Гончаров, Р. М. Тришун. – Запоріжжя : Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2020. Вип. 70. Т. 4. – С. 217-222.
6. Шемчук В. А. Педагогічна модель удосконалення спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів засобами службово-прикладних єдиноборств / В. А. Шемчук, Н. Б. Вербин, О. С. Нестеров, М. М. Василенко, Є. В. Малахов. – Запоріжжя : Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2020. Вип. 71. Т. 2. – С. 241-248.
7. Войтех О. Принципи та підходи до підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки / О. Войтех. – К. : Військова освіта, 2019. № 1 (39). – С. 93-101.
8. Флорін О. П. Обґрунтування структури та функцій системи бойової підготовки Національної гвардії України / О. П. Флорін, С. О. Стародубцев, О. М. Шаповал. – Харків : Честь і закон, 2015. № 4 (55). – С. 44-53.
9. Приходько І. І. Психологічні особливості службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України при проведенні антитерористичної операції / І. І. Приходько. – Харків : Військово-спеціальні науки, 2015. Вип. 2. – С. 35-39.
10. Хацаюк О. В. Модель формування готовності майбутніх офіцерів-правоохоронців до застосування заходів фізичного впливу в різних умовах службово-оперативної діяльності / О. В. Хацаюк, О. С. Єлісеєва, В. Л. Жуков, В. П. Клименко, Ю. М. Бережний. – Одеса : Інноваційна педагогіка, 2020. Т. 2 (29). – С. 174-178.
11. Ісмаїлов І. Основи організації і застосування підрозділів військ РХБ захисту ЗС України під час ліквідації НС НА ПНО / І. Ісмаїлов, А. Ісмаїлов. – К. : Науковий збірник ІДУЦЗ, 2015. № 3. – С. 67-71.
12. Трегубенко С. Аналіз організації та здійснення радіаційного, хімічного, біологічного захисту підрозділу (частини) у сучасних бойових діях / С. С. Трегубенко, О. А. Гутченко, І. М. Тіхонов. – Харків : Системи озброєння і військова техніка, 2015. № 2 (42). – С. 176-179.
13. Лазебник С. В. Моделі та методика формування раціональної структури системи радіаційного, хімічного, біологічного захисту повітряного командування / С. В. Лазебник, С. І. Поплавець. – Харків : Системи озброєння і військова техніка, 2019. № 3 (59). – С. 43-47.
14. Кузьменко Л. Ф. Методика оцінки ефективності системи РХБ захисту та обґрунтування рекомендацій : автореф. дис. ... канд. військ. наук : 20.01.01 / Кузьменко Леонід Федорович. – К., 2004. – 23 с.

15. Лещенко О. Я. Трансформація системи цивільного захисту України в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів гібридного типу : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Олександр Якович Лещенко. – К., 2020. – 293 с.
16. Иващенко О. Ю. Анализ факторов, влияющих на эффективность функционирования системы защиты личного состава от поражающих факторов ядерного, химического и биологического оружия / О. Ю. Иващенко. – Уфа : Технический журнал «Наука XXI века», 2017. № 7. – С. 120-129.
17. Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування : ДСТУ ISO 14001:2006. – Київ : Держспоживстандарт України, 2006. – 20 с.
18. Шаталов О. С. *Силабус навчальної дисципліни «Захист у надзвичайних ситуаціях» для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр», які навчаються за освітньо-професійною програмою «Охорона праці» спеціальності 263 «Цивільна безпека»* : силабус. – Рівне : НУВГП, 2020. – 18 с.
19. Нормативи з бойової та спеціальної підготовки військових частин (підрозділів) Національної гвардії України : нормативи. – Київ : ГУ НГУ, 2016. – 12 с.
20. Технічне переоснащення підрозділів РХБ захисту сучасними зразками ОВТ : бюлетень. – К. : Бюлетень з воєнно-економічних та воєнно-технічних питань іноземних держав, 2006. № 2 (72). – 62 с.
21. Панченко В. Ю. Способи ізоляції дій підрозділів внутрішніх військ та їх класифікація / В. Ю. Панченко, Є. Г. Башкатов, Т. А. Сутюшев, П. В. Пістряк. – Харків : Збірник наукових праць ХУПС, 2013. № 2 (35). – С. 202-213.
22. Кириченко О. В. Законодавче регулювання протидії злочинам, пов'язаним з небезпечними хімічними, біологічними, радіоактивними та ядерними матеріалами в Україні / О. В. Кириченко. – Дніпро : Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти, 2020. № 4. – С. 277-280.
23. Моргунов О. А. Напрями розвитку військово-прикладних навичок застосування засобів індивідуального захисту та активної оборони курсантами-правоохоронцями / О. А. Моргунов, О. А. Ярещенко О. В., Хацаюк. – Харків : Честь і закон, 2017. № 4 (63). – С. 49-55.
24. Максимчук Б. А. Формування військово-прикладних навичок рукопашного бою у майбутніх офіцерів Національної гвардії України груп спеціального призначення / Б. А. Максимчук, Є. О. Терехов, О. В. Хацаюк. – Wien : NGO «Europäische Wissenschaftsplattform», 2019. № 3. – С. 98-100.
25. Войтех О. Фахова компетентність офіцерів національного персоналу Збройних Сил України / О. Войтех, К. Войтех. – Київ : Військова освіта, 2020. № 1 (41). – С. 70-81.
26. Горбачевський С. Інформаційна система оцінки професійних компетентностей офіцерів – випускників вищих військових навчальних закладів тактичного рівня / С. Горбачевський. – Київ : Військова освіта, 2020. № 2 (42). – С. 120-129.
27. Konokh A. Use of Symbiosis of innovative-traditional methods of teaching special disciplines / A. Konokh, V. Shemchuk, O. Konokh, I. Budz, I. Buzhyna. – India : Journal of Critical Reviews, 2020. № 7 (13). – С. 113-115.
28. Шемчук В. Модель формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів – фахівців фізичної підготовки і спорту / В. Шемчук, В. Поливанюк, Ю. Муштатов, О. Федоренко, А. Одеров. – Дрогобич : Актуальні питання гуманітарних наук ДДПУ ім. І.Франка, 2020. Вип. 29. Т. 4. – С. 240-248.
29. Робоча програма навчальної дисципліни «Бойове забезпечення» : РПНД. – Харків : НАНГУ, 2018. – 38 с.
30. Робоча програма навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» : РПНД. – Харків : НАНГУ, 2018. – 44 с.
31. Нормативи з бойової та спеціальної підготовки військових частин (підрозділів) Національної гвардії України (наказ КНГУ від 14.03.2016 №151) : нормативи. – К. : ГУ НГУ, 2016. – 12 с.

32. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України (наказ МВСУ від 13.10.2014 №1067) : інструкція. – К. : ГУ НГУ, 2019. – 146 с.

REFERENCES

1. Boiko, O. (2017). Tsinnisna kontseptsiia formuvannia liderskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy u VVNZ [Value concept of formation of leadership competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine in the Higher Military Educational Institution]. *Viiskova osvita*, № 2 (36), 7-18.
2. Borovyk, L. (2018). Obhruntuvannia teoretychnoi modeli stanovlennia ta rozvytku psykhologo-pedahohichnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Substantiation of the theoretical model of formation and development of psychological and pedagogical competence of future border guards]. *Viiskova osvita*, № 1 (37), 37-47.
3. Khatsaiuk, O. V. (2019). Pedahohichna model funktsionalnoi hotovnosti kursantiv NANHU do vykonannia zavdan za pryznachenniam [Pedagogical model of functional readiness of NANGU cadets to perform tasks by appointment]. *Vzaiemodiia dukhovnoho y fizychnoho vykhovannia v stanovlenni harmoniino rozvynenoї osobystosti*, Vyp. 2, 327-328.
4. Samorok, M., Khalep, V., Vysochina, N., Khatsaiuk, O., Ivanishyn R. (2019). Formuvannia profesiinykh kompetentnosti u pravookhorontsiv MVS Ukrainy pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia do dii u hirskykh umovakh [Formation of professional competencies of law enforcement officers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of special purpose units for actions in mountain conditions]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, Vyp. 71. T. 2., 208-216.
5. Shemchuk, V. A., Turchynov, A. V., Klymovych, V. B., Honcharov, Ye. I., Trishchun, R. M. (2020). Vykorystannia tekhnichnykh zasobiv navchannia na pochatkovomu etapi formuvannia navychok rukopashnoho boiu maibutnikh ofitseriv [The use of technical means of training at the initial stage of formation of hand-to-hand combat skills of future officers]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, Vyp. 70. T. 4., 217-222.
6. Shemchuk, V. A., N. B Verbyn, O. S. Nesterov, M. M. Vasylenko, Ye. V. Malakhov. (2020). Pedahohichna model udoskonalennia spetsialnoi fizychnoi pidhotovlenosti maibutnikh ofitseriv zasobamy sluzhbovo-prykadnykh yedynoborstv [Pedagogical model of improvement of special physical training of future officers by means of service-applied martial arts]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, Vyp. 71. T. 2., 241-248.
7. Voitek, O. (2019). Pryntsyipy ta pidkhody do pidhotovky natsionalnoho personalu Zbroinykh Syl Ukrainy do uchasti u mizhnarodnykh operatsiiakh z pidtrymannia myru i bezpeky [Principles and approaches to training national personnel of the Armed Forces of Ukraine to participate in international peacekeeping and security operations]. *Viiskova osvita*, № 1 (39), 93-101.
8. Florin, O. P., Starodubtsev, S. O. Shapoval, O. M. (2015). Obhruntuvannia struktury ta funktsii systemy boiovoi pidhotovky Natsionalnoi hvardii Ukrainy [Substantiation of the structure and functions of the combat training system of the National Guard of Ukraine]. *Chest i zakon*, № 4 (55), 44-53.
9. Prykhodko, I. I. (2015). Psykhologichni osoblyvosti sluzhbovo-boiovoi diialnosti viiskovosluzhbovtiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy pry provedenni antyterorystychnoi operatsii [Psychological features of service and combat activity of servicemen of the National Guard of Ukraine during anti-terrorist operation]. *Viiskovo-spetsialni nauky*, Vyp. 2., 35-39.
10. Khatsaiuk, O. V., Yelisieieva, O. S., Zhukov, V. L., Klymenko, V. P., Berezhnyi, Yu. M. (2020). Model formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv-pravookhorontsiv do zastosuvannia zakhodiv fizychnoho vplyvu v riznykh umovakh sluzhbovo-operatyvnoi diialnosti [Model of formation of readiness of future law enforcement officers to apply measures of physical influence in various conditions of service and operational activity]. *Innovatsiina pedahohika*, T. 2 (29), 174-178.

11. Ismailov, I., Ismailov, A. (2015). Osnovy orhanizatsii i zastosuvannya pidrozdiliv viisk RKhB zakhystu ZS Ukrainy pid chas likvidatsii NS NA PNO [Fundamentals of the organization and application of units of the RHB troops of the Armed Forces of Ukraine during the liquidation of the Emergency Situations on the PNO]. *Naukovyi zbirnyk IDUTsZ*, № 3, 67-71.
12. Trehubenko, S. S., Hutchenko, O. A., Tikhonov, I. M. (2015). Analiz orhanizatsii ta zdiisnennia radiatsiinoho, khimichnoho, biolohichnoho zakhystu pidrozdilu (chastyny) u suchasnykh boiovykh diiakh [Analysis of the organization and implementation of radiation, chemical, biological protection of the unit (unit) in modern hostilities]. *Systemy ozbroiennia i viiskova tekhnika*, № 2 (42), 176-179.
13. Lazebnyk, S. V., Poplavets, S. I. (2019). Modeli ta metodyka formuvannia ratsionalnoi struktury systemy radiatsiinoho, khimichnoho, biolohichnoho zakhystu povitrianoho komanduvannia [Models and methods of forming a rational structure of the system of radiation, chemical, biological protection of air command]. *Systemy ozbroiennia i viiskova tekhnika*, № 3 (59), 43-47.
14. Kuzmenko, L. F. (2004). *Metodyka otsinky efektyvnosti systemy RKhB zakhystu ta obgruntuvannia rekomendatsii* [Methods for assessing the effectiveness of the RHB protection system and substantiation of recommendations]. (Abstract of PhD thesis), Kyiv.
15. Leshchenko, O. Ya. (2020). *Transformatsiia systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy v umovakh suchasnykh voienno-politychnykh konfliktiv hibrydnoho typu* [Transformation of the civil defense system of Ukraine in the conditions of modern military-political conflicts of hybrid type]. (Abstract of PhD thesis), Kyiv.
16. Yvashchenko, O. Yu. (2017). *Analyz faktorov, vlyaiushchykh na efektyvnost funktsionirovannia systemy zashchytu lychnoho sostava ot porazhaiushchykh faktorov yadernoho, khymicheskoho y byolohicheskoho oruzhya* [Analysis of the factors influencing the effectiveness of the personnel protection system against the damaging factors of nuclear, chemical and biological weapons]. *Tekhnicheskyy zhurnal «Nauka XXI veka»*, № 7, 120-129.
17. DSTU ISO 14001:2006. (2006). *Systemy ekolohichnoho keruvannia. Vymohy ta nastanovy shchodo zastosuvannia* [Environmental management systems. Requirements and guidelines for use]. *Derzhspozhyvstandart Ukrainy*, 20.
18. Shatalov O. S. (2020). *Sylabus navchalnoi dystsypliny «Zakhyst u nadzvychainykh sytuatsiiakh» dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity stupenia «bakalavr», yaki navchaiutsia za osvitno-profesiinoiu prohramoiu «Okhorona pratsi» spetsialnosti 263 «Tsyvilna bezpeka»* [Syllabus of the discipline "Protection in Emergencies" for applicants for higher education degree "Bachelor" who study in the educational-professional program "Occupational Safety" specialty 263 "Civil Security"]. *Sylabus*, 18.
19. Nakaz KNHU vid 14.03.2016 № 151 (2016). *Normatyvy z boiovoi ta spetsialnoi pidhotovky viiskovykh chastyn (pidrozdiliv) Natsionalnoi hvardii Ukrainy* [Standards for combat and special training of military units (subdivisions) of the National Guard of Ukraine]. *Normatyvy*, 12.
20. *Biuleten z voienno-ekonomichnykh ta voienno-tekhnichnykh pytan inozemnykh derzhav* № 2 (72). (2006). *Tekhnichne pereosnashchennia pidrozdiliv RKhB zakhystu suchasnykh zrazkamy OVT* [Technical re-equipment of RHB protection units with modern samples of weapons]. *Biuleten*, 62.
21. Panchenko, V. Yu., Bashkatov, Ye. H., Sutiusev, T. A., Pistriak P. V. (2013). *Sposoby izoliatsii dii pidrozdiliv vnutrishnikh viisk ta yikh klasyfikatsiia* [Methods of isolating the actions of units of internal troops and their classification]. *Zbirnyk naukovykh prats KhUPS*, № 2 (35), 202-213.
22. Kyrychenko, O. V. (2020). *Zakonodavche rehuliuвання protydyi zlochynam, poviazanykh z nebezpechnymy khimichnymy, biolohichnymy, radioaktyvnymy ta yadernymy materialamy v Ukraini* [Legislative regulation of combating crimes related to hazardous chemical, biological, radioactive and nuclear materials in Ukraine]. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty*, № 4, 277-280.

23. Morhunov, O. A., Yareshchenko, O. A., Khatsaiuk, O. V. (2017). Napriamy rozvytku viiskovo-prykladnykh navychok zastosuvannya zasobiv indyvidualnogo zakhystu ta aktyvnoi oborony kursantamy-pravookhorontsiamy [Directions of development of military-applied skills of application of means of individual protection and active defense by cadets-militiamen]. *Chest i zakon*, № 4 (63), 49-55.
24. Maksymchuk, B. A., Terekhov, Ye. O., Khatsaiuk, O. V. (2019). Formuvannya viiskovo-prykladnykh navychok rukopashnogo boiu u maibutnikh ofitseriv Natsionalnoi hvardii Ukrainy hrup spetsialnogo pryznachennia [Formation of military-applied skills of hand-to-hand combat in future officers of the National Guard of Ukraine of special purpose groups]. *NGO «Europäische Wissenschaftsplattform»*, № 3, 98-100.
25. Voitekh, O., Voitekh, K. (2020). Fakhova kompetentnist ofitseriv natsionalnogo personalu Zbroinykh Syl Ukrainy [Professional competence of officers of the national staff of the Armed Forces of Ukraine]. *Viiskova osvita*, № 4 (41), 70-81.
26. Gorbachevsky, S. (2020). Informatsiina systema otsinky profesiinykh kompetentnostei ofitseriv – vypusknikyv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv taktychnoho rivnia [Information system for assessing the professional competencies of officers - graduates of higher military educational institutions of the tactical level]. *Viiskova osvita*, № 2 (42), 120-129.
27. Konokh A. Use of Symbiosis of innovative-traditional methods of teaching special disciplines / A. Konokh, V. Shemchuk, O. Konokh, I. Budz, I. Buzhyna. – India : *Journal of Critical Reviews*, 2020. № 7 (13). – P. 113-115.
28. Shemchuk, V. Model formuvannya profesiinykh kompetentnostei maibutnikh ofitseriv–fakhivtsiv fizychnoi pidhotovky i sportu / V. Shemchuk, V. Polyvaniuk, Yu. Mushtatov O. Fedorenko, A. Oderov. – Drohobych : Aktualni pytannia humanitarnykh nauk DDPU im. I. Franka, 2020. № 29. T. 4. – S. 240-248.
29. Ovcharenko, V. V. (2018). Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny «Boiove zabezpechennia» [Working program of the discipline "Combat Support"]. *RPND*, 38.
30. Khatsaiuk, O. V. (2018). Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny TsPP 14 «Spetsialna fizychna pidhotovka» (25 Voienni nauky, natsionalna bezpeka, bezpeka derzhavnogo kordonu) [Work program of the discipline CPP 14 "Special physical training" (25 Military sciences, national security, state border security)]. *RPND*, 44.
31. Poltorak, S. T. (2016). Normatyvy z boiovoi ta spetsialnoi pidhotovky viiskovykh chastyn (pidrozdiliv) Natsionalnoi hvardii Ukrainy (nakaz KNHU vid 14.03.2016 №151) [Standards for combat and special training of military units (divisions) of the National Guard of Ukraine (order of KNGU from 14.03.2016 №151)]. *Normatyvy*, 12.
32. Leshchenia, S. V., Orlenko, I. P., Meleshko, A. O., Zabrodskiy, S. S. (2019). Instruktziia z orhanizatsii fizychnoi pidhotovky v Natsionalnii hvardii Ukrainy [Instruction on the organization of physical training in the National Guard of Ukraine]. *Instruktziia*, 146.

Резюме

Вадим Шемчук,

кандидат педагогических наук,

Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского

Александр Хацаюк

магистр, заслуженный тренер Украины,

Харьковский национальный университет внутренних дел

Владимир Соколовский,

кандидат педагогических наук,

Национальная академия Национальной гвардии Украины

Артем Ковтуненко,

Национальная академия Национальной гвардии Украины

Александр Корниенко,

Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского
Юрий Муштатов,
Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского

Формирование профессиональных компетенций будущих офицеров к действиям в условиях радиационной, химической и биологической опасности

Рассмотрена актуальная проблема формирования прикладных профессиональных компетенций будущих офицеров (на примере курсантов групп специального назначения Национальной академии Национальной гвардии Украины) к действиям в условиях радиационной, химической и биологической опасности. Подводя итоги мониторинга научно-методической и специальной литературы (интернет-ресурсов), членами научно-исследовательской группы сконструировано и апробировано содержательно-функциональная модель, которая обеспечивает формирование готовности будущих офицеров (курсантов групп специального назначения Национальной академии Национальной гвардии Украины) к действиям в экстремальных условиях (радиационной, химической и биологической опасности) с использованием средств специальной физической подготовки.

Согласно результатам эмпирического исследования, членами научно-исследовательской группы установлено, что результаты, полученные в конце педагогического эксперимента в исследуемых группах, выросли относительно исходных данных, и эти различия преимущественно есть достоверные ($EГ, p \leq 0,05$). Кроме этого, в конце исследования, членами научно-исследовательской группы установлено, что уровень выносливости, скорости, силы и ловкости в исследуемых курсантов ЕГ повысился, в отличие от курсантов КГ о чем свидетельствуют результаты зачета по учебной дисциплине «Специальная физическая подготовки» (7 семестр 2020 / 2021 учебный год, в исследуемых ЕГ – средний уровень специальной физической подготовленности составляет 4,9 балла, в то время, как у курсантов КГ указанный показатель находится в пределах 4,6 балла). Стоит заметить, что также повысились качественные показатели отработки нормативов по боевой и специальной подготовки военнослужащих НГУ, так у курсантов ЕГ средний балл за выполнение тренировочных заданий составляет 4,7 балла, в то время, как у курсантов КГ указанный показатель достигает отметки 4,2 балла.

Членами научно-исследовательской группы установлена высокая эффективность средств специальной физической подготовки, что способствовало качественному формированию прикладных профессиональных компетенций у исследуемых курсантов ЕГ. Указанная педагогическая модель может использоваться в системе профессионального образования офицеров других институций сектора безопасности и обороны Украины (с учетом их определенной нормативно-правовой базы), что обеспечит устойчивому и качественному формированию прикладных профессиональных компетенций, которые необходимы для выполнения задач в условиях радиационной, химической и биологической опасности (экстремальных условиях).

Ключевые слова: биологическая защита, компетентностный подход, курсанты, радиационная защита, педагогическая модель, профессиональное образование, профессиональная подготовка, специальная физическая подготовка, химическая защита

SUMMARY

Vadym Shemchuk,
candidate of pedagogical sciences,
The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiyi
Oleksandr Khatsaiuk
master, Honored coach of Ukraine
Kharkiv National University of Internal Affairs
Volodymyr Sokolovsky,
candidate of pedagogical sciences,

National Academy of the National Guard of Ukraine

Artem Kovtunenکو,

National Academy of the National Guard of Ukraine

Olexandr Kornienکو,

The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy

Yurii Mushtatov,

The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy

Formation of Professional Competencies of Future Officers to act in conditions of radiation, chemical and biological danger

Introduction. *The topical problem of formation of applied professional competencies of future officers (on the example of cadets of special purpose groups of the National Academy of the National Guard of Ukraine) to act in conditions of radiation, chemical and biological danger is considered. Summarizing the results of monitoring of scientific-methodical and special literature (Internet resources), members of the research group constructed and tested the content-functional model, which ensures the formation of readiness of future officers (cadets of special purpose groups of the National Academy of National Guard of Ukraine) to act in extreme conditions. (radiation, chemical and biological hazards) with the use of special physical training.*

Purpose. *The purpose of the study is to development and approbation of the pedagogical model of formation of applied professional competencies of future officers to actions in the conditions of radiation, chemical and biological danger with accentuated use of means of special physical training.*

Methods. *Analytical review and analysis of the results of scientific and methodological, special literature (Internet resources), pedagogical modeling, pedagogical observation, expert evaluation, methods of statistical processing of results, biomechanical analysis, video analysis, own experience of participation in hostilities (radiation, chemical and biological hazards)), etc.*

Results. *When comparing the indicators before and after the use of the content-functional model constructed by the NDG members (Fig. 1) with the accentuated use of special physical training (and the plan of its implementation) it was found that the results obtained at the end of the pedagogical experiment in the studied groups increased relative to baseline. these differences are mostly significant (EG, $p \leq 0.05$).*

Originality. *The members of the research group established the high efficiency of the means of special physical training, which contributed to the effective formation of applied professional competencies in the studied cadets EG. This pedagogical model can be used in the system of professional education of officers of other law enforcement agencies and special services of Ukraine, considering the legal framework, which will contribute to a more sustainable and high-quality formation of applied professional competencies needed to perform tasks in radiation, chemical and biological hazards (extremal conditions). The results of the research are introduced into the system of professional education of cadets of special purpose groups of the command and staff faculty of NANGU. Areas of further research include improving the special physical readiness of future NGU officers for long-term operations in low temperatures (adverse climatic conditions).*

Conclusion. *According to the results of the research we have constructed and tested the content-functional model of formation of professional competencies of future officers (cadets of NANGU) to act in conditions of radiation, chemical and biological danger with accentuated use of special physical training. Given the results of the pedagogical experiment, it can be stated that the above pedagogical model (Fig. 1) with special physical training has a positive impact on the formation of applied professional competencies in the studied cadets EG, which in the future service-combat activity will provide effective performance of tasks on purpose, and also qualitatively organize system of professional training of the subordinated personnel. In addition, at the end of the study, members of the research group found that the level of endurance, speed, strength and agility in the studied cadets EG increased, in contrast to cadets KG as evidenced by*

the results of the test "Special Physical Training" (7 semester 2020/2021 academic year, in the studied EG – the average level of special physical fitness is 4.9 points, while the cadets KG this figure is within 4.6 points). It is worth noting that the quality of the standards for combat and special training of NGU servicemen has also increased, so the average score for cadets Eg for training tasks is 4.7 points, while for cadets KG this figure reaches 4.2 points.

Keywords: *biological protection, competence approach, cadets, radiation protection, pedagogical model, professional education, professional training, special physical training, chemical protection.*

УДК: 159.942 : 796.3 : 355.5 – 615.8 : 616-001

Оксана Юденко

кандидат педагогічних наук,

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ORCID ID 0000-0002-8485-7794

Василь Білошицький

Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій

Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

ORCID ID 0000-0001-6083-2579

Сергій Бойченко

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ORCID ID 0000-0002-1196-3852

Генадій Галашевський

Навчально-науковий інститут фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій

Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

ORCID ID 0000-0001-7661-6213

DOI: 10.33099/2617-1775/2021-01/381-392

КОРЕКЦІЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОРУ ВІЙСЬКОВСЛУЖБОВЦІВ ІЗ НАСЛІДКАМИ БОЙОВОЇ ТРАВМИ

У статті авторами розглянуто сучасні аспекти та питання, які викликають гальмування розвитку системи надання якісних фізкультурно-спортивних послуг учасникам бойових дій та членам їх родин з позицій сьогодення; визначено, питанням реабілітації та корекційно-відновлювального впливу на учасників бойових дій, які повертаються до життя в мирних умовах присвячено достатню кількість досліджень, але вони практично не висвітлюють особливості застосування засобів фізкультурно-спортивної реабілітації на психофізичний стан військових із наслідками бойової травми та ефективної системи реалізації фізкультурно-спортивних послуг з метою подолання наслідків впливу військового конфлікту на військових, що приймали участь у бойових діях на Сході України та членів їх родин; подано узагальнені підходи до проявів стресостійкості, особливостей корекції цього стану організму; подано результати дослідження здійсненого протягом 2019-2020 рр. які характеризують особливості зміни динаміки середніх показників прояву депресивного стану (за РНҚ-9), ступеню прояву ПТСР та задоволеністю якістю життя за технологією «Колесо життєвого балансу» – отримані дані свідчать про позитивний кількісний та якісний вплив на означені показники як комплексних складових стресостійкості особистості в сучасному динамічному суспільстві та дозволяють стверджувати що адаптивний регбі та футбол є сучасними трендовими фізкультурно-спортивними послугами для учасників бойових дій та членів їх родин, які дозволять позитивним чином вплинути на рівень соціальної адаптації військовослужбовців із наслідками бойової травми, підвищити загальний рівень опору стресу.

Ключові слова: футбол, регбі, фізкультурно-спортивна реабілітація, бойовий стрес, корекційно-реабілітаційний вплив, учасники АТО/ООС.

Постановка проблеми. В сучасній Україні в умовах військового конфлікту, який і досі триває на Сході нашої держави із систематичним збільшенням кількості осіб, які повертаються до життя на мірній території після участі в ООС, часто отримавши бойові травми важкого та середнього ступеню, що пов'язні на лише із дисфункціями в психічній та соціальній сферах, а

призводять до каліцтва та інвалідізації внаслідок участі у бойових діях актуальним залишається питання корекції рівня стресостійкості цих військових та членів їх родин, ефективного подолання наслідків бойової травми та повернення їх до соціального, побутового та професійного життя.

Актуальність роботи полягає в тому, що із 2014 р. коли проти України було розпочато військові дії на Сході країни кількість осіб, які потребують якісного, ефективного, своєчасного корекційно-реабілітаційного втручання постійно зростає. На сьогодні кількість осіб офіційно зареєстрованих як учасник бойових дій сягнула вже понад 500000 осіб, але при цьому лише тільки понад 40000 травмованих військових із різними наслідками бойової травми (БТ) отримали необхідні реабілітаційні та фізкультурно-спортивні послуги (РП та ФСП). Означена ситуація обумовлена низкою факторів серед яких: 1) комплексна система надання реабілітаційних та фізкультурно-спортивних послуг в Україні лише формується (тільки 23 серпня 2020 р. підписано Указ Президента України № 342/2020 та затверджено «Національну Стратегію розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни»); 2) практично відсутні фахівці, які після завершення навчання у закладів вищої освіти готові без додаткового спеціально-спрямованого підвищення кваліфікації вирішувати професійні завдання із учасниками бойових дій в зоні АТО/ООС, які мають різні ступені ураження організму та інвалідність внаслідок бойових дій. Також у своїх роботах 2018-2020 рр. О.В. Юденко і Н.М. Крушинська [2] констатують, що актуальними проблемами ефективної системи реабілітації в нашій країні є: 1) щорічний перегляд групи (особливо для осіб, які мають явні каліцтва – ампутації; втрата зору); 2) погане, несвоєчасне, довготривале забезпечення протезами (і спортивними в тому числі), візками, милицями тощо; 3) віддаленість спеціалізованих установ від замовників та отримувачів РП та ФСП; 4) розпорошеність фахової діяльності між відомствами та Міністерствами; 5) неякісне інформування про ФСП відсутність централізованої всеукраїнської бази реєстрації (яка повинна містити, на нашу думку, розділи «Особи, які потребують отримання послуги» та «Фахівці, які надають послуги»), для створення умов максимальної мобільності у задоволенні потреб у відновленні стану здоров'я, руховій активності та соціальній адаптації військових із наслідками БТ та членів їх родин; 6) корупційні схеми; 7) дуже довге отримання документів учасника бойових дій, особливо тих, хто отримав каліцтва та знаходиться на відповідному лікуванні та реабілітації.

Слід зазначити що різні аспекти реабілітації та адаптації учасників бойових дій та членів їх родин досліджував такий вчений як Ю.Л. Бриндіков [3].

О.В. Богомолець, І.Я. Пінчук та А.К. Ладик-Бризгалова звертають увагу фахівців різних галузей на необхідність дослідження поширеності та структури посттравматичних психічних порушень в учасників бойових дій.

Ґрунтовно питання військової психології представлено в наукових працях В.В. Ягупова [17] та різні аспекти психології бойової психічної травми

висвітлено у дослідженнях О.А. Блінова. При цьому окремі аспекти впровадження комплексних програм ФСР; питання готовності фахівців 017 ФКіС до вирішення професійних завдань із військовослужбовцями із наслідками БТ висвітлено в роботах О.В. Юденко із співавторами Д.С. Бабенко, А.С. Білоус, С.В. Бойченко, І.В. Гевчук, С.М. Жембровський, Н.М. Крушинська, О.О. Курбасов, А.А. Мартиросян, О.В. Петрачков, В.В. Правдивий, А.О. Тесленко, Я.М. Фролов, С.О. Шапіро, В.В. Шевченко [2; 4; 5; 7; 11; 13].

Питання психоемоційних станів комбатантів досліджували такі фахівці як А.А. Булан (2015); І. Гайда, Б.Б. Жупан, М. Бадюк та І. Сушко (2016; 2018); Ю.О. Грінченко (2016); О.І. Донець та Д.О. Шміголь (2017); Г.В. Іванцова (2008); О.М. Кокун, Н.А. Агаєв, І.О. Пішко, Н.С. Лозінська та В.В. Остапчук (2017); І.М. Гулієв (2004); О.В. Корчагіна (2008); Я.В. Кравченко (2019); Дж. Креймер (2016); І.А. Литвин (2016); Б. Ткач (2016); І.І. Черненко (2017); Т.В. Рогачова, Г.В. Залевський, Т.Е. Левицька (2015); С.Л. Панасенко (2009); О.О. Буряк, М.І. Гіневський, Г.Л. Катеруша (2015) та інші.

Питанням фізичної медицини та реабілітації військовослужбовців, відновлення їх фізичного, психологічного та соціального здоров'я, підвищення рівня стресостійкості та ефективного подолання наслідків бойової травми присвячено роботи закордонних фахівців: Ph.J. Belmont, B.J. McCriskin & R.N. Sieg [19]; J. Rich, D.E. Dean & R.H. Powers [20]; J.J. Knapik, S.B. Jones & S. Darakjy [21]; R. Marin [22]; B.D. Owens, J.F. Kragh & J.C. Wenke [23]; Kathleen E. Yancosek I., Tanja Roy, Mary Erickson [25]; Mary Beth MacLean, Linda Van Til, James M. Thompson, Jill Sweet, Alain Poirier, Kerry Sudom, David J. Pedlar [24]; S. Truffaut, M. Thomas-Pohl, L. Borrini, D. Rogez, J. Facione, E. Lapeyre [26]; C.M. Williams, T. Williams, S.Sonnenberg, A. Blank, J. Tallbot [27]; та інші.

О.В. Юденко, Н.М. Крушинська, С.М. Жембровський [2; 13] у своїх дослідженнях підкреслюють думку про те, що об'єктами професійної діяльності фахівців із фізкультурно-спортивною реабілітації (ФСР), які потребують реабілітаційного впливу з метою подолання наслідків БТ з точки зору фізичного, психічного та соціального здоров'я особистості є військовослужбовці – учасники АТО/ООС та члени їх родин; цивільні особи, які зазнали поранень, контузій або каліцтв; особи (військові та цивільні), які перебували в полоні; особи, які отримали інвалідність через стреси або переховування від обстрілів; медичні працівники та волонтери, які надають допомогу учасникам бойових дій в Україні та членам їх родин, родинам загиблих військовослужбовців.

Нажаль, і доступних інформаційних джерелах практично відсутня інформація щодо впливу занять фізкультурно-спортивною реабілітацією на показники соціальної адаптації, психо-фізичного стану, на ступінь прояву фізичної та розумової працездатності військових із наслідками БТ, на рівень їх стресостійкості та окремі її складові.

Методологія дослідження. Робота виконана в межах тем «Розвиток військово-прикладних навичок та стресостійкості військовослужбовців

засобами кросфіту» (Шифр: «Наполегливість») і НОУО імені Івана Черняхівського 2021-2022 рр. та Зведеного плану НДР НУФВСУ 2021-2025 рр. за темою «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах реформування галузі фізичної культури і спорту» (протокол Вченої ради № 2 від 29.10.2020).

Мета роботи: оцінка ступеню прояву стресостійкості у військових із наслідками БТ та його корекція засобами спортивних ігор. У відповідності до мети роботи визначено такі **завдання дослідження:** 1) здійснити ретроспективний аналіз та узагальнення інформації щодо особливостей корекції стресостійкості військовослужбовців із наслідками бойової травми засобами спортивних ігор; 2) експериментально перевірити ефективність застосування спортивних ігор (адаптивного футболу та регбі) в системі фізкультурно-спортивної реабілітації військових із наслідками БТ та впливу їх засобів на рівень стресостійкості та соціальної адаптації.

Для вирішення означених нами завдань дослідження використовували такі **методи дослідження** як: а) аналіз та узагальнення науково-методичних та електронних інформаційних джерел за проблематикою дослідження; б) експрес-оцінювання ПТСР; в) самооцінка здоров'я у військових «PHQ-9» (самооцінка депресивного стану); г) сучасна педагогічна SMART-технологія «Колесо життєвого балансу»; д) методи математичної статистики (критерій Стюдента).

Виклад основного матеріалу дослідження. В нашому дослідженні ми використовували поняття «стресостійкості» яке тлумачать як «комплекс особистісних якостей, що дозволяють переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я, оточуючих і своєї професійної діяльності» [3; 8; 17].

Узагальнюючи дані літератури [1; 3; 7-12; 15; 16] можна зробити висновок про те, що: 1) стресостійкість дає можливість уникнути стресу, шляхом перегляду ставлення до ситуації; 2) позитивна функція – прояв захистної реакції організму від негативного впливу на здоров'я людини; 3) стресостійка людина, незалежно від зовнішніх умов, може виконувати поставлене завдання (без відволікання на шум, сторонні питання, заздрість колег, сімейні проблеми тощо); це завжди особистість, яку виділяється на фоні інших людей (спокійна, впевнена собі, самодостатня, людина-лідер); з будь-якої ситуації вона здатна спокійно та зважено знайти вихід; 4) факторами, які сприяють ефективному протистоянню стресу є ефективне планування часу; схильність до оптимізму; уміння розслаблятися; розуміння своїх емоцій; самоконтроль і позитивний настрій.

О. А. Орловська [10, с. 102] спираючись на дослідження Ю.Ф. Акименко та Т.І. Сила [1, с. 9–10] констатує, що за даними різних країн де вивчались питання впливу бойової травми на стан комбатантів «приблизно 25–30% військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, переживають хронічні посттравматичні стани (ПТСР), що викликані впливом стресових факторів.

А.П. Чапляк, О.П. Романів, Б.А. Надь [16] та О.Г. Сироп'ятов [14] виокремлюють 2 провідні клінічні варіанти розладів адаптації які мають

відмінності особливостями домінуючої симптоматики (афективний та поведінковий варіанти) та ґрунтовно охарактеризували в своїх наукових працях.

Т.М. Титаренко [15] наголошує на тому, що «ефективність відновлення психологічного здоров'я забезпечується такими векторами реабілітаційної роботи як спрямованість на досягнення стійкого самоприйняття, відновлення самоефективності, здатності до ціннісно-смиислового оновлення та підвищення рівня комунікативної компетентності». При цьому авторка акцентує увагу на тому, що «змістовими мішенями реабілітаційних впливів слід вважати активізацію готовності особистості: а) до змін у ставленні до себе, самоідентифікації; б) до змін у сфері значущих стосунків, освоєнні нової комунікативної території; в) до змін у сенсорному сприйнятті оточуючого середовища, наповненні власного повсякдення новими смислами, а майбутнього – новими перспективами» [15].

Бойовий стрес, як психотравмуюча ситуація та реакція організму на його вплив

О.А. Орловська [10, с. 104] підкреслює, що «психологічні чинники в процесі адаптації учасників бойових дій та їх сімей до цивільного життя посідають ключове місце, оскільки ці аспекти впливають на психологічний клімат сім'ї, характер їх взаємовідносин. Для учасника бойових дій сім'я є потужним ресурсом підтримки, а розроблені рекомендації для членів сім'ї можуть позитивно вплинути на перебіг процесу адаптації».

Також Т.М. Титаренко [15] зазначає, що «основною умовою збереження психологічного здоров'я є готовність особистості до творчого конструювання власного життя, а засобом його відновлення є соціально-психологічна реабілітація як комплексний процес активізації життєтворення та підвищення суб'єктивного благополуччя». Ми можемо додати також, що ефективним засобом відновлення як фізичного так і психологічного здоров'я учасників бойових дій є фізкультурно-спортивна реабілітація (важлива складова сучасних фізкультурно-спортивних послуг для військовослужбовців – учасників бойових дій та членів їх родин), яка у відповідності до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» (ст. 1) [6] слід розглядати як «система заходів, розроблених із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення і компенсацію за допомогою занять фізичною культурою і

спортом функціональних можливостей її організму для поліпшення фізичного і психологічного стану».

О.А. Орловська [10, с. 102] розглядає «адаптацію учасників бойових дій як процес пристосування особистості до нових умов соціального середовища через оволодіння нормами поведінки, пристосування до вимог суспільства: маємо на увазі узгодження розбіжностей між вимогами і очікуваннями соціуму стосовно людини та її реальною поведінкою, і між можливостями людини та реаліями соціального середовища, в якому вона перебуває». Дослідниця вважає, що «в процесі адаптації до нових умов життя учасники бойових дій можуть переживати психологічні труднощі, які обумовлені кардинальними змінами діяльності, що викликає стрес» [10, с. 102].

В нашому дослідженні протягом 2019-2020 років приймало участь 99 осіб – учасники бойових дій в Україні: серед них 42 військових займаються адаптивним регбі, 57 осіб займаються адаптивним футболом в секція ФСР. Аналіз вікових показників засвідчив, що серед військових із наслідками БТ, які займаються адаптивним регбі середній вік в групі становить $35,50 \pm 5,71$ років, а у тих хто займається адаптивним футболом він дорівнював $38,84 \pm 51,78$ років.

Відповіді отримані під час опитування засвідчили, що термін травматизації у військовослужбовців із наслідками БТ у учасників АТО/ООС, які займаються регбі становить $23,88 \pm 8,93$ місяців (1,99 роки); тих, хто займається футболом – $26,65 \pm 8,76$ місяців (2,22 роки).

В нашому дослідженні ми розглядаємо прояви ПТСР, депресивні прояви та задоволеність якістю життя, як складові стресостійкості людини. Особливо це важливо для військовослужбовців із наслідками бойової травми, які повертаються з зони АТО/ООС до життя в умовах мирного суспільства.

Таблиця 1

Середні показники прояву ступеню ПТСР та депресивного стану у військовослужбовців із наслідками БТ, які займаються спортивними іграми (в балах)

Показник	Етапи дослідження		Т роз.	р.
	Початок (M ± m)	Кінець (M ± m)		
Військовослужбовці, які займаються регбі (N = 42)				
ПТСР	$5,60 \pm 0,59$	$2,29 \pm 0,46$	28,67	1,99
РНQ-9	$19,11 \pm 1,07$	$10,66 \pm 1,59$	28,57	
Військовослужбовці, які займаються футболом (N = 57)				
ПТСР	$5,45 \pm 0,50$	$2,18 \pm 0,39$	38,93	1,98
РНQ-9	$19,29 \pm 1,69$	$11,01 \pm 1,92$	24,44	

Примітка: наявність достовірних відмінностей за критерієм Стьюденту фіксується при $t \text{ роз.} > t \text{ гр.}$

Дослідження психо-фізичного стану у військовослужбовців із дисфункціями внаслідок бойової травми (за наявністю ПТСР та депресивних станів) дозволило нам констатувати, що зменшення психічного та психо-емоційного напруження, виявило кількісні та якісні зміни в динаміці отриманих нами на протязі дослідження результатів. Отже, *військовослужбовці, які отримують ФСП в секціях з футболу*: на початку дослідження середні значення за показником ПТСР дорівнював $5,45 \pm 0,5$ балів (надмірний рівень), на кінець нашого дослідження він зафіксований в межах $2,18 \pm 0,39$ балів

(оптимальний рівень; за критерієм Стьюдента зафіксовано достовірні відмінності; табл. 2); *ветерани бойових дій, які займаються ФСР в секціях з регбі*: на початку дослідження середні значення за показником ПТСР дорівнював $5,6 \pm 0,59$ балів (надмірний рівень), на кінець нашого дослідження він зафіксований в межах $2,29 \pm 0,46$ балів (оптимальний рівень; за критерієм Стьюдента зафіксовано достовірні відмінності). Отже, за показником проявів ПТСР виявлено, якісні та кількісні достовірні зміни, які дозволяють визнати регбі та футбол ефективним засобом ФСР у військовослужбовців I-II зрілого віку із наслідками впливу БТ.

За шкалою самооцінки депресії (PHQ-9) у військовослужбовців, які займаються регбі протягом дослідження дорівнює ($19,11 \pm 1,07$ балів (крайня межа депресії середньої тяжкості) та $10,66 \pm 1,59$ балів (майже нижня межа депресії помірної тяжкості); протягом дослідження показник зменшився на 44,22%); у військових, які займаються футболом вони зафіксовані в межах ($19,29 \pm 1,69$ балів (крайня межа депресії середньої тяжкості) та $11,01 \pm 1,92$ балів (депресія помірної тяжкості; протягом дослідження показник зменшився на 42,92%)). За всіма показниками в межах кожної групи нами в ході дослідження виявлено достовірні відмінності за критерієм Стьюденту (дані подано в табл. 1).

Таблиця 2

Середні показники критеріїв задоволеності якістю життя в методиці «Колесо життєвого балансу» у військовослужбовців – учасників АТО/ООС із наслідками бойової травми, які займаються спортивними іграми (в балах)

Показник	Етапи дослідження		Т роз.	р.
	Початок (M ± m)	Кінець (M ± m)		
Військовослужбовці, які займаються регбі (N = 42)				
Здоров'я і спорт	$2,36 \pm 0,59$	$4,57 \pm 0,64$	6,45	1,99
Особисті стосунки / сім'я / діти	$3,68 \pm 0,75$	$6,27 \pm 0,93$	4,05	
Особистісне зростання	$2,71 \pm 0,58$	$4,43 \pm 0,48$	4,81	
Кар'єра / бізнес / фінанси / самореалізація	$2,76 \pm 0,78$	$5,1 \pm 0,76$	3,93	
Оточення / друзі	$4,33 \pm 0,97$	$6,85 \pm 0,84$	2,73	
Відпочинок, враження	$2,89 \pm 0,8$	$5,24 \pm 0,65$	4,21	
Творчість / хобі	$2,1 \pm 0,78$	$5,06 \pm 0,77$	7,5	
Духовність	$3,45 \pm 0,73$	$6,42 \pm 1,43$	1,99	
Військовослужбовці, які займаються футболом (N = 57)				
Здоров'я і спорт	$2,28 \pm 0,58$	$4,59 \pm 0,69$	9,35	1,98
Особисті стосунки / сім'я / діти	$3,73 \pm 0,73$	$6,21 \pm 0,89$	16,27	
Особистісне зростання	$2,68 \pm 0,55$	$4,35 \pm 0,45$	7,74	
Кар'єра / бізнес / фінанси / самореалізація	$2,71 \pm 0,78$	$4,95 \pm 0,75$	5,63	
Оточення / друзі	$4,38 \pm 0,93$	$6,72 \pm 0,87$	3,87	
Відпочинок, враження	$2,83 \pm 0,81$	$5,23 \pm 0,67$	17,24	
Творчість / хобі	$2,11 \pm 0,77$	$5,10 \pm 0,73$	1,28	
Духовність	$3,48 \pm 0,71$	$6,41 \pm 1,26$	5,3	

Примітка: наявність достовірних відмінностей за критерієм Стьюденту фіксується при t роз. $> t$ гр.

В дослідження нами використовувалась сучасна педагогічна SMART-технологія «Колесо життєвого балансу» (табл. 2), яка дозволила нам розподілити всі критерії за середніми значеннями кожного з них та визначити ті, якими найбільш за все незадоволені військовослужбовці із наслідками БТ на початку роботи, а саме: найбільш значущими та важливими критеріями для військових із наслідками БТ, які отримують ФСП в секціях з футболу є «особисті стосунки, родина та діти», «особистісне зростання», «духовність» та «оточення, друзі». Критеріями, якими вони найменш задоволені в житті на початок дослідження зафіксовано такі як «творчість/хобі», «особистісне зростання», «здоров'я і спорт» та «відпочинок, враження». Аналіз результатів на кінець дослідження дозволив констатувати наступний розподіл середніх значень за критеріями задоволеності життям, а саме: для військових, які займаються в секціях адаптивного футболу та регбі найбільш важливими є такі критерії як «оточення та друзі», «духовність» та «особисті стосунки, родина та діти»; критеріями, якими вони найменш за все задоволені є такі критерії «здоров'я і спорт» та «особистісне зростання».

Отже, завдяки використанню технології «Колесо життєвого балансу» ми отримали змогу стверджувати, що найбільш значущими та фундаментальними в своєму житті військові із наслідками БТ вважають такі критерії як «оточення та друзі», «духовність» та «особисті стосунки, родина та діти», тоді як найменш за все вони задоволені такими показниками як «здоров'я і спорт» та «особистісне зростання».

О.А. Орловська [10, с. 102] наголошує на тому, що «перебування в зоні бойових дій супроводжується сильним психотравмуючим впливом через екстремальні ситуації, в які потрапляє учасник бойових дій, що неминуче впливає на психологічний стан, в тому числі й після повернення до цивільного життя. Авторка констатує, що військові – учасники бойових дій переживають морально-психологічні, фізичні навантаження, що руйнують звичне сприйняття, змінюють їх поведінку [10, с. 102]. Дослідниця [10, с. 101] зазначає, що зважаючи на те, що «процес адаптації учасників бойових дій до життєдіяльності в мирних умовах має складний характер, то військовослужбовці потребують особистісної та психо-емоційної підтримки – в такому разі сім'я є вагомим ресурсом в психологічній адаптації. Ми можемо додати, на підставі отриманих даних в ході дослідження, що військові із наслідками БТ розглядають родину і близьких друзів також і як вагомий ресурс фізичної адаптації, в якому вони спираються на їх підтримку, розуміння, фізичну допомогу.

Отримані кількісні та якісні позитивні результати за всіма проведеними тестовими технологіями дозволяють надати рекомендації продовжувати заняття обраними видами спортивних ігор в режимі 3-4 рази на тиждень з фізичними навантаженням не менше 60 хв.

Висновки та перспективи подальших досліджень: на підставі отриманих даних можемо зазначити що надання фізкультурно-спортивних послуг учасникам бойових дій із використанням засобів спортивних ігор, зокрема регбі та футболу, сприяє кількісній та якісній зміні показників прояву

депресивних станів (за методикою PHQ-9), ПТСР, підвищує рівень стресостійкості; за показниками рівня задоволеністю життям (SMART-технологія за свідченням учасників є дуже корисною: сприяє вихованню самодисципліни, привчає відповідальності перед самим собою, вчить цінувати час, можливості та бачити шляхи для покращення різних життєвих ситуацій). Вбачаємо необхідність подальших досліджень щодо корекції рівня стресостійкості та подолання наслідків бойової травми у учасників АТО/ООС із використанням як традиційних, так і інноваційних ФКіС, зокрема спортивних ігор із більш широким колом учасників, включаючи і жінок-ветеранок, а також ще більшим чином розширити віковий діапазон учасників досліджень.

Подяки. Щиру подяку висловлюємо В. Свириденко та К. Винниченко (очільникам Національної ради спортивної реабілітації захисників України) за надання ґрунтовних консультацій та інформаційну підтримку в ході проведення дослідження та плідну співпрацю.

Література:

1. Акименко Ю.Ф. Як допомогти родині учасника бойових дій : [методичний посібник для соціальних працівників і психологів] / Ю.Ф. Акименко, Т.І. Сила. Чернігів : Десна Поліграф, 2017. 144 с.
2. Актуальні питання фізкультурно-спортивної реабілітації учасників військових локальних конфліктів в Україні. Юденко О.В., Крушинська Н.М., Юденко Ю.М. Science – the Future of The World. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. Portal Publishing. Prague, Czech Republic. 2020. Pp. 170-176. URL : <http://el-conf.com.ua/>.
3. Бриндіков Ю.Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.05 / Бриндіков Юрій Леонідович. Тернопіль, 2019. 559 с.
4. Готовність студентів-бакалаврату до участі у фізкультурно-спортивній реабілітації з використанням засобів футболу [Електронний ресурс] / Д.С. Бабенко, О.В. Юденко, С.В. Бойченко. *Теоретико-методичні аспекти фізичної культури і спорту : Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Київ: НУФВСУ. 2020. URL : https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/materialy_konferentsiyi_-_ivanofrankivsk-kyyiv_28.05.2020.pdf.
5. Готовність фахівців спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» до використання засобів регбі в системі фізкультурно-спортивної реабілітації учасників бойових дій в Україні. О. Юденко, А. Мартиросян, О. Петрачков, А. Білоус. Військова освіта. 2020. Том 42. Номер 2. С. 363-377. URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/216021>
6. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (документ 3808-XII, чинний, поточна редакція – редакція від 01.01.2021, підстава – 645-IX, 910-IX). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
7. Інноваційні засоби фізичної терапії та фізкультурно-спортивної реабілітації військових із дисфункціями в колінному суглобі внаслідок бойової травми. / О. Курбасов, О. Юденко, Н. Крушинська. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference Stockholm, Sweden. 2020. Pp. 166-173. URL : <https://sci-conf.com.ua/ix-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-science-problems-and-innovations-15-17-noyabrya-2020-goda-stokgolm-shvetsiya-arhiv/>.
8. Катунін А.П. Стресостійкість як психологічний феномен / А.П. Катунін. *Молодий вчений*. 2012. №9. С. 243–246.
9. Кучеренко С. М. Організаційні особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, до умов мирного життя.

С.М. Кучеренко, Н.М. Хоменко. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць*. 2017. Вип. 21. С. 66–74.

10. Орловська О.А. Психологічні чинники сімейної адаптації учасників бойових дій. *Актуальні проблеми психології*. Том I. Випуск 54. С.100-105. URL : <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v1/i54/17.pdf>

11. Показники задоволеністю якістю життя у ветеранів АТО/ООС, з наслідками бойової травми, які займаються спортивними іграми. / О.В. Юденко, С.О. Шапіро, Ю.М. Юденко *European scientific discussions. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference. Potere della ragione Editore*. Rome, Italy. 2020. С. 456-466.

12. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : колективна монографія / М.І. Мушкевич, Р.П. Федоренко, А.П. Мельник [та ін.] ; за заг. ред. М. І. Мушкевич. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 260 с.

13. Сучасні аспекти розвитку фізкультурно-спортивної реабілітації учасників військових локальних конфліктів з наслідками бойової травми. / О.В. Юденко, С.М. Жембровський. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України: тези IV Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19 листопада 2020 р.) Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ : НУОУ, 2020. С. 312-315. URL : https://www.researchgate.net/profile/Iryna_Skrypchenko/publication/348154899_Vikoristanna_strajkbolu_v_pidgotovci_majbutnih_pravoohoronciv_u_spezializovanih_ZVO/links/5ff0d86d299bf140886865fc/Vikoristanna-strajkbolu-v-pidgotovci-majbutnih-pravoohoronciv-u-spezializovanih-ZVO.pdf#page=312

14. Сыропятов О.Г. Медико-психологическое сопровождение специальных операций. / О.Г. Сыропятов. Київ: О.Т. Ростунов, 2013. 292 с.

15. Титаренко Т.М. Технології відновлення психологічного здоров'я особистості в умовах війни: комплексний підхід. 2019. Наукові студії із соціальної та політичної психології. URL : <https://www.academia.edu/40462954>

16. Чапляк А. П. Основні напрямки реабілітації учасників бойових дій / А.П. Чапляк, О.П. Романів, Б.А. Надь. *Україна. Здоров'я нації*. 2018. №3/1 (51). С. 59–61.

17. Ягупов В.В. Військова психологія / В.В. Ягупов. Київ: Тандем, 2004. 656 с.

18. Regbi-Militari: в Києві ветерани АТО/ООС змагалися з поліцейськими та британськими інструкторами «Орбітал». URL : <http://pivnich.org.ua/678-regbimilitari-v-kyievi-veterany-atoos-zmagalysia-z-policeiskymy-ta-brytanskymy-instruktoramy-orbital.html>

19. Belmont Ph.J., McCriskin B.J., Sieg R.N. Combat wounds in Iraq and Afghanistan from 2005 to 2009. *J. Trauma Acute Care Surg*. 2012; 73: 3-12.

20. Forensic Medicine of the Lower Extremity [Electronic resource] / ed. J. Rich, D.E. Dean, R.H. Powers. Totowa : Humana Press, 2005; 421.

21. Кнарпик J.J., Jones S.B., Darakjy S. et al. Injury rates and injury risk factors among U.S. Army wheel vehicle mechanics. *Mil. Med*. 2007; 172(9): 988-996.

22. Marin R. Physical medicine and rehabilitation in the military: Operation Iraqi Freedom. *Mil. Med*. 2006, Mar.; 171(3): 185-188.

23. Owens B.D., Kragh J.F., Wenke J.C. Combat Wounds in Operation Iraqi Freedom and Operation Enduring Freedom. *J. Trauma*. 2008; 64: 295-299.

24. Postmilitary Adjustment to Civilian Life: Potential Risks and Protective Factors. / Mary Beth MacLean, Linda Van Til, James M. Thompson, Jill Sweet, Alain Poirier, Kerry Sudom, David J. Pedlar. *Physical Therapy*. Vol. 94. № 8. August 2014. Pp. 1186-1195. URL : <https://watermark.silverchair.com/ptj1186.pdf>

25. Rehabilitation programs for musculoskeletal injuries in military personnel. / Kathleen E Yancosek 1, Tanja Roy, Mary Erickson 2012 Mar;24(2):232-6. (DOI: 10.1097/BOR.0b013e3283503406) URL : <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22249351/>

26. Rehabilitation through adapted sports: The French military way. / S. Truffaut, M. Thomas-Pohl, L. Borrini, D. Rogez, J. Facione, E. Lapeyre. Annals of Physical and Rehabilitation Medicine. Vol. 61, Supplement, July 2018, Page e76. (<https://doi.org/10.1016/j.rehab.2018.05.164>). URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877065718302380?via%3Dihub>

27. Williams, C. M. Family Therapy of Vietnam Veterans. The Trauma of War // C. M. Williams, T. Williams // ed. S.Sonnenberg, A. Blank, J. Tallbot. In the trauma of war: stress and recovery in the Viet Nam veterans. Washington : American Psychiatric Press, 1985. P. 193–209.

РЕЗЮМЕ

Оксана Юденко,

кандидат педагогических наук, доцент
кафедры профессионального, неолимпийского и адаптивного спорта
Национального университета физического воспитания и спорта Украины

Василий Белошицкий,

начальник научно-исследовательской лаборатории научного сопровождения
разработки нормативов и стандартов физической подготовки и спорта, подполковник
Учебно-научного института физической культуры и
спортивно-оздоровительных технологий

Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского

Сергей Бойченко

старший преподаватель кафедры футбола
Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

Геннадий Галашевский

старший преподаватель кафедры физического воспитания,
специальной физической подготовки и спорта, подполковник
Учебно-научный институт физической культуры и спортивно-оздоровительных технологий
Национальный университет обороны Украины, г. Киев

Коррекция стрессоустойчивост средствами спортивных игр у военнослужащих с последствиями боевой травмы

Актуальность работы заключается в том, что когда в 2014 году против Украины были начаты военные действия на востоке страны количество лиц, нуждающихся в качественных, эффективных, своевременных коррекционно-реабилитационных вмешательствах постоянно растет. На сегодня количество человек официально зарегистрированных как участники боевых действий достигла более 500 000 человек, но при этом лишь только более 40000 травмированных военных с различными последствиями боевой травмы получили необходимые реабилитационные и физкультурно-спортивные услуги.

***Ключевые слова:** футбол, регби, физкультурно-спортивная реабилитация, боевой стресс, коррекционно-реабилитационное влияние, участники АТО/ООС.*

SUMMARY

Yudenko Oksana,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the
Department of Professional, Non-Olympic and Adaptive Sports
of the National University of Physical Education and Sport of Ukraine

Vasyl Biloshytskyi

head of the research laboratory of scientific support
development of norms and standards of physical training and sports, lieutenant colonel
Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies
Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine

Sergei Boychenkosenior teacher of the football department
National University of Physical Education and Sport of Ukraine**Gennady Galashevsky**senior lecturer of the Department of physical education,
special physical training and sports, lieutenant colonel
Educational and Scientific Institute of Physical Culture and Sports and Health Technologies
Ivan Chernyakhovsky National University of Defense of Ukraine**Correction of stress resistance by means of sports games
soldiers with consequences of combat injury**

The urgency of the work is that since 2014, when hostilities were launched against Ukraine in the east of the country, the number of people in need of quality, effective, timely correctional and rehabilitation intervention is constantly growing. To date, the number of people officially registered as combatants has reached more than 500,000, but only more than 40,000 injured soldiers with various consequences of combat injuries have received the necessary rehabilitation and sports services.

Purpose: assessment of the degree of stress resistance in the military with the consequences of BT and its correction by means of sports games.

Research methods: a) analysis and generalization of scientific-methodical and electronic information sources; b) rapid assessment of PTSD; c) self-assessment of health in the military «PHQ-9» (self-assessment of depression); d) modern pedagogical SMART-technology «Wheel of life balance»; e) methods of mathematical statistics (Student's criterion).

Presentation of the main research material. Stress resistance is a «set of personal qualities that allow you to transfer significant intellectual, volitional and emotional loads without particularly harmful consequences for their own health, others and their professional activities», and physical rehabilitation is interpreted as a system of measures developed using physical exercises to restore a person's health and aimed at recovery and compensation through physical education and sports.

The study during 2019-2020 took 42 servicemen with the consequences of combat injury engaged in adaptive rugby, 57 people engaged in adaptive football.

Conclusions and prospects for further research: we can note that the provision of physical culture and sports services to combatants using sports, including rugby and football, contributes to quantitative and qualitative changes in the incidence of depression (PHQ-9), PTSD, increases stress resistance; according to the indicators of the level of life satisfaction (SMART-technology according to the participants is very useful: it promotes self-discipline, teaches responsibility to oneself, teaches to value time, opportunities and see ways to improve different life situations).

Key words: football, rugby, physical culture and sports rehabilitation, combat stress, corrective-rehabilitation influence, participants of Anti-Terrorist Operation / Joint Forces Operation.

**Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць
«Військова освіта» Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ**

1. Статус збірника та його тематика

Збірник наукових праць "Військова освіта" Національного університету оборони України" (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р, серія КВ, № 20600-10400 ПР) планується до випуску два рази на рік (червень, грудень поточного року) з такими термінами подання статей до редакційної колегії:

до 10 квітня (термін видання – червень);

до 10 жовтня (термін видання – грудень).

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

Основні тематичні напрями збірника:

проблеми та перспективи розвитку військової освіти;
стандартизація військової освіти;
удосконалення змісту військової освіти;
інноваційні технології підготовки військових фахівців;
науково-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу;
психолого-педагогічне супроводження освітнього процесу;
виховна робота у вищих військових навчальних закладах;
якість освітнього процесу;
управління якістю підготовки військових фахівців;
інноваційна діяльність у військових навчальних закладах;
підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
підготовка студентів за програмою офіцерів запасу;
напрями покращення професійної орієнтації молоді, військово-патріотичної роботи, організації довузівської підготовки;
контроль, моніторинг, та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.

Призначення збірника:

опублікування результатів наукової діяльності наукових працівників;
опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів;
опублікування наукових результатів досліджень претендентів на присвоєння вчених звань;
оцінювання результатів наукової діяльності наукових, науково-педагогічних працівників за опублікованими статтями.

2. Критерії відбору статей редакційною колегією

До видання приймаються наукові статті, які мають такі необхідні елементи:

постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (мета статті/ постановка завдання);

методи дослідження;

виклад основного матеріалу дослідження (наукова новизна, обґрунтуванням отриманих наукових результатів, практичне значення);

висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку.

З метою дотримання зазначених вище вимог слід жирним шрифтом виділити такі елементи статті: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, методи дослідження, виклад основного матеріалу, висновки та перспективи подальших досліджень**. У статтях, що написані англійською мовою, необхідно виділити такі елементи: **Introduction, Analysis of relevant research, Aim of the Study, Research Methods, Results, Conclusions**.

3. Вимоги до технічного оформлення статей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил:

відповідність Держстандарту ДСТУ 8302: 2015;

мова статті – українська, англійська;

на першій сторінці тексту у лівому верхньому куті без абзацного відступу – УДК (шрифт 12); після пропуску в один інтервал у правому верхньому куті друкуються (шрифтом 12, вирівнювання справа): ім'я та прізвище автора; науковий ступінь; вчене звання; назва організації, в якій працює автор; ID ORCID;

заголовок статті (після пропуску в один інтервал друкується великими літерами (шрифт 14, жирно, вирівнювання посередині);

під заголовком статті подаються: анотація українською мовою (8 – 10 рядків). ключові слова (6-8); для статей англійською мовою – відповідна анотація та ключові слова – англійською мовою (шрифт 12, курсив, вирівнювання по ширині, відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою (слово1; слово2; слово3);

текст статті виконується у форматі А4 шрифтом 14 (Times New Roman), в редакторі Microsoft Word, через один інтервал, з відступами на початках абзаців 1,0 см, з полями: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліве – 2 см, праве – 2 см; обсяг статті – 7-8 сторінок, як правило, повністю заповнених; рисунки і таблиці повинні мати номери і назви, на які у тексті статті мають бути посилання (у круглих дужках). Кількість математичних співвідношень (формул) не обмежується; якщо їх кількість дві і більше, то вони повинні мати порядкові

номери (у круглих дужках), на які у тексті статті можуть бути посилання (набір формул здійснюється в редакторі формул Microsoft Equations. Символи у формулах набираються курсивом). Одиниці фізичних величин указуються в системі СІ. Загальноприйняті терміни, які часто зустрічаються в тексті, наводяться у вигляді аббревіатури; якщо аббревіатура наводиться вперше, то її необхідно розшифрувати (у круглих дужках);

після тексту статті шрифтом 12 подається список літератури (ЛІТЕРАТУРА) в алфавітному порядку; у списку літератури наводяться лише ті першоджерела, на які у тексті статті є посилання; посилання на наукову літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка; посилання на декілька наукових видань одночасно подаються таким чином: [3, с. 156; 4; 8, с. 22–23]; вимоги до оформлення бібліографічного опису списку джерел подані в журналі «Бюлетень ВАК України» № 3 за 2008 р.;

після списку ЛІТЕРАТУРИ наводиться (відповідно) REFERENCES;

після REFERENCES наводиться РЕЗЮМЕ. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12): ім'я, фамилия автора; научная степень, ученое звание; название организации, в которой работает автор; название статьи (прописними буквами); аннотация (курсив) на русском языке (8-10 строк); ключевые слова (6-8);

після РЕЗЮМЕ наводиться SUMMARY. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12) англійською мовою: ім'я, прізвище автора; науковий ступінь, вчене звання; назва організації, в якій працює автор; назва статті (прописними літерами); анотація (курсив) – 1850-1900 знаків; ключові слова (6-8) відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою (слово1; слово2; слово3).

У анотаціях згідно з вимогами міжнародних наукометричних баз необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи дослідження, результати дослідження, наукова новизна, практичне значення дослідження, висновки та перспективи подальших наукових досліджень [8–10 рядків українською та російською мовами та 1850-1900 знаків англійською мовою].

При поданні статті до редакційної колегії авторам слід дотримуватися таких вимог:

не здійснювати ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;

не відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;

використовувати лапки формату « »;

між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл);

використовувати лише графічні елементи, виконані у графічних редакторах із високою якістю деталей;

використовувати формат файлу для відправки в редакцію DOC.

Процедура експертної оцінки статей (перевірка на плагіат, здійснення редколегією внутрішнього рецензування статей, що готуються до опублікування, та організація нею проведення зовнішнього незалежного рецензування).

Редакційна колегія залишає за собою право не розглядати статтю за таких умов:

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;

не має наукової новизни та практичної значущості;

не відповідає тематиці збірника;

виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача;

не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки);

порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у статті виявлено плагіат.

Додаткова інформація

1. Кожній статті збірника присвоюється DOI – цифровий ідентифікатор об'єкта, англ. – Digital object identifier (DOI) – серійний номер, що використовується для постійної та унікальної ідентифікації об'єктів будь-якого типу. DOI використовується для «сталого ідентифікації зразків інтелектуальної власності в цифровій мережі та асоціювання структурованих даних в розширюваний спосіб». Реєстрація ID ORCID здійснюється на сайті orcid.org

2. REFERENCES (список використаних джерел інформації) оформляється згідно з вимогами стандарту APA (<http://www.apastyle.org>), де всі кириличні **назви статей та книг** транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою.

3. Порядок рецензування статей, що подаються до редакційної колегії (рецензент – фахівець у галузі наук, за якою підготовлена стаття):

статті, підготовлені кандидатами наук, подаються з рецензією доктора наук;

статті здобувачів наукових ступенів подаються з рецензією доктора (кандидата) наук.

Рецензії на статті мають відповідати структурі наведеного зразка.

На адресу редакційної колегії (03048, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ. Редколегії збірника наукових праць "Військова освіта") мають бути надіслані такі матеріали:

стаття, оформлена згідно з наведеними вимогами та відредагована (див. зразок);

електронний варіант статті у вигляді файлу (прізвище автора, наприклад, Petrenko) формату Microsoft Word 97 (або пізніша версія) на CD-R (CD–RW);

рецензія на статтю за підписом рецензента, де він працює, завірена печаткою (див. зразок);

відомості про автора: 1) прізвище, ім'я, по-батькові; 2) науковий ступінь; 3) вчене звання; 4) організація, посада (повністю, без скорочень); 5) домашня адреса, індекс чи інша адреса; 6) телефони (мобільний, домашній); 7) e-mail (обов'язково).

Статті, що не відповідають будь-якій з перелічених вимог, **до розгляду не приймаються**.

Контактні телефони редакційної колегії, електронна пошта: (044) 271–09–76; 063–463–09–27; e-mail: nuou_str@ukr.net

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 371.315.6:51

Богдан Петренко,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ .....

Анотація українською мовою (8 – 10 рядків).

Ключові слова (6-8).

Текст статті

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мета статті

Методи дослідження

Виклад основного матеріалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко О. Структура готовності вчителя фізичного виховання до інноваційної навчальної діяльності / О. Антоненко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 120–122.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» // «Голос України», 6 серпня 2014 р.
4. Кравчук Т. М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних закладах України (20–80 рр. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Тетяна Миколаївна Кравчук. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

REFERENCES

1. Antonenko, O. (2006). Struktura hotovnosti vchytelia fizychnoho vykhovannia do innovatsiinoi navchalnoi diialnosti [Structure of physical training teachers' readiness for innovation teaching activity]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia, 2, 120–122 (in Ukrainian).
2. Busel, V. T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun. 4 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [The Law of Ukraine "On Higher Education"]. "Holos Ukrayiny", 6 serpnia 2014 r. (in Ukrainian).
4. Kravchuk, T. M. (2004). Pedahohichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchikh pedahohichnykh zakladakh Ukrainy (20–80 rr. XX st.) [Future physical education teachers' training in the higher education institutions (20–80 of the XX century)] Kharkiv (in Ukrainian).
5. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]. K.: Vyshcha shk. 9 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Богдан Петренко,
доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Трансформація вищого образования в Украине .....

Резюме на русаком языке (8 – 10 строк).

Ключевые слова (6-8).

SUMMARY

Bogdan Petrenko,
doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyahovski

Transformation of higher education in Ukraine...

Summary (1850-1900 знаків).

Key words (6-8).

Структура Summary з абзацними відступами:

Introduction (проблема)

Purpose (мета статті)

Methods (методи дослідження)

Results (основні результати дослідження)

Originality (наукова новизна та практичне значення результатів дослідження)

Conclusion (висновки та перспективи подальших досліджень)

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

На статтю _____
(прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії _____
_____
_____

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

_____
(підпис)

“ ” _____ 20__ р.

Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково висвітлюється:

1. Відповідність вимогам, що ставляться до наукових статей.

2. Актуальність дослідження.
3. Відповідність назви статті її змісту.
4. Наукова новизна, авторські здобутки.
5. Практичне значення,
6. Науковість стилю, аналітичність викладеного в статті матеріалу.
7. Відсутність плагіату.
8. Висновок (рекомендації).

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ

№ 1 (43)

Відповідальний за випуск *С.К. Горбачевський*
Коректор *Н.О.Шабатіна*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 2205 від 02.06.2005

Підписано до друку 14. 06. 21 р. Формат 60x84 1/16
Зам. 235. Обл-вид.арк. 22,8. Друк. арк. 25. Тираж 100 прим.
Друкарня НУОУ імені Івана Черняхівського
